МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Журнал заснований у 1918 році

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Філологія. Журналістика

Том 36 (75) № 3 2025

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Головний редактор:

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, завідувачка кафедри журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (головний редактор).

Члени редакційної колегії:

Бикова Ольга Миколаївна – кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, доцентка кафедри міжнародної журналістики факультету журналістики, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка;

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет, Ополе, Польща;

Маркова Мар'яна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської філології та компаративістики, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської та романо-германської філології, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент;

Юксель Гаяна Заїрівна – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 9 від 16 травня 2025 року)

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано відповідно до Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1136 від 11.04.2024 року. Ідентифікатор медіа – R30-04001.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (просп. Берестейський, 10, м. Київ, 01135, e-mail: crimea.tnu@gmail.com. Тел.: +38 (044) 529-05-16).

Періодичність – 6 разів на рік.
Мови видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, словацька, румунська, італійська.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») зі спеціальностей В11 Філологія (за спеціалізаціями), С7 Журналістика відповідно до Наказу МОН України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2025

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Бондарчук К. С.
СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АКЦЕНТУАЦІЙНОМУ
ТА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНЯХ 1

Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М.
ТИПОЛОГІЯ ГРАМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ВОРОГА
В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ 8

Горбань Г. М., Малінська Г. Д., Остапко О. М.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ 15

Дзира І. Я.
ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
У «СЛОВНИКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ» ПАВЛА БІЛЕЦЬКОГО-НОСЕНКА 21

Жижома О. О., Жижома О. В.
АНТРОПОНІМІКОН СІЛ ЗАХАРІВКА ТА СТАРОДУБІВКА МАНГУШСЬКОГО
РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ) 27

Кузьменко В. І.
МЕТАФОРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ВІЙСЬКОВИЙ»
У ЗАГОЛОВКАХ НОВИННИХ ПОВІДОМЛЕНЬ:
ФОРМУВАННЯ НАРАТИВІВ У МЕДІАДИСКУРСІ 34

Кульбабська О. В.
КОРЕФЕРЕНТНІСТЬ ЗАСОБІВ ВТОРИННОЇ ПРЕДИКАЦІЇ
В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОВЦІВ 39

Матущак І. Р.
ТВОРЕННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ
«СЛОВНИКА МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ» І. М. КИРИЧЕНКА,
СТ. ВАСИЛЕВСЬКОГО, О. ІЗЮМОВОЇ) 45

Межов О. Г.
ПАРЦЕЛЯЦІЯ МЕДІАЗАГОЛОВКІВ ЯК ЗАСІБ АКТУАЛІЗАЦІЇ
ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА ЧИТАЦЬКУ АВДИТОРІЮ 50

Ментинська І. Б.
КОМП'ЮТЕРНІ ТЕРМІНИ У КОНТЕКСТІ ЗМІН
ДО «УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ» 2019 57

Орєхов В. В.
ЗАСОБИ ЕКСПРЕСІЇ В ТЕКСТАХ ІНТЕРНЕТ-ЗМК ВОЄННОГО ПЕРІОДУ 63

Chernyshova T. O.
NOMENCLATURE NAMES IN THE MODERN UKRAINIAN MILITARY
VOCABULARY (BASED ON THE VOCABULARY
OF UNMANNED SYSTEMS FORCES) 68

Шуліченко Т. С., Мірошниченко І. Г.
МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ПЕРСОНАЖА ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ КОНСТРУКТІВ
БЕСТСЕЛЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ В. ШКЛЯРА) 74

Шульська Н. М., Заваринська І. Ф., Римар Н. Ю.
НЕОФІЦІЙНІ АНТРОПОНІМИ ПОЛІТИЧНОЇ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ:
ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ, СЛОВОТВІРНИЙ І МІЖКУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ..... **81**

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Біскуб І. П.
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ У ДИСКУРСАХ ПРЕЗИДЕНТІВ США:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ..... **88**

Boborykin D. V.
SEMANTIC SHIFTS IN CONFLICT-RELATED CONCEPTS: ANALYZING 'PEACE'
AND 'NEGOTIATIONS' DURING MILITARY CONFRONTATION..... **94**

Voskoboinyk V. I., Kostenko V. H., Sukhachova N. S.
DERIVATIONAL PATTERNS OF UKRAINIAN WARTIME NEOLOGISMS
AS REPRESENTED IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA..... **102**

Гаман І. А., Чайковська О. Ю., Водянко М. В.
СТИЛІСТИКА У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ЛОКАЛІЗАЦІЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРИ
«BALDUR'S GATE 3»..... **109**

Косович О. В.
ФРАНЦУЗЬКА МОВА В ДІАТОПІЧНОМУ КОНТЕКСТІ..... **115**

Kuts A. H.
PRIVATE CORRESPONDENCE IN EARLY MODERN ENGLISH:
FAMILY, FRIENDSHIP AND LOVE LETTERS..... **121**

Малаховська Я. І.
КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ ПЕРСУАЗИВНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ ВІДЕОДИСКУРСІ..... **125**

Мойсеєнко І. П.
ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ БРИТАНСЬКОЇ РЕКЛАМИ
(НА МАТЕРІАЛІ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ ЖІНОЧИХ ЖУРНАЛІВ)..... **133**

Moisiuk V. A.
LA POLYSEMIE COMME MECANISME COGNITIF D'ADAPTATION
DE LA LANGUE A LA PENSEE HUMAINE..... **138**

Підгорна А. Б., Курятенко А. Д.
АНГЛОМОВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ СФЕРИ РЕАБІЛІТОЛОГІЇ:
ЕТИМОЛОГІЯ ТА СТРУКТУРНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ..... **144**

Редчиць Т. В., Багач І. Г.
АДАПТАЦІЯ КУЛЬТУРНОСПЕЦИФІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ
У ПЕРЕКЛАДІ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ..... **150**

Talavira N. M.
TRUMP 2017 VS TRUMP 2025: COMPARING TWO INAUGURAL ADDRESSES..... **155**

Tkachenko K. S.
THE ROLE OF HESITATION IN K. BARNHILL'S THE GIRL WHO DRANK THE MOON:
A TODOROVIAN PERSPECTIVE..... **160**

Kholmohortseva I. S., Govorukha N. V., Ponikariova A. Yu.
THE IMAGE OF BASIC EMOTION "DISGUST" IN THE CARTOON "INSIDE OUT"
(CASE STUDY OF ENGLISH AND GERMAN VERSIONS)..... **166**

ІНДОІРАНСЬКІ МОВИ

Mardanli S.
ETHICAL AND PHILOSOPHICAL LEXICS IN NIZAMI GANJAVI'S POEM "TREASURE OF SECRETS"..... **171**

ТЮРКСЬКІ МОВИ

Karimova A. Kh.
THE VARIETY OF SOURCES OF EQUIVALENT BORROWINGS IN AZERBAIJANI AND TURKISH LANGUAGES..... **179**

Сеітяг'яєва Т. Р., Кадрі-заде З.
ПРОБЛЕМА ВАРІАТИВНОСТІ ЛЕКСИКИ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВИ..... **186**

СЕМІТСЬКІ МОВИ

Алкаді М. С. А.
ГРАМАТИЧНІ ПАРАЛЕЛІ ТА КОНТРАСТИ МІЖ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ ТА ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИМИ МОВАМИ (УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ)..... **190**

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

Водяна Л. В.
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА В ЛАТИНСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ..... **196**

Громко Т. В.
СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ В ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ: КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД..... **202**

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Huseynova Maral
CHALLENGES IN TRANSLATING ENGLISH IDIOMS..... **211**

Дем'янчук Ю. І.
ЛІНГВІСТИКА ВІЙНИ: ВИНИКНЕННЯ, КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА ВЕКТОРИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ..... **220**

Nuraliyeva S. G.
THE ROLE OF CODE-SWITCHING IN CREATING AUTHENTICITY AND STYLISTIC EXPRESSIVENESS..... **237**

Javadova Ulkar Ya.
INFLUENCE OF AMERICAN GENDER DISCOURSE ON THE SEMANTIC FIELD OF THE "GENDER" CONCEPT OF AZERBAIJANI DISCOURSE..... **243**

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Boiko Ya. V.
STRATEGIES AND TECHNIQUES IN SUBTITLING **248**

Крилова Т. В.
ВІДТВОРЕННЯ УЗУАЛЬНИХ ПОРІВНЯНЬ В ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ..... **256**

Литвин І. М., Рейдало В. С., Сторчеус С. В.
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ
АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ **262**

Писарська Н. В., Дяченко О. В., Заверющенко М. П.
ЗАПОЗИЧЕННЯ ТА КАЛЬКУВАННЯ В ПЕРЕКЛАДІ ДІЛОВИХ ПАПЕРІВ:
УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ АСПЕКТ **268**

Пустовіт Н. В.
ЛІНГВІСТИЧНІ ПРИЙОМИ У АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ
ПРО ЗЕЛЕНІ ТЕХНОЛОГІЇ **274**

Рябокінь Н. О., Пашко С. В.
СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ **280**

Рябокінь Н. О., Ночовна Н. В., Дейнека А. А.
ВІЙСЬКОВИЙ ТЕРМІН ТА ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ **286**

Чайковська О. Ю., Хугаєва А. С.
СУБТИТРУВАННЯ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧА:
МИСТЕЦТВО АДАПТАЦІЇ ТА КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ **291**

Чепелюк Н. І., Рогальська-Якубова І. І., Назаров А. М.
ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ
Й ЛОКАЛІЗАЦІЇ ВЛАСНИХ НАЗВ **297**

Щербина А. В., Полякова О. В., Дольник І. М.
ПЕРЕКЛАД АУДІОГІДІВ ВИЗНАЧНИХ СВІТОВИХ КУЛЬТУРНИХ
ТА ІСТОРИЧНИХ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ **303**

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Бакай Ю. І.
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРЕСИВНОЇ РИТОРИКИ
ПІД ВПЛИВОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ **310**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ **318**

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Bondarchuk K. S.
SPECIFICITIES OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AT THE ACCENTUAL AND GRAMMATICAL LEVELS..... 1

Vintoniv M. O., Vintoniv T. M.
TYPOLOGY OF GRAMMATICAL MEANS IN CREATING OF THE ENEMY'S IMAGE IN INFORMATION WARFARE..... 8

Horban H. M., Malinska H. D., Ostapko O. M.
STRUCTURAL-SEMANTIC ORGANIZATION OF ECONOMIC TERMINOLOGY..... 15

Dzyra I. Ya.
PECULIARITY OF THE REFLECTION OF LEGAL TERMINOLOGY IN THE "DICTIONARY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE" BY PAVLO BILETSKY-NOSENKO..... 21

Zhyzhoma O. O., Zhyzhoma O. V.
ANTHROPONYMYCON OF ZAKHARIVKA AND STARODUBIVKA VILLAGES IN MANGUSH DISTRICT OF DONETSK REGION (LINGUISTIC ASPECT)..... 27

Kuzmenko V. I.
METAPHORICAL REPRESENTATION OF THE CONCEPT "MILITARY" IN NEWS HEADLINES: SHAPING NARRATIVES IN MEDIA DISCOURSE..... 34

Kulbabska O. V.
CO-REFERENTIALITY OF SECONDARY PREDICATION DEVICES IN THE INTELLECTUAL-COMMUNICATIVE ACTIVITY OF SPEAKERS..... 39

Matushchak I. R.
CREATION OF MEDICAL TERMS (BASED ON MATERIALS FROM THE "DICTIONARY OF MEDICAL TERMINOLOGY" BY I. M. KYRYCHENKO, ST. VASYLEVSKY, O. IZYUMOVA)..... 45

Mezhov O. G.
PARCELLATION OF MEDIA HEADLINES AS A MEANS OF ACTUALIZATION AND PSYCHO-EMOTIONAL IMPACT ON THE READERSHIP..... 50

Mentynska I. B.
COMPUTER TERMS IN THE CONTEXT OF CHANGES TO THE 2019 UKRAINIAN ORTHOGRAPHY..... 57

Oriekhov V. V.
THE MEANS OF EXPRESSION IN THE TEXTS OF THE INTERNET MASS MEDIA OF THE WAR PERIOD..... 63

Chernyshova T. O.
NOMENCLATURE NAMES IN THE MODERN UKRAINIAN MILITARY VOCABULARY (BASED ON THE VOCABULARY OF UNMANNED SYSTEMS FORCES)..... 68

Shulichenko T. S., Miroshnychenko I. H.
CHARACTER'S LINGUISTIC PERSONALITY AS ONE OF THE MAIN CONSTRUCTS OF A BESTSELLER (BASED ON THE WORKS OF V. SHKLIAR)..... 74

Shulska N. M., Zavarynska I. F., Rymar N. Yu.
UNOFFICIAL ANTHROPONYMS OF POLITICAL MEDIA COMMUNICATION:
LEXICAL-STYLISTIC, WORD-FORMATION AND INTERCULTURAL DIMENSIONS..... **81**

ROMANIC AND GERMANIC LANGUAGES

Biskub I. P.
THE EUROPEAN UNION IN THE DISCOURSES OF U.S. PRESIDENTS:
A COMPARATIVE CRITICAL ANALYSIS..... **88**

Boborykin D. V.
SEMANTIC SHIFTS IN CONFLICT- RELATED CONCEPTS: ANALYZING 'PEACE'
AND 'NEGOTIATIONS' DURING MILITARY CONFRONTATION..... **94**

Voskoboinyk V. I., Kostenko V. H., Sukhachova N. S.
DERIVATIONAL PATTERNS OF UKRAINIAN WARTIME NEOLOGISMS
AS REPRESENTED IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA..... **102**

Gaman I. A., Chaikovska O. Yu., Vodianko M. V.
STYLISTICS IN THE GERMAN LOCALIZATION
OF THE VIDEO GAME BALDUR'S GATE 3..... **109**

Kosovych O. V.
FRENCH LANGUAGE IN A DIATOPIC CONTEXT **115**

Kuts A. H.
PRIVATE CORRESPONDENCE IN EARLY MODERN ENGLISH:
FAMILY, FRIENDSHIP AND LOVE LETTERS..... **121**

Malakhovska Ya. I.
COGNITIVE ASPECT OF PERSUASION
IN ENGLISH EDUCATIONAL VIDEO DISCOURSE..... **125**

Moyseyenko I. P.
GRAMMATICAL FEATURES OF BRITISH ADVERTISING LANGUAGE
(A STUDY OF ADVERTISING TEXTS IN WOMEN'S MAGAZINES)..... **133**

Moisiuk V. A.
LA POLYSEMIE COMME MECANISME COGNITIF D'ADAPTATION
DE LA LANGUE A LA PENSEE HUMAINE..... **138**

Pidhorna A. B., Kuriatenko A. D.
ENGLISH TERMINOLOGY OF THE REHABILITOLOGY SPHERE:
ETYMOLOGY AND STRUCTURAL AND MORPHOLOGICAL FEATURES..... **144**

Redchyts T. V., Bahach I. H.
ADAPTATION OF CULTURALLY SPECIFIC ELEMENTS
IN TRANSLATION FROM GERMAN..... **150**

Talavira N. M.
TRUMP 2017 VS TRUMP 2025: COMPARING TWO INAUGURAL ADDRESSES..... **155**

Tkachenko K. S.
THE ROLE OF HESITATION IN K. BARNHILL'S THE GIRL WHO DRANK THE MOON:
A TODOROVIAN PERSPECTIVE..... **160**

Kholmohortseva I. S., Govorukha N. V., Ponikariova A. Yu.
THE IMAGE OF BASIC EMOTION "DISGUST" IN THE CARTOON "INSIDE OUT"
(CASE STUDY OF ENGLISH AND GERMAN VERSIONS)..... **166**

INDO-IRANIAN LANGUAGES

Mardanli S.
ETHICAL AND PHILOSOPHICAL LEXICS IN NIZAMI GANJAVI'S POEM "TREASURE OF SECRETS"..... **171**

TURKIC LANGUAGES

Karimova A. Kh.
THE VARIETY OF SOURCES OF EQUIVALENT BORROWINGS IN AZERBAIJANI AND TURKISH LANGUAGES..... **179**

Seitiahiaieva T. R., Kadri-zade Z.
THE PROBLEM OF VOCABULARY VARIABILITY OF THE CRIMEAN TATAR LANGUAGE..... **186**

SEMITIC LANGUAGES

Alkadi M. S. A.
GRAMMATICAL PARALLELS AND CONTRASTS BETWEEN THE ARABIC LANGUAGE AND INDO-EUROPEAN LANGUAGES (UKRAINIAN AND ENGLISH)..... **190**

CLASSICAL LANGUAGES. SOME INDO-EUROPEAN

Vodyana L. W.
LEXICAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF LEGAL TERMS OF CRIMINAL PROCEDURE LAW IN LATIN, GERMAN AND UKRAINIAN..... **196**

Hromko T. V.
SEMANTIC FEATURES OF NEUTER NOUNS IN LATIN: A COGNITIVE APPROACH..... **202**

GENERAL LINGUISTICS

Huseynova Maral
CHALLENGES IN TRANSLATING ENGLISH IDIOMS..... **211**

Demyanchuk Yu. I.
WAR LINGUISTICS: ORIGIN, CONCEPTUALIZATION, AND VECTORS OF FURTHER DEVELOPMEN..... **220**

Nuraliyeva S. G.
THE ROLE OF CODE-SWITCHING IN CREATING AUTHENTICITY AND STYLISTIC EXPRESSIVENESS..... **237**

Javadova Ulkar Ya.
INFLUENCE OF AMERICAN GENDER DISCOURSE ON THE SEMANTIC FIELD OF THE “GENDER” CONCEPT OF AZERBAIJANI DISCOURSE..... **243**

TRANSLATION STUDIES

Boiko Ya. V.
STRATEGIES AND TECHNIQUES IN SUBTITLING **248**

Krylova T. V.
RENDERING SIMILES IN UKRAINIAN TRANSLATION OF FICTION..... **256**

Lytvyn I. M., Reidalo V. S., Storcheus S. V.
LEXICAL TRANSFORMATIONS IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF AN ENGLISH LITERARY TEXT..... **262**

Pysarska N. V., Dyachenko O. V., Zaveriushchenko M. P.
BORROWING AND CALCULATION IN THE TRANSLATION OF BUSINESS PAPERS: THE UKRAINIAN-ENGLISH ASPECT **268**

Pustovit N. V.
LINGUISTIC APPROACHES TO TRANSLATING ENGLISH-UKRAINIAN TEXTS ON GREEN TECHNOLOGY **274**

Riabokin N. O., Pashko S. V.
THE SPECIFICITY OF MILITARY TERMINOLOGY TRANSLATION **280**

Riabokin N. O., Nochovna N. V., Deineka A. A.
MILITARY TERM AND MILITARY TERMINOLOGY **286**

Chaikovska O. Yu., Khuhaieva A. S.
SUBTITLING AS A CHALLENGE FOR THE TRANSLATOR: THE ART OF ADAPTATION AND CULTURAL TRANSFORMATIONS **291**

Chepelyuk N. I., Rohalska-Yakubova I. I., Nazarov A. M.
DISCUSSION ISSUES OF TRANSLATION AND LOCALIZATION OF PROPER NAMES **297**

Shcherbyna A. V., Poliakova O. V., Dolnyk I. M.
AUDIO GUIDE TRANSLATIONS OF THE WORLD'S MOST PROMINENT CULTURAL AND HISTORICAL MONUMENTS INTO UKRAINIAN LANGUAGE **303**

COMPARATIVE-HISTORICAL AND TYPOLOGICAL

Bakai Yu. I.
LEXICAL-SEMANTIC TRANSFORMATIONS OF AGGRESSIVE RHETORIC UNDER THE INFLUENCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE **310**

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS **318**

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2.:316.772
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/01

Бондарчук К. С.
Національний університет «Запорізька політехніка»

СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АКЦЕНТУАЦІЙНОМУ ТА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНЯХ

У пропонованій роботі досліджено специфічні риси, властиві українській мові на різних мовних рівнях. Застосовано як вихідні методологічні підходи (індукція та дедукція), так і основні методи дослідження мовних явищ – описовий, порівняльний, зіставний та метод безпосереднього спостереження. Завдяки їм відстежено, що в українській мові наголос вільний (нефіксований), він виконує смислорозрізнювальну та форморозрінювальну функції. Сформульовані деякі закономірності щодо особливостей наголошування слів відповідно до їх частиномовної належності, будови слова та лексичного значення. Проаналізовано певні словотвірні ознаки, виявлені специфічні суфікси для творення іменників з авторською інтерпретацією їх лексико-семантичного значення. Описано яскраві особливості щодо словозміни іменників, творення та вживання оригінальних питомих збірних числівників, творення ступенів порівняння прикметників та прислівників, специфічних форм прислівників. Розкрито фундаментальну ознаку української мови – її варіантність, найбільш докладно досліджено морфологічні варіанти. Причому зазначено, що в Українському правописі не завжди коректно і точно подано правила щодо позиції вживання прийменників і префіксів. Це стосується, зокрема, і паралельних закінчень іменників чоловічого роду у формі родового та давального відмінків. Виявлено особливості відмінкових закінчень іменників у формі кличного відмінка, наявність якого є однією з унікальних рис української мови. У статті визначено оригінальні форми вживання числівників на позначення часу, що вирізняє українську мову з-поміж інших слов'янських мов. Проаналізовано також наявні в українській мові паралельні форми кількісних числівників у поєднанні з іменниками-назвами істот/неістот, зокрема у формі знахідного відмінка. Запропоноване авторське бачення конкретизації деяких визначень, які певною мірою спрощують окремі правописні норми.

Ключові слова: *варіантність мови, вільний наголос, морфологічні особливості, кличний відмінок, своєрідність української мови, словотворення.*

Постановка проблеми. Кожна слов'янська мова має схожі риси з іншими спорідненими мовами, а також спільні лише з кількома чи навіть з однією із них. Українська мова, як і будь-яка інша, має свою історію походження і формування звукової, граматичної та лексичної систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Унікальні особливості української мови проаналізовано в працях багатьох науковців різних років (Л. Булаховського, М. Жовтобрюха, А. Кримського, О. Потебні, Є. Тимченка, Ю. Шевельова). Всупереч поширеному багатолітньому твердженню про особливу слов'янськість мов так званих «трьох братніх народів», спадкоємців Київської держави X–XIII століть, Ю. Шевельов зазначав, що «справжня, «жива» українська мова ніколи не була «давньоруська», ніколи не була «спільноруська», ніколи не була тотожна з російською, не була предком, або нащадком, або відгалуженням російської мови. Вона поставала і постала з праслов'янської, формуючися від VI до XVI ст.» [12, с. 204]. Так само М. Брайчевський вважав, що «Русь становила спільний період (або етап) в історичному розвитку східнослов'янських народів» [4, с. 189]. На той час уже було відомо, що цей етап залишив у мовах «трьох східнослов'янських народів» лише 72 спільні слова, тоді як з рештою слов'ян існує ще по 3200 спільних слів [9, с. 62]. У монографіях К. Тищенка 2006–2011рр. відстежено низку фактів тисячолітніх мовних контактів предків українців.

Зокрема, у [9] розглянуто збережені у словнику та граматиці формальні ознаки внутрішнього розвитку українських мовних явищ, успадкованих від праслов'янського стану і розвинутих спільно з предками тих або інших слов'янських народів. У праці подано зведений список 82 характерних рис української мови з фонетики і граматики, укладений за науковими дослідженнями Х. Шустера-Шевця. Серед них – 40 особливих рис звукового складу української мови [9, с. 27–29]; 34 риси української мови (понад 40 відсотків) виявилися унікальними, без аналогів у мовах інших слов'ян [9, с. 23]. Описано також 42 особливі риси граматичної будови української мови [9, с. 30–31].

У наукових дослідженнях останніх років висвітлено низку особливостей усної та писемної форм української мови. Зокрема, питання культури мовлення публічних людей та дикторів українських засобів масової інформації розкриті в праці К. Бондарчук [2]; доцільність уживання фемінітивів, а також низку хиб та невправностей Українського правопису 2019 р., завдань з української мови для незалежного оцінювання якості знань випускників шкіл розглянуто в дослідженнях К. Бондарчук [1] та К. Бондарчук, О. Чумаченко [3]. О. Турчак дослідила особливості вживання кличного відмінка з давніх часів до сьогодні [10]. З. Куньч проаналізувала особливості реалізації норм чинного правопису щодо чергування *у – в* у сучасній науковій літературі [6]. Мовні норми, їх знищення та відновлення повною мірою описала І. Фаріон [11].

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – визначити специфічні акцентуаційні особливості української мови, творення та відмінювання різних частин мови. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: а) виявити певні закономірності наголошування слів; б) згрупувати найбільш яскраві питомі граматичні особливості української мови; в) визначити функції та особливості вживання кличного відмінка у звертаннях; г) окреслити варіантні форми, що розрізняються парадигмою відмінювання та синтаксичного зв'язку.

У роботі застосовано як вихідні методологічні підходи (індукція та дедукція), так і основні методи дослідження мовних явищ – описовий, порівняльний, зіставний та метод безпосереднього спостереження. Завдяки описовому методу визначено оригінальні особливості словозміни, словотворення іменників, прикметників та прислівників; порівняльний метод став базовим для вивчення особливостей варіантних морфологічних форм іменників та числівників на позначення часу; зіставний метод дав можливість запропонувати авторські пропозиції щодо більш точних і зрозумілих формулювань певних морфологічних норм. Завдяки методу безпосереднього спостереження запропоновані певні особливості наголошування слів в українській мові.

Виклад основного матеріалу. Українській мові, як і деяким іншим слов'янським мовам, властивий *вільний* (нефіксований) наголос. Так, в українському слові *ма́ти* наголос на першому складі, у слові *поро́да* – на другому, у слові *виробни́к* – на третьому, у слові *передава́ти* – на четвертому, а у слові *учителюва́ти* – на п'ятому. Вільний наголос виконує смислорозрізнювальну (*му́ка – мука́, за́мок – замо́к*) і форморозрізнювальну (*в і́кна – вікна́, вихо́дити – ви́ходити*) функції. У мовах з нефіксованим наголосом він може бути нерухомим (постійним) і рухомим. Нерухомий наголос у будь-яких формах слова падає на один і той самий склад; рухомий – у формах одного й того самого слова на різні склади. В українській мові наголос рухомий (*учи́тель – учителі́, стіл – стола́, рука́ – ру́ки*). Деякі слова можуть мати два наголоси – головний і побічний. Побічний наголос, як правило, мають складні слова: *вагоно́ремо́нтний*, *перекоти́по́ле, п'яти́поверхо́вий.*

Хоча в українській мові наголос вільний, але, за нашими спостереженнями, можна сформулювати деякі особливості наголошування слів.

1. Іменники чоловічого роду:

а) наголошений *перший склад*, якщо іменник складається з кореня і префікса (іменники називають дію або її результат): ***ви**кид, **ви**ріб, **ви**нахід, **ві**дголос, **ві**дклик, **ві**дхил, **до**кір, **до**пит, **до**говір, **о**бмін, **за**пит, **ро**зголос, **ро**зріз, **при**ріст, **про**діл, **про**різ*;

б) наголошений *другий склад* у вищеназваних іменниках із префіксом **пере-**: *пере**бі**г, пере**дзві**н, пере**вер**тень, пере**лі**к, пере**пи**с, пере**ти**н, пере**хі**д* (але перех**і**д, перел**а**з – на позначення місця);

в) наголошений *перший склад* (у складі іменника *префікс, корінь, суфікс* **-ок**): ***ви**падок, **ви**сновок, **за**виток, **за**гривок, **на**длишок, **пі**дліток, **про**шарок;*

г) наголошений *корінь слова* (у складі іменника *префікс, корінь, суфікс* **-ник**): *дов**і**дник, запов**і**дник, обм**і**нник, перев**і**зник, пок**а**зник, пор**а**дник, пор**у**шник, прибі**ч**ник, посі**б**ник, розв**і**дник, сум**і**сник*;

д) наголошений *суфікс* у словах, що складаються з *кореня* та *суфікса* **-ник**: *барвн**и**к, двірн**и**к, лісн**и**к, правн**и**к, словн**и**к, цінн**и**к*.

2. Іменники жіночого роду:

а) наголошений *другий склад* (безсуфіксні слова): *вим**о**га, вим**о**ва, відзн**а**ка, відр**а**за, заб**а**ва, загр**а**ва, озн**а**ка, наг**о**да, пос**у**ха, пол**о**ва, пот**у**га;*

б) наголошений *перший склад* (іменники, утворені від основи дієслова за допомогою *префікса* та *суфікса* **-к(**а): *з**а**бавка, з**а**гадка (і заг**а**дка), зд**о**гадка, з**а**кладка, з**а**рубка, з**а**купка, н**а**чинка, р**о**звідка, р**о**зпірка, п**о**значка, п**о**кришка, пр**и**сипка;*

в) наголошений *суфікс* **-ин(**а): *Буков**и**на, дан**и**на, город**и**на, площ**и**на, солом**и**на;* але *Жит**о**мирщина, К**и**ївщина, В**і**нниччина, С**у**мщина, Черн**і**гівщина* (наголос відповідно до назв міст, від яких утворено похідні географічні назви).

3. Наголошений *суфікс* **-анн-** у іменниках, утворених від дієслів з наголосом на **-а-**: *в'яз**а**ння, дізн**а**ння, малюв**а**ння, чит**а**ння, навч**а**ння, скли**к**ання* (від *скли**к**ати* – недоконаний вид), але *скл**и**кання* (від *скл**и**кати* – доконаний вид).

4. Наголошений *останній склад* (закінчення **-ий)** у прикметниках, утворених від односкладних іменників: *больов**и**й, борщов**и**й, валов**и**й, грошов**и**й, гуртов**и**й, дощов**и**й, кормов**и**й, маршов**и**й, речов**и**й, садов**и**й, судов**и**й, сольов**и**й.*

5. У дієприкметниках завжди наголошений *корінь*: *в**а**рений* (але прикметник *вар**е**ний*), *зар**о**блений, м**о**щений, нап**и**саний, п**е**чений* (але прикметник *печ**е**ний*).

Заувага: наголос виконує розрізнювальну функцію у дієприкметниках, які вказують на ще не виконану дію (наголошений корінь, суфікси **-ан(-ян), -ен**), та прикметниках, що вказують на неможливість дії (наголошені суфікси **-анн(-янн), -енн**): *незб**а**гнений – незбагн**е**нний, незд**і**йснений – нездійсн**е**нний, незд**о**ланий – нездол**а**нний, неск**а**заний – несказ**а**нний, незр**і**вняний – незрівн**я**нний.*

6. Наголос у складних словах на *сполучному звуку*: *верт**и**хвістка, Водо**х**реще, водн**о**час, гол**і**руч, гурт**о**житок, дур**и**світ, живо**п**ис, зірв**и**голова, кон**о**в'язь, рук**о**пис, Тягн**и**рядно, чорн**о**зем, чорн**о**слив*; але *водоп**а**д, газопров**і**д, паров**о**з, паропл**а**в, конокр**а**д* (друга частина дієслівного походження).

7. У займенниках та прислівниках, утворених за допомогою частки **аби-**, наголос на *другому складі*: *аб**и**де, аб**и**коли, аб**и**кому, аб**и**що, аб**и**чий, аб**и**як*.

8. В *особових займенниках* у формі родового відмінка, а також вказівних займенниках *цей, той* та питальних / відносних *хто, що* (родовий, давальний, місцевий відмінки) наголос ставимо:

а) на другому складі, якщо займенник вжито без прийменника: *запросили мен**е**, зустріли теб**е**, цьог**о** року, тог**о** дня, надіслано цьом**у** учневі, кілька років том**у**, навчати ког**о**, адресувати ком**у**;*

б) за наявності прийменника перед такими займенниками наголошуємо перший склад: *у м**е**не зустріч, у т**е**бе заняття, у т**о**му році, у ць**о**му варіанті, у ч**о**му суть, на т**о**му березі.*

9. Подвійний наголос: *алф**а**віт і алфав**і**т; ап**о**строф і апостр**о**ф; б**а**жаний і баж**а**ний; к**о**ледж і кол**е**дж; м**а**буть і маб**у**ть, н**а**двоє і надв**о**є; н**а**клад і накл**а**д; п**о**милка і пом**и**лка*.

Особливості української морфології досліджували І. Вихованець, І. Городенська, І. Кучеренко, О. Потебня, які у своїх працях довели, що вона вирізняється низкою яскравих специфічних явищ, зокрема у словозміні іменників та дієслів, творенні та вживанні числівників, прикметників, прислівників. До них належать, зокрема, такі, на наш погляд, найбільш яскраві особливості:

− Збережено питоме закінчення множини **-и** іменників чоловічого роду у формі називного відмінка (*брати, тендери, професори*), зокрема і в поєднанні їх з кількісними числівниками *два, три чотири* (*два роки, три зошити, чотири університети)*.

− Залишки двоїни у формі орудного відмінка: *оч**има**, двер**има**, плеч**има**.*

− Словотвірні суфікси іменників: **-інь** (для творення слів на позначення абстрактних назв простору (*далечінь, височінь, глибінь*); **-ощ(і)** (для творення збірних іменників, що вживаються лише у формі множини (*заздрощі, радощі, солодощі*); **-енк(о) -єнк(о)** (для творення іменників чоловічого роду на позначення родинних чи професійних зв'язків на кшталт: *безбатченко*, *удовенко, титаренко, кушніренко*, зокрема і прізвищ подібного типу, утворених від імен або назв професій: *Андрієнко, Бондаренко, Іваненко, Корнієнко, Мар'яненко*); **-изн(а)** (для творення іменників, що мають форму лише однини (*дешевизна, дорожовизна, дідизна, материзна*).

− Наявність стягнутих форм прикметників і порядкових числівників: *жива, перша*, *цікаве*.

− Властиві пестливі форми збірних числівників: *двійко, трійко, троєчко.*

− У прикметниках на позначення вияву ознаки поруч зі словами *надто*, *занадто* (*надто довгий, занадто заплутаний*) вживають префікси **за-, над-**: *завеликий, задовгий, надважливий*; це характерно і для прислівників: *забагато, замало, надважливо*.

− Специфічні українські префікси **най-, якнай-, щонай-** для творення ступенів порів-

няння прикметників і прислівників: *найвужчий, якнайкраще, щонайгірше.*

– Специфічні форми прислівників із часткою **-не-** (*де-не-де, коли-не-коли*); прислівників часу з префіксами (*влітку, восени, взимку, вранці*); складних прислівників (*голіруч, горілиць, ліворуч, водночас*); пестливих форм (*поволеньки, тепереньки*).

Загальновідомо, що українська мова є однією з найрозвиненіших у світі за лексичним багатством, стрункістю граматичної системи, фонетичною досконалістю тощо. Як живий організм, вона постійно розвивається, наповнюється новими лексичними одиницями, збагачується граматичними формами, зокрема завдяки їх варіантності. Саме варіантність є однією з характерних ознак української мови, її фундаментальною властивістю. Серед науковців немає одностайності у трактуванні поняття варіант, або паралельна форма. Найбільш всебічно, на наш погляд, їх класифікацію здійснив О. Тараненко. Він виділяє такі варіанти: фонетичні (розрізняються звуковим складом: *учитель – вчитель*); акцентуаційні (*алф***а**в*іт* і *алфав***і***т*); орфоепічні (*соня(чн)ий – соня(шн)ий*); орфографічні (*вітер – Вітер*); морфологічні (*зал – зала, жодний — жоден, більше норми – понад норму*); словотвірні (*двох'ярусний – двоповерховий*); варіанти, що розрізняються порядком компонентів (*тишком-нишком і нишком-тишком*); комбінаторні (*дієвий – дійовий*).

Українській мові як одній із найбільш милозвучних мов світу властиві певні норми уживання прийменників і префіксів *у – в*, а також прийменників *із, зі, з, зо*. На нашу думку, в Українському правописі 2019 р. варто було б деякі правила сформулювати коротше і простіше на кшталт: *у* пишемо перед словами, що починаються на *в, ф*, зокрема й у випадку, якщо вони є другою літерою у словах (*у двері, у свята, у хвилях, у Львові, у чварах*) замість занадто складного формулювання, що *у* пишемо перед буквосполученнями *льв, зв, св, дв, тв, гв, хв* та *подібними*. Деякі недоречності зафіксовано й щодо прийменників *із, зі, з, зо*.

Найчастотнішими варіантами є паралельні форми іменника в різних відмінках. Зокрема, іменники чоловічого роду другої відміни, залежно від їх лексичного значення, мають закінчення *-а(-я), -у(-ю).* Але в низці іменників існують паралельні закінчення: *акта* (документ) – *акту* (дія); *апарата* (прилад) – *апарату* (склад працівників); *блока* (частина споруди, машини) – *блоку* (об'єднання держав); *пояса* (предмет) – *поясу* (просторове поняття); *терміна* (слово) – *терміну* (строк) тощо. Іменники чоловічого роду мають давні паралельні закінчення у формі давального відмінка однини *-ові, -еві(-єві), -у(-ю)* (*студентові – студенту, викладачеві – викладачу, Сергієві – Сергію*), які властиві також формам місцевого відмінка (*на студентові – студенту, при викладачеві – викладачу, на Сергієві – Сергію*), що притаманне переважно іменникам-назвам живих істот. За наявності кількох іменників паралельні закінчення мають уживатися почергово: *Клименку Сергієві Васильовичу, панові Андрію, ректорові Андрієнку Антонові Івановичу*.

Однією зі специфічних унікальних особливостей української мови є наявність кличного відмінка, який є одним із засобів милозвучності, елементом мовленнєвого етикету українців. Історія його функціювання не раз зазнавала змін. У період 30–90-х рр. XX століття були спроби максимально наблизити українську мову до російської, наслідком чого стало, зокрема, те, що певний час кличний відмінок іменували кличною формою, хоча форма звертання, яка виражалася за допомогою відповідних закінчень, остаточно не зникла.

Але й до сьогодні не завжди правильно вживають форми звертання, тобто в називному відмінку. Великий внесок у вивчення особливостей кличного відмінка в українській мові зробили Л. Булаховський, І. Вихованець, К. Городенська, А. Загнітко, О. Потебня та ін. Кличний відмінок наявний в українській мові з давніх часів. Доказом цього слугують фольклорні тексти (колядки, щедрівки, веснянки, замовляння, пісні тощо), у яких звертання вжито саме у формі кличного відмінка, як-от:

Добрий вечір тобі, *Пане господарю*, Радуйся (щедрівка);

А мій любий *господа́рю*, Слухай, слухай, *благода́рю* (колядка);

Ой не ходи, *Грицю*, та й на вечорниці (нар. пісня).

Кличний відмінок виконує функцію адресата дії, зазвичай спонукаючи особу до спілкування або сприйняття інформації. Крім цього, він виконує такі функції: встановлення контакту, тобто налагодження подальшого спілкування; ідентифікаційну – дає можливість урахувати стать, вік, статус адресата (*пане, пані, колего, пане ректоре, пані вчителько*); кваліфікаційну, тобто використання кличного відмінка свідчить про рівень освіти адресанта, його культуру мовлення; синтаксичну (особливість у тому, що звертання не є членом речення). Під час уживання кличного відмінка слід ураховувати категорії роду, числа,

відміни та групи іменників. Іменники у формі множини збігаються в називному та кличному відмінках, за винятком *пани*, що має варіант *панове,* та *брати – братове*. Так само для іменників середнього роду у формі однини кличний і називний відмінки збігаються.

Форми кличного відмінка іменників чоловічого та жіночого роду треба розглядати з урахуванням того, до якої відміни та групи вони належать. Для іменників жіночого роду притаманні такі закінчення: **-о** (І відміна, тверда група): *Ганно, Олено, Ольго*; **-е (-є)** (м'яка та мішана групи, І та ІІІ відміни): *Любове, Маріє, молодице, Насте*); **-ю** (іменники м'якої групи І відміни зі значенням пестливості): *бабусю, матусю, Галю, Таню.*

Для іменників чоловічого роду властиві такі закінчення: **-о** (тверда група, І відміна): *Миколо, Саво*; -е (ІІ відміна, тверда та мішана, інколи м'яка групи): *Артеме, Богдане*, *зброяре*, *сторoже, хлопче*); **-у** (деякі іменники твердої групи ІІ відміни): *батьку, полковнику, сину, слухачу*); **-ю** (іменники м'якої групи ІІ відміни): *Андрію, Василю, лікарю*. Треба зважати також на різні варіанти імен, які існують у мові, зокрема повне (офіційне) ім'я та його скорочений (розмовний) пестливо-зменшувальний варіант: *Ольго – Олю, Андрію – Андрійку*, *Маріє – Марійко, Анастасіє – Насте – Настуню*. Слід враховувати й існування однотипних чоловічих та жіночих імен: *Євгене – Євгеніє, Ярославе – Ярославо, Валентине – Валентино*.

На сьогодні уживання кличного відмінка зберігає як усталені форми, так і зазнало певних змін, що врегульовано в Українському правописі 2019 р. Це стосується, перш за все, звертань, які складаються з кількох слів. Обидва слова вживають у формі кличного відмінка, якщо поєднані такі назви: ім'я та по батькові: *Сергію Івановичу, Марино Петрівно*; загальна назва та ім'я: *брате Іване, сестро Ніно, колего Василю;* загальна назва та прізвище: *бухгалтере Субото, пане Петренку, полковнику Василенку*; дві загальні назви: *добродію ректоре*, *пане капітане, колего інженере*.

За Українським правописом, форму кличного відмінка набувають також російські прізвища, хоч, на нашу думку, це не зовсім доречно, адже в російській мові не існує кличного відмінка, так само як і не можна утворювати кличний відмінок від присвійних прикметників (за типом присвійних прикметників утворені прізвища за допомогою суфіксів **-ин, -ін(-їн**) (*Гагаріне, Пушкіне, Захар'їне),* а також від прізвищ із суфіксами **-ов, -йов, -ев (-єв)**, що теж мають форму прикметника*: Пугачове*, *Муравйове, Звєреве, Васильєве*. Урегульовано форму кличного відмінка імен *Ігор – Ігорю* (належить до м'якої групи ІІ відміни) та *Ілля – Ілле* (після подовженого приголосного зберігаємо літеру е).

Паралельні форми властиві числівникам на позначення часу. Зокрема, для визначення точного часу слід користуватися порядковими числівниками: *о п'ятій, об одинадцятій* години. Якщо треба лише приблизно назвати період між двома годинами, перед порядковим числівником уживають прийменник *на*: *я буду на п'яту годину, прийду на десяту*. Відповідь на запитання «*котра година?*» передають відповідним словосполученням із прийменниками *на, по* до половини години (*четверта година 15 хвилин – чверть на п'яту, чверть по четвертій*; сьома година 10 хвилин – 10 хвилин на *восьму,* десять хвилин по *сьомій*); з прийменником *на* або *до* – коли половина години (*друга година 30 хвилин – пів на третю*, *пів до третьої*); з прийменниками *до* або *за* – коли вже перейшло за половину години (*четверта година 45 хвилин – за чверть п'ята або чверть до п'ятої*). Коли йдеться про кількість часу, витраченого на виконання певної роботи, слід уживати кількісні числівники (*на виконання роботи витратили три години*).

У діловому й науковому мовленні орудний відмінок уживають рідко, хоч у публіцистиці, художній літературі, побутовому мовленні функціюють обидві форми (*останнім часом, цими днями*), але не є нормативними форми на кшталт: *в останній час, на цих днях*. Правильно вживати: *заняття відбуваються в середу, п'ятницю або щосереди, щоп'ятниці,* а не *по середах, по п'ятницях*. В «Українському правописі» як паралельні форми кількісних числівників (5–20, 30, 50, 60, 70, 80) у знахідному відмінку зазначено «як родовий або називний» [9], хоч насправді вони не є цілком взаємозамінюваними. Форми знахідного й називного відмінків збігаються тільки в поєднанні числівників з іменниками-назвами неістот: *двісті тридцять два дерева прикрашають парк, написали чотири листи*. Але в поєднанні числівників з іменниками-назвами істот збігаються форми знахідного відмінка та родового, причому з закінченням **-ох:** *(не було десятьох студентів; зустріли двадцятьох п'ятьох учасників; запрошено тридцятьох сімох делегатів)*. Варто звернути увагу на паралельні форми типу: *більше сорока семи років,* але *понад сорок сім років*. Уживання ж словосполук на кшталт *близько сімдесяти років* та *більше / менше сімдесяти років* є цілком тотожними.

Висновки. Отже, українська мова не стоїть на місці, вона перебуває у стані змін, що стосується, зокрема, граматичних норм, але залишається незмінною низка рис, які визначають своєрідність та унікальність української мови. У статті визначено найбільш характерні специфічні морфологічні форми різних частин мови, властиві українській мові. Зокрема, це відмінкові закінчення іменників, особливості ступенювання прикметників та прислівників, стягнуті форми прикметників і порядкових числівників, пестливі форми числівників та прислівників, словотвірні особливості прислівників тощо. Доведено, що в українській мові найбільш уживані паралельні морфологічні форми, які розрізняються парадигмою відмінювання, а також синтаксичного зв'язку. Це стосується, перш за все, іменників чоловічого роду другої відміни у формі родового та давального відмінків, що важливо враховувати як у повсякденному, так і професійному спілкуванні. Зокрема, схарактеризовано наявні паралельні варіанти відмінкових закінчень *-а(-я)* у формі родового відмінка іменників другої відміни; закінчень *-у(-ю), -ові, -еві(-єві)* у формі давального відмінка. Досліджено функціювання в українській мові кличного відмінка, який є не лише елементом мовленнєвого етикету українців, я й повертає наше мовлення до його питомих джерел. Внесено пропозиції щодо відмінювання кількісних числівників, урегулювання особливостей уживання паралельних закінчень, поєднання кількісних числівників з іменниками тощо. Сформульовані авторські судження про необхідність правильно вживати кількісні числівники на позначення часу, зважаючи на особливості синтаксичного зв'язку в поєднанні їх з іменниками. Доведено, що до вибору певних паралельних форм слід підходити виважено, враховуючи специфіку української мови, чинні норми правопису. Розкрито суть поняття *вільний* та *рухомий* наголос, його смислорозрізнювальну і формороздільну функції, а також запропоновано авторську класифікацію деяких особливостей наголошування слів залежно від належності до частин мови, їх будови та лексичного значення. Своєрідні особливості української мови можуть стати предметом подальших наукових досліджень.

Список літератури:

1. Бондарчук К.С. ЗНО як форма моніторингу компетентностей з української мови та літератури. *Українська мова і література в школі: Національна академія педагогічних наук*. Київ, 2017. №6. С. 44-48.
2. Бондарчук К.С. Українська мова в сучасному медіапросторі. *Європейські тенденції розвитку журналістики, PR, медіа і комунікації:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 листопада 2020 року). Влоцлавек: Куявський університет, 2020. С. 64-67.
3. Бондарчук К.С., Чумаченко О.А. Позитивні та хибні зміни в Українському правописі 2019 року. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2022. № 2 (24). С. 153-164.
4. Брайчевський М.Ю. Походження Русі. Київ, 1968.
5. Жовтобрюх М.А. та ін. Історична граматика української мови. Київ, 1980.
6. Куньч З. Й. Реалізація правил милозвучности української мови в сучасній науковій літературі гуманітарного профілю. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2021. № 1 (21). С. 207-215.
7. Півторак Г. Коли ж виникла українська мова: хрестоматія. Київ, 1993. 277 с.
8. Тищенко К.М. Всеслов'янські складники української мови. *Мандрівець*. № 3. 2010. С. 65-75.
9. Тищенко К.М. Всеслов'янськість мови українців. *Український тиждень*. № 39 (256). 2012. С. 22-62.
10. Турчак О.М. Вокатив як елемент українського мовленнєвого етикету. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2020. № 2 (20). С. 237-245.
11. Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. 327 с.
12. Шевельов Ю. Історія української мови: хрестоматія. Київ, 1996. 204 с.
13. Новий український правопис. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 284 с.

Bondarchuk K. S. SPECIFICITIES OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AT THE ACCENTUAL AND GRAMMATICAL LEVELS

The proposed work investigates specific features inherent in the Ukrainian language at different linguistic levels. Both initial methodological approaches (induction and deduction) and the main methods of studying linguistic phenomena are applied – descriptive, comparative, juxtapositional and direct observation methods. Thanks to them, it was traced that in the Ukrainian language the stress is free (unfixed), it performs a semantic and form-differentiating function. Some regularities regarding the peculiarities of stressing words according to their part-of-speech belonging, word structure and lexical meaning are formulated. Certain word-formation features are analyzed, specific suffixes for the formation of nouns are identified with the author's interpretation

of their lexical and semantic meaning. Vivid features regarding the inflection of nouns, the formation and use of original specific collective numerals, the formation of degrees of comparison of adjectives and adverbs, and specific forms of adverbs are described. The fundamental feature of the Ukrainian language is revealed – its variability, morphological variants are studied in the most detail. Moreover, it is noted that the rules regarding the position of the use of prepositions and prefixes are not always correctly and accurately presented in Ukrainian orthography. This applies, in particular, to the parallel endings of masculine nouns in the form of the genitive and dative cases. The peculiarities of the case endings of nouns in the form of the vocative case are revealed, the presence of which is one of the unique features of the Ukrainian language. The article identifies original forms of the use of numerals to indicate time, which distinguishes the Ukrainian language from other Slavic languages. The parallel forms of quantitative numerals in combination with nouns-names of beings/non-beings, in particular in the form of the accusative case, existing in the Ukrainian language, are also analyzed. The author's vision of specifying some definitions, which to some extent simplify certain spelling norms, is proposed.

Key words: *language variation, free stress, morphological features, vocative case, originality of the Ukrainian language, word formation.*

УДК 811.161.2’42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/02

Вінтонів М. О.
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Вінтонів Т. М.
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ТИПОЛОГІЯ ГРАМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ВОРОГА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

Засоби масової комунікації виконують функцію як передачі щоденної інформації, так і є засобом формування певної громадської думки. У зв'язку з російсько-українською війною медіа стали важливою зброєю в протистоянні з ворогом. Метою статті є комплексний аналіз граматичних засобів формування образу ворога у воєнно-політичному дискурсі. Реалізація мети передбачає розв’язання таких завдань: проаналізувати мовні засоби ідентифікації «свій/чужий» в інформаційній війні; описати морфологічні засоби формування образу ворога в ЗМК; визначити роль синтаксичних одиниць у творенні образу ворога в ЗМК.

Маніпуляція свідомістю головним чином здійснювана крізь призму мовного втілення, що включає світосприйняття автора та його морально-етичні засади. Мова соціальних мереж постійно збагачується та оновлюється за рахунок великої кількості неологізмів, професійного сленгу, розмовного синтаксису. Експертиза маніпулятивного впливу в політичному дискурсі засвідчує, що такі засоби є чіткою структурованою системою, яка включає необхідний інвентар на всіх рівнях мови. У формуванні образу ворога велику роль відіграють стереотипи та різноманітні настанови. У ЗМК мовна агресія виявлювана, насамперед, через лексеми негативної конотації, що репрезентують такі почуття, як ворожість, ненависть, образа тощо. Ці лексеми можуть мати субстантивний, ад'єктивний і процесуальний характер, тобто вони репрезентовані іменниками, прикметниками і дієсловами, що функціонують часто в одному контексті. На синтаксичному рівні провідну роль відіграють словосполучення з атрибутивним та об’єктним значенням, менш поширені словосполучення з апозитивними та обставинними відношеннями. Сучасні політики та воєнкори надають перевагу простим реченням, а наявні в мовленні складні речення нерідко мають характер формально простого. Активне функціювання неповних речень посилює експресивність і динамізм воєнного дискурсу. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі лексико-семантичних і прагматичних виявів лексичних одиниць у ЗМК.

Ключові слова: *морфологічні засоби, синтаксичні одиниці, маніпуляція, експертиза, словосполучення, текст, дискурс.*

Постановка проблеми. У зв’язку з розвитком глобалізації, цифрових технологій, зростанням політичної напруженості на світовій арені через російсько-українську війну посилилася роль ЗМК як інструменту впливу на масову свідомість. Надаючи інформацію про події у світі, медіа впливають на кут світосприйняття. Формування образу ворога на сьогодні є важливим складником ведення інформаційної війни як для агресора, так і для держави, що змушена захищатися, оскільки це мобілізує як суспільство, так і думку громадськості на міжнародній арені. Під образом ворога зазвичай мають на увазі соціально-політичний міф, ґрунтований на егоїстичних прагненнях окремих осіб, груп людей, партій, держави чи держав до експансії впливу, збереження чи захоплення влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тактика «створення образу ворога» вибудовується на архаїчному сприйнятті могутнього і підступного «ворога». Питання формування образу ворога впродовж останніх десятиліть привертають увагу науковців різних галузей. Л. Масенко [17] у своїх працях аналізує агресивну політику ворога крізь призму соціолінгвістичного аспекту, прагматичні вияви комунікації висвітлено в студіях Г. Почепцова [20], лексико-стилістичні особливості формування образу захисника та агресора розглядає М. Навальна [18]. М. Вінтонів, Т. Вінтонів, Ю. Мала [2], Н. Кондратенко [16] звертають увагу на синтаксичні засоби експресивізації в політичному дискурсі.

Постановка завдання. Мета статті – комплексно проаналізувати мовні засоби формування образу ворога в політичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Формування образу ворога є одним із джерел підсилення готовності протистояти агресору, оскільки образ ворога є складником легітимізувальної ідеології, що допомагає мобілізувати суспільство для воєнних дій і «нормалізувати» насилля щодо агресора – попри внутрішні бар'єри, які стримують людей від агресивної поведінки в мирний час. Образ ворога також є важливою інтерпретаційною рамкою, що впливає на формування колективної ідентичності, посилюючи солідарність та здатність чинити опір ворогові, який може бути зовнішнім та внутрішнім, прихованим чи відкритим, колективним чи одноосібним.

Конструювання ворогів практикувалося за всіх часів і в будь-яких суспільствах: відьми в епоху інквізиції, козацька доба, євреї в нацистській Німеччині, «вороги народу» в СРСР. Низку досліджень щодо формування образу ворога під час війни здійснено в історичному контексті, зокрема розкрито це поняття крізь призму Першої та Другої світових війн. У Першу світову війну для конструювання образу ворога використовували технологію дегуманізації, демонізації противника, створення міфів та наративів і негативно-оцінної семантики щодо ворога.

На початку 30-х років з'являється особливий тип ворога – «вороги народу» – «куркулі», «інтелігенція», «фахівці-шкідники» та ін., тобто і «колишні свої» стають ворогами. У кінці 30-х у 40-і рр. XX ст. спостерігаємо зміни в образній системі ворогів. Це передусім *«фріц», «німець», «окупант», «загарбник», «есесівець», «зрадник», «поліцай», «полонений», «дезертир»*. Під час Другої світової війни кожна країна-учасниця зображувала ворога як жорстокого варвара, що становить загрозу для воєнних та цивільних, оскільки загарбник може вчиняти звірства на захопленій території. Так само підкреслювали те, що ворог позбавлений людяності. Наголошували на його підлості, що було потрібно для об'єднання та мобілізації зусиль для перемоги. З цією метою також використовували наявні стереотипи, спотворення інформації тощо.

У часи трансформації та занепаду соцреалізму справу переважно маємо з внутрішнім ворогом – «*кар'єрист», «п'яниця», «нероба», «тунеядець»* тощо. При цьому головне в «образі ворога» – це його повна дегуманізація, відсутність у ньому людських рис, людського обличчя. «Образ ворога» примушує до свідомо нерозумних і невиправданих дій, які пояснювані тим, що «ворогові» приписують ще більш злісні наміри, у результаті чого виникає зачароване коло ворожості» [29, с. 201].

Важливою стратегією постає також демонізація ворога – приписування ворогові стандартного набору негативних характеристик: *бридкий, огидний, часто з фізичними чи психічними вадами.* Саме з образом ворога в масовій свідомості асоціюються всі нещастя та біди, занепад звичного способу життя.

Під час російсько-української війни, особливо після повномасштабного вторгнення, відбувся розподіл на групи «ми» – «вони» та викристалізовується образ ворога. Мова поповнилася новими значеннями, у яких закарбовано різні елементи сприйняття противника і ставлення до нього. У зв'язку з цим важливою є фіксація лексико-граматичних засобів творення образу ворога, пояснення того, чому відбувається зміна ставлення до противника.

Відсутність таких досліджень унеможливлює комплексний погляд на те, як у суспільстві формується образ ворога під час війни. Такі студії допомогли б поглибити розуміння того, чому за час з 2014 року до 2022 року, до повномасштабного вторгнення, ставлення до громадян російської федерації, яка окупувала Автономну Республіку Крим, захопила частину Луганської і Донецької областей, не було настільки одностайним, як це фіксуємо після 2022 року.

Із 2022 року мова актуалізувала одну із провідних своїх функцій – ідентифікація національної приналежності, стала маркером поділу на «свій» і «чужий» в російсько-українській війні.

Образ ворога використовують із метою мобілізації суспільства для оборони, корекції фокусу негативної ідентифікації, акумуляції страху і перенаправлення агресії в потрібне річище, посилення сугестії відповідних розпоряджень задля досягнення тотожності індивідуальної та колективної свідомості. Основу образу «ворога» становить мовна агресія, а його провідною функцією є формування уявлення про загрозу, що наближається. Оскільки агресія є якістю людини, експлікована у формові ворожості, негативних почуттів щодо людей, які їх оточують, то в мовленні агресивні засоби впливу виявлювані насамперед через емоційно-вольові характеристики висловлень.

У засобах масової комунікації мовна агресія виявлювана, насамперед, через лексеми негативної конотації, що репрезентують такі почуття, як ворожість, ненависть, образа тощо. Ці лексеми,

функціонуючи часто в одному контексті, можуть мати субстантивний, ад'єктивний і процесуальний характер. Саме ці лексеми маркують образ воєнної держави, з якою неможливо домовитися, її лідер не йде на компроміси, веде «приховану гру», не визнає «європейські» чи ширше – загальнолюдські цінності.

На морфологічному рівні основними засобами формування образу ворога є іменники: *ворог, противник, рашист, орк, окупант, русня, нацист, освободітєль, денацифікатор, оркістан, мордор, свинособака, ванька, пушкініст, путлерівець, терраша, чмоня.* Напр.: *«Чмобіки» на фронті живуть добу* [33]; ***Рашафюрера*** *зазомбовані раби. Тут живуть ще Радянським Союзом* [10]; *Це тотальне божевілля, це не просто воєнний злочин, це новий феномен зі знаком мінус, який називається «**рашизм**»* [22]; *Посадкою не підеш, бо **русня** сидить* [4]; ***Мордор в мордорі****! Так палає Нижньогородський НПЗ після удару сил оборони України!* [30];

прикметники: *небезпечний, сильний, ненависний, жорстокий, непримиренний, лютий, нещадний, кровний, заклятий, досвідчений, хитрий, підступний, віроломний, боягузливий, старий, давній, новий, спільний, головний, відкритий, прихований, таємний, ідейний, класовий.* Напр.: *В Часіку (Часів Яр. – Вставка моя) зараз максимально **жорсткі** бої, росіяни наразі не досягають результатів. Для них Часік – це розвиток наступу на Констаху і далі по фронту* [9]; *Нагадую – це **руснявий** клон нашого каналу* [9]; ***Віроломний*** *напад Росії на Україну: як це відбувалося в регіонах* [27]; ***Клятий*** рашист *не шкодує ні жінок, ні дітей* [6];

дієслова: *перемогти, бити, розбити, розгромити, розтрощити, здолати, знищити, вивчити, ненавидіти, недооцінити, зупинити, переслідувати, виявити, відчути, боятися, поступитися, здатися, помститися, відІрпінити, переГостомелити, наЧорнобаїти.* Напр.: *ЗСУ жорстоко **помстилися** окупантам за обстріл Полтави* [14]; *Сьогодні перед нами стоїть завдання – знайти та ліквідувати окупанта* [5].

Мотиватором творення дієслів слугують прізвища політичних діячів чи відомих публічних фігур, напр.: *макронити, байдити, шойгувати, кадирити, кімити, трампити*.

На синтаксичному рівні провідну роль відіграють словосполучення з:

– атрибутивним значенням: *російський світ; світовий смітник; диверсійні групи; закопані загарбники; обдурений невдаха; принижений невдаха; пітерський хуліган; кривава війна; вчорашній диктатор, убивця і порушник; рашистські нацисти; махровий аґент* (про Арестовича), *російський шовініст, неонацистська шваль, кривавий м'ясник.* Напр.: *Зомбі, м'ясник та **кривавий диктатор*** [14]; *Путін – це лише дрібний **пітерський гопник*** [31].

Крім вербальних засобів, образ ворога може бути посилений візуально (Див. рис. 1). Напр.: ***Чучхе по-путінськи»****, або як московія стає величезною Північною Кореєю* [13].

Корисний ідіот *росії* (Див. рис. 2)*: Орбану дали відкоша у Європі. Словаччина та Польща задумались* [28];

– об'єктними відношення: *розмотала кілька будинків* (про русню); *заганяти голки (під нігті), нищити свинособак; боротися за свободу; відбивають атаки; захищають Україну; помста за окупацію; захопити Крим; залити кров'ю Донбас; знищення України; бити ворога; протистояти терористам; використовують жителів.* Напр.: *Коли я пішов на фронт, мене переповнювала злість та ненависть до п…рів. Зараз мені це остогидло, **маю холодний розум** і **раціональне ставлення до** кожного руснявого **полоненого**, які можуть по можливості ощасливити потенційну сім'ю одного з наших полонених* [10]; *Мені все рівно, на якій мові буде розмовляти людина, котра **буде нищити свинособак** та **захищати Україну**!* [30]; *Росіяни **використовують жителів** окупованих територій як «військових верблюдів»* [24];

– апозитивними відношеннями: *ватники-колораді; націоналіст-зрадник; країна-агресор; бойовики-неонацисти; дрони-дракони* тощо. Напр.: *Російський **солдат-недоумок** «засвітив» «Бук» на території України* [7]; *Країна-агресор не бачить кордонів воєнних злочинів*! [8];

– обставинними відношеннями: *заходять групами; йде вбивати; прийшли мародерити; вторглися ґвалтувати; кидають на штурми; помститися жорстко; бити до втрати свідомості* (про полон у росії). Напр.: *Росіяни **прийшли** на українську землю **мародерити**, **ґвалтувати** та **вбивати*** [1]; *Жесть, гниль **йде** нас **вбивати*** [11]; *Російські окупаційні війська на прикордонні Сумщини **проводять штурми групами піхоти**, а також продовжують задіювати міномети, ствольну артилерію та реактивні системи залпового вогню* [26].

З-поміж словосполучень як виразників образу ворога виокремлено такі семантичні типи:

1) інтелектуальна і психічна неповноцінність: *досвідчений противник; божевільний рашист; солдат-недоумок; зомбована маса.* Напр.: ***Грой-***

Фото: © О. Голобуцький

Рис. 1. Останній бастіон

Рис. 2. Корисний ідіот

сман: ***Божевільний рашист Путін*** *оголосив початок Третьої світової, його треба зупинити негайно* [25];

2) кримінальна сутність ворога: *Концентрація зла; бандит-рашист; кривавий розбійник; путлерівські грабіжники; московитські головорізи* та ін. Напр.: ***Російські пси*** *кинули нас в атаку і ми потрапили під обстріл з артилерії та дронів. «"Баба Яга" – це демон із пекла», – розповів корейський полонений на відео* [14];

3) невиправдана агресивність: *підступний агресор; підступний окупант*; *звиродніла росія*; *московська тиранія; відкрите вторгнення; знищена мрія* (Див. рис. 3, рис. 4).

Наприклад*:* ***Неспровокована і невиправдана воєнна агресія*** (Див. рис. 5) *Росії проти України*

Рис. 3. «Мрія» [21]

Рис. 4. Знищена мрія [26]

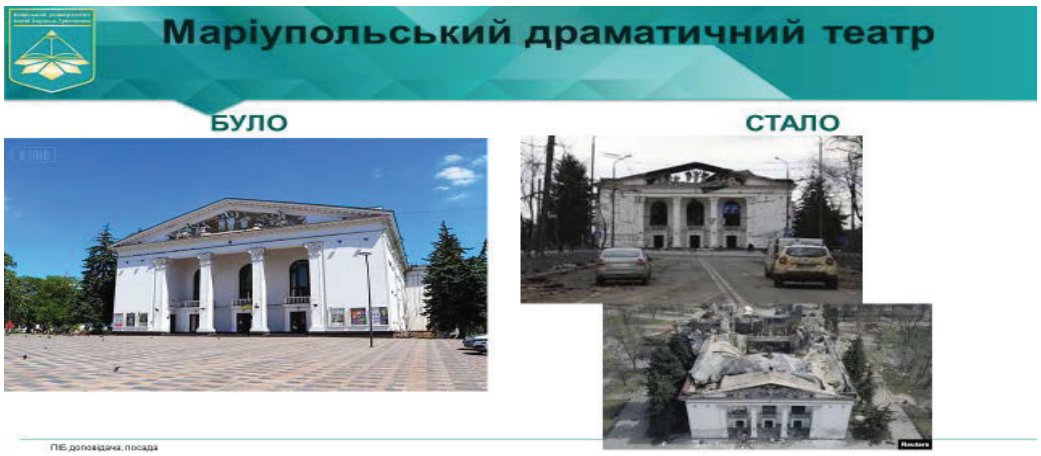

Рис. 5. Маріупольський драматичний театр

грубо порушує міжнародне право і принципи Статуту ООН, а також підриває європейську і глобальну безпеку й стабільність [19];

4) знецінення ворога: *корисний ідіот; закомплексований карлик; російський тупоголовий воєнний блогер*; *фашистські молодчики*. Напр.: *Путін* ***закомплексований карлик****, який вже заліз у злочини, так само як колись Сталін* [14]; *Якщо це правда, а маса коментаторів пише, що це правда, то це найсмішніше, що могло статися з* ***тупоголовими свинями****, яким якийсь геніальний мудрець доручив наглядати над інформаційним простором Росії* [23];

5) воєнна некомпетентність, непідготовленість, непродуманість дій: *авантюра карлика*; *невдалий бліцкриг; стріляють по своїх; плутають росіян та українців (про корейські війська); дружній вогонь* (стріляють у своїх); *абсурдність російських рішень; забили болт* (про російське командування). Напр.: *Шалена* ***авантюра*** *кремлівського* ***карлика*** *поставила світ на межу 3 Світової війни, а Росію на межу економічної прірви* [21]; «*Стріляють по своїх», – полонений окупант поскаржився, що корейські солдати плутають росіян та українців* [14]; *У Білому домі заявили про «****абсурдність» слів*** *Путіна після його послання в парламенті РФ* [22].

«Сучасні політики надають перевагу простим реченням, а наявні в мовленні складні нерідко мають характер формально простого. Цього ефекту досягають за рахунок того, що головна частина не є інформаційно навантаженою, вона лише вводить підрядний компонент. Спрощені синтаксичні структури сучасних політичних тестів загалом відображають тенденції розвитку мови, зокрема публіцистичного стилю. Такі речення легше сприймаються, створюють ефект міркування з подальшим висновком, мають апелятивний, стверджувальний характер» [2, с. 127]. Активне функціювання неповних речень посилює експресивність і динамізм воєнного дискурсу.

Для мови воєнного дискурсу загалом притаманне явища синтаксичної конденсації та компресії, тобто явища економії мовлення за допомогою пропусків тих чи тих членів речення. У конкретних умовах уживане неповне речення, як і будь-яке інше, виконує повноцінну комунікативну функцію, незважаючи на пропуск деяких його ланок. Засобом творення образу ворога є а) власне-неповні речення. Напр.: *Знищити нашого піхотинця ворогу стає набагато легше.* ***Як і нам його, так і автоматично йому нас*** [12]; *Проте Галицькі десантники випередили окупантів.* ***Вміло організували засідку****, що дозволила дочекатися виходу противника з тунелю та його скупчення біля виходу* [12]; *До Ірпеня їде військова техніка,* ***до Бучі – інкасаторські машини*** [14]; *Ще одна болюча проблема – це розмінування. Підтримувані Росією терористи діють поза всіма правилами гри.* ***Лишають по собі заміновані території*** [15]. Причиною пропуску компонента є те, що слово вже було вжите, а тому немає потреби в його дублюванні; б) еліптично неповні речення, напр.: *Вирішальний момент – і вихід із труби був завалений, унеможлививши евакуацію ворожої групи.* ***Далі – знищення*** [12]; *В небі – дрони, під ногами – міни, над головою свист артилерії* [22]; в) парцельовані, приєднувальні синтаксичні одиниці, напр.: *Вони розстрілювали усе навкруги.* ***Людей, будинки*** [3]; *Ці злочини призвели до загибелі 207 цивільних українців.* ***Серед них 11 дітей. Ще 17 дітей і 400 дорослих були поранені*** [7].

Висновки. Отже, сьогодні можемо констатувати «лінгвістичні наслідки російсько-

української війни». Мільйони людей під час війни намагаються не говорити мовою ворога, забути цю мову, і ми не є винятком. У психології це називають травматичними небажаними, нав'язливими спогадами. Пацієнт може страждати від спалахів гніву, безпорадності і болю, чуючи мову, вимову чи конкретні слова, притаманні кривдникам.

Будь-які неприємності та негаразди прийнято переносити на якийсь збірний ворожий образ, що уособлює сили зла. Таке уявлення дає почуття полегшення і позбавляє суспільство від моральної відповідальності. Ворог є тим чинником, що мобілізує всіх членів суспільства до солідарності та згуртування навколо влади або індивідуального чи групового авторитету, який гарантує їм умови безпеки та захист від загрози знищення. На сьогодні мільйони українців у всьому світі відчувають «лінгвістичні» наслідки війни, відчувають фізично, ментально, емоційно.

Список літератури:

1. Апостроф. URL: https://apostrophe.ua/ (дата звернення: 31.07.14).
2. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Монографія. Вінниця: ВКБА КНУБА, 2018. 490 с.
3. Гордон. URL: https://gordonua.com/ukr/ (дата звернення: 23.03.2022).
4. Громадське. URL: https://hromadske.ua/ (дата звернення: 02.02.2024).
5. Демократична сокира. URL: https://sokyra.space/uk (дата звернення: 19.08.2023).
6. Допис з офіційного сайту «Добровеличківської селищної ради». URL: https://dobra-rada.gov.ua (дата звернення: 21.10.2022).
7. Допис з офіційного сайту Президента України. URL: https://surli.cc/hdbyiy (дата звернення 01.11.2024).
8. Допис зі сторінки Дмитра Лубінця в мережі «Фейсбук». URL: https://www.facebook.com/dmytro.lubinets (дата звернення: 26.08.24).
9. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Бахмутський Демон» в мережі «Телеграм». URL: https://t.me/s/bahshiddemon (дата звернення: 04.06.2024).
10. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Говорить снайпер» в мережі «Телеграм». URL: https://t.me/s/stanislav_osman (дата звернення: 01.11.2022).
11. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Костянтинівський+» в мережі «Телеграм». URL: https://x.com/ua_zinkoviy (дата звернення: 14.06.2023).
12. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Оперативний ЗСУ» в мережі «Телеграм». URL: https://t.me/s/operativnoZSU (дата звернення: 09.03.2025).
13. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Останній бастіон» в мережі «Телеграм». URL: https://bastion.tv/ (дата звернення: 12.04.2022).
14. Експрес. URL: https://expres.online/ (дата звернення: 04.11.2024).
15. Європейська правда. URL: https://www.eurointegration.com.ua/ (дата звернення: 18.09.2015).
16. Кондратенко Н. В. Експресивний синтаксис у президентському дискурсі Володимира Зеленського *Записки з українського мовознавства.* 2022. Вип. 29. С. 313–324.
17. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 163 с.
18. Навальна М.І., Спис О.А. Функційно-семантичні особливості використання військової лексики в мові газети «День». *Закарпатські філологічні студії.* Випуск 25. Том 1. С.36–42.
19. Офіційний вебсайт Європейського Союзу. URL: https://www.eeas.europa.eu (дата звернення: 15.03.2022).
20. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ : Київський ун-т, 1996. 308 с.
21. ПравдаЄ. URL: https://pravdaye.com.ua/ (дата звернення: 12.03.2022);
22. Радіо Свобода. URL: https://www.radiosvoboda.org/ (дата звернення: 12.09.2023).
23. РБК-Україна. URL: https://www.rbc.ua/ (03.05.2022).
24. Слово і Діло. URL: https://www.slovoidilo.ua/ (дата звернення: 27.01.25).
25. Українська стратегія Гройсмана. URL: https://strategy.ua/ (дата звернення: 07.03.2022).
26. УКРІНФО. URL: https://www.ukrinform.ua/ (дата звернення: 09.03.2025).
27. УНІАН. URL: https://www.unian.ua/ (дата звернення: 24.02.2022).
28. Факти. URL: https://fakty.com.ua/ua/ (дата звернення: 24.10.24).
29. Федорів У. М. «Пантеон радянських героїв»: образ героя-селянина в українській соцреалістичній літературі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: серія «Філологія». Острог, 2018. Вип. 4 (72), грудень. С. 200–202.
30. Цензор.нет. URL: https://censor.net/ (дата звернення: 19.08.22).

31. 24 канал. URL: https://24tv.ua/ (дата звернення. 13.03.22).
32. New voice. URL: https://nv.ua/ (дата звернення: 01.11.2024).
33. UAINFO. URL: https://uainfo.org/ (дата звернення: 31.07.14).

Vintoniv M. O., Vintoniv T. M. TYPOLOGY OF GRAMMATICAL MEANS IN CREATING OF THE ENEMY'S IMAGE IN INFORMATION WARFARE

Mass media perform the functions of transmitting daily information and shaping public opinion. Due to the Russia-Ukraine War, mass media have become a crucial weapon in the confrontation with the enemy. The aim of this article is to conduct a comprehensive analysis of grammatical means in the creation of the image of the enemy in military-political discourse. A goal is achieved by a set of the following tasks: to analyze linguistic means of the friend/enemy identification in the information warfare; to describe morphological means of creating the enemy's image in mass media; and to determine the role of syntactic units in shaping the enemy's image in mass media.

Manipulation of consciousness is mainly carried out through the linguistic embodiment, which includes the author's worldview and his moral and ethical principles. The language of social networks is constantly enriched and updated due to a number of neologisms, professional slang, and conversational syntax. The expertise of manipulative influence in political discourse demonstrates that such means constitute a clearly structured system that incorporates the necessary tools at all language levels. Stereotypes and various guidelines play a significant role in shaping the image of the enemy.

In mass media, linguistic aggression is primarily shown up through lexemes with negative connotations that express feelings such as hostility, hate, and offense. These lexemes can have a substantive, adjectival, or procedural nature, namely, they are represented by nouns, adjectives, and verbs that often function within the same context. At the syntactic level, phrases with attributive and objective meanings play a leading role, while phrases with appositive and adverbial relations are less common. Modern politicians and war correspondents prefer to use simple sentences, at the same time the complex sentences in discourse often have the characteristics of formally simple structures. The active use of incomplete sentences enhances the expressiveness and dynamism of military discourse. Future research prospects lie in analyzing the lexical-semantic and pragmatic manifestations of lexical units in mass media.

Key words: *morphological means, syntactic units, manipulation, expertise, phrases, text, discourse.*

УДК 378.147
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/03

Горбань Г. М.
Національний транспортний університет

Малінська Г. Д.
Національний транспортний університет

Остапко О. М.
Національний транспортний університет

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Стаття присвячена актуальним питанням розвитку української термінологічної системи. Розглянуто лексико-семантичні процеси, структурну організацію термінів в економічному дискурсі. Доведено, що лексична семантика є надзвичайно складною сферою лінгвістичного дослідження. Лексико-семантичні процеси відіграють важливу роль у формуванні значень і зв'язків економічних термінів.

На формування та розвиток терміносистеми впливає семантико- На формування та розвиток терміносистеми впливає семантико-дериватологічна, логіко-семантична, словотвірна парадигма термінів.

Лексична робота вимагає враховувати різноплановість вивчення полісемії, омонімів, синонімів, антонімів, фразеологізмів, запозичень, генетичного походження лексики, словотворення; характер зв'язку і взаємодії один з одним; численні особливості узуально-традиційного використання тощо. Ці семантичні відношення забезпечують основу для розуміння значень економічних термінів по відношенню один до одного.

Використання та розуміння спеціальних економічних термінів має важливе значення для ефективного спілкування, дослідження та прийняття рішень у сфері фінансів, бізнесу та політики.

Термінологічна лексика у своєму становленні підпорядковується загальним законам і нормам мови.

Терміни утворюються різними засобами мови. Економічна термінологія складається з багатьох елементів, що мають різне походження та рівень адаптації у науковій та практичній діяльності.

Термінологічні запозичення збагачують та розширюють словниковий запас української мови.

Термінологічна система фінансово-економічної діяльності має динамічний характер, про що свідчить виникнення великої кількості нових лексичних утворень для позначення спеціальних термінів.

Уніфікація та стандартизація термінології, формування єдиної, чіткої термінологічної бази сприяє ефективному регулюванню ринків, зменшенню правових ризиків та покращенню міжнародної співпраці.

Нормування та стандартизацію термінів можна усвідомити лише за умови детального вивчення їх як функціонального різновиду загальнолітературної лексики.

Наукова термінологія в Україні потребує подальшого вивчення та систематизації.

Ключові слова: *економіка, терміни, семантика, термінотворення, стандартизація.*

Постановка проблеми. «Українська мова початку XXI ст. як функціонально динамічна і відкрита система перебуває в процесі розвитку, зазнаючи істотних кількісних і якісних структурних, семантичних, стилістичних та інших змін. Як і в попередні періоди свого «життя», найбільш піддатливим до таких змін із-поміж усіх рівнів є лексичний» [14].

В основі системи економічної термінології лежить складна мережа слів і понять, пов'язаних між собою через їхні значення та асоціації. Лексичні процеси стосуються джерел та способів

формування, адаптації, функціонування термінів в економічному дискурсі. Досліджуючи ці лексико-семантичні процеси, ми можемо отримати цінну інформацію про формування, розвиток та використання економічних знань. Вивчення структурної організації термінів дає змогу глибше сформувати поняття про словотвірне значення дериватів та способів їх творення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві надзвичайно актуальними є дослідження науковців в галузі термінознавства, спрямованими на вивчення історії формування та розвитку галузевих, фахових, наукових термінологій, аналіз наукових засад термінотворення, розгляд питань відповідності термінів системі української мови, теоретичних та практичних принципів уніфікації та стандартизації термінів та ін. Адже відсутність усталених термінів та їх різне трактування може призводити до юридичних та економічних непорозумінь [1]. Дослідження проблем українського термінознавства висвітлено в наукових працях багатьох українських науковців (О. Стишов, Б. Рицар, І. Кочан, Т. Панько, Н. Андрейчук, М. Єльнікова, В. Іващенко, Т. Кияк, А. Крижанівська та ін.).

Постановка завдання. Метою статті є завдання з'ясувати змістовне наповнення самого поняття *терміносистема*, проаналізувати лексико-семантичні процеси в межах економічної терміносистеми, розглянути структурну організацію фінансово-економічної термінології в контексті навчальних посібників, термінологічних словників економічного спрямування, розкрити особливості функціонування термінів, джерел їх формування та методів узгодження з міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу. Українські науковці зазначають, що система економічних понять формувалася протягом багатьох століть і залежить як від лінгвістичних чинників (розвиток мови, міжмовні процеси), так і екстралінгвальних (розвиток економіки, вплив терміносистеми мови-реципієнта).

Сучасна українська термінологія – це відносно стабільна і закріплена традицією лексико-семантична система, що перебуває у стані безперервного руху і поступового вдосконалення. Розвиток термінології зумовлений факторами суспільно-політичного, фахового та мовного характеру [1].

Проблеми визначення статусу терміна, джерел формування української наукової термінології, лексикографічної фіксації та стандартизації термінів, розрізнення термінів постійно перебувають у полі зору науковців.

Термінологічна лексика утворює складну систему найменувань. Специфіка терміна як особливого виду слова відрізняється від загальновживаної лексики. І хоч лінгвісти протягом тривалого часу досліджують функціонування термінів у певній галузі знань, їх фіксацію у словниках загального типу, пропонують принципи укладання спеціальних термінологічних словників різних галузей, проте є ще багато питань, які вимагають вивчення та дослідження.

Науковці розглядають терміносистему як систему понять, що об'єднані навколо певної концепції, яку деталізують та конкретизують.

На формування та розвиток терміносистеми впливає семантико-дериватологічна, логіко-семантична, словотвірна парадигма термінів.

Лексико-семантичні процеси є невід'ємною частиною вивчення економічної термінології. Вивчаючи, як формуються, використовуються та тлумачаться економічні терміни, ми можемо отримати глибше розуміння мови економіки та її ролі у формуванні економічної освіти.

Розглянемо деякі важливі аспекти, які досліджуються лінгвістами та економістами та відображають лексико-семантичні процеси в економічній терміносистемі.

У сучасному світі, де швидко розвиваються інформаційні та технологічні сфери, виникла велика кількість нових слів, що призвело до необхідності їх безпосереднього вивчення та опису. Номінативний процес має декілька етапів: терміни утворюються засобами мови, у результаті перекладу, або запозичуються з мови-оригіналу в незміненому вигляді.

Поширеним способом утворення термінів для позначення понять в економічній сфері є надання нового значення вже існуючим лексемам. Семантична експансія передбачає розширення значення термінів та особливостей їх вживання. Наприклад, термін *інвестиції* може включати в себе не лише фінансові вкладення, але й інновації, соціальні програми, технологічний розвиток та інші аспекти, які сприяють збільшенню капіталу.

Також важливим аспектом є семантичне узагальнення та спеціалізація термінів. Узагальнення термінів дозволяє об'єднати декілька понять під одним загальним терміном, створюючи систематизовану інформацію. Спеціалізація термінів навпаки дозволяє розрізняти та конкретизувати поняття, що важливо для точного вибору термінологічної одиниці у конкретному контексті. Напри-

клад, термін *монополія* зазвичай використовується для позначення ситуації, коли одна компанія домінує на ринку, обмежуючи конкуренцію.

У семантичному узагальненні економічної терміносистеми важливо зазначити такі поняття як *виробництво, споживання, інвестиції, поточні активи, пасиви, доходи, витрати, прибуток, збиток, інфляція, дефляція, конкуренція, монополія, попит, пропозиція, ринок* та інші.

Узагальнення цих понять допомагає розуміти складні взаємозв'язки економічних процесів, прогнозувати їх розвиток, приймати обґрунтовані рішення у галузі економіки, а також сприяє побудові ефективних стратегій управління бізнесом.

Вивчені та класифіковані терміни можуть бути об'єднані у певні групи або категорії в залежності від їхніх спільних рис та взаємозв'язків. Наприклад, у контексті фінансів та банківської справи семантичне узагальнення може включати в себе об'єднання таких понять як *поточний рахунок, депозит, кредит, іпотека* у групу *фінансових послуг.*

Таким чином, семантичне узагальнення в межах економічної терміносистеми допомагає не лише у структуруванні та систематизації термінів, а й у покращенні розуміння їхнього значення та взаємозв'язків.

Іншим важливим аспектом є антонімізація, коли протилежному поняттю відповідає антонімічний термін, що важливо для цілісного та системного розуміння наукової інформації. Наприклад: *інфляція – гіперінфляція, постнумерандо – пренумерандо, рентабельність – збитковість, прибуток – збиток, макроекономічний – мікроекономічний* та ін.

Для економічної термінології властивими є також полісемія, метафоризація, омонімія, синонімія.

Наприклад: термін *ваучер* означає державний приватизаційний цінний папір; контрольний талон; грошовий підтверджувальний документ; документ, що засвідчує надання кредиту. Полісемія є загалом небажаним явищем для термінологічної лексики.

Активно функціонують в економічних контекстах метафоричні найменування («*брудні» гроші, «легкі» гроші, грошовий голод, гроші «дешеві», «відмивання» грошей; тіньова економіка, тіньовий ринок; каса «чорна»* та ін.).

Синонімія виникає найчастіше там, де до терміна іншомовного походження добирається український відповідник: *процент – відсоток, аванс – завдаток, кредитор – позикодавець, паритет – рівновага* та ін.

Таким чином, тематика економічних найменувань відображає складність економічної терміносистеми та вимагає продовження послідовної науково-дослідницької роботи, важливим етапом якої є укладання термінологічних словників відповідно до міжнародних стандартів та вимог вітчизняного термінотворення.

Терміни об'єднуються не тільки тематично, а й структурно. Розглянемо структурну організацію економічної термінології. За формальною структурою розрізняють: терміни – кореневі слова *(вклад, банк, ризик, бюджет, мито);* терміни – похідні слова *(котирування, оподаткування, інвестування, мотивація);* терміни – складні слова (*платоспроможність, кібербезпека, євровалюта, документообіг, кредитоспроможність*); терміни – абревіатури (*ЄСВ – єдиний соціальний внесок*); терміни – словосполучення *(антикризова програма, шопінг податкових угод, грошово-кредитна політика).*

Термінологічна лексика у своєму становленні підпорядковується загальним законам і нормам мови. Для створення нових термінів використовуються різні способи: а) лексичний, тобто утворення власних слів і словосполучень; різні види запозичень; б) лексико-словотвірний, де при створенні терміна використовуються існуючі в мові або запозичені словотвірні елементи, морфеми.

У межах економічної терміносистеми спостерігається тенденція до появи складних понять, що виникають у результаті основоскладання, словоскладання та скорочення (абревіації). Результатом основоскладання є складні слова, поєднання кількох основ слів за допомогою сполучних звуків *о, є* чи без них: *документообіг, платоспроможність*, *кругообіг, векселетримач.*

Складні слова можуть утворюватися способом словоскладання, який полягає у складанні кількох оформлених форм слів, для яких характерне поєднання двох чи більше компонентів без сполучних голосних: *банк-емітент, бізнес-план, акціонер-пайовик, ризик-аналіз. прайс-лист;* складання усічених основ (складноскорочені слова); використання запозичених елементів: авіа-, біо-, інтер-, макро-, мікро- псевдо-, анти-, дис- *(мікроекономіка, антизаконний, антимонопольний, дисбаланс)* та ін.

Важливе місце у структурі сучасних терміносистем належить термінам-словосполученням. Серед них розрізняють багатокомпонентні терміни, що можуть бути дво-, три-, чотири- і більше компонентними*: надкритична неплатоспромож-*

ність, користувач платіжної системи, міжнародні депозитарно-клірингові центри тощо.

У досліджуваних термінах до складу складного термінологічного утворення входять частотні інтернаціональні компоненти: *брутто-, нетто-: брутто-баланс, нетто-баланс, нетто-прибуток* та ін. Продуктивним також є творення термінів за участю нульового словотворчого формату: *товар-еквівалент, бізнес-менеджер, бізнес-план та ін*. Складні прикметники утворюються за допомогою суфіксації: *промислово-виробничий, податково-бюджетний* та ін.

Фінансово-економічна термінологія складається з багатьох елементів, що мають різне походження та рівень адаптації у науковій та практичній діяльності. Важливим аспектом є поєднання власне українських термінів із запозиченнями, що поступово інтегруються в професійний дискурс.

У банківській сфері переважають міжнародні стандартизовані терміни, що відображають сучасні тенденції глобалізації фінансових ринків [15]: *банк-емітент, банк-еквайр, ризик-менеджмент, овердрафт за кореспондентським рахунком* тощо.

В економічній терміносистемі набуває актуальності синтаксичний спосіб термінотворення, поширення якого дає змогу точніше передати видові термінологічні поняття (*акцизний збір, дати в позику* та ін.).

*З*начною активністю відзначається морфологічний спосіб (суфіксальний, префіксальний, префіксально-суфіксальний), суть якого полягає в поєднанні афіксальних морфем з мотивованою основою слова.

Наприклад, для найменування ознак і властивостей предметів і явищ при термінотворенні використовують суфікс -ість (*ліквідність, конвертованість, платоспроможність, кредитоздатність*), для утворення назв дій і процесів використовуються суфікси -ння (*акцентування, страхування, асигнування*) й -ація (*інкасація, приватизація).*

Використовуються складноскорочені слова, що за морфемним складом тотожні відповідному синонімічному словосполученню: *зарплата (заробітна плата), держбюджет (державний бюджет, госпрозрахунок (господарський розрахунок), фінвідділ (фінансовий відділ);* абревіатури – *ВНП (валовий національний продукт), ТНК (транснаціональні корпорації)* тощо. Представлені випадки поєднання основоскладання та суфіксації: *позикодавець*, *позикоодержувач, чековласник, векселеодержувач.*

У сучасній економічній термінології простежуються певні тенденції подальшого розвитку. Вписуючись у світові інтеграційні процеси, українська економіка потрапляє під англомовні термінологічні впливи, активно використовує разом з відповідними поняттями їхню словесну форму *(інсайдер, менеджер, чартер, паблісіті, франчайзер).* Хоч в українській мові є лексичні відповідники окремим англіцизмам (*price – ціна)* тощо.

За походженням економічна термінологія представлена термінами з різних мов: латинської – *дебет, депонент, девальвація, ліквідність;* французької – *кадастр, коносамент, аванс*; італійської – *жиро, інкасатор;* німецької – *вексель, декорт, індосат;* грецької – *економія, іпотека;* іспанської – *ембарго* та ін. Одним з основних джерел запозичень економічної термінології за останній період є англійська мова – *маржа, лізинг, ажіо, франчайзинг*. Часто нові поняття приходять до нашої дійсності вже з існуючими англо-американськими назвами, які закріплені за ними в англійській мові. А це дозволяє говорити про стихійність використання запозиченої термінології, не завжди виправданої з точки зору ресурсів рідної мови.

На думку вчених, нормування та стандартизацію термінів можна усвідомити лише за умови детального вивчення їх як функціонального різновиду загальнолітературної лексики. Термінологія не постає відразу, це доволі довгий і складний процес, який потребує виваженої державницької політики та підтримки. «Сьогодні як ніколи важливо прискіпливо ставитися як до чистоти рідної мови загалом, так і наукової зокрема» [6, с. 16].

Як зазначають науковці, наукова термінологія є вищим породженням людської думки, національної за своїми витоками, міжнародної за своїм поширенням серед різних народів світу [8].

Уніфікація являє собою упорядкування термінологій різних галузей науки, техніки, економічного та культурного життя і всередині терміносистем, відповідно до понять, ними позначуваних, і на міжгалузевому рівні. А стандартизація вимагає вироблення терміна-еталона, який би відповідав усім лінгвістичним та логічним вимогам, що висувалися до терміна, і використовувався б у межах певної терміносистеми та на міжгалузевому рівні [8, с. 156].

Основні проблеми, пов’язані з уніфікацією та стандартизацією термінології будь-якої галузі знань, полягають в усуненні явища термінологічної синонімії, надмірного використання епонімів та запозичень, приведенні термінів у відповід-

ність до морфологічних та лексичних норм певної мови [12].

Таким чином, можна зробити висновок, що узгодження глобальних термінологічних стандартів допоможе більш чіткому розумінню економічних концепцій у міжнародному співробітництві. Українська економічна термінологія перебуває у стані постійного розвитку й вимагає подальшого систематичного опрацювання.

Висновки. В ході проведеного дослідження лексико-семантичних процесів, структурної організації термінів в межах економічної терміносистеми було встановлено, що економічна термінологія є динамічною системою, що постійно розвивається під впливом технологічних, економічних, наукових та правових змін.

Використання та розуміння спеціальних економічних термінів має важливе значення для ефективного спілкування, дослідження та прийняття рішень у сфері фінансів, бізнесу та політики.

Лексико-семантичні процеси відіграють фундаментальну роль у формуванні значень і зв'язків економічних термінів, збагачуючи мову, що використовується для опису економічних явищ.

Термінологічна лексика утворює складну систему найменувань.

На формування та розвиток терміносистеми впливає семантико-дериватологічна, логіко-семантична, словотвірна парадигма термінів.

Термінологічні запозичення збагачують та розширюють словниковий запас української мови.

Стандартизація термінології є ключовим чинником для ефективного функціонування фінансового сектора та його інтеграції у світовий економічний простір.

Гармонізація української термінології з міжнародними стандартами сприяє створенню єдиного інформаційного простору та покращує правову визначеність у фінансових відносинах.

Стан термінологічної справи будь-якої держави відображає її цивілізованість [8].

Наукова термінологія в Україні потребує подальшого вивчення та систематизації.

Список літератури:

1. Вознюк Г. Л., Наконечна Г. В. Чужослови в системі української фінансово-економічної термінології: проблеми адаптації. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології», 2016. № 842. С. 48–50.

2. Вознюк Г. Л., Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник. Л: Вид-во Львівської політехніки, 2011. 844 с.

3. Дубічинський В. В, Васенко Л. А., Кримець О. М. Навчання науково-технічному перекладу у вищому технічному закладі. Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. К.: КНЕУ, 2005. Вип. 6. С. 409– 413.

4. Ковальська Н. А. Становлення і розвиток української економічної термінології. Одеса: ОНЕУ, ротапринт, 2012 р. 62 с.

5. Коломойцев В. Є. Універсальний словник економічних термінів. К.: Молодь, 2000. 384 с.

6. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові: монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 519 с.

7. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української мови (90-і роки XX ст.): дис. канд. філол. наук. Львів, 2002. 212 с.

8. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство: підручник. Львів: Світ, 1994. 216 с.

9. Пілецька Н. І. Українська термінологія як об'єкт дослідження. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Сер. «Проблеми української термінології», 2008. № 620. С. 175–182.

10. Пряхіна К. А. Терміносистема економічних наук. Кременчуцький Національний університет, 2016. 30 с.

11. Радченко О. І. Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології: дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Х., 2000. 203 с.

12. Рицар Б. Є. Стандартизація термінології – чинник утвердження державності України. Стандартизація, сертифікація, якість, 2001. № 1. С. 30-32.

13. Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Сучасний словник іншомовних слів. Видавництво «Довіра», 2006. 788 с.

14. Стишов О. А. Стаття «Тенденції розвитку лексичного складу української мови початку XXI століття». Вісник Запорізького національного університету, 2012. № 1. С. 407–415.

15. Товстенко В. Р. Сучасна українська економічна терміносистема як компонент наукової картини світу. Вісник Київського національного економічного університету, 2021. № 1. С. 101–112.

Horban H. M., Malinska H. D., Ostapko O. M. STRUCTURAL-SEMANTIC ORGANIZATION OF ECONOMIC TERMINOLOGY

The article is devoted to the topical issues of the development of Ukrainian terminological system. Lexical-semantic processes, structural organization of terms in economic discourse are considered.

It is proved that lexical semantics is an extremely complex area of linguistic research. Lexical-semantic processes play a fundamental role in the formation of meanings and connections of economic terms.

The formation and development of the terminological system is influenced by the semantic-derivatological, logical-semantic, and word-formation paradigm of terms.

Lexical work requires taking into account the diversity of the study of polysemy, homonyms, synonyms, antonyms, phraseological units, borrowings, the genetic origin of vocabulary, word formation; the nature of the connection and interaction with each other; numerous features of customary and traditional use, etc. These semantic relations provide the basis for understanding the meanings of economic terms in relation to each other.

Using and understanding specialized economic terms is essential for effective communication, research, and decision-making in finance, business, and politics.

Terminological vocabulary in its formation is subject to the general laws and norms of language.

Terms are formed by various means of language. Economic terminology consists of many elements that have different origins and levels of adaptation in scientific and practical activities.

Terminological borrowings enrich and expand the vocabulary of the Ukrainian language.

The terminological system of financial and economic activity is dynamic, as evidenced by the emergence of a large number of new lexical formations to denote special terms.

Unification and standardization of terminology, the formation of a single and clear terminological base contributes to effective regulation of markets, to reduction of legal risks and improvement of international cooperation.

The norming and standardization of terms can be understood only by studying them in detail as a functional variety of general literary vocabulary.

Scientific terminology in Ukraine requires further study and systematization.

Key words: *economics, terms, semantics, term creation, standardization.*

УДК 811.161.2’37 «1843»
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/04

Дзира І. Я.
Київський національний університет технологій та дизайну

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У «СЛОВНИКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ» ПАВЛА БІЛЕЦЬКОГО-НОСЕНКА

У статті вперше зроблено спробу охарактеризувати правничу термінологію, зафіксовану в укладеному П. Білецьким-Носенком «Словаре малороссийского или юго-восточнорусского языка…». Встановлено, що в пам’ятці найповніше представлена термінологія цивільного права, яка охоплює насамперед майнову лексику, термінологію процесуальних заходів, а також найменування різноманітних документів. Крім спеціальних понять правової сфери, у словнику також широко відображена притаманна юридичним текстам суспільно-політична лексика, зокрема найменування органів, установ і урядів Української гетьманської держави. Другу за чисельністю групу складають кримінально-процесуальні терміни, що позначають здебільшого найменування злочинів, правопорушників, потерпілих, видів і об’єктів покарань, а також процесуальні терміни. Терміногрупи, що дають уявлення про виконавців покарання та форми звільнення від юридичної відповідальності, представлені в пам’ятці одиничними прикладами.

Для масиву юридичної термінології словника П. Білецького-Носенка була притаманною яскраво виражена поліномія, причиною побутування якої послужила недостатня урегульованість правових понять на тогочасному етапі розвитку юридичної думки. Проявами поліномії виступають синонімічне багатство юридичної лексики, наявність багатозначних та стилістично забарвлених лексем, а також нечітка диференційованість термінологічних значень.

Зафіксовані у словнику П. Білецького-Носенка юридичні терміни як правило мають одну основу. Нечисленні складні утворення здебільшого належать до так званих паратермінів, що, відображаючи буденну правосвідомість, нерегулярно використовувалися в юридичних текстах, заміняючи собою спеціальну термінолексику. Терміни-словосполучення трапляються у пам’ятці надзвичайно рідко як приклади-ілюстрації до окремих вокабул.

За походженням юридична лексика словника є питомою, притаманною насамперед офіційно-діловому стилю староукраїнської мови, а також запозиченою з іноземних мов, передусім польської.

Ключові слова: *варіативність, поліномія, синонімія, словник, правнича термінологія, термін.*

Постановка проблеми. Як відомо, здійснювана Російською імперією після ліквідації Української гетьманської держави послідовна асиміляційна політика призвела до витіснення староукраїнської книжної мови з усіх сфер суспільного життя. А це, у свою чергу, спричинило стильову обмеженість нової української літературної мови початкового періоду. Через нерівноправне становище в Російській імперії української науки, освіти та мови тривалий час гальмувалося й становлення української термінології, зокрема юридичної. «Остання, – як наголошує І. Усенко, – є не просто формальним атрибутом державності, але й орієнтиром для розв’язання інших термінологічних проблем, важливим чинником розвитку всієї ділової лексики» [9, с. 242]. Незважаючи на несприятливі обставини, спорадична робота в галузі української правничої термінології, зокрема й збирання необхідного матеріалу, проводилася з середини XIX ст. Так, в укладеному в 1838–1843 рр. П. Білецьким-Носенком «Словаре малороссийского или юго-восточнорусского языка…» відображено значний масив української правничої термінологічної лексики, передусім успадкованої від попередніх епох.

Звернення до історії української правничої термінології дозволить простежити в динаміці процеси формування відповідної терміносистеми, зокрема з’ясувати специфіку номінації, особливості добору лексичних одиниць, словотвірних засобів і моделей. При цьому поява узагальнюючих праць значною мірою залежить від резуль-

татів ретельного аналізу мови окремих пам'яток, а також залучення здобутків порівняльно-історичного мовознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після відновлення державної незалежності історичні аспекти формування та становлення термінології національного права регулярно привертають увагу українських лінгвістів. При цьому найбільше досліджено періоди розвитку мови давньо- й староукраїнського права, досягнення галицьких лексикографів другої половини XIX ст., а також здобутки правничо-термінологічної комісії й кодифікаційного відділу Нарком'юсту УСРР у 1920–30-х рр., тоді як кінець XVIII – перша половина XIX ст., на жаль, залишаються вивченими недостатньо. Так, функціонування лексики кримінального права в писемних пам'ятках Київської Русі студіює Л. Василькова [3]. Характеристиці термінології цивільного права в Статутах Великого князівства Литовського присвячена спеціальна розвідка М. Шевченко [11]. Серед небагатьох публікацій з термінології конституційного права вигідно вирізняється невелика за обсягом, але надзвичайно цінна за своїм підходом стаття І. Фаріон, у якій базові юридичні терміни «Конституції П. Орлика 1710 року» трактуються як вияв традиційної правосвідомості та яскраво вираженої ідентичності української нації [10]. Умови, шляхи та способи формування юридичної термінології в Галичині впродовж другої половини XIX ст. висвітлив О. Паночко [7]. Основну увагу дослідник зосередив на характеристиці «Німецько-руского словаря висловів правничих і адміністраційних» (1893) Костя Левицького. Розвиток української правничої термінології у 20–30-х роках XX ст. розглянуто у статті Н. Трач, яка дала оцінку основним термінологічним словникам того періоду, а також простежила науково-організаційну діяльність термінологічних правничих комісій [8].

Постановка завдання. Метою запропонованої розвідки є характеристика правничої термінології, зафіксованої у словнику П. Білецького-Носенка, що дасть змогу пролити світло на окремі питання генези української юридичної мови як щодо структурно-семантичної організації, так і лінгвокультурної специфіки. Автор поставив завдання виокремити й систематизувати лінгвістичний матеріал за сферою застосування, семантикою, словотворчою структурою, походженням, а також спробувати окреслити основні тенденції розвитку як юридичної термінології, так і правової культури українського суспільства в середині XIX ст. Об'єктом дослідження стали введені до реєстру першого великого словника новоукраїнської мови юридичні терміни.

З урахуванням впливу лінгвістичних і загальнокультурних факторів на формування терміносистеми юриспруденції методологічна основа статті поєднує загальнонаукові методи спостереження, узагальнення, зіставлення, класифікації зі спеціальними лінгвістичними методами та прийомами, зокрема компонентним (семним) і дистрибутивним аналізом, елементами кількісного аналізу, що забезпечило комплексний підхід до висвітлення теми.

Джерелом дослідження послужила визначна пам'ятка національної лексикографії середини XIX ст. – «Словарь малороссийского или юго-восточнорусского языка…, составленного по произношению, каким говорят в Малой и Южной России…» П. Білецького-Носенка. Вибір даної лексикографічної праці обумовлюється її лінгвістичною змістовністю, а також тим фактом, що впродовж 1840–1843 рр. на території України було остаточно поширено російську систему права й запроваджено дію Зводу законів Російської імперії. При цьому шостий пункт іменного указу імператора Миколи I сенату від 25 червня 1840 р. «Про поширення сили і дії Російських цивільних законів на всі західні, повернуті від Польщі області» зобов'язував усі державні та громадські установи здійснювати діловодство виключно російською мовою.

Виклад основного матеріалу. Сучасні науковці пропонують таке тлумачення базової дефініції: «Юридичний термін – це слово або словосполучення, яке виступає узагальненим найменуванням певного правового поняття або поняття, яке не є правовим, але в результаті функціонування у сфері юриспруденції набуває специфічних значеннєвих відтінків, вводиться в обіг представниками юридичної науки або законодавцем, характеризується емоційною нейтральністю та відносною стійкістю» [5, с. 45]. При цьому деякі лексикологи чітко розмежовують слова або словосполучення, що позначають власне правові поняття, й номенклатуру, до якої зараховують «назви конкретних правових об'єктів: державних і міжнародних органів, установ та організацій, посад, документів, держаних нагород» [1, с. 84]. Спосіб організації статті у словнику П. Білецького-Носенка, не передбачав для наочнішого й повнішого розкриття семантики слова використання цитат-ілюстрацій, які б містили посилання на джерело. З огляду на це на сторінки

праці потрапила суттєва кількість лексем, що поєднували процесуальні та конкретно-предметні значення. Більше того, словник містить не лише термінологічний, а й живомовний матеріал, безпосередньо не пов'язаний з правничою сферою, але який, опинившись у відповідному контексті, міг переймати значення й функції власне юридичних термінів. Враховуючи викладені зауваги, поняття «термін» у нашій розвідці має до деякої міри умовний характер, оскільки значна частина зафіксованих у пам'ятці лексем хоч уже й вийшла зі сфери загальновживаної лексики, однак все ще перебувала на межі термінологічного поля й не набула відповідного статусу.

Джерелами правничої термінології для П. Білецького-Носенка слугували зводи законів Великого князівства Литовського, ділова документація Гетьманщини, а також юридична лексика, почерпнута безпосередньо з уст народу. Таке активне звернення до пам'яток офіційно-ділового стилю XVI–XVIII ст. було викликане свідомим прагненням упорядника забезпечити успадкування книжно-писемної традиції новою літературною мовою. «Нинішня малоруська мова, – писав П. Білецький-Носенко в листопаді 1842 р. до А. Метлинського, – відрізняється дуже різко від своєї книжної мови XVII століття… нею писали проповіді… писали акти юридичні… й тому повний словник повинен бути зі слів обох наріч» [6, с. 35].

У словнику найповніше представлена термінологія цивільного права, що охоплює насамперед майнову лексику (*вира, вывинити, власность, глоба, датокъ, дидизна, подушне, тяглость* тощо), термінологію процесуальних заходів (*варовати, дило, досвядченье, допевненье, закладати, позиватися, процессъ* і под.), а також найменування різноманітних документів (*декретъ, листъ, реестръ, суплика, тестаментъ* тощо). Порівняно рідко засвідчені позначення учасників процесу (*кривдячій, укривжоный, прохачъ, свидокъ*) дозволяють стверджувати, що на середину XIX ст. відповідна номенклатура була розроблена недостатньо. Крім спеціальних понять правової сфери, у словнику також широко відображена притаманна юридичним текстам суспільно-політична лексика, зокрема найменування органів, установ і урядів Української гетьманської держави: *бурмистръ, индутный, коморникъ, митниця, пидкоморый, подписокъ* та ін. Серед використаної П. Білецьким-Носенком лексики цивільного права помітне місце посідають абстрактні іменники з суфіксом **-ость**: *дбалость, доскональность, зверхность, маетность, належитость, повинность* тощо.

Другу за чисельністю групу складають кримінально-процесуальні терміни. Здебільшого це найменування злочинів (*гвалтованье, здирство, злодійство, мордерство, мошенство, обцованье, пидпалъ, розбій* тощо), правопорушників (*заводця, злодій, зябръ, згубецъ, привидець, проступець, розбійникъ, утикачь* тощо), потерпілих (*залигъ, ошуканный, рабованный, скривженый*), видів (*банизировати, батожити, вижа, гарло, головщина, карати горломъ, пляга, хліора* тощо) і об'єктів покарань (*баніційный, виволанець, вязень, кайданный, катиржный* тощо), а також процесуальні терміни (*запинанье, закладати, зправа, инстигаторъ, контроверсія, освядченье, позиватися, препрошенье* та ін.). Терміногрупи, що дають уявлення про виконавців покарання (*катъ, справецъ*) та форми звільнення від юридичної відповідальності (*миловати*), представлені в пам'ятці одиничними прикладами. Для творення назв суб'єктів кримінального процесу активно залучалися субстантивовані прикметники й дієприкметники, що під час виокремлення зі складу зворотів конкретизували та звужували своє лексичне значення. Пор.: *баниционный, выволанный, рабованный, скривженый* й под.

Для масиву юридичної термінології словника П. Білецького-Носенка була притаманною яскраво виражена поліномія. Причиною такого надмірного наповнення лексичними засобами галузевої термінології послужила недостатня урегульованість правових понять на тогочасному етапі розвитку юридичної думки. Основним проявом поліномії виступає синонімія. Важливим лінгвістичним фактором, що спричинив синонімію юридичних термінів у праці П. Білецького-Носенка, була взаємодія різних за походженням лексем, передусім українізмів і полонізмів. Пор.: *голдованье – панщина – сербщина, досвядчати – допевняти, жалобниця – доношенье – суплика, ченшь – роковщина* тощо. Поряд із нею часто фіксується деривaційна варіативність, що полягає у використанні різних афіксів при однакових твірних основах, а також морфологічного, семантичного й лексико-синтаксичного типів словотворення. Пор.: *заводця – завидчикъ – заводень, привидець – привидця, радець – раець – райця, розбійця – розбійникъ, втикачь – побигачь, злодійство – крадижъ, рабунокъ – плюндрованье, гарло – карати горломъ* тощо. Наведені приклади дозволяють стверджувати, що поступова українізація широко розповсюджених в українській актовій мові XVI–XVII ст. полонізмів продовжу-

валася ще в першій половині XIX ст. Першим її етапом стала заміна польського суфікса **-ця** українським відповідником **-ець**, а наступним як першого, так і другого формантом **-ник** [12, с. 108]. Поряд із дублетами (*варовати – ветовати, выволанець – выгнанець, компутъ – реестръ* і под.) нерідко подибуємо синонімічні ряди з багатозначними та стилістично забарвленими лексемами, що потрапили до мови права з живого буденного спілкування (*розбійця – розбійникъ – розбишака – гайдамака, воръ – злодій – проступець – лиходій* тощо). Присутність термінологізованих одиниць, які не відповідали вимогам змістової однозначності й функціональної сталості, відображала стихійний характер термінотворення. Наявність у термінологічній системі дублетів також потрактовується науковцями як ознака її невпорядкованості [4, с. 261]. Поліномія так само виявляється в нечіткій диференційованості термінологічних значень. Пор. види злочинів: *злодійство, злуданье, крадижъ, плюндрованье, рабунокъ*.

Поодинокі випадки термінологічної антонімії (пор.: *добродій – злодій, лиходій; добродійство – злодійство*) так само говорять про недостатньо розвинену системність правового поля XVII–XVIII ст., якому бракувало належних засобів для протиставлення взаємопов'язаних юридичних понять.

Зафіксовані у словнику П. Білецького-Носенка юридичні терміни як правило мають одну основу. Нечисленні складні утворення здебільшого належать до так званих паратермінів, що, відображаючи буденну правосвідомість, нерегулярно використовувалися в юридичних текстах, заміняючи собою спеціальну термінолексику: *верховидъ, коновидъ, курохватъ, легкодухъ, словодурь* й под. Усі наведені приклади зберігають негативне емоційно-оцінне забарвлення. Деякі складні лексеми хоч і регулярно функціонували в офіційно-діловому стилі староукраїнської мови, однак постали внаслідок синтезу буденної та професійної правосвідомості: *добродій, добродійство, злодій, злодійство, лиходій, лиходійка, своеволенство* тощо. І лише латинське запозичення *контроверсія* відповідає вимогам, які дозволяють зарахувати його до розряду спеціальної фахової термінології. Терміни-словосполучення трапляються у пам'ятці надзвичайно рідко як приклади-ілюстрації до окремих вокабул. За своїм значенням це назви посад, юридичних інституцій, правопорушень, каральних заходів і документів: *барбарами ошмаровати, бунчуковый товаришъ, виновный реестръ, дати протира, дильчій реестръ, карати горломъ, лихая воля, судъ гродскій, судящій панъ* тощо.

Як зазначає П. Білецький-Носенко, «Я не вносив до свого словника тих слів, що належать без усякої відмінності мові великоросійській та малоросійській, а лише ті, які або цілком відмінні або відрізняються вимовою, а отже й правописом» [6, с. 18]. Через диференційну природу лексикографічної праці до її реєстру введені ті юридичні терміни, що лексично, фонетично та словотвірно відмінні в обох мовах.

Частина юридичної лексики словника сягає своїми витоками ще давньоукраїнської літературної мови. Вона була почерпнута або безпосередньо з юридичних пам'яток Київської Русі, або зі статутів Великого князівства Литовського. Наприклад, назви загальних правових понять *законъ* і *судъ* уживаються у словнику зі значеннями, що були притаманні цим словам у давньоукраїнській мові. Зі слів на позначення злочинів, обставин їх учинення та злочинців давньоукраїнське походження мають *розбій, пиджога*, *звада* у значенні «сварка, заколот, сум'яття» [2, с. 150], *розбійникъ* тощо. Заслуговують на особливу увагу й терміни, пов'язані з перебігом судового процесу. Зокрема, юридичне значення «присяга», як і в договорі князя Ігоря 945 р. та Руській Правді, закріплене у словнику за словом *рота* [2, с. 317].

Натомість активне використання упорядником пам'яток діловодства Гетьманщини спричинило потрапляння на сторінки словника багатьох запозичень з польської мови, а також з латині. Так, В. Вітковський зараховує до полонізмів абстрактні іменники з суфіксами **-ость**, **-ство** та **-нье** [12, с. 109], серед яких помітне місце займають юридичні терміни. Реєструючи слова іншомовного походження, лексикограф як правило повідомляє, з якої мови вони запозичені, або наводить відповідні паралелі з інших мов, передусім польської. Пор.: «**Ветовати** (дієсл. дійсн. сп.) Дати слово, ручитися. **Ветованный** (прикм.) Стверджений словом, порукою. З латині veto. Див. **Варовати**» [2, с. 73]; «**Декретъ** (ім. ч. р.) Вирок суду. Ухвала (слово ділове). З латині. Польською так само» [2, с. 113]; «**Инстигаторъ, -ка** (ім. ч. р.) Донощик; обмовник. Викажчик (слово ділове, взяте з латині)» [2, с. 169] й под.

Висновки. Загалом завдяки копіткій п'ятирічній роботі П. Білецькому-Носенкові вдалося зібрати репрезентативний термінологічний матеріал, що відображає взаємодію професійної й буденної правосвідомості. Зафіксовані у пам'ятці численні прояви поліномії свідчили

про багатство української юридичної лексики й у майбутньому давали фахівцям можливість вибору під час уніфікації, стандартизації терміносистеми українського права. Досить різноманітною за своїм складом юридична лексика словника виявляється і з погляду свого походження. При цьому широкий часовий діапазон відібраного матеріалу за задумом упорядника мав служити для наочної ілюстрації традицій безперервного розвитку мови українського права. Однак, через потужні книжні й іншомовні впливи суттєва частина вміщеного до словника масиву юридичної лексики в майбутньому виявилася історично не перспективною. На жаль, значною мірою цьому сприяли й екстралінгвістичні фактори, передусім погром української лексикографії на початку 30-х рр. XX ст., що відбувався, зокрема, під гаслом запровадження спільної для російської та української мов фахової термінології замість вузькодіалектних і архаїчних слів-термінів. Перспективу подальших досліджень убачаємо у з'ясуванні особливостей відображення юридичної лексики з праці П. Білецького-Носенка на сторінках «Словаря української мови» за редакцією Б. Грінченка, що своєю чергою послужив важливим джерелом під час укладання академічного «Російсько-українського словника правничої мови» за загальною редакцією А. Кримського.

Список літератури:

1. Артикуца Н. В. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць*. КНЕУ, 2005. Вип.6. С. 84–89.
2. Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / відп. ред. К. К. Цілуйко. Київ: Наукова думка, 1966. 424 с.
3. Василькова Л. М. Функціонування лексики кримінального права в писемних пам'ятках Київської Русі. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць*. К., 2009. Вип. 8. С. 84–85.
4. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування: посібник. Київ: Парламентське видавництво, 2003. 500 с.
5. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: ТОВ «Видавництво Права людини», 2015. 280 с.
6. Німчук В. В. Перший великий словник української мови Павла Білецького-Носенка / Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / відп. ред. К. К. Цілуйко. Київ: Наукова думка, 1966. С. 5–37.
7. Паночко М. М. Витоки української правничої термінології в Галичині: «Німецько-руский словар висловів правничих і адміністраційних» (1893) Костя Левицького. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2004. № 503. С. 153–156.
8. Трач Н. С. З історії української правничої термінології: 20-30-ті роки XX століття. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки.* 2006. Т. 60. С. 49–57.
9. Усенко І. Б. Українська юридична термінологія *Мала енциклопедія етнодержавознавства* / відп. ред. Ю. І. Римаренко. Київ: Генеза, Довіра, 1996. С. 242–244.
10. Фаріон І. Д. «Конституція Пилипа Орлика 1710 року» крізь призму її базових когнітивних термінів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2011. № 709. С. 125–131.
11. Шевченко М. Термінологія цивільного права у Статутах Великого князівства Литовського XVI ст. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць.* К., 2007. Вип. 7. С. 135–138.
12. Witkowski W. Słownik Pawła Biłeckiego-Nosenki. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellonskiego. Prace językoznawcze.* 1971. T. CCLXIX. Z. 35. S. 99–113.

Dzyra I. Ya. PECULIARITY OF THE REFLECTION OF LEGAL TERMINOLOGY IN THE "DICTIONARY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE" BY PAVLO BILETSKY-NOSENKO

In the article, for the first time, an attempt is made to characterize the legal terminology recorded in the concluded P. Biletsky-Nosenko «Dictionary of the Little Russian or Southeast Russian language...». It was established that the monument most fully presents the terminology of civil law, which primarily covers property vocabulary, the terminology of procedural measures, as well as the names of various documents. In addition to special concepts of the legal sphere, the dictionary also widely reflects the socio-political vocabulary inherent in legal texts, in particular the names of bodies, institutions and governments of the Ukrainian Hetman State. The second largest group consists of criminal procedural terms, which mostly denote the names of crimes, offenders, victims, types and objects of punishments, as well as procedural terms. Terminological groups that give an idea of the executors of punishment and forms of exemption from joint responsibility are presented in the monument as single examples.

For the array of legal terminology of the dictionary P. Biletskyi-Nosenko was characterized by pronounced polynomy, the cause of which was the insufficient settlement of legal concepts at the current stage

of the development of legal thought. Manifestations of polynomy are the synonymous richness of the legal vocabulary, the presence of polysemantic and stylistically colored lexemes, as well as the unclear differentiation of terminological meanings.

Recorded in the dictionary of P. Biletskyi-Nosenko legal terms usually have one stem. The few complex formations mostly belong to the so-called paraterms, which, reflecting everyday legal consciousness, were irregularly used in legal texts, replacing special terminology. Phrasal terms occur extremely rarely in the monument as illustrative examples of individual vocables.

By origin, the legal vocabulary of the dictionary is original, inherent primarily to the officially-business style of the Old Ukrainian language, as well as borrowed from foreign languages, primarily Polish.

Key words: *variability, polynomy, synonymy, dictionary, legal terminology, term.*

УДК 81’373.23
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/05

Жижома О. О.
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Жижома О. В.
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

АНТРОПОНІМІКОН СІЛ ЗАХАРІВКА ТА СТАРОДУБІВКА МАНГУШСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Дана стаття є логічним продовженням попереднього дослідження, присвяченого основним шляхам походження прізвищ Приазов’я з урахуванням особливостей заселення місцевого регіону. Запропонований аналіз зумовлений потребою комплексного вивчення антропонімічної спадщини, яка є невід’ємною частиною лексичної системи національної мови, оскільки містить у собі матеріальний, культурний та історичний досвід спільноти, в якій виникає й використовується. Розвідка порушує питання, пов’язані із структурно-семантичною природою українських прізвищ, власних імен і прізвищевих назв зазначених населених пунктів, звертається увага не лише на лінгвістичну, а й на історичну, культурну та соціальну складову. Цей вихід за межі мовознавства зумовлений екстралінгвістичними факторами і надав можливість провести більш повний аналіз, звернути увагу на специфіку номінацій та традиції найменування людей.

У даному дослідженні звернено окрему увагу на лексичну базу прізвищ, здійснено їх лексико-семантичний аналіз, приділено увагу ролі різних класів онімної та апелятивної лексики у формуванні прізвищ, зокрема, виділено дві групи: прізвища, що виникли на основі церковнохристиянських та давньослов’янських автохтоннрих імен і прізвища відапелятивного характеру, що вказують на професію, соціальну належність, походження, фізичні особливості першого носія прізвища..

Подано коротку інформацію щодо вибору імен у певні історичні періоди життя сіл. Проаналізовано особливості вживання, природу прізвищевих назв, як додаткових неофіційних імен – вторинних номінацій, із зазначенням їх диференційних ознак: локальності, своєрідної корпоративності, специфічної семантики, яку формують сама номінація, мотивації, деривації, конотативні й асоціативні зв’язки. Предметом зацікавлення стала й онімічна функція прізвищевих назв, їх експресивна, емоційна та оцінна природу, порушується питання реалізації комплексу сем прізвищевих назв у випадку їх функціонування у мовленнєвому просторі, звертається увага на те, як через асоціації відбувається прирощення конотативними та імпліцитними семами. З’ясовується реалізація подібної семної структури в межах мікроантропоніма.

Ключові слова: *антропонімія, прізвища, прізвищеві назви, семантика, апелятив, мотивація.*

Постановка проблеми. Загальновідомо, що антропоніми – це не тільки спадкова назва для ідентифікації особи як члена певного роду, а й джерело інформації про історію роду, історію нації, до котрої належить людина. Зокрема, прізвища які формувалися протягом багатьох років під впливом різноманітних географічних, соціальних, релігійних факторів, містять частинку народної традиції, яка є маркером мови, історії та етнографічної особливості різних регіонів України, це своєрідний родовий код, ми повинні його шанувати, оберігати, не тільки передавати своїм майбутнім поколінням, а й прославляти. Вивчення історії рідного краю та процесу формування прізвищ, імен, прізвищевих назв вимагає глибокого аналізу, включаючи вивчення структурно-словотвірних особливостей, семантичної природи їх виникнення та виявлення ментальних рис українців, які відображені в антропонімах, особливо відапелятивних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню вивчення антропонімії, зокрема її істо-

ричному етимологічному та лінгвістичному аналізу було присвячено низку ґрунтовних розвідок, зокрема Ю. Редька, П. Чучки, М. Худаша, Я. Дзири, С. Бевзенка, Р. Осташа, Ю. Новикової, В. Познанської, Ю. Карпенка, І. Фаріон та ін. Незважаючи на таку велику кількість наукових праць, дана проблема не втрачає своєї актуальності й понині, оскільки витання вивчення антропонімікону конкретних населених пунктів, мешканцями яких є етнічні українці, залишається відкритим й надзвичайно цікавим.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження антропонімікону зазначених населених пунктів, зокрема їх лексико-семантичний аналіз, роль у мовній та культурній спадщині Донеччини.

Виклад основного матеріалу. Посилений інтерес до проблем антропонімії зумовлений насамперед тим, що власні імена з огляду на їх функціонування та розвиток володіють порівняно із іншими лексема значно більшим потенціалом віддзеркалювати в свідомості соціуму різні періоди його життя. Увага до системи власних імен зумовлюється їх особливим статусом, оскільки, з одного боку, вони розвиваються відповідно до мовних законів, а з іншого, – є носіями етнографічної, соціокультурної та історичної компоненти. Аналіз антропонімічних назв (імен, прізвищ, прізвиськ), як правило, здійснюється із врахуванням чисельності їх носіїв, особливості походження, семантико-словотвірної природи, яку можна розглядати виключно як значення, що стосується іменування конкретних осіб без прив'язки до їхніх характеристик чи властивостей. При аналізі будь-якого слова важливо акцентувати увагу на вивченні твірної основа, що є джерелом відповідної інформації виникнення та походження антропоніма. При такому підході можна виявити, чим займався перший із роду, де він жив, звідки походив. Також твірна основа може вказувати на часові межі, якісь особисті характеристики, за якими було надано даній особі ім'я, прізвище чи прізвисько. Дослідження антропонімікону конкретного населеного місця природно почати з його історії.

Історія села Стародубівка бере свій початок з 1830 року. Після завершення російсько-турецької війни 1828–1829 років задунайських козаків Окремого запорізького війська, яке у 1832 році було реорганізовано в Азовське козацьке військо, царська влада переселила на узбережжя Азовського моря, саме тоді там і виникли станиці: Нікольська, Покровська, Стародубівська, Новоспасівська та Петровська. Через два десятиліття після заснування Азовського козацтва в цих поселеннях проживало близько 9,5 тисяч осіб. Село Стародубівка було станицею Стародубівською в Азовському козацькому війську в 1831–1864 роках. До 1920 року мало назву Каротиш, бо розташовувалося на березі річки Каротиш. А вже після приходу радянської влади село було перейменовано на Стародубівка. В 1865 році Азовське козацтво було ліквідовано і відтоді були сформовані волості.

Село Захарівка було засновано значно раніше, приблизно у 1805 році. Назва села, ймовірно, походить не від імені козака Захара, а від назви фортеці Захарівської, яка знаходилася недалеко від поселення. Раніше ця фортеця слугувала для захисту від Кримського ханства. Після того, як такої потреби не стало, козаки поселилися поруч із фортецею і дали поселенню назву Захарівка. З історичних джерел відомо про Темрюцьку волость, яка складалася з 2 поселень і 2 сільських громад. Саме в цю волость у 1886 році і входило село Захарівка, у якому на той час налічувалося 1341 осіб, а от у селі Стародубівка проживало приблизно 934 особи. Хоча з роками територія поселень збільшувалася, населення знижувалося через різні причини (багато людей загинуло за часів голодомору тридцятих років минулого століття, Другої Світової війни). На 2001 рік за переписом населення в селі Захарівка налічувалося вже 660 осіб, а в селі Стародубівка 788 осіб.

Імена людей містять культурну складову і надзвичайно прив'язані до екстралінгвістичного культурного контексту. Українська ономастика сіл тісно пов'язана з етнографією, адже прізвища, імена людей, прізвищеві назви, топонімічні назви є віддзеркаленням традицій, умов життя, вірувань народу в різні часи, тому образ, закладений в основу власних назв, індивідуальний і неповторний, містить цінну інформацію і завжди буде привертати увагу дослідників.

Дослідження антропонімікону зазначених населених пунктів доречно розпочати з прізвищ, які демонструють різноманіття словотворчих засобів та національних маркерів, що лягли в основу їх формування. Попри проведений раніше семантико-словотвірний аналіз [1], інтерес до природи прізвищ, які мають свої означення, паралелі щодо національної приналежності, роду занять, особливості зовнішнього виду та рис характеру не послаблюється. Більшу частину прізвищ становлять деривати, утворені на основі патронімічних назв, тобто на базі імені

голови родини, батька або діда. Матеріали здійсненого дослідження дозволяють здійснити поділ прізвищ на дві групи. До першої увійшли патроніми, утворені від особових імен грецького, давньоєврейського, латинського, слов'янського, молдавського походження переважно із суфіксами **-енк(о), -к(о), -юк/-ук** (переважна кількість), що привносили значення «син особи, названої мотивуючою основою»**:** ***Аниченко, Антоненко, Борисенко, Василенко, Герасименко, Грищенко, Давиденко, Демиденко, Демченко, Єфременко, Захаренко, Капітоненко, Костенко, Костюк, Кузьменко, Павленко, Пасько, Пащенко, Савалюк, Савченко, Симоненко, Тараненко, Тищенко, Харченко, Чіканенко, Шевченко, Фесенко, Яковенко, Яшко(в)***. Друга група представлена прізвищами, в основі яких лежить певна характеристика, відповідно до якої їх можна поділити на: 1) прізвища, утворені від прізвиськ (розмежовуються на семантичні групи, що характеризують зовнішність, риси характеру, поведінку, місце проживання, соціальний статус тощо): ***Безпарточний, Бутенко, Грошко, Кармазин, Німич, Приходько, Рожко, Рожченко, Руденко, Сухоносенко, Сушко, Убийкінь;*** 2) прізвища, утворені за родом діяльності батька, що надає нам можливість прослідкувати соціально-економічну динаміку розвитку цього регіону: ***Білоконь, Гридасов, Коваленко, Кравчук, Кушнір, Радохліб, Ситник, Телиця, Телятник, Чеботар, Чобіток, Школик*** 3) прізвища, що вказують на місце проживання засновника роду: ***Долинський, Нагорний, Підтинний, Пінчук***, 4) прізвища, що вказують на походження: ***Литвиненко, Лях, Московченко;*** 5) прізвища, основа яких пов'язана зі світом фауни, і які прямо вказують на поведінкові особливості або зовнішні характеристики конкретних тварин, птахів, комах їх носія: ***Вовк, Заєць, Кукуріка, Воронін, Білоконь.*** Основою для утворення подібних прізвищ могли слугувати первісні прізвиська, закріплені за окремою особою або навіть цілим родом, коли ще не було офіційних прізвищ. Прізвиська надавалися як за позитивними, так і негативними ознаками і найчастіше мали насмішкуватий характер. Але пройшли часи, вони вкоренилися як родові прізвища і передаються вже нащадкам від покоління до покоління. Аналіз лексико-семантичних підгруп засвідчує продуктивність утворення прізвищ, в основі яких лежать різні зовнішні характеристики першого носія конкретного антропоніма, що наочно підкреслював якісь фізіологічні особливості (при цьому міг застосовуватися метонімічний прийом), поведінкові риси позитивного чи негативного характеру.

Зазначені прізвищ наочно підтверджують той факт, що попри заселення Приазов'я представниками різних національностей, в українських селах переважну кількість складали все ж таки етнічні українці, переселенці з Полтавської та Чернігівської губерній.

Не менш цікавим є й аналіз власних імен даної місцевості з огляду їх популярності й варіативності в період з кінця XIX до початку XXI століття. Оскільки ще з давніх часів питання номінації особи було важливою складовою життя соціуму, тому в різних наукових розвідках, починаючи з античного періоду, знаходимо інформацію не лише філософського, й соціокультурного характеру стосовно природи власних імен. Відомо, що іменам надавали більшого сенсу, аніж тепер, оскільки вірили в силу імені, у те, що воно може впливати на долю людини, керувати нею: стати джерелом сили або ж, навпаки, нещастя. Окрім того, ім'я – це ще й соціальний маркер, за яким можна було встановити приналежність його носія, час народження, національність тощо, ім'я – це й певний орієнтир у часі. Внаслідок демократизації суспільного життя, історичні традиції забувалися, а процес називання перетворювався для багатьох на юридичну формальність. Аналіз власних імен людей, активність їх використання в названих селах з кінця XIX століття до наших днів засвідчує, що кожне окреме ім'я – це, безумовно, лексична одиниця, яка розвивається за законами мови, але є й маркером історичних, етнолінгвістичних, географічних та соціологічних особливостей, врахування яких допоможуть з'ясувати як специфіку об'єктів номінації, так і традиції їх найменування. Аналіз власних імен має враховувати низку аспектів: традиції і звичаї населення даного регіону, індивідуальні образи, закладені в основу імен тощо. Використання в живому усному мовленні різних варіантів того чи іншого імені може надати цінну інформацію щодо реалій, традицій, культурно-побутових умов життя, контактів з представниками інших народів тощо. Також слід враховувати й низку екстралінгвістичних факторів: фонетичні та морфологічні закономірності, діалектні властивості, особливості виникнення власних назв, їх зміни під впливом історичних та соціальних причин, адже «знаність імен і особливо прізвищ зумовлюється передусім не їх частотністю, а їх денотатною наповненістю» [2, с. 307]. Досліджуючи історію закономірностей переваги тих чи інших імен конкретних населе-

них пунктів можна простежити розвиток і зміни способів найменування, зміну форм імен, моду на них. Зміна моди на імена є очевидною, і якщо на початку минулого століття серед імен, якими називали представників чоловічої статті були: ***Пилип*** (від. гр. – який любить коней), ***Гаврило*** (від. гр. – моя міць – Бог), ***Корній*** (Корнелій, Корнило – від лат. ріг), ***Кіндрат*** (від. гр. – широкоплечий)***, Терентій*** (ймовірно, від лат. терти), ***Григорій*** (від. гр. – не сплю, пильную), ***Василь*** (від. гр. – цар), ***Афоня, Ахванасій, Офан*** (Афон, Афоній – від. гр. щедрий, багатий)***, Онисько*** (Онисій, Онисим – від. гр. користь), ***Спиридон*** (Свирид – від. гр. кошик)***, Єрофей*** (Єрофій, від. гр. – освячений Богом)***, Юхим*** (від гр. – благочестивий, священний), ***Улас, Влас*** (Власій – від. гр. кривоногий, простий, грубий), ***Яків*** (від д.-євр. що йде по п'ятах), ***Ілля*** (від. д-євр. – мій Бог – Ягве), ***Лазар*** (від. д-євр. Божа допомога), ***Тимофій*** (від. гр. – честь), ***Гурій*** (д.-євр. – молодий лев) і, відповідно, жіночої: ***Мелашка***, (Меланія, Меланка – чорна, темна), ***Варка*** (Варвара – гр. чужинка), ***Єлисавета*** (Єлизавета, Лисавета – від. д.-євр. «Богом клянусь»), ***Фекла*** (Векла), ***Уляна, Марія*** (від. д.євр. чинити опір), ***Федора*** (від. чоловічого імені Федір – з гр. Божий дар), ***Параска*** (Парасковія, Параскева – від. гр. п'ятниця), ***Палажка*** (Пелагея – від. гр. морський)***, Ганнушка*** (Ганна, Анна), ***Мотря*** (Мотрона – поважна заміжня жінка), ***Пистина*** (Єпистина – з гр. знання, уміння), ***Фрося*** (Єфросинія від чоловічого імені Єфросим), ***Віра*** (від слов. апелятива віра), ***Груня*** (Агрипина, Горпина – від лат. чоловічого імені, за легендою той, хто народився вперед ногами), ***Устя*** (Устина – від чол. Устин, Устим, лат. справедливий), ***Фіона*** (Феона, Феонія від гр. – думка, розум Бога), ***Оксана, Оксінія, Ксеня*** (Оксана – від. гр. гостинна), ***Катерина*** (від гр. – чистий), ***Килина*** (Кулина – від. гр. орлина), ***Василина*** (від чоловічого імені Василь – з гр. цар), ***Векла*** (Фекла, Текля – від. гр. слава), ***Тетяна*** (від. гр. установлюю, призначаю), ***Харитина, Феня*** (Феодосія, Федосія – від. чол. Феодосій, від гр. Божий дар), ***Зоя*** (від. гр. життя), ***Лукера*** (Лукерія, Гликерія від чол. Гликерій солодкий), ***Агафія*** (Гафія, Гафа – від. гр. люблю), ***Дора*** (як варіант імен Дорофея, Федора – від. д. гр. дар, дарунок), ***Лукина*** (від чол. Лука, з гр. світлий), ***Наталка*** (Наталія, Наталя з гр. – надія), ***Фаїна*** (з гр. – осяйна), ***Серафима*** (Фіма, Сіма – від. чол. Серафим, з д.євр. – вогненний, полум'яний)***, Нюра*** (Ганна, Анна – від. д.-євр. виявляти ласку), ***Таїсія*** (від. гр. – яка належить Ісіді – єгипетській богині), ***Явдошка*** (Євдокія – від. гр. благовоління), то вже пізніші часи подібні імена скоріше екзотика, аніж норма, порівняємо: ***Олександр, Олексій, Михайло, Іван, Микола, Петро, Володимир, Вадим, Валентин, Віктор, Сергій, Юрій, Віталій, Дмитро, Едуард*** та ***Юлія, Світлана, Тетяна, Ольга, Наталя, Раїса, Валентина, Лідія, Людмила, Любов, Лариса, Марина.*** Причини такого явища можуть бути різними, бо на початку XX століття у селах проживало на порядок більше людей, надання того чи іншого імені дитині могло бути спричинене культурним та міфологічним спадком, сімейними традиціями та прикметами, натомість, в пізніші часи внаслідок політичних та ідеологічних чинників, а також через бажання зменшити вплив та самовираження особистості спостерігаємо більш уніфікований підхід у цьому питанні, коли кожна людина мала б вписуватися в суспільні норми та стандарти, відчувати себе частиною цілого (популярністю користувалися імена: ***Вілен, Віленіна, Віліна*** – скорочено від В. І. Ленін, Октябрина – на честь революційних подій 1917 року, ***Юрій, Валентина*** – на честь перших чоловіка і жінки космонавтів Юрія Гагаріна та Валентини Терешкової).

Всі власні імена є унікальними, особливими, вони не позбавлені конотативної складової, оскільки володіють певною кількістю ознак інформативного характеру. За слушним зауваженням Ю. О. Карпенка, власним іменам властива семантика, хоч і дуже специфічна та своєрідна, збіднена та вузька, не здатна до змін, оскільки вони не прив'язані до якогось поняття [1; 52] Але ця, на перший погляд, нездатність повною мірою зреалізувати своє поняття, є не стільки недоліком, скільки перевагою, адже за певних умов вони здатні значно розширювати об'єми свого застосування, розвиваючи у власній семантиці сигніфікативну складову: за кожним конкретним іменем стоїть його носій, який своїми якостями відрізняється від інших.

Ще однією невід'ємною складовою антропонімікону сіл є прізвищеві назви – набуті, неофіційні імена людей, які містять інформацію про індивідуальні ознаки людини, підмічені мешканцями громади і виступають вторинними номінаціями стосовно представників одного або різних родів. Прізвищеву назву людина набуває в конкретному соціумі з різних причин: зовнішній вигляд (***Циклоп, Гарбуз, Жабак, Муха, Йосип Драний, Їжак***), національність (***Кацап, Гречка***) характерні поведінкові риси (***Криса, Клоп, Професор, Баламут, Тюха, Мудрий, Джеря***). Активне

використання таких неофіційних імен пояснюється тим, що вони містять більш точну особистісну, оцінну характеристику, виокремлюють конкретну людину в колективі, до того ж економлять час. Так, наприклад, не треба роз'яснювати, кого саме з однофамільців розповсюдженого в с. Стародубівка прізвища Чобіток мають на увазі односельці, коли використовують додаткове ім'я-прізвисько замість офіційного (***Бєка*** – мовчазний, неговіркий «ні бе, ні ме»; ***Лис*** – схожий на лиса, ***Зубило*** – здоровань, силач, ***Джон*** – модник, ***Грузин –*** чорнявий). Конкретний позначуваний в такий спосіб референт добре знайомий оточенню, адже семантика номінації вміщує не лише денотативну складову, а й конотативну, яка пов'язана із суб'єктивним сприйняттям номінованого, оскільки прізвищева назва порівняно із загальною містить «більший обсяг інтенсіоналу (інформаційної насиченості)» [3, с. 171]

Прізвищеві назви, якими номінують жителів сіл можуть різнитися за рядом ознак: за мотивуючою ознакою, принципом номінації, за конотацією, за деривацією тощо. У кожному окремому випадку – це мікроантонім, індивідуальна номінація однієї особи, або представників однієї фамілії й більше нікого, що функціонують в обмеженому вузькому середовищі. Мікроантоніми мають своєрідну семну структуру, до складу якої входять, окрім основної предметної, ще й асоціативна, потенційна й конотативна (емоційна, експресивна, оцінна) семи. При цьому ніякої системності у вторинній номінації людей немає, адже прізвищеву назву мешканець конкретного села отримує від оточення за різних причин. Не всі мають прізвищеві назви, бо, як правило, носій неофіційного імені чимось вирізняється з-поміж загалу, що зумовлено різними факторами: професією (***Директор*** – посада, ***Газетка*** – поштар, ***Завгар*** – завідувач гаражем, ***Парторг*** – посада за часів існування колгоспу, ***Пєда*** – педагог), зовнішністю (***Беркут*** – зовнішня схожість із птахом, ***Циклоп*** – ім'я персонажа гомерівської «Одіссеї» за характерними ознаками, ***Зубило*** – здоровань, ***Бецело*** – великий, сильний чоловік, ***Грузин*** – чорнявий, ***Бєлий*** – білявий, ***Бяцик*** – схожий на ягнятко, ***Промокан, Абдула, Мустафа*** – схожість із персонажами фільму з кінофільму, ***Жабак*** – зовнішня подібність), соціальним статусом (***Йосип Драний*** – бідність латана одежа, ***Барахлиха*** – неохайність, бідність), характерними поведінковими рисами або рисами характеру (***Муха*** – вертлявість, спритність у справах, ***Мудрий*** – розважливий, потаємний, ***Хезя*** – хвастовитий, ***Клоп*** – постійно заклопотаний господарськими справами, ***Бройлер*** – поважний, гоноровий, ***Шеф*** – діловитий, ґоноровий, ***Жадимка*** – жадний, скупий, ***Баламут –*** ненадійний, нечесний, ***Шабай –*** задиркуватий, ***Бєка*** – недорікуватий, неговіркий), якоюсь особливістю, захопленням людини (***Рачок*** – заядлий хвастовитий рибалка, ***Джон*** – модник). Сутність самої номінації розкривається через асоціативні зв'язки та мотивацію, за відсутності яких буде втрачено першопричину виникнення назви, а згодом і самого прізвиська. Коли людини вже немає в живих, прізвисько ще живе певний час серед тих, хто пам'ятає людину і знає першопричину виникнення такої назви. Процес надання прізвиськ позбавлений системності, оскільки такого роду індивідуальні назви використовуються вузьким соціумом конкретного села і поза його межами не становлять ніякого інтересу, бо не несуть жодної інформації про носіїв прізвиськ. Подібні назви проходять певний шлях становлення: спочатку відбувається злам у загальному використанні слова, його закріплення за однією людиною, а згодом – утворення мікроімені, що за своєю природою характеризується близькістю до загальних назв, незначною стійкістю порівняно з топонімами, відсутністю письмової фіксації, специфічним походженням, невипадковою мотивованістю, локальністю й несистематичністю.

Також прізвищеві назви можуть бути найменуваннями або псевдонімами, які використовуються у вигляді стислих форм прізвищ на підставі різних характеристик або особливостей їх носіїв переважно осіб чоловічої статі: ***Дьома*** – на основі прізвища ***Демченко, Жомік*** на основі прізвища Жижома, ***Гава*** – від прізвища Галеся, ***Сич*** – від прізвища Сичов, ***Лаза –*** Лазарюк). Розповсюдженим явищем в селах є й використання форм по батькові для номінації старших чоловіків: ***Андрійович, Прокопович*** і для номінації жінок відпризвищевих похідних із суфіксами **-их(а), -їх(а):** ***Сущиха*** – дружина Сушка, ***Зайчиха*** – дружина Зайця, ***Шкедиха*** – дружина Шкеди, ***Вовчиха*** – дружина Вовка, ***Єфременчиха*** – дружина Єфременка, ***Пащенчиха*** – дружина Пащенка тощо. Поява подібних імен пов'язана з імпульсами, що стимулюють еволюцію мовної системи, вони зароджуються в межах етносоціального колективу, який використовує можливості мови для соціальних потреб, запитів, і, як наслідок, – конкретне ім'я набуває додаткових семантичних прирощень, репрезентуючи частину лексичної системи [4, с. 131], наприклад, ***Сущиха*** – не просто дружина Сушка й жінка похилого віку, а конкрет-

ний образ людини, закріплена за ним відповідна інформація у свідомості мешканців села).

Структурно-семантичний аналіз прізвищевих назв дозволяє засвідчувати, що переважна кількість подібних номінацій демонструє їх прямий зв'язок із апелятивною лексикою, оскільки надаються вони певному класу людей, містять описову складову, вказують на конкретні ознаки. Прізвищеві назви не лише репрезентують об'єкт, але, подібно до апелятивів, володіють можливостями надавати оцінку, підкреслювати характерні ознаки об'єкта номінації, виступаючи, по-суті, вторинними номінаціями, адже конкретизують найменування людини, яка вже має офіційне ім'я. Якщо характеристика, закладена в прізвищевій назві, є влучною, точною, то відсоток функції індивідуалізації, ідентифікації буде високим, що й зумовлює виникнення відповідної вторинної номінації з метою виокремлення конкретної особистості з-поміж односельців.

Утворені на базі апелятивних назв, прізвищеві назви займають проміжну позицію, вони характеризуються рухливістю й непередбачуваністю, наближеністю до апелятивів із оціночним значенням. Є також випадки, коли прізвиська надаються в різні періоди життя людини за якоюсь ознакою і відомі лише обмеженому колу людей, наприклад молоді. Але все ж таки, на відміну від апелятивів, прізвищеві назви є асоціативними, бо віддзеркалюють яскраві риси характеру, вдачі, ознак їх носія, виступають вторинними номінаціями, виконують функцію соціальної легалізації особистості, володіють структурно-семантичною природою інформаційного характеру.

Висновки. Результати проведеного дослідження показали, що власні імена виявляють розгалужену лексико-семантичну структуру твірних основ, що засвідчує процес їх природного формування. Оскільки базою для утворення антропонімів слугували власні імена людей або апелятиви, вони характеризуються певними семантичними прирощеннями. У прізвищевих назвах комплекси сем реалізується через функціонування в мовленнєвій ситуації у локальному середовищі через асоціації, доповнюються конотативною та імпліцитною семами, до того ж зберігають постійний зв'язок із поняттям реалії, яка лягла в основу власної назви. Подальше студіювання питань семантики, походження та структури регіонального антропонімікону допоможе виявити основні тенденції формування української ономастики взагалі.

Список літератури:

1. Жижома О.О. Семантична та словотвірна природа прізвищ (на матеріалі антропонімії українських сіл Приазов'я) / *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації».* 2020. Вип. 31 (70). № 4. Том 1. С. 54–60.
2. Карпенко О.Ю. Проблематика когнітивної ономастики. Монографія. – Одеса: Астропринт, 2006. 377 с.
3. Лєвочкіна С. Семантика власних назв. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. 2009. № 169. С. 167–175.
4. Котович В. Ойконіми: роздуми про семантику. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2017. С. 129–142.

Zhyzhoma O. O., Zhyzhoma O. V. ANTHROPONYMYCON OF ZAKHARIVKA AND STARODUBIVKA VILLAGES IN MANGUSH DISTRICT OF DONETSK REGION (LINGUISTIC ASPECT)

This article is a logical continuation of the previous study on the main ways of surnames' origin of the Sea of Azov Sea region, taking into account the peculiarities of the local region's settlement. The proposed analysis is driven by the need for a comprehensive study of the anthroponymic heritage, which is an integral part of the national language lexical system, as it contains the material, cultural, and historical experience of the community in which it emerges and is used. The research raises issues related to the structural and semantic nature of Ukrainian surnames, proper names, and surnames of these settlements, paying attention not only to the linguistic but also to the historical, cultural, and social components. This move beyond linguistics is due to extra-linguistic factors and made it possible to conduct a more complete analysis, to pay attention to the specifics of nominations and traditions of naming people.

The present study pays special attention to the lexical base of surnames, conducts their lexical and semantic analysis, and focuses on the role of different classes of onomatopoeic and appellative vocabulary in the formation of surnames, in particular, two groups are distinguished – surnames that originated on the basis of Church Christian and Old Slavic autochthonous names and surnames of a vicarious nature that indicate the profession, social affiliation, origin, physical features of the first bearer of the surname. .

Brief information on the choice of names in certain historical periods of village life is given. The peculiarities of use, the nature of surnames as additional unofficial names – secondary nominations – are

analyzed, indicating their differential features: locality, a kind of corporate identity, specific semantics formed by the nomination itself, motivation, derivation, connotative and associative connections. The article also focuses on the onomatopoeic function of family names, their expressive, emotional, and evaluative nature, raises the issue of realization of the family names' complex in the case of their functioning in the speech, and draws attention to how connotative and implicit semes are augmented through associations. The realization of such a semantic structure within a micro-anthroponym is also discussed.

Key words: *anthroponymy, surnames, family names, semantics, appeal, motivation.*

УДК 811.112.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/06

Кузьменко В. І.
Національна академія Служби безпеки України

МЕТАФОРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ВІЙСЬКОВИЙ» У ЗАГОЛОВКАХ НОВИННИХ ПОВІДОМЛЕНЬ: ФОРМУВАННЯ НАРАТИВІВ У МЕДІАДИСКУРСІ

У статті розкрито метафоричність медіадискурсу, зокрема репрезентацію концепту «військовий» у заголовках новинних повідомлень. З'ясовано, що медіа відіграють ключову роль у висвітленні значущих світових подій, таких як війна рф проти України, формуючи наративи, громадську думку та розуміння сучасної історичної дійсності, а медіапростір впливає на інтерпретацію, поширює переконання й емоції, сприяючи формуванню колективних уявлень. Автором дослідження встановлено, що вибір мови та тональності визначає наратив, а значущість, надана певним темам, формує суспільні пріоритети. У вибірковому висвітленні та можливих упередженнях проявляється потенціал медіапростору, що впливає на доступну інформацію та розуміння подій. Тут створюються образи ключових осіб, військових, політиків, організацій, впливаючи на їхню рецепцію адресантами. Емоційна мова та візуальні засоби викликають певні реакції, що впливає на запам'ятовування подій. Об'єктом дослідження сучасної лінгвістики є концепт, зокрема його метафорична репрезентація. Увага науковців, зокрема, привертається до того, як метафори формують розуміння абстрактних понять, впливають на світогляд та використовуються в медіа для маніпулювання, впливу на емоції та творення ідеологічних уявлень. Роль медіа у формуванні громадської думки підкреслює їхню відповідальність за точну та збалансовану інформацію. Медіаграмотність є важливою для критичного сприйняття інформації.

Внаслідок проведеного дослідження, зроблено висновок про те, що заємозв'язок медіадискурсу та мови є потужним, медіа використовують метафори як рамкові пристрої для передачі значень і формування думки. Метафори ж у медіадискурсі про війну та військових допомагають глибше зрозуміти різні аспекти, створюють образи військових і війни в українських та американських медіа. У статті з'ясовано, що метафоричні вирази в заголовках новин формують дискурс, впливаючи на сприйняття подій. Приклади метафор створюють певні уявлення про силу та стратегію. Концептуальне відображення пов'язує військові дії з географічними місцями та геополітичними наслідками, формуючи відповідні наративи.

Ключові слова: *медіадискурс, наративи, лінгвокультурологія, концепт, поняття, військовий, метафора, метафорична рефлексія концепту.*

Постановка проблеми. Значущі події у світі висвітлюються медіа, як то, війна, розв'язана російською федерацією проти України, героїчна боротьба наших військових за звільнення рідної землі, відповідно новинні агентства відіграють ключову роль у створенні наративів навколо цих подій, впливають на формування громадської думки та сприйняття того, що відбувається. Медіапростір впливає на те, як громадськість інтерпретує та розуміє їх, він поширюється на створення переконань і емоцій, що врешті-решт сприяє формуванню колективних уявлень і думок. Вибір мовних засобів і тональності формує наратив, безпосередньо впливаючи на те, як аудиторія сприймає ту чи іншу подію. Значущість, надана певним новинам або темам, може формувати громадські пріоритети і розставляти акценти у рецепції важливості різних питань.

Роль медіа у формуванні громадської думки також проявляється у вибірковому висвітленні та можливих упередженнях. Редакційні рішення, прийняті новинами, можуть вплинути на інформацію, доступну для громадськості, що призводить до упередженого розуміння подій. Вони створюють наративи навколо ключових дійових осіб, залучених до значущих обставин і фактів, таких як військове протистояння, політичні лідери, організації або соціальні рухи. Зображення цих персоналій впливає на громадське сприйняття їхніх мотивів, дій і становлення довіри. За допомогою емоційної мови, візуальних засобів і технік висвітлення медіа можуть викликати певні емоції

в аудиторії. Означений вплив відіграє ключову роль у тому, як події запам'ятовуються та яким буде емоційний тон, пов'язаний із ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці концепт є об'єктом лінгвокультурологічного та лінгвокогнітивного аналізу, що є об'єктом уваги багатьох українських і зарубіжних науковців. Метафорична репрезентація концептів також ставала предметом дослідження в галузі лінгвістики та когнітивної науки. Серед іноземних учених варто виділити кілька відомих авторів: Джордж Лакофф (George Lakoff) – один із засновників когнітивної лінгвістики, разом із Марком Джонсоном (Mark Johnson) у спільній праці «Metaphors We Live By» (1980) [20] розробили теорію концептуальної метафори. Науковці аналізують, як метафори формують наше розуміння абстрактних концептів, таких як «влада», «любов», «свобода», та як ці метафори визначають нашу культуру і світогляд. Д. Лакофф і М. Джонсон підкреслюють, що метафори є основними структурами людського мислення [20, с. 242]. Глобальність медіа та формування наративів висвітлював у своїх студіях Шон Мурс [21, с. 147].

А. Овсієнко [11; 12] вивчає метафоричні стратегії в медіа, їхнє значення та функціонування в контексті маніпулювання інформацією, впливу на емоції і переконання аудиторії. Праці Л. Одинецької [13] фокусуються на ролі метафор у репрезентації певних соціальних явищ і концептів у журналістських текстах, що допомагають передати складні ідеї простими і зрозумілими образами.

Однак досі ще в мовознавстві немає наукових студій про специфіку метафоричності медіа дискурсу. зокрема репрезентацію концепту «військовий» у заголовках новинних повідомлень.

Постановка завдання. *Актуальність статті* зумовлена об'єктивною потребою у ретельному вивченні репрезентації концепту «військовий» у заголовках новинних повідомлень, а також відсутністю фахових публікацій, присвячених осмисленню цієї теми.

Мета статті – проаналізувати й дослідити метафоричну репрезентацію концепту «військовий» на матеріалі заголовків медіа, виявити базові наративи.

Виклад основного матеріалу. Ш. Мурс [21, с. 147] стверджує, що медіа можуть сприяти посиленню існуючих переконань, створюючи ехокамери, де люди стикаються з інформацією, яка відповідає їхнім уже наявним поглядам. Це явище може ще більше закріпити певні уявлення та обмежити різноманітність думок. У добу глобальних медіа новини сприяють і глобалізації поглядів. Події з однієї частини світу можуть формувати уявлення та думки людей в інших регіонах, створюючи глобальний наратив.

Роль медіа у формуванні громадської думки підкреслює відповідальність, яку несуть інформаційні платформи за надання точної, збалансованої та різноманітної інформації. Розуміння цього впливу є важливим для споживачів контенту, щоб критично ставитися до інформації, піддавати сумніву наративи та шукати більш нюансоване розуміння значущих подій. Крім того, медіаграмотність і різноманітний медіаландшафт є життєво важливими для формування інформованої та критично налаштованої громадськості [22]. Взаємозв'язок між медіадискурсом і мовою є складним і потужним, оскільки медіа використовують лінгвістичні засоби, включаючи метафори, для передачі значень і формування громадської думки. Метафори поширені в медіадискурсі, вони виступають як рамкові пристрої, узагальнюють складні ідеї, спираючись на знайомі концепції, формуючи інтерпретацію аудиторією подій і керуючи її емоційними реакціями [22].

Британський соціолог Норман Феркло, один із засновників і ключових авторитетів у галузі критичного дискурс-аналізу, запропонував теоретичну базу, яка стала підґрунтям для майбутніх досліджень у цій галузі [17]. Важливо зазначити, що критичний дискурс-аналіз розглядається Н. Феркло із соціологічних і лінгвістичних позицій. Для нього аналіз будь-якого тексту передбачає врахування різних аспектів мови, які відображають реальність. Мова, згідно з Н. Феркло, вважається соціальною практикою, тобто, мова є частиною суспільства, а не зовнішнім елементом. Вона також розглядається як соціальний процес, зумовлений немовними рисами в суспільстві. Дослідник представляє аналітичну рамку для критичного дискурс-аналізу «комунікативної події», яку можна категоріювати у трьох вимірах: (I) Текст, (II) Дискурсивна практика та (III) Соціокультурна практика [17].

Взаємозв'язок між цими трьома вимірами можна описати таким чином:

– Текст: аналіз мовних одиниць, таких як лексика, граматика та структура тексту.

– Дискурсивна практика: продукування, поширення, споживання та інтерпретація текстів, а також соціальних і культурних контекстів, у яких ці процеси відбуваються.

– Соціокультурна практика: дослідження ширшого контексту (влада, ідеологія, суспільні структури).

– Таким чином, модель Н. Феркло дає змогу комплексно аналізувати дискурс, враховуючи як мовні, так і соціальні аспекти [16, с. 126].

Н. Феркло [17, с. 146], посилаючись на Д. Лакоффа і М. Джонсона [20, с. 142], стверджує, що метафора відіграє центральну роль у формуванні соціальної та політичної реальності через мову. Він наголошує, що метафори відіграють провідну роль у конструюванні соціальної та політичної реальності [17, с. 159]. Однак метафори розглядаються не лише як мовні інструменти; їх вважають потужними елементами, які формують наше розуміння світу. Н. Феркло підкреслює, що метафора в мові та дискурсі може бути ідеологічно насиченою. Це означає, що використання метафори не є нейтральним; воно несе ідеологічні наслідки, відображаючи та формуючи певні погляди та переконання. Вчений підкреслює значення дослідження взаємодії між альтернативними метафорами.

Альтернативні метафори пропонують різні способи осмислення певної ідеї, концепції або явища. Вони дозволяють розглядати об'єкт чи ситуацію з різних кутів зору, розширюючи можливості тлумачення і сприйняття.

У медійному дискурсі часто використовуються різноманітні метафори для опису військових і пов'язаних із ними явищ. Метафори допомагають глибше зрозуміти різні аспекти війни та роль військових у ній.

Скажімо, висловлювання *«Воїни – це стіна»* – підкреслює роль бійців як захисників, що стримують ворога [14]. *«Солдат – моє натхнення»* – дає віру в майбутнє [15]. *«Солдати – це механізм годинника»* – описує дисципліну, злагоджену роботу та взаємозалежність воїнів [3]. *«Військові – це шторм»* – символізує їхню міць, бойову підготовку, швидкість і руйнівну силу в бою [9]. *«Армія – це броня держави»* – підкреслює оборонну функцію армії та важливість для безпеки країни [7]. *«Солдати – це визволителі»* – наголошує на ролі воїнів у встановленні й підтриманні стабільності [8]. *«Бити ворога»* – солдати нищать ворогів, показують героїзм у протистоянні агресору [1]. *«Дрони падають, як листя восени»* – метафора природи, що вказує на невпинність та безперепрервність дій [2].

Наведемо приклади інших метафор із негативною конотацією:

«Продажні найманці» – військові ворожої армії, заробітчани, що шукали грошей на крові [4]. *«Танк бадьорить, як кава»* – протистояння безперервним ворожим атакам [6].

Кожна метафора дає різне уявлення про військових, залежно від контексту та акцентів, які потрібно зробити реципієнтові.

Сучасні дослідження свідчать, що подібні образи активно використовуються в медіадискурсі. Так, О. Ільченко у статті висвітлює метафоричні словосполучення, що ґрунтуються на потенційній сполучуваності слів, підкреслюючи важливість морфологічного вираження компонентів словосполучення [18, с. 23]. Ця розвідка демонструє використання метафор задля створення образів як українських військових та їхньої діяльності у вітчизняних медіа (*«Привид Києва»*, *«Кіборги», «моє серце – сталь, моя кров – Азов», «Конотопський фронт», «ЗСУ найкращі!», «вартові янголи»*), так і російських завойовників (*«гарматне м'ясо», «"туристи" путіна», «одноразовий» чи «незручний» солдат», «на концерт кобзона», «Боже, яке кончене», «найсильніша армія світу»*).

Натомість у статті В. Ницполь [10, с. 56] висвітлюється, як війна концептуалізується крізь оптику метафори в американських медіа. Авторка виявляє, що найпродуктивнішими є структурні метафори, такі як *«війна – це злочин», «війна – це руйнування», «війна – це економіка», «війна – це брехня», «війна – це голод», «війна – це гра», «війна – це театр», «війна – це хвороба», «війна – це дорога»* та *«війна – це комунікація»*.

Концептуальна метафора – це когнітивно-лінгвістичне поняття, запропоноване Д. Лакоффом і М. Джонсоном у студії про теорію концептуальних метафор. Автори стверджують, що абстрактні концепції та ідеї часто розуміються і представляються через більш конкретні сенсомоторні досвіди: «метафори як мовні вирази можливі саме тому, що є метафори в концептуальній системі людини» [20]. Іншими словами, люди можуть уявляти одну ідею або домен через інший, що допомагає розуміти абстрактне через знайоме. Ці метафори надають когнітивну рамку для розуміння абстрактних концепцій, пов'язуючи їх із більш дотичними досвідами.

У сфері критичного дискурс-аналізу використання концептуальних метафор є звичайною практикою для дослідження того, як мова впливає і відображає динаміку влади, ідеології та соціальної поведінки.

Концепція метафори, як індикатора дискурсивної та соціокультурної боротьби, запропонована Гюнтером Кресом [19], узгоджується

з поглядами Н. Феркло. Метафори є не лише мовними виразами, а й індикаторами динаміки влади, конфліктів і боротьби в дискурсі та суспільстві. Н. Феркло стверджує, що домінантні метафори відіграють роль у конструюванні певних доменів дискурсу таким чином, що маргіналізуються альтернативні конструкції. Це означає, що поширене використання певних метафор може сприяти маргіналізації поглядів опозиційних груп.

Отже, критичний дискурс-аналіз ілюструє важливість розуміння метафори не лише як мовної риси, а також і як потужного інструменту, що впливає на те, як соціальна та політична реальність конструюється. Ідеологічна інвестиція в метафору, взаємозв'язок між різними метафорами та їхня роль у боротьбі в дискурсі підкреслюються, що висвітлює їхній вплив на формування перспектив і маргіналізацію альтернативних поглядів.

Метафоричні вирази в заголовках новин формують дискурс, впливаючи на сприйняття та інтерпретацію подій. Вирази *«військові навчання НАТО "Весняний шторм"»* та *«підрозділ, як швейцарський годинник»* метафорично передають ідею сили, міцності, виважених і точних ударів, уписуючи дії НАТО й ЗСУ у стратегічний і силовий контекст. Метафора *«бити ворога»* вказує на успішний і впливовий результат, зображуючи дії України у потужному світлі.

Концептуальне відображення в заголовках пов'язує військові дії *«полонені найманці з країн Глобального Півдня»* з конкретними географічними місцями *«Глобальний Південь»*, швидкою загибеллю *«бійців, термін служби яких вимірюється не в днях, а в годинах»* та геополітичними наслідками *«Полонені найманці з країн Глобального Півдня. Що мають зробити уряди, аби їхні громадяни не гинули на чужій війні?»* [5]. Це відображення створює наратив, у якому військові події пов'язані з певними регіонами та міжнародними відносинами. Згадка про країни Глобального Півдня додає символічного значення дискурсу. Метафоричне представлення іноземних військових, як найманців рф, натякає на прихований і потенційно провокаційний елемент дій. Означений вибір слів сприяє формуванню події в контексті ширших геополітичних напруг.

Висновки. Отже, взаємодія між медійним дискурсом і впливовими силами є динамічною та доволі складною. Медіа, як постачальники інформації, мають значний вплив на формування громадської думки, визначаючи політичні порядки денні та конструюючи наративи навколо значущих подій. Вибір новинних історій, рамкові рішення аналізу та мова першотворів є потужними інструментами, які можуть або кидати виклик, або зміцнювати існуючі структури влади. Уряди, корпорації та інші впливові суб'єкти прагнуть використати медіа як засіб поширення своїх поглядів і збереження контролю над наративами. Водночас медіа-платформи впливають на суспільство, формуючи порядки денні та колективне розуміння соціальних питань. Цей складний зв'язок між новинами та замовниками контенту підкреслює ключову роль медіа в поширенні й динаміці експлікації політикуму всередині суспільства. Використання метафоричних виразів у заголовках новин є потужним інструментом для привернення уваги та формування думки аудиторії. Вони допомагають зробити інформацію більш яскравою, такою, що запам'ятовується, задля створення емоційного та візуального зв'язку з читачами.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в осмисленні ролі метафоричної мови у формуванні та поширенні ідеології в дискурсі.

Список літератури:

1. АрміяInform. Бити ворога доводилося у режимі нон-стоп»: як «Гран» з побратимами 77 днів боронив Торецьк. URL: https://surli.cc/euhwmp
2. АрміяInform. Дрони падають, як листя восени: Галицькі десантники знищили 31 ворожий БПЛА за 10 днів. URL: https://surli.cc/tnnvxb
3. АрміяInform. Наш підрозділ, як швейцарський годинник, де кожний солдат є певним гвинтиком. URL: https://surl.gd/gdrggb
4. АрміяInform. Обіцяли гроші та гарне життя: полонені найманці з країн Глобального Півдня розповіли про військову службу в рф. URL: https://surl.li/bplmyl
5. АрміяInform. Полонені найманці з країн Глобального Півдня. Що мають зробити уряди, аби їхні громадяни не гинули на чужій війні? URL: https://surl.li/bgmufe
6. АрміяInform. Танк за 20 метрів бадьорить краще за каву: розвідник з Криму розповів про два дні відбиття ворожих контратак. URL: https://surl.li/sxjmwm
7. Збройні Сили України – це не просто армія. Це серце країни, її надія і броня, надлюдська відвага на варті свободи та незалежності. URL: https://lyceum8.cv.ua/news/1293.

8. Ле Бай-Кремер А. 80 років визволення Освенцима: на згадку про українського солдата Анатолія Шапіро, який визволяв табір. URL: https://surl.lu/ijrhxi

9. Мілітарний. В Естонії стартують масштабні військові навчання «Весняний шторм». URL: https://surl.li/nsrpax

10. Ницполь В. І. Метафорична концептуалізація війни в американському медіадискурсі (на матеріалі статей про російсько-українську війну). Folium. Одеса. Видавничий дім «Гельветика», 2023. №2. 78 с. DOI: https://doi.org/10.32782/folium/2023.2. с. 55.

11. Овсієнко А. С. Метафора в масмедійному дискурсі. *Соціум. Документ. Комунікація . Серія : Філологічні науки*, 2018. Вип. 6. С. 58–73.12. Овсієнко А. С. Метафоричні утворення в медійному дискурсі. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2024. С.180–184.

12. Одинецька Л. В. Роль метафори в засобах масової інформації. 2017. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/13506

13. Радіо Свобода. ЗСУ – це стіна, що захищає кожного з нас»: українці вітають свою армію зі святом. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29640956.html.

14. Харлан О. Українські солдати пишуть, що я їх надихаю, але насправді, це вони – моє натхнення. URL: https://surl.li/ncxirc

15. Fairclough N. *Media Discourse*. London: Edward Arnold, 1995. 214 pp.

16. Fairclough N. Critical discourse analysis: The critical study of language. London and NewYork, 1995. 265 p.

17. Ilchenko O. A. Metaphorical model of war in the political discourse of the Ukrainian mediaspace in 2014-2023. *Scientific notes of Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Journalism*. Vol. 34 (73) No. 1, 2023. Part 1. pp. 21-25. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/04.

18. Kress G. Linguistic Processesin Sociocultural Practice. Oxford: Oxford University Press, 1989. 101 p.

19. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. Chicago. University of Chicago Press, 1980. 260 p.

20. Moores Sh. *Media and everyday life in modern society*. Edinburg: Edinburg University Press, Ltd 22 GeorgeSquare, Edinburgh Reprinted 2003. 176 p. URL: https://surl.li/momdcr

21. Nidaa H. *Conceptual Metaphors in CNN*. 2024. URL: https://surli.cc/cdcfvt

Kuzmenko V. I. METAPHORICAL REPRESENTATION OF THE CONCEPT "MILITARY" IN NEWS HEADLINES: SHAPING NARRATIVES IN MEDIA DISCOURSE

This article reveals the metaphorical nature of media discourse, specifically the representation of the «military» concept in news headlines. It clarifies that media play a key role in covering significant global events, such as russia's war against Ukraine, shaping narratives, public opinion, and the understanding of contemporary historical reality, and the media space influences interpretation, disseminates beliefs and emotions, contributing to the formation of collective perceptions. The author's research establishes that the choice of language and tone defines the narrative, and the significance attributed to certain topics shapes societal priorities. The potential of the media space is evident in selective coverage and possible biases, which affect the available information and the understanding of events. Here, images of key figures – military personnel, politicians, organizations – are created, influencing their perception by the audience. Emotional language and visual means evoke specific reactions, impacting the memorability of events. The concept, particularly its metaphorical representation, is an object of study in modern linguistics. Scholars' attention is drawn to how metaphors shape the understanding of abstract notions, influence worldview, and are used in media for manipulation, emotional impact, and the creation of ideological constructs. The role of media in shaping public opinion underscores their responsibility for accurate and balanced information. Media literacy is crucial for the critical perception of information. As a result of the conducted research, it is concluded that the relationship between media discourse and language is powerful, with media employing metaphors as framing devices to convey meanings and shape opinion. Metaphors in media discourse about war and the military, in turn, help to understand various aspects more deeply, creating images of the military and war in Ukrainian and American media. The article clarifies that metaphorical expression in news headlines shape discourse, influencing the perception of events. Examples of metaphors create specific ideas about strength and strategy. Conceptual mapping connects military actions with geographical locations and geopolitical consequences, forming corresponding narratives.

Key words: *media discourse, narratives, linguoculturology, concept, notion, military, metaphor, metaphorical reflection of the concept.*

УДК 811.161.2’367.332.7
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/07

Кульбабська О. В.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

КОРЕФЕРЕНТНІСТЬ ЗАСОБІВ ВТОРИННОЇ ПРЕДИКАЦІЇ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОВЦІВ

У статті сфокусовано увагу на простому ускладненому реченні, якому притаманна асиметрія форми і змісту, комбінація первинної та вторинної предикацій. Із типами предикації пов’язані найважливіші характеристики речення – його елементарність / неелементарність, здатність виражати окрему відносно закінчену думку, бути основним засобом її формування, репрезентації та повідомлення. Отож актуальність теми дослідження зумовлена нагальною потребою вивчення впливу предикації на ієрархію глибинних структур. Синтаксичні конструкції, що відзначаються специфікою граматичної форми в передаванні інваріантного логічного змісту, забезпечують потреби мовця не лише в плані відображення дійсності, позначення різних фактів і ситуацій, але й у плані вибору саме тих, які найбільше відповідають потребам комунікації. Це дає підстави інтерпретувати їх як «семантичні варіанти», «кореферентні одиниці», «синтаксичні синоніми». З огляду на пріоритетність у структурі простого речення засоби вираження предикації об’єднано в дві групи: ядрові (спеціалізовані) засоби в елементарних реченнях із первинною предикацією та периферійні (додаткові, неспеціалізовані), що їх зафіксовано в простих неелементарних реченнях із вторинною предикацією. Доведено, що вторинна предикація виражає потенційні суб’єктно-предикатні відношення в модифікованому вихідному реченні та вторинні семантико-синтаксичні відношення між елементарними простими реченнями. Засоби її репрезентації охоплюють різні мовні рівні. На лексичному рівні вторинну предикацію вможливлюють образні й переносні значень лексем; на словотвірному – похідні від дієслова слова та складні іменники, прикметники, прислівники тощо; на граматичному рівні в акті вторинної предикації беруть участь синтаксеми чи комплекси синтаксем (традиційно – словосполучення, ряди словоформ і мовні звороти). Прості речення, ускладнені засобами вторинної предикації, – це важливий інструмент стилістичного урізноманітнення мовлення.

Ключові слова: *просте речення, предикація, функційна еквівалентність, асиметричні структури, семантичні варіанти, засоби вторинної предикації, кореферентність, авторська інтенція, актуалізація, стилістична функція.*

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку граматичної науки тісно пов’язаний з ідеєю синтаксичного аналізу мовних одиниць у функційно-комунікативному аспекті з метою з’ясувати місце кожної з них у синтаксичній системі української мови, а також установити, у який спосіб номінативні знаки синтаксису «беруть участь у структуруванні (номінативній деривації) комунікативних одиниць, різних за структурою та семантикою, що забезпечують потреби мовця не лише в плані відображення дійсності, позначення різних фактів і ситуацій, але й у плані вибору саме тих, які найбільше відповідають потребам комунікації» [3, с. 174]. У цьому аспекті актуальним є дослідження *семантичних варіантів* – синтаксичних конструкцій, які, за визначенням С. Я. Єрмоленко, відзначаються специфікою граматичної форми в передаванні інваріантного логічного змісту [5, с. 3] і репрезентують природу стилістичної семантики синтаксичних одиниць. Предмет наших спостережень – синтаксеми (словоформи), словосполучення та мовні звороти у структурі простого речення, що відбивають передовсім взаємозв’язок центральних і периферійних засобів вираження референційно-інформативної семантики і ґрунтуються на кореляції висловлень з різним ступенем актуалізації фрагментів повідомлення про ту саму ситуацію дійсності. Такі компоненти входять до системи *вторинної предикації*, оскільки завжди пов’язані з основним складом речення, оформленим предикативно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У найновіших граматичних працях предикацію інтерпретують як: 1) динамічну основу мовленнєвої діяльності й мовних процесів (О. К. Безпояско, В. М. Бріцин, С. Я. Єрмоленко, В. М. Русанівський та ін.); 2) семантико-синтаксичну категорію, що репрезентує суб’єктно-предикатні відношення,

та акт породження пропозиції (І. Р. Вихованець, Н. В. Гуйванюк, А. П. Загнітко, О. В. Кульбабська та ін.); 3) співвіднесення віртуального речення з екстралінгвальною денотативною ситуацією, презентованою цілим комплексом морфологічних, морфолого-синтаксичних і лексичних засобів (К. Г. Городенська, В. І. Кононенко, М. В. Мірченко, М. Я. Плющ, Р. О. Христіанінова та ін.).

Із типами предикації пов'язані «найважливіші характеристики речення – його елементарність / неелементарність, здатність виражати окрему відносно закінчену думку, бути основним засобом її формування, репрезентації та повідомлення, тому вивчення цієї категорії дотепер залишається важливим завданням к проблематиці теоретичної граматики» [9, с. 12–13]. Зокрема, «*первинна предикація* репрезентує: 1) семантико-синтаксичну основу елементарного простого речення, сформовану одним предикатом та зумовленими його семантико-синтаксичною валентністю іменниковими синтаксемами; 2) структурний центр (звичайно, мінімальну структурну схему) формально елементарного простого речення. *Вторинна* (додаткова, секундарна, напівфразна) *предикація* виражає сукупність додаткових ознак, здебільшого особливого їх різновиду – семантики відношень (імпліцитних суб'єктно-предикатних і вторинних синкретичного типу). Вона притаманна: 1) формально та семантично неелементарним простим реченням; 2) опосередкованому формально-синтаксичному різновиду формально елементарного простого речення (у разі заповнення його облігаторних позицій ознаковими іменниками, реалізації факультативних позицій і наявності певного контекстного оточення)» [10, с. 5].

Традиційно вторинну предикацію вбачали тільки в реченнях із прикладками, відокремленими другорядними членами та постпозитивними означеннями (праці О. О. Потебні, Л. О. Кадомцевої, В. Я. Мельничайка, Т. І. Лутак, О. В. Яцук та ін.), і цим, на нашу думку, звужували її сферу.

Постановка завдання. Проблемний аналіз формально-семантичної природи, функційно-комунікативних характеристик і трансформаційного потенціалу простих ускладнених речень актуалізує **мету** наукового опису – уточнити класифікацію основних типів вторинної предикації та проаналізувати засоби її вираження у сучасній українській мові; виявити специфіку динаміки кореферентних синтаксичних одиниць у художньому мовленні.

Виклад основного матеріалу. Вторинна предикація виражає потенційні суб'єктно-предикатні відношення в модифікованому вихідному реченні та вторинні семантико-синтаксичні відношення між елементарними простими реченнями. Засоби її репрезентації охоплюють різні мовні рівні. На лексичному – вторинну предикацію вможливлюють образні й переносні значень слів, наприклад: *Чорний птах – у нього очі-**пазурі**!* (П. Тичина) // *Чорний птах – у нього очі*, ***що подібні до пазурів***; *Біль серце опромінив **блискучими ножами!*** (П. Тичина) // *Біль серце опромінив так*, ***як опромінюють блискучі ножі***.

На словотвірному рівні вторинна предикація прихована в похідних словах, пов'язаних насамперед із дієсловом-мотиватором, а також у деяких складних словах (іменниках, прикметниках, прислівниках тощо), як-от: ***Вихід*** *у світ цієї антології я завдячую видавництву* «*Культура*» (Ю. Лавріненко) // *Я завдячую видавництву* «*Культура*», ***у якому вийшла у світ ця антологія***; *В одну книжку не може увійти все **заборонене*** (Ю. Лавріненко) // *В одну книжку не може увійти все те*, ***що його заборонили***; *І хтось торкне **холодно**лідно чоло моє* (П. Тичина) // *І хтось торкне чоло моє так, **як торкаєшся до холодного льоду***; *Шукай же **дроворуба*** (М. Рильський) // *Шукай же того*, ***хто займається рубанням лісу на дрова***; *Це був **сизоокий** робітник* (О. Донченко).

На граматичному рівні в акті вторинної предикації беруть участь синтаксеми чи комплекси синтаксем (традиційно – словосполучення, ряди словоформ і мовні звороти, що мають пропозитивну семантику та за умови їх детермінації, відокремлення, актуалізації певного типу семантико-синтаксичних відношень (напівпредикативних (1), сурядних (2), асоціативно-порівняльних (3), модальних (4), атрибутивних (5), дуплексивних (6) тощо). Наприклад: (1) *Не пощастило знайти ні одної з книг поезій Майка Йогансена – **одного з ліпших майстрів модерного вірша того часу*** (Ю. Лавріненко) // *Не пощастило знайти ні одної з книг поезій Майка Йогансена*, ***який був одним із ліпших майстрів модерного вірша того часу***; *І враз на груди, **у бажанні стислі**, на землю лине пінявий потік* (М. Рильський) // *І враз на груди*, ***які стисло бажання**, на землю лине пінявий потік*; ***Чужий любови і далекий гніву**, по сходах таємничих він зійшов* (М. Рильський) // *Він зійшов по сходах таємничих*, ***коли був чужий любови і далекий гніву***; ***Не поговоривши з головою***, *не бери руками* (народна творчість) // *Не бери руками*, ***допоки не поговориш із головою.*** (2) ***Надходить** буря*, ***завиває** й **свище*** (М. Рильський) // *Буря надхо-*

дить. Буря завиває. Буря свище. (3) ***Мов звір**, ховається людина* (П. Тичина) // *Людина ховається так*, ***як ховається звір***; *Хотів би* ***соколом** летіти* (Д. Загул) // *Хотів би летіти так*, ***як літає сокіл***. (4) *Групі* ***(як свідчить М. Зеров)** ворожа критика накинула назву «неоклясики»* (Ю. Лавріненко) // ***М. Зеров свідчить***, *що групі ворожа критика накинула назву «неоклясики»*. (5) *І ріка* ***мутная** сповнилась сонця і блакиті* (П. Тичина) // *Ріка*, ***що була мутная***, *сповнилась сонця і блакиті.* (6) ***В лахмітті, в скорбі, у болячках** зігнулась мати* (П. Тичина) // *Мати*, ***яка була в лахмітті, в скорбі, у болячках***, *зігнулась.*

З огляду на пріоритетність у структурі простого речення засоби вираження предикації можна об'єднати в дві групи.

1. **Ядрові** (спеціалізовані) засоби в елементарних реченнях із первинною предикацією – це передовсім номінативи на означення суб'єктів у називному відмінку + особові форми дієслова в предикатній позиції, напр.: *І* ***піють** півні* (М. Йогансен); *Ліс* ***спинивсь*** (М. Йогансен). Водночас базовий предикат на формально-граматичному рівні може бути представлений присудкоміменником / займенником, як-от: *Подніпров'я мені* ***колискою було*** (І. Ле); *Щось ти сьогодні* ***ніякий*** (М. Матіос); прикметником: *Ми* ***без'язикі*** (М. Рильський); числівником: *І ти* ***осталася одна** на березі* (Шевченко); дієприкметником: *Всі ми* ***розіп'яті** на хрестах* (О. Слісаренко); прислівником: *Любити –* ***прекрасно****!*

2. **Периферійні** (додаткові), що їх фіксуємо в простих неелементарних реченнях із: а) неособовими формами дієслова, напр.: *Випереджає ранкові огні світанок,* ***тінями повитий*** (Є. Плужник) // *Випереджає ранкові огні світанок*, ***який був повитий** тінями*; ***Навчаючи** дітвору, Євген Плужник ще більше учив сам себе* (Ю. Лавріненко) // ***Коли** Євген Плужник **навчав** дітвору, то ще більше учив сам себе*; *А я приходжу* ***прочитати** їй* [дівчинці] *казку* (В. Свідзінський) // *А я приходжу,* ***щоб прочитати** їй казку*; б) девербативами, напр.: *Слухаю* ***шуми** вітру* (О. Слісаренко) // *Слухаю,* ***як шумить** вітер*; в) деад'єктивами, напр.: *І я збентежений* ***самотністю** твоєю* (Д. Фальківський) // *Я збентежений,* ***бо** ти* ***самотня***; г) прислівниками, напр.: *А мозок думку* ***динамітно** рве!* (П. Тичина) // *Мозок рве думку так,* ***як рве динаміт***; ґ) прикметники, напр.: *Прозору склянку вщерть налито вином* ***червоним і хмільним!*** (М. Рильський) // *Прозору склянку вщерть налито вином,* ***яке є червоним і хмільним***; д) субстантивні безприйменникові та прийменникові форми, що є результатом трансформації, номіналізації, напр.: ***Шакалом** місяць хмари визирав* (М. Йогансен) // *Місяць визирав хмари,* ***як** визирає* ***шакал***; *Все прилягло* ***в чеканні** Трасібула!* (М. Зеров) // *Все прилягло,* ***адже чекало** Трасібула.*

За можливих регулярних трансформацій у межах простого речення «відбуваються семантичні процеси пониження чи підвищення в ранзі предикатів, формальні взаємопереходи членів речень, а також семантичне варіювання простих і складних речень» [5, с. 4]. Зокрема, у семантично неелементарних простих реченнях спостерігаємо контамінацію засобів вербалізації авторського задуму – первинної та вторинної предикації, відзначаємо поліпропозитивний характер висловлення та поліпредикатність його структури (наявність основного й вторинного предикатів), що вможливлює їх формально-семантичні співвідношення зі складнопідрядними реченнями. Коли мовець надає перевагу певній синтаксичній структурі – простому, складному чи ускладненому реченню, то в такий спосіб «підказує» іншим учасникам комунікації, що саме актуальне для нього в тому чи тому репрезентованому фрагменті «картини світу», а саме: 1) відношення між учасниками ситуації; 2) відношення між ситуаціями; 3) відношення або між комунікативно нерівнозначними ситуаціями, або між репрезентованою ситуацією та мовцем» [9, с. 16].

Вибір певної синтаксичної форми у процесі комунікації спричинений багатьма чинниками. Зокрема семантично співвідносні одиниці мають низку інтегральних ознак: 1) рівновалентність конструкцій [9, с. 184]; 2) інваріантний пропозитивний зміст, забезпечений тотожністю лексемного складу [12]; 3) інваріантне граматичне значення, яке утворюється внаслідок подібності синтаксичних відношень у конструкціях-синонімах [7, с. 58] або як результат їхньої референційної тотожності [4, с. 9; 13, с. 66]; 4) деривaційні відношення між базовою і похідною синтаксичними одиницями [2, с. 9]; 5) функційну еквівалентність [4, с. 329], зумовлену завданням адекватного вираження думки [6, с. 63] внаслідок тотожності граматичних позицій синонімічних утворень [8, с. 58; 15]; 6) подібність синтагматичних умов функціювання конструкцій [14, с. 413]; 7) ступінь фразеологізації [8, с. 104] та ще низка інших [див.: 5, с. 27].

Як справедливо зауважує С. Я. Єрмоленко, «мова не могла б виконувати своєї основної функції спілкування, якби між логічним змістом і формою його вираження існувала однозначна відповідність: тоді для кожного нового логічного змісту, для кожного відтінку треба було б запам'ятовувати окрему форму, що зробило б неможливим мовленнєве поєднання смислів в одному реченні» [5, с. 8]. Наприклад, близьку семантику, тобто однакові логіко-поняттєві відношення, передають дієслова і співвідносні з ними віддієслівні іменники, дієприкметники; прикметники і кореферентні з ними деад'єктивні іменники та прислівники. Пор: *Я* ***сумую*** *// Мені* ***сумно*** *// У мене* ***сум*** *// Я* ***засмучена*** *// Я* ***сумна*** *// Я* ***в сумі****.* Саме динамічним характером семантико-синтаксичної структури речення можна пояснити співвідносність мовних засобів [див. про це: 4, с. 25–28], які репрезентують ту саму ситуацію дійсності, варіюючи насамперед парадигматичні моделі предиката й аргументів.

Пор.: ***Вогнем*** *затято обрій* (В. Еллан) // ***від вогню***…; ***через вогонь***… У таких пасивних конструкціях семантичний суб'єкт інтерпретуємо як «причина ситуації», а в конструкції ***Вогонь*** *затяв обрій* репрезентована вже дія активного суб'єкта. «Проте, як видно із зіставлюваних форм особових і безособових речень, вони різняться не тільки значенням причини або дії активного суб'єкта. В безособових реченнях суб'єкт, виступаючи у формі орудного відмінка, має деміактивну природу, його активність завуальована дією стихійної сили» [5, с. 15]. Деагентизація є одним із способів ієрархізації пропозицій, виражених предикативними й непредикативними конструкціями, як-от: ***Був вогонь*** + ***Він затяв обрій.*** Унаслідок смислової та граматичної конденсації, згортання конструкцій більш складних за структурою в менш складні, але семантично рівнозначні, хоча й не ідентичні, виформовуються прості ускладнені речення. Розглянемо, наприклад, кореферентні синтаксичні одиниці: двоскладні прості речення з віддієслівними іменниками (далі – ВДІ) та дієслівно-інфінітивними конструкціями, з одного боку, і складнопідрядні мети – з іншого, як-от: *В цей час до Києва* ***вертається*** *і Рильський* ***вчителювати*** (Ю. Лавриненко) // *…Рильський вертається* ***для вчителювання*** // *… Рильський вертається* ***для того, щоб вчителювати*** // *Рильський вертається,* ***щоб вчителювати***. Інфінітивні й номіналізовані компоненти, вводячи додатковий предикативний план, оприявнюють семантичне ускладнення предикативної одиниці. Процес «стиснення» конструкцій, що стосується здебільшого їхньої лінійної протяжності, утворення т. зв. конденсерів реченнєвого змісту [13], є одним з активних процесів в українському синтаксисі.

Виділяючи подібні синонімічні ряди, зазначає І. А. Казимирова, питання про конструкцію-домінанту залишається відкритим, а отже, важливо «виявити багатство їх семантико-синтаксичних потенцій безпосередньо в процесі інтелектуально-комунікативної діяльності мовців» [7, с. 19].

Відомо, що ВДІ мають збіжні риси з інфінітивами, оскільки вони: 1) подібні в семантичному плані як факти вторинного структурного розподібнення; 2) походять від однакових основ; 3) називають дію та стан без вказівки на особу (предмет); 4) доповнюють дієслівні форми й можуть замінняти одні одних [1, с. 57], як-от: ***Пішов*** *і* ***я шукати*** *затишку та хатнього тепла* (М. Рильський) // *Я* ***пішов для пошуку*** *затишку та хатнього тепла.* Попри це, «якщо мова має дві форми для вираження близького змісту, то вони обов'язково різняться відтінками, мають відмінний компонент значення» [5, с. 45].

Наприклад, ВДІ з огляду на категорійну належність виражають дію як предмет (*пошук, читання, малювання*), а інфінітив – як процес (*шукати, читати, малювати*). Це дало підстави дослідникам кваліфікувати обидві категорії ознако́вих слів як «бінарно опозиційні» [15, с. 220]: субстантивована дія представлена як носій ознаки, натомість інфінітивну дію розуміють як активну. І насамкінець, у реченні ВДІ виражають дію абсолютно безособово (без урахування діяча) [1, с. 57], на противагу інфінітив маркує відношення до особи [7, с. 58]. Пор.: *За життя* ***розплата*** *тільки кров'ю* (В. Еллан) // *За життя* ***розплатитись*** *можна тільки кров'ю.* У першому реченні особове значення ВДІ перебуває поза ситуацією, а контекст є не визначеним: чи йдеться лише про потенційну дію без вказівки на діяча, чи про здатність виконати цю дію у стосунку до діяча, імпліцитно представленого в ситуації. Дія інфінітива «розплатитись» визначена з огляду на діяча, передбаченого конситуацією. Отже, «широкі можливості вираження змісту, його відтінків у плані комунікативного спрямування висловлення закладені в зміні синтаксичних форм і зв'язків, у виборі предикатів, навколо яких формується семантична структура речення» [5, с. 12]. Напр., у семантичній будові речення *І семафори руки простягнули до неба з одчаю* (Г. Шкурупій) наявні два предикати:

базовий предикат дії (*простягнути*) і вторинний предикат стану (*бути у відчаї*), причому другий із них перебуває в причиново-наслідкових відношеннях із першим. Часто виражають причину основної (фінітної) дії препозитивні дієприслівникові комплекси із загальним значенням супровідної дії, що походять від дієслів із семантикою інтелектуального, психічного стану, пор.: ***Одчаївшись,*** *семафори руки простягнули до неба.* Використання форм *з одчаю, одчаївшись* для вираження значення причинової залежності зумовлено стилістичною маркованістю: вони функціюють як похідні, вторинні порівняно з формою підрядної частини в складнопідрядному реченні типу *І семафори руки простягнули до неба,* ***тому що відчаїлися***.

«На відміну від причинових відношень, виражених формою складнопідрядного речення, просте речення передає те саме значення більш конденсовано, а вторинна функція прийменниково-іменникової словоформи сприяє стилістичній виразності, маркованості всієї синтаксичної конструкції, зумовлює її експресивно-поетичний зміст» [5, с. 18].

Прості речення, ускладнені засобами вторинної предикації, – це важливий інструмент стилістичного урізноманітнення мовлення. Напр., речення *Мені вчувається щоночі* ***шелест листя*** (Д. Загул) уможливлює семантичні варіанти: 1. *Мені вчувається щоночі,* ***що листя шелестить*** та 2. *Мені вчувається щоночі****: листя шелестить***. У наведених синтаксичних варіантах спостерігаємо таку закономірність: пропозиція *Мені вчувається щоночі* є основною, оскільки складається з одного предиката *вчувається* й зумовлених його семантико-синтаксичною валентністю іменникових синтаксем: суб'єктної *мені* (пор.: *Я вчуваю*) та об'єктної *шелест* (*вчувається шелест*). Проте, перебуваючи у валентній рамці основного предиката, ВДІ водночас є вторинною предикатною синтаксемою, витвореною з вихідного елементарного простого речення (пор.: *Листя шелестить*). Отже, маємо непряму номінацію ознаки, яка може актуалізуватися в разі транспозиції девербатива у Vf-присудок. У структурованому мовцем висловленні відображено не лише одне повідомлення про якусь подію, а й додаткові повідомлення, пов'язані із ситуацією мовлення, з різними ускладнювальними смислами прагматичного характеру.

Складнопідрядне речення (1) з правою інтенцією дієслова *вчуватися* «найбільше відповідають закономірностям описового мовлення» [5, с. 56]. Інформативне мовлення зумовлює актуалізацію реми, тому вторинний предикат *шелест* у формально-синтаксичній позиції об'єктного поширювача засвідчує «стилістичну нейтральність описово-інформативного мовлення» [там само]. Максимальний лаконізм інформативного стилю демонструють складні безсполучникові речення (2).

Отже, семантичне ускладнення простого речення безпосередньо пов'язане з його потенційною здатністю до варіативного структурування, до розгортання чи згортання компонентів мовної одиниці. Напр., роль конденсатора присудкової семантики можуть виконувати дієприслівники у простих реченнях, ускладнених сурядними рядами словоформ: *З тобою* ***обнявшись, ходили*** *ми по братніх стежках,* ***славили*** *сонце!* (П. Тичина). Семантика дієприслівникової конструкції, «знімаючи «напругу» фаз щодо помірного розподілу «смислів» [6, с. 73], доповнює, підсилює семантику Vf-присудка, нарощує інформативну глибину речення.

Конструкція, до складу якої входить дієприслівник доконаного виду та залежний від нього іменник у знахідному відмінку, може співвідноситися з дуплексивом, вираженим дієприкметником пасивного стану минулого часу та іменником в орудному відмінку з прийменником, напр.: [Мати] *упала на обніжок,* ***Хрестом розп'явши руки*** (П. Тичина) // *…упала* ***з розп'ятими*** *навхрест* ***руками***. Функційна та семантична близькість двох співвідносних конструкцій очевидна: їх паралельне вживання вможливлює уникнення повторів однотипних морфологічних форм, напр.: ***З хрестом, опромінений, ласкою Божою в серце зранений*** *виходить Андрій Первозванний.*

Висновки. Співвідносні конструкції засвідчують динамізм мовної системи (термін С. Я. Єрмоленко), тобто здатність передавати однаковий чи близький зміст різними синтаксичними формами. Насиченість речення компонентами вторинної предикації реалізує принцип компресії структурних засобів мови, а водночас є ознакою синтаксичної перспективи речення та концентрації його змісту. «Закон економії усуває небезпеку інформаційної перевантаженості мови, тому що мовець, прагнучи до скорочення і лаконізму висловлення, кожного разу вибирає з багатого інвентаря засобів саме ту форму, яка уможливлює передавання того чи того реального змісту з усіма нюансами, відтінками, відповідно до конкретної комунікативної перспективи» [11].

Список літератури:

1. Герасименко І. О. Типологія інфінитива (на материалі слов'янських, германських и романських мов) : дис. … канд. філол. наук. Донецьк, 2000. 192 с.
2. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць : монографія. К. : Наук. думка, 1991. 192 с.
3. Гуйванюк Н. Номінативна деривація і кореферентність синтаксичних одиниць. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Чернівці : Рута, 2006. Вип. 276–277 : Слов'янська філологія. С. 174–179.
4. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць : монографія. Чернівці: Рута, 1999. 336 с.
5. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика : монографія. К. : Наук. думка, 1982. 210 с.
6. Кадомцева Л. О. Українська мова: Синтаксис простого речення : підручник. К. : Вища шк., 1985. 126 с.
7. Казимирова І. А. Семантичні основи синтаксемного аналізу інфінітива у придієслівній позиції. *Мовознавство*. 1992. №5. С. 56–60.
8. Кононенко В. Синоніміка порівняльних конструкцій. *Мова. Культура. Стиль* : зб. статей. Київ – Івано-Франківськ, 2002. 460 с.
9. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні : монографія / відп. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 672 с.
10. Кульбабська О. В. Вторинна предикація: семантична та морфолого-синтаксична типологія : автореф. дис. … доктора філол. наук : спец. 10.02.01. «Українська мова». Чернівці, 2011. 36 с.
11. Кульбабська О. Вторинна предикація як вияв принципу економії в мові ЗМК. *Актуальні проблеми слов'янської філології* : міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ : БДПУ, 2012. Вип. XXV. С. 434–441. (Серія: Лінгвістика і літературознавство).
12. Кульбабська О. В., Олійник Л. І. Варіантність синтаксичних конструкцій в українській літературній мові : монографія. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 304 с.
13. Лутак Т. І. Вторинна предикація як засіб конденсації інформативного обсягу речення. *Мовознавство*. 1986. № 4. С. 65–67.
14. Мельничук О. С. Синтагматичне членування речень. *Сучасна українська літературна мова: Синтаксис*. Т. 3. К. : Наук. думка, 1972. 515 с.
15. Řehaček L. Semantika a syntax infinitivu v současném polkém spisovném jazuce : monographia. Praha : Universita Karlova, 1966. 199 s.

Kulbabska O. V. CO-REFERENTIALITY OF SECONDARY PREDICATION DEVICES IN THE INTELLECTUAL-COMMUNICATIVE ACTIVITY OF SPEAKERS

The article examines the structure of the a simple nonelementary sentence, which exhibits formal and semantic asymmetry and combines both primary and secondary predication. The types of predication are directly related to key sentence properties – its elementary or non-elementary nature, its capacity to express a relatively complete thought, and its role as the principal syntactic unit for constructing, representing, and conveying meaning. The relevance of the study is determined by the pressing need to analyze the influence of predication on the hierarchical organization of deep syntactic structures. Syntactic constructions that feature specific grammatical forms used to convey invariant logical content meet not only the speaker's need to reflect reality and describe various facts and situations but also enable the selection of those constructions most appropriate for communicative purposes. Such constructions may be interpreted as "semantic variants," "co-referential units," or "syntactic synonyms."Based on their syntactic function within the structure of the simple sentence, predicative expressions are classified into two groups: core (specialized) devices found in elementary sentences with primary predication, and peripheral (additional, non-specialized) devices occurring in non-elementary simple sentences that include secondary predication. It is demonstrated that secondary predication expresses potential subject-predicate relations within the modified base sentence and also establishes secondary semantic-syntactic relations between elementary clauses. Secondary predication operates across multiple linguistic levels. At the lexical level, it is realized through figurative-associative and transferred meanings of lexemes; at the level of word formation – through lexemes formed from verbs, compound nouns, adjectives, adverbs, etc.; at the grammatical level – through syntactemes or syntacteme complexes (traditionally represented by word combinations, word-form sequences, and fixed syntactic constructions). Simple sentences complicated by secondary predication serve as a significant means of stylistic diversification in discourse.

Key words: *simple sentence, predication, functional equivalence, asymmetric structures, semantic variants, secondary predication devices, co-referentiality, authorial intention, actualization, stylistic function.*

УДК 811.161.2‘276.6:61]:61(038)=161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/08

Матущак І. Р.
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

ТВОРЕННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ «СЛОВНИКА МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ» І. М. КИРИЧЕНКА, СТ. ВАСИЛЕВСЬКОГО, О. ІЗЮМОВОЇ)

У статті проаналізовано специфіку вживання медичних термінів у «Словнику медичної термінології» І. М. Кириченка, Ст. Василевського, О. Ізюмової. Розглянуто способи медичного термінотворення за матеріалами медичного словника у історичному ракурсі. Встановлено, що медична терміносистема відтворює поетапність стандартизації спеціальних понять. Зазначено, про вплив грецької та латинської мов на процес термінотворення. Стверджено, що «Словник медичної термінології» І. М. Кириченка, Ст. Василевського, О. Ізюмової відноситься до історичної термінографії. Встановлено, що лексикографічне джерело відображало тенденції розвитку медицини, і має структурну організацію медичних термінів. Процес термінотворення показав, що утворено чимало похідних, які спричинили розвиток медичної терміносистеми. Вважаємо, що тенденція до розвитку медичної терміносистеми зумовлена появою номінацій у фаховій лексиці. У «Словнику медичної термінології»І. М. Кириченка, Ст. Василевського, О. Ізюмової фіксуємо розмаїття термінів із медицини, а саме ті, які позначають терміноодиниці клінічної, теоретичної, експериментальної і соціальної медицини. Передано і терміни із хімії, як складові медичної терміносистеми (за словником). Встановлено, що І. М. Кириченко, Ст. Василевський, О. Ізюмова вводили у склад медичної терміносистеми і загальновживану лексику, яка пройшла етап стандартизації, і мала спеціальне вживання у медичній практиці. Виявлено основні тематичні групи медичних термінів, які у словнику златинізувалися. Доведено, що позначені медичні терміни передають опис при діагностиці (abdominalis – абдомінальний), метод лікування (abdominoscopia – абдоміноскопія), мають кілька відповідників щодо одного латинського терміна (abductor – абдуктор, відвідний мускул, відвідник), і часто мають українську флексію (abductio – абдукція), або ж уживаються без флексії (abiogtnesis – абіогенез). Виявлено медичні терміни епоніми (morbus-Basedowii – Базедова хвороба), та ті, спеціальні поняття, які передає лише один златинізований варіант терміна (abrastol – абрастол), та назви із хімії (bacteriohaemolysinum – бактеріогемолізин).

Ключові слова: *медичний термін, «Словник медичної термінології», І. М. Кириченко, Ст. Василевський, О. Ізюмова, медичне термінотворення, златинізований термін.*

Постановка проблеми. Вивчення медичної терміносистеми триває не одне сторіччя. Науковці приклали чимало зусиль для того, щоб метамова медицини розвивалася. Медична терміносистема пройшла поетапність стандартизації, але триває досі. Тривалий шлях її становлення зумовлений різними обставинами, які складалися, зокрема, історична обумовленість. Маємо на увазі обставинні причини, при яких не було доступу до матеріалів, джерел, що позначено внутрішніми чинниками. З іншого боку, вироблення медичних термінів зазнавало впливу з інших мов, а саме з грецької та латинської мов.

Науковці завжди виявляли підвищений інтерес до впорядкування медичної терміносистеми. Тому, проводилася активна робота над систематизацією медичних термінів, якою займалися фахівці в Україні та за її межами. Вона охоплює чимало лексикографічних видань. Так, наша увага прикута до опрацювання «Словника медичної термінології» І. М. Кириченка, Ст. Василевського, О. Ізюмової (Київ, 1936). У той час відбір медичного терміна, точне його термінне означення було на шляху до уніфікації. Проте це були спроби авторів словника.

Актуальність дослідження зумовлена увагою до медичних термінів, якими послуговувалися І. М. Кириченко, Ст. Василевський, О. Ізюмова у «Словнику медичної термінології», як до видання історичної термінографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творення кожної із терміносистем спри-

чинено віддзеркаленням знань за фахом, що спричиняє їхнє становлення. Медична терміносистема завжди перебувала у полі зору науковців, оскільки вона охоплює широкий спектр спеціальних понять медицини. Як слушно стверджують В. Калашник, І. Корнейко, А. Лазар, В. Медведєв, Д. Мечев, М. Пилипенко, Л. Розенфельд, В. Рогожин, М. Спузяк, «терміносистема кожного фаху має певну кількість термінів, які слід віднести до наріжних для цього фаху за ознаками вживання їх у всіх розділах спеціальності й побудови на їх основі багатьох похідних термінів» [3, с. 317]. Способи творення уможливлюють появу похідних, засвідчують розвиток терміносистеми, де важливу роль відіграє процес термінотворення.

Теоретичні та прикладні аспекти творення термінології розробляли низка науковців (І. Ковалик [8], Є. Карпіловська, Н. Клименко, Л. Кислюк [7], К. Чумакова [11], Р.-Ю. Перхач, М. Сусуловська [9], М. Железняк, О. Іщенко [5], Г. Бондаренко [1], В. Дейнека [4], С. Булик-Верхола [2]), що стосуються словотвору , а саме способів творення термінів.

Учений І. Ковалик наголошує, що «лексико-семантичний (семантичний) спосіб словотвору ґрунтується на тому, що з колишнього багатозначного слова виділяється омонім, який утрачає семантичний зв'язок зі значенням цього багатозначного слова й унаслідок додаткового навантаження отримує нове лексичне значення» [8, с. 24].

Поява нових номінацій у фаховій лексиці зумовлює розвиток терміносистем. З огляду на вищезазначене, Є. Карпіловська, Н. Клименко, Л. Кислюк розглянули медичні терміни, а саме із основою терміна *-терапія*. Вчені зазначили, що «зростає кількість основ-ідентифікаторів, що займають останню позицію в слові, виконують роль базового компонента композита і групують навколо себе парадигми лексем. Наприклад, до слів, що є гасловими в Інверсійному словнику української мови з основою терапія (зі значенням «лікування»): бальнео-, вітаміно-, гідро-, геліо-, голко, дієто-, електро-,клімато-, механо-, озокерито-, органо-, парафіно-, психо-, радіо-, рентгено-, серо-, термо-, фаго-, фармако-, фізіо-, фіто-, фото-, хіміотерапія, за останні два десятиліття додано іменники: дельфінотерапія, кріотерапія, лазеротерапія, музикотерапія, хлорофітотерапія» [7, с. 135]. Вважаємо, що така тенденція лише розширює можливості медичної терміносистеми, а також доповнить знання медиків.

Все частіше науковці звертають увагу на вивчення медичної терміносистеми. Зокрема, К. Чумакова присвятила дослідження структурним та семантичним особливостям терміноодиниць галузі фізичної терапії та ерготерапії. Вчена проаналізувала морфологічні характеристики, встановила основні способи їхнього творення. А також визначила структурні моделі, які використовуються для творення термінів із фізіотерапії та ерготерапії. К. Чумакова дослідила, що «більшість термінів-слів утворено за допомогою афіксації» [11, с. 67].

Прояв до вивчення текстів медичного спрямування виявили Р.-Ю. Перхач, М. Сусуловська. Вчені вказали на істотні характеристики медичних термінів, а саме в інструкціях до лікарських препаратів. У дослідженні переважають медичні терміни-словосполучення, які позначають повноцінне поняття [9]. Р.-Ю. Перхач, М. Сусуловська зазначили, що «дослідження особливостей медичної термінології дає можливість удосконалити процес її вивчення в цілому, зокрема під час навчання лінгвістики за фахом, медицини та фармацевтики за фахом, для укладання довідників та словників медичних препаратів, що загалом сприяє розвитку комунікації в медичній сфері та впровадженню здорового способу життя» [9, с. 193].

Про потребу укладати спеціалізовані медичні словники та енциклопедії в науці писали М. Железняк, О. Іщенко. Вони порушили питання медичної лексикографії та енциклопедистики. Вчені акцентують увагу на тому, щоб укласти академічну (багатотомну) енциклопедію з медицини [5]. Вважаємо, що така ідея, спрямує на розширення корпусу медичної терміносистеми, послужить навчальним джерелом для лікарів, медиків, інтернів тощо.

Виявлено, що словотвірну організацію термінів вивчали у галузевих терміносистемах. Г. Бондаренко займалася дослідженням морфологічних способів творення (на прикладі понять лінгвістики). У дослідженні вчена стверджує, що «основні тенденції суфіксального, префіксального, суфіксально-префіксального способів термінотворення, а також осново- та словоскладання. Проаналізовано найпродуктивніші моделі суфіксації, префіксації, одночасної суфіксації й префіксації, композиції та юкстапозиції лінгвістичних термінів» [1, с. 12].

Синтаксичний спосіб творення термінів в українській митній термінології проаналізував В. Дейнека. У дослідженні виявлено, що «двокомпонентні митні терміносполучення представлені двома продуктивними моделями: A + N (59%) та

N + N (41%) … шляхом додавання до однослівних термінів пояснювальних компонентів» [4, с. 176].

Вторинну номінацію як спосіб творення музичних термінів в українській мові розглянула С. Булик-Верхола. Вчена зазначила, що «внаслідок творення музичних термінів зміною значення слів загальновживаного шару лексики в їхньому семантичному розвитку з'являються закономірності, спільні для різних мов, наприклад, звуження та розширення семантики, зміна обсягу поняття, перенесення назв за різноманітними асоціаціями» [2, с. 65].

Постановка завдання. Мета статті – окреслити способи творення медичних термінів у «Словнику медичної термінології» І. М. Кириченка, Ст. Василевського, О. Ізюмової.

Виклад основного матеріалу. У 1936 р. у Києві вийшов друком «Словник медичної термінології», укладений Інститутом мовознавства Української академії наук (укладачі – І. М. Кириченко, Ст. Василевський, О. Ізюмова). У словнику автори охопили медичну термінологію, яка класифікується за галузями у медицині, такими як клінічна, теоретична, експериментальна і соціальна медицина. Подана також і хімічна термінологія, яка тісно пов'язана із фахом лікаря. У підготовці словника були опрацьовані різні медичні довідники, журнали. Додамо, що до «Словника медичної термінології» І. Кириченка, Ст. Василевського та О. Ізюмової входила і загальновживана лексика, яка на думку вчених, «має термінологічне чи номенклатурне значення або спеціальне вживання в медичній науці чи практиці» [6, с. 3].

Відомо, що медичні терміни зазнавали впливу з інших мов, зокрема, грецької та латинської мов. Зазначмо, що відбувався певний процес калькування, який призвів до златинізування термінів, а згодом ці найменування зазнали заміни власне українськими термінами. Хоча ці терміни побудовані за різними принципами, проте вони фіксуються у словниках, зокрема, у «Словнику медичної термінології» І. Кириченка, Ст. Василевського та О. Ізюмової. Вчені вникли у проблематику фахового видання на той час, і спричинили появу низки медичних термінів.

Як зазначали І. Кириченко, Ст. Василевський, О. Ізюмова «до «Медичного термінологічного бюлетеня» докладно викрито головні моменти націоналістичного шкідництва в галузі медичної термінології. Ці моменти такі: уникання слів-термінів поширених в українській мові і подавання замість них етнографізмів, архаїзмів, вузьких провінціалізмів та вигадок; уникання слів-термінів інтернаціональних, особливо поширених у медичній галузі знання, широко відомих в українській мові, обминання певних форм, як от прикметників на *-подібний, -видний*, прикметників і дієприкметників на *-чий* і вживання замість них тільки форм на *-уватий, -ний* і т. ін.» [6, с. 3].

На сучасному етапі на вивчення складу медичного словника мовознавці починають звертати дослідницький потенціал лише з XXI ст., переосмислюючи погляди авторів видання щодо його структури та наповнення. Так, на думку М. Сайка, «вицвітом симуляції нормативности української медичної термінології та логічним послідовником бюлетеня є «Словник медичної термінології» І. Кириченка, Ст. Василевського та О. Ізюмової» [10, с. 227].

Існує декілька способів творення медичних термінів у «Словнику медичної термінології» І. Кириченка, Ст. Василевського та О. Ізюмової. Розглянемо опрацьовані терміни (за словником), які утворенні семантичним способом, коли найменування переходить з одного на інше термінне поняття:

Подаємо медичні терміни (за матеріалами І. Кириченка, Ст. Василевського та О. Ізюмової), у яких тип творення виявляється наступним чином:

а) медичні терміни латинізувалися, які позначені прикметниками для опису при діагностиці: abdominalis – абдомінальний, avirulentus – авірулентний,basalis – базальний, основний, basilaris – базилярний, основний;

б) латинський термін цілковито відповідає українському відповіднику і позначає метод лікування, або має інше тлумачення терміна: abdominoscopia – абдоміноскопія, ablepharia – аблефарія, безповікість, basophilia – базофілія,bacteriaemia – бактеріемія;

в) медичні терміни, які окрім златинізованого терміна мають інші термінні позначення: abductor – абдуктор, відвідний мускул, відвідник;

г) медичні терміни, які златинізувалися, проте мають українську флексію: abductio – абдукція, aberratio – аберація, ablactatio – аблактація, відлучення дитини від груді, abrasio – абразія, вискрібання, absorptio – абсорб(п)ція, вбирання,

ґ) українські термінні відповідники, що мають латинську основу без флексії: abiogtnesis – абіогенез, abscessus – абсцес, гнояк, avitaminosis – авітаміноз,bacteriolysis – бактеріоліз;

д) терміни епоніми в «Словнику медичної термінології»: morbusBasedowii – Базедова хвороба;

е) медичні терміни, які подають лише латинізований варіант терміна: abrastol – абрастол, що ускладнює розуміння терміноодиниці;

є) назви хімічних складових: bacteriohaemolysinum – бактеріогемолізин.

У «Словнику медичної термінології» І. Кириченка, Ст. Василевського та О. Ізюмової виявлено чимало термінів, які латинізувалися і мають словотвірні гнізда. «Словотвірні гнізда – це об'єднання слів зі спільним коренем, упорядковані відношенням похідності» [7, с. 174]. Фіксуємо й той факт, що часто у словнику відсутній латинський медичний термін, проте одразу проведено переклад російського поняття його українському еквівалентові. Чимало термінів, якими послуговуються автори лексикографічного видання, претендують на залучення їх до вивчення на спеціальних курсах з медицини в наш час.

«Словник медичної термінології» І. М. Кириченка, Ст. Василевського, О. Ізюмової, виданий у 30-х рр. XX ст. відносимо до історичної термінографії. Тому, медичну терміносистему (за матеріалами словника) розглянуто у представленому ракурсі. Висвітлено те, що ця терміносистема має певну кількість термінів, які перебували на шляху до її удосконалення.

Висновки. У статті розглянуто медичну терміносистему за «Словником медичної термінології» І. Кириченка, Ст. Василевського та О. Ізюмової. Словник увібрав всі тенденції 30-х рр. XX ст., коли проводилося зросійщення термінів, що називали «націоналістичне шкідництво» в галузі медичної термінології. Автори словника мали на меті задовільнити потреби часу, а саме цільовою аудиторією обрано студентство, лікарів, науковців, лекторів та всіх, хто був причетний до вивчення медичної терміносистеми.

У «Словнику медичної термінології» І. Кириченка, Ст. Василевського та О. Ізюмової» варто відзначити чималу роботу щодо проведених спроб до трирівневого перекладу до одного медичного терміна (в окремих випадках міститься лише дворівнений переклад, або ж один термін-відповідник). Така діяльність лексикографів засвідчує те, що медична терміносистема була ще не стабільною, але поповнювалася новими номінаціями. В той час медична терміносистема базувалася на спеціальних розробках, словникових статях, досвіді фахівців і перебувала на шляху до уніфікації. Вона лише вбирала всі вкраплення та поновлювалася. Тому, за словниковими матеріалами також можна було вчити медицину.

«Словник медичної термінології» І. М. Кириченка, Ст. Василевського, О. Ізюмової був укладений в Інституті мовознавства Української академії наук і був авторитетною працею, зараз передає тодішній досвід для опрацювання медиками. Медична терміносистема (за матеріалами медичного словника) передавала широкий спектр медичних термінів із клінічної, теоретичної, експериментальної і соціальної медицини, а також є терміни з хімії. Тому, виокремлено певні тематичні групи.

Медичні терміни, що їх уміщує «Словник медичної термінології» І. Кириченка, Ст. Василевського та О. Ізюмової зробив певні спроби до семантичної та словотвірної організації термінів. Зокрема, виявлено суфіксальний спосіб творення слів (відвідник, вискрібання, вбирання) та основоскладання (авітаміноз, абіогенез). Виявлено, що найбільшу частку складають латинізовані терміни, які позначають: опис при діагностиці (abdominalis – абдомінальний, avirulentus – авірулентний); метод лікування, де медичний термін має додаткове тлумачення терміна (abdominoscopia – абдоміноскопія, ablepharia – аблефарія, безповікість, abrastol – абрастол); прояви синонімії у медичній терміносистемі (за матеріалами медичного словника) (abductor – абдуктор, відвідний мускул, відвідник); медичні терміни, які латинізувалися, проте мають українську флексію (abductio – абдукція, aberratio – аберація, ablactatio – аблактація, відлучення дитини від груді, abrasio – абразія, вискрібання, absorptio – абсорб(п)ція, вбирання); медичні терміни увиразнюються творенням питомо українських відповідників, що мають латинську основу без флексії (abiogtnesis – абіогенез, abscessus – абсцес, гнояк, avitaminosis – авітаміноз); терміни епоніми в медичному словнику (morbus Basedowii – Базедова хвороба); медичні терміни, які містять латинізований переклад спеціального поняття (abrastol – абрастол); найменування, які позначають фаховий термін із хімії (bacteriohaemolysinum – бактеріогемолізин).

«Словник медичної термінології» І. Кириченко, Ст. Василевський та О. Ізюмова писали під впливом різних внутрішньомовних та екстралінгвальних чинників. Словник був тим ресурсом, який засвідчив авторитетність видання у 30-х рр. XX ст. Інтеграція нових слів крізь призму латинської мови у медичній терміносистемі (за «Словником медичної термінології») дає підставити ствердити про те, що з'явилося чимало латинізованих термінів у структурі медичної терміносистеми.

Список літератури:

1. Бондаренко Г. Морфологічні способи творення галузевих термнів на позначення понять лінгвістики. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70) № 4 Ч. 1. 2020. С. 12-17.
2. Булик-Верхола С. Вторинна номінація як спосіб творення музичних термінів в українській мові. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* №620. 2008. С. 62-65.
3. Губарева Г., Трифонов Р., Якименко О. Калашник В.С. Людина та образ у світі мови: вибрані статті. Х.: ХНУ ім.В.Н.Каразіна, 2011. 368 с.
4. Дейнека В. Синтаксичний спосіб творення термінів в українській митній термінології. *Вісник Донецького національного університету*. Вип. 1-2. 2012. С. 170-178.
5. Железняк М., Іщенко О. Українські енциклопедично-словникові видання як засіб поширення медичних знань. *Праці Наукового товариства імені Шевченка. Медичні науки*. 1 (73). 2024. С. 1-10.
6. Кириченко М. І., Василевський Ст., Ізюмова О. Словник медичної термінології. К.:Державне медичне видавництво, 1936. 221 с.
7. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія. К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
8. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1961. Вип. 2. 84 с.
9. Перхач Р.- Ю. Т., Сусуловська М. Р. Семантичний аналіз медичних термінів в інструкціях до лікарських препаратів. *Молодий вчений*. № 10 (74). 2019. С. 190-193.
10. Сайко М. Відтворення і стандартизація медичної термінології в німецько-українських лексикографічних джерелах. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. К. 2021. 276 с.
11. Чумакова К. Способи творення термінів галузей фізіотерапії та ерготерапії. *Південний архів (філологічні науки).* Вип. LXXXIII. 2020. С. 67-70.

Matushchak I. R. CREATION OF MEDICAL TERMS (BASED ON MATERIALS FROM THE "DICTIONARY OF MEDICAL TERMINOLOGY" BY I. M. KYRYCHENKO, ST. VASYLEVSKY, O. IZYUMOVA)

The article analyzes the specifics of the use of medical terms in the «Dictionary of Medical Terminology» by I. M. Kyrychenko, V. Vasylevsky, O. Izyumova. The methods of medical term formation based on the materials of the medical dictionary are considered in a historical perspective. It is established that the medical terminological system reproduces the gradual standardization of special concepts. The influence of Greek and Latin languages on the process of term formation is noted. It is argued that the «Dictionary of Medical Terminology» by I. M. Kyrychenko, V. Vasylevsky, O. Izyumova belongs to historical terminology. It is established that the lexicographic source reflected the trends in the development of medicine and has a structural organization of medical terms. The term formation process showed that many derivatives were formed, which caused the development of the medical terminological system. We believe that the tendency to the development of the medical terminological system is due to the appearance of nominations in professional vocabulary. In the «Dictionary of Medical Terminology» by I. M. Kyrychenko, V. Vasylevsky, O. Izyumova, we record the variety of terms from medicine, namely those that denote terminological units of clinical, theoretical, experimental and social medicine. Terms from chemistry are also transferred as components of the medical terminological system (according to the dictionary). It is established that I. M. Kyrychenko, V. Vasylevsky, O. Izyumova introduced into the medical terminological system and common vocabulary, which has passed the stage of standardization, and had special use in medical practice. The main thematic groups of medical terms that were Latinized in the dictionary are identified. It is proven that the indicated medical terms convey a description in diagnosis (abdominalis – абдомінальний), a method of treatment (abdominoscopy – абдоміноскопія), have several equivalents for one Latin term (abductor – абдуктор, відвідний мускул, відвідник), and often have Ukrainian inflection (abductio – абдукція), or are used without inflection (abiogtnesis – абіогенез). The medical terms eponyms (morbus Basedowii – Базедова хвороба), and those, special concepts that convey only one Latinized version of the term (abrastol – абрастол), and names from chemistry (bacteriohaemolysinum – бактеріогемолізин) were identified.

Key words: *medical term, «Dictionary of Medical Terminology», I. M. Kyrychenko, V. Vasylevsky, O. Izyumova, medical term formation, Latinized term.*

УДК 811.161.2’367:[070.1:304]
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/09

Межов О. Г.
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПАРЦЕЛЯЦІЯ МЕДІАЗАГОЛОВКІВ ЯК ЗАСІБ АКТУАЛІЗАЦІЇ ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА ЧИТАЦЬКУ АВДИТОРІЮ

У статті комплексно проаналізовано функційні вияви парцеляції медіазаголовків на засадах структурного, експресивного та комунікативно-прагматичного синтаксису. Виділено структурні типи парцельованих заголовків. З’ясовано структурно-семантичні особливості та виражальні можливості членореченнєвої парцеляції у монопредикативних заголовкових конструкціях. Встановлено семантико-синтаксичні й прагмастилістичні функції парцелятів у поліпредикативних заголовкових конструкціях. Виявлено специфіку творення експресивного ефекту шляхом поєднання в заголовках прийому парцеляції з іншими стилістичними засобами. Джерельною базою дослідження слугували заголовкові конструкції, дібрані з періодичних видань «Українська правда», «Газета по-українськи», «Голос України», «Високий замок» 2022–2024 рр.

Як засвідчує обстежений фактичний матеріал, більшість медійних заголовків побудовано за моделями простих речень, тому домінантною є членореченнєва парцеляція. Її функційні вияви зумовлені характером синтаксичного зв’язку між компонентами речення: сильний зв’язок (взаємопередбачуваний предикативний, сильне керування) не сприяє виокремленню підметів, присудків, прямих додатків, тоді як форми узгодження, слабкого керування та прилягання створюють умови для активного парцелювання означень, непрямих додатків, обставин, особливо другого й наступних членів однорідного ряду. Поліпредикативні медіазаголовки хоч і рідше трапляються, проте їх сурядні або підрядні частини також піддаються парцеляції, на що впливає тип семантико-синтаксичного відношення та сполучника. Журналісти переважно парцелюють складносурядні єднальні та зіставно-протиставні речення, а також складнопідрядні причинові. Поєднання парцеляції з повтором, полісиндетоном, ампліфікацією, антитезою, омонімією, паронімією, грою слів, еліпсисом, умовчанням, риторичним окликом чи питанням посилює експресивність, образність і прагматичний вплив медіазаголовка, створює психоемоційний ефект несподіваності, потрясіння, активізовує увагу реципієнтів. Перспективними вважаємо дослідження засобів актуального членування сучасних медіатекстів.

Ключові слова: *парцеляція, медіазаголовок, актуалізація, експресивний синтаксис, просте речення, складне речення, синтаксичний зв’язок, член речення.*

Постановка проблеми. Предметом наукових зацікавлень сучасних мовознавців все частіше стають засоби увиразнення, які ґрунтуються на емоційному виділенні компонентів висловлення для їх актуалізації, тобто посилення комунікативної значущості. Серед них найпродуктивнішим і найяскравішим є стилістичний прийом парцеляції як «спосіб мовленнєвого оформлення єдиної синтаксичної одиниці – речення кількома комунікативними одиницями – фразами. Парцеляція дає змогу, виділяючи певну частину речення у відносно самостійну комунікативну одиницю, підкреслювати її змістову значущість, актуалізувати й посилювати її інформативну місткість, експресивну виразність, а також розвантажувати смислову і граматичну структуру вихідного речення» [12, с. 461]. Парцеляція викликана комунікативною настановою автора, який задля семантико-стилістичного увиразнення навмисно переміщує основний інформаційний центр повідомлення в парцелят, куди зазвичай потрапляють не граматично, а комунікативно значущі компоненти висловлення. Деталізуючи повідомлення, парцеляція посилює його інформативність, полегшує сприйняття реципієнтом, привертає увагу читача нестандартністю, незвичністю, оригінальністю й вишуканістю оформлення фрази, а тому активно використовується не лише в художній літературі, а й сучасних медіатекстах, зокрема заголовках, де виступає «засобом актуалізації мовленнєвого авторського задуму» [11, с. 53].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Парцеляції як явищу експресивного синтаксису присвячено чимало наукових досліджень. В останні десятиріччя більшість із них виконано на матеріалі текстів художнього стилю мовлення, зокрема творів Марії Матіос (Л. Бондаренко [1]), Ліни Костенко (У. Галів [3]), Бориса Харчука (У. Гринишин [4]), Уласа Самчука (В. Олексенко [8]), Оксани Пахльовської (Х. Петрів [9]), Мирослава Дочинця (Л. Топчий [10]) та ін. При цьому увагу мовознавців зосереджено здебільшого на широкому спектрі парцельованих синтаксичних побудов (членах речення, предикативних частинах складного речення тощо). Водночас є наукові розвідки, у яких детально схарактеризовано парцелювання окремих типів речень як на широкому фактичному матеріалі, наприклад, складнопідрядних речень із підрядним компонентом причини в українській прозі кінця XX – початку XXI століття (О. Волобуєва [2]), підрядних речень в українському поетичному мовленні шістдесятників (З. Денисенко [5]), так і в текстовій тканині одного письменника, наприклад складносурядних та багатокомпонентних складних речень у художньому мовленні Володимира Лиса (О. Межов [6; 7]). Меншою мірою простудійовано парцеляцію в публіцистичному стилі української літературної мови, зокрема заголовках сучасних медіатекстів. У цьому аспекті з найновіших публікацій заслуговують на увагу статті А. Чеберяк (проаналізовано функціонально-стилістичні особливості парцельованих конструкцій у промовах президента В. Зеленського під час російсько-української війни, опублікованих на офіційному сайті https://www.president.gov.ua) [13] та Л. Топчий (виявлено типові парцельовані конструкції і простежено їхнє функціонально-стилістичне та прагматичне навантаження у газетних заголовках, дібраних із періодичних видань 2017–2019 рр.: «Голос України», «Експрес», «Літературна Україна», «Українське слово», «Урядовий кур'єр») [11]. Кожен журналіст для активізації уваги масового читача, впливу на його інтелектуально-емоційну сферу намагається створити інноваційний, неповторний, унікальний, вишуканий і привабливий заголовок, зокрема й засобами парцеляції, а тому це явище надзвичайно динамічне та потребує постійного вивчення на матеріалі різних медіавидань.

Постановка завдання. Мета пропонованої статті – комплексно проаналізувати функційні вияви парцеляції медіазаголовків на засадах структурного, експресивного та комунікативно-прагматичного синтаксису. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних завдань: 1) виділити структурні типи парцельованих заголовків; 2) з'ясувати структурно-семантичні особливості та виражальні можливості членореченнєвої парцеляції у монопредикативних заголовкових конструкціях; 3) встановити семантико-синтаксичні й прагмастилістичні функції парцелятів у поліпредикативних заголовкових конструкціях; 4) виявити специфіку творення експресивного ефекту шляхом поєднання в заголовках прийому парцеляції з іншими стилістичними засобами.

Джерельною базою дослідження слугували заголовкові конструкції, дібрані з періодичних видань «Українська правда», «Газета по-українськи», «Голос України», «Високий замок» 2022–2024 рр.

Виклад основного матеріалу. Парцеляція можлива як на рівні простого речення, так і складного, у зв'язку з чим доцільно розмежовувати два основні її різновиди – членореченнєву та поліпредикативну парцеляцію. У простому реченні мовець (автор) емфатично виділяє переважно другорядні члени речення – означення, додатки, обставини, зокрема й однорідні та відокремлені, рідше – підмети або присудки. Складне речення піддається розчленуванню на кілька інтонаційно-смислових мовленнєвих одиниць: дві чи більше сурядних або підрядних предикативних частин стають окремими висловленнями. Утворені внаслідок реченнєвого сегментування парцеляти нерідко нагадують своєю структурою неповні конструкції з пропуском відповідних компонентів. На відміну від типового неповного речення як автономної функційно-комунікативної одиниці мовлення з власними модально-часовими параметрами, у неповних парцелятах час, модальність, особа як складники предикативності зумовлені базовою частиною, спільні з нею.

Парцелювання підмета і присудка як головних членів (граматичної основи) простого двоскладного речення унеможливлено тісним предикативним зв'язком між ними, оскільки «парцеляція як експресивний стилістичний прийом будується на факультативності зв'язків слів в простому реченні і частин складного речення» [13, с. 121]. Взаємозалежна координація як єдина форма предикативного зв'язку вказує на обов'язковий, двобічний, взаємопередбачуваний, взаємозалежний його характер: присудок керує підметом, тобто вимагає своєю валентністю називного відмінка суб'єкта (рідше – об'єкта), водночас узгоджується

з ним у числі, особі або роді (залежно від способово-часової форми дієслова). Це означає, що у двоскладному реченні присудкова словоформа не може функціонувати без підметової, і навпаки, адже це призведе до порушення цілісності, розриву синтаксичного зв'язку з втратою логіко-семантичних відношень між суб'єктом і предикатом судження.

Проте в медійних заголовках конструкції з так званими парцельованими підметами зрідка трапляються як наслідок імпровізації, творчого експерименту автора. Попри закони граматики журналісти все ж таки вдаються до таких експериментів задля збереження інтриги, створення ефекту несподіваності, неочікуваності, надання оригінальності й експресивності висловам: *Обізвався…* ***Янукович*** (Високий замок, 08.03.2022). Цьому сприяє і лексичне наповнення підмета, яке буває несумісне з семантикою компонентів групи присудка *Кошти для воїнів допомагають збирати...* ***видри*** (Високий замок, 23.06.2022).

Прийом парцеляції супроводжується переміщенням актуалізованого підмета у прикінцеву позицію реми з його логічним (фразовим) наголошенням і навіть паузацією, що графічно позначено розділовим знаком три крапки, напр.: *Корець представлятиме…* ***наречена*** (Голос України, 02.08.2022). Такий інтонаційний малюнок заголовка (на письмі три крапки), безперечно, уповільнює темп мовлення, послаблює динамічність вислову, водночас не лише привертає увагу читача, а й активізовує його асоціативне мислення, спонукає до роздумів тощо.

Специфічне оформлення заголовка (незвична ритмомелодика) візуально може бути спершу сприйняте реципієнтом як фігура умовчання й перерване (незакінчене, обірване) висловлення. Однак згодом стає зрозуміло, що опущення якогось семантично значущого компонента речення чи усічення якоїсь частини не відбулося, а отже, не потрібне їх відновлення. З іншого боку, повноцінними парцелятами (у традиційному розумінні) підмети не можуть бути як синтаксично, так і пунктуаційно, інтонаційно, стилістично. Це засвідчує насамперед інший інтонаційно-пунктуаційний малюнок таких речень (інтонація підвищення після присудка перед підметом, три крапки) порівняно з типовими парцельованими структурами (інтонація кінця, крапка). Крім того, присудок через свій сильний валентний зв'язок «не відпускає» підмет і не дає йому сформувати самостійну комунікативну одиницю. У зв'язку з цим доцільно кваліфікувати аналізовані двоскладні підметово-присудкові одиниці як перехідні між парцеляцією та замовчуванням (апосіопезою). Справжніми ж парцелятами можна вважати, наприклад, однорідні підмети, синтаксично й пунктуаційно оформлені як окреме питальне речення: *Московська в Україні.* ***Церква чи агент****?* (Українська правда, 22.05.2022).

Присудок як предикативне ядро двоскладного речення також не піддається парцелюванню. Виняток становлять однорідні ряди присудків, у яких перший присудок, формуючи граматичну основу, вступає у предикативний зв'язок із підметом, а другий, третій і наступні можуть парцелюватися, напр.: *Окупанти* ***стали*** *біля Конотопу.* ***Вимагають*** *пального та їжі у місцевих* (Газета по-українськи, 25.02.2022); *Ворог* ***вводить*** *в оману.* ***Позначає*** *себе жовтою стрічкою* (Газета по-українськи, 10.03.2023). Оскільки дієслова є динамічними мовними знаками, то їх нанизування у формі однорідних присудкових парцелятів інтенсифікує, логічно впорядковує, емоційно напружує заголовки. Своєрідне інтонування і стилістичне навантаженням властиве реченням з однорідними присудками, відділеними на письмі один від одного трьома крапками, особливо якщо таку парцеляцію супроводжує зіставлення, експліковане відповідним сполучником: *Рубль не просто впав, а...* ***гепнувся*** (Голос України, 02.03.2022). Така ознака заголовка, як лаконічність, унеможливлює вживання й парцелювання в ньому структурно розлогих однорідних рядів, тож двох або трьох компонентів цілком достатньо для створення мовної експресії.

Парцеляція означень тісно пов'язана з їх відокремленням. Саме відокремлені означення, особливо постпозитивні, найчастіше здатні до парцелювання: *Обережно – шахраї!* ***«Банківські»****…* (Високий замок, 08.04.2024). Однорідні означення, які характеризують предмет з одного боку, за правилами пунктуації можуть відокремлюватися як в постпозиції, так і в препозиції щодо означуваного іменника. У наступному фрагменті для увиразнення однорідного ряду автор застосовує прийом препозитивної парцеляції означень у поєднанні з ампліфікацією та асиндетоном: ***Безславна, кривава, окупаційна****. Історія 810-тої російської бригади морпіхів* (Українська правда, 01.04.2022). Актуалізацію цих означень в усному мовленні забезпечують фразовий наголос, уповільнений темп мовлення, короткі й тривала паузи. За таких перетворень напівпредикативні означення трансформуються у предикативні, які вже виражають не додаткове повідомлення,

а основне, стаючи самостійною комунікативно-смисловою одиницею.

Прямі додатки як другорядні члени речення не схильні до парцелювання, оскільки вони поєднані валентним зв'язком сильного керування з дієслівним присудком релятивної семантики, який без іменникового знахідного відмінка не може повністю розкрити свого змісту. Отож, такі структури, як і попереду проаналізовані підметово-присудкові, варто уналежнити до перехідних утворень між парцеляцією та умовчанням, що пунктуаційно позначено трьома крапками: *Подарували військовим…* ***вантажівку*** (Голос України, 02.06.2023); *В Італії опечатали...* ***храм*** (Високий замок 28.06.2022); *Полікують… 300-літні* ***дуби*** (Голос України, 29.07.2022). Через сильний підрядний зв'язок прямі додатки не можуть на письмі відділятися крапкою від присудка, і в усному мовленні після присудка маємо інтонацію підвищення, а не зниження (кінця) з нетривалою паузою.

Непрямі додатки, перебуваючи із присудком в синтаксичному зв'язку напівсильного або слабкого керування, парцелюються значно частіше, особливо якщо вони: а) прийменникові (прийменник завжди послаблює синтаксичний зв'язок): *Жнива розпочалися зі…* ***смородини*** (Голос України, 12.07.2024); *Держсекретарку уряду Франції звинуватили у...* ***зґвалтуванні*** (Високий замок, 24.06.2022); *Німеччина: Проблеми помножені на…* ***проблеми*** (Голос України, 29.07.2022); б) транспоновані з відокремлених напівпредикативних обмежувально-видільних зворотів зі значенням винятку (виключення): *Олександр Старух: Запорозькі козаки ніколи ні перед ким на коліна не ставали. Окрім* ***Бога*** (Українська правда, 03.05.2022), пор.: *Запорозькі козаки ніколи ні перед ким на коліна не ставали, але ставали на коліна перед* ***Богом*** (трансформація демонструє, що напівпредикативна одиниця стає предикативною, тобто самостійною комунікативно-смисловою одиницею); в) сформовані на основі приєднувального сурядного зв'язку зі сполучниками *також, ще й, та ще й*: *Україні заборонили приймати міжнародні футбольні матчі.* ***Росії*** *також* (Газета по-українськи, 25.02.2022).

Додатки можуть ставати парцелятами, якщо вони виражені об'єктним інфінітивом: *Хліборобів закликають…* ***спалити врожай*** (Голос України, 13.07.2023), пор.: *Хтось закликає хліборобів + Хлібороби мають спалити врожай.* Трансформація розчленування демонструє, що перед нами просте семантично ускладнене речення, сформоване із двох елементарних, а також наявний подвійний синтаксичний зв'язок. Як бачимо конструкція містить два предикати *(закликають* і *спалити)*, здатні формувати дві пропозиції, що уможливлює її розчленування (парцелювання).

Найбільш схильні до парцелювання другий і наступні додатки в однорідному ряду, незалежно від того, прямі вони чи непрямі, сильнокеровані чи слабкокеровані: *Путін хоче повної* ***капітуляції*** *України. Повного* ***підкорення****. Цього не буде* (Газета по-українськи, 01.03.2022). Їхнє основне функційне навантаження в заголовках – доповнення, конкретизація, уточнення змісту базової частини парцельованої конструкції.

Обставини як слабко пов'язані (детермінантні) поширювачі предикативної основи речення не мають обмежень у парцелюванні. Тому можемо побачити у заголовках парцельовані обставини різних семантичних типів: часу, місця, причини, мети, допустовості, способу дії. Як прирееннєві поширювачі (детермінанти) обставини можуть стояти на початку заголовка, виконуючи роль актуалізаторів відповідних значень. Напр.: ***У 21 столітті****. Чому ця війна така жорстока, цинічна і дикунська?* (Високий замок, 05.04.2022). Функційно-змістове навантаження обставини-парцелята набагато більше, ніж обставини у структурі простого речення.

На рівні складного речення найчастіше парцелюються конструкції паратаксису з єднальними семантико-синтаксичними відношеннями між предикативними частинами, експліковані сурядним сполучником ***і***, який водночас виконує й підсилювальну функцію подібно до однозвучної препозитивної частки, напр.: *Настане такий час, коли уся Україна заговорить українською.* ***І*** *війна це прискорить* (Високий замок, 13.04.2022). Протиставні відношення реципієнт ідентифікує за допомогою активно вживаного в заголовках сполучника ***але***: *«Увесь світ стоїть разом з Україною…* ***Але*** *українські хлопці самі борються за нашу Батьківщину»* (Високий замок, 01.03.2022); *Наступ ворога сповільнився.* ***Але*** *очікується удар крилатими ракетами* (Газета по-українськи, 09.03.2023). Сполучник ***а*** здатен передавати як зіставлення, так і протиставлення описуваних подій, явищ, фактів: *Взялися за кар'єри.* ***А*** *там – зловживань на сотні мільйонів* (Голос України, 06.07.2022); *Утікала від війни.* ***А*** *від чоловіка-нелюда не втекла...* (Високий замок, 15.04.2024). Заміна ***а*** на ***але***, заперечна частка ***не*** допомагає встановити протиставні відношення, пор.: ***Утікала*** *від війни.* ***Але*** *від чоловіка-нелюда* ***не втекла****.* Цьому сприяє також антонімія: *81% американців*

вважають Україну ***дружньою****. А РФ для більшості –* ***ворог*** (Газета по-українськи, 12.03.2022), пор.: *81% американців вважають Україну* ***другом****. Але РФ для більшості –* ***ворог****.* Набагато рідше послуговуються журналісти для формулювання заголовків розділовими сполучниками, які допомагають виразити семантику чергування або взаємовиключення зображуваних подій, фактів. Прийом парцеляції може бути увиразнений риторичними питаннями, що акцентують на проблемності змісту публікації та спонукають читача до її прочитання й роздумів. *Боягузливий Захід? Або співучасники військових злочинів Путіна?* (Українська правда 02.03.2022).

Сполучники є не лише важливими маркерами єднальних, зіставно-протиставних, розділових відношень, а й засобами візуального відмежування сурядного парцелята від базового речення у поєднанні з розділовими знаками (крапкою, трикрапками, знаком оклику, знаком питання). Водночас на відміну від безсполучникового зв'язку сурядні сполучники згладжують створені крапкою чи іншим розділовим знаком синтаксичні розриви, інтонаційно вирівнюючи фразу зі збереженням внутрішньореченнєвих логіко-семантичних відношень. Допоміжними засобами зв'язку парцельованих елементів виступають порядок їх розташування, координація видо-часових і способових форм дієслів-присудків як репрезентантів грамем одночасності та часової послідовності, займенники, повтори слів, синонімія, антонімія, паралелізм тощо. «Стилістичні функції парцельованих конструкцій нерозривно пов'язані з різноманіттям семантико-синтаксичних відношень, що виникають між парцелятом і базовою частиною. Стилістичний ефект парцеляції залежить не тільки від значень, що вона виражає, але також і від структури парцельованих конструкцій, тобто від того, із скількох компонентів вона складається, які синтаксичні одиниці містить парцелят, як відокремлений парцелят від опорного слова базової частини…», – переконливо констатує А. Чеберяк [13, с. 121].

Експресивності парцельованих заголовків сприяє нашарування на категорію сурядності різних модальних значень: а) необхідності дії: *Рашизм* ***треба прирівняти*** *до фашизму, комунізму.* ***І заборонити*** *цю людиноненависницьку ідеологію* (Високий замок, 05.04.2022); б) бажання, прагнення, намагання виконати дію: *«Багато українських слів росіяни «віджали».* ***І*** *зараз* ***намагаються ігнорувати*** *існування української мови…»* (Високий замок, 15.04.2022); питальності: *Як «про європейська» команда Медведчука повертається до справ у Чернівцях.* ***І не лише****?* (Українська правда, 06.05.2022).

Активізовує увагу реципієнтів, посилює образність і прагматичний вплив заголовка поєднання сурядної парцеляції з різними засобами, прийомами та фігурами експресивного синтаксису: а) повторами: ***Таким*** *південь України був до російського вторгнення.* ***І таким*** *він неодмінно буде після української перемоги!* (Високий замок, 12.06.2022); б) антитезою, омонімією, грою слів: *Газова незалежність України можлива.* ***Але*** *є одне «****але****»* (Українська правда, 10.05.2022); в) еліпсисом, паронімією, грою слів: *– Гроші на відбудову України* ***– не тільки*** *на закупівлі.* ***І не стільки*** (Українська правда, 08.06.2022); г) антитезою, еліпсисом: *Олігархи уже не мовчать.* ***Але*** *не всі. Хто з найбагатших українців досі не назвав путіна злочинцем* (Українська правда, 05.03.2022); ґ) антитезою, умовчанням: *– Будинок із химерами зводив пів життя.* ***Але*** *так і не закінчив...* (Високий замок, 24.02.2023). З цього приводу А. Чеберяк слушно зауважує, «що парцельовані конструкції рідко виступають в одній стилістичній функції. Зазвичай для створення особливої експресії художнього або публіцистичного тексту вони використовуються в поєднанні з різноманітними лексичними засобами і експресивними синтаксичними прийомами» [13, с. 123].

Підрядна парцеляція у заголовках трапляється набагато рідше, позаяк основна сфера її функціонування – журналістський текст, де автор намагається актуалізувати різні обставинні значення: часу, місця, причини, умови, мети, допустовості, наслідку, способу дії, міри і ступеня, порівняння тощо. Проте нетипове використання конструкцій гіпотаксису, зокрема із семантикою причини-обґрунтування, та їх парцелювання надає заголовкам оригінальності та неабиякої експресивності, особливо в поєднанні з іншими засобами увиразнення, наприклад, еліпсисом, риторичним окликом, полісиндетоном, повтором, ампліфікацією, апосіопезою та ін.: *Толокою –* ***і за*** *краще життя,* ***і за*** *Перемогу!* ***Бо*** *то наше…* (Голос України, 09.08.2024); *Прив'язали до стовпа скотчем…* ***Бо*** *хотіли обікрасти пасажирів у маршрутці* (Високий замок, 22.03.2022). Здебільшого парцелюються конструкції паратаксису з детермінантними (приреченнєвими) підрядними частинами, що мають аналоги обставинних детермінантів у простому реченні та пояснюють зміст усієї головної частини, а не окремого слова в ній. За актуального членування висловлення підрядна частина-пар-

целят перебуває у комунікативній позиції реми. У ній автор зосереджує актуальну, найбільш значущу інформацію та мовну експресію.

Висновки. Як засвідчує обстежений фактичний матеріал, більшість медійних заголовків побудовано за моделями простих речень, тому домінантною є членореченнєва парцеляція. Її функційні вияви зумовлені характером синтаксичного зв'язку між компонентами речення: сильний зв'язок (взаємопередбачуваний предикативний, сильне керування) не сприяє виокремленню підметів, присудків, прямих додатків, тоді як форми узгодження, слабкого керування та прилягання створюють умови для активного парцелювання означень, непрямих додатків, обставин, особливо другого й наступних членів однорідного ряду. Поліпредикативні медіазаголовки хоч і рідше трапляються, проте їх сурядні або підрядні частини також піддаються парцеляції, на що впливає тип семантико-синтаксичного відношення та сполучника. Журналісти переважно парцелюють складносурядні єднальні та зіставно-протиставні речення, а також складнопідрядні причинові. Поєднання парцеляції з повтором, полісиндетоном, амплі-фікацією, антитезою, омонімією, паронімією, грою слів, еліпсисом, умовчанням, риторичним окликом чи питанням посилює експресивність, образність і прагматичний вплив медіазаголовка, створює психоемоційний ефект несподіваності, потрясіння, активізовує увагу реципієнтів. Перспективними вважаємо дослідження засобів актуального членування сучасних медіатекстів.

Список літератури:

1. Бондаренко Л. Г. Парцеляція як засіб експресивності художнього тексту (на матеріалі збірки Марії Матіос «Нація. Одкровення»). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика :* зб. наук. пр. Херсон : ХДУ, 2014. Вип. 21. С. 163–165.
2. Волобуєва О. О. Парцельовані складнопідрядні речення з підрядним компонентом причини як одиниця експресивного синтаксису в українській прозі кінця XX – початку XXI століття. *Філологічні студії*. 2013. Вип. 9. С. 492–497.
3. Галів У. Парцеляція як домінанта поетичного синтаксису Ліни Костенко (на основі історичних романів у віршах «Берестечко» та «Маруся Чурай»). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2014. Вип. 29. С. 47–56.
4. Гринишин У. Парцеляція як стилістичний засіб експресивності художнього тексту (на прикладі роману «Майдан» Бориса Харчука). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер.: Літературознавство: 80-річчю з дня народження письменника Бориса Харчука присвячено*. Тернопіль, 2011. Вип. 33. С. 306–314.
5. Денисенко З. М. Парцельовані підрядні речення в українському поетичному мовленні шістдесятників. *Мовознавчий вісник*: зб. наук. пр. Черкаси : Брама, 2009. Вип. 9. С. 181–188.
6. Межов О. Г. Парцеляція складносурядних речень у художньому мовленні Володимира Лиса. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика.* 2023. Том 34 (73). № 2. Ч. 1. С. 29–35.
7. Межов О. Г., Межова О. В. Парцеляція багатокомпонентних складних речень у художньому мовленні Володимира Лиса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 59. Т. 2. С. 112–116.
8. Олексенко В. Структурні параметри та текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій у художньому тексті (на матеріалі романів «Марія», «Волинь» У. Самчука). *Вісник Таврійської фундації*. Київ, Херсон : Просвіта, 2009. Вип. 6. С. 35–47.
9. Петрів Х. Парцеляція як прийом експресивного синтаксису в системі ідіостилю Оксани Пахльовської. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. Вип. 2. С. 126–133.
10. Топчий Л. М. Функціонально-стилістичні вияви парцеляції у творі Мирослава Дочинця «Вічник. Сповідь духу». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Том 30 (69). № 2. Ч. 1. С. 42–46.
11. Топчий Л. М. Функціональні особливості парцельованих заголовків. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71). № 6. Ч. 1. С. 53–57. https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/10
12. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. 3-є вид., зі змін. і доп. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія», 2004. 824 с.
13. Чеберяк А. М. Функціонально-стилістична характеристика парцельованих конструкцій як засобу експресивного синтаксису. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2023. № 61. С. 120–123. https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.28

Mezhov O. G. PARCELLATION OF MEDIA HEADLINES AS A MEANS OF ACTUALIZATION AND PSYCHO-EMOTIONAL IMPACT ON THE READERSHIP

This article comprehensively analyzes the functional manifestations of parcellation in media headlines on the basis of structural, expressive, and communicative-pragmatic syntax. Structural types of parcellated headlines are distinguished. The study elucidates the structural-semantic characteristics and expressive potential of the parcellation of sentence elements in mono-predicative headline constructions. It establishes the semantic-syntactic and pragma-stylistic functions of the parcelets in poly-predicative headline constructions. Moreover, the specifics of creating an expressive effect by combining the parcellation technique with other stylistic devices in headlines are revealed. The research is based on headline constructions selected from the periodicals "Ukrainska Pravda", "Gazeta po-ukrayinsky", "Holos Ukrainy", and "Vysokyi Zamok" (2022–2024).

As the examined factual material attests, most media headlines are constructed following the models of simple sentences, which is why the parcellation of sentence components is predominant. Its functional manifestations are determined by the nature of the syntactic linkage between the components of a sentence: a strong link (mutually predictive predication, strong government) does not facilitate the isolation of subjects, predicates, or direct objects, whereas forms of agreement, weak government, and adjacency create conditions for active parcellation of attributes, indirect objects, and adverbials – especially the second and subsequent members of a homogeneous series. Although poly-predicative media headlines occur less frequently, their coordinate or subordinate parts are parcellated quite often. This phenomenon is influenced by the type of semantic-syntactic relation and the conjunction employed. Journalists predominantly parcellate compound coordinate sentences of both additive and contrastive-adversative types, as well as compound subordinate causal sentences. The combination of parcellation with repetition, polysyndeton, amplification, antithesis, homonymy, paronymy, wordplay, ellipsis, omission, or a rhetorical exclamation or question enhances the expressiveness, imagery, and pragmatic impact of the media headline, creating a psycho-emotional effect of unpredictability and shock that captures the recipients' attention. The investigation of the means of actual segmentation in contemporary media texts is considered a promising area for further research.

Key words: *parcellation, media headline, actualization, expressive syntax, simple sentence, compound sentence, syntactic linkage, sentence member.*

УДК 81'373.46:004
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/10

Ментинська І. Б.
Національний університет «Львівська політехніка»

КОМП'ЮТЕРНІ ТЕРМІНИ У КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО «УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ» 2019

У статті проаналізовано внормування й кодифікацію українських комп'ютерних термінів на теперішньому етапі розвитку терміносистеми у зв'язку зі змінами в чинному українському правописі та заакцентовано на невідкладних правописних проблемах української комп'ютерної термінології. Для реалізації мети виконано такі завдання: 1) окреслено правописні зміни, що відбулися у чинному правописі й стосуються написання українських комп'ютерних термінів; 2) виокремлено ортографічні норми, що посприяли наданню послідовності використання комп'ютерних термінів та усунення суперечностей; 3) схарактеризовано варіантне написання комп'ютерних термінів та наголошено на можливих способах усунення варіантності; 3) зауважено нерозв'язані проблеми написання комп'ютерних термінів.

*Аналіз комп'ютерних термінів у світлі нової редакції «Українського правопису» 2019 року підтверджує прагнення до уніфікації та наближення до мовних норм, що відповідають сучасним реаліям. Як бачимо, у комп'ютерній сфері зміни торкнулися правопису складних слів: вебсервіс, мінідиск, кібератака, інтернет-провайдер, смарткарта, чотириядерний, двоелементний; правопису великої / малої літери: мережа «Інтернет» / інтернет, правопису ґ / г : гештег, гостинг, ґратка тощо. Згідно з чинним правописом було усунено суперечності, отож, надано чіткішої послідовності у написанні таких комп'ютерних термінів. Спостерігаємо також, що ортографія деяких термінів набула варіантності: дифтонг ау передаємо буквосполуками ав / ау: браузер / бравзер, автентифікація / аутентифікація. Для галузевої термінології – це негативне явище, бо вимогами до терміна є чіткість і однозначність термінів, відсутність правописних варіантів. Нерозв'язаними залишилися проблеми щодо написання комп'ютерних термінів: **х**ард-диск / гард-диск/ гарддиск, д**і**джиталізація / д**и**джиталізація, стр**і**мвідео / стр**и**мвідео, нововведення: чат-бот ChatGPT / чат-GPT тощо. Однак в новій редакції «Українського правопису» 2019 продемонстровано гнучкість української правописної системи та її здатність адаптуватися до стрімкого розвитку цифрової сфери. Отже, правописні зміни відіграють вагому роль у формуванні й кодифікації сучасної української термінології, підтримуючи її актуальність і конкурентоспроможність у глобалізованому світі.*

Ключові слова: *комп'ютерна термінологія, український правопис, ортографічна норма, комп'ютерний термін, правописні варіанти.*

Постановка проблеми. Українські термінологи найактивніше реагують на зміни, які відбуваються в правописній системі української мови, оскільки завдання термінологів будь-якої галузі формувати та внормовувати галузеві терміносистеми. К. Городенська слушно зауважує, що українським науковцям завжди було непросто, тому що багато з потрібних правописних норм, ґрунтованих на особливостях звукового та граматичного ладу української мови, на усталених історичних традиціях передавання звуків, звукосполучень та буквосполучень у питомих і запозичених словах, через ідеологічні настанови, а то й заборони, не можна було зреалізувати [2, с. 5–7]. Отож назріла необхідність усунути неточності, непослідовності у правописі, які накопичилися упродовж років, увідповіднити з певними особливостями української мови, відновити історичну справедливість або повернути до автентичних мовних форм, які з тих чи тих причин були витіснені. Усі ці зміни торкнулися й комп'ютерних термінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні мовознавці П. Гриценко, І. Фаріон, О. Пономарів, О. Скопенко, Т. Єщенко, І. Кочан, І. Ярошевич тощо – дали відповідну оцінку сучасній редакції українського правопису. Зміни в «Українському правописі» 2019 було зроблено, щоб упорядкувати систему правил із сучасними мовними тенденціями, відновити історично важливі форми, які були вилучені внаслідок радянської мовної політики, зробити правопис більш послідовним і зрозумілим (наприклад, написання

складних слів разом або через дефіс), узгодити український правопис із міжнародними стандартами, особливо в написанні іншомовних слів і власних назв. І. Ярошевич, І. Козловець, Л. Ісмаїлова наголошують, що єдині норми правопису є важливими показниками високої культури народу, сприяють збереженню національної ідентичності й етнокультурної цілісності [12, с. 63]. О. Скопенко зауважує, що чинна редакція «Українського правопису» 2019, – це кодекс перехідного типу, що ввібрав у себе багато варіантних ортограм, застосування яких буде великою мірою залежати від стилістичної стратифікації словоформ з варіантним написанням [8, с. 78]. З. Куньч, О. Литвин стверджують, що запроваджений у 2019 році український правопис дозволяє частково позбутися штучно накинутих ортографічних і граматичних норм. [4]. Проте О. Кочерга зазначає, що нова редакція «Українського правопису» 2019, попри деякі несміливі й половинчасті кроки вперед, не розв'язує багатьох проблем, що їх самотужки доведеться розв'язувати науковцям та словникарям [3, с. 32]. К. Бондарчук, О. Чумаченко подають авторські критичні зауваження стосовно чіткості й точності певних формулювань правописних норм, наприклад щодо вживання м'якого знака, фонетичних процесів, написання складних слів тощо; звертають увагу на позитивні зміни в правописних нормах, так і певні неточності, які варто було б усунути й доопрацювати [1, с. 26]. Отож, як бачимо, в науковій літературі досі триває обговорення проведених правописних змін в українській ортографії.

Постановка завдання. Метою цієї статті є проаналізувати внормування й кодифікацію українських комп'ютерних термінів у зв'язку зі змінами в чинному українському правописі та заакцентувати на невідкладних правописних проблемах української комп'ютерної термінології. Для реалізації мети буде виконано такі завдання: 1) окреслити правописні зміни, що відбулися у чинному правописі й стосуються написання українських комп'ютерних термінів; 2) виокремити ортографічні норми, що посприяли наданню послідовності використання комп'ютерних термінів та усунення суперечностей; 3) схарактеризувати варіантне написання комп'ютерних термінів та наголосити на можливих способах усунення варіантності; 4) зауважити нерозв'язані проблеми написання комп'ютерних термінів.

Виклад основного матеріалу. Правописна норма – це сукупність усталених правил передавання мови на письмі, яка, з одного боку, ґрунтується на внутрішніх закономірностях сучасної мовної системи, тобто відображає фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні зв'язки між мовними елементами. Завдяки цьому правопис не є випадковим, а логічно пов'язаний з тим, як функціонує мова в цілому. З іншого боку, правопис спирається на історично сформовану мовну традицію, яка зберігає спадкоємність культури та ментальності народу. Деякі елементи правопису можуть не відповідати сучасній вимові, однак їхнє збереження виправдане культурною значущістю або сталим вжитком. Зміни у правописі часто зумовлені і природним розвитком мови, і суспільними запитами, освітніми потребами й прагненням до збереження національної самобутності. У зв'язку зі змінами, внесеними до нової редакції «Українського правопису» 2019 року, постали нові завдання для українських термінологів – узгодити правопис термінів відповідно до нової редакції чинного правопису.

Отож у фаховій літературі варто звернути увагу на такі правописні норми:

– *проєкт, проєкція, проєктор, спроєктований, проєктивний, проєктно-технологічний, на проєційованій поверхні.*

Звук *[j]* звичайно передаємо відповідно до вимови іншомовного слова буквою *й*, а у звукосполуках *[je], [ji], [ju], [ja]* буквами *є, ї, ю, я*. Це стосується також слів *об'єкт*, *суб'єкт*, *проєкт* (від лат. p r o j e c t u s) – '*кинутий вперед'*. Мовознавиця І. Фаріон зауважує, що Правопис 1933 року заборонив йотацію не тільки *а, у, о*, але *е, і,* тож до 1946 року слід було писати *діета, руїна*. Вживання йотованих голосних *е/є, і/ї* було відновлено у Правописі 1946 року [10]. Проте слово *проект* і похідні (*проекція, проектування*) на той час не зазнали змін (варто зауважити, що в російській мові цю лексему пишуть *про**е**кт*, хоч вимовляють *проэкт*). Отож запропонована зміна послідовно передає звук *[j]* у лексемі *проєкт* відповідно до вимови іншомовного слова, така зміна є обов'язковою і не має варіантів.

Складні слова. Зміни до «Українського правопису» 2019 унормовують ортографію комп'ютерних термінів з препозитивними компонентами: ***веб**сторінка, **штрих**код, **кібер**атака, **мета**дані, **смарт**карта, **смарт**годинник, **флеш**інтерв'ю, **флеш**пам'ять,* але*: веб-API (прикладний програмний інтерфейс);* разом пишемо складні слова з першими іншомовними компонентами з такими префіксоїдами (*веб-, кібер-, мета-, смарт-, флеш-*), оскільки вони не є самостійними словами, тому треба писати разом з основою, до

якої їх додають. Схожий принцип діє для слів із префіксоїдами: ***авто-, мото-, біо-***, *фото-* тощо. К. Городенська підкреслює, що префіксоїди не стали в українській мові самостійними кодифікованими лексемами [2].

– ***Міні****диск,* ***міні****блок,* ***міні****комп'ютер****,*** *мультивектор*, ***нано****комп'ю́тер,* ***нано****части́нки,* ***ультра****текст,* ***мега****піксель*, ***тера****флопс.* Разом пишемо складні слова з першою іншомовною частиною, що визначає кількісний вияв чогонебудь, терміни традиційно пишуть разом, якщо вони вже усталені та позначають одне поняття, наприклад, ***гіга****байт (гіга + байт)*. Однак маємо примітку: якщо такі іншомовні частини приєднані до власної назви або абревіатури, то їх пишемо з дефісом: *Су́пер-Шмідт, мікро-ЕОМ, міні-ПК, флеш-BIOS, PIN-код (пін-код), sms-повідомлення (смс-повідо́млення).*

– Проте новітні складні утворення, що були запозичені безпосередньо з англійської мови або постали в українській мові на основі словотвірної моделі англійської мови, на зразок *бізнес-проєкт; дизайн-проєкт; інтернет-портал, інтернет-провайдер, інтернет-технологія, інтернет-видання, інтернет-магазин, інтернет-послуга; піар-акція, піар-кампанія* пишемо з дефісом, оскільки в українській мові перший компонент є самостійним словом і визначає певну прикмету чи особливість предмета, явища, реалії названих другим компонентом – самостійним іменником.

– *Двоелектро́дний, двоосьовий, двоосновний, двоопуклий, двоярусний, триатомний, триелектродний, триобмотковий, чотириелементний, чотириядерний, чотириопорний, чотириярусний.* Пишемо голосний після числівникової основи *дво- , три-, чотири-* перед наступним і приголосним, і голосним. Мовознавці [2, 10, 11] вважають, що усунено давню непослідовність, суть якої полягала в тому, що у складних іменниках перед голосним потрібно було вживати компоненти *дво-, три-,чотири-*, а не *двох-, трьох-, чотирьох-* як це було зазначено в старій редакції правопису. Форми *двох-, трьох-, чотирьох-,* уживають в порядкових числівниках, утворених від кількісних числівників і похідних словах (*двісті – двохсотий, двохсотріччя, триста – трьохсотий, трьохсотріччя*, *чотириста – чотирьохсот – чотирьохсотий, чотирьохсотріччя; дві тисячі – двох тисяч – двохтисячний* тощо).

Правопис великої / малої літери **в** назвах інтернет-сервісів, сайтів, мереж. Правопис власних назв у новій редакції зазнав певних змін, передусім доповнено усталені правил та на уточнено правопис великої / малої літери в назвах пошукових систем, сайтів, інтернет-сервісів. Наприклад, назви сайтів, мереж, пошукових систем тощо без родового слова пишемо з малої букви: *твіттер* (зберігаємо подвоєння, оскільки походить від власної назви)*, гугл, фейсбук, ютуб, вайбер, телеграм, інстаграм, імейл, ватсап, тикток (пишемо* ***и*** *за правилом «дев'ятки» після: д, ж, з, р, с, т, ц, ч, ш);* назви з родовим словом пишемо з великої букви та в лапках: *пошукова система «Гугл», енциклопедія «Вікіпедія», мережа «Фейсбук», системи обміну повідомленнями «Вайбер», «Телеграм», «Інстаграм», застосунок «Тикток»*; найменування сайтів, ужиті як назви юридичних осіб, пишемо з великої букви та без лапок: *виступив генеральний директор Фейсбуку*; *засновник Телеграму*. В «Українському правописі» 2019 наголошено, що назви сайтів та інших інтернет-сервісів пишемо тільки українською і з обов'язковим відмінюванням [9]. Отож у родовому відмінку назви віртуальних (соціальних та ін.) мереж пишемо з закінченням *-у,* як і більшості абстрактних іменників*: інстагра́м****у****, телегра****му****, фейсбук****у****, ютуб****у****, інстагра****му***, також *імейл****у.***

Також в комп'ютерній галузі спостерігаємо абревіатури, які є скороченнями від англійських термінів: *HTML, PDF, CSS, URL, JPEG, GIF* тощо. Такі абревіатури утворюють вже похідники: ***HTML-таблиці***, ***PDF-файли***, ***CSS-стилі***, ***URL-адреси***, ***JPEG-зображення***, ***GIF-анімація,*** *GPS-навігація, GPS-термінал, GPS-трекер*, *FTP-сервер*. Відтак, першу частину (абревіатуру) залишаємо в оригінальному вигляді, тобто пишемо великими літерами, а другу частину пишемо з малої літери. Таке написання зберігає технічну точність і водночас відповідає українським нормам.

Правопис Г та ***Ґ***. У чинному українському правописі в останній редакції в § 54 спостерігаємо внормування передавати іншомовних звуків *[g]* та *[h]* українською мовою. Цю проблему неодноразово обговорювали в науковому дискурсі мовознавці, зокрема, В. Німчук зауважував, що варто повернутися до академічних правил 1919–1921 рр. та проєкту 1926 р. «Українського правопису»: у загальних назвах пишемо тільки г, незалежно від того h (гербарій, гіпотеза) чи g (газета, гараж, гол, голкіпер) вимовляють у мові-джерелі [6]. Проте О. Пономарів застосовує в словникові щодо використання фонем *г* та *ґ* засади «Українського правопису» 1928 р. з деякими уточненнями, а саме: мовознавець твердить, що проривний *ґ* і фрикативний *г* слов'янських мов завжди відтворюються

українським *г*, оскільки використовують, як правило, в однокореневих лексемах (пол. głowa – *голова*, чес. mohutný – *могутній*); у всіх грецизмах вживається тільки *г* (*агностик, агонія, Галилея*); у запозиченнях з інших мов фонема *h* послідовно передається через *г*, а не *х* (*гокей, гоббі, гумор* (лат. humor), *гуманіст* (лат. humanist); *g* у давно засвоєних словах також відтворюється українським *г* (*гусар, гравюра*): у неслов'янських антропонімах, а також у новіших загальних назвах розрізняємо *h* та *g*, що передаються відповідно через *г* та *ґ*: *Hegel – Ґеґель, Copenhagen – Копенгаґен* [7, с. 8]. Подібну думку має І. Фаріон, яка зауважує, що чуже *h* передаємо нашим *г*, що ж до чужого *g*, то в новіших запозиченнях його треба передавати через *ґ*, у запозиченнях засвоєних давніше, особливо з грецької мови, віддаємо нашим *г*: гама, гегемонія, фігура [10, с. 43–44].

Отож відповідно до чинного правопису звук ***[h]*** передаємо буквою ***г,*** тому *госпіс, гостел (*в англійській мові літерою *h* позначається звук, що найближчий до українського *г), **Г**арвард,* окрім деяких європейських слів (***х**обі, **х**окей, **х**ол, **х**олдинг*) та всіх слів східного походження (*бра**х**ман, джи**х**ад, моджа**х**ед, **х**аракірі)*. Звук *[g]* та близькі до нього звуки звичайно передаємо буквою *г*, бо це природно для української фонетичної системи: *авангард, агітація, агресор, графік, маркетинг, лінгвістика.* Що ж до комп'ютерних термінів, то з літерою *г* пишемо: *блог, блогер, баг, гаджет, гарнітура, геш-таблиці, гешувати, геш-функція, глобальна комп'ютерна мережа, гіперсередовище, глюк* (збій, несправність). *К. Городенська зауважує, що* сьогодні спостерігаємо правописну непослідовність у правописі сучасних чужомовних лексем, наприклад, *хайвей і гайвей*, *хайджекер і гайджекер, хайпоніка і гайпоніка, хай-тек і гай-тек, хард-диск і гард-диск, хард-рок і гард-рок, хачбот і гачбот, хетчбек і гетчбек, хештег і гештег* [2].

Чинний український правопис в останній редакції рекомендує вживати з літерою ***г*** лексему *пошукова система «Гугл»,* а не *пошукова система «Ґуґл»*, правописна варіантність допускається лише у власних назвах чужомовного походження, зокрема прізвищах та іменах людей: Вергілій і Верґілій, Геóрг і Ґеóрґ, Гуллівéр і Ґуллівéр [9]. Однак, на нашу думку, правопис *ґуґл* відтворює вимову оригінального англійського слова, відтак у власних назвах варто віддавати перевагу літері *Ґ*, а термін ***ґуґл*** як загальна назва – це похідник від номена, тож саме в цьому випадку варто зберегти написання ***ґ,*** як у власній назві**.** Тому літеру ***ґ*** варто писати у таких словах: *ґратка* (#), *ґуґл-акаунт, ґуґл-диск* (Google Drive), *ґуґл-документи, ґуґл-календар, ґуґл-карти* (Google Maps), *ґуґл-перекладач, ґуґл-пошта, ґуґл-профіль, ґуґл-сервіси, ґуґл-таблиці, ґуґл-формати* тощо. А також зворотне транслітерування може спричинить помилку (*гугл – hoohle*) насамперед, коли використовувати програмні засоби транслітерування.

Правопис дифтонга *аи*. У словах, які походять із давньогрецької й латинської мов, буквосполучення *аи* передаємо *ав* (*autor*) *автор*, *автентичний, автобіографія, автомобіль.* Однак у новій редакції «Українського правопису» наголошено, що у запозиченнях із давньогрецької мови, що мають стійку традицію передавання буквосполучення *аи* шляхом транслітерації як *ау*, і тому допускають ортографічні варіанти: *аудиторія* і *авдиторія, пауза* і *павза, аудієнція* і *авдієнція, фауна* і *фавна, лауреат* і *лавреат* (пор. лавр). Проте не чітко зазначено в новій редакції правопису, чи перелік таких лексем вичерпний і чи до нього належать інші слова, крім поданих. Якщо ж кодифіковано рівнобіжне вживання таких лексем, то комп'ютерні терміни писатимемо: *аутсорсинг / автсорсинг, аутентифікація / автентифікація*, *аудіоадаптер / авдіоадаптер, аудіокарта / авдіокарта, аудіоальбом / авдіоальбом, аудіотехніка / авдіотехніка, аудіоплеєр / авдіоплеєр, аудіотекст / авдіотекст, аутотренінг / автотренінг*, *браузер / бравзер*. А втім, на нашу думку, необхідно було б усунути варіантність, бо така варіантність призводить до внутрішньої суперечності в правописі, наприклад: ***авт**омобіль,* але ***ау**тотренінг, лав**р**,* але *ла**у**реат.* Значна кількість таких паралельних терміноодиниць свідчить про недостатній рівень уніфікації комп'ютерної термінології та часткову її впорядкованість [5, с. 204–205].

Попри оновлення українського правопису 2019 року (врегульовано правопис термінів: *онлайн, офлайн, вебпортал, мінідиск* тощо) деякі комп'ютерні терміни залишилися поза його увагою, або ж правила їхнього написання не були чітко окреслені. У таких випадках термінологи, словникарі, редактори часто керуються загальними принципами правопису. На сьогодні не чітко врегульовано правопис термінів: *фрілансер / фрилансер; діджиталізація / диджиталізація; стрімвідео / стримвідео, юзер-інтерфейс / юзерінтерфейс; бек-енд / бекенд, фронт-енд / фронтенд; гештег, але геш-таблиці, геш-функція; чат-бот ChatGPT / чат-GPT.*

Висновки. Аналіз комп'ютерної термінів у світлі нової редакції «Українського правопису»

2019 року підтверджує прагнення до уніфікації та наближення до мовних норм, що відповідають сучасним реаліям. Як бачимо, у комп'ютерній сфері зміни торкнулися правопису складних слів: *вебсервіс, мінідиск, кібератака*, *інтернет-провайдер*, *смарткарта, чотириядерний, двоелементний*; правопису великої / малої літери: *мережа «Інтернет» / інтернет,* правопису *ґ / г : гештег, гостинг, ґратка* тощо. Згідно з чинним правописом було усунено суперечності, надано чіткішої послідовності у написанні таких комп'ютерних термінів. Спостерігаємо також, що ортографія деяких термінів набула варіантності: дифтонг *аи* передаємо буквосполуками *ав / ау*: *браузер* / *бравзер*, *автентифікація* / *аутентифікація.* Для галузевої термінології – це негативне явище, бо вимогами до терміна є чіткість і однозначність термінів, відсутність правописних варіантів. Нерозв'язаними залишилися проблеми щодо написання комп'ютерних термінів: ***х**ард-диск / **г**ард-диск/ гарддиск, д**і**джиталізація / д**и**джеталізація, стр**і**мвідео / стр**и**мвідео,* нововведення: *чат-бот ChatGPT / чат-GPT* тощо. Однак в новій редакції «Українського правопису» 2019 продемонстровано гнучкість української правописної системи та її здатність адаптуватися до стрімкого розвитку цифрової сфери. Отже, правописні зміни відіграють вагому роль у формуванні й кодифікації сучасної української термінології, підтримуючи її актуальність і конкурентоспроможність у глобалізованому світі.

Список літератури:

1. Бондарчук К.С., Чумаченко О.А. Позитивні та хибні зміни в Українському правописі 2019 р. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки. Вип.2, №24. С. 153–164, DOI: 10.32342/2523-4463-2022-2-24–13

2. Городенська К. Проблеми української термінології в контексті змін до «Українського правопису». Термінологічний вісник. Київ. 2021. С. 5–18. http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001494011.

3. Кочерга О. Новий правопис і задавлені правописні проблеми термінології. Проблеми української термінології. Львів. 2020. С. 32–35.

4. Куньч З., Литвин О., Ментинська І. Сучасні українські електронні словники: проблема внесення правописних змін». COLINS (2). 32–47.

5. Ментинська І. Українська комп'ютерна термінологія: формування, системна організація, вектори розвитку. Дис… на здобуття вч. зв. доктора філософії 03 *Гуманітарні науки* 035 *Філологія*. Національний університет «Львівська політехніка». Львів. 2024. 385.

6. Німчук В. Проблеми українського правопису XX–початку XXI ст Кам'янець-Подільський. Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, інформаційно-видавн. відділ. 2002. 112.

7. Пономарів О. Фонеми Г та Ґ. Словник і коментар. Київ. Видавничий центр «Просвіта». 1997. 40.

8. Скопненко О. Український правопис: традиції і сучасність (малі штрихи до великої історії). Вісник Національної академії наук України. Вип. 3. 2020. 78–87. https://doi.org/10.15407/visn2020.03.078

9. Український правопис. Київ. Наукова думка. 2019.

10. Фаріон І. Правопис – корсет мови? Український правопис як культурно-політичний вибір. Львів. Свічадо. 2004. 115.

11. Чорновол Г. Основні проблеми унормування сучасної української термінології. Термінологічний вісник. 2021. Вип. 6. С. 106–112. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001494020

12. Ярошевич І., Козловець І., Ісмаілова Л. Українська правописна система: від витоків до сьогодення. Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів ВНЗ [Електронний ресурс]: зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. Київ. 2020. С. 60–63. Режим доступу: https://surl.li/zhqrrr

Mentynska I. B. COMPUTER TERMS IN THE CONTEXT OF CHANGES TO THE 2019 UKRAINIAN ORTHOGRAPHY

The article analyzes the standardization and codification of Ukrainian computer terms at the current stage of development of the terminological system in connection with changes in the current Ukrainian spelling and emphasizes the urgent spelling problems of Ukrainian computer terminology. To achieve the goal, the following tasks were performed: 1) to outline the spelling changes that have occurred in the current spelling and relate to the writing of Ukrainian computer terms; 2) to identify orthographic norms that contributed to providing consistency in the use of computer terms and eliminating contradictions; 3) to characterize the variant writing of computer terms and emphasize possible ways to eliminate the variability; 4) to note unresolved problems in the writing of computer terms.

Analysis of computer terms in the light of the new edition of the "Ukrainian Spelling" of 2019 confirms the desire for unification and approximation to language norms that correspond to modern realities. As we can

see, in the computer sphere, changes affected the spelling of complex words: вебсервіс, мінідиск, кібератака, інтернет-провайдер, смарткарта, чотириядерний, двоелементний; spelling of lowercase and uppercase letters: мережа «Інтернет» / інтернет, spelling г / ґ: гештег, гостинг, ґратка. In accordance with the current spelling, contradictions were eliminated, therefore, a clearer sequence was provided in the spelling of such computer terms.

We also observe that the orthography of some terms has become variant: the diphthong au is transmitted by letter combinations ав / ау: браузер / бравзер, автентифікація / аутентифікація. For terminology, this is a negative phenomenon, because the requirements for a term are clarity and unambiguity of terms, the absence of spelling variants. Problems with the spelling of computer terms remain unresolved: хард-диск / гард-диск/ гарддиск, діджиталізація / диджиталізація, стрімвідео / стримвідео, нововведення: чат-бот ChatGPT / чат-GPT, etc. However, the new edition of "Ukrainian Spelling" 2019 demonstrates the flexibility of the Ukrainian spelling system and its ability to adapt to the rapid development of the digital sphere. Therefore, spelling changes play a significant role in the formation and codification of modern Ukrainian terminology, maintaining its relevance and competitiveness in the globalized world.

Key words: *computer terminology, Ukrainian spelling, orthographic norm, computer term, spelling variants.*

УДК 811.161.2’38
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/11

Орєхов В. В.
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Хмельницький інститут соціальних технологій

ЗАСОБИ ЕКСПРЕСІЇ В ТЕКСТАХ ІНТЕРНЕТ-ЗМК ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У статті проаналізовано засоби експресії у текстах інтернет-ЗМК. Зазначено, що експресія може виявлятися на різних рівнях мовної організації: лексичному, синтаксичному, словотворчому тощо. Основну увагу в роботі приділено виявам експресії на рівні лексики.

Чималу кількість експресивних засобів мовного впливу зафіксовано в заголовках статей. Це обумовлено тим, що саме заголовок привертає увагу до матеріалу статті.

Як мовну реакцію на початок загарбницької війни Росії проти України охарактеризовано появу пов'язаних з війною неологізмів. Зазначено, що більшість таких слів-неологізмів містить виразний експресивний відтінок, що позначає ненависть та зневагу до підступного агресора.

Серед поширених засобів підсилення експресивного забарвлення названо тропи. Ці засоби образності увиразнюють текст і також слугують засобом вираження авторської оцінки.

Одним із таких засобів образності є епітети. Більшість з них мають негативну оцінну семантику і стосуються самої війни, російської держави, голови цієї держави, російської армії тощо.

Крім епітетів, серед тропів розглянуто метафоричні та інші образні вислови, також здебільшого негативної семантики.

Зазначено, що на рівні синтаксису підсилення виразності й експресії висловленню надає його членування на частини, що виражається передусім таким синтаксичним засобом, як парцеляція. Розчленування реченнєвої структури на компоненти обумовлюється потребою автора посилити, актуалізувати найсуттєвішу інформацію, стимулювати інтелектуально-емоційну сферу реципієнта.

Засобом експресії на рівні орфографії названо написання власних назв, пов'язаних з країною-агресором, з малої літери. Наголошується, що це досить виразний засіб вияву негативної оцінки щодо представників країни-агресора, однак виникає питання щодо унормованості такого підходу. Оскільки дане явище не відповідає нормам української літературної мови, воно матиме тимчасовий характер.

Ключові слова: *експресивність, образність, тропи, категорія оцінності, війна.*

Постановка проблеми. Ми живемо в час, коли інформація відіграє вирішальне значення в житті суспільства. Вона є надзвичайно цінним ресурсом, оскільки може впливати на думки, почуття та переконання членів суспільства. Найпотужнішим засобом такого впливу на суспільство стає медіадискурс. Адже саме ЗМК у сучасному суспільстві доносять до населення майже всю важливу інформацію, тому їхній вплив на громадську свідомість важко переоцінити. Цей влив може бути як мовного, так і немовного характеру, він може полягати у приверненні уваги до якоїсь проблеми, спонуканні до осмислення певної ситуації, у розгляді її під певним кутом зору, може підштовхувати до уподобання певних поглядів, позицій, зокрема, політичних тощо.

Мовний вплив на аудиторію може здійснюватися як змістом, так і формою повідомлення, одним із потужних інструментів мовного впливу є експресія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляду явища експресивності приділяє увагу чимало дослідників (Д. Апресян, Т.О. Бровченко, І.А. Колесникова, А. Капелюшний, А.П. Коваль, О.Д. Пономарів, Г.Я. Солганик, О.М. Турчак, В.А. Чабаненко та ін.), проте розглядається воно переважно на рівні лексичного рівня мовної організації. Дослідження експресивності мовних засобів тісно пов'язане з вивченням категорії оцінки, яка, як правило, досить чітко представлена в більшості емоційно-експресивних висловлюваннях.

Одними з найґрунтовніших досліджень експресії в українському мовознавстві є праці В. Чабаненка, який тлумачить експресивність як інтенсифіковану (збільшену, підсилену) виразність, як таку психологічно й соціально мотивовану властивість мовного знака, що деавтоматизує його сприйняття, підтримує загострену увагу, активізує мислення людини, викликає напругу почуттів у слухача (читача) [1, с. 7].

Категорія оцінки і функціонування оцінної лексики розглядається в працях Ю. Калужинської [3], І. Гелети [4], Г. Приходько [5] та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення засобів експресії у медіадискурсі, визначення їхнього призначення в аналізованих текстах.

Предметом нашого дослідження є тексти на воєнну тематику інтернет-видань видань «Обозреватель», «24 канал», «ZNAJ.UA», «Еспресо TV», «BBC News Україна», «Цензор.нет», «Главком» та ін.

Експресія є складним явищем, існують певні розбіжності у поглядах науковців щодо його тлумачення, а також співвідношення понять експресії, експресивності, конотації, але більшість підходів до визначення експресії зводяться до його розуміння як певної інтенсифікації виразності.

Експресивність може виявлятися в текстах різних функціональних стилів. Найбільш багатим на засоби експресії традиційно вважається художній стиль. Однак і в публіцистичному стилі, а особливо в художньо-публіцистичному, експресивні засоби використовуються досить часто. Дещо менше їх у власне публіцистичному стилі – мові ЗМК (радіо, газет, журналів тощо). Тут експресивні засоби діють як специфічні маркери, що підкреслюють інформацію на тлі безперервного потоку повідомлень, цим самим здійснюється спрямування уваги читача на відповідну інформацію [2, с. 46].

Експресія може виявлятися на різних рівнях мовної організації: лексичному, синтаксичному, словотворчому тощо. Ми акцентуємо увагу перш за все на лексичних виявах експресії.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що особливістю категорії оцінності текстів власне публіцистичного стилю є те, що одним із найбільш поширених і часто вживаних способів посилення експресивності мови медійних текстів є використання стилістично зниженої лексики – слів, для яких є характерною наявність емоційних та оцінних конотацій пейоративного характеру [6, с. 17].

Чималу кількість експресивних засобів мовного впливу можемо спостерігати в заголовках статей. Це цілком виправдано, оскільки саме заголовок привертає увагу до матеріалу статті, і від нього залежить, чи будуть читати цю статтю. Серед засобів експресії трапляється емоційно-експресивна лексика з виразною оцінністю й експресивністю, при чому така лексика іноді може бути представлена навіть просторічними словами, що максимально посилює її експресивний вияв:

Воллес: ***команда невігласів*** *Трампа ставить під загрозу національну безпеку* (Хвиля, 27.03.2025).

Росіяни ***вгатили*** *по Сумщині: Є поранений* (Depo.ua, 27.03.2025).

Російський диктатор ***бреше****, але Трамп довіряє Путіну – CNN* (Обозреватель, 20.02.2025).

Спікер Кремля також ***приплів*** *у свій коментар раніше дещо призабуті російським керівництвом «націоналістичні підрозділи»: їх у російський пропагандистський порядок денний напередодні повернув російський диктатор* (Обозреватель, 28.03.2025).

Потужною мовною реакцією на початок загарбницької війни Росії проти України стала поява пов'язаних з війною неологізмів. Вони досить різнопланові, дослідниками виділяються різні семантичні групи таких новотворів. Наприклад, Т.П. Матвійчук виділяє такі семантичні групи: новотвори для опису та характеристики противника; неологізми, утворені від прізвищ політичних діячів; неологізми з компонентом-топонімом; нові слова для позначення військової техніки та зброї; інші новоутворені лексичні одиниці, що стосуються ведення бойових дій [7].

Серед неологізмів воєнного часу можна виділити лексичні неологізми, коли в мові з'являється нове слово, та семантичні, коли слово старе, відоме, але набуває нового значення [8, с. 118].

За семантикою серед неологізмів переважають слова на позначення сучасної ідеології країни-агресора (*рашизм*) і похідних утворень – назв російських військ і просто прихильників російської ідеології війни (*рашисти*), а також різні номінації, пов'язані з війною – *йти за російським кораблем* – зазнати поразки; *бавовна* – вибух на території противника, *приліт* – влучання ворожої ракети; *тривога* – сигнал повітряної тривоги, що сповіщає про необхідність прямувати до укриття; *ухилянти* – ті, хто ухиляється від мобілізації тощо.

Рашисти *сподівалися повторити бліцкриг, як в Авдіївці, коли вони підземними комунікаціями пройшли у тил несподівано* (24 канал, 9.04.2025).

«Відправляю російським агентам наше чітке повідомлення: ***йдіть слідом за руським воєнним кораблем!****», – звернувся до замовників брудної кампанії засновник та директор Благодійного фонду «Все для перемоги» Геннадій Васьків* (ZNAJ.UA, 2.05.2023).

Війна – день 1052: удар дрону по Києву та ***«бавовна»*** *в Ростовській області* (Телеграф, 10.01.2025).

Відтепер ***тривога*** *буде лунати не по всій території області, а лише в окремих районах, де є реальна загроза* (Еспресо TV, 13.01.2025).

На Одещині викрили правоохоронницю, котра за $25 тисяч організовувала ***ухилянтам*** *незаконний виїзд за кордон* (Корреспондент, 31.03.2025).

Більшість таких слів-неологізмів містить виразний експресивний відтінок, що позначає ненависть, зневагу до підступного агресора.

Поширеними засобами підсилення експресивного забарвлення також є використання тропів. Ці засоби образності увиразнюють текст і також слугують засобом вираження авторської оцінки щодо поданого матеріалу.

Одним із таких засобів образності є епітети. Чимало з них стосуються самої війни, серед найбільш вдалих – епітети *гібридна, агресивна, злочинна, гаряча, важка* і т.д., оскільки саме вони максимально повно, на наш погляд, змальовують сутність військових дій на території України.

Так, ***агресивна*** *війна росії проти України має прояв, зокрема, у тому, що росія, вчиняючи тяжкі воєнні злочини та злочини проти людяності, намагається залякати цивільне населення в Україні, а також залякати сусідні держави.* (Юридична Газета, 27.07.2022).

Гаряча *війна Москви може завершитись.* ***Гібридна*** *– ні* (Обозреватель, 11.03.2025).

Буде ***важка*** *війна, у котрій слід задіяти всі ресурси держави.* (Обозреватель, 13.03.2024).

Це ***злочинна*** *війна, яку розпочала Росія* (BBC News Україна, 21.11.2022).

Адже війна, дійсно, на сьогодні є гібридною, оскільки вона ведеться не тільки на полі бою, а й в інформаційному просторі. І цей інформаційний вектор є не менш важливим, ніж бойові дії на землі, а війна за свідомість виходить далеко за межі територій України та РФ і розгортається по всьому світу.

Злочинний, терористичний характер ведення війни з боку РФ вже давно відчули на собі громадяни України: знищення мирних жителів, мирної інфраструктури, викрадення дітей – все це є типовим для російської воєнної машини. Щоденна загибель багатьох патріотів України, безкінечні руйнування – все це є свідченнями тієї важкої ціни, яку змушений сплачувати український народ через злочинну російську агресію.

Аналогічно негативні оцінні епітети використовуються для позначення російської держави, голови цієї держави, російської армії тощо:

Країна-агресор *Росія виступає «категорично» проти будь-якої угоди, яка дозволяє європейським військам діяти як миротворці в Україні* (Обозреватель, 28.03.2025).

Іранський журналіст долучився до лав ЗСУ, щоб «боротися зі ***злочинцем*** *Путіним і його прибічниками»* (Цензор.нет, 28.03.2025).

Злочинній *армії РФ не вдається досягти широкого прориву під час власного літнього наступу в Україні, який стрімко зазнає поразки* (Online.ua, 108.2024).

Оцінні судження передаються і за допомогою інших образних засобів. Так, для називання Путіна використовуються перифрази типу *російський диктатор, бункерний щур, монстр* і под.:

Російський диктатор *Володимир Путін запропонував підключити Північну Корею до переговорів щодо завершення війни проти України* (Обозреватель, 6.03.2025).

Навіщо потім ця генерація шалених заяв ***бункерного щура****?* (FaceNews, 25.02.2025).

У статті, яку він написав у 2006 році, всього за кілька днів до того, як був смертельно отруєний, Сашко наголошував: «Якщо ви не зупините цього ***монстра****, він почне війну, і мільйони людей загинуть»* (Главком, 26.11.2022).

Аналогічно перифрази використовуються на позначення країни-агресора, яку називають мордором, бензоколонкою і т.д.:

Американці, таким чином, не просто цього не побоюються, а й навіть готові розглядати китайське втручання як фактор припинення війни й подальшого гарантування миру, а за таких обставин з подібним варіантом вимушені будуть погодитися не тільки ***мордор*** *– під китайським тиском, але й Україна – під впливом США* (Обозреватель, 28.03.2025).

Її оператор у Кремлі має або працювати за встановленими Заходом правилами, або продавати менше… ***Бензоколонку*** *почали брати під контроль, тепер потрібно довести це до кінця.* (Гордон, 14.12.2022).

В політичних текстах порівняно широко представлені також метафоричні та інші образні вислови:

Бункерний щур кине у топку всі ресурси. Щоб восени на переговорах ***впирати на ці «карти»*** (Главком, 27.03.2025).

«Відкрита рана на серці Європи»: генсек ОБСЄ закликав припинити війну, але не згадав про Росію (Обозреватель, 20.02.2025 20:39).

Пряник РФ сьогодні отримала. Подивимося, чи дістануть батіг (Обозреватель, 25.03.2025).

Ключове – США змінюють «ці правила», тобто правила гри змінюються по ходу гри. ***Почали гру в шахи, продовжили грою «в Чапаєва»****, а на завершення – дошкою по голові.* (Главком, 29.03.2025).

Путін ***бачить у ньому «легку здобич»,*** *зазначив Болтон* (Обозреватель, 15.04.2025).

Поки в Сумах збирають загиблих, дружина депутата Грищука насолоджується ікрою в Буковелі (ZNAJ.UA, 13.04.2025).

Крім лексики, як уже зазначалося, експресивні засоби змалювання політичної ситуації спостерігаються й на інших рівнях мовної системи.

Так, підсилення виразності й експресії висловленню надає його членування на частини, що виражається передусім таким синтаксичним засобом, як парцеляція:

Наговорив путін, що рейтинг у Зеленського ніякий, а тому він і не хоче виборів. Що Зеленський вигідний росії, бо веде Україну до прірви (FaceNews, 25.02.2025).

Сама ця думка паралізувала б від страху будь-яку країну. Але не Україну (FaceNews, 25.02.2025).

Я не боюся жодного варіанту і формату перемовин з руськими. З посередництвом, без посередництва, зі США, з Європою – неважливо (ТСН, 4.04.2025).

Російські агресори в ніч на 5 квітня атакували Україну 92 ударними БпЛА типу Shahed і безпілотниками-імітаторами. З них 51 з них збитий та ще 31 – «локаційно втрачений» (Корреспондент, 5.04.2025).

Випадки парцеляції, як бачимо, мають місце у різних типах реченнєвих конструкцій – як у простих, так у складних реченнях. Розчленування реченнєвої структури на компоненти обумовлюється потребою автора посилити, актуалізувати найсуттєвішу інформацію, стимулювати інтелектуально-емоційну сферу реципієнта [9, с. 30]. Розподіл речення на частини дозволяє таким чином акцентувати особливу увагу на відокремлених частинах, наголошуючи тим на їх значущості.

Останнім часом досить поширеним засобом експресії на рівні орфографії стало написання власних назв, пов'язаних з країною-агресором, з малої літери. Це – назва самої тієї країни, її лідера, інших посадових/публічних осіб, що підтримують злочинну війну проти України:

З іншого боку, зазначає він, ***путін*** *підігравати-ме Трампу, оскільки на кону – перезавантаження російсько-американських відносин* (ZNAJ.UA, 1.04.2025).

Також відомо, що інформаційні ресурси ***рф*** *публікують фейки про ураження Україною енергетичних об'єктів у* ***росії*** *і на окупованих нею територіях* (Слово і Діло, 3.04.2025).

Це досить виразний засіб вияву негативної оцінки щодо представників країни-агресора, але викликає питання унормованості такого підходу, його відповідності нормам літературної мови. Зазначене явище, на нашу думку, можна розцінювати як певну неологічну особливість в сучасній українській мові (з огляду на масовість його розповсюдження). Проте слід визнати, що воно не відповідає нормам правопису і може бути розцінене як тимчасове мовне явище, яке виникло як реакція на військову агресію РФ стосовно України. Адже в історії чимало негативних діячів, наприклад, представники тієї ж правлячої верхівки фашистської Німеччини часів Другої світової війни, але їхні прізвища традиційно пишуться згідно правил написання власних назв в українській мові.

Висновки. Отже, засоби експресивності в аналізованих текстах інтернет-ЗМК досить різноманітні, вони представлені різноманітною оцінною лексикою, переважна більшість якої має негативну семантику. Досить потужна експресія властива тропам, які надзвичайно яскраво передають негативне ставлення до країни-агресора Росії, до її керівництва, армії та посадових осіб, що підтримують злочинну військову агресії проти України. Серед неологічних утворень особливе місце посідає орфографічне явище написання країни-агресора та її представників з малої літери. Попри потужну експресивність та яскравість оцінного значення таке написання не вкладається в нормативні межі сучасної української літературної мови і, на нашу думку, матиме тимчасовий характер. Засоби ж мовного впливу текстів ЗМК, через значну вадливість питання, вимагають подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови: Монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
2. Ідзьо М. В. Мовні засоби експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ : дис. … канд. філол. наук. Київ : Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, 2016. 222 с.
3. Калужинська Ю. Негативнооцінна лексика в мові сучасної української газетної періодики / Лексика на перетині наукових парадигм : монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. С. 166–85.
4. Гелета І. Особливості відтворення категорії оцінки при перекладі політичних промов / Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2022. № 35. С. 31–43.
5. Приходько Г.І. Оцінка і комунікація. Вінниця: Нова Книга, 2013. 168 с.
6. Бузько С.А. Лексичні засоби експресивізації мови українських ЗМІ сучасного воєнного періоду. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2024 № 65. С. 16–19.
7. Матвійчук Т. П. Неологізація мови у часи війни: структурно-семантичні особливості новотворів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2024 № 65. С. 33–36.
8. Мосієнко А.К. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фонетика. К. «ЗНАННЯ», 2010. 270 с.
9. Межов О.Г. Парцеляція складносурядних речень у художньому мовленні Володимира Лиса. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 34 (73) № 2 Ч. 1

Oriekhov V. V. THE MEANS OF EXPRESSION IN THE TEXTS OF THE INTERNET MASS MEDIA OF THE WAR PERIOD

The article analyses the means of expression in the texts of the Internet mass media. It is noted that expression can be manifested at different levels of linguistic organisation: lexical, syntactic, word-forming, and so on. The main attention is paid to the manifestations of expression at the lexical level.

A considerable number of expressions of linguistic influence are found in the titles of articles, as it is the title that draws attention to the content of the article.

The emergence of war-related neologisms is detected as a linguistic reaction to the beginning of russia's war against Ukraine. It is noted that most of these neologisms contain a strong expressive connotation showing hatred and contempt for the treacherous aggressor.

Tropes are among the most common means of highlighting the expressive colouring. These figurative devices accentuate the text and also serve as a means of expressing the author's opinion.

Epithets are also among the means of figurativeness. Most of them render a negative evaluative semantics and refer to the war itself, the russian state, the head of this state, the russian army, and so on.

Apart from epithets, the tropes include metaphorical and other figurative expressions, mostly carrying negative semantics.

It is noted that at the level of syntax, the expression of a statement is strengthened by its division into parts, which is rendered primarily by such syntactic means as parcellation.

The author identifies the lower-case spelling of proper names associated with the aggressor country as a means of expression at the level of orthography. It is noted that this is a rather expressive means to accentuate a negative assessment of the representatives of the aggressor country, but the question arises as to the rationality of this approach. Since this phenomenon does not correspond to the norms of the Ukrainian literary language, it will be of a temporary nature.

Key words: *expressiveness, figurativeness, tropes, category of evaluation, war.*

UDC 811.161.2'373:423:623.746-519
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/12

Chernyshova T. O.
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University

NOMENCLATURE NAMES IN THE MODERN UKRAINIAN MILITARY VOCABULARY (BASED ON THE VOCABULARY OF UNMANNED SYSTEMS FORCES)

The article is devoted to the study of nomenclature names (nomens) used to designate unmanned vehicles and are part of the vocabulary of Unmanned Systems Forces. It is argued that the newly created nomens for unmanned vehicles in the modern Ukrainian military vocabulary do not fully meet the utilitarian requirements, primarily systematicity, accuracy, and lack of emotional coloration. The author reveals a tendency to minimize abbreviated and numerical designations and the predominance of onyms in the creation of nomenclature units for unmanned vehicles. It is argued that the violation of utilitarian requirements for the creation of nomenclature names for unmanned vehicles is due to the lack of a single State standard and a certain voluntarism of private manufacturers in creating their own nomenclature. The main ways of nomen creation in the lexical and semantic group "Names of unmanned systems" are identified and characterized: "direct inclusion", names of animals (including names associated with the Ukrainian folklore tradition) and traditional Ukrainian weapons; use of mythonyms (including theonyms) and anthroponyms; combination of a proper name with an initial abbreviation; alphanumeric designations, abbreviations of characteristics or manufacturer's name; transliteration; names in English. It is substantiated that the predominance of onyms in the nomenclature names of unmanned vehicles is due to the desire of Ukrainian arms and equipment manufacturers to express their own emotional attitude to the war with the aggressor. The phenomenon of language play in the context of creating nomenclature names for unmanned vehicles is investigated. The mechanism of realization of language play at the graphic level of language by emphasizing individual components of the name is demonstrated. The productivity of linguistic creativity at the lexical level is shown by "rethinking the lexeme", as well as by using foreign language names that have an implicit reference to the designated type of unmanned vehicle.

Key words: *Russian-Ukrainian war, unmanned vehicles, vocabulary of the Unmanned Systems Forces, nomenclature names (nomens), onyms, language play.*

Statement of the problem. The Russian-Ukrainian war is defined by many researchers as a "drone war" because the forms and methods of its conduct are largely determined by such a modern type of military equipment as unmanned vehicles. This was stated in his article by the former Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine (AFU) Valeriy Zaluzhnyi, noting that the creation of a "modern design of military operations" is possible with the use of unmanned systems that are affordable and technologically simple, provide greater availability of high-precision strikes over long distances and effective limitation of detection by modern radars, and also make it possible to save the lives of personnel while causing significant damage to the enemy [20]. In 2024, Ukraine created the Unmanned Systems Forces, which is currently the only separate branch of the country's armed forces in the world. The modern Ukrainian military vocabulary is significantly enriched with new components due to the replenishment of the new type of troops with weapons and equipment that have not been used before. Not only the terminology of the Unmanned Systems Forces deserves attention, but also the nomenclature names directly related to the terms for unmanned systems.

Analysis of recent research and publications. Nomenclature names are the subject of scientific research by linguists who seek to determine the place of these lexical units in the terminological system, as well as to attempt to typologize them within a particular field-specific terminology system. For example, we cannot ignore the numerous publications by Kharkiv researcher Nelia Nikulina, who has worked on both the criteria for distinguishing between terms and nomenclature names and on the development of the nomenclature of the transport terminology system [13–15]. The correlation of the concepts of "term" and "nomen" is a controversial issue in Ukrainian linguistics, which has been addressed by M. Dziuba [4], L. Khalinovska [23], T. Mykhailova

[9], O. Nakhapetova [12], O. Pavlova [17], S. Rudenko & L. Sapozhnikova [19], L. Turovska [21], and others. In the context of our study, we are interested in research attempts to typologize the nomenclature of the aviation terminology system by L. Khalinovska [23], to describe models of nomens for land military equipment by N. Nikulina [16], to identify "structural and semantic features of nomenclature units that are part of the military lexical subsystem" of the English language by D. Vasylenko [2]. Also, our analysis of nomenclature names in the vocabulary of the Unmanned Systems Forces is based on publications devoted to the peculiarities of language play (linguistic creativity) as a phenomenon of creating new lexical units based on a conscious deviation from the norms of the literary language for a specific communication purpose: O. Kravchenko & N. Fedotova ("mechanisms of language play in the Internet postfolklore") [6], S. Lazarenko & O. Nazarenko (peculiarities of the realization of language play "in the modern Ukrainian newspaper text") [7], T. Kosmeda & O. Khaliman ("theoretical understanding of discursive practice" in the aspect of language play) [5], etc. In general, our attempt to study the nomenclature names in the vocabulary of the Unmanned Systems Forces is original in domestic linguistics, since the vocabulary of this kind of troops has not yet been the subject of professional review.

Task statement. The purpose of this study is to characterize the ways in which nomenclature names for unmanned systems are created in the modern Ukrainian military vocabulary.

Outline of the main material of the study. Unlike terms, nomenclature names (or nomens) exist to name specific items in the military field and "are a compressed projection of the definition of a terminological unit and the main technical characteristics of the object of science, which is mainly conveyed by the term or abbreviation itself, with the addition of a symbolic or numerical part or nouns" [13]. Following the Ukrainian researcher N. Nikulina, we consider nomens as an important component of the terminological system, emphasizing their close connection with terms through the ability to identify individual objects with modification differences. Thus, a term emerges on the basis of abstraction from the insignificant features of similar objects or phenomena, while a nomen emerges on the basis of individualization and identification of an object among its peers.

The utilitarian requirements for a nomen were formulated in detail and exhaustively by Ukrainian linguist N. Nikulina, who noted, in particular, that a nomenclature unit should be characterized by brevity (i.e., formed by "abbreviated use and a large number of indices, signs and symbols that have a separate system of explanations and decipherment among field experts") [13], as well as the absence of emotional coloration. However, in our opinion, the peculiarity of the formation of nomens used in the Ukrainian military vocabulary during the armed confrontation of the Russian-Ukrainian war is precisely the minimization of abbreviation and indexical designations, and instead the involvement of an onyms in the formation of a nomenclature unit, "which may indicate an additional connotative meaning, that is, have a certain emotional connotation" [13]. We believe that this is due to the desire of Ukrainian arms and equipment manufacturers to verbalize their emotional attitude to the war with the aggressor in their own names, which are part of the nomenclature. Add to this the absence of large state-owned enterprises in the military-industrial complex and the fact that unmanned systems are produced mostly by private companies (AeroDrone, UA Dinamics, Spaitech, Ukrspecsystems, "Aviation systems of Ukraine" (ASU), UkrJet, etc.) and even by private individuals causes a certain voluntarism in the nomenclature of unmanned vehicles, namely in the use of abbreviations and index designations that would be unambiguously deciphered by field experts. Hence, the violation of such an utilitarian requirement for the nomen, which N. Nikulina calls "systematic", believing that "each item...should have a clearly defined place in a particular field nomenclature system, that is, be in its list with a clearly defined place" [13].

L. Khalinovska argues that there are four groups of nomens in aviation terminology: "nomens-eponyms", "nomens based on the names of fauna and flora and other objects, subjects (cities, planets, natural phenomena, etc.)", "abbreviated and numerical nomens", "mixed type nomens (combining the name of a person and various signs, symbols, numbers, etc)" [23]. Complementing and expanding this classification, here are the ways of forming nomenclature names in the lexical and semantic group "Names of types of unmanned systems".

"Direct inclusion" (by I. Lysichkina) [8]. Samples of weapons and military equipment transferred to Ukraine by its partners have their own nomenclature in English: Bayraktar TB2, ScanEagle, H6 Poseidon VTOL, DJI "Mavic 3", RQ-11 "Raven", etc. It is worth noting here that such nomens function either in their original form (Latin) or are reproduced by means of Ukrainian writing, such as drone H10 "Посейдон" ("Poseidon"), kamikaze drone "Шахед" ("Shahed"),

unmanned aerial vehicle (UAV) "Байрактар" ("Bayraktar"), FPV-drone "Мавік" ("Mavik"), etc. We do not aim to analyze the nomenclature of military weapons and equipment of our foreign partners, but rather focus on the nomens used by Ukrainian manufacturers to code their military products.

Names of animals: "Кабан" ("Kaban") – a ground-based sapper drone; "Кажан" ("Kazhan") – a strike UAV; "Сич" ("Sych") – a reconnaissance and strike UAV); "Бобер" ("Bober") – an unmanned aerial system with loitering munitions; "Оса" ("Osa") – a reconnaissance UAV; "Ящір" ("Yashchir") – a ground-based mine-clearing drone); "Равлик" ("Ravlyk") – an all-terrain ground drone; "Рись" ("Rys") – a ground drone; "Вепр" ("Vepr") – a ground drone, "Скорпіон" ("Scorpion") – a multifunctional ground drone for fire support and reconnaissance), etc. Separate mention should be made of names associated with Ukrainian folklore, such as "Сокіл" ("Sokil") – a reconnaissance UAV, "Лелека" ("Leleka") – a fire-correcting UAV, "Горлиця" ("Horlytsia") – a reconnaissance UAV), etc.

The use of mythonyms (and related theonyms), which we understand as proper names for "any fictional object of the onymic space; names of gods, spirits, heroes, supernatural forces used in myths, epics, fairy tales, epics, legends" [3, с. 206]: "Валькірія" ("Valkiria"): the reconnaissance UAV was named after the warrior maidens of Scandinavian mythology who circled the battlefield looking for the dead; "Фурія" ("Furia"): the UAV fire adjustment is named after the goddesses of vengeance who punished people for their sins, most often for murder; "Ельф" ("Elf"): the reconnaissance UAV got its name because of its small size and invisibility to enemy radars; "Гор" ("Hor"): the UAV named after the ancient Egyptian god, whose symbol is a falcon, and whose name translates as "the highest" or "heavenly"; "Мара" ("Mara"): the unmanned aerial system named in honor of the ruler of the Underworld in Slavic pagan mythology, the goddess of horrors, death, disease – everything that Ukrainian unmanned weapons can inflict on the occupiers; "Котигорошко" ("Kotygoroshko"): the kamikaze UAV is named after a fairy tale hero who frees his family from the Serpent's (foreign) oppression, etc.

Names of traditional Ukrainian weapons: "Домаха" ("Domakha") – a reconnaissance UAV, "Булава" ("Bulava") – a kamikaze drone, etc.

The use of anthroponyms: the UAV-bomber "Довбуш" ("Dovbush"), the underwater attack drone "Марічка" ("Marichka"), the ground drone "Сірко" ("Sirko"), etc.

The combination of a proper name with an abbreviation or initial abbreviation: Воля-Е (Volya-E) (evacuation), Spectator-M (modernized), Ratel-S (suicide), Observer-S (system), Leleka-LR (long-range), etc.

The use of alphanumeric designations, abbreviations of characteristics or manufacturer's name: PD-2 (People's Drone); Ace One (developed by ACE, Air Combat Evolution); RZ-500 (developed by Ramzai Private Defense Company); ACS-3 (aerial complex developed by Skyeton); UJ-22 «Airborn» (developed by UKRJET, a Ukrainian research and production company), GedzForce (developed by GedzTech, a Ukrainian technology company), etc.

Names in English that are related to the processes of Ukraine's Euro-Atlantic integration and the expansion of the English language's functionality in the state, including in its armed forces: "Shark" – an airplane-type reconnaissance UAV with a distinctive shark's face and the ability to track "prey" for many kilometers, like this marine predator; UJ-22 "Airborne" (literally "moving in the air, aviation"); D-80 "Discovery", E-300 "Enterprise": the common seme in the names of these two newest Ukrainian UAVs produced by AeroDrone is "realization of ambitious plans", which becomes clear given that both vehicles are presented by the manufacturer as modern advanced developments capable of improving the offensive capabilities of the Ukrainian army; "Hawk", "Sparrow": names of birds to denote aircraft; "Spectator-M1", "Observer-S": synonymous names (with the common seme "to look") for reconnaissance UAVs, whose main function is aerial surveillance and detection of enemy targets; "Windhover" (a bird of prey of the falcon family, whose characteristic habit is to hover in the air in search of prey): the name of a UAV designed to perform the tasks of "aerial reconnaissance, patrolling, mapping the area with the ability to transmit operational information and obtain accurate geographic coordinates in real time" [11], i.e., those operating in hover mode (stationary at a constant flight altitude).

Transliterating Ukrainian proper names into Latin: unmanned aerial vehicle UJ-31 ZLYVA, unmanned aerial system UJ-32 LASTIVKA, unmanned aerial system "Pugach", unmanned aerial vehicle "Soika", unmanned aerial system "Sirko", etc.

A separate discussion should be made of such a method of creating a nomenclature name for a certain type of drone as a *language game*. T. Cosmeda & O. Haliman define language play as a deliberate, planned deviation from language norms to create a pragmatic effect, to "renew" the motivation of a verbal

sign against the background of the automatization of standard language [5, c. 22–23]. In this context, G. Monastyretska substantiates the term "linguistic creativity" as "the level of ability of linguistic units to generate new possibilities of interpretation; the ability to create a background for the speaker to generate new ideas by deviating from the scheme provided by the language system, to create new planes of linguistic reality and demonstrate the originality of human perception and comprehension of the world" [10, c. 42]. In any case, the use of linguistic units in an unusual and sometimes "pathological" way (in violation of the norm), if the new message created demonstrates the author's ability to identify new connections or properties of the object (according to J. Guilford, to show "semantic flexibility"), is evidence of language creativity. Researchers are quite active in studying the phenomenon of language play, which, especially now, in the "post-" [18] discourse (post-truth, postmodern, postetics, etc.), is especially evident in media discourse, in particular in the so-called "post-folklore of the Internet environment" [6]. Linguistic creativity is realized at all levels of language and performs various functions, from purely entertaining to suggestive and manipulative. Considering the phenomenon of language play in the context of creating nomenclature names for unmanned vehicles, we note the tendency to implicitly express aggression towards the enemy and the desire for physical and moral satisfaction for the damage caused by it.

Thus, at the graphical level, we can see names formed with the help of foreign language components: the nomenclature name of the unmanned aerial system QBOND888 contains several components: the first letter refers to the name of the developer, namely QUADRO.ua, a Ukrainian integrator of unmanned solutions and innovative technologies, BOND is an allusion to the name of the famous character – spy James Bond, 888 is a hint to the nomenclature name of the largest passenger aircraft Boeing 777 (in our opinion, this symbolizes the superpower of this UAV in the Ukrainian drone industry). A kind of graphic language play can be seen in the proper name of the remotely controlled turret for small arms "ШаБля" ("ShaBlya"). It is formed by what S. Lazarenko & O. Nazarenko call "visual actualization of the semantics of a certain component", noting that its "functional purpose... is to actualize the recipient's attention on the selected component in order to arouse his interest in decoding" [7, c. 53]. It is obvious that the visualization of actualized components (belonging to the derogatory, even obscene vocabulary) is aimed at expressing the intention to stop the enemy, who deserves only a derogatory definition.

The newest Ukrainian missile drone, "Паляниця" ("Palianytsia"), got its name from such a means of language play as "rethinking the lexeme" [7, c. 50], or, as defined by O. Kravchenko & N. Fedotova, "playing with lexical means" [6, c. 66]. In general, we agree with the opinion of those researchers who believe that the lexical level of language is one of the most productive in terms of linguistic creativity. We are talking about those semantic modifications that arise when using polysemous words, homonyms, paronyms, etc. So, the Ukrainian drone missile, which is a new class of weapon capable of striking at the distant rear of the aggressor country, received the nomenclature armonim "Palyanytsia". The effect of the language game in the name is to play on the figurative lexical meaning of this word, which has been formed since the beginning of the Russian-Ukrainian war as a language password, a marker of friend-or-foe verification used to identify Russian diversionists. Thus, the word "palyanytsia", which is difficult to articulate for potential recipients of these weapons, becomes an onym for the weapon ("bread that kills") and an implication of the existential opposition between Ukrainian and Russian national choices as a dichotomy of good and evil.

The "Sea Baby" onym, which is used as a nomenclature name for the Ukrainian unmanned surface boat, is, in our opinion, a result of the homonymy of the word "baby" (translated into Ukrainian as "малюк") and the surname Малюк (Malyuk). The effect of the language game is achieved by realizing that this vehicle was developed by the Security Service of Ukraine, headed by General Vasyl Malyuk. It should be noted, however, that in his interviews, the latter tried to emphasize that one should not look for any allusions in the name of this BEC: "When we were developing it, planning, manufacturing, and conducting the first successful tests, all the while we were calling it "kid", "baby", and so on. Later, we just had to add "sea" [22]. However, implicitly, in our opinion, this "coincidence" of names still realizes the intention to name the device in honor of a formidable and fearless warrior, since as you name a ship, so it will sail.

Also, at the lexical level of the language, the means of language play in the analyzed context is the use of foreign language names that have an implicit reference to the designated type of unmanned aerial vehicle. These are, for example, nomenclature names-onyms: "Punisher" to denote a long-range strike UAV that detects and destroys ("punishes") the guilty

aggressors far beyond the line of combat, in places where equipment and personnel are heavily deployed; "HEAVY SHOT" to denote a heavy attack UAV that can carry up to 40 kg of bomb load and literally level enemy fortifications (here the polysemic lexeme "heavy" is used simultaneously in two meanings: as something that has a lot of weight and is significant in its intensity); "Raybird-3" to denote a small reconnaissance UAV in which the developer has integrated a laser irradiation system for more accurate targeting of munitions; "Vampire" to denote a heavy strike UAV characterized by precision and great destructive power, "turning the life of the occupiers into a continuous horror movie" [1], "LuckyStrike" to denote a strike UAV with a mounted shotgun capable of destroying Russian drones over the contact line, etc.

Conclusions. Thus, the nomenclature names of unmanned systems in the modern Ukrainian military lexicon are formed in various ways: from "direct inclusion", i.e. borrowing the original name in English, to the use of models of linguistic creativity, which is manifested mainly at the lexical level of the language: in semantic modifications of polysemic words, homonyms, paronyms, etc. In general, it should be noted that the creation of a nomenclature for the designation of unmanned vehicles in the modern Ukrainian military vocabulary does not fully meet the utilitarian requirements for nomens, primarily systematicity, accuracy, and lack of emotional coloration. This is due to the lack of a single state standard that would unify the requirements for nomenclature. Private manufacturers of unmanned vehicles create their own nomenclature, which is dominated by euphemisms that express an emotional attitude to the product and its specific function in the events of the Russian-Ukrainian war.

Bibliography:

1. «Вампіри, які не п'ють кров» – Сили оборони показали, як важкі БПЛА розщеплюють окупантів на атоми. URL: https://surl.li/xpmssn
2. Василенко Д. В. Номенклатурні одиниці у складі англомовної військової лексики. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2010. Вип. 22(1). С. 55-58.
3. Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І. Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
4. Дзюба М. Диференціація епонімічних термінів і номенів. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2010. № 676. С. 15-18.
5. Космеда Т.А., Халіман О.В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична ігрема (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич : Коло, 2013. 228 с.
6. Кравченко О., Фєдотова Н. Мовна гра в інтернетних постфольклорних текстах періоду російсько-української війни. *Лінгвістика.* 2022. № 2 (46). С. 60-70.
7. Лазаренко С. В., Назаренко О. М. Мовна гра в сучасному газетному тексті: особливості реалізації та функціональне навантаження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2021. Том 32. (71). № 1. Ч. 1. С. 49-54.
8. Лисичкіна І. О., Лисичкіна О. О. Сучасна військова лексика в аспекті англо-українського перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2022. № 57. С. 190-193.
9. Михайлова Т. В. Номени у науково-технічній сфері. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 2007. Вип. VII. С. 82-86.
10. Монастирецька Г. В. Креативність як лінгвістичний феномен. *Лінгвістичні студії.* 2008. Вип. 17. С. 40-44.
11. Мультикоптер Windhover допущений до експлуатації в ЗСУ URL: https://www.ukrmilitary.com/2020/10/windhover.html
12. Нахапетова О. В. Співвідношення понять «термін», «номен», «номенклатура» у назвах спорідненості і свояцтва. *Вісник Донецького національного університету. Сер. Б: Гуманітарні науки*. Донецьк, 2014. №. 1-2. С. 171-177.
13. Нікуліна Н. Утилітарні вимоги до номена (на матеріалі транспортної термінологічної мегасистеми). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2012. № 733. С. 139-144. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk733/TK_wisnyk733_3_nikulina.htm
14. Нікуліна Н. В. Номенклатурний знак: огляд наукових публікацій українських термінознавців. *Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations*: collectionof scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of theIInternational Scientific and Theoretical Conference, April 9, 2021. Amsterdam, The Netherlands: European Scientific Platform. Vol. 1. P. 22-24.
15. Нікуліна Н. В. Термін і номенклатурний знак (номен): зіставний аналіз на матеріалі транспортної термінологічної мегасистеми. *International scientific journal «Grail of Science»*. 2022. № 16. С. 290-292.

16. Нікуліна Н. В., Книшенко Н. П., Домановський А. М. Термінологія і номенклатура сухопутної військової техніки: історія і сучасність процесів назовництва. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2023. Вип. 59. С. 89-98.

17. Павлова О. Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми української термінології.* 2008. № 620. С. 49–54.

18. Пролеєв С. Теоретична злиденність дискурсу «пост-». *Філософська думка*. 2018. № 5. С. 45-53.

19. Руденко, С. М., Сапожнікова, Л. Я. Творення та функціонування номенклатурних назв в українській підмові харчування (мовно-концептуальний аспект): монографія. Харків : Монограф, 2018. 118 с.

20. Стаття Головнокомандувача ЗС України генерала Валерія Залужного: «Щодо сучасного дизайну військових операцій у російсько-українській війні: в боротьбі за ініціативу». URL: https://surl.li/wkahac

21. Туровська Л. Терміни та номени в науково-технічній сфері. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 2005 . Вип. VI. С. 225-229.

22. Українські дрони: Чому главі СБУ спочатку не сподобалась назва «Морський малюк»? URL: https://surl.lu/wvbgwp

23. Халіновська Л. Кореляція понять термін і номен в українській науково-технічній термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».* 2012. № 733. С. 57–59.

Чернишова Т. О. НОМЕНКЛАТУРНІ НАЗВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ЛЕКСИЦІ (НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКИ СИЛ БЕЗПІЛОТНИХ СИСТЕМ)

Статтю присвячено дослідженню номенклатурних назв (номенів), що використовуються на позначення безпілотних апаратів та є складовою лексики сил безпілотних систем. Стверджується, що новостворені номени на позначення безпілотних апаратів в сучасній українській військовій лексиці не повною мірою відповідають утилітарним вимогам, насамперед систематичності, точності, відсутності емоційного забарвлення. Виявлено тенденцію до мінімізації абревіатурно-цифрових позначень та переважання онімів у створенні номенклатурних одиниць на позначення безпілотних апаратів. Стверджується, що порушення утилітарних вимог до створення номенклатурних назв безпілотних апаратів обумовлене браком єдиного державного стандарту та певним волюнтаризмом приватних виробників щодо створення власної номенклатури. Визначено та охарактеризовано основні способи творення номенів у лексико-семантичній групі «Назви безпілотних систем»: «пряме включення», назви тварин (зокрема назви, пов'язані з українською фольклорною традицією) та традиційних українських видів зброї; використання міфонімів (зокрема теонімів) та антропонімів; поєднання власної назви з ініціальним скороченням; буквено-цифрових позначень, скорочення від характеристики або назви виробника; транслітерування, назви англійською мовою. Обґрунтовано, що переважання онімів у номенклатурних назвах безпілотних апаратів пов'язано з бажанням українських виробників зброї та техніки експлікувати власне емоційне ставлення до війни з агресором. Досліджено феномен мовної гри в контексті створення номенклатурних назв на позначення безпілотних апаратів. Продемонстровано механізм реалізації мовної гри на графічному рівні мови шляхом «обігрування» або акцентуації окремих компонентів назви. Показано продуктивність лінгвокреативності на лексичному рівні шляхом «переосмислення лексеми», а також використання іншомовних назв, які мають імпліцитну референцію з позначуваним певного типу безпілотного апарата.

Ключові слова: *російсько-українська війна, безпілотні апарати, лексика Сил безпілотних систем, номенклатурні назви (номени), оніми, мовна гра.*

УДК 811. 161. 2’ 42: 821. 161. 2. 09 Шкляр В.
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/13

Шуліченко Т. С.
Український державний університет науки і технологій

Мірошниченко І. Г.
Український державний університет науки і технологій

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ПЕРСОНАЖА ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ КОНСТРУКТІВ БЕСТСЕЛЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ В. ШКЛЯРА)

Статтю присвячено дослідженню мовної особистості персонажа художнього твору, бестселера, крізь призму антропоцентричної парадигми лінгвістичних досліджень, які відображають нові підходи до аналізу художнього тексту та передумов його популяризації серед українських читачів. Текст розглянуто як акт комунікації між автором, читачем і персонажем, де кожен має однакову цінність, а отже, потребує ретельного дослідження. Акцентовано, що у такій комунікації надважливу роль відіграє її динамічність, безперервність, оскільки художній твір наразі має витримувати конкуренцію із продуктами телебачення та соціальними мережами. Це змушує авторів мінімізувати усе, що сповільнює сюжет. Розкриття його нерідко відбувається через мовлення персонажа, а саме його монологічні та діалогічні висловлювання, внутрішнє мовлення. Унаслідок цього мовну особистість персонажа розглянуто як актуальний об’єкт дослідження для сучасних лінгвістичних студій, оскільки саме вона є одним із значущих чинників перетворення художнього тексту на бестселер. Серед українських сучасних авторів це, на нашу думку, найкраще репрезентовано у творах В. Шкляра, оскільки у його романах мовній особистості персонажа приділено значну увагу, що й уможливило їхнє перетворення на бестселери, забезпечило високі тиражі. На основі наукових розвідок вітчизняних лінгвістів було доведено, що спочатку їхня увага було прикута до автора того чи того твору. Досліджуючи ідіостиль українських митців, їхнє світосприйняття, відтворення авторської картини світу, науковці реконструювали мовні особистості письменників, що слугувало кращому розумінню їхньої творчості, пояснювало вплив на читача. Було зауважено, що персонаж художнього тексту у вітчизняному мовознавстві хоч і став центром дослідження дещо пізніше, але наразі виявився не менш затребуваним за автора. Вважаємо цей напрямок досліджень актуальним і потрібним для розуміння механізмів популяризації того чи того твору, або ж навпаки несприйняття його читачами. Сьогодні автори взоровані на читача, намагаються максимально задовольнити його інтереси, що не видається можливим без докладно розробленої мовної особистості персонажа, який був би цікавим для читача, близьким йому за світосприйняттям, мовною поведінкою, давав би можливість ототожнити себе з героєм того чи того твору.

Ключові слова: *мовна особистість, персонаж, автор, художній текст, бестселер.*

Постановка проблеми. Актуальний сьогодні антропоцентричний ракурс лінгвістичних досліджень дав поштовх до ширшого вивчення художнього тексту, що важливо для аналізу мовної особистості персонажа, адже дає можливість дослідити її на зафіксованому матеріалі, визначити її роль у створенні популярного художнього твору, бестселера. Зокрема досліджувана мовна особистість персонажа дає змогу зрозуміти популярність й унікальність творчого доробку «батька українського бестселера» Василя Шкляра, є одним з тих чинників, який умотивовує цей статус для його художніх творів. Попри велику популярність творчого доробку цього автора мовна особистість його персонажів не досліджувалася науковцями, що зумовлює актуальність нашої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми мовної особистості персонажа, а також унікальності творчості В. Шкляра зверталися такі українські лінгвісти як В. Корольова, В. Ніцполь, І. Попова, Ю. Руснак, О. Сахарова, Л. Томіленко, тощо. Однак дослідження мовної особистості персонажа художнього твору як значущого текстового елемента для перетворення його на бестселер в українському мовознавстві не проводилося.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз ролі мовної особистості персонажа у пере-

твореннi того чи того твору на бестселер на прикладі творів В. Шкляра на національно-патріотичну тематику. Досягнення поставленої мети вимагає виконання наступних завдань: 1) розглянути нові підходи до вивчення тексту; 2) дослідити роль мовної особистості персонажа у створенні бестселера; 3) проаналізувати особливості конструювання мовної особистості персонажа у творах В. Шкляра на національно-патріотичну тематику.

Об'єктом дослідження нашої наукової розвідки є мовна особистість персонажів у творах В. Шкляра «Чорний Ворон», «Маруся», «Характерник» і «Чорне Сонце» Предметом дослідження є особливості конструювання та актуалізації мовної особистості персонажа у зазначених творах В. Шкляра.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні усебічне студіювання художнього тексту в різних галузях лінгвоукраїністики вважаємо одним із найважливіших питань сучасної науки. Зауважимо, що у мовознавстві останніх десятиліть актуальним постає поняття мовно-персонажної особистості художнього твору, що є ключовим у запропонованій науковій розвідці. Українські мовознавці зробили вагомий внесок у дослідження цього поняття, запропонували не лише власні дефініції мовної особистості, а й закцентували увагу на важливих напрямах, основних аспектах її дослідження, міждисциплінарності цього поняття, приділили особливу увагу національно-культурному складнику в ньому, у своїх наукових працях використали це поняття, щоб повніше дослідити особистість українських культурних, громадських, релігійних діячів, відтворити картину світу наших предків і сучасників, по-новому проаналізувавши різні за жанром тексти (релігійні, публіцистичні, художні тощо).

Оскільки ми досліджуємо художній текст і механізми його перетворення на бестселер, то вважаємо за потрібне закцентувати на таких основних його характеристиках як писемної форми комунікації:

1) текст зберігається в часі, тоді як мовлення є тимчасовою подією;

2) на написання тексту не впливає реакція читача (відсутній безпосередній зворотний зв'язок);

3) текст адресовано загальній аудиторії;

4) автор тексту має письмово викласти тему;

5) текст є організованішим і спланованішим;

6) мова тексту формальніша (офіційніша);

7) тема тексту розвивається з більшою кількістю деталей;

8) текст може охоплювати більшу кількість складних думок [16, с. 186].

Наразі лінгвісти тлумачать текст по-різному. Наприклад, І. Попова вважає, що текст – це «певне предикативне синтаксичне утворення, яке складається зі слова або синтаксично зв'язаної групи слів і виконує комунікативну функцію» [9, с. 11]. Т. Видайчук розглядає питання взаємозв'язку між мовною особистістю (творцем тексту) і текстом (матеріалом для лінгвістичної ідентифікації творця), яка підпорядковувалася «законам жанру». Ці ідеї вона репрезентує в публікаціях, де найбільший акцент ставить на мовній поведінці особистості під час трансформації мовної свідомості в період поступового занепаду книжно-писемної традиції і формування літературної мови на живомовній основі. У пам'ятках виявлено найістотніші, активно сприйняті та засвоєні елементи трансформованої концептуальної та мовної картини світу. Автори, переписувачі та укладачі, творячи свої тексти, водночас постають як своєрідні мовні особистості епохи [1, с. 67]. Ю. Руснак виділяє такі характеристики тексту: «…у ньому функціонують одиниці нижчих рівнів; виконує низку функцій, які традиційно відносять до мови; у тексті реалізується нерозривна єдність мови й мовлення; текст виступає одиницею семіотичного простору; відображає психолінгвістичні особливості носіїв мови; є одиницею культурного універсуму людства, експлікує його креативні потенції; уможливлює комунікацію та здатність людей до взаєморозуміння» [9, с. 84]. Проаналізувавши популярні сучасні літературні твори, пропонуємо потрактовувати художній текст, в якому присутні мовна особистість автора і персонажа, як комунікативний акт не лише між автором і читачем, але й між персонажем і читачем, бо персонаж виражає певні ідеї, погляди, які доносить до читацької спільноти. Такий підхід вможливлює відокремлення мовної особистості персонажа від мовної особистості її творця, автора, оскільки лексична система персонажа може мати значні відмінності від авторської, що особливо актуально для історичних творів, де персонаж постає представником певного історичного проміжку часу і відповідної лексики; персонаж має власну картину світу, що відбито в його мовленні; персонаж характеризується своєю мовною поведінкою, зумовленою сюжетом; персонаж використовує власні комунікативні тактики і стратегії відповідно до його образу у творі. У цьому питанні також слушною видається думка В. Ницполь про те, що, оскільки в сучасному мовознавстві художній текст тракту-

ють як частину соціального й психологічно простору суспільства та альтернативний світ, який будують аналогічно до реального, то й персонаж, який живе та спілкується у цьому світі, відповідно виявляє свій характер у мові, чим підтверджує змогу застосування теорії мовної особистості до його вивчення [6, с. 91]. Поняття мовної особистості персонажа пропонуємо розуміти як зафіксоване у тексті відбиття мовної особистості певного типажу людини, яку автор може доповнювати або ж спрощувати відповідно до свого бачення твору, але яка залишається автономною від його власної мовної особистості.

Зауважимо, що комунікація автора із читачем, реалізована через тексти, має такі ж компоненти – адресанта й адресата. Читаючи той чи той текст, читач перебуваючи у своєму реальному часі та оточенні, не тільки занурюється в написане, а й піддається емоціям від прочитаного, відбувається його інтерпретація твору, власний читацький дискурс. Переконані, що написання якісного художнього твору вимагає від письменника не лише досконалого володіння мовою, а й уміння правильно дібрати найкращі мовні засоби для реалізації свого творчого потенціалу. У такий спосіб автор відбиває власну картину світу, надаючи нових відтінків значень, смислів обраним мовним одиницям, створюючи власну реальність, яка все ж має бути близькою читачу, бо його зацікавленість, сприйняття написаного і є стимулом для написання того чи того твору. Саме за таким алгоритмом працює сучасний український письменник В. Шкляр. Його динамічні твори з яскравими персонажами користуються великою популярністю, а сам письменник орієнтований на читача, що підкреслює у своїх інтрев'ю. Наприклад: «Українська літературна критика ненавидить стрімкий розвиток подій. Я не збираюся їй догоджати… Головна моя мета в літературі – писати книжки, щоб їх читали» [7, с. 43]. Унаслідок такої стратегії книги В. Шкляра отримали не лише визнання серед найрізноманітніших поціновувачів літератури, а й великі тиражі, які дали змогу назвати його «батьком українського бестселера» у вітчизняних студіях. Зауважимо, що потрактування терміна «бестселер» викликає жваві дискусії серед критиків і літературних діячів, оскільки – «це складне поліфункційне явище, що залежить від економічних, соціальних, культурних, маркетингових аспектів. З одного боку, як продукт раціональної видавничої індустрії бестселер можна розробити і створити. З іншого – це літературний твір, поява якого зумовлена суб'єктивними чинниками і є наслідком зазвичай неочікуваного збігу запиту публіки і пропозиції» [3, с. 1]. Відомий український письменник А. Кокотюха вважає, що «бестселер – це така книга, яка має кількість копій, аномально більшу за інші книги, написані та надруковані приблизно в один і той самий час» [2]. Як бачимо, в основу поняття бестселера переважно закладають кількісний показник – наклад, який розкупили читачі. Детальніше визначення пропонує В. Панченко, потрактовуючи бестселер як «результат поєднання кількох чинників: літературних достоїнств твору; урахування психології й смаків масового читача; промоції, «проштовхування» твору» [7, с. 41]. Уважаємо таке визначення досить вдалим для творів В. Шкляра, оскільки поряд з опрацюванням історичних фактів, наданням національного колориту викладеному, актуалізації кожного персонажа, цей письменник активно презентує свої нові книги, ураховуючи запит читача на спілкування з автором, пояснення з перших уст специфіки того чи того твору, що сприяє великим тиражам . Окрім цього вважаємо детальне розроблення мовної особистості персонажа основою для створення сучасного бестселера, який пропонуємо трактувати як художній текст, у якому мовні особистості автора й персонажа є світоглядно близькими читачеві, що вможливлює успішність їхньої комунікації, робить динамічнішим сюжет, у такий спосіб сприяючи популяризаціїї твору. Зауважимо, що кожна країна оперує власною кількістю проданих примірників для того, аби той чи той твір вважався бестселером. Василь Шкляр дає таку оцінку цьому процесу: «Поняття „бестселер" до нас прийшло недавно. У поляків, якщо три тисячі накладу продано, – це вже успіх, якщо десять – бестселер. Польські мірки можна перенести і на наш досвід. Якщо йти за цими мірками, то всі мої романи, починаючи від „Ключа", – бестселери. „Ключ" взагалі має безпрецедентну кількість видань – більше десяти» [7, с. 42]. Отже, є різні критерії для визначення певного видання як бестселера, що залежить від національних особливостей кожної країни, специфіки уподобань її читачів.

Статус «батька українського бестселера», як відомо, В. Шкляру принесли його романи на національно-патріотичну тематику. Саме тому в цій науковій розвідці проаналізовано мовні особистості персонажів у творах «Чорний Ворон», «Маруся», «Характерник», «Чорне Сонце». У цих бестселерах фіксуємо перевагу персонажів, об'єднаних спільними інтересами, цілями,

боротьбою, а основне – усвідомленням себе єдиним народом із власним світобаченням, правом жити самостійно у власній державі, вільно спілкуватися рідною мовою, користуватися її багатствами. На основі цього виділяємо їх у національно марковану колективну мовну особистість. Під цим поняттям розуміємо узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури та смаку, мовних традицій і мовної моди [4, с. 27]. У той же час дослідниця І. Морякіна пропонує наступне визначення колективної мовної особистості (на матеріалі англійської мови), яке також видається актуальним: складна ієрархічно організована система національно-культурних, соціокультурних та індивідуальних особливостей когнітивної та комунікативної діяльності носіїв англійської мови, відбитих у їхній мовленнєвій поведінці [5, с. 17].

Разом з колективними мовними особистостями, які групуються за окремими ознаками, зазначимо також деякі аспекти цього явища, якими цікавляться дослідники. Наприклад, епатажний вияв мовної особистості вивчає В. Ницполь – це персонаж серійного вбивці; у її дослідженні розглянуто «структурні, онтологічні та просторові концептуальні метафори з метою збагнути світогляд персонажа серійного вбивці та зрозуміти його оцінку навколишнього середовища» [6, с. 6].

Мовлення персонажів української сучасної драми як колективної мовної особистості вивчає О. Сахарова. Зокрема, вона досліджує нестандартні, індивідуальні картини світу персонажів, що вможливлює їхню інтерпретацію як креативних, ігрових мовних особистостей. У мові це відбито в мовній грі, жартах, прийомах комічного тощо [10].

На нашу думку, В. Шкляр є неперевершеним майстром колективної мовної особистості персонажів, оскільки у кожному його романі їх багато, але кожен із них є індивідуалізованим тим чи тим мовним засобом. Наприклад, герої бестселерів В. Шкляра активно використовують прізвиська. Так у романі «Характерник» основною функцією прізвиськ є характеристика персонажами один одного. У творі «Маруся» та «Чорний Ворон» прізвиська створюють ті, хто буде їх носити, що стає ознакою самовираження того чи того персонажа, його власного бачення своєї ролі у війні. Зауважимо, що в романі «Чорний Ворон» прізвиська мають також суто практичне значення, бо використані для маскування. Це доводять такі рядки з цього бестселера: «І ще одну пораду дав Гризло: якщо Чорновус ступив на повстанську стежку, то мусить узяти нове ім'я, інакше москалі помстяться його родині» [14, с. 33], і далі читаємо у цьому ж творі: «Чорновус поглянув у синє-синюще небо. І побачив на вершечку граба великого хижого птаха, такого чорного, аж синій відлиск пробігав по ньому. – Чорний Ворон, – сказав він. – Як почуєш, батьку, щось про Чорного Ворона – то буду я» [14, с. 33]. У творах «Характерник», «Чорний Ворон» і «Маруся» для прізвиськ персонажі обирають національно марковану лексику з експресивним забарвленням та прагматичною настановою. Персонажі ж бестселера «Чорне Сонце» у власному прізвиську нерідко вшановують інших національних героїв, але водночас використовують для його створення іншомовні слова, терміни, поняття тощо. Через це не ідентифікуємо національність за прізвиськом і лише за сюжетом розуміємо етнічну належність героїв. У цьому зізнається головний герой цього твору Маляр: «…у нас із цими позивними справжнісінька чехарда. Замість того, щоб назватися Байдою, Нечаєм, Кривоносом чи Гонтою – немає числа таким іменам – хлопці, немов для приколу, раптом стали хто Фрицом, хто Маршалом, хто Кротом…» [13, с. 5].

Прізвиська вважаємо найпомітнішим національним маркером у бестселерах Василя Шкляра. Персонажі, які є представниками царської, радянської чи сучасної Росії, як інша колективна мовна особистість не послуговуються прізвиськами і не розуміють їхнє значення, оскільки вербалізують іншу картину світу, культурні надбання та духовні цінності. Це протиставляє їх читачу і водночас зближує його з представниками українського етносу, слугує певним кодом для комунікації.

Персонажі в аналізованих бестселерах нерідко користуються звертаннями. Проаналізувавши їхнє вживання, бачимо, що вони використані для відбиття ставлення мовців одне до одного, змалювання властивого нашому народові устрою, культурних традицій, де значущими є повага до старших, рівність, братерство, шанобливе ставлення до жінки, а також зневаги, ненависті до ворогів. Відповідно до цього виокремлюємо звертання з позитивною та негативною конотацією, де особливу увагу приділяємо таким звертанням як «батьку» і «брате», оскільки саме вони, на нашу думку, найяскравіше відображають соціальний устрій, у якому живуть персонажі. Усім їм (і козакам, і повстанцям чи героям АТО) властива своєрідна ієрархія, основою якої є сімейні цінності

в поєднанні з повагою до особистості незалежно від її статусу. У цій системі цінностей ватажка того чи того військового угруповання називають «батьком», і в такий спосіб у звертанні зафіксовано повагу до нього. Воїни є братами, і саме так вони звертаються один до одного. Ці звертання слугують для інтимізації спілкування, маркують отаманів як незаперечних лідерів, а їхніх підлеглих як міцну спільноту. Наприклад: «Наших голів багато, а твоя, батьку, одна розумніша! – знов гуртом в один голос проказали «полковники» [11, с. 45]. А в бестселерах «Чорне Сонце» і «Чорний Ворон» фіксуємо: «Здається, брате, і тут правда за Гамалієм: ми з тобою одвикли від розумних наказів з-за кордону, так само, як розучилися комусь підлягати» [14, с. 167]. А в творі «Чорне Сонце» головний герой Маляр говорить молодшому побратиму: «І тоді я сказав, що, **брате**, ніхто з нас не носить запасних касок, це було б просто смішно, якби ми за плечима носили запасні каски чи бронники» [13, с. 11].

На нашу думку, звертання у творах В. Шкляра відповідають традиціям і світогляду як персонажів, так і читачів, а також виконують оцінно-характеризувальну функцію, маркуючи персонажів як єдиний народ з багатовіковою культурою та мовою.

Ментальність українців у бестселерах Василя Шкляра відтворено й у фразеологічних одиницях. Саме вживання фразеологізмів протиставляє українських воїнів ворогам, мовлення яких значно бідніше. Фразеологізми також слугують для ідентифікації читача з представниками української спільноти. У нашому дослідженні виділяємо фразеологізми у такі функційні групи: 1) для опису складних життєвих ситуацій та шляхів виходу з них; 2) для характеристики того чи того персонажа. Використання фразеологізмів об'єднує мовні особистості як представників одного військового угруповання того чи того твору у вужчому розумінні, так і поколінь українців у ширшому. Завдяки їхньому еліптичному потенціалу зображено небагатослівність українських воїнів та їхнє уміння влучно надати характеристику, швидко оцінити ситуацію. Наприклад, кошовий І. Сірко так звертається до послів: «Ви прийшли від царя, але без царя в голові. Чим ви думали, і ти, Василю Чадуєв, і ти, Семене Щоголєв, коли вчора на очах у всього товариства наважилися застрелити царевича?» [12, с. 57]. Чорний Ворон у однойменному романі так характеризує ситуацію, яка склалася: «У тій суперечці побили горшки Гупало і Завгородній: Денис казав, що треба тимчасово зачаїтися і не чіпати червоних, аби не підставляти селян під розправу, а Ларіон, навпаки, вважав, що саме настала пора духопелити продзагони та іншу червону сволоту» [14, с. 198].

Народний український гумор також представлений у досліджуваних бестселерах Василя Шкляра, увиразнюючи персонажів як національно марковану колективну мовну особистість з особливим світосприйняттям, умінням сміятися і жартувати на тлі трагічних подій, тому гумор не лише маркує персонажів як сильних особистостей, а й слугує для зняття напруги із читача. Персонажний гумор у досліджуваних бестселерах за способом репрезентації поділяємо на ситуативний (базований на несподіваності чи нетиповості ситуації) і мовний (базований на двозначному трактуванні значення мовних одиниць різних рівнів). Для створення комічного ефекту персонажі досліджуваних бестселерів використовують дотепні порівняння, навмисне нерозуміння чужої ворожої мови, ефект несподіванки, вербалізацію відомих істин як чогось незвичайного і, навпаки, опис моторошних речей як буденних, гру слів, переносне вживання слів, пародію, гіперболу, синекдоху тощо. Наприклад:

– Попрошу вас зарубати курку, бо нам це забороняє віра. Якщо не боїтеся, звичайно.

– Та ні, чого ж…– Тут я не стримав посмішки: якби ви, пані Єво, знали, скількох «курей» зарубала ця рученька, то навряд чи пустили б мене до хати [14, с. 197].

Цікавий приклад синекдохи фіксуємо в розмові І. Сірка з молодим козаком-характерником:

– Ти відрубав його катові голову?

– Не пальця ж, – сказав Кирик, – Відрубав так, щоб її не впізнали [12, с. 298].

Переносне значення слів заради жарту використовує Маляр із повісті «Чорне Сонце»:

– Як ти?

– Добре, – сказав я. – Вибач, що довго не дзвонив. Був на дискотеці [13, с. 45].

Висновки. Отже, вдалу комунікацію між автором, персонажем і читачем розглядаємо як передумову для того, щоб той чи той твір став бестселером. Проаналізувавши різні підходи до розуміння цього поняття, виділяємо такі особливості творів В. Шкляра, що зробили їх популярними: 1) створення їх з орієнтуванням на комунікацію із читачем; 2) докладне розроблення мовної особистості кожного персонажа та його незалежність від авторських оцінок чи характеристик; 3) урахування технологійного прогресу

й реклами під час написання твору. Дослідивши персонажі творів В. Шкляра, також висновковуємо, що вони нетипові для української літератури, оскільки вся інформація про них міститься у їхньому мовленні, комунікації, а це зближує їх з читачем і формує діалог, без якого вважаємо неможливим створення бестселера. Перспективи подальших досліджень убачаємо в порівняльному аналізі мовних особистостей персонажів у романах Василя Шкляра «Характерник», «Маруся», «Чорний Ворон» і «Чорне Сонце» з колективними мовними особистостями героїв інших художніх творів цього автора, що допоможе ширше проаналізувати його творчий доробок. Доцільним уважаємо також вивчення мовних особистостей персонажів українських бестселерів інших письменників для кращого розуміння етнокультурних, гендерних та комунікативних особливостей популярного художнього тексту.

Список літератури:

1. Видайчук Т. Л. Мовні аспекти особистості автора (за житійноповістевими і діловими пам'ятками кінця XVI–XVII ст.). Мовознавчі студії: зб. наук. праць міжнар. наук. конф. «Мова як світ світів. Граматика і поетика української мови». Київ, 2007. С. 67–70.

2. Кокотюха А. Що таке «український бестселер»? Буквоїд. URL: http://bukvoid.com.ua/column /2010 /08 /25/082719.html (дата звернення: 05.11.2019).

3. Лозинський А. Бренд автора в епоху цифрових комунікаційних технологій. Збірник праць Науково-дослідного інститут пресознавства. 2016. Вип. 6. С. 267–276.

4. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 607 с

5. Морякіна І. А. Мовна особистість у художній прозі Дж. Голсуорсі: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти (на матеріалі романів форсайтівського циклу): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2005. 20 с.

6. Ницполь В. І. Мовна особистість персонажа серійного вбивці (на матеріалі американської прози XX століття): дис. … канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Івано-Франківськ, 2018. 233 с.

7. Панченко В., Даниленко В., Шкляр В., Яровий О., Сивокінь Г. Що таке український бестселер? Слово і час. 2003. № 2. С. 41–44.

8. Попова І. С. Фундаментальні категорії синтаксису української мови у формально-граматичному та метамовному аспектах: автореф. дис. … д-ра філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Чернівці, 2012. 40 с.

9. Руснак Ю. Когнітивно-прагматична концепція художнього дискурсу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2020. Вип. 87. С. 83–89.

10. Сахарова О. Лексико-граматичні інновації в мовленні персонажів сучасної української драматургії. Матеріали XI Міжнародної наукової конференції «Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах» (20-21 квітня 2023 р., м. Дніпро). 2023. С. 152–145.

11. Шкляр В. М. Маруся: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 315 с.

12. Шкляр В. М. Характерник: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2019. 300 с.

13. Шкляр В. М. Чорне Сонце: збірка. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 298 с.

14. Шкляр В. М. Чорний Ворон. Залишенець: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 427 с.

15. Renkema J. Discourse Studies. Amsterdam, Philadelphia : John Benjumin's Publishing Company, 1993. 224 p.

Shulichenko T. S., Miroshnychenko I. H. CHARACTER'S LINGUISTIC PERSONALITY AS ONE OF THE MAIN CONSTRUCTS OF A BESTSELLER (based on the works of V. Shkliar)

The article is devoted to the study of the linguistic personality of a character in a literary work, a bestseller through the prism of the anthropocentric paradigm in linguistic research, which reflects new approaches to the analysis of literary text and the preconditions for its popularization among Ukrainian readers. The text is considered as an act of communication among the author, the reader, and the character, each of them has equal value and therefore requires meticulous research. It is emphasized that in such communication its dynamism and continuity play a crucial role, since a literary work must nowadays withstand competition with television production and social networks. It forces authors to minimize everything that slows down the plot. Its development is often revealed through the character's speech, specifically, through monologic and dialogic utterances as well as interior monologue. Consequently, the linguistic personality of the character is regarded as a topical object of study for contemporary linguistic research, since it is one of the significant factors in transforming a literary text into a bestseller. We are convinced that among modern Ukrainian authors this is

best exemplified in the works of V. Shkliar, because in his novels considerable attention is paid to the linguistic personality of the characters, which made their transformation into bestsellers possible and ensured high print runs. On the base of the analysis of the linguistic research by domestic linguists it was proved that their initial focus was on the author. By studying the idiolects of Ukrainian artists, their worldviews, their evocation of an authorial picture of the world, linguists in one way or another reconstructed the linguistic personalities of writers, which contributed to a better understanding of their creativity and explained their impact on the reader. It is noted that although the character of a literary text became the center of research in Ukrainian linguistics later, it has now proven to be no less in demand than the author. We consider this field of research to be both relevant and necessary for understanding the mechanisms behind the popularization of this or that literary work or, conversely, its rejection by readers. Today, authors are oriented toward the reader and strive to satisfy their interests that seems unattainable without a deeply developed linguistic personality of the character, one that would be engaging for the readers, close to them in worldview and linguistic behavior, and would allow them to identify themselves with the hero of a particular literary work.

Key words: *linguistic personality, character, author, literary work, idiolect, bestseller.*

УДК 81’373.47:316.774
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/14

Шульська Н. М.
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Заваринська І. Ф.
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Римар Н. Ю.
Білоцерківський національний аграрний університет

НЕОФІЦІЙНІ АНТРОПОНІМИ ПОЛІТИЧНОЇ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ: ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ, СЛОВОТВІРНИЙ І МІЖКУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ

У статті проаналізовано неофіційні політичні антропоніми, що функціюють в українському й закордонному медіадискурсі, з погляду лексико-стилістичних особливостей, словотвірної специфіки, міжкультурного аспекту. Зауважено, що політичні номінації виявляють такі риси, як індивідуальність, експресивність, оцінність, інформативність. Виявлено, що неофіційні найменування політиків здійснюють відчутний вплив на ефективність комунікації з громадянами, створенні власного іміджу й індивідуального стилю спілкування. Відповідно до мотиваційної ознаки диференційовано й докладно схарактеризовано чотири тематичні групи номінацій: 1) прізвиська від власних офіційних прізвищ та імен; 2) найменування, що вказують на зовнішні риси носіїв; 3) номінації за внутрішніми особливостями денотатів (характером, звичкою, поведінкою, уподобаннями); 4) прозивні імена, мотивовані випадком чи подією в житті політика. Установлено, що вагому роль у творенні прізвиськ політичних діячів відіграють власні імена й прізвища, слугуючи базовим матеріалом для різноманітних стилістичних і словотвірних трансформацій: усічення, суфіксації, мовних каламбурів, звукової гри. Проаналізовано найменування, твірною базою для яких стали усічені (інколи редеривaційні) прізвищеві основи, номінації асоціативного творення, іронічні зменшувально-пестливі назви, які виявляють глузування в дипломатичній риториці. З’ясовано, що в неофіційній комунікації поширені політичні номінації, які вказують на зовнішність носіїв. Виокремлено антропоніми, які характеризують внутрішні особливості денотатів: риси характеру, психічний стан, звички, уподобання, поведінку, моральні чи інтелектуальні якості. Не менш цікаві й колоритні неофіційні номінації, мотивовані випадком чи подією в житті політика.

Підсумовано, що аналіз лексико-семантичних параметрів і словотвірного потенціалу прізвиськових політичних номенів засвідчив велику гнучкість мовних ресурсів у творенні неофіційних іменувань, колорит і креативність масової свідомості. Міжкультурний вимір українських і закордонних прізвиськ підтвердив, що, попри універсальність процесу виникнення політичних антропонімів, існують відчутні національно-культурні відмінності в їхній семантиці, конотації та функційній спрямованості.

Ключові слова: *неофіційні антропоніми, лексика, семантика, словотвір, медіакомунікація, політичний дискурс, міжкультурний аспект.*

Постановка проблеми. У сучасному медіапросторі, що характеризується динамічністю інформаційних технологій і високим рівнем публічності політичних постатей, важливу роль відіграють неофіційні антропоніми – прізвиська, тобто іронічні або метафоричні найменування, закріплені за політиками в масовій свідомості. Ці номінації не лише відображають ставлення суспільства до конкретної особи, а й слугують маркерами політичної культури, мовної креативності та соціального контексту епохи. Прізвиська політичного дискурсу – потужний комунікативний інструмент, що відображає суспільні настрої й стереотипи. За мовними особливостями неофіційні імена політиків характеризуються іронією, конотативним наповненням та прагненням до лаконізму. Часто в їхній основі відображена гра слів, фонетична схожість, акцентуація характерних рис

особистості чи діяльності політика. За лексичним складом такі номінації базовані на загальновживаних іменниках чи прикметниках із метафоричним наповненням, що відображають зовнішні чи внутрішні риси денотата. Стилістичний контекст політичних прізвиськ має велику варіативність залежно від цілей комунікації й конотативного наповнення. Здебільшого такі найменування мають іронічний, а то й сатиричний характер, висміюють політика, знижуючи цим його авторитет у публічній сфері. Є надто глузливі й образливі прізвиська, утворені за допомогою жаргонізмів чи елементів просторіччя. Поряд із цим функціюють нейтральні або позитивно забарвленні найменування, яких, звісно, набагато менше. Такі назви здебільшого підкреслюють харизматичність або лідерські якості політика. Використання різноманітних стилістичних прийомів у творенні прізвиськ свідчить про тісний зв'язок між політичною мовою та культурним кодом суспільства.

Актуальність дослідження зумовлена посиленням ролі масмедійних засобів у формуванні іміджу політиків. Сьогодні неофіційні антропоніми стають потужним інструментом маніпуляції громадською думкою, вираження критики чи схвалення. Вони функціюють як засіб соціальної оцінки, сатири, опору або підтримки, часто відображаючи глибинні суспільні настрої. У зв'язку з цим постає необхідність лінгвістичного аналізу цього явища як складника публічного дискурсу.

Важливим є міжкультурний вимір прізвиськ політичних діячів, зумовлений відмінностями їхнього творення, мотивувальної характеристики, сприйняття в різних лінгвальних і культурних середовищах. Міжкультурний аспект дає змогу глибше зрозуміти специфіку політичної комунікації та механізми формування іміджу лідерів на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова парадигма функціювання політичних онімів у масмедійній комунікації неодноразово привертала увагу дослідників. Так, Д. Дергач докладно аналізує функційно-стилістичні особливості власних назв у медіамовленні, указуючи на їхню семантичну та прагматичну навантаженість [1]. Лінгвосоціальні аспекти творення прізвиськ у політичному дискурсі розкрито в праці О. Єгорової та Т. Коваль. Автори розглядають неофіційні антропоніми як результат суспільної оцінки політичних постатей, що набувають особливої експресивності в умовах масової комунікації [2]. Подібну проблематику розвиває й Н. Печко, звертаючи увагу на імпліцитну семантику антропонімів у політичному дискурсі та механізми їхньої інтерпретації [4]. Цінним є також унесок М. Рослицької, яка вивчає прецедентні імена у політичному дискурсі, акцентуючи на їхніх формально-семантичних характеристиках і соціопрагматичному потенціалі [7]. Це дослідження дозволяє краще зрозуміти механізми закріплення антронімів у суспільній свідомості. Соціолінгвістичні функції українських неофіційних політичних номінацій розкрито у праці Ю. Сапліна [8]. Автор наголошує на здатності таких номінацій виражати оцінні ставлення суспільства до політичних діячів і слугувати засобом символічної боротьби у межах інформаційного простору. Монографія М. Степаненка презентує дослідження лексико-словотвірних інновацій та перифрастичних засобів у сучасному публіцистично-політичному дискурсі, що дає змогу осмислити процеси динамічного оновлення політичної лексики й словотвірних засобів [9]. В іншій публікації автор аналізує роль перифразу у формуванні політичного образу В. Зеленського [10]. Розвідка С. Формановой торкається інвективної семантики прізвиськ українських політиків, зосереджуючись на механізмах експресивного зниження статусу політичних постатей за допомогою мови [11]. Праця Н. Хрустик присвячена дослідженню суспільного вербального іміджу В. Януковича через призму семантико-словотвірних процесів, еволюції мовного відображення політичного лідера в українському суспільстві [12]. Аспекти неофіційної політичної комунікації в сучасних медіа розкриті в статті Н. Шульської та Р. Зінчук [13]. Окремі розвідки висвітлюють неофіційний політичний антропонімікон у міжкультурному аспекті [14]. Дослідження В. Катернюк присвячене полікомпонентним неофіційним антропонімам в англійській, німецькій та українській мовах. Авторка аналізує специфіку структурної організації таких одиниць, вивчаючи типологічні особливості неофіційного іменування в різних лінгвокультурах [3]. На аксіологічних конотаціях прізвиськ політиків в іспаномовному медіадискурсі акцентовано увагу в розвідці Н. Попової та Г. Сингаївської [6]. І. Подгурська досліджує мотиваційні чинники пропріальних одиниць у позначенні прізвиськ путіна в сучасному англомовному політичному дискурсі [5].

Як бачимо, дослідження різних аспектів функціювання політичних антропонімів свідчать про складність і багаторівневість цих мовних одиниць у сучасному комунікативному просторі. Особливої наукової уваги потребують лексико-стиліс-

тичні параметри прізвиськових номенів, а також їхні словотвірні засоби відповідно до мотивувальної характеристики й номінативної лексеми, у чому полягає актуальність нашої розвідки.

Постановка завдання. Мета наукової розвідки – дослідити основні тематичні групи неофіційних політичних номінацій у сучасній медіакомунікації з погляду лексико-стилістичних особливостей, словотвірної специфіки й міжкультурної специфіки.

Виклад основного матеріалу. ***1. Неофіційні номінації, похідні від офіційних прізвищ та імен носіїв***. Визначну роль у творенні прізвиськ політиків відіграють власні імена й прізвища, слугуючи базовим матеріалом для різноманітних стилістичних і словотвірних трансформацій. Часто офіційні прізвища політичних осіб піддають фонетичним спрощенням, скороченням, переінакшенню або комічному переосмисленню для досягнення експресивного ефекту. Також фонетичні й морфологічні особливості імені підштовхують до створення влучних, легко запам'ятовувальних і водночас емоційно забарвлених неофіційних назв.

Офіційні антропоніми – важливий чинник у процесі творення політичного прізвиська. При цьому дуже часто спостерігаємо подвійну мотивацію: окрім зміни офіційного прізвища, у похідній неофіційній назві наявний характеристичний компонент. Такі найменування найчастіше утворено шляхом редеривації та усічення, асоціації, усічення та суфіксації від офіційних онімів, іншими фонетико-структурними модифікаціями. Відпрізвищеві назви осіб виникають спонтанно, вони зручні для користування мовцями в медіакомунікації. Прізвиська цього розряду оригінальні з фонетико-словотвірного та лексико-семантичного боку. Серед неофіційного називання політиків виявлено найменування, твірною базою для яких слугували усічені (інколи редериваційні) прізвищеві основи. Такі неофіційні назви зазвичай створюють із метою легшої й швидшої вимови, наприклад: ***Зе***, ***Зеля*** < Володимир Зеленський, ***Ахметка*** < Ринат Ахметов, ***Катя*** < Микола Катеринчук; ***Дудусь*** < Анджей Дуда. До речі, прізвисько ***Зе*** стало брендом політичної кампанії, його почали використовувати в оказіональних назвах: «*ЗеКоманда*», «*ЗеПрезидент*».

У твірній базі неофіційного найменування трапляються особові назви, утворені шляхом асоціативного зближення із загальновживаними лексемами. Для прізвиськ у цих випадках використовують уже наявне слово, а звуковий склад прізвища чи імені дає поштовх для асоціацій, служить базою для пошуку прізвищевого імені, яке підходить. Зафіксовано антропонімні деривати, що постали асоціативним шляхом: ***Зелений*** < Володимир Зеленський, ***Катер***, ***Красавчег*** < Микола Катеринчук.

Серед відпрізвищевих назв засвідчено неофіційні імена політиків, утворені шляхом усічення і суфіксації, мовних каламбурів, звукової гри, що виявляють зазвичай оказіональні утворення з виразним інвективним наповненням: ***Потрошенко***, ***Порох***, ***Порошок*** < Петро Порошенко; ***Яйценюк***, ***Яйценюх*** < Арсеній Яценюк; ***Шмигалюк*** < Денис Шмигаль; ***Шмарій***, ***Пєтушарій*** < Анатолій Шарій, ***Шмигалюк*** < Денис Шмигаль; ***Коломойша*** < Ігор Коломойський; ***Мертвечук*** < Віктор Медведчук; ***Ющ, Юща, Ющер*** < Віктор Ющенко; ***Тимоха*** < Юлія Тимошенко; ***Янек*** < Віктор Янукович, ***Азіров*** < Микола Азаров; ***Вакар*** < Святослав Вакарчук; ***Тигібкий*** < Сергій Тигібко; ***Donald Drumpf*** < Дональд Трамп. Прізвиська деяких політиків уживані в бренді їхньої політичної сили, як наприклад, раніше у Петра Порошенка – гасло «*тримай порох сухим!*».

Щодо відіменних утворень, то особливий колорит засвідчують іронічні зменшувально-пестливі назви, якими глузливо прозивають у дипломатичній риториці Дональда Трампа через його грайливу поведінку й удавану несерйозність: ***Donnybaby***, ***Donnyboy***, ***Donnybrook***. Розмовна форма офіційного імені Юлії Тимошенко ***Юля*** слала невід'ємним компонентом політичного українського антропонімікону, адже не лише колеги з партії, а й виборці так називали цю політичну діячку. У медіа натрапляємо й на прізвисько Олександра Турчинова ***Шурік***, що теж утворилося від власного імені. До Арсенія Яценюка вживали неофіційну назву ***Сєня*** за аналогією до розмовної форми його імені. Із медіа дізнаємося і про дитяче прізвисько королеви Єлизавети ІІ ***Лілібет***, яке виникло через дитячу вимову власного імені. Це найменування «приклеїлася» до королеви на все життя, адже відомо, що Єлизавета ІІ навіть листи найближчим підписувала цим дитячим прізвиськом.

В українському медіадискурсі поширена іронічно-критична форма прізвиська президента Володимира Зеленського ***Вовочка***, яка зазвичай уживана в розмовах про політичні рішення державного лідера. У критичних коментарях фіксуємо й зменшево-зневажливу лексему ***Пєця*** < Петро Порошенко.

Серед деривaційної бази цієї мотиваційної групи трапляються прізвиська, що засвідчують скорочення, абревіатури, анаграми, які надають назві виразного зменшено-пестливого відтінку. За такими моделями утворені прозивні імена володимира путіна: ***VVP*** (від прізвища, імені й по батькові політика); ***Mister Pu***; ***Piton*** (за аналогією до англійської лексеми *Python,* що викликає в уяві комунікантів певний асоціативний ряд).

2. Неофіційні номінації, що вказують на зовнішність носіїв. У прізвиськах політиків, що характеризують їхню зовнішність, номінативним мотивом здебільшого стає релевантна ознака. Якщо ж денотат має специфічні особливості зовнішності або ж своєю тілобудовою, стилем одягу і т. ін. відрізняється від інших членів колективу, то він відповідно отримує прізвисько, яке допомагає виділити його. Тому функція прізвиськ за фізичними ознаками носія характеристична й диференційна. Колись Віктор Ющенко отримав образливе прізвисько ***Шрек*** через зовнішній вигляд обличчя, на якому лишив слід діоксин. Політик Андрій Шкіль мав аж дві неофіційні назви цього мотиваційного типу: ***Кучерявий*** – через кучеряву структуру волосся та ***Анчоус*** – мотивоване високим зростом і худорлявістю номінанта. Через специфіку носіння коси на голові за Юлією Тимошенко закріпилося прізвисько ***Дама з косою***. Арсенія Яценюка в народі назвали ***Кроликом*** через особливості його великих передніх зубів. Лілію Григорович почали кликати ***Башнею***, мотивуючи назву її високою зачіскою. Російського диктатора путіна здавна в медіа прозивають ***Карликом*** або ***Кремлівським щуром***. Назви зумовлені його маленьким зростом, а також страхом до публічності, особливо під час війни. Через його вираз обличчя, манери та жахливі політичні методи функціює ще одна саркастична назва – ***Гоблін***, адже в карикатурах путіна часто зображують як персонажа з підземелля.

На певні зовнішні ознаки вказують також прізвиська інших закордонних політичних діячів, що мають свою специфіку творення. Такі назви зазвичай дво- чи трикомпонентні: окрім вказівки на зовнішню рису носія, у них наявна також згадка імені й прізвища (частіше) або якогось одного офіційного антропоніма (рідше), наприклад: ***Little Adam Schiff*** – прізвисько політика-демократа Адама Шиффа, ***Liddle Bob Corker*** – найменування сенатора штату Теннесі Боба Коркера***; Little Marco*** – неофіційний антропонім демократа Марко Рубіо. Такі саркастичні прізвиська, що засвідчують негативну конотацію, придумав раніше Дональд Трамп своїм політичним опонентам. Як бачимо, компонентом кожної назви є демінутив «маленький» у метафоричному контексті, який в очах Трампа виразно применшував роль його політичних візаві – екскандидатів у президенти, окреслюючи їх «другорядними гравцями». За зовнішніми ознаками постала й назва ***Sloppy Steve***, що ідентифікує Стіва Беннона, який не любив голитися й робити зачіску. Таким прізвиськом нагородив Трамп свого колишнього радника.

3. ***Неофіційні номінації за внутрішніми особливостями політиків (характером, звичкою, поведінкою, уподобаннями)***. Серед оцінно маркованої лексики як твірної бази неофіційних антропонімів політичних діячів уживані лексеми-характеристики внутрішніх особливостей носіїв: за рисами характеру, психічним станом, звичками, уподобаннями, поведінкою, моральними чи інтелектуальними якостями індивідів. У медійних матеріалах часто послуговуються такими назвами, спеціалізованими відповідно до статевої диференціації чи індивідуальних рис. Психічні ознаки політика відзначені диференційованістю й різноплановістю, оскільки властивості й оцінка людини виявлені з морального, інтелектуального, емоційного поглядів. Більшість зафіксованих іменувань має негативне значення. Такі прізвиська зазвичай зреалізовані опозицією «добрий – поганий». Подібним політичним неофіційним номінаціям часто передують певні політичні ситуації. Наприклад, прізвиська Дональда Трампа ***Mr Brexit***, ***The Indecider*** виникли через його нерішучість під час заворушень. Роль твірної бази антропонімів цієї групи виконують переважно нейтральні агентиви, лише в окремих випадках можна простежити конотацію: позитивну (рідше) або негативну (частіше): ***Гонщик*** – прізвисько Євгенія Червоненка за любов до автоспорту; ***Голова професора Доуля***, ***Застьогнутий***, ***Робот*** – «другі» назви Анатолія Кінаха через його флегматичність і паталогічну відсутність емоцій.

Позитивне маркування мають такі прізвиська політиків, як ***Бубочка*** – виникло в прихильників Володимира Зеленського; ***Добрий Юра*** – так прозвали Юрія Мірошниченка за його миролюбну вдачу, яку він демонстрував у парламенті. Позитивну конотацію має і прізвисько німецького політика Франка-Вальтера Шнайнмаєра ***Graue Effizienz*** (з нім. «сіра ефективність»), яке він отримав ще в молодому віці від колег за високу продуктивність у роботі й наполегливість. Цікавим у словотвірному плані є неофіційне найменування-карикатура Олафа Шольца ***Шольцомат***, утворене

способом контамінації слів *Шольц* і *автомат*. Таким жартівливим прізвиськом наділив політика німецький тижневик «Die Zeit». За брак емоційності, замкнутість і відсутність почуття гумору під час виголошення промов політичного діяча ототожнили з механічним пристроєм. Олександра Турчинова через його баптистське віросповідання прозвали нейтральним іменем ***Пастор***. Колишній Головнокомандувач Збройних сил України Валерій Залужний із початку війни через особливу мужність отримав прізвисько ***Залізний генерал***. Воно вперше з'явилося на сторінках американського видання «Politico» в публікації «*Ukraine's 'iron general' is a hero, but he's no star*», потім цю назву підхопили українські медіа, опублікувавши журналістські матеріали із заголовками: *«**"Залізний генерал"**: хто такий Валерій Залужний і що про нього відомо*» («РБК-Україна, 27.09.2022); «*Ми б'ємо їх з рогаток: український **«залізний генерал»** демонструє свій характер*» («Жар», 26.11.2022).

Надзвичайно колоритно представлені неофіційні антропоніми в закордонному політичному дискурсі, зокрема в публічній риториці. Вони вдало виявляють портретну характеристику політичного лідера чи діяча. Чи не найоригінальнішою є лексико-семантична палітра прізвиськ Дональда Трампа. За унікальну пристрасть до просування різних теорій змови його прозвали ***Conspiracy Theorist-in-Chief***, а за холодну реакцію на критику в соціальних мережах – ***President Snowflake***. Інші неофіційні найменування вказують, наприклад, на інфантильні риси характеру та агресивну поведінку політика: ***Sociopathic 70-Year-Old Toddler***, ***The Terroristic Man-Toddler***. Світовій спільноті відома манера Трампа ображати своїх опонентів. Медіа склали рейтинг таких прізвиськ, про що засвідчує журналістська публікація: «*CNN склала рейтинг образливих прізвиськ, які Трамп придумує для своїх політичних "ворогів"*» («Mind.ua», 03.04.2018). Найбільше таких прозивань від Трампа отримали лідер КНДР та екскандидати в президенти. Натомість через манеру ображати своїх візаві президент США отримав такі негативні найменування, як ***Trumpletoes***, ***Tricky Trump***.

Подібну функційну вмотивованість та прагматичне підґрунтя спостерігаємо й у випадках з іншим неофіційним антропонімим фактажем політичного дискурсу. В американських інтернет-ЗМІ натрапляємо на такі прізвискові номени Рональда Рейгана: ***The Great Communicator*** (підкреслення особливих комунікативних здібностей), ***The Teflon President*** (семантична імпліфікація цієї назви визначена тим, що в очах американців політик постає «чистим», «незаплямованим). «Друге» ім'я Барака Обами ***No Drama Obama*** есплікується як таке, що виражає обережну, виважену й спокійну поведінку людини. Пейоративний відтінок має прізвисько Джо Байдена ***Sleepy Joe***, мотиноване повільністю політика, його нездатністю швидко реагувати. У цій мотиваційній групі трапляються прізвиська, які з часом функціювання змінили свою семантичну імплікацію. Так відбулося з несправжнім іменем канцлера Німеччини Ангели Меркель. Її прізвисько ***Mutti*** або ***Momtty*** на початку появи сприймалося соціумом як образливе, але в майбутньому його підтримали виборці, тому назва набула позитивного контексту. Адже це найменування характеризує політика як державну лідерку, яка сумлінно дбає про інтереси країни та громадян. Ідентичний антропонім фіксуємо і в українському політичному сегменті, адже Юлію Тимошенко неодноразово в народі називали ***Мамою***.

Пейоративний контекст виражають прізвиська американських політиків, які придумав й опублікував у твіттері Дональд Трамп через свою нелюбов до опонентів: ***Cryin' Chuck Schumer*** – неофіційне ім'я сенатора від штату Нью-Йорк Чака Шумера; ***Sneaky Dianne*** – так Трамп обізвав сенаторку Каліфорнії Даян Файнстайн; ***Crooked Hillary*** – таким прізвиськом Трамп охрестив Хілларі Клінтон; ***«Low Energy» Jeb*** – так було названо опонента на пост президента США Джеба Буша; ***Lyin' Ted*** – прізвисько сенатора Техасу Теда Круза. Про мотиви номінації й придумування такого прізвиська дізнаємося з одного інтерв'ю з Дональдом Трампом, який коментує: «*Тут він тримає Біблію в руках, а тут він вже бреше*». Виразну негативну конотацію в сучасному медіапросторі виражають неофіційні найменування російського диктатора. Прізвисько ***Бункерний дід*** він отримав ще під час пандемії COVID-19. Уживане воно і тепер, в умовах війни, і свідчить про боязність путіна і його звичку ховатися в бункерах. Чи не найпопулярнішим прізвиськом російського агресора, яке виникло в Харкові ще в 2014 році, стала нецензурна назва ***Ху*ло*** як паронім до іншого прізвиська ***Пуйло*** < путін. Це приклад того, коли неофіційний антропонім став народним гаслом і увійшов в історію як символ спротиву.

4. Неофіційні номінації, мотивовані подією чи випадком у житті політика. У цій групі цікавими видаються такі політичні антропоніми, як ***Вишиваний*** – найменування Андрія Шкіля,

який часто одягав вишиванки; ***Снігуронька*** – прізвисько Юлії Тимошенко, яке «приклеїлося» до неї після того, коли політикиня почала з'являтися на публіці в білому вбранні. Іронічний підтекст має і прізвисько ***Проффесор***, яким глузливо наділили Віктора Януковича за його незнання української мови й помилку в написанні зазначеного слова. До Юлії Тимошенко також приклеїлося прізвисько ***Вона*** через те, що по всій країні були рекламні щити зі слоганом «Вона працює». Останнім часом через постійну присутність у політичному житті її наділили прізвиськом ***Юлія всіх часів і народів***. Політик Микола Томенко отримав свої головні прізвиська ***Діджей Микола*** і ***Коля-мегафон*** після того, коли виступав на Майдані. Звинуативши колишню голову Конституційного Суду Сюзанну Станік в отриманні хабарів, мовці наділили її глузливо-колоритним антропонімом ***Сюзання без кармана***. Політика Олександра Абдулліна прозвали ***Саша Республіка*** тому, що він колись створив підприємство з такою назвою. Юрій Бойко отримав своє прізвисько ***Юра-Нафтогаз*** через «нафтогазове» минуле. Після стажування в американському військовому закладі ще в 90-х роках Анатолія Гриценка вже пізніше найменували ***Американським генералом***. Політик Олег Ляшко отримав прізвисько ***Звір*** через готовність брати участь у війні, про що фіксуємо в заголовку: «"*На прізвисько* ***Звір****": Ляшко розбурхав мережу новим фото з автоматом*» («Телеграф», 03.12.2022). Ангелу Меркель теж почали називати прізвиськом ***Дівчинка Коля*** після того, як вона здобула велику підтримку від канцлера Гельмута Коля. Після спілкування напряму з електоратом через соціальні мережі Дональд Трамп отримав прізвисько ***Популіст з твіттера***. Також в англіськомовних виданнях уживаним стало неофіційне найменування ***Хаос-мейкер*** (***Chaos-maker***). Після повномасштабного вторгнення 2022 року Володимира Зеленського через його рішучість не евакуйовуватися з Києва стали прозивати ***Залізний Зеленський***.

Висновки. Отже, дослідження неофіційних антропонімних номінацій у політичній медіакомунікації засвідчило їхню багатофункційність і глибоку інтегрованість у сучасний комунікативний простір. Неофіційні особові назви політиків виконують не лише ідентифікаційну, а й експресивну, оцінну та маніпулятивну функції, слугуючи інструментом формування суспільної думки та впливу на політичні процеси. Лексико-семантичний аналіз виявив, що політичні прізвиська часто творять за допомогою метафори, метонімії, алегорії, іронії чи сарказму. Значна частина таких назв набуває негативного (частіше) чи позитивного (рідше) емоційного забарвлення. Неофіційні антропоніми відображають як особисті якості, зовнішні риси, політичні вподобання, так і події, пов'язані з носіями. Словотвірний аспект засвідчив велику гнучкість мовних ресурсів у творенні неофіційних іменувань, що вказує на креативність масової свідомості. Міжкультурний вимір аналізованої теми підтвердив, що, попри універсальність процесу виникнення політичних антропонімів, існують відчутні національно-культурні відмінності в їхній семантиці, конотації та функційній спрямованості. Перспективними напрямами дослідження може бути подальший аналіз впливу прізвиськ на формування політичної медіакультури, порівняльне вивчення національних моделей творення та функціювання.

Список літератури:

1. Дергач Д. В. Стилістика онімів в українських мас-медіа: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2010. 270 с.
2. Єгорова О. І., Коваль Т. Ю. Лінгвосоціальна природа прізвиськ у політичному дискурсі. 2018. *Нові виміри духовності на початку XXI століття:* матеріали VI Міжнародної наукової конференції. Суми, 2018. С. 38–39.
3. Катернюк В. В. Полікомпонентні неофіційні антропоніми в англійській, німецькій та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук. Київ, 2010. 18 с.
4. Печко Н. Інтерпретація імпліцитної семантики антропонімів політичного дискурсу. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. № 1 (9). С. 148–160.
5. Подгурська Інна Мотивація пропріальних одиниць на позначення прізвиськ В. Путіна в сучасному англомовному політичному дискурсі. *Сучасні філологічні і методичні студії: проблематика і перспективи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції для науковців, викладачів, учителів, здобувачів вищої освіти (18 травня 2022). Харків, 2022. С. 185–188.
6. Попова Н. М., Сингаївська Г. В. Аксіологічні конотації прізвиськових іменувань політиків в іспаномовному медіадискурсі. *Sciences of Europe*. 2021. С. 43–48.
7. Рослицька М. В. Прецедентне ім'я в політичному дискурсі: формально-семантичні ознаки і соціопрагматичний потенціал (на матеріалі промов президентів України, Польщі та Франції кін. XX – поч. XXI ст.): дис. на здобуття наук. ст. канд. філол. наук. Львів, 2019. 357 с.

8. Саплін Ю. Ю. Соціолінгвістичні функції українських неофіційних політичних номінацій. *Стиль і текст*. 2007. № 8. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2137.

9. Степаненко М. І. Публіцистично-політичний дискурс 2021: лексико-словотвірні інновації, перифрастичний ресурс: монографія. Харків: Вид-во Іванченка І. С, 2023. 588 с.

10. Степаненко М. Перифрастичний образ Володимира Зеленського в публіцистично-політичному дискурсі 2021. *Філологічний часопис*. 2022. (2). С. 92–103.

11. Форманова С. В. Інвективна семантика прізвиськ українських політиків, *Записки з ономастики*: збірник наукових праць. 2014. Вип. 17. С. 248–255.

12. Хрустик Н. Суспільний вербальний імідж українського екпрезидента В. Януковича: семантико-словотвірний аспект. 2023. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Філологія*. 2023. Т. 28. Вип. 1 (27). С. 93–99.

13. Шульська Н. М., Зінчук Р. С. Неофіційна політична комунікація в мові сучасних медіа. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* : зб. наук. пр. Одеса : Гельветика. 2023. Вип. 59. Т. 3. С. 99–103. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=217

14. Shulska N., Kostusiak N., Zubach O., Pakholok V., Bukina N., Kevliuk I., Hammoor M. Unofficial Nominations of Modern Political Discourse in the Media: Intercultural Aspect. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2023. Vol. 13, Issue 1, Spec. Issue XXXII. P. 115–122. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130132/papers/A_21.pdf.

Shulska N. M., Zavarynska I. F., Rymar N. Yu. UNOFFICIAL ANTHROPONYMS OF POLITICAL MEDIA COMMUNICATION: LEXICAL-STYLISTIC, WORD-FORMATION AND INTERCULTURAL DIMENSIONS

The article analyzes unofficial political anthroponyms that function in Ukrainian and foreign media discourse, from the point of view of lexical-stylistic features, word-formation specificity, intercultural aspect. It is noted that political nominations exhibit such features as individuality, expressiveness, evaluation, informativeness. It is revealed that unofficial names of politicians have a tangible impact on the effectiveness of communication with citizens, the creation of one's own image and individual style of communication. According to the motivational feature, four thematic groups of nominations are differentiated and characterized in detail: 1) nicknames from one's own official surnames and names; 2) nominations indicating the external features of the bearer; 3) names based on the internal features of the denotates (character, habit, behavior, preferences); 4) nicknames motivated by a case or event in the life of a politician. It has been established that proper names and surnames play a significant role in the creation of nicknames of politicians, serving as the basic material for various stylistic and word-forming transformations: truncation, suffixation, language puns, sound play. The analysis of names for which truncated (sometimes rederivative) surname bases served as the creative basis, nominations of associative creation, ironic diminutive-affectionate names that reveal mockery in diplomatic rhetoric. It has been found that political nominations indicating the appearance of the bearers are widespread in unofficial communication. Anthroponyms of political figures are distinguished, which characterize the internal features of the denotates: character traits, mental state, habits, preferences, behavior, moral or intellectual qualities. No less interesting and colorful are unofficial nominations motivated by a case or event in the life of a politician.

It is summarized that the analysis of lexical-semantic parameters and word-forming potential of nickname political nomens has shown great flexibility of linguistic resources in creating unofficial names, color and creativity of mass consciousness. The intercultural dimension of Ukrainian and foreign nicknames confirmed that, despite the universality of the process of the emergence of political anthroponyms, there are tangible national-cultural differences in their semantics, connotation and functional orientation.

Key words: *unofficial anthroponyms, vocabulary, semantics, word formation, media communication, political discourse, intercultural aspect.*

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111’276.6:32]:81’42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/15

Біскуб І. П.
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ У ДИСКУРСАХ ПРЕЗИДЕНТІВ США: ПОРІВНЯЛЬНИЙ КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті наведено результати порівняльного критичного аналізу дискурсів колишнього і теперішнього президентів Сполучених Штатів Америки Джо Байдена і Дональда Трампа у контексті побудови геополітичних зв’язків з Європейським Союзом. Окреслено новітні напрямки критичного аналізу дискурсу, серед яких пост-імперіальний дискурс, дискурс популізму та праворадикальний дискурс. Виявлено деколоніальні ідеологічні зсуви, що характеризують пост-імперіальний дискурс, який піддає критиці імперіоцентричні упередження в аналізі дискурсу. У сучасній політиці Європейського Союзу на тлі перемоги популістів на виборах у багатьох Європейських країнах на початку третьої декади XXI століття простежуємо формування популістського та праворадикального дискурсів. У дискурсах президентів США Дж. Байдена та Д. Трампа побудова стосунків з Європейським Союзом стала домінантною і характеризується суттєвими ідеологічними відмінностями. Під час проведення порівняльного критичного аналізу дискурсу президентів Джо Байдена і Дональда Трампа було виявлено тематично-ідеологічні зсуви у відносинах між США та Європейським Союзом, які було піддано критичному аналізу на матеріалі широко відомих висловлювань президентів, що засвідчують присутність експліцитних та імпліцитних ідеології, які, подекуди, є діаметрально протилежними і вказують також на зсуви у глобальній політиці. Серед ключових тем, за якими були виявлені суттєві розбіжності в ідеологічних пресупозиціях стали тема економічних зв’язків США з НАТО і ЄС, відданість спільним демократичним цінностям та визначення ролі США і ЄС у війні Росії проти України. Встановлено, що метод критичного аналізу дискурсу стає актуальною життєвою навичкою людини в епоху глобалізаційних викликів XXI століття. Результати аналізу засвідчили ключову роль України та перспектив завершення російсько-української війни у формуванні ідеологічного підґрунтя євро-атлантичного дискурсу.

Ключові слова: *Європейський Союз, критичний аналіз дискурсу, ідеології, глобалізаційний дискурс, російсько-українська війна.*

Постановка проблеми. Зі зміною влади та політичної орієнтації у Сполучених Штатах Америки, яка відбулась із приходом до влади Дональда Трампа, особливо актуальними стають дослідження, скеровані на виявлення ідеологічних домінант 47-го Президента США у його медіа та публічному дискурсі, які разюче відрізняються від глобальної стратегії його попередника, представника демократичної партії Джо Байдена. У цій статті представлено результати порівняльного критичного аналізу дискурсів Дж. Байдена і Д. Трампа стосовно Європейського Союзу, які не просто сигналізують про політичні пріоритети обох президентів, а й вказують на титанічні зсуви у світовій політиці. Застосування методу критичного аналізу дискурсу дає змогу виявити нові ідеологічні домінанти політичного дискурсу ЄС та США, які формуються у публічних коментарях американських президентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постструктуралізм (у соціології – постіндустріалізм) став однією з сучасних тенденцій у критичному аналізі дискурсу (КАД), яка набула актуальності в другій декаді XXI століття та відображає глобальні політичні процеси й тісний зв’язок між дискурсивними і політичними практиками [30, с. 11]. З ним пов’язані й деколоніальні ідеологічні зсуви, що характеризують

пост-імперіальний дискурс, який піддає критиці імперіоцентричні упередження в аналізі дискурсу. Цікавим проявом протидії імперіальному дискурсу стала поява дискурсу популізму – «нової загрози демократії» [31, с. 1], який чітко простежуємо у сучасній політиці Європейського Союзу на тлі перемоги популістів на виборах у багатьох Європейських країнах на початку третьої декади XXI століття. Вплив популізму на політичну риторику ЄС відчувався і після початку російсько-української війни у лютому 2022 року, а також швидко поширився на соціальні мережі, де опоненти за поглядами на війну можуть безперешкодно обмінюватись думками [11, с. 51], що не суперечило риторичним домінантам дискурсу Сполучених Штатів Америки часів президентства демократа Джо Байдена. Популізм став однією з домінуючих ідеологій у політичному житті Центральної та Західної Європи, що підтверджується результатами парламентських виборів [30, с. 416].

Ідеологічні засади популізму чітко проявляються в політичному дискурсі Європейського Союзу в другій і на початку третьої декади XXI століття. Аналізуючи особливості праворадикального та ліво-центристського популізму, Х. Зюкет ставить перед дослідниками критичного аналізу дискурсу складне питання: чи варто розрізняти «хороший» і «поганий» популізм? [30, с. 417].

Продовженням популістичних тенденцій стало відновлення праворадикальних ідеологій у політичному дискурсі ЄС, які «не просто транслюють брехню,…а є «безсоромними» (“shameless”) [28, с. 12], які створили відчутне опозиційне підґрунтя до спільної європейської політики країн-членів ЄС і, на нашу думку, стало одним із передвісників перемоги республіканця Дональда Трампа на виборах президента США у листопаді 2024 р. Відома дослідниця критичного аналізу дискурсу Р. Водак у своїй праці The Politics of Fear: The Shameless Normalization of Far-Right Discourse зазначає, що праворадикальні ідеології стали частиною нової політичної «нормальності» [28, с. 11]. Це призвело до того, що праворадикальний дискурс і риторика поступово сприймаються як стандарт у політичній комунікації.

Окрім поширення популістської та праворадикальної політики, Р. Водак звертає увагу на нові ідеологічні явища в політичному дискурсі, серед яких:

- трансгресивний популізм, що заперечує усталені суспільні норми;
- політика національної ідентичності;
- захист кордонів та ексклюзія іноземців;
- націоналізм;
- антисемітизм і політика заперечення;
- перформанс і медіа як політика харизми;
- ліберальна демократія в контексті неоавторитаризму [28, с. 3].

На додачу до популістських та праворадикальних ідеологій Європейського Союзу, новітньою рисою світового комунікативного простору третьої декади XXI століття стала поява так званих глобальних дискурсів, що визначають комунікативні стратегії нових політичних об’єднань у світі.

Т. ван Дайк зазначав, що ідеологічне підґрунтя дискурсу великою мірою залежить від ідеологій самих дослідників, яких він поділяв на «критичних та некритичних [24, с. 12]. З огляду на перспективу формування новітніх глобальних ідеологій, критичний аналіз дискурсу як метод комунікативного аналізу опинився перед потребою у перегляді своїх методологічних засад. Як зазначає А. Люк, «критичний аналіз дискурсу – це нормативний метод аналізу, який демонструє як текст та дискурс працюють у напрямку формування ідеологічних інтересів із подальшими вагомими політичними наслідками» [14, с. 96]. Критичний аналіз дискурсу традиційно визначають не як канонічний метод наукових досліджень, а як «перспективу, позицію, або ставлення (дослідника) у царині міждисциплінарних дискурсивних студій» [1, с. 22].

Беручи до уваги відсутність єдиного методологічного фрейму для критичного аналізу дискурсу та його визнання «радше як програми, аніж методу», саме наявність критичності в аналізі ідеологій визнається ключовою однакою критичного аналізу дискурсу [29, с. 51]. Дедалі частіше висловлювалась думка про те, що традиційний критичний аналіз дискурсу має тенденцію до міждисциплінарності [29, с. 52], зосереджуючись переважно на ціннісній системі глобального Заходу. Нові реалії американо-європейських відносин після приходу до влади Дональда Трампа вказують на протилежне.

Постановка завдання. Метою статті є проведення порівняльного критичного аналізу дискурсу президентів Джо Байдена і Дональда Трампа задля виявлення тематично-ідеологічних зсувів у відносинах між США та Європейським Союзом. Відсутність стабільності у світовому політичному ландшафті через непрогнозованість нової політичної доктрини США зумовлює актуальність таких наукових розвідок. Критичний аналіз полі-

тичного дискурсу від актуального методу комунікативної лінгвістики поступово перетворюється на одну з ключових комунікативних навичок людини XXI століття, скеровану на розвиток критичного мислення та протидію маніпулятивним стратегіям цифрових медіа.

Основним методом запропонованого дослідження є метод критичного аналізу дискурсу, застосований у порівняльному форматі до виявлення тематично-ідеологічних домінант у мовленні обох американських президентів. Матеріалом дослідження слугували дискурсивні фрагменти мовлення Джо Байдена та Дональда Трампа стосовно Європейського Союзу, отримані методом тематичного пошуку із цифрових архівів державних установ США та архівів цифрових медіа, у тому числі транскрипти відео звернень. Часовий проміжок відібраних дискурсивних фрагментів: термін президентства Дж. Байдена (2020–2024 р.р.), перший термін Д. Трампа (2016–2020 р.р.) і початок його другого терміну (2024–2025 р.р.).

Виклад основного матеріалу. Проведений критичний аналіз дискурсів Дж. Байдена і Д. Трампа продемонстрував відхід від дискурсу глобального Заходу, транслювання діаметрально протилежних ідеологічних та тематичних пресупозицій, а також появу нових ідеологій. Розглянемо основні з них.

Роль США і ЄС у Північноатлантичному Альянсі (НАТО).

Стосунки США-ЄС-НАТО традиційно належать до ключових тем не лише зовнішньої політики Сполучених штатів, а й характеризують глобальний політичний вимір. Дж. Байден недвозначно наголошував на спільності інтересів та декларував відданість спільним інтересам:

"The United States is fully committed to our NATO Alliance and to Article 5 – an attack on one is an attack on all." (Speech at NATO Headquarters, Brussels (June 14, 2021) [18].

"Putin thought he could split NATO... Instead, he got a more united NATO and EU." (Address to European Parliament (March 24, 2022) [8].

Д. Трамп незадоволений простроченою сплатою внесків країнами-членами та шукає пряму вигоду США від членства в альянсі:

"Many countries in NATO... are delinquent for many years in payments." (Tweet from @realDonaldTrump, March 10, 2017) [20].

"We're paying for NATO, and we don't get so much out of it." (TIME, April 12, 2024) [19].

Торгові відносини та співпраця з ЄС:

Дж. Байден:

"The U.S. and EU are natural partners in ensuring the future is governed by democratic values, not autocrats. (U.S.-EU Summit Joint Statement (June 15, 2021) [7].

"The European Union is an essential partner for global stability." (Financial Times, 05.06.2021) [9].

"We support a united Europe – it's in our strategic interest." (Спільна заява з Урсулою фон дер Ляєн, 15.03.2022) [6].

Д. Трамп:

"We lose $151 billion a year on trade with the European Union." (Speech at UN General Assembly, September 25, 2018) [22].

"The European Union is very protectionist with the United States. They don't take our agricultural products, they don't take our cars." (Rally speech in North Dakota, June 27, 2018) [18].

У наведених дискурсивних фрагментах простежується діаметрально протилежне бачення обох президентів співпраці є ЄС. Примітно, що Д. Трамп охоче порушує дипломатичні нормі поміркованості і експліцитно транслює незадоволення невигідними, на його думку, стосунками з Європейським Союзом.

Безпека ЄС і війна в Україні.

Дж. Байден:

"Ukraine's independence will never be erased. Putin's war of conquest will fail." (Speech in Warsaw, Poland **(**February 21, 2023) [18].

Окремими ідеологічними пресупозиціями, що відрізняють Дж. Байдена від його наступника є відданість демократичним цінностям та критика популізму:

"We must stand together against those who would divide us – whether Hungary's Orban or others undermining rule of law." (Democracy Summit Remarks (Dec 9, 2021) [23].

На відміну від Д. Трампа, Дж. Байден постійно приділяв увагу спільним з ЄС зусиллям, скерованим на протидію кліматичним змінам та продовженню спільного технологічного розвитку:

"The green transition must be built by democracies – that's why the U.S. and EU launched the Clean Tech Alliance." (COP27 Side Event (Nov 11, 2022) [5].

Дискурс Д. Трампа містить нову ідеологію – критику міграційної політики ЄС, що помітно відрізняє його від президента-демократа:

"Angela Merkel is a great leader... but she made one very catastrophic mistake: immigration." (Interview with Piers Morgan, ITV (UK), January 27, 2018) [13].

"Look at what's happening to Europe. I don't want that for America. They're losing their culture. They're under siege." (Speech in Arizona, October 2020) [16].

"The EU's migration policy is a disaster. They let everyone in, and now they have problems they can't control." (Interview with Tucker Carlson, August 2023) [10].

Відомою ідеологічною домінантою дискурсу Д. Трампа є відверта підтримка Брекзиту:

"I think the EU is a catastrophe... *Brexit is a great thing.* I believe others will leave." (Press conference with UK PM Theresa May, July 13, 2018) [21].

Цілком очевидно, що імпліцитною ідеологією, прихованою за підтримкою виходу Великої Британії з ЄС є розпад ЄС через вихід інших країн-членів, що вітатиме Трамп-президент.

Д. Трамп також дозволяє собі напряму називати ЄС ворогом – неприпустима річ у міжнародній дипломатії. Проте, він шукає виправдання в економічних причинах:

"I think the European Union is a foe, what they do to us in trade." (CBS Evening News interview with Jeff Glor, July 15, 2018) [2].

Прагнучи посіяти розбрат між ключовими гравцями ЄС політики Німеччиною і Францією, Д. Трамп прагне підкреслити, що ЄС знаходиться «під каблуком» у Німеччини:

"I think the EU is a vehicle for Germany. That's why I thought the UK was so smart in getting out." Interview with The Times of London, January 16, 2017) [17].

У часі російської військової агресії проти України, критичний аналіз дискурсу Д. Трампа набув нової ваги, оскільки дає змогу узагальнити та проілюструвати базові ідеологічно-тематичні постулати, які важливі кожному українцю з огляду на постійні зміни політичного ландшафту. Ще у якості кандидата в президенти, Д.Трамп, нівелюючи роль ЄС у підтримці України, неодноразово повторював, що ніколи б не допустив цієї війни:

"This war would never have happened if I were President. Putin knew not to mess with us." (1. Rally speech in Ohio (March 26, 2022) [24]; 2. Interview with *The Washington Examiner* (Feb 28, 2022) [27].

Д. Трамп постійно критикував фінансову допомогу Україні, апелюючи до першочергової важливості національних інтересів США:

"We've sent $200 billion to Ukraine while our borders are a disaster. America First!" (1. Truth Social post (Jan 19, 2023) [20]; 2. Fox News interview with Sean Hannity (Feb 24, 2023) [10].

Не може не привертати уваги активна зацікавленість Д. Трампа діями російського президента Путіна та імпліцитно-позитивна оцінка його дій:

"Putin is playing Biden like a fiddle. The oil/gas sanctions were a stupid move." (1. Interview with *Just the News* (March 3, 2022) [12].

У порівнянні – чіткі наміри Дж. Байдена щодо відправки військової допомоги Україні:

"For Putin's aggression to end, Ukraine's defense must succeed. That's why we're sending ATACMS and Abrams tanks." (Announcement of $325M aid package (September 21, 2023) [23].

"Putin thought he could split NATO... Instead, he got a more united NATO and EU." (Address to European Parliament (March, 24, 2022) [8].

Передвиборчою візитівкою Д. Трампа стала обіцянка закінчити війну в Україні за 24 години, яка викликає скептицизм та вже слугує причиною насмішок з боку світових медіа:

"I'd have a deal done in 24 hours. Both sides need to make concessions." (1. CNN Town Hall (May 10, 2023) [3]; 2. *Time Magazine* interview (April 12, 2023) [19].

Сьогодні ніхто в Україні та в світі не сприймає цю обіцянку всерйоз, а сам Д. Трамп відмовляється про неї публічно згадувати. Аналізуючи потік новин першого кварталу 2025 р., українці сприймають як реальність постійну зміну риторичних домінант Д. Трампа, що суттєво ускладнює критичний аналіз його ідеологій. Тому у цьому дослідженні ми маємо на меті проаналізувати ідеологічне підґрунтя у ставленні до Європейського Союзу американських президетнтів та виявленні екзистенціальних відмінностей у їхній риториці щодо ЄС що певним чином відбивається у глобальній політиці.

Підсумовуючи наведений критичний аналіз тематично-ідеологічних пресупозицій у дискурсах президентів США, уважаємо за можливе виокремити три основні теми, стосовно яких відмінності є діаметрально протилежними: це НАТО, торгівля з ЄС і єдність ЄС. Порівняльний аналіз ідеологій Дж. Бійдена і Д. Трампа наведений у таблиці 1.

Висновки. У ході проведеного дослідження було встановлено, що найвиразнішими ідеологічно-тематичними домінантами, за якими різняться дискурси Джо Байдена і Дональда Трампа є стосунки ЄС-НАТО, торгівля з ЄС, єдність ЄС та російсько-українська війна. Основним висновком запропонованого порівняльного критичного аналізу дискурсу

Таблиця 1

Ідеологічні пресупозиції у дискурсах Дж. Байдена та Д. Трампа

Тема	Ідеології	
	Дж. Байден	**Д. Трамп**
НАТО	Повна відданість спільним інтересам *“Sacred commitment”*	Прострочені або занижені внески до спільного бюджету *“Delinquent payments”*
Торгівля з ЄС	Альянс за спільністю демократичних цінностей *"Democratic values alliance"*	Торгівельні вороги *“A foe on trade"*
Єдність ЄС	Підтримка інтеграції *“Supported integration”*	Очікуваний розпад *“Predicted collapse”*
Війна в Україні	Підтримка України та ізоляція Росії *“Othering of Russia”*	Мир шляхом застосування сили, за умови, що Америка заробить на цьому. *“Peace through strength–but only if America gets paid first”.*

американських президентів у контексті виявлення відмінностей в ідеологічних пресупозиціях стосовно зв’язків з Європейським Союзом є підтвердження ключової ролі України та перспектив завершення російсько-української війни у формуванні євро-атлантичного дискурсу. Наведений порівняльний огляд думок, поглядів та ідеологій обох президентів уможливив визначення ключових новітніх тенденцій у стосунках США і ЄС:

− відмова від «трансатлантичної солідарності» на користь «транзакційного націоналізму»;

− перехід від стратегічного партнерства до умовної підтримки;

− вимога оплати за безпеку (збільшення оборонних витрат ЄС) і загроза виходу США з НАТО.

− перехід від ідеологічного протистояння з Росією до «угод із сильними».

Запропонований аналіз продемонстрував, що вказані ідеологічні орієнтири уже присутні в комунікативному просторі «США – ЄС». Перспективу подальших досліджень вбачаємо у проведенні критичного аналізу нового комунікативного феномену – дискурсу торгівельних воєн, що активно розгортається у глобальному медіа просторі у зв’язку з радикалізацією зовнішньополітичної та економічної діяльності президента Д. Трампа.

Список літератури:

1. Biskub, I. Cognitive, Social and Communicative Levels of Discourse Analysis: The Case of Critical Discourse Study. *Language Culture Politics*. International Journal. 2017. No. 1. P. 21-37.

2. CBS News. LIVE: Breaking News and Top Stories on CBS News 24/7, 2025. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_LYGmBjuFdI (date of access: 06.04.2025).

3. CNN. Breaking News, Latest News and Videos | *CNN*. URL: https://edition.cnn.com/ (date of access: 06.04.2025).

4. C-SPAN Archive. *C-Span.* URL: https://www.c-span.org/organization/archives/419/ (date of access: 06.04.2025).

5. Climate Action. *Climate Action*. URL: https://climate.ec.europa.eu/index_en (date of access: 06.04.2025).

6. European Commission, official website. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/index_en (date of access: 06.04.2025).

7. European Council, official website. European Council. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/ (date of access: 06.04.2025).

8. European Parliament. *Multimedia Centre*. URL: https://multimedia.europarl.europa.eu/en (date of access: 06.04.2025).

9. Financial Times. *Financial Times*. URL: https://www.ft.com/ (date of access: 06.04.2025).

10. Fox News – Breaking News Updates | Latest News Headlines | Photos & News Video. *Fox News*. URL: https://www.foxnews.com/ (date of access: 06.04.2025).

11. Grzenkowicz, M. Multimodal Argumentation on TikTok during the Russian war in Ukraine: Ukrainian and Russian narratives on Volodymyr Zelenskyy. *“Designing Futures”*: 11th International Conference on Multimodality (ICOM-11). London, 2023. P. 51-52.

12. Just The News. *Just The News*. URL: https://justthenews.com/ (date of access: 06.04.2025).

13. ITV News. *ITV News.* URL: https://www.itv.com/news (дата звернення: 06.04.2025).

14. Luke, A. Beyond Science and Ideology Critique: Developments in Critical Discourse Analysis. Annual Review of Applied Linguistics. 2002. Vol. 22, No. 1. P. 96-110. DOI: https://doi.org/10.1017/S0267190502000055.

15. Reuters. *Reuters.* URL: https://www.reuters.com/ (date of access: 06.04.2025).

16. The Guardian. *Latest news, sport and opinion from the Guardian*. URL: https://www.theguardian.com (date of access: 06.04.2025).

17. The Times of London. *The Times of London*. URL: thetimes.co.uk (date of access: 06.04.2025).

18. The White House. *The White House*. URL: https://www.whitehouse.gov/ (date of access: 06.04.2025).

19. TIME Homepage. *Time*. URL: https://time.com/ (date of access: 06.04.2025).

20. Trump Twitter Archive. *Trump Twitter Archive*. URL: https://www.thetrumparchive.com/ (date of access: 06.04.2025).

21. UK Parliamentary Archives. *UK Parliamentary Archives*. URL: https://www.parliament.uk/business/publications/parliamentary-archives/ (date of access: 06.04.2025).

22. *UN Web TV*. URL: https://webtv.un.org/en (date of access: 06.04.2025).

23. U.S. Department of Defense. *U.S. Department of Defense*. URL: https://www.defense.gov/News/ (date of access: 06.04.2025).

24. Van Dijk, T. A. Ideology: A Multidisciplinary Approach. London: Sage Publications, 2000. 392 p.

25. Van Dijk, T. A. Principles of Critical Discourse Analysis. Discourse & Society. 1993. Vol. 4, No. 2. P. 249-283. DOI: https://doi.org/10.1177/0957926593004002006.

26. Van Dijk, T. A. Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach. In: Wodak, R., Meyer, M. (eds.). Methods of Critical Discourse Analysis. London: Sage Publications, 2008. P. 1-33.

27. Washington Examiner – Political News, Opinion & Restoring America. *Washington Examiner – Political News and Conservative Analysis About Congress, the President, and the Federal Government*. URL: https://www.washingtonexaminer.com/ (date of access: 06.04.2025).

28. Wodak, R. The Politics of Fear: The Shameless Normalization of Far-Right Discourse. 2nd ed. London: Sage Publications, 2021. 342 p. DOI: https://doi.org/10.4135/9781529739664.

29. Wodak, R. Critical Linguistics and Critical Discourse Analysis. In: Verschueren, J., Östman, J. (eds.). Handbook of Pragmatics Manual. 2nd ed. Amsterdam: John Benjamins, 2022. P. 50-70.

30. Zúquete, J. P. From Left to Right and Beyond: The Defense of Populism. In: de la Torre, C. (ed.). Routledge Handbook of Global Populism. 1st ed. London: Routledge, 2018. P. 416-434. DOI: https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315226446-33

31. Routledge Handbook of Global Populism. 1st ed. de la Torre, C. (ed.). London: Routledge, 2018. 498 p. DOI: https://doi.org/10.4324/9781315226446.

Biskub I. P. THE EUROPEAN UNION IN THE DISCOURSES OF U.S. PRESIDENTS: A COMPARATIVE CRITICAL ANALYSIS

The article presents the results of a comparative critical analysis of the discourses of former and current U.S. Presidents Joe Biden and Donald Trump in the context of building geopolitical relations with the European Union. It outlines contemporary directions in critical discourse analysis, including post-imperial discourse, populist discourse, and far-right discourse. The study identifies decolonial ideological shifts that characterize post-imperial discourse, which undermines empire-centric biases in discourse analysis.

In contemporary European Union politics, against the backdrop of populist election victories in many European countries in the early third decade of the 21st century, the formation of populist and far-right discourses can be observed. In the discourses of U.S. Presidents Joe Biden and Donald Trump, the construction of relations with the European Union has become a dominant theme, marked by significant ideological differences. A comparative critical discourse analysis of Biden's and Trump's speeches revealed thematic and ideological shifts in U.S.-EU relations, which were critically examined based on widely known statements by the presidents. These statements demonstrate the presence of explicit and implicit ideologies, which, at times, are diametrically opposed and also indicate shifts in global politics.

Among the key topics where significant differences in ideological presuppositions were found are the economic relations between the U.S., NATO, and the EU; commitment to shared democratic values; and the role of the U.S. and the EU in the Russia-Ukraine war. It was established that the method of critical discourse analysis is becoming an essential life skill in the era of global challenges in the 21st century. The analysis results highlight the key role of Ukraine and the prospects for ending the Russia-Ukraine war in shaping the ideological foundation of the Euro-Atlantic discourse.

Key words: *European Union, critical discourse analysis, ideologies, globalization discourse, Russia-Ukraine war.*

UDC 81'42:327
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/16

Boborykin D. V.
Oles Honchar Dnipro National University

SEMANTIC SHIFTS IN CONFLICT-RELATED CONCEPTS: ANALYZING 'PEACE' AND 'NEGOTIATIONS' DURING MILITARY CONFRONTATION

The semantic transformation of peace and negotiations in military conflict discourse is a critical linguistic phenomenon that shapes political narratives, diplomatic strategies, and public perception. The article examines the interrelation between these concepts, outlines the boundaries of their explication, and highlights the main ideological and geopolitical goals for which political leaders and the media use specific strategies of reinterpretation and manipulation. Drawing on Cognitive Metaphor Theory (CMT), Frame Semantics, and Critical Discourse Analysis (CDA), the research identifies dominant linguistic mechanisms that influence the interpretation of peace and negotiations in conflict settings. The methodology integrates metaphor analysis, discourse analysis, and corpus-based linguistic study to systematically investigate linguistic structures in political speeches, diplomatic statements, and media discourse. The foundational material of scientific scrutiny encompasses official statements from world leaders (e.g., Biden, Trump, Zelensky, Netanyahu), peace agreements (e.g., Minsk Agreements, Oslo Accords), and media reports from both Western and non-Western sources to ensure a comparative perspective. The investigation reveals that: a) peace is semantically framed as either a strategic victory or a coerced surrender, depending on the speaker's political stance; b) negotiations are constructed as either a diplomatic necessity or a deceptive maneuver, often relying on war-related metaphors that equate diplomacy with battlefield strategies; c) modality, repetition, and euphemistic language reinforce rigid ideological positions, making genuine diplomatic resolution challenging. These findings highlight the linguistic mechanisms that underpin wartime discourse, demonstrating that peace and negotiations are not neutral terms but rhetorical tools used to justify, prolong, or delegitimize conflicts. The article contributes to the broader understanding of how language constructs political realities, offering insights into the strategic role of framing in international diplomacy and conflict resolution. Future research might focus on exploring the longitudinal evolution of peace and negotiation discourse, incorporating social media narratives and grassroots political communication to capture a more dynamic picture of linguistic shifts in wartime rhetoric. Additionally, further comparative studies across different cultural and linguistic contexts could reveal how regional and historical factors influence the semantic transformation of peace and negotiations.

Key words: *concept, political discourse, peace, negotiations, conflict resolution, diplomatic language.*

Statement of the problem. In times of overt wars and military conflicts, specifically the ones being linguistically shrouded in the media and disguised as *limited military operations* or *short-term warfare strategies*, the language commences to function as a powerful instrument for shaping public perception, justifying particular strategic actions, influencing diplomatic negotiations and impacting the social image of the ongoing events in the media. Terms such as *peace* and *negotiations*, which conventionally denote reconciliation and compromise, frequently undergo semantic reconfiguration in accordance with ideological, political, and military contexts that belligerent parties are inclined to implicate. As an instance, what one actor conceptualizes as *peace* may be perceived by another as capitulation, while *negotiations* may be hence framed as strategic victories or acts of weakness, contingent upon the underlying power dynamics existent in the current state of affairs, both in military and political discourse.

Analysis of recent research and publications. The semantic transformation of *peace* and *negotiations* in military conflicts has been extensively scrutinized within the cognitive-linguistic framework, focusing on metaphorical mapping, discourse analysis, and strategic language use. Among key contributions to the field, we may highlight the studies concerned with conceptual metaphors, cognitive framing, and linguistic shifts

in war-related discourse. Cognitive linguistics plays a crucial role in understanding how terms like peace and negotiation are constructed in wartime discourse. J. Zinken [4] explains how discourse metaphors link habitual analogies to conflict resolution narratives, reinforcing power dynamics. Similarly, P. Cap [5] explores ideological worldviews in political discourse, showing how negotiation rhetoric often serves coercive functions rather than peacebuilding efforts. The framing of peace and negotiations is often manipulated to serve political objectives. For instance, D. Gavriely-Nuri [6] examines how Israeli discourse normalizes war by embedding peace rhetoric into strategic narratives. Similarly, P. Dojčinović [7] highlights how criminal tribunals frame war crimes through linguistic constructs, emphasizing the power of framing in post-war reconciliation. In terms of media coverage, it continues to substantially shape public perceptions of peace and negotiations. S. Zhabotynska and O. Ryzhova [8] analyze pro-Russian media narratives, revealing how semantic distortions create conflicting interpretations of peace initiatives. Similarly, S. Albota [9] investigates textual semantic models in war and pandemic discourse, illustrating how language constructs political reality. Furthermore, it is universally corroborated that metaphors and rhetorical devices remain central to linguistic representation of the diplomatic discourse. S. Vucic [10] examines linguistic strategies in international crisis negotiations, while C. Hart [15] analyzes how revolutionary metaphors shape political protest narratives.

The semantic transformations of *peace* and *negotiations* within military and political discourse are deeply affected by cognitive-linguistic framing, leading media narratives, and ideological structures. The studies reviewed highlight the importance and relevance of critical discourse analysis in understanding how these terms shape political realities and public perceptions.

Task statement. The presented study aims at investigating the linguistic and cognitive mechanisms that drive these semantic transformations. Employing cognitive-linguistic frameworks – including Conceptual Metaphor Theory (CMT), frame semantics, and critical discourse analysis (CDA) – this research examines how political discourse in the representation of political leaders, media narratives, and military rhetoric redefine and strategically deploy the terms *peace* and *negotiations* during wartime. Specifically, it explores the rhetorical and discursive strategies utilized to legitimize military engagements, construct diplomatic narratives, and influence geopolitical decision-making.

Existing scientific thought has extensively scrutinized the discursive framing of conflict and the role of language in shaping public consciousness. F. A. Beer [3] explores the polysemic nature of *war* and *peace*, while P. Cap [5] and D. Gavriely-Nuri [6] examine the ideological underpinnings of military and political rhetoric. Additionally, studies by J. Zinken [4] and S. Vucic [10] highlight the impact of conceptual metaphors on negotiation discourse and crisis resolution. Notable are the contributions by Ukrainian scientists, among them O. Hurko [1; 2] with regard to the practical modalities of speeches delivered by Volodymyr Zelensky which are analyzed diachronically during ongoing war, S. Zhabotynska and O. Ryzhova [8] with their outlook multimodal political narratives in the Chinese media regarding war in Ukraine and S. Albota [9] whose work dwells upon semantic analysis of war and pandemic apprehension. This paper thus builds upon these theoretical contributions by applying discourse analysis to empirical case studies, including political speeches, peace agreements, and media representations of conflict.

The aforementioned research challenges and goals set in the presented work determine the performance of the following tasks: 1) Outlining semantic transformations of *peace* and *negotiations* and defining how they manifest in military conflict discourse. 2) Explicating cognitive-linguistic mechanisms (e.g., metaphor, framing, narrative construction) that facilitate these shifts. 3) Revealing the ways in which these linguistic reconfigurations shape public perception, policy-making, and diplomatic negotiations.

Through a comparative analysis of wartime political rhetoric and diplomatic discourse, the provided paper aims to demonstrate that the meaning of *peace* and *negotiation* is not fixed but fluid, strategically employed and continually reshaped by ideological power struggles within the geopolitical arena.

Outline of the main material of the study. Linguistic constituent plays a crucial role in shaping public perception, particularly in times of war and conflict. The concepts of *peace* and *negotiations* never remain static but, inversely, become semantically transformed depending on the political, ideological, and strategic needs of the conflicting parties. It hence becomes vitally important to explore and in a certain way deconstruct the cognitive-linguistic foundations underlying such transformations, primarily focusing on conceptual metaphor theory (CMT), frame semantics, and critical discourse analysis (CDA). These approaches provide insight into how language is utilized to frame the concepts of *peace* and *negotiations*, influencing political narratives and public sentiment.

Conceptual Metaphor Theory (CMT) and War Framing. One of the most influential linguistic theories in war discourse analysis is the Conceptual Metaphor Theory (CMT), introduced by G. Lakoff and M. Johnson [11] in their seminal work «Metaphors We Live By». According to the CMT, abstract concepts like *peace* and *war* are often understood through metaphorical mappings from more concrete domains. As an instance, we may examine the metaphors framing peace and negotiations in the form of the following frames: 1) ***War as a Game*** – the conflict is often framed through a strategic game metaphor, where negotiations are moves within a broader power struggle e.g., *Russia is playing the long game in Ukraine*. This provides the readers with a relatively open-ended implication about the fact that negotiations are tactical maneuvers, not genuine and eventual attempts at peace; 2) ***Negotiation as a Battlefield*** – diplomacy is frequently framed as a confrontation, where concessions equate to defeat e.g., *This war can only end on the fighting front, not the bargaining table*. This in its turn infers that diplomatic compromise is viewed negatively as capitulation rather than peace and that the main burden of military conflict and its outcome will be decided not behind the table of negotiation, but in the fields of war; 3) ***Peace as Victory or Defeat*** – peace may be framed as either an imposed settlement or a hard-earned triumph, depending both on context and the overall ideological bias of the source e.g., *There can be no European peace without Ukrainian victory*. Here, the implication is the most explicit – peace is attainable only if it becomes conditional on one side's success.

In his further take on the matter, G. Lakoff [12] discusses how the Gulf War was framed as a moral crusade, where peace negotiations were dismissed as appeasement of a much smaller and negligible enemy at a time. Similarly, J. Zinken [4] explains how war discourse often relies on habitual analogies, reinforcing entrenched power structures.

Frame Semantics and the role of framing in conflict discourse. Another critical approach to analyzing the semantic transformation of *peace* and *negotiations* is Frame Semantics, developed by C. J. Fillmore [13]. According to him, Frames are represented as cognitive structures that shape how individuals interpret words and events in their cognition. In war discourse, different frames can redefine the intrinsic understanding and overall meaning of *peace* and *negotiations*.

Among framing strategies in war rhetoric, the following may be viewed as appropriate frames: 1) ***Peace as Justice*** **vs.** ***Peace as Surrender***. This specifically infers that the peace frame varies – one belligerent party may convey peace as justice, while the other frames it as submission and specific case of partial surrender e.g., *Russia demands peace, but on its own terms*. 2) ***Negotiation as a Stalling Tactic*** **vs.** ***Negotiation as Diplomacy***. This particular frame juxtaposition dwells upon the concept that peace talks can often be framed as deceptive rather than constructive e.g., *Putin's ceasefires are just a trick to regroup its forces and rearm*. 3) ***The Victim-Aggressor Frame***, where the roles of victim and aggressor are specifically emphasized and quite rightfully magnified to influence and scramble further international support e.g., *Ukraine is fighting for its survival as a nation*.

Research by P. Cap [5] demonstrates how world leaders manipulate framing to align public perception with strategic goals. Similarly, D. Gavriely-Nuri [6] examines Israeli-Palestinian discourse, highlighting how war rhetoric normalizes ongoing conflict by controlling framing narratives.

Critical Discourse Analysis (CDA) and Power Structures in negotiation rhetoric. Critical Discourse Analysis (CDA) in its core is designed to explore how language reinforces power structures in international conflicts. At different times practiced by N. Fairclough, T. van Dijk and R. Wodak and having obtained larger prominence around 1992–1993, CDA examines how media, political leaders, and institutions shape discourse to maintain political and power dominance. It provides a similarly in-depth approach to how the language from the position of power may lead to outlining specific speech patterns used in various speeches and linguistic strategies, focusing primarily on language means of conveying particular cognitive and extra-linguistic meanings. As an instance of such «Language of Power» in war negotiations, one may list as follows: 1) Elicitation of authoritative statements and modal verbs as part of power implication i.e., modal verbs (must, should, will) are used to assert authority and limit opposition to the presented thought e.g., *NATO must respond with strength*. 2) Use of repetitions and parallel structures to create and uphold a sense of urgency and reinforce unity among like-minded individuals or states e.g., *We must maintain our strength as a democratic country. We must not succumb to the temptation to feed political escalation*. 3) Implementation of euphemisms and political softening for linguistically masking the reality of war for the purpose of shaping public perception e.g., *Special military operation* instead of *invasion*. According to P. Dojčinović [7], war crimes trials employ semantic strategies to reshape historical narratives,

while C. Hart [15] demonstrates how revolutionary metaphors frame civil unrest.

The semantic transformation of *peace* and *negotiations* in military conflicts is deeply influenced by metaphorical framing, cognitive structures, and power discourse. Conceptual Metaphor Theory reveals how peace is framed as victory or defeat, while Frame Semantics shows how negotiations are strategically reframed to support political agendas. Finally, Critical Discourse Analysis exposes power manipulation in negotiation rhetoric, highlighting the strategic use of modality, repetition, and euphemisms.

The presented theoretical framework provides a prolific foundation for analyzing how language constructs and defines reality in wartime discourse, shaping diplomatic efforts, media representation, and public perception. The paper further requires a detailed linguistic analysis of how peace and negotiations are framed, manipulated, and transformed in military conflict discourse. Drawing from metaphor analysis, discourse analysis, and corpus linguistics [16], the study examines how political actors and media construct these concepts to serve ideological, strategic, and diplomatic objectives. It encompasses real-world case studies (Russia-Ukraine, Israel-Palestine, US-Iraq, Syria), discourse strategies, and linguistic patterns drawn from political speeches, media reports, and international agreements.

The Semantic Shift of 'Peace' in War Discourse. The concept of peace in contemporary language representations undergoes profound semantic reconfiguration depending on the speaker's political agenda and the geopolitical context. This calls for the inevitable comparative analysis of juxtapositions and the set of conflicting issues: 1) how *peace* is framed as victory or surrender; 2) how conflicting parties construct conditional peace narratives; 3) how metaphor, modality, and repetition aid in shaping peace discourse.

More often than not, the political leaders strategically manipulate the meaning of peace to align with their military and ideological goals. The framing of peace indubitably diverges between conflicting parties, creating discrepancy in interpretations. As an example, the frame ***Peace as Victory***, associated with strong leadership and wise strategic decisions e.g., Ukraine will only have peace once we reclaim all occupied territories (Zelensky, 2023) or There will be peace only when Hamas is destroyed **(**Netanyahu, 2023). In this particular case, a variety of linguistic strategies are used to articulate the «Peace as Victory» frame, more precisely:

- Conditional framing **(*only when…*)**
- Modality enforcement ***«must, will, cannot*)**
- Victory metaphors **(*fighting for peace*)**

Conversely, the frame ***Peace as Surrender*** is often used to undermine the opponents and instill the overall idea of impossibility of attaining victory as well as delegitimizing the current government or regime of the opponent. In this particular case, the use of informal fallacies such as the substitution of notions and psychological techniques such as manipulations are often employed to create an image beneficial for a speaker at a time of utterance and under the existing background political and social conditions. Among the instances: Ukrainian leaders must decide whether they want peace or endless bloodshed. **(**Putin, 2023) or They have remained true to the West's defining Middle East doctrine: Kill first, think later **(**Al Jazeera, 2022). Among linguistic strategies used in framing *peace* as surrender one may find the following:

- Peace as a forced compromise (***peace at any cost***)
- Moral framing (***giving up our dignity for peace***)
- Contrast structures (***peace or destruction***)

Metaphor in Peace Discourse. It is indubitable that the utilization of metaphors serves to reshape peace narratives in war contexts, influencing how peace is perceived by the reader or listener. Metaphoric reinterpretation of peace based on the cognitive perception and its linguistic explication is shown in Table 1 below.

Conceptual Framing of «Negotiations» in military conflicts. Much like *peace*, the concept of *negotiations* undergoes unavoidable semantic shifts, depending on whether they are framed as a) legitimate diplomatic processes i.e., implication of diplomacy as a medium of problem-solving; b) deceptive tactics used by opponents i.e., presentation of negotiations as betrayal of interest of certain groups or society at large; c) strategic battlefield maneuvers i.e., negotiations as waging war by means other than direct combat encounters. The provided outlook explores how negotiations are framed differently in Ukrainian, Israeli, Palestinian, American and Russian political discourse.

As a prime instance, the conceptual contraposition of ***Negotiation as a battlefield vs. Negotiation as diplomacy*** may be cited. In this particular dichotomy, ***Negotiation as a battlefield*** used the language strategies of war metaphors implementation (*negotiation battlefield*), zero-sum framing (*losing / stepping down in negotiations = losing in war*), and repetition for acquiring higher emphasis (*we must not surrender, we must not faulter*). The above-mentioned strategies

Table 1

Metaphor	Example	Implication
Peace as Strength	*We will impose peace through military might.*	Justifies continued warfare
Peace as Weakness	*We cannot afford to negotiate with terrorists.*	Delegitimizes diplomacy and negotiation effort
Peace as a Journey	*We are on the road to peace.*	Frames peace as a gradual and continuous process

are best exemplified as follows: a recurring sentiment among European, Ukrainian and American officials saying that *we cannot afford to lose at the negotiating table* in various forms or Netanyahu's take on the ongoing conflict in the Gaza Strip approximately renditioned as *Palestinians use negotiations to weaken Israel's security*. The second side to the above dichotomy, an approach of regarding Negotiation as a Diplomatic Strategy utilizes a slightly modified set of language strategies to affirm its standing points, employing positive modality (*must continue / support negotiations*), cooperative framing (*diplomacy as a shared goal / effort*) and softened directives (*we encourage dialogue* or *we invite all interested parties to aid in negotiations*). To exemplify such approach, one may cite outtakes from Biden's speech of 2024: *A diplomatic solution is still possible. In fact, it remains the only path to lasting security* or EU statement *the EU remains committed to support a comprehensive, just and sustainable peace for Ukraine.*

Another extensively used set of language features encountered across the war-related media publications and political discourse texts are the techniques of utilizing repetition, modality, and parallel structures in negotiation discourse. As a rule, the negotiation rhetoric itself relies heavily on repetition and parallel structures to create persuasive messaging. These elements serve to reinforce ideological stances, strengthen emotional appeal, and legitimize or delegitimize peace talks depending on the speaker's agenda. Repetition as a common rhetorical device is used to create emphasis, urgency, and memorability in political discourse. In the context of negotiations, repetition strengthens a speaker's argument by reinforcing a singular message. Modal verbs (must, will, shall, should, cannot) indicate necessity, obligation, or certainty**,** playing a crucial role in negotiations by defining power relations and commitments**.** Parallelism involves repeating grammatical structures to create rhythmic consistency, reinforcing an argument's emotional and logical impact. Table 2 provides a short outlook of the techniques used to frame negotiations within the political discourse.

Extensive use of repetition, modality, and parallel structures in war-related negotiation discourse is not merely stylistic. These linguistic mechanisms determine whether negotiations are framed as legitimate diplomacy, a strategic tool, or an act of betrayal, significantly influencing both domestic and international audiences.

The semantic transformation of peace and negotiations in military conflicts demonstrates how language is used to shape, justify, or delegitimize diplomatic processes. The analysis can help elucidate the following provisional conclusions:

− Peace may be framed as either victory or surrender, depending on political motives.

− Negotiations are often portrayed as either a battlefield or a tool for resolution.

− Linguistic mechanisms, such as metaphor, modality, and repetition, play a key role in shaping war discourse.

The linguistic construction of peace and negotiations in wartime discourse can be neither neutral nor static. Instead, it is shaped by ideological, political, and strategic imperatives, with different actors framing these concepts to serve distinct objectives. The conceptual metaphor theory (CMT)

Table 2

Linguistic Device	Example	Effect
Repetition	*We will negotiate, we will resist, we will win.*	Reinforces resolve, underscores determination and unity
Modality (must, will)	*Russia must agree to Ukraine's sovereignty.*	Asserts authority and non-negotiable demands
Parallel Structures	*We seek dialogue, we seek peace, we seek justice.*	Creates rhetorical emphasis, a sense of unity and collective responsibility, enhances persuasiveness by making the argument more rhythmic and memorable.

has demonstrated that peace and negotiations are framed through war-related schemas. The dominant metaphors encountered in political speeches and media discourse affirm that:

− Peace more often than not is conceptualized via the notions of victory or defeat rather than as a neutral resolution. This dichotomy is particularly visible in conflicts such as the Russia-Ukraine war, where peace is often framed as a just triumph or a coerced concession.

− Negotiations are framed as either a battlefield or a betrayal, indicating that diplomacy is often viewed through competitive, instead of cooperative, lenses. Leaders emphasize strength and resilience in negotiation discourse over compromise, leading to the perception that negotiations are simply an extension of war by other means.

This aligns with G. Lakoff and M. Johnson's [11] observation that conceptual metaphors fundamentally shape public cognition, reinforcing entrenched political narratives rather than fostering genuine conflict resolution. With regard to the role of the media, it plays a critical part in perpetuating specific semantic transformations by reinforcing dominant political framings. The comparative analysis of Western, Russian, and Middle Eastern media revealed significant disparities in how peace and negotiations are portrayed.

Western media narratives (BBC, Reuters, CNN) frame negotiations as a necessary diplomatic tool, often reinforcing the legitimacy of Western-led peace efforts, presenting peace as a perfect state of affairs but emphasize that specific conditions (e.g., withdrawal of aggressors, restoration of sovereignty) must be observed before such peace can be achieved. Russian state-controlled media (TASS, RT) frame peace as a consequence of military stability, often portraying negotiations as Western interference, describing such negotiations as tools of deception, alleging that peace talks are manipulation tactics by adversaries and foes rather than genuine attempts at resolution. Middle Eastern media (Al Jazeera, Haaretz) provide divergent perspectives, with Israeli sources framing peace in terms of security and deterrence, while more pro-Arabic narratives emphasize peace as justice and sovereignty restoration. This once again reinforces the power of discourse in shaping public perception, demonstrating that semantic shifts in peace and negotiation discourse are context-dependent and extremely ideologically driven. It must then be concluded that the linguistic strategies employed in wartime diplomacy contribute to the polarization of peace and negotiations. The study undertaken within the confines of the presented paper identified three dominant linguistic mechanisms:

− Modality and Epistemic Certainty - the frequent use of modal verbs such as ***must, will, cannot*** reinforces non-negotiable positions, making diplomatic resilience difficult e.g., *Ukraine must never surrender its sovereignty* (Zelensky, 2022) vs. *Russia must ensure its security through military action* (Putin, 2023).

− Repetition and Parallel Structures – political leaders and media outlets often employ structured repetition to reinforce strategic narratives and enhance persuasiveness by making the argument more rhythmic and memorable e.g., *We will not surrender, we will not negotiate, we will not compromise* (Biden, 2022).

− Euphemisms and Strategic Ambiguity – used as part of a larger strategy that involves linguistic and extra-linguistic factors, diplomatic language often obscures the realities of war through euphemisms, such as *special military operation* instead of *war* or *invasion*. Example: *Negotiations must be constructive and realistic* (Lavrov, 2023), where *realistic* implies acceptance of Russian territorial claims and cessation of any military activity on the part of Ukraine. These linguistic strategies demonstrate how language can be weaponized in diplomatic settings, influencing both domestic and international audiences.

The presented article provides contributions to the cognitive-linguistic and discourse-analytical studies by demonstrating that meanings of *peace* and *negotiations* cannot remain fixed but are constantly strategically manipulated. The findings confirm that: a) the semantic framing of peace and negotiations is dependent on political ideology, military strategy, and media narratives dominating the current political and ideological landscape; b) conceptual metaphors shape cognitive perceptions, reinforcing dominant power structures and justifying military or diplomatic action; c) discourse mechanisms (modality, repetition, euphemisms) are widely employed to construct rigid ideological positions, making genuine conflict resolution challenging if not impossible. The paper attempts at synthesizing the key findings from the analysis, contextualizing them within broader cognitive-linguistic, discourse-analytical, and geopolitical frameworks.

Conclusions. The semantic transformation of *peace* and *negotiations* in military conflict is a linguistically constructed and stipulated phenomenon that serves strategic, ideological, and psychological functions. The key outcomes of the research may be listed as follows:

– The notion of *peace* is normally framed as either a moral ideal or a strategic victory, raising the victor above the general paradigm. Different actors construct peace to either justify continued conflict or legitimize diplomatic solutions.

– *Negotiations* are often constructed as deceptive maneuvers rather than genuine diplomatic efforts. The discourse surrounding negotiations frequently employs war metaphors, framing diplomacy as a battlefield rather than a neutral process to legitimize peace efforts as a sort of combat-efficient strategy.

– Media and political leaders strategically manipulate language to align with ideological objectives. *Peace* and *negotiations* are often redefined depending on the identity of the speaker, his alignment with the forces of invading or defending nations, the intended audience, and geopolitical interests.

The presented article enables opportunities for exploring and expanding areas for future research. The findings of this study hold critical implications for international diplomacy and conflict resolution. Understanding how language constructs peace and negotiations enables policymakers, mediators, and journalists to identify manipulative rhetorical strategies and promote more transparent diplomatic communication. As conflicts continue to evolve, the linguistic strategies used to frame *peace* and *negotiations* will remain pivotal in shaping global political landscapes. Therefore, further interdisciplinary research at the intersection of cognitive linguistics, international relations, and media studies is necessary to fully understand the power of language in wartime discourse.

Bibliography:

1. Гурко, О.В.. Лінгвостилістична специфіка політичних промов В. Зеленського. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 33, № 4, 2022. С. 18–22. DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.4.1/04
2. Гурко О.В.. Інтенція персуазивності в мовленні В. Зеленського. Англістика та американістика : зб. наук. пр. / Дніпр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Вип. 20. 2023. С. 13–17.
3. Beer, Francis A. Meanings of War and Peace. Texas A&M University Press, 2001. PP. 1-232. ISBN-10: ‍1585441244, ISBN-13: ‍978-1585441242.
4. Zinken, Jörg. Discourse metaphors: The link between figurative language and habitual analogies, Cognitive Linguistics, vol. 18, no. 3, 2007. PP. 445-466. https://doi.org/10.1515/COG.2007.024
5. Cap, Piotr. Studying ideological worldviews in political Discourse Space: Critical-cognitive advances in the analysis of conflict and coercion, Journal of Pragmatics, Volume 108, 2017. PP. 17-27, ISSN 0378-2166, https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.11.008.
6. Gavriely-Nuri, Dalia. The normalization of war in Israeli discourse, 1967-2008, Rowman & Littlefield, 2013. PP. 1-161, ISBN: 0739172603 ISBN-13(EAN): 9780739172605.
7. Dojcinovic, Predrag. Word Scene Investigations: Toward a Cognitive Linguistic Approach to the Criminal Analysis of Open Source Evidence in War Crimes Cases, Routledge, 2012. PP. 1-336, ISBN 9780415823982
8. Zhabotynska, Svitlana, & Ryzhova, Olha. Ukraine and the West in pro-Russia Chinese media: A methodology for the analysis of multimodal political narratives. Cognition, communication, discourse, 24, 2022. PP. 115-139. https://doi.org/10.26565/2218-2926-2022-24-09
9. Albota, Solomiia. Creating a Model of War and Pandemic Apprehension: Textual Semantic Analysis, CEUR Workshop Proceedings 3396, 2023. PP. 228-243.
10. Vucic, Stefan. International Negotiations: Language in Crisis and Conflict Handling Negotiations, and vice versa: A conceptual study on international crisis/conflict negotiations considered in Wittgensteinian, Austinian and Derridean terms, with reflections on the cases of Oslo 1 Accords 1993 and Rambouillet Negotiations 1999', Dissertation, 2019. Retrieved from https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-160505
11. Lakoff, George & Johnson, Mark. Metaphors We Live by. Chicago: University of Chicago Press, 1980. PP. 1-256.
12. Lakoff, George. Metaphor and War: The Metaphor System Used to Justify War in the Gulf. University of California, 1991. PP. 1-28.
13. Fillmore, Charles J.. Frame Semantics. In D. Geeraerts (Ed.), Cognitive linguistics: Basic readings, De Gruyter, 2006. PP. 1-24.
14. van Dijk, Teun A. Elite Discourse and Racism. SAGE Publications, 1993. PP. 1-238.
15. Hart, Christopher. "Fire, war and revolution: Metaphor in media discourses of political protest". Metaphor in Socio-Political Contexts: Current Crises, edited by Manuela Romano, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2024. PP. 307-332. https://doi.org/10.1515/9783111001364-013
16. Baker, Paul. Using corpora in discourse analysis. Bloomsbury, 2006. PP. 1-280.

Боборикін Д. В. СЕМАНТИЧНІ ЗСУВИ В ПОНЯТТЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОНФЛІКТОМ: АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «МИР» І «ПЕРЕМОВИНИ» ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Семантичні трансформації понять «мир» і «перемовини» в дискурсі воєнних конфліктів є ключовим лінгвістичним явищем, яке формує політичні наративи, дипломатичні стратегії та громадське сприйняття. У наведеній статті проаналізовано співвіднесеність цих понять, вказано межі їхньої експлікації, висвітлено основні ідеологічні і геополітичні цілі задля яких політичні лідери та засоби масової інформації використовують специфічні стратегії переосмислення та маніпуляцій. Спираючись на теорію концептуальних метафор (CMT), фреймову семантику і критичний дискурс-аналіз (CDA), у роботі визначаються основні лінгвістичні механізми, що впливають на інтерпретацію миру та перемовин у контексті конфліктів. Методологія наукової роботи охоплює аналіз концептуальних метафор, дискурс-аналіз і корпусне лінгвістичне дослідження, що вможливлює системне вивчення лінгвістичних конструктів в політичних промовах, дипломатичних заявах та медійному дискурсі. Матеріал наукової розвідки формують офіційні виступи світових лідерів (Дж. Байдена, Д. Трампа, В. Зеленського, Б. Нетаньяху), тексти мирних угод (Мінські домовленості, Угоди в Осло), а також медійні матеріали західних та різноманітних незахідних джерел. З аналізованого постає: а) мир семантично сконструйовано або як стратегічну перемогу, або як нав'язану капітуляцію, залежно від політичної позиції мовця; б) перемовини зображуються або як дипломатична потреба, або як тактична маніпуляція, нерідко з опертям на воєнні метафори, що прирівнюють дипломатію до стратегії зіткнень на полі бою; в) модальність, повторення та евфемізми посилюють жорсткість та негнучкість ідеологічних позицій, що почасти ускладнює реальний дипломатичний процес та можливе мирне врегулювання. Ці висновки підкреслюють лінгвістичні механізми, які слугують підґрунтям воєнного дискурсу, доводячи, що мир і перемовини не є нейтральними поняттями, а їх використовують як риторичні інструменти для виправдання, продовження або делегітимізації конфліктів. Представлене дослідження окреслює політичну реальність з мовного аспекту дискурсу, і пропонує аналітичні підходи до вивчення ролі фреймінгу в міжнародній дипломатії та конфліктних ситуаціях. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі довготривалої еволюції дискурсу миру і перемовин, глибшому та докладнішому студіюванні медіа- та соціальних мереж, а також вивченні регіональних особливостей та історичних чинників, що впливають на семантичні зміни в конфліктах.

Ключові слова: *концепт, політичний дискурс, мир, перемовини, врегулювання конфліктів, дипломатична мова.*

UDC 811.161.2:811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/17

Voskoboinyk V. I.
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Kostenko V. H.
Poltava State Medical University

Sukhachova N. S.
Poltava University of Economics and Trade

DERIVATIONAL PATTERNS OF UKRAINIAN WARTIME NEOLOGISMS AS REPRESENTED IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA

This article explores the derivational and structural characteristics of Ukrainian neologisms that emerged in response to the Russian-Ukrainian war and were subsequently translated into English. The research focuses on identifying dominant word-formation patterns used in the creation of wartime lexical innovations from 2022 to 2025. The study analyzes a corpus of 50 neologisms selected from English-language publications in leading international media (The Washington Post, The New York Times, Reuters, etc.) and Ukrainian online dictionaries of new vocabulary. A descriptive-analytical methodology was employed. The findings reveal that morphological mechanisms, particularly affixation, compounding, and blending, account for approximately 70% of the analyzed neologisms, making them the most productive means of lexical expansion. Semantic derivation, encompassing metaphorical reinterpretations, euphemistic reappropriations, and ironic shifts, constitutes around 20% of the cases. Syntactic-type neologisms, such as multi-word expressions, make up the remaining 10% and serve as powerful tools for identity assertion and resistance. The study demonstrates that neologisms function as strategic communicative instruments during wartime, enabling speakers to construct narratives, dehumanize the enemy, express trauma, and reinforce national identity. These lexical innovations reflect not only linguistic creativity but also emotional resilience and ideological stance. The results contribute to a deeper understanding of wartime language dynamics and offer a foundation for future linguistic, sociopolitical, and translation studies focused on crisis communication and cultural resistance.

Key words: *Ukrainian neologisms, wartime discourse, word-formation, morphological processes, semantic shift, syntactic neologisms, lexical innovation, identity, cultural resistance.*

Statement of the problem. The political, social, and economic landscape of the world, along with technological advancements, is reflected in language. Among the most visible linguistic layers where this evolution occurs is the lexical level, where new realities are most immediately reflected. In recent years, the Ukrainian language has undergone intense lexical innovation, much of it catalyzed by the russian-Ukrainian war. Unfortunately, war acts as a potent stimulus for neologism formation, generating vocabulary that encodes violence, trauma, resistance, and national identity.

Today, the Ukrainian language serves as both a symbol and an instrument of patriotism, a vessel through which national identity, historical memory, and cultural resilience are expressed and preserved. It plays a dual role: as a creator of identity and as its representative on the global stage, delineating ethnic boundaries, conveying ideological stances, and archiving historical struggle [3–7].

Analysis of recent research and publications. Neologisms have consistently drawn scholarly interest, both in Ukraine and internationally. A wide array of linguistic research [2–6; 10; 13; 15; 23] has focused on the study of neologisms across various languages. These works primarily explore general theoretical and descriptive aspects of neology. Nonetheless, many conceptual and methodological questions remain open to debate, including the precise definition of a neologism, the scope and nature of linguistic innovation, and approaches to its systematic study.

Neologisms emerge in a language as a response to social, cultural, technological, or economic developments. According to P. Newmark, they are defined as “newly coined lexical units or existing lexical units

that acquire a new sense" [17, p. 140]. A neologism can be a defined a newly formed word or a collocation that gains a novel meaning. Traditionally, it is described as "a unit of the lexicon, a word, a word element, or a phrase whose meaning, or whose signifier-signified relationship, presupposing an effective function in a specific model of communication, was not previously materialized as a linguistic form in the immediately preceding stage of the lexicon of the language" [13, p. 245]. Neologisms are typically formed by modifying existing words, combining them, or introducing entirely new linguistic elements. These processes follow specific linguistic patterns, with the most common word-formation mechanisms including derivation, abbreviation, compounding, borrowing, analogy, and meaning transfer [23, p. 293]. Based on P. Newmark's classification, neologisms can be categorized into two main groups [17, p. 142]: 1) existing lexical items with new senses; 2) newly formed lexical units, such as new coinages, derived words, abbreviations, collocations, eponyms, phrasal words, transferred words (with new and old referents), acronyms (with new and old referents), pseudo-neologisms, and internationalisms.

Researchers argue that neologisms follow three stages before being fully integrated into a language: invention, probation, and stabilization [18, p. 756]. Initially, a newly created word appears in limited usage (in media, memes, or subcultural contexts). During the probation stage, it spreads within a broader discourse community. Finally, if successful, the neologism stabilizes through dictionary inclusion or mainstream institutional use.

Task statement. We can suggest that the process of neologism formation in wartime is not arbitrary but follows predictable linguistic patterns rooted in the structural properties of the Ukrainian language. Affixation, compounding, abbreviation, and eponymy are known among the primary mechanisms facilitating lexical expansion. Through these processes, newly coined terms integrate into public discourse, enabling speakers to articulate new realities effectively.

This study aims to analyze the predominant word-formation patterns that contribute to the development of Ukrainian neologisms translated into English within the context of war. By examining selected examples, the paper seeks to reveal the linguistic mechanisms underlying these lexical innovations and to explore their broader communicative and cultural significance.

Materials and Methods. This study employs a descriptive-analytical methodology, focusing on neologisms that originated in the context of the Russian-Ukrainian war. We examined 50 neologisms that emerged between 2022 and 2025 and were later translated or adapted into English. The corpus was assembled from English-language publications in prominent online media outlets, including *The Washington Post*, *Newsweek*, *The New York Times*, *The Economist*, and *Defense Express*. The selection of neologisms was informed by Ukrainian online dictionaries of new words [1; 8], ensuring that the terms analyzed are both recent and representative of ongoing lexical innovation.

Data collection involved systematic monitoring of media content and online lexical databases that document war-related vocabulary. Each neologism was analyzed with respect to its morphological structure in the target language, semantic features, and discourse function. The terms were then categorized by dominant word-formation mechanisms, enabling the identification of key trends and patterns in their formation and integration into contemporary Ukrainian.

The linguistic analysis was further supported by contextual interpretation, evaluating how these neologisms function in contexts of political messaging**,** military communication**,** and cultural identity-building**.** This can contribute to uncovering the primary linguistic strategies underlying the creation of neologisms and demonstrating the relationship between form and communicative intent.

Outline of the main material of the study. Neologisms play an important role in the evolution and adaptation of language, reflecting societal, cultural, and technological changes, as well as other aspects of human life. Their accurate understanding and translating into other languages are essential in shaping narratives about warfare, influencing public perceptions, rallying support, and reinforcing ideological positions on both sides of the war.

Neologisms in wartime discourse are strategic communicative tools. Newly coined words help shape narratives in favor of one side or another. A striking example is the word *banderivtsi*, referring to Ukrainians, primarily from western Ukraine, who fought for national liberation from totalitarian regimes in the mid-20th century under the leadership of Stepan Bandera. The surname of this national leader and lifelong opponent of Soviet rule and Stalinist oppression became a symbol of the Ukrainian liberation movement [20]. Today, russian propaganda continues to exploit this narrative, using it to justify its aggression against Ukraine and to motivate and mobilize russian soldiers by portraying the so-called '*бандерівці*' *(banderivtsi)* as a fabricated enemy. This constructed

threat serves as a pretext for the occupation of Ukrainian territories, illustrating how neologisms can be instrumentalized to shape political and military agendas. In a similar vein, terms such as *'путінізм'* (*putinism)* – a political ideology associated with Vladimir Putin's authoritarian style of leadership, often used pejoratively – and *Z-patriot* or *Z-army*, which derive from the "Z" symbol adopted by russian forces, highlight how neologisms can also emerge as tools of irony and resistance. Frequently employed in international discourse, these terms reflect broader opposition to russian militaristic narratives and underscore the dual function of neologisms in both supporting and subverting ideological constructs.

Neologisms often function as tools of dehumanization, allowing speakers to portray the enemy as barbaric, irrational, or inhuman by amplifying emotional responses. In wartime, emotionally charged and derogatory language plays a critical role in articulating collective anger, frustration, and trauma. Such expressions not only reinforce group solidarity but also serve as psychological coping mechanisms. For instance, Ukrainians have coined terms like *'рашисти'* (*rashists),* a blend of *russian* and *fascist*, '*свинособаки*' (*pigdogs)*, and '*орки' (orcs)* to convey contempt toward russian aggressors. The term *orcs*, originally defined by the *Cambridge Dictionary* as "imaginary creatures, resembling extremely ugly and violent humans" from J.R.R. Tolkien's works, has been resemanticized in Ukrainian discourse to describe the perceived cruelty, inhumanity, and moral degradation of both Russian soldiers and civilians who support the invasion [11]. These neologisms reflect a psycholinguistic coping mechanism and foster in-group cohesion, serving both communicative and emotional roles.

The war has also prompted neologisms that describe emergent realities, or previously uncommon phenomena: such words as 'Banderomobile' (modified vehicles used by defenders), *RF*ia (РФія, a satirical rendering of 'russian federation'), and *'mohylyzatsiya'* (могилизація, from мобілізація + могила – a bleak pun on conscription and death) encode everyday wartime experiences with linguistic creativity and cultural peculiarities.

Among the neologisms that emerged during the russian-Ukrainian war, we identified nearly all categories outlined in Newmark's classification of neologisms [17, p. 142]. These terms reflect not only lexical creativity but also deep cultural, political, and emotional significance. Below, we examine the newly formed lexical items that have appeared in Ukrainian between 2022 and 2024, shedding light on the mechanisms that drive their formation and integration into public discourse.

To better understand how such neologisms are constructed, it is essential to consider the main types of word-formation processes in contemporary linguistics. These processes are typically divided into morphological, syntactic, and semantic categories, each playing a distinct role in generating new lexical units. Morphological word-formation involves internal structural modifications and includes processes such as derivation, compounding, conversion, and clipping. It remains the most productive mechanism across many languages, especially in coining politically and socially charged neologisms [9; 16]. Syntactic word-formation refers to the creation of new multi-word expressions or fixed phrases through syntactic combinations, such as collocations or phrasal compounds (e.g., Banderomobile or *G*host of Kyiv), which often function as single semantic units in discourse [14]. Semantic word-formation (or semantic shift) involves assigning new meanings to existing words without altering their form. This includes metaphorical extension**,** metonymy, and resemanticization, strategies that are especially prominent in wartime discourse, where euphemisms, irony, and symbolic reinterpretation (e.g., бавовна for "explosion") are linguistically and emotionally charged [10; 22].

Based on our analysis, we observed a clear predominance of morphological word-formation mechanisms, which accounted for approximately 70% of all cases. This category includes derivation**,** compounding**,** blending**,** clipping, and eponymy, with derivation, particularly through affixation, being the most productive. Semantic shifts, encompassing metaphorical redefinitions, euphemistic reappropriations, and resemanticization, represented about 20% of the neologisms analyzed. These processes frequently involved emotionally or ideologically loaded reinterpretations of common lexical items. Finally, syntactic-type neologisms, such as phrasal constructions and collocational compounds (e.g., Ghost of Kyiv, Banderomobile, Russian warship, go f** *yourself**), accounted for the remaining 10%, highlight the role of contextually rich multi-word expressions in constructing cultural meaning and wartime narratives.

Neologisms formed during the russian-Ukrainian war reveals that their creation primarily relies on established morphological processes, which have been particularly active in response to the war's rapidly evolving sociopolitical landscape. The most prominent mechanisms include affixation**,** compounding**,** clipping**,** blending, and eponymy. Each contributes

to the expansion and expressiveness of the lexicon, enabling speakers to encode ideological, emotional, and experiential dimensions of wartime reality in succinct and powerful ways. These processes not only reflect structural linguistic patterns but also reveal the socio-cultural adaptability and resilience of language during crisis.

Derivation, particularly through affixation, is one of the most productive processes in the formation of war-related neologisms. The addition of prefixes and suffixes enables the nuanced modification of existing lexical items, allowing speakers to generate terms that capture ideological, emotional, or functional distinctions with precision. Prefixation, for instance, is evident in formations such as *'anti-putinism' (антипутінізм)*, where the prefix *anti-* conveys opposition to Putin's political ideology and policies, framing the term within a broader discourse of resistance and dissent. Similarly, suffixation plays a crucial role in producing expressive and often derogatory neologisms, as seen in terms like *'putlerism'* (a blend of *Putin* and *Hitler*, with the *-ism* suffix marking an ideological framework) or '*Z-bot'*, where the *-bot* suffix dehumanizes and mocks individuals perceived as mindlessly supporting pro-Russian narratives. Other examples include '*vatnikism'*, derived from '*vatnik'* (a stereotype of a blindly patriotic russian), where the *-ism* suffix adds an ideological dimension, and '*Orcland'*, where the -land suffix transforms a fantasy-derived insult (*orc*) into a mock geopolitical label. In these formations, suffixes function not only to label and categorize, but also to intensify the speaker's evaluative stance through irony, satire, or contempt.

During the Russian-Ukrainian war, a significant number of neologisms based on proper names have emerged as powerful tools of both propaganda and resistance. These lexical innovations often reflect socio-political sentiment, irony, and national identity, and are commonly used in media, protest language, and online discourse. One prominent example is '*putler'*, a portmanteau of *Putin* and *Hitler*, widely employed to draw parallels between the authoritarian tendencies of the Russian president and historical fascism. Similarly, the phrase '*bunker grandpa'* (*бункерний дід*) satirically refers to putin's perceived isolation and detachment during the invasion, reinforcing an image of cowardice or strategic withdrawal. The term *'Ghost of Kyiv'* (*Київський привид*) gained symbolic status as a mythical Ukrainian fighter pilot who became a morale-boosting legend, illustrating how proper names, real or fictional, can galvanize public imagination. *'Bayraktarshchyna'* (*Байрактарщина*), derived from the Turkish-made drone *Bayraktar*, evolved into a cultural phenomenon celebrating Ukrainian military success, often accompanied by music, memes, and patriotic rhetoric. *'Stefania'*, the title of a Eurovision-winning song by Ukrainian band *Kalush Orchestra*, was similarly recontextualized as a wartime anthem, symbolizing maternal love and national resilience. '*Shoiguilo'* (*Шойгуйло*), a derogatory neologism derived from the name of Russia's defense minister Sergei Shoigu, exemplifies how personal names of military figures are reworked into forms of ridicule or critique. Collectively, these neologisms serve not only linguistic and communicative functions but also act as tools for shaping collective memory, political identity, and emotional expression amid conflict.

Another prominent mechanism of wartime lexical innovation is semantic derivation, whereby existing words acquire new, context-specific meanings without undergoing formal modification. In the context of the russian-Ukrainian war, this process reflects both linguistic creativity and the emotional urgency of conflict-driven communication. A notable example is the mentioned above term '*orcs'.* Similarly, the seemingly innocuous word '*бавовна'* (*cotton*) has undergone ironic resemanticization to serve as a euphemism for explosions, particularly those occurring in occupied territories. This metaphorical usage introduces a layer of dark humor and emotional distancing, allowing speakers to reference violence in a veiled or satirical manner. Another example is '*кіборги'* (*cyborgs*), a term redefined to honor the exceptional endurance and resilience of Ukrainian soldiers who defended Donetsk Airport, effectively elevating them to the status of mythologized figures. In Russian political discourse, the term *'скрепи'* (*spiritual bonds*), initially used to promote conservative national values, has similarly undergone semantic shift, now functioning as a target of irony and criticism in Ukrainian and oppositional narratives. Finally, the Latin letter *Z*, once semantically neutral, has been ideologically charged as a symbol of russian aggression and militarism. These examples illustrate how semantic derivation enables speakers to rapidly adapt language to shifting political and emotional realities, reinforcing group identity, ideological resistance, and the symbolic dimensions of modern warfare.

Conversion, or zero derivation [9; 14], is another productive mechanism in the formation of wartime neologisms, particularly in fast-evolving and emotionally charged conflict discourse. This process involves a shift in grammatical category without morphological change, enabling existing words, often proper names

or military terms, to adopt new syntactic roles while maintaining their original form. In the context of the Russian-Ukrainian war, conversion allows for the rapid adaptation of familiar terms to express new actions or roles within the discourse. For instance, the proper noun *putin* has been converted into the verb *'to putin'*, used to describe acts of aggression, domination, or authoritarian control (e.g., '*They're trying to putin the region'*). Similarly, the symbol *Z*, associated with Russian military vehicles, has been employed as a verb ("*to Z"*) to denote the act of marking or claiming territory in line with pro-Russian ideology. The noun *Bayraktar,* a reference to the Turkish-made drone, has also undergone conversion into a verb, as in '*to bayraktar'*, meaning to strike a target using drone technology. These conversions reflect not only linguistic creativity but also the discursive need for efficient, expressive terminology that captures new wartime realities and shifting communicative priorities.

In addition to single-word formations, the Russian-Ukrainian war has also given rise to a range of syntactic-type neologisms, multi-word expressions that function as semantic units and convey complex ideological, emotional, or symbolic meaning. These neologisms typically emerge through syntactic combinations, collocations, or phrasal constructions, often drawing from cultural references**,** current events**,** and ironic or satirical framing. Many of these terms have been translated into English in media and academic discourse, while retaining their original stylistic impact and cultural specificity. For example, '*Ghost of Kyiv'* (Київський привид) became an internationally recognized expression, mythologizing an anonymous Ukrainian fighter pilot as a symbol of national resistance. Another widely circulated phrase, *'Russian warship, go f* yourself'*, originated as a real-time act of defiance by Ukrainian soldiers and quickly transformed into a cultural slogan of resilience. Other expression, *'Palyanytsia test'* (Паляниця-тест) designates a linguistic shibboleth used to distinguish Ukrainians from russians by their pronunciation of culturally specific words. These examples demonstrate how syntactic neologisms encode not only linguistic creativity but also serve as tools for identity assertion**,** ideological resistance**,** and collective memory construction. Such phrasal units often present translation challenges, as their semantic weight extends beyond literal meaning into the realm of shared trauma, irony, and national myth-making. Their appearance in English-language media underscores the translatability of cultural resistance and highlights the growing global resonance of Ukrainian wartime discourse.

Abbreviations and acronyms are relatively uncommon among the neologisms that have emerged during the Russian-Ukrainian war. This can be attributed to the tendency of Ukrainian innovations to remain as clear and widely understandable as possible.

Conclusion. The russian-Ukrainian war has served as a catalyst for profound linguistic innovation, generating a wealth of neologisms that reflect the conflict's socio-political, emotional, and ideological dimensions. This study demonstrates that Ukrainian wartime neologisms are not arbitrary but emerge through systematic word-formation processes, including derivation, compounding, semantic shift, and eponymy. These mechanisms enable speakers to articulate new realities, express collective trauma, and resist ideological aggression with remarkable precision and creativity.

The analysis reveals how neologisms function as multifaceted tools: shaping narratives (e.g., *banderivtsi*, *putler*), ehumanizing adversaries, and satirizing oppressive systems (*Z-patriot*). Notably, proper names and symbols are repurposed as verbs or ideological labels (*to putin*, *Z-army*), illustrating language's adaptive capacity in crises. Meanwhile, semantic derivation and affixation dominate morphological innovation, underscoring Ukrainian's structural flexibility.

These lexical innovations transcend mere terminology; they are acts of cultural resilience and identity assertion. By codifying wartime experiences, neologisms preserve collective memory and reinforce national solidarity. However, their translation into English also exposes challenges in conveying contextual nuances, ideological weight, and emotional resonance, a critical consideration for international media and diplomacy.

Bibliography:

1. Букет Є. Армія Inform представляє словник неологізмів української мови. 2022. URL: https://surl.li/xtiquv (дата звернення: 12.03.2025).

2. Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російськоукраїнської війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії.* Випуск 23. Том 1. Ужгород, 2022. С. 52–57. URL: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.9 (дата звернення: 17.12.2024).

3. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика,* 2(32). 2022. С. 9–13. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.32.02 (дата звернення: 17.12.2024).

4. Дзюбіна О. І. Особливості утворення та функціонування семантичних неологізмів англійської мови в сфері інтернет-комунікації. *Записки з романно-германської філології*. 2014. Вип. 2 (33). С. 17–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zrgf_2014_2_5 (дата звернення: 20.12.2024).

5. Дубчак О. Перемагати українською. Про мову ненависті й любові. К: Вища школа. 2023. 144 с.

6. Жулінська М., Круглій О. Неологізми як мовне відображення війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії.* Суспільні комунікації. Луцьк, 2022. 3 (14). С. 103–110. URL: https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-03-103-110 (дата звернення: 10.12.2024).

7. Єльнікова Н. І. Неологізми у медіатекстах періоду воєнного стану в Україні. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*: зб. наук. пр. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2022. С. 298–300.

8. Левкова А. Слова війни. 2023. URL: https://theukrainians.org/slova-vijny (accessed: 1.12.2024)

9. Bauer L. English Word-Formation. Cambridge University Press. 1983. URL: https://surl.li/azunoz (accessed: 18.12.2024)

10. Blank A. Why do new meanings occur? A cognitive typology of the motivations for lexical semantic change. Historical Semantics and Cognition. 1999. P. 61–90.

11. Cambridge dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/ru/orc

12. Frleta T. A Neologism: translation and/or adaptation. *European Journal of Language and Literature. 5*(3). 2019. P. 21–30. DOI: https://doi.org/10.26417/ejls.v5i3.p42-51

13. Hasani Y. A. Neologism as a linguistic phenomenon in mass media textbook with reference to translation. *Journal of Historical & Cultural Studies,* Vol. 2. Iss. 6. 2010. P. 243–264.

14. Jackendoff, R. Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution. 2002.

15. Kulyk V. Ukrainian Nationalism since the Euromaidan. Post-Soviet Affairs 36, no. 4. 2020. P. 267–283. URL: https://doi.org/10.1080/1060586X.2020.1737365 (accessed: 2.02.2025)

16. Lieber R. Introducing Morphology. Cambridge University Press. 2010. 215 p,

17. Newmark P. A textbook of translation. Vol. 66. Prentice Hall, New York. 312 p. 1988.

18. Parianou A., Kelandrias P. Cultural barriers: Possibilities and restrictions in interpreting. In Zybatow, Lew N. *Translation zwischen Theorie und Praxis. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft* (. Peter Lang. 2002. P. 385–394.

19. Potenko L. O. Linguistic Expression of Emotions (Based on Military Neologisms). *Вісник науки та освіти* (Серія «Філологія»). Київ: Вид-во «Наукові перспективи». 2023. Вип. 2(8). С. 14–28. URL: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-2(8) (accessed: 24.01.2025)

20. Rossolinski-Liebe G. Stepan Bandera: The life and afterlife of a Ukrainian nationalist: Fascism, genocide, and cult. Stutgartt (Germany): Ibidem Press. 2014. 652 p.

21. Toury G. Descriptive translation studies and beyond. Amsterdam (the Nethelands): John Benjamins Publishing Company. 1995. 322 p.

22. Traugott E. C., Dasher, R. B. Regularity in Semantic Change. Cambridge University Press. 2001. 335 p.

23. Zhou L. Neologism in news English, *Sino-US English Teaching.* 13(4). 2016. P. 292–295. DOI: 10.17265/1539-8072/2016.04.007 (assessed: 16.11.2024)

Воскобойник В. І., Костенко В. Г., Сухачова Н. С. СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ ВОЄННОГО ЧАСУ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

У статті досліджуються особливості творення українських неологізмів, які виникли у контексті російсько-української війни, та їхній переклад англійською мовою. Особливу увагу зосереджено на виявленні структурних моделей, що лежать в основі лексичної інновації у період з 2022 по 2025 рік. У роботі проаналізовано корпус із 50 неологізмів, відібраних із англомовних публікацій провідних медіа (The Washington Post, The New York Times, Reuters тощо), а також словників новітньої української лексики. Застосовано описово-аналітичну методологію. Дослідження виявило, що найпродуктивнішими способами словотвору є морфологічні механізми (переважно афіксація, словоскладання, зрощення), які становлять близько 70% проаналізованих одиниць. Семантична деривація охоплює 20% випадків і відображає переосмислення вже існуючих слів, зокрема у формі іронії, евфемізмів або метафор. Синтаксичні конструкції (напр. «Привид Києва», «Руський корабль, іди…») становлять 10% і слугують засобом ідентифікації, культурного спротиву та збереження колективної пам'яті. Проаналізовані неологізми виконують різні функції: вони допомагають формувати наративи, демонізують противника, засвідчують

національну ідентичність та емоційно маркують досвід війни. Дослідження підкреслює важливість лінгвістичних інновацій як реакції на соціально-політичні трансформації та їхню роль у побудові дискурсу спротиву й солідарності. Запропонований аналіз може слугувати основою для подальших лінгвістичних і перекладознавчих студій, пов'язаних із кризовою комунікацією, ідеологією та воєнною риторикою.

Ключові слова: *українські неологізми, воєнний дискурс, словотвір, морфологічні процеси, семантичне переосмислення, синтаксичні неологізми, лексична інновація, ідентичність, культурний спротив.*

УДК 811.112.2'25'38:004.946](045)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/18

Гаман І. А.
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Чайковська О. Ю.
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Водянко М. В.
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СТИЛІСТИКА У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ЛОКАЛІЗАЦІЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРИ «BALDUR'S GATE 3»

Актуальність дослідження, представленого в статті, обумовлена зростанням індустрії комп'ютерних ігор та необхідністю якісної локалізації ігрового контенту, зокрема для німецькомовної аудиторії, яка є однією з ключових на європейському ринку. Стилістичний аспект відіграє ключову роль в успішному сприйнятті ігор аудиторією та формуванні автентичного ігрового досвіду. Дослідження спрямоване на систематизацію та аналіз стилістичних особливостей контенту комп'ютерних ігор, локалізованих німецькою мовою, з урахуванням лінгвокультурних факторів, що впливають на вибір перекладацьких стратегій.

У статті висвітлено основні підходи до стилістичного аналізу текстів комп'ютерних ігор, визначено роль стилістичних чинників у досягненні еквівалентності перекладу, а також окреслено особливості локалізаційних стратегій, які використовуються при адаптації ігрового контенту для німецькомовних користувачів. Окрема увага приділена взаємозв'язку між стилістичними характеристиками ігрового контенту та особливостями його сприйняття аудиторією. Було встановлено, що локалізація ігор вимагає тонкої стилістичної інтуїції, розуміння культурного контексту, знання жанрових особливостей та вміння створювати текст, який гармонійно вписується в іншу мовну культуру. Особливо це важливо, коли йдеться про передачу гумору, складних емоцій, критичних зауважень чи іронії. Стилістичні особливості у відеоіграх – це не просто декоративні елементи, а ключові аспекти, що визначають глибину сюжету, занурення гравця та довіру до ігрового світу. Кожен із розглянутих фрагментів німецької версії Baldur's Gate 3 висвітлює окрему стилістичну задачу: політична риторика, розмовна агресія, іронія, специфічна термінологія фентезі, моральні дилеми, екзистенційні роздуми, внутрішній конфлікт, самоіронія та прихований відчай. Німецькі локалізації демонструють різноманітні підходи, які варіюються від прагматичного збереження сенсу до культурної адаптації та творчого переосмислення.

Ключові слова: *локалізація, стилістика, комп'ютерні ігри, переклад, німецька мова, ігровий контент, адаптація тексту.*

Постановка проблеми. Локалізація комп'ютерних ігор стала актуальним викликом сучасної лінгвістики через стрімке зростання популярності ігрових проєктів та розширення міжнародних ігрових ринків. Особливої уваги заслуговують стилістичні характеристики текстового контенту, оскільки саме вони впливають на якість сприйняття гри аудиторією та загальну успішність локалізованого продукту. Через текстовий контент досягається поглиблена взаємодія гравця з грою: відбувається занурення в сюжет, розкриваються характери персонажів, гравець розуміє правила гри, має довіру до продукту, рештою, очікує відповідність контенту культурним особливостям. У зв'язку з цим виникає необхідність комплексного аналізу особливостей локалізації ігрового контенту з акцентом на стилістичні аспекти адаптації текстів для німецькомовних гравців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика локалізації комп'ютерних ігор активно розглядається у сучасних лінгвістичних

і перекладознавчих студіях. Значна увага приділяється питанням мовно-культурної адаптації, стилістичної еквівалентності та особливостям перекладу аудіовізуального і текстового контенту [2; 3; 4; 8; 9; 10]. Проте недостатньо досліджено стилістичну специфіку адаптації комп'ютерних ігор саме для німецькомовного середовища, що визначає актуальність подальших досліджень у цьому напрямку. Попри наявні дослідження, динамічний розвиток індустрії комп'ютерних ігор передбачає нові виклики в локалізації. Оскільки кожна гра представляє унікальний сюжет і тематику, локалізація сприяє розширенню підходів до роботи з різножанровими текстами.

Постановка завдання. Мета статті полягає у тому, щоб встановити стилістичні характеристики локалізованого німецькою мовою текстового контенту комп'ютерної гри *Baldur's Gate 3* та виявити специфіку перекладацьких стратегій, що застосовуються для збереження стилістичної еквівалентності.

Виклад основного матеріалу. Локалізація відеоігор, зокрема в жанрі рольових ігор, є не лише технічним процесом перенесення тексту з однієї мови в іншу, але й складною стилістичною та культурною інтерпретацією. В умовах ігрової драматургії особливе значення набуває передача емоційної інтенсивності, жанрової цілісності та характерологічної логіки персонажів. Саме стилістичні характеристики тексту визначають глибину занурення гравця у вигаданий світ, а отже – впливають на ефективність самої гри як наративного й емоційного досвіду. У статті подано дев'ять прикладів із гри «Baldur's Gate 3», які проаналізовано з погляду збереження стилістичної цілісності під час локалізації німецькою мовою. Аналіз побудований на порівнянні оригінальних фрагментів і перекладу, з урахуванням сучасних теорій аудіовізуального перекладу, транскреації та наративної еквівалентності.

Перший приклад демонструє яскраво виражений ідеологічний дискурс.

Репліка Персонажа „When he becomes Grand Duke, it will only get worse. Laws will change, freedoms will vanish, and soon you'll be accused and sentenced before you've even commited a crime" звучить як застереження. Вона вибудувана в дусі антиутопічної риторики, де політичні зміни ототожнюються зі зникненням прав, контролем і репресіями, і насичена страхом перед владою, що перетворюється на тиранію. У фразі закладена риторична майстерність, в її тональності проглядаються риси політичної промови – короткі фрази, нарощування напруги, кульмінація у формі гротескного абсурду: засудження до того, як злочин взагалі було скоєно.

Німецький переклад „Wenn er Großherzog wird, wird alles nur noch schlimmer. Gesetze werden sich ändern, Freiheiten verschwinden, und bald wird man angeklagt und verurteilt, bevor man überhaupt ein Verbrechen begangen hat" передає не лише зміст, а й ритм, риторику й тональність оригіналу. Важливо, що тут збережено структуру градації: від загального до конкретного, від політичного прогнозу до особистої небезпеки. Кожна з частин фрази є кроком у спіральній логіці страху, яка поглинає персонажа й, через нього, гравця. Конструкція wird alles nur noch schlimmer додає акцентованого песимізму, що звучить сильніше, ніж просто «все погіршиться».

Особливо варте уваги застосування безособової граматичної форми man wird angeklagt und verurteilt, яка знімає відповідальність і водночас універсалізує загрозу. Це не про когось конкретного, це – про «кожного». У перекладі реалізовано потужний ефект – створено атмосферу тотального контролю, де всі перебувають під загрозою, й ніхто не є винятком. Така граматична стратегія відповідає концепції тривоги як стилістичного засобу, описаній в дослідженнях ігрової драматургії [3, с. 270].

Ще одна сильна сторона перекладу – лексична точність. Вибрані слова Gesetze, Freiheiten, Verbrechen, verurteilt є «мітками» ідеологічного дискурсу. Це не просто поняття, а культурні маркери правової держави, що в перекладі актуалізуються без втрати змісту. Тут перекладач застосовує дискурсивно-рівнозначний підхід**,** за яким переклад відтворює не форму, а публічну функцію мовлення. Репліка працює як політична критика – і саме тому вона така важлива для розкриття світу гри.

Другий приклад представляє інший регістр: емоційно насичену розмовну мову з елементами вульгарності. Репліка *„I had a plan to put a stop to them. But the way things are now, if we stick our heads above ground, the Watchers are on us like flies on shit"* виступає потужним прикладом ігрової лексики, що функціонує на межі емоційного вибуху, вульгарності та вуличного натуралізму. Перед нами мовлення персонажа, який відчуває себе загнаним у кут, пригніченим і беззахисним перед силою, що переслідує. Граматична структура складена як внутрішній монолог, ритміка побудована на напіврозпачливих інтонаціях, а фразеологізм *flies on sh*it задає тональність репліки – агресивну, непричесану, щиру до болю.

Німецький переклад „*Ich hatte einen Plan, sie auszuhalten. Aber die Wächter würden sich sofort auf uns stürzen, wie Fliegen auf einen Haufen Scheiße*“ не лише відтворює зміст, а й максимально точно зберігає емоційне й соціолінгвістичне навантаження оригіналу. Найважливіше, що перекладач відмовився евфемізувати чи згладжувати грубий вираз. *Scheiße* залишено без цензури, без аналогів, стилістичних фільтрів. Це підтверджує глибоке розуміння контексту: персонаж не може звучати «згладжено», бо саме грубість, експресивність і беззахисна агресія – це його єдина зброя в момент небезпеки.

Ритміка німецького варіанту точно слідує за оригіналом: перше речення задає інтенцію (*я мав план*), друге обвалює її реаліями. Тут працює контрастна риторика, яка часто зустрічається в кінематографі, а останнім часом і в відеоіграх: герой оголює внутрішню слабкість саме через пряму мову. Вираз *“würden sich sofort auf uns stürzen”* вербалізує швидкість, загрозу і тиск – усе, що і закладено в образі спостерігачів (*Watchers*), які «*накидаються як мухи*».

З точки зору локалізації, це приклад автентичної стилістичної передачі вульгарно-розмовного регістру, який, за класифікацією [6, с. 275], вважається «найризикованішим» для адаптації, оскільки балансує між вірністю персонажеві й прийнятністю для культури-реципієнта. Проте сучасна практика локалізації в ігровій індустрії вже давно відмовилася від надмірного очищення; навпаки, гравець цінує живість, правдивість, органічність мовлення. І перекладач *Baldur's Gate 3* чудово це розуміє.

Ще одним сильним рішенням є збереження образу «флай-он-шит» без зміни, метафори і культурного закамуфлювання. Вибір *Haufen Scheiße* – настільки влучний, що важко уявити іншу версію, яка не втратила б шоку, відрази та емоційної правдивості. Це не зухвалість, а ***контрольована лінгвістична агресія***, яку гравець зчитує як ознаку реалістичної кризи.

Отже, цей приклад – справжній екзамен на перекладацьку мужність. Іспит, який німецька локалізація проходить з честю: перекладач не просто відтворює текст, а підтримує ритм, біль і голос персонажа без жодної фальші.

Третій приклад ілюструє комічно-зневажливу іронію, характерну для діалогів між персонажами з напруженими або недружніми стосунками. Репліка „*Quiet, Barcus. The adults are talking*“ здається простою, але насправді вона функціонує як глибоко статусна, іронічна та принизлива форма мовленнєвої агресії. Тут персонаж (*Wulbren /* Вулбрен) вдається до класичного риторичного прийому – позбавлення співрозмовника суб’єктності шляхом мовної інфантилізації. Водночас фраза є показовою з погляду прагматики: вона має чіткий адресат, експресивну функцію та виконує роль соціального сигналу: хто має право говорити, а хто має замовкнути. Це мовленнєва дія, яка впорядковує ієрархію безпосередньо в момент діалогу.

Німецький переклад “*Ruhe, Barcus. Die Erwachsenen unterhalten sich*” здається на перший погляд дослівним, проте він блискуче відтворює весь шар іронії та статусного приниження, закладеного в оригіналі. Перше речення *Ruhe, Barcus* є суворим, коротким наказом, який не залишає простору для обговорення. Це не прохання, не пояснення, а пряма вербальна агресія. Це речення задає тон зверхності.

Друга частина *Die Erwachsenen unterhalten sich* звучить як типова фраза з повсякденної ситуації, у якій дорослі виправдовують перед дітьми свою закритість до діалогу. У цьому й полягає тонка сатира: Баркус не є дитиною, але мовець наділяє себе правом трактувати його як такого, що не має права голосу. Такий риторичний хід підкреслює внутрішній конфлікт між персонажами та водночас розкриває характер Вулбрена як зверхнього, самовпевненого, подекуди жорсткого.

Цей приклад наочно ілюструє одну з найскладніших задач у локалізації – передачу іронії в діалозі, що має точкову функцію приниження. Як наголошує Mangiron [3, с. 200], іронія – це не лише мовленнєвий прийом, а й прагматична гра, яка має працювати на цільову аудиторію з усіма культурними нюансами. Успіх німецького варіанту полягає саме в тому, що перекладач зберігає не лише логіку фрази, а й її інтонаційну багатошаровість: це і жарт, і агресія, і риторичний захист позиції.

Крім того, репліка в перекладі є інтертекстуальною: у німецькій мові така фраза має чітко впізнаваний соціальний шаблон. Це робить її ще більш ефективною, оскільки гравець сприймає репліку з подвійним розумінням: як звернення всередині гри та як культурний відголос реального спілкування. Внаслідок цього виникає ефект занурення через мовну інтуїцію, коли персонажі звучать живо, а ситуація переконливо.

Четвертий приклад відкриває ще одну стилістичну площину іронія – переклад термінології вигаданого фентезійного світу. Репліка „*A runepowder bomb – first of its kind. Fifty wizards high*

on the Weave couldn't summon this kind of firepower“ поєднує технократичну точність і магічну гіперболу. Це водночас вигадана зброя й риторичний інструмент епічного масштабу. У німецькому перекладі „*Eine Runenpulverbombe, die erste ihrer Art. Fünfzig Magier im Rausch des Gewebes könnten nicht so viel Feuerkraft beschwören*“ ключові поняття адаптовано з надзвичайною обережністю. Назва артефакту *Runenpulverbombe* поєднує знайоме з незвичним, що зберігає фентезійний колорит, не втрачаючи доступності для цільової аудиторії.

Особливу увагу привертає переклад концепту *the Weave* як базового елементу у світі *Dungeons & Dragons*, де він означає магічну субстанцію, що пронизує світ. Німецький варіант *Gewebe* виконує ту ж семантичну функцію, водночас уникаючи надмірної буквальності. Вислів *im Rausch des Gewebes* збагачує переклад елементом метафоричної одержимості, що підкреслює магічне сп’яніння, в яке занурюються маги. Це не лише лінгвістично точне рішення, а й приклад реалізації жанрової конвенції, коли локалізація підтримує логіку внутрішнього світу гри. Як стверджує O’Sullivan [5, с. 125], така стратегія є ознакою якісної трансмедіальної локалізації, яка зберігає елементи світобудови без надмірної адаптації до культури-реципієнта.

П’ятий приклад переносить нас до висловлювання, в якому особливо важливою є морально-етична енергія тексту. Репліка „*If they had any courage, they'd have refused him and died like heroes, spitting in his face*“ апелює до понять честі, гідності та героїчної смерті. Вона містить оцінку, виклик і протест. У перекладі „*Wenn sie mutig gewesen wären, hätten sie sich geweigert, ihm ins Gesicht gespuckt und wären wie Helden gestorben*“ ця риторика відтворена з вражаючою точністю. Граматична структура складнопідрядного речення умовного способу вказує на можливість альтернативного вибору, що так і не був зроблений. Слово *Helden* закорінене у німецькій культурній традиції, зберігає патетичне забарвлення й емоційну вагу, тоді як *gespuckt* не згладжує агресію, а підкреслює елемент спротиву.

Цей приклад особливо яскраво демонструє важливість збереження лексичних крайнощів у перекладі. Відмова згладжувати чи пом’якшувати репліку є проявом етично маркованої перекладацької стратегії, яка дозволяє цільовому гравцеві відчути моральну складність ситуації. Можна зазначити, що, збереження дискурсивної еквівалентності є визначальним у наративних жанрах: переклад має не лише інформувати, а й відтворювати соціальну, емоційну і моральну функцію репліки. Саме це бачимо в даному прикладі, де репліка не втрачає нічого з власного етичного заряду.

Шостий приклад ілюструє філософську глибину, характерну для персонажів із неоднозначним минулим. Фраза „*My original body was destroyed when I transformed. […] But the longer I inhabited this one, the more it grew on me*“ передає складний процес прийняття нової ідентичності. Ця репліка відзначається високою метафоричністю: ідея «життя в чужому тілі» постає не як біологічна трансформація, а як психологічна та емоційна адаптація. У німецькому перекладі „*Mein ursprünglicher Körper wurde bei meiner Verwandlung zerstört. […] Doch je länger ich diesen hier bewohnte, desto mehr wuchs er mir ans Herz*“ особливо вражає фінальна фраза. Ідіома *wuchs mir ans Herz* у німецькій культурі позначає поступове емоційне зближення, прийняття чогось спочатку чужого.

Це приклад ***стратегічної семантичної адаптації***, яка дозволяє уникнути калькування і зосередитися на переданні внутрішнього руху думки. Як підкреслює Chaume [1, с. 189], стилістично точний переклад часто вимагає відмови від буквальної відповідності заради збереження ритму, інтонації та емоційної логіки. І справді, переклад тут не повторює оригінал дослівно, але точно передає настрій, філософську двозначність та прийняття нового «я».

Сьомий приклад переносить гравця у простір жорсткого ідентифікаційного конфлікту. Персонаж говорить “*You carry a tadpole. As far as Orpheus is concerned, you are already illithid – a sworn enemy. Just like me*” Це репліка про ворожість, про метаморфозу і про приреченість. У перекладі “*Ihr tragt eine Larve bei Euch. In Orpheus' Augen seid Ihr damit bereits ein Illithide, ein verhasster Feind. Genau wie ich*” важливою є не лише точність, а й емоційна насиченість. Використання слова *verhasst* («ненависний») підсилює відчуття втрати людської сутності. Термін *Illithide* залишено без перекладу, що відповідає стратегії збереження фентезійного лексикону. Звертання *Ihr* замість більш звичного *du* відтворює стилістику високого фентезі, створюючи дистанцію, урочистість і драматизм.

Це типовий приклад **збереження онтологічної межі між «своїм» і «чужим»** у локалізації. Як стверджує Mangiron [3, с. 292], якісний переклад у відеоіграх повинен не лише передавати текст, а й підтримувати структурну логіку конфлікту, що

лежить в основі світу гри. Завдяки точній передачі цієї логіки переклад не порушує атмосферу морального роздвоєння, в якому опиняється гравець.

У восьмому прикладі на перший план виходить іронія і гірка самоіронічна рефлексія: фраза „*People referred to me as the Emperor – such was my influence. Though, of course, they had no idea what I really was*“ відкриває перед гравцем складну внутрішню динаміку персонажа, чия влада – не лише політична, а й екзистенційна. Тут ідеться не лише про титул, а про маску, про конструкцію, яка виникла поза волею самого героя. Його влада була реальна, та водночас ілюзорна: гравці й інші персонажі сприймали його як Імператора, але не знали, що за образом стоїть істота іншого виміру – позалюдського, травматизованого і відчуженого.

Німецька локалізація обирає не адаптацію, а стилістичне переписування з глибоким емоційним підтекстом *„Der Name sollte beleidigend wirken. Mich daran erinnern, aus welchen Höhen ich abgestürzt war. Doch ich habe ihn liebgewonnen. Er fängt gut ein, wer ich geworden bin.“* Такий варіант – не лише переклад, а новий варіант монологу, який у кількох рядках малює повну драматургію становлення персонажа. Перше речення *Der Name sollte beleidigend wirken* подає ім’я як спробу приниження, що натякає на зовнішню оцінку й травму. Але далі слідує ключовий поворот *ich habe ihn liebgewonnen* / *я його полюбив*. Це – зміщення: фігура приниження перетворюється на ресурс сили. В цьому полягає справжня психологічна складність репліки.

Варто звернути увагу на метафору *aus welchen Höhen ich abgestürzt war* як алюзію на падіння з висот. Це відсилання до античного образу героя, який пережив трагедію гордині (гібрису), падіння й очищення. Персонаж не виправдовується, не романтизує, але й не жаліється; він описує трансформацію, сповнену внутрішньої гідності. У цьому сенсі перекладач діє не як мовний посередник, а як ***співтворець психологічної правди образу***.

Таке рішення відповідає сучасному підходу до локалізації наративних ігор як формі літературного перекладу [4, с. 240; 7, с. 160]. Тут стиль важливіший за букву, а внутрішній ритм персонажа цінніший за формальну точність. У результаті гравець у німецькій версії переживає той самий досвід: момент самоіронії, прийняття, трансформації й примирення з власним минулим.

І, врешті, дев’ятий приклад. Існують репліки, які вражають не гучністю, а тишею. Саме такою є фраза, яка промовляє з втомленої душі персонажа Катерини „*I can feel the rot setting in. We gave up so much – and for what? A few shining moments, already lost*“. У ній немає тональності патетики, сліз, крику. Але є відчуття глибокої втрати, розчарування, внутрішнього згасання. Це репліка не про подію, а про стан, який знайомий кожному, хто хоч раз сумнівався у правильності свого вибору.

У німецькому перекладі „*Ich kann den Verfall spüren. Wir haben so viel aufgegeben – und wofür? Ein paar glanzvolle Augenblicke, die schon verblasst sind*“ кожна деталь витримана з неймовірною точністю. Слово *Verfall* – не стільки актуалізує свого первинного значення «гниття», а позначає комплексний образ розпаду, занепаду, навіть внутрішнього руйнування, яке охоплює тіло, ідею і надію. Вибір *glanzvolle Augenblicke* передає фрагменти колишнього щастя, які вже не сяють; це усього лише «моменти», які не тримаються в пам’яті, не утримуються в житті. І завершує репліку слово *verblasst* / «згасли», «вицвіли», яке несе в собі візуальний ефект: як спогади, що тьмяніють на фотографії чи розчиняються на сонці.

У межах сучасної теорії емоційного перекладу [7, с. 165] це приклад афективного балансу: переклад має не відволікати від емоції, а дати їй простір. Персонаж Катерини не демонструє свої емоції; вона їх ховає, і саме завдяки цьому вони стають ще сильнішими. Перекладач передає це не перериваючи ритм, не знижуючи чи підвищуючи тональність, не додаючи жодного зайвого слова. А отже, гравець отримує ту саму атмосферу спустошення, що й у оригіналі.

Це кульмінація і водночас затишшя. Стилістично стриманий переклад дозволяє побачити, що найсильніші слова – ті, які залишають місце для мовчання. І саме це мовчання гравець забирає з собою після сцени.

Висновки. Аналіз локалізованих реплік із гри *Baldur’s Gate 3* дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо сучасної практики перекладу відеоігор, зокрема в контексті передачі стилістичних характеристик оригінального тексту. Як засвідчують наведені приклади, успішна локалізація полягає не лише в коректному перекладі змісту, а насамперед у збереженні тональності, ритму, соціального підтексту, наративної функції та емоційного впливу репліки.

Кожен із розглянутих фрагментів ілюструє окрему стилістичну проблему: політичну риторику, розмовну агресію, іронію, фентезійну термінологію, моральну дилему, екзистенційне переосмислення, внутрішній конфлікт, самоіронію та тихий розпач. Німецькі локалізації демонструють широкий спектр стратегій, що варіюються

від прагматичної еквівалентності до культурного транспозиціонування та транскреації. Перекладачі виявляють чутливість до контексту, емоційної сили вислову та жанрової специфіки RPG-наративу.

Особливо показовим є те, що переклад зберігає внутрішню логіку персонажів: їхню мовну поведінку, темперамент, філософські переконання й емоційну вразливість. У цьому полягає ключова відмінність між просто «перекладом» і **локалізацією**, яка розглядається як форма інтерпретації, співтворчості й культурного посередництва.

Усі приклади також підтверджують: локалізація ігор не є сферою, де достатньо лише технічної компетенції. Тут необхідна **стилістична інтуїція**, культурна чутливість, знання жанрових конвенцій, а також готовність брати на себе відповідальність за нову якість тексту в іншій мовній культурі. Це особливо актуально в тих випадках, де йдеться про збереження гумору, травматичного досвіду, критичних зауваг чи іронічної самооцінки.

Отже, стилістичні характеристики в локалізації відеоігор – це не опціональні прикраси, а фундаментальні елементи, що формують глибину наративу, занурення гравця та довіру до ігрового світу. Якісна локалізація – не переклад тексту, а переклад досвіду. І *Baldur's Gate 3* у своєму німецькому втіленні є вдалим прикладом саме такого підходу.

Список літератури:

1. Chaume F. Audiovisual Translation: Dubbing. London : Routledge, 2020. 256 p.
2. Mangiron C. Reception of game localisation : Towards a holistic model. The Translator. 2016. Vol. 22, No. 1. P. 72–87.
3. Mangiron C. Game Localization: Translating for the global digital entertainment industry. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2021. 300 p.
4. O'Hagan M. Game Localization : Translating for the Global Digital Entertainment Industry. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2018. 278 p.
5. O'Sullivan C. Translating Popular Film. London : P. Macmillan, 2018. 265 p.
6. Pérez-González L. Audiovisual Translation : Theories, Methods and Issues. London: Routledge, 2019. 367 p.
7. Susam-Sarajeva Ş. Emotion and translation. The Routledge Handbook of Translation and Culture. London : Routledge, 2020. P. 157–171.
8. Yuste Frías J. Emotional translation and localization of video games: Challenges and strategies. Journal of Audiovisual Translation. 2017. Vol. 1, No. 1. P. 84–100.
9. Головащенко Л. С., Лимар М. Ю. Локалізація і переклад комп'ютерних ігор на прикладі відеогри «S.T.A.L.K.E.R.: Тінь Чорнобиля». *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 5. Ч. 2. С. 19–24.
10. Єльцова С. С., Алаєва Л. С. Локалізація комп'ютерних відеоігр. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. Том 4. № 43. С. 60–63.

Gaman I. A., Chaikovska O. Yu., Vodianko M. V. **STYLISTICS IN THE GERMAN LOCALIZATION OF THE VIDEO GAME BALDUR'S GATE 3**

The relevance of the study presented in this article stems from the rapid growth of the video game industry and the increasing demand for high-quality localization of gaming content, particularly for the German-speaking audience. Stylistic considerations play a pivotal role in ensuring successful audience reception and creating an authentic gaming experience. This research aims to systematize and analyze the stylistic features of video game content localized into German, taking into account the sociocultural factors that influence the choice of translation strategies.

The article highlights the principal approaches to the stylistic analysis of video game texts, examines the significance of stylistic elements in achieving translation equivalence, and outlines the localization strategies employed in adapting gaming content for German users. Particular attention is paid to the interplay between the stylistic characteristics of game content and the way it is perceived by the audience. The findings reveal that successful localization requires a nuanced stylistic intuition, an understanding of cultural context, familiarity with genre-specific conventions, and the ability to craft text that seamlessly integrates into the target linguistic culture. This is especially critical in conveying humor, complex emotions, critical commentary, or irony. Stylistic elements are fundamental components that shape the narrative depth, player immersion, and trust in the game world. Each analyzed segment of the German version of "Baldur's Gate 3" addresses a unique stylistic challenge: political rhetoric, conversational aggression, irony, fantasy-specific terminology, moral dilemmas, existential reflections, inner conflict, self-irony, and quiet despair. German localizations demonstrate a broad spectrum of approaches, ranging from pragmatic equivalence to cultural transposition and creative adaptation.

Key words: *localization, stylistics, video games, translation, German, gaming content, text adaptation.*

УДК 811.133.1:81’373.611
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/19

Косович О. В.
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ФРАНЦУЗЬКА МОВА В ДІАТОПІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті досліджено поняття регіонального варіанту французької мови, його теоретичні засади та особливості діатопічних варіантів, що сформувалися внаслідок історичних і соціокультурних процесів. Проаналізовано історію розвитку франсійського діалекту, який став основою сучасного загальнофранцузького варіанту, та його вплив на інші галлороманські діалекти з XII століття. Визначено ключові характеристики діатопічних варіантів, зокрема архаїзми, діалектизми, неологізми та запозичення, які відображають мовні контакти з міноритарними мовами (фламандською, ельзаською, каталанською тощо). Особливу увагу приділено соціолінгвістичним аспектам, таким як мовна невпевненість і диглосія, що впливають на комунікативні практики франкофонів. Переосмислення поняття регіонального варіанту, розпочате в 1970-х роках, пов’язане з ідеями поліномії та плюрицентризму, що відображають сучасні тенденції франкофонії. Зазначено, що виокремлення рис діатопічного варіанту має враховувати фонетичні, фонологічні, лексичні, морфосинтаксичні, синтаксичні та лінгвокультурологічні особливості, що дозволяє зрозуміти лінії розвитку французької мови в єдиному франкомовному світі. Дослідження показало, що діатопічна варіативність є багатогранним явищем, яке інтегрує соціолінгвістичні, психолінгвістичні та лінгвістичні аспекти. Воно виникло як відповідь на потреби франкофонів у глобалізованому світі та стало інструментом передачі культурних і когнітивних значень. Моделі Ж.-П. Блома, Дж.Дж. Гамперца та К. Майєрс-Скоттон довели свою ефективність для пояснення цього явища. Наукова розвідка підкреслює важливість систематизації знань про діатопічні варіанти для розуміння глобального розвитку французької мови та її ролі в міжкультурній комунікації. Перспективи подальших досліджень включають аналіз діатопічних варіантів у цифрових комунікаціях і їх вплив на формування мовної ідентичності.

Ключові слова: *французька мова, діалект, регіональний варіант, територіальний варіант, діатопічний варіант, мовна ситуація, архаїзм, діалектизм, неологізм, запозичення, калькування.*

Постановка проблеми. На зламі XX і XXI століть лінгвістична наука проявляє підвищений інтерес до проблематики мовних контактів через глобалізаційні процеси, що впливають на всі сфери суспільного життя. Розширення міжнародних взаємодій сприяє появі нових мовних явищ, таких як діатопічна варіативність французької мови, що відображає адаптацію мовців до динамічного мовного середовища. Діатопічні варіанти, як прояв мовних контактів, є ключовим об’єктом дослідження, оскільки вони відображають не лише лінгвістичні, а й соціальні, психологічні та культурні аспекти комунікації. Ця проблема має важливе наукове значення для розуміння еволюції мовних систем і знаходить практичне застосування в освіті, перекладознавстві та міжкультурній комунікації, де здатність ефективно використовувати різні мовні варіанти стає необхідною компетенцією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика діатопічної варіативності французької мови привертає увагу лінгвістів із середини XX століття. Перші спроби теоретичного осмислення належать У. Вайнрайху, який у 1950-х роках описав ідеальну модель мовного контакту, де діатопічна варіативність вважалася відхиленням від норми [17, с. 70]. У 1970-х роках С. Поплак досліджувала синтаксичні аспекти регіональних варіантів, а Ж.-П. Блом і Дж.Дж. Гамперц розробили соціолінгвістичну класифікацію діатопічних варіантів [1, с. 60]. К. Майєрс-Скоттон запропонувала психолінгвістичну модель матричної мови та теорію прав і обов’язків у комунікації [8, с. 304]. Сучасні дослідження, зокрема Л. Мілрой [6] і К. Вулард [20], зосереджені на соціокультурних факторах варіативності. Проте залишаються невирішені питання, зокрема чітке розмежування мотивацій діатопічної варіативності та детальний опис когнітивних механізмів її функціонування, що обґрунтовує актуальність цього дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення специфіки формування діатопічних варіантів французької мови як самостійного лінгвістичного явища, аналіз їхніх теоретичних засад у різних лінгвістичних течіях і обґрунтування їхньої значущості як окремої категорії мовних контактів. Завдання дослідження включають: 1) простежити історичний розвиток теорії діатопічних варіантів; 2) проаналізувати основні моделі цього явища; 3) розглянути приклади діатопічної варіативності у франкомовних текстах; 4) визначити їхні когнітивні та комунікативні функції.

Виклад основного матеріалу. Питання діатопічної варіативності французької мови є одним із центральних у сучасній лінгвістиці, а його вивчення розпочалося в 1970-х роках. У. Вайнрайх стверджував, що ідеальний носій мови не повинен переходити від одного діалекту до іншого в процесі комунікації, але реальність демонструє протилежне: мовці використовують діатопічні варіанти залежно від комунікативних умов [17, с. 70]. Ж.-П. Блом і Дж.Дж. Гамперц розрізняють ситуативну варіативність, пов'язану зі зміною ситуації, і метафоричну, що відображає внутрішні інтенції мовця [4, с. 28].

Поняття регіонального варіанту французької мови з'явилося в лінгвістичній науці, коли французькі мовознавці почали досліджувати діатопічну варіативність французької мови в синхронічних зрізах. Перші дослідження регіональної варіативності французької мови у Франції розпочалися в 1960-х роках XX століття. Французькі лінгвісти намагалися визначити основні особливості формування мовних явищ у певних регіонах Франції та простежити їх функціонування в різні історичні періоди.

За словами австрійського лінгвіста Б. Пьоля, «…з різних причин здається, що термін «діалект», який використовується в англійській і німецькій літературі (від англ. *dialect* – «діалект» і нім. *Dialekt* – «діалект»), не відповідає опису мовної ситуації, що склалася на сьогодні у Франції» [11, с. 25].

Дійсно, діатопічні варіанти французької мови, які спостерігаються на півдні Франції, у Бельгії чи Швейцарії, є продуктом контакту французької мови з її історичними діалектами або міноритарними та регіональними мовами (фламандська, німецька/ельзаська, каталанська, корсиканська, бретонська, баскська, окситанська/(ново) провансальська).

Історія французької мови свідчить, що прародич сучасного загальнофранцузького варіанту, відомого як франсійський діалект, розпочав свою експансію на інші території Франції у XII столітті. Він швидко переміг усі інші галлороманські мовні варіанти, сформовані на основі народної латини. Впровадження франсійської мовної форми здійснювалося з політичних мотивів. Цей варіант використовувався при королівському дворі з середини XII століття. Стабільність монархічного правління дозволила паризькому діалекту, який не мав культурної цінності, піднятися над іншими діалектами з багатим літературним спадком, що міг би стати основою для формування національної мови Франції (наприклад, нормандський, пікардський чи шампанський діалекти).

Боротьба франсійського варіанту з іншими формами вульгарної латини спричинила появу регіональних варіантів французької мови. Процес формування регіональних варіантів має схожі риси з романізацією, якій свого часу піддалися території сучасної Франції. Як зазначає німецький лінгвіст Б. Мюллер, «…більшість регіональних варіантів французької мови з'явилися завдяки експансії загального [паризького] мовного варіанту в зони поширення діалектних форм та етнічних мов. У процесі просування на території проживання людей франсійський варіант убирав фонетичні, морфологічні, синтаксичні особливості місцевих діалектів чи мов. У результаті цих запозичень сформувався додатковий мовний рівень між регіональними діалектами, якими розмовляли місцеві жителі, та загальним французьким варіантом, яким вони прагнули спілкуватися. Мови виконували функцію субстрату, але їх не можна порівнювати зі старими субстратними формами, що існували в певний період історії Франції, оскільки оболонка загального [паризького] варіанту зазнала незначних змін» [7, с. 158].

З часом регіональний проміжний рівень франсійського діалекту призвів до послаблення позицій інших діалектів, якими розмовляли місцеві жителі. Винятком є валлонський варіант, який досі чинить значний опір паризькому варіанту, хоча вже спостерігаються певні зміни.

Варто зазначити, що описаний процес формування регіонального проміжного рівня не застосовний до всіх діатопічних варіацій французької мови. Наприклад, зміни французької мови в Субсахарській Африці та Канаді зумовлені іншими причинами:

а) у Субсахарській Африці мовна суперпозиція (переважання одного мови над іншою) постійно змінюється, тобто відбувається зміна ролі однієї

мови над іншою (виняткова ситуація – використання французької як другої мови). У Франції ж становищу етнічних мов нічого не загрожує;

б) формування канадського варіанту французької мови має свої особливості: мовна варіативність пояснюється експортом з Франції різних діалектів, зокрема із центральних, західних і північно-західних регіонів, які з невідомих причин стали основою для формування койне.

Спостереження показують, що для вивчення процесу формування одного варіанту французької мови необхідно враховувати вплив сусідніх мов, а також культурні та торговельно-економічні контакти між людьми.

За словами німецького лінгвіста Л. Вольф, «…особливості діатопічної варіативності будь-якого койне чи загальної мови (зокрема й французької) чітко простежуються в її усній формі» [18, с. 171]. Французький мовознавець Ж. Тюайон вважає, що «…регіональний варіант є єдиним цілим геолінгвістичних варіантів французької мови» [15, с. 8]. Він відносить усе невідоме й нез'ясоване в загальнофранцузькому варіанті до геолінгвістичних варіантів. На його думку, регіональних варіантів не існує, а йдеться лише про окремі особливості французької мови в тому чи іншому регіоні Франції. У праці «Роздуми про регіональну французьку мову» (1983) Ж. Тюайон стверджує, що французьку мову не можна розглядати як окрему систему, відірвану від цілого, тобто від французької мови загалом.

За словами лінгвіста Л. Варнан, незалежно від території поширення головними ознаками регіонального варіанту французької мови є усна форма та такі характеристики:

1. Маргінальність, оскільки мовна варіативність найчастіше зустрічається на периферії французького лінгвістичного простору.

2. Провінційність, оскільки варіанти не додають якісно нових елементів до загальної мовної системи.

3. Регіональність, адже діалекти слугують засобом вираження регіональної ідентичності людини [16, с. 116].

Використання прикметника «провінційний» щодо регіональних варіантів французької мови потребує уточнень. Як вважає Л. Варнан, новотвори провінційного походження рідко сприяють збагаченню загального варіанту мови. Зміни у фонетиці та лексиці, якими багаті регіональні варіанти, не мають значення для літературної норми загальнофранцузького варіанту. Більшість регіональних змін одного варіанту часто відкидаються іншими регіональними варіантами через наявність аналогічних змін або відсутність мовної потреби в їх використанні.

Під час формальної усної комунікації, особливо в писемній мові, діатопічні особливості найменш помітні для загалу. Це стосується франкофонів європейського простору, які під час навчання дотримуються встановленого стандарту французької мови та уникають відхилень.

Функціонування регіональних літературних творів і текстів місцевого призначення, де використання регіоналізмів підпорядковане естетичним нормам, зазвичай обмежується певним регіоном. На інших територіях їх не сприймають і вважають чужорідним матеріалом.

Нині багато франкофонів, керуючись граматичними нормами, відносять особливості регіональних варіантів до усної форми мовлення. Така інтерпретація може призвести до комунікативного провалу між співрозмовниками з різних регіонів, оскільки адресант і адресат не відповідають взаємним очікуванням і не дотримуються логіки комунікативного акту. Ця ситуація відповідає типовому випадку диглосії та може спричинити мовну невпевненість, тобто страх лінгвістичного спілкування. Термін «мовна невпевненість» увів американський соціолінгвіст В. Лабов. Його ідею розвинув П. Свіггерс, визначивши мовну невпевненість як «почуття одиничної або подвійної соціальної ізольованості» [14, с. 23]. Одинична соціальна ізольованість полягає в тому, що для одного з комунікантів модель комунікації є чужою. Подвійна ізольованість означає, що співрозмовники стають незрозумілими один одному, що спонукає їх виключати з розмови елементи свого варіанту, які викликають часткове чи повне нерозуміння.

Унаслідок такої ситуації співрозмовники застосовують різні компенсаційні комунікативні стратегії, які часто змушують відмовлятися від власного мовного варіанту.

Почуття мовної невпевненості виникає, коли співрозмовники визнають мовні відхилення та спотворення порівняно з варіантами, якими вони володіють. Багато рис регіональних варіантів не сприймаються носіями, що викликає бажання уніфікувати всі варіанти до єдиного стандарту – «стандартної французької мови», «паризької французької мови» тощо.

Якщо століттями поняття регіонального варіанту вважалося ганебним клеймом, від якого слід позбутися, то останні 30 років спостерігається зростання почуття мовної незалежності та

унікальності. Відхилення, що формують самобутність діатопічних варіантів, набувають особливого значення та сприймаються як мовний символ малої батьківщини.

Нова інтерпретація поняття «регіональний варіант французької мови»

Перша спроба переосмислення поняття «регіональний варіант французької мови» відбулася 1972 року, коли вийшов «Словник живої французької мови» *(Dictionnaire du français vivant)* за редакцією М. Даво, М. Коена та М. Лаллемана. Робота була проведена у формі перепису населення та зафіксувала мовні особливості Канади, Бельгії та Швейцарії. Попри критику методології, це дослідження започаткувало всебічне вивчення діатопічних особливостей французької мови та їх відображення у великих тлумачних словниках. Починаючи з 1970-х років, авторитетні словники (Robert, Larousse, TLF тощо) приділяють особливу увагу лексиці діатопічного походження, співпрацюючи з лінгвістами з відповідних регіонів.

Дискусії щодо переоцінки терміна «регіональний варіант французької мови» пов'язані з такими поняттями, як «поліномія», «плюрицентрична лінгвістична культура» та «плюрицентризм». Термін «поліномія», розроблений Ж.-Б. Марселлесі 1984 року в дослідженнях корсиканського варіанту, є актуальним для багатьох регіонів Франції, де регіональний і стандартний варіанти співіснують без ієрархії, а норми всіх мовних форм вважаються опорними.

Однією з причин легітимації регіональних варіантів є визнання того, що регіональні лексичні та фонетичні особливості притаманні не лише обмеженим регіонам, а й територіям, історично пов'язаним між собою та підпорядкованим певним національним структурам (наприклад, Французька спільнота Бельгії та Канади). Однак це не стосується термінів, що позначають специфічні реалії регіонів (фауна, флора, установи, гастрономія тощо). У таких випадках доцільніше говорити про національні або територіальні варіанти французької мови. Б. Пьол пропонує використовувати термін «територіальна французька мова» [12, с. 170]. Ми поділяємо цю позицію, але вважаємо, що краще вживати термін «територіальний варіант французької мови».

Поряд із цим у лінгвістичній науці логічним є використання терміна «регіональна французька мова» або «регіональний варіант французької мови», що семантично пов'язаний із поняттям «регіон» [10, с. 152]. Наприклад, Південь Франції чи Бретань можуть бути визначені як регіони, а варіанти французької мови, що там використовуються, – як регіональні. Проте цей термін менш доречний для французької Швейцарії, країн Субсахарської Африки чи провінції Квебек у Канаді, де доцільніше вживати термін «територіальний варіант».

Переоцінка значення діатопічних варіантів сприяє розвитку власних мовних норм стандартного варіанту та формуванню континууму соціальної й стилістичної варіації, причому ситуація у Франції не вважається еталоном. Сьогодні франкофонні спільноти дедалі менше орієнтуються на метрополію. На Франкофонному саміті в Дакарі (1989) було порушено питання визнання терміна «франкополіфонія», тобто плюрилінгвізму в контексті франкофонного простору [2, с. 357]. Однак літературна норма французької мови залишається несприйнятливою до змін із територіальних і регіональних варіантів. Сучасна франкофонія ще далека від стану, в якому перебувають англійська, іспанська чи португальська мови.

Тенденція до плюрицентричності французької мови не виключає можливості повернення до моноцентричного стану в майбутньому.

Характеристики діатопічних варіантів. Як і соціолекти чи стратифікаційні варіанти, географічні варіанти французької мови описуються в тісному зв'язку із загальною мовою території та розглядаються як стилістично нейтральні утворення, що за певних умов можуть увійти до загальноприйнятої мовної норми.

За словами Г. Старка, формування та функціонування регіональних і територіальних варіантів французької мови характеризується чотирма складовими: архаїзмами, діалектизмами, новоутвореннями (неологізмами) та запозиченнями з калькуванням [13, с. 41–43].

Попри еволюцію норми загальнофранцузького варіанту, регіональні варіанти зберігають архаїчні елементи, наприклад:

− збереження придихального *h* (Бельгія, Луїзіана);

− заміна велярного звука *[R]* апікальним *[г]* (усі канадські франкомовні території);

− надмірне вживання прислівника *fin* – «цілком, повністю; зовсім» (*fin propre, fin saoûl*) (Бельгія, франкомовна Швейцарія, Дофіне);

− використання іменників *déjeuner – «обід» / dîner – «вечеря»* у значенні *petit déjeuner – «легкий сніданок» / déjeuner – «обід»* (сільська місцевість центральної Франції, Бельгія, франкомовна Швейцарія).

Діалектизми: регіональні та територіальні варіанти містять діалектні фонетичні, морфосинтаксичні та лексичні форми, відсутні в стандартному варіанті:

– часте вживання форми минулого завершеного часу *Passé Simple* (Південь Франції, Ельзас);

– утворення форми найближчого майбутнього часу *Futur Proche* за допомогою допоміжного дієслова *vouloir* замість *aller* (франкомовна Швейцарія);

– використання дієслова *être* замість *avoir* як допоміжного для утворення складної форми минулого завершеного часу *Passé Composé* дієслова *être – «бути» (j'ai été → je suis été)* (Бургундія);

– вживання адвербіального займенника *y* замість нейтрального займенника *le*, що замінює прямий додаток (центральні та східні регіони Франції).

Неологізми: у діатопічних варіантах французької мови відбуваються еволюційні зміни, які важко пояснити з погляду загальноприйнятої норми:

– утворення форм жіночого роду іменників: *auteur – «автор» → auteure – «жінка-автор»* (замість *femme auteur*), *écrivain – «письменник» → écrivaine – «письменниця»* (замість *femme écrivain*) (Квебек);

– використання словотвірних засобів загальнофранцузької норми для створення нової лексики: *ramasser – «збирати» → ramassoire – «пилосос»* (франкомовна Швейцарія), *essence – «бензин» → essencerie – «заправна станція»* (Сенегал).

Для регіональних і територіальних варіантів характерні запозичення та калькування елементів інших мов, з якими вони контактують:

– *drache – «злива»* (замість *pluie battante / averse torrentielle*) – запозичення з фламандської мови (Бельгія);

– препозиційне вживання прикметників за моделлю англійської мови: *un réputé ingénieur – «досвідчений інженер»* (замість *un ingénieur réputé*), *le controversé débat – «суперечливі дебати»* (замість *le débat controversé*);

– запозичення з ельзаського діалекту іменника *quiche – «пиріг, запіканка»,* що увійшов до загальнофранцузької лексики.

Описані складові проявляються по-різному в кожному з досліджуваних варіантів французької мови. Наприклад, препозиційне вживання прикметників у територіальних варіантах пояснюється впливом граматичної структури англійської мови в Канаді (адстрат) або фламандських діалектів і пікардського діалекту (субстрат) у Бельгії.

Приклад Бельгії показує певну обмеженість гіпотези Г. Старка. Ж.-Б. Мартен сумнівається в доречності використання категорій «архаїзм» і «діалектизм» для регіональних і територіальних варіантів, оскільки вони є маркерами місцевих говорів [5, с. 63].

Історія розвитку французької мови свідчить, що архаїчними можна вважати препозиційне вживання прикметників у Бельгії чи надмірне використання *Passé Simple* на Півдні Франції.

Для точного визначення характерних рис регіонального чи територіального варіанту необхідно переконатися, що виявлений мовний феномен не входить до оновленої норми загальнофранцузького варіанту. Аналіз лінгвістичних карт, поєднаний з етимологічним дослідженням і синхронічними зрізами різних епох, може пояснити причини виникнення таких явищ.

Діалектизм і новотвори, за Б. Пьол, є взаємовиключними категоріями, оскільки створене в субстраті діалекту явище стає новотвором загальнофранцузької системи [11, с. 35].

Виокремлення рис діатопічного варіанту має враховувати фонетичні, фонологічні, лексичні, морфосинтаксичні, синтаксичні та лінгвокультурологічні особливості, що дозволяє зрозуміти лінії розвитку французької мови в єдиному франкомовному світі.

Висновки. Сьогодні франкомовний світ існує як єдина система, цілісність якої забезпечується історичним формуванням і постійним контактом між її варіантами. Необхідна систематизація теоретичних і практичних знань про варіативність французької мови. Порівняльний аналіз фонетичних, лексико-семантичних, морфологічних, синтаксичних і лінгвокультурологічних особливостей у діатопічному контексті допоможе краще зрозуміти процеси глобального розвитку французької мови та франкофонного суспільства.

Регіональні та територіальні варіанти, будучи самобутніми, розвиваються в тісному зв'язку із загальнофранцузьким варіантом, збагачуючи його, але зазнаючи його нормалізуючого впливу. Диференціація відбувається в рамках загальних тенденцій розвитку французької мови. Цей факт не дозволяє французькій мові сформувати нові мови всередині та за межами Франції.

Дослідження показало, що діатопічна варіативність є багатогранним явищем, яке інтегрує соціолінгвістичні, психолінгвістичні та лінгвістичні аспекти. Воно виникло як відповідь на потреби франкофонів у глобалізованому світі та стало інструментом передачі культурних і когнітивних

значень. Моделі Ж.-П. Блома, Дж.Дж. Гамперца та К. Майєрс-Скоттон довели свою ефективність для пояснення цього явища. Перспективи подальших досліджень включають аналіз діатопічних варіантів у цифрових комунікаціях і їхній вплив на формування мовної ідентичності.

Список літератури:

1. Blom J.-P., Gumperz J.J. Social meaning in linguistic structures: Code switching in northern Norway. Directions in Sociolinguistics. New York: Holt, Rinehart, and Winston, 2001. 408 с.
2. Chaudenson R. La typologie des situations de francophonie. Le français dans l'espace francophone. Description linguistique et sociolinguistique de la francophonie. Vol. 1. Paris: Champion, 1995. С. 357-369.
3. Davau M., Cohen M., Lallemand M. Dictionnaire du français vivant. Paris: Bordas, 1972. 1338 с.
4. Gumperz J.J. Discourse Strategies. Cambridge: Cambridge University Press, 1982. 225 с.
5. Martin J.-B. Le français régional. La variation diatopique du français de France. Le français moderne, 1997, № 65(1). С. 55-69.
6. Milroy L. One Speaker, Two Languages: Cross-Disciplinary Perspectives on Code-Switching. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. 365 с.
7. Muller B. Le français d'aujourd'hui. Paris: Klincksieck, 1985. 302 с.
8. Myers-Scotton C. Contact linguistics. Oxford: Oxford University Press, 2002. 356 с.
9. Myers-Scotton C. Duelling languages. Grammatical structure in Codeswitching. Oxford: Clarendon Press, 1993. 304 с.
10. Poirier C. La français «régional»: méthodologies et terminologies. Français du Canada – Français de France. Actes du colloque de Trêves du 26 au 28 septembre 1985 / eds. Niederehe H.-J., Wolf L. Tübingen: Niemeyer, 1986. С. 139-176.
11. Pöll B. Francophonies périphériques: Histoire, statut et profil des principales variétés du français hors de France. Paris: L'Harmattan, 2001. 236 с.
12. Pöll B. Le français ou les français? La difficile naissance de la pluricentricité. Lengas, 1998, № 43. С. 163-182.
13. Starka G. Les français régionaux: exposé général. Actes du colloque «Les français régionaux». Québec, 1985. С. 31-45.
14. Swiggers P. L'insécurité linguistique: du complexe (problématique) à la complexité du problème. Cahiers de l'Institut de Linguistique de Louvain, 1993, № 19(3-4). С. 19-29.
15. Tuaillon G. Réflexions sur le français régional. TraLiLi, 1977, № 15(1). С. 7-29.
16. Warnant L. Dialectes du français et français régionaux. Langue française, 1973, № 18. С. 100-125.
17. Weinreich U. Languages in Contact. French, German and Romansh in twentieth-century Switzerland. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2011. 401 с.
18. Wolf L. Le français régional. Essai de définition. TraLiLi, 1972, № 10(1). С. 171-177.

Kosovych O. V. FRENCH LANGUAGE IN A DIATOPIC CONTEXT

The article explores the concept of regional variants of the French language, their theoretical foundations, and the characteristics of diatopic variants shaped by historical and sociocultural processes. It analyzes the history of the Francien dialect, which became the basis for the modern standard French variant, and its influence on other Gallo-Romance dialects since the 12th century. Key features of diatopic variants are identified, including archaisms, dialectisms, neologisms, and borrowings, which reflect linguistic contacts with minority languages (e.g., Flemish, Alsatian, Catalan). Special attention is given to sociolinguistic aspects, such as linguistic insecurity and diglossia, which impact the communicative practices of Francophones. The reconceptualization of the regional variant, initiated in the 1970s, is linked to the notions of polynomy and pluricentrism, reflecting contemporary trends in Francophonie. It is noted that identifying the features of diatopic variants should account for phonetic, phonological, lexical, morphosyntactic, syntactic, and linguocultural characteristics, enabling an understanding of the developmental trajectories of the French language within the unified Francophone world.

The study demonstrates that diatopic variation is a multifaceted phenomenon integrating sociolinguistic, psycholinguistic, and linguistic dimensions. It emerged as a response to the needs of Francophones in a globalized world and serves as a tool for conveying cultural and cognitive meanings. Models by J.-P. Blom, J.J. Gumperz, and C. Myers-Scotton have proven effective in explaining this phenomenon. The research underscores the importance of systematizing knowledge about diatopic variants to understand the global development of the French language and its role in intercultural communication. Future research prospects include analyzing diatopic variants in digital communications and their impact on shaping linguistic identity.

Key words: *French language, dialect, regional variant, territorial variant, diatopic variant, language situation, archaism, dialectism, neologism, borrowing, calque.*

UDC 821.111'01-6.09]-027.551
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/20

Kuts A. H.
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

PRIVATE CORRESPONDENCE IN EARLY MODERN ENGLISH: FAMILY, FRIENDSHIP AND LOVE LETTERS

The Tudor period in England was marked by significant social, economic, and cultural transformations that notably influenced communication methods, particularly letter-writing. The era's political shifts and religious conflicts rendered correspondence essential for both the nobility and the emerging middle class. This importance intensified in the 17th century, particularly following the establishment of public postal services by King Charles I in 1635. This initiative greatly enhanced the speed and reliability of letter exchanges compared to earlier private methods.

The article classifies Early Modern English correspondence into three primary categories: private, semi-official, and official letters. It highlights the communicative functions and socio-cultural contexts associated with private letters, providing a comprehensive understanding of their significance during this period.

Private correspondence in Renaissance England is analyzed in the following article with a specific focus on key types of letters according to Early Modern English epistolary practices: familiar, friendly, and love letters. It explores these letters' linguistic and stylistic features, highlighting their emotional, persuasive, and diplomatic tones. Through the analysis of letters from Elizabeth Lyke, Arthur Grey, and Catherine Howard, the article contrasts the rhetorical strategies employed in family, friendship, and love letters. Elizabeth Lyke's letter emphasizes familial duty and emotional persuasion; Arthur Grey's letter adopts a formal and diplomatic tone to maintain cordiality; and Catherine Howard's letter reflects romantic passion and vulnerability.

The article sheds light on Early Modern English society's evolving norms and values by analyzing the linguistic characteristics, including vocatives, archaic grammatical forms, and formulaic expressions.

Key words: *Early Modern England, correspondence, letter-writing, private letters, love letters, friendly letters.*

Statement of the problem. In the 16th and 17th centuries, England experienced significant transformations in social structure, the economy, and cultural life, which led to the evolution of communicative practices, particularly written correspondence. Influenced by political events such as dynastic changes, religious wars, and the establishment of parliamentary traditions, letter-writing became an integral part of life for both the nobility and the bourgeoisie. In the 17th century, correspondence gained special significance due to changes in social and infrastructural conditions. Notably, in 1635, King Charles I of England made the state postal service accessible to the general public. This reform significantly facilitated the exchange of correspondence, as previously, the delivery of letters depended on private arrangements or courier services, which were often unreliable and time-consuming.

At the same time, the cost of postal services remained high, complicating regular use for many people, especially those from lower social classes. As a result, many continued to rely on friends, acquaintances, or random travelers for letter delivery. This informal method of correspondence posed risks such as letter loss or interception.

Letters became not only a means of resolving business matters but also a tool for maintaining social ties and exchanging news and ideas. One reason for the growing popularity of letter-writing was the increase in literacy levels across different social strata. Early Modern English society gradually reached a new level of literacy due to expanded access to education, making writing a more accessible communication tool for a larger population. Women, who previously lacked educational opportunities, increasingly participated in correspondence, reflecting changes in their societal roles. Letters serve as valuable sources of information about the everyday life, customs, and beliefs of early modern England. They provide insight into the private lives of both historical figures and ordinary people, revealing their thoughts and feelings.

Analysis of recent research and publications. Since the late 20th century, sociolinguists, social historians, and literary scholars have shown increasing interest in letters and epistolary communication as social and cultural practices. Renewed academic interest in letters has led not only to scholarly studies but also to the publication of letter collections and specialized bibliographies (Daybell 2005a, 2006a; Daybell and Gordon 2012). These resources have expanded the data and analytical tools available to researchers and highlighted the relevance of letters in understanding socio-cultural issues such as literacy rates and women's education in past eras. The study of historical correspondence also sheds light on orthographic variation and linguistic changes in earlier periods. Most scholarly works are focused on the entire Modern period, as this era marked the height of letter-writing across Europe and beyond, with many studies concentrating on the 18th century (Postigliola et al. 1985). This century is often viewed as the peak of epistolary significance as a form of communication and self-expression. However, it is during the Early Modern English period that correspondence began to acquire characteristics that became typical of epistolary practices throughout the Modern period.

The typology of early modern English letters reflects the multifaceted social, economic, and cultural contexts in which they were produced. Academic inquiries into the typology of early modern English letters are based on the nature of the relationship between the addresser and the addressee, as well as the purpose and style of communication. There is no consensus in contemporary linguistic studies regarding the classification of early modern English letters, as the phenomenon of letter-writing in the 16th and 17th centuries was highly diverse and influenced by numerous factors. Discrepancies in classification approaches arise from various aspects affecting letter typology. The primary characteristics that distinguish letter types are the degree of formality and the target audience.

According to Alexander T. Bergs, there are two types of epistolary discourse: private (or personal) letters and business (or official) letters Sumadi supports a similar classification. Private letters are informal and emotional, intended for personal communication between relatives, friends, acquaintances, or close individuals. In contrast, business letters are formal and address legal, commercial, political, or administrative matters. As Bergs notes, certain social relationships and roles do not allow for private letters. For instance, John Paston I's letter to King Henry IV in 1449 is an example of business correspondence [2, p. 210]

Meanwhile, Floriana Popescu identifies three types of letters, distinguishing private letters while also treating semi-official and public letters as separate categories. Semi-official letters address matters between social circles with certain connections but not close personal ties. Public letters are directed toward a broader audience or higher officials and often serve political or societal purposes [6, p. 391].

The classification of early modern English epistolary discourse remains a topic of debate due to the blurred boundaries between "private" and "public" in medieval Europe. Social structure during this period was collective in nature, where individuals were perceived as integral parts of a community. Many aspects of life considered private today were under constant public scrutiny. The concept of privacy, as understood today, began to take shape during the Renaissance with processes of individualization but only acquired its modern meaning in the 19th century. The boundaries between personal and public life in the 16th and 17th centuries were so indistinct that applying contemporary categories of "privacy" or "publicity" to this period is challenging [1, p. 80].

The essence of the above suggests that it is impossible to definitively classify letters as either "private" or "official" due to the complex dynamics of their use and perception in Early Modern English society.

For example, a letter addressed to a single recipient often did not remain within the bounds of private communication. During the delivery process, it could be read by others – family members, secretaries, or even third parties involved in the delivery. Additionally, many letters were read aloud, especially those concerning socially or politically significant issues, making them partially public despite their formal status as private documents.

Thus, modern linguistics lacks a unified classification of Early Modern English letters, highlighting the need for further research in this field. Developing a typology of letters represents an important contribution to the study of the history of the English language and epistolary discourse.

Based on the criteria of formality and social context, Early Modern English letters can be divided into four types: private, official, semi-official, and public. Each type possesses distinctive features that determine not only the style of expression but also the structure, thematic content, and purpose of the correspondence.

Task statement. This article aims to examine private correspondence in sixteenth- and seventeenth-century England, focusing on familial, friendly, and love letters, as well as their key features, stylistic

characteristics, and social functions. By exploring this topic, we gain insights not only into how the English wrote and communicated in the past but also into the socio-cultural changes that shaped their written communication.

Outline of the main material of the study. This article pays particular attention to Early Modern English private correspondence, as private letters reflect not only daily life and interpersonal relationships but also the social norms regulating communication during this period. As Tone Hellesund notes, the analysis of private letters allows researchers to reconstruct fragments of life and reveal the emotional and social dimensions of communication [5, p. 247]. In the 16th and 17th centuries, letter-writing served as a means of expressing personal feelings and thoughts, fostering emotional bonds, and allowing the analysis of both individual experiences and broader communicative strategies in Early Modern England.

Collecting and analyzing factual material, three main types of private letters can be identified: family, friendship, and love letters. Each type has unique characteristics and serves specific functions, reflecting Early Modern English correspondence's emotional, social, and rhetorical strategies.

Family letters are characterized by emotional warmth, a desire to maintain family ties, and the transmission of everyday news. They often include wishes for health, expressions of care, and moral support. Elizabeth Lyke's letter to her daughter Bess is a vivid example of family correspondence. This letter exhibits a high degree of emotionality through affectionate addresses, gratitude, and concern for her son's financial situation. It employs repetition *"good daughter"*, epithets *"great candnesse"*, hyperboles, and an argumentative style to persuade her daughter to provide financial assistance to her brother. The letter combines a personal and persuasive tone, emphasizing family solidarity and expressing fears that family land might fall into the hands of outsiders. It exemplifies Early Modern English familial epistolary discourse, intertwining emotionality, logical reasoning, and the sociocultural context [3].

Friendship letters played a key role in the Early Modern English period. They, in contrast to family letters, served as a means of maintaining social contacts, exchanging opinions, and discussing current events. A relaxed style and humorous elements were commonly used in the following period. Arthur Grey's friendly letter, in contradiction to Elizabeth Lyke's family letter, adopted a formally friendly, polite, and restrained tone, which was typical for English correspondence in the 16th century. It employs euphemisms *"I am very sorry that I cannot"*, diplomatic explanations, and conventional politeness formulas *"Yowres euer wholy"* to maintain cordial relations despite the inability to fulfill a request. Unlike Elizabeth Lyke's letter, which demonstrates rhetorical pressure, repeated requests, and personal sentiments, Arthur Grey's letter is formal and relies on reasoned refusals and the avoidance of blunt expressions [4].

Love letters, as the most emotionally charged form of correspondence, are distinguished by the use of metaphors, compliments, and expressions of deep feelings. These letters reflect both the writer's personal emotions and the period's cultural ideals regarding love and romantic relationships. Catherine Howard's letter stands out as the most intimate and emotional, representing the genre of Early Modern English love letters. It conveys intense feelings through hyperboles, contrasts, and symbolic vows of loyalty. In contrast to Elizabeth Lyke's letter, which, despite its emotionality, remains pragmatic and persuasive: "*I heartilie preye you good doghtter sum what to streyne your selfe for my sake*", Catherine Howard's letter is deeply personal and filled with longing and despair: "*I never longed so much for a thing as I do to see you and to speak with you"*. Conversely, Arthur Grey's letter is diplomatic and formal, using euphemisms and official language to politely decline a request "*I am very sory that I cannot according to your request pleasure this Gentleman"* [7].

While Catherine Howard's letter embodies romantic passion and vulnerability, Elizabeth Lyke's letter emphasizes familial duty and persuasion, and Arthur Grey's letter reflects the restraint and hierarchical nature of official sixteenth-century correspondence.

Conclusions. The study of Early Modern English private correspondence reveals the multifaceted nature of communication during this period. Familial, friendly, and love letters served practical purposes and reflected broader cultural values, emotional bonds, and social hierarchies. The distinct rhetorical strategies and linguistic patterns in these letters highlight the complexity of interpersonal relationships and the role of epistolary practices in shaping social interactions. This analysis contributes to a deeper understanding of historical communication and the ways in which private correspondence mirrors the cultural and linguistic dynamics of early modern England.

Bibliography:

1. Семененко Г. М. Особливості англійського епістолярію XVI–XVII ст.: соціолінгвістичний аспект. *Мовознавство*. 2014. № 3. С. 78–85.
2. Bergs A. Letters. *Journal of historical pragmatics*. 2004. Vol. 5, no. 2. P. 207–227. URL: https://doi.org/10.1075/jhp.5.2.04ber (date of access: 08.04.2025).
3. Bess of Hardwick's letters | the complete correspondence, 1550-1608, letter ID:040. URL: https://www.bessofhardwick.org/ (date of access: 03.03.2025).
4. Grey A. The Spenser letters. *The Faculty of English*. URL: https://www.english.cam.ac.uk/ceres/haphazard/letters/lettersindex.html (date of access: 10.03.2025).
5. Hellesund T. Fragments of lives–the use of private letters in historical research. *Scandinavian journal of history*. 2007. Vol. 32, no. 3. P. 245–258.
6. Popescu F. Epistles and letters – between the private and the public space. *Communication and argumentation in the public sphere*. 2007. Vol. 1, no. 3. P. 388–395.
7. Queen Catherine Howard to Thomas Culpeper letter analysis. *English History*. URL: https://surl.li/xvumxd (date of access: 04.03.2025).

Куц А. Г. ПРИВАТНЕ ЛИСТУВАННЯ В РАННЬОНОВОАНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРІОДІ: СІМЕЙНЕ, ДРУЖНЄ ТА ЛЮБОВНЕ ЛИСТУВАННЯ

Період Тюдорів в Англії ознаменувався значними соціальними, економічними та культурними трансформаціями, які помітно вплинули на способи комунікації, зокрема на листування. Політичні зміни та релігійні конфлікти цієї епохи зробили листування важливим засобом спілкування як для аристократії, так і для середньої ланки суспільства. Його значення зросло у XVII столітті, особливо після заснування публічної поштової служби королем Карлом I у 1635 році. Ця ініціатива суттєво покращила швидкість і надійність обміну листами в порівнянні з попередніми приватними методами доставки.

У статті кореспонденцію ранньоновоанглійської мови класифіковано на три основні категорії: приватні, напівофіційні та офіційні листи. Особлива увага приділяється комунікативним функціям і соціокультурному контексту приватного листування, що дає змогу глибше зрозуміти його значення в цей історичний період.

Приватне листування в епоху Відродження в Англії аналізується в межах цієї статті з акцентом на основні типи листів згідно з епістолярною практикою ранньоновоанглійської доби: сімейне, дружнє та любовне листування. Досліджено лінгвістичні та стилістичні особливості цих листів, зокрема їх емоційне, переконливе та дипломатичне забарвлення. На прикладі листів Елізабет Лайк, Артура Грея та Кетрін Говард у статті порівнюються риторичні стратегії, які використовуються в листах сімейного, дружнього та любовного характеру. Лист Елізабет Лайк підкреслює почуття родинного обов'язку та емоційного впливу; лист Артура Грея вирізняється формальним і дипломатичним тоном для збереження доброзичливості; лист Кетрін Говард відображає романтичну пристрасть і вразливість.

Аналізуючи мовні характеристики, зокрема вживання звертань, архаїчних граматичних форм і шаблонних виразів, стаття проливає світло на еволюцію норм і цінностей суспільства ранньоновоанглійської Англії.

Ключові слова: *листування, написання листів, приватні листи, любовні листи, дружні листи.*

УДК 811.111’42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/21

Малаховська Я. І.
Волинський національний університет імені Лесі Українки

КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ ПЕРСУАЗИВНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ВІДЕОДИСКУРСІ

Персуазивність є багатогранним явищем, яке переплітає лінгвістичну, когнітивну та комунікативну сфери. Для повного розуміння цього явища в англомовному навчальному відеодискурсі необхідно заглибитися в його когнітивні характеристики та структурні рамки. Це дослідження вивчає персуазивність через призму когнітивного моделювання. У статті висвітлено, як функціонує персуазивність в англомовному навчальному відеодискурсі. Спираючись на засади когнітивної лінгвістики, персуазивність представлена як концептуальна сутність, вербалізована такими лексемами, як «persuasion», «persuade», «persuasive» та «persuasively». Семантичний аналіз підкреслює значущість цих мовних одиниць у конструюванні концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION, який відображає дію, що спрямована на вплив однієї людини на думки та дії іншої. Ця дія характеризується інтерактивністю, інтенційністю, інструментальністю, темпоральністю результату, позитивним ставленням реципієнта до мовця та волею у прийняті думок та здійсненні посткомунікативних дій. Для розкриття динаміки персуазивності змодельовано концептуальну фреймову мережу, в якій поєднано пропозиції базмсних фреймів – предметного і акціонального. У предметному фреймі концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION ПРЕДМЕТ-PERSUADER описується за якісними, кількісними, буттєвими, темпоральними та локативними характеристиками. Якісні ознаки персуазивності включають авторитетність, емоційність та раціональність. До буттєвих ознак належать способи існування персуазивності: мовлення, пояснення, спонукання, запитання, інструкції, аргументація та емоції. Акціональний фрейм концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION демонструє взаємозв’язки між предметами дії, кожен із яких виконує певну роль: агенс, пацієнс, стимул (причина або мета), інструмент, фактитив (результат). Ця структура може бути розширена локальними та темпоральними пропозиціями. У контексті англомовного навчального відеодискурсу персуазивність відіграє ключову роль, спрямовуючи дії вчителя на вплив на думки й дії учнів для формування їхніх знань і навичок. Цей процес є інтерактивним та інтенційним і реалізується за допомогою вербальних і невербальних інструментів, базуючись на позитивному ставленні та волевиявленні учнів.

Ключові слова: *англійська мова, фрейм, дискурс, когнітивна ознака, концепт, персуазивність, слот.*

Постановка проблеми. Осмислення феномена персуазивності є неможливим без залучення когнітивного моделювання, яке забезпечує відтворення його ключових характеристик та структурну організацію знань про це поняття, репрезентованих у свідомості людини. У межах когнітивної лінгвістики знання про явища та об’єкти інтерпретуються крізь призму концептів, які відображають релевантні ознаки об’єктів, забезпечують категоризацію значень і слугують основою для формування мовної картини світу [19]. Звернення до когнітивного виміру персуазивності відкриває можливості для розуміння механізмів її функціонування в англомовному навчальному відеодискурсі (далі – АНВД).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти вивчення персуазивності були у фокусі уваги науковців, які працюють у межах комунікативної лінгвістики [6], психолінгвістики [5] та дидактики [1]. Персуазивність визначають як комунікативну стратегію, спрямовану на вплив, або здатність вплинути на думки, почуття, умовиводи та поведінку реципієнта завдяки вербальним і невербальним ресурсам [5, с. 33]. Водночас когнітивний вимір персуазивності залишається недостатньо розробленим і не набув системного концептуального осмислення в сучасній лінгвістичній парадигмі.

У дослідженні застосовано концептуальний, компонентний і семантичний аналізи [3; 19], що дають змогу простежити особливості концептуалізації феномену персуазивності та виявити його ключові когнітивні характеристики. Теоретичним підґрунтям для структурування концепту ПЕР-

СУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION є теорія базисних фреймів Ч. Філлмора [9] та С. А. Жаботинської [2].

АНДВ визначаємо як складне соціально зумовлене мультимодальне явище, яке включає сукупність комунікативних характеристик взаємодії учасників у рамках статусно-рольових відносин, що зумовлені метою освітнього процесу, конкретною навчальною ситуацією та персуазивністю спілкування.. Цей тип дискурсу є особливим динамічним втіленням комунікативної практики за допомогою візуальних та аудіальних каналів у навчальному контексті. Матеріальне втілення такої комунікації виражене у форматі відео (відеоуроків, навчальних презентацій, лекцій, демонстраційних відеозаписів уроків тощо) [4, с. 110, 113].

Матеріалом дослідження є відео уроків англійської мови з мережі YouTube та скрипти до них. Ці відео є демонстраційними записами цілих уроків або фрагментів певного етапу уроку, які проводяться учителями англійської мови для учнів, які вивчають англійську як іноземну в молодших класах країн Азії. Такий вибір матеріалу зумовлений наявністю достатньої кількістю джерел для здійснення дослідження, я також наявністю значного різноманіття у використанні вербальних та невербальних засобів.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення когнітивних ознак та структурна організація феномену персуазивності в англомовному навчальному відеодискурсі, що передбачає ідентифікацію імені концепту, визначення його базових когнітивних ознак і моделювання структури концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION.

Виклад основного матеріалу. Концептуально-семантичний аналіз різних лексико-граматичних одиниць на позначення явища персуазивності дозволяє зробити висновок, що концепт ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION вербалізований в англійській мові такими лексемами: іменник *persuasion*, дієслово *persuade*, прикметниками *persuasive* та *persuadable*, прислівником *persuasively*. Семи іменника *persuasion* охоплюють найбільшу повноту значень, тому його можна вважати іменем концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION [7; 8; 10; 11; 12].

Дефініційний аналіз тлумачень іменника *persuasion* показав, що основне значення мають семи, які представляють ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION як дію та процес впливу на когось, що становить родову ознаку лексеми: *the act/action and process of persuading somebody to do something or to believe something* [7; 11; 12]. Проте інші семи несуть диференційне значення та надають можливість виділити видові ознаки персуазивності.

Персуазивність/persuasion має наступні додаткові значення: «стан» – *the state or fact of being persuaded or convinced* [18]; *the condition of being persuaded* [11]; «здатність» – *the ability to persuade* [11]; *the power to persuade; persuasive force* [17]; «думка-об'єкт» та «думка-результат» – *an opinion held with complete assurance* [11]; *a personal belief or judgment that is not founded on proof or certainty* [13]; *a particular belief or set of beliefs* [8]; «засіб» або «спосіб» – *a persuading argument* [11]; *a mode of communication concerned with inducing or urging the adoption of certain beliefs, theories, or lines of action by others* [13]; *a form of speech or writing that uses argument or emotion to make the listener or reader believe what the author is saying* [7]. Ці семи розширюють розуміння когнітивних особливостей персуазивності та дають змогу виділити такі ознаки:

− ідентифікаційна ознака – «суб'єкти дії» (*author; someone, that person, listener, reader*) та «предмет дії» (*beliefs, lines of action, what the author is saying*). Тобто персуазивність уключає людину, яка здійснює дію переконування та іншу людину або групу людей, на яких спрямована ця дія, а також предмет цієї дії, думки та дії;

− інтерактивна ознака відображає взаємодію суб'єктів персуазивності (*by talking to that person*);

− інтенційна ознака – «мета дії» (*to do something or to believe something; to make the listener or reader believe*) – дія спрямована на зміну думок та дій реципієнта;

− інструментальна ознака – дія переконування здійснюється завдяки засобам різної природи, вербальної та невербальної (*that uses argument or emotion; with inducing or urging; asking many times; by talking to that person*);

− каузативна ознака – «причина дії» (*a good reason to do it; sufficient motives; reasons why they should do it)* – здійснення дії має свої мотиви, наміри;

− вольова ознака – людина, на яку спрямована персуазивна дія, має волю у прийнятті думок або здійсненні дій, чи їх відмови (*to make the listener or reader believe; concerned with inducing or urging; to make someone decide; making you want*);

− аксіологічна ознака – «позитивна оцінка» (*a good reason; successfully; feel sure; true*) – мотиви, цілі та засоби персуазивної дії мають позитивний характер та мають бути позитивно оцінені реципієнтом для отримання мовцем бажаного результату;

– темпоральна ознака – «тривалість результату дії» – довгостроковий результат – зміна думок, світогляду; короткостроковий – одноразова реактивна дія;

– фактативна ознака – «результат дії» (*win approval or support for; prevail upon successfully; the adoption of certain beliefs, theories, or lines of action by others*) – наявність бажаного успішного результату дії переконання.

Отже, концепт ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION відображає дію, основним змістом якої є вплив однієї людини на думки та дії іншої. Такий вплив характеризується інтерактивністю, інтенційністю, інструментальністю, темпоральністю результату, позитивною оцінкою реципієнтом дій адресанта та наявністю волі у прийняті думок чи дій.

Спираючись на дослідження базисних фреймів Ч. Філлмора та С. А. Жаботинської, вважаємо за доцільне структурувати концепт ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION у вигляді концептуальної фреймової мережі, яка складається з семантичних слотів (складників), які з'єднані між собою релятивними зв'язками та наповнені конкретними значеннями залежно від контексту ситуації [19]. Фрейми визначають як когнітивні структури знань репрезентовані мовними засобами [9]. Базисні фрейми відображають первісні, найбільш узагальнені принципи категоризації та організації інформації. Інтегроване утворення кількох базисних фреймів називається концептуальною фреймовою мережею [2, с. 180]. Теорія базисних фреймів налічує п'ять різновидів: предметний, акціональний, посесивний, таксономічний та компаративний фрейми.

На основі енциклопедичних знань про «*persuasion*» можна вважати, що структуру концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION формують пропозиції предметного та акціонального базисних фреймів. У предметному фреймі один і той самий ПРЕДМЕТ описується за своїми якісними, кількісними, буттєвими, темпоральними та локативними характеристиками. Такий фрейм представлений у вигляді набору пропозицій, в яких предмет та його ознаки мають реляції типу *є/існує*: «ПРЕДМЕТ є ТАКИЙ – якість; ПРЕДМЕТ є СТІЛЬКИ – кількість; ПРЕДМЕТ є ТАК – спосіб буття; ПРЕДМЕТ є/існує ТОДІ – час; ПРЕДМЕТ є/існує ТАМ – місце» [2, с. 180–182].

На основі цього підходу в концепті ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION виділяємо ключовий ПРЕДМЕТ-СУБ'ЄКТ дії, якому належить ім'я PERSUADER (переконуючий). Зобразимо предметний базисний фрейм концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION у вигляді схеми (див. Рис. 1).

Пропозиція «PERSUADER є ТАКИЙ – якість» представлена прикметником *persuasive* (переконливий). Семантичний та синонімічний аналіз значень лексеми *persuasive* дозволяють виділити додаткові значення та більш повно описати якісні ознаки ПРЕДМЕТУ: *alluring, cogent, compelling, conclusive, convincing, credible, effective, eloquent, energetic, forceful, relevant, valid, impressive, influential, inspiring, logical, plausible, potent, powerful, valid, strong* [11; 15]. Ці значення можна розподілити на три основні групи: авторитетні – владні, привабливі – емоційні та логічні – достовірні. Тобто персуазивність за кваліативною ознакою є авторитетна, емоційна та раціональна.

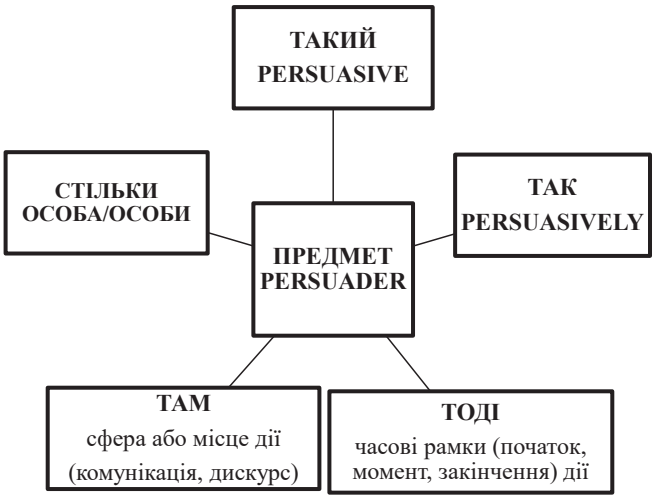

Рис. 1. Предметний базисний фрейм концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION

Предметна схема «PERSUADER є ТАК – спосіб буття» відповідає прислівнику *persuasively* (переконливо). Спосіб буття ПРЕДМЕТУ-PERSUADER корелює з такими основним значенням: *in a way that makes somebody want to do or believe something* [7; 12]. Це значення розкривається в таких основних способах дії: *inducing, urging, telling, tellingly, touching, winning, productively, efficaciously, talking, explaining, asking, reasoning* [15]. Спосіб буття PERSUADER розкриває способи існування персуазивності в цілому.

Слот СТІЛЬКИ відображає кількість переконуючих. Персуазивна дія може здійснюватися одним мовцем або автором дискурсу, групою осіб або ж неживим об'єктом, який має персуазивну силу (*persuader, author, person, someone, thing, persuading argument* [7, 8, 12, 16]).

Слоти ТАМ та ТОДІ можливо конкретизувати лише на прикладі конкретного дискурсу. Як було доведено вище, персуазивність є інтерактивною за своїм характером, тому її існування можливе під час комунікації та обмежене її тривалістю, а також тривалістю досягнення поставленої мети.

Таким чином, якісними ознаками ПРЕДМЕТУ персуазивної дії, а отже і самої персуазивності загалом, є авторитетний, емоційний та раціональний характер. До буттєвих ознак персуазивності відносимо способи її існування або ж творення, а саме через мовлення пояснення, спонукання, запитання, емоції. Кількісна ознака відображає число переконуючих, які беруть участь у персуазивній дії. Темпоральні та локальні характеристики актуалізуються у конкретних прикладах дискурсу.

В акціональному фреймі відображені зв'язки між кількома предметами, які наділені певними ролями. До основних ролей належать агенс, пацієнс, стимул (причина або мета), інструмент, фактитив (результат). Вони також можуть бути розширені за рахунок локативу (джерело, місце) та темпоративу (початок, момент, кінець). Взаємозв'язки між предметами визначаються дією агенса та експлікуються дієсловом *діє* у поєднанні з відповідними прийменниками: *діє на* (пацієнс/об'єкт), *діє через/задля* (причину/мету), *діє за допомогою* (інструменту), *діє для* (результату) [2, с. 181] (див. Рис. 2).

Вузол СУБ'ЄКТ (АГЕНС) концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION містить у собі наступні лексеми, вибрані з значень слова *persuasion* та похідними з лексикографічних джерел: *persuader, author, person, someone, thing, persuading argument.* Під поняттям «вузол» маємо на увазі поєднання слотів одного і того ж рівня. Вузол АГЕНС складається з слоту ОСОБА/ОСОБИ та слоту ПРЕДМЕТ.

Persuasion: a form of speech or writing that uses argument or emotion to make ***the listener or reader*** *believe what* ***the author*** *is saying* [7].

Persuader: a person *or* ***thing*** *that is able to make people believe that something is true or a good idea* [12]; **a person or thing** that persuades [8]; ***someone*** *who tries to persuade or induce or lead on* [16].

СУБ'ЄКТ персуазивності *діє на* ОБ'ЄКТ (ДЕХТО ПАЦІЄНС або ДЕЩО ОБ'ЄКТ). Вузол складається зі слотів ОСОБА/ОСОБИ та ОБ'ЄКТ. Ці слоти наповнюють лексеми *people, listener,*

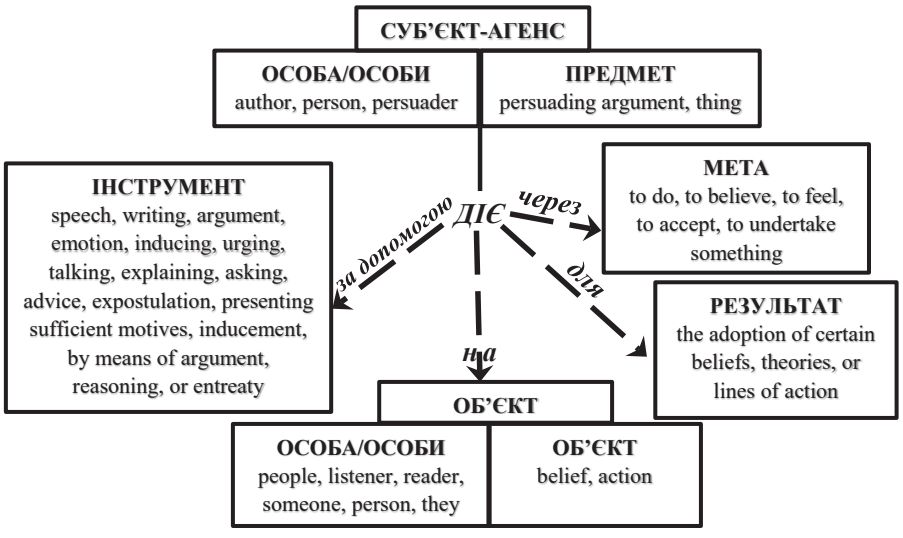

Рис. 2. Акціональний базисний фрейм концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION

reader, someone, that person, they; belief, action. Таким чином, СУБ'ЄКТ персуазивної дії може здійснювати вплив як на одну людину або групу людей в цілому, а також об'єктом його дії можуть бути окремо думки або дії.

Persuasion: the act of persuading ***someone*** *to do something or to believe something* [7; 8; 10; 12]; *communication intended to induce* ***belief*** *or* ***action*** [17].

Persuade: to make ***someone*** *do or believe something by giving* ***them*** *a good reason to do it or by talking to* ***that person*** *and making* ***them*** *believe it* [7].

Слот МЕТА вербалізується у визначеннях з лексикографічних джерел у вигляді інфінітивних конструкцій *to do, to believe, to feel, to accept, to undertake something, to induce belief or action*. Вплив на думки та дії реципієнта є глобальною МЕТОЮ персуазивної дії в будь-якому виді дискурсу. Проте прослідкувати конкретну мету СУБ'ЄКТА можливо тільки на прикладі певного дискурсу.

Наповнення слоту РЕЗУЛЬТАТ частково збігається з слотом МЕТА: *the adoption of certain beliefs, theories, or lines of action*. За наявності успішного кінцевого результату пацієнс приймає думки та виконує дії необхідні АГЕНСУ. Семи дієслова *persuade* (*win approval or support for; prevail upon successfully; gain over;*) вказують на наявність бажаного успішного результату дії. Проте сема – *to try to influence* демонструє, що очікуваний результат не обов'язково може трапитися, це може бути лише спроба впливу. Як і МЕТУ, РЕЗУЛЬТАТ можна прослідкувати лише в дискурсі.

СУБ'ЄКТ діє за допомогою ДЕЩО інструмент. Слот ІНСТРУМЕНТ розуміється як стратегія та засоби здійснення персуазивної дії. До цього слоту відносимо лексеми: *speech, writing, argument, emotion, inducing, urging, talking, explaining, asking, advice, expostulation, presenting sufficient motives, inducement, by means of argument, reasoning, or entreaty*. Значний перелік інструментів персуазивної дії вказує на її гетерогенний характер. Проте виявити конкретні інструменти актуалізації персуазивності можливо лише імпліцитно.

Persuasion: a form of ***speech*** *or* ***writing*** *that* ***uses argument or emotion*** *to make the listener or reader believe what the author is saying* [7]; *a mode of communication concerned with* ***inducing or urging*** *the adoption of certain beliefs, theories, or lines of action by others* [13].

Persuade: to make someone do or believe something ***by giving them a good reason*** *to do it or* ***by talking*** *to that person and making them believe it* [7]; *to make someone decide to do something, especially* ***by giving them reasons*** *why they should do it, or asking them many times to do it* [10]; *to influence or gain over* ***by argument, advice, entreaty, expostulation*** [13]; *to cause to do something* ***by reasoning, urging, or inducement*** [18]; *to cause (someone) to accept a point of view or to undertake a course of action* ***by means of argument, reasoning, or entreaty*** [14].

Отже, акціональний фрейм концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION репрезентує взаємозв'язок суб'єкта дії з іншими компонентами цієї дії. Фрейм складається з п'яти основних компонентів: СУБ'ЄКТ діє на ОБ'ЄКТ через наявну МЕТУ за допомогою ІНСТРУМЕНТУ для отримання РЕЗУЛЬТАТУ. СУБ'ЄКТ та ОБ'ЄКТ є не звичайними слотами, а вузлами, котрі складаються з слотів та можуть бути розвинені за рахунок пропозицій предметного фрейму.

Для пояснення актуалізації та динамічності концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION в АНВД необхідно поєднати виділені базисні фрейми. Змоделюємо фреймову мережу концепту ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION на основі аналізу фрагментів навчального відеодискурсу.

«СУБ'ЄКТ-PERSUADER-teacher є ТАКИЙ (*persuasive: logical, powerful, inspiring etc.*) діє ТАК (*persuasively: tellingly, expertly, capably, energetically*) діє на ОБ'ЄКТ-PERSUADEE-student/students діє через МЕТУ (формування знань та навичок) діє за допомогою ІНСТРУМЕНТУ (*speech, writing, argument, emotion, inducing, talking, explaining, asking, advice etc.*) діє задля РЕЗУЛЬТАТУ (сформовані знання та навички) діє ТАМ (в класі, на уроці) діє ТОДІ (на певному етапі уроку, продовж цілого уроку, впродовж теми)».

Для прикладу розглянемо фрагмент англомовного навчального відеодискурсу. Відеозапис є демонстраційним відео уроку англійської мови для учнів четвертого класу початкової школи в Китаї на тему «A recipe» (*I chose to teach a recipe. A recipe has a structure. It consists of three parts. Uh… the name of the dish. Ingredients – part number two. And part number three – uh… instructions or how you cook a dish.* [20]) (див. Рис. 3).

(1) *T.: Today we are going to read one of Teacher Val's books* (вказує рукою на себе)*. Okay, yes. So, tell me what is the title of this book.* (піднята рука) *What is the title of this book?* (вказівний жест руки на учня)

(2) *S1: The title of this book is how to make a pizza.*

(3) *T.: Good girl. Thank you very much. […] What do you see?* (вказує на зображення на екрані) (див. Рис. 3) *What do you see?* (вказує рукою на учня)

Рис. 3. Фрагмент англомовного навчального відеодискурсу

(4) *S3: I see a pizza with meat and peppers.*

(5) *T.: Yes, very good. You see a big pizza with lots of stuff on it. And what do you think this book is about? What do you think it is? […]*

(6) *S4: I think this book is about how to make a pizza.*

(7) *T.: And you are absolutely right. That's right. It is about how to make a pizza. So, today Teacher Val is going to make a pizza and you* (вказує двома руками на учнів) *are going to* (імітує вживання їжі) *eat it. All right. Let's learn how to make it. […] Let's read. [Music]* (танцювальні рухи вчителя) [20].

У фрагменті учитель виступає переконуючим. Він є авторитетним, що зрозуміло з його ролі вчителя, а також наявності більшого багажу знань, здатності впливати. Учитель діє з ентузіазмом, активно, заохочуюче, що можна прослідкувати в частих змінах тону голосу та використанні значної кількості жестів та привітної міміки обличчя. Вся діяльність вчителя направлена на учнів задля формування їх знань та навичок, а саме розвитку навичок читання та вивчення нових слів з теми «A recipe». Інструменти реалізації персуазивної дії включають засоби вербальної та невербальної природи: усне та писемне мовлення, а саме запитання (1, 3, 5), інструкції (1, 7), повтори (1, 3, 5, 7)), використовується у поєднанні з жестами (вказівка рукою на надписи, на дошку, на учнів, піднята рука). Емоційні засоби включають зображення піци на екрані, використанні мелодії знайомої учням, залучення себе та учнів в процес, що відображено за допомогою займенника «*we*», занурення в атмосферу приготування (*Teacher Val is going to make a pizza and you are going to eat itю),* а також використання актуальної та цікавої теми для учнів – приготування піци.

Результатом персуазивної дії є сформовані навички та знання з теми, які проявляються у здійсненні конкретних дій, реакцій учнів, що можливо лише за рахунок їх позитивного сприйняття дій вчителя. Персуазивна дія учителя здійснюється в класі на уроці англійської мови, а її тривалість може відбуватися протягом одного комунікативного ходу, від початку до закінчення певного етапу уроку, усього уроку, або навіть цілої теми. У цьому фрагменті персуазивні дії, спрямованні на вивчення нових слів, здійснюються в межах одного уроку, проте МЕТА розвиток навичок читання охоплює декілька занять, оскільки фрагмент взятий з відео, яке входить до сету записів уроків «How to Teach Reading Skills» [20].

Висновки. Отже, уявлення персуазивності в свідомості будь-якої людини можливе через усвідомлення її основних когнітивних ознак та реляцій між складниками. Персуазивність розуміємо як інтерактивну інтенційно спрямовану дію та процес, суттю яких є вплив мовця на думки та дії реципієнта. Інструменти реалізації цієї дії є гетерогенними за своєю природою та включають вербальні та невербальні засоби. Фреймова мережа відображає знання та досвід асоційовані з концептом ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION. Комбінація предметного та акціонального фреймів дає можливість представити компоненти персуазивності, їх ознаки та взаємодію в АНВД. Персуазивність пронизує весь процес англомовного навчального відеодискурсу та структурує діяльність учасників навчальної комунікації. Персуазивність у навчальному відеодискурсі становить вплив учителя на думки та дії учнів з метою форму-

вання їх знань та навичок. Результат цієї дії можливий лише за рахунок позитивного ставлення учнів до вчителя та його дій та прослідковується у їх волевиявленні.

Перспективи для майбутніх досліджень убачаємо в виявлені способів актуалізації персуазивності в англомовному навчальному відеодискурсі, а також виділенні стратегій реалізації персуазивності.

Список літератури:

1. Білоус С. Організація процесу навчання майбутніх філологів публічного виступу англійською мовою. *Ars linguodidacticae*. 2018. Вип. 2. С. 71–75.

2. Жаботинська С.А. Посесивна конструкція і концептуальні трансформи. *Мова. Людина. Світ. До 75-річчя професора М.П. Кочергана*: збірка наукових праць / за ред. О.О Тараненка. Київ: КНЛУ, 2006. С. 178–192.

3. Крисанова Т.А. Актуалізація негативних емоцій в англомовному кінодискурсі: когнітивно-комунікативний і семіотичний аспекти: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2020. 514 с.

4. Малаховська Я.І. Комунікативні характеристики англомовного навчального відеодискурсу. *Нова філологія*. 2024. Вип. 93. С. 108–115.

5. Маслова Ю.П. Персуазивність газетного дискурсу сучасної України воєнного періоду. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія».* Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 18(86). С. 33–36.

6. Чеберяк А.М. Лінгвостилістичні та комунікативно-прагматичні особливості реалізації стратегії персуазивності у текстах відкритих листів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2011. № 58. С. 65–72.

7. Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english (дата звернення: 11.03.2025).

8. Collins English Dictionary. URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english (дата звернення: 11.03.2025).

9. Fillmore C.J. Frame semantics. *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. / ed. by D. Geeraerts. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2006. P. 373-400.

10. Longman Dictionary. URL: https://www.ldoceonline.com/dictionary (дата звернення: 11.03.2025).

11. Merriam-Webster. URL: https://www.merriam-webster.com (дата звернення: 11.03.2025).

12. Oxford Learner's Dictionary. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english (дата звернення: 11.03.2025).

13. Sensagent – dictionary. URL: https://www.sensagent.com/ (дата звернення: 11.03.2025).

14. The Free Dictionary. URL: https://www.thefreedictionary.com (дата звернення: 11.03.2025).

15. Thesaurus. URL: https://www.thesaurus.com (дата звернення: 11.03.2025).

16. Vocabulary. URL: https://www.vocabulary.com (дата звернення: 11.03.2025).

17. WordNet. URL: https://wordnet.princeton.edu/ (дата звернення: 11.03.2025).

18. YourDictionary. URL: https://www.yourdictionary.com (дата звернення: 11.03.2025).

19. Zhabotynska S.A. Principles of building conceptual models for thesaurus dictionaries. *Cognition, communication, discourse*. *International On-line journal*. 2010. №1. P. 75-92.

Ілюстративний матеріал:

20. How to Teach Reading Skills: Grade 4 – “How to Make a Pizza” (Full Class). URL: https://www.youtube.com/watch?v=UjdSvgxN6s8&t=234s (дата звернення: 10.04.2025).

Malakhovska Ya. I. COGNITIVE ASPECT OF PERSUASION IN ENGLISH EDUCATIONAL VIDEO DISCOURSE

Persuasion is a multifaceted phenomenon that involves linguistic, cognitive and communicative aspects. In order to fully understand this phenomenon in English educational video discourse, it is necessary to delve into its cognitive characteristics and structural framework. This study examines persuasion through the prism of cognitive modelling. The article shows how persuasion works in English educational video discourse. Drawing on cognitive linguistics, persuasion is presented as a conceptual entity verbalized by lexemes such as "persuasion," "persuade," "persuasive," and "persuasively. The semantic analysis highlights the importance of these linguistic units in the construction of the concept PERSUASION, which reflects an action aimed at influencing the thoughts and actions of another person. This action is characterized by interactivity, intentionality, instrumentality, temporality of the result, positive attitude of the recipient to the speaker, and the will to adopt thoughts and perform post-communicative actions. In order to reveal the dynamics of persuasion, a conceptual frame network is modelled that combines the proposals of the basic frames – thing and action. In the thing frame of the concept PERSUASION, the subject PERSUADER is

described by qualitative, quantitative, existential, temporal and locational characteristics. The most common qualitative traits of persuasion include authority, emotionality, and rationality. The existential characteristics include the ways in which persuasion exists: speech, explanation, inducement, questioning, instruction, argumentation, and emotion. The action framework of the concept PERSUASION shows the interrelationships between the objects of action, each of which plays a specific role: agent, patient, stimulus (cause or goal), instrument, factitive (result). This structure can be extended to include local and temporal propositions. In the context of English educational video discourse, persuasion plays a key role, directing the teacher's actions to influence students' thoughts and actions in order to build their knowledge and skills. This process is interactive, intentional and realised through the use of verbal and non-verbal tools, based on the positive attitude and will of the learners.

Key words: *basic frame, cognitive feature, concept, conceptual frame network, persuasion, slot.*

УДК 811.111'367.625:659.1
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/22

Мойсеєнко І. П.
Київський національний лінгвістичний університет

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ БРИТАНСЬКОЇ РЕКЛАМИ (НА МАТЕРІАЛІ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ ЖІНОЧИХ ЖУРНАЛІВ)

У статті розглянуто граматичні особливості британської реклами в контексті жіночої аудиторії та їхній вплив на споживацьку свідомість. Автор наголошує, що в рекламі як одному з найпомітніших складників сучасного інформаційного простору активно використовуються мовні засоби для формування позитивного іміджу товарів і послуг. В умовах постійного зростання конкуренції рекламні тексти стають дедалі вишуканішими й цілеспрямованішими, а специфіка граматичних конструкцій відіграє важливу роль у досягненні ефективного впливу.

Мета дослідження полягає у виявленні та систематизації граматичних засобів британської реклами, орієнтованої на жіночу аудиторію, на прикладі популярних глянцевих журналів. Увага зосереджується на тих структурних і комунікативних аспектах, які дозволяють найефективніше привабити й утримати увагу читачок.

Результати дослідження свідчать, що реклама для жіночої аудиторії характеризується переважанням динамічних, лаконічних, а часом і провокативних граматичних структур. Імперативні форми створюють відчуття нагальної дії, а риторичні питання залучають читача до уявного діалогу. Еліптичні конструкції надають текстам лаконічності та експресивності, водночас зберігаючи інтригу. Модальні дієслова формують у реципієнта відчуття можливості вибору й заохочують спробувати новий продукт. Використання вищої і найвищої ступенів порівняння прикметників підсилює емоційний вплив і підкреслює унікальність пропонованого товару.

У роботі розглянуто різні типи речень, імперативи, риторичні запитання, еліпси, модальні конструкції та форми ступенів порівняння прикметників, що дає змогу глибше зрозуміти мовні механізми впливу на адресата. Результати цього дослідження сприятимуть вдосконаленню виражальних засобів рекламних повідомлень.

Ключові слова: *еліптичні речення, імператив, модальні дієслова, рекламний дискурс, рекламні тексти, риторичні питання.*

Постановка проблеми. Реклама як один із ключових елементів сучасного інформаційного простору заслуговує на підвищену увагу з боку дослідників різних наукових напрямів – від маркетингу та соціології до лінгвістики й психолінгвістики. Її здатність впливати на масову свідомість, формувати споживчу поведінку та визначати ціннісні орієнтири робить рекламний дискурс перспективним об'єктом для наукових розвідок [1, с. 4]. У лінгвістичних дослідженнях реклама розглядається не лише як комунікативне повідомлення з комерційною метою, але й як складний багаторівневий феномен, що поєднує різноманітні вербальні та невербальні компоненти [2; 3]. При цьому особливої уваги потребують граматичні аспекти рекламних текстів, оскільки вони є одним із центральних чинників, що визначають переконливість і динаміку вербального впливу.

Попри численні дослідження, присвячені лексико-стилістичним та дискурсивним параметрам рекламного повідомлення, граматичний рівень – зокрема особливості синтаксичної організації, вживання імперативів, модальних дієслів, питальних та еліптичних речень тощо – все ще залишається недостатньо висвітленим у контексті специфіки цільової аудиторії. Жіноча аудиторія, яка зазвичай є активним адресатом великої кількості рекламних звернень, має певні культурні, психологічні та соціальні характеристики, що відображаються у змісті й стилістиці рекламних текстів. За відсутності детального аналізу граматичних засобів, спрямованих на жінок, дослідники ризикують втратити важливу складову розуміння загальних механізмів впливу.

Таким чином, актуальність цього дослідження визначається потребою в комплексному та систематичному розгляді граматичних особливос-

тей британської реклами, орієнтованої на жіночу аудиторію. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про зростання інтересу до вивчення гендерних особливостей рекламного дискурсу, однак бракує спеціалізованих праць, що розкривали б специфіку саме граматичних конструкцій у жіночих глянцевих виданнях Великої Британії. Враховуючи значний вплив таких журналів, як British Vogue, Elle та Cosmopolitan, на формування естетичних, стильових і поведінкових орієнтирів жінок, детальний аналіз цих текстів є вкрай потрібним. Синтез лінгвістичних, семіотичних і прагматичних підходів до вивчення граматичних засобів дозволить виявити приховані механізми переконання та мотивації, а також розкрити особливості сприйняття ідеалів краси, успіху та саморепрезентації, що пропонуються рекламою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці рекламний дискурс розглядається як особливий тип комунікації, що поєднує інформативність із впливовістю, використовуючи широкий спектр граматичних засобів для досягнення прагматичних цілей [1; 2; 3]. Значний внесок у вивчення синтаксичних особливостей англомовного рекламного тексту зробила Н. Куспісь [4], яка зосередила увагу на використанні експресивних та розмовних конструкцій у туристичній рекламі. Інший важливий напрям дослідження – це особливості міжкультурної адаптації граматики рекламних повідомлень, що висвітлено в роботі Т. Міщенко та І. Юрченко [5]. Автори аналізують стратегії перекладу реклами медичних товарів, показуючи, як граматичні структури трансформуються під впливом національно-мовних норм цільового ринку. Ці висновки є релевантними для аналізу адаптаційної граматики реклами в жіночих глянцевих виданнях, де переклад часто поєднується з локалізацією. О. Жихарєва та В. Ставцева [2] вводять до наукового обігу концепт self-fulfillment, який реалізується через граматичні конструкції, що акцентують увагу на індивідуальний досвід, бажання й мотивацію. У соціолінгвістичному аспекті важливою є робота О. Герус [6], в якій аналізується комерційна реклама крізь призму споживчих практик. Важливим є також дослідження ролі невербального компоненту, яке здійснила О. Ткачук-Мірошниченко [3]. Авторка наголошує, що вербальні конструкції часто пристосовуються під іконічну складову, що виливається у використання коротких, лаконічних речень, синтаксичної еліпсичності та інтонаційного виділення. У ширшому аспекті лінгвопрагматичного аналізу Т. Безугла [1] розглядає рекламний дискурс як полікодовий, де граматичні структури функціонують у взаємодії з візуальними та аудіальними засобами. Теоретичні основи вивчення рекламного дискурсу узагальнено у роботі Т. Колісниченко [7], яка визначає поняття, ознаки та функції реклами. Комплексний погляд на рекламний дискурс у динаміці представлено у праці В. Пузанова [8], де акцент зроблено на еволюції лінгвістичних досліджень у сфері соціальних комунікацій.

Таким чином, розглянуті наукові праці підтверджують багатоаспектність лінгвальних проявів у англомовному рекламному дискурсі, а також підкреслюють його соціокультурну обумовленість. Дослідження рекламних текстів у жіночих журналах відкриває перспективу для вивчення специфічних синтаксичних моделей, що поєднують інформативність з емоційністю, ефективно реалізуючи рекламну функцію мовлення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість попередніх досліджень зосереджуються на туристичній, військовій або медичній рекламі. Натомість мова реклами, орієнтованої на жіночу аудиторію, зокрема у глянцевих британських журналах, залишається поза достатньою увагою в контексті граматичного аналізу.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні та систематизації граматичних особливостей британської реклами, орієнтованої на жіночу аудиторію, на прикладі рекламних текстів із журналів British Vogue, Elle та Cosmopolitan.

Виклад основного матеріалу. Реклама посідає вагоме місце в сучасному інформаційному просторі, виявляючи «високий рівень інтерактивності та персуазивності» за рахунок системи спеціально дібраних мовних засобів [1; 5]. У глянцевих жіночих виданнях вона набуває особливого статусу, оскільки вербальний компонент виступає домінантним чинником у процесі формування емоційно-оціночного ставлення реципієнток до рекламованого продукту. Граматичні структури в цьому контексті виконують не лише функцію логіко-синтаксичного впорядкування матеріалу, але й беруть участь у формуванні прагматичного імпульсу, що сприяє переконанню та мотивуванню цільової аудиторії.

Увагу до рекламних текстів, розміщених у жіночих журналах, зумовлено їхньою здатністю впливати на соціокультурні орієнтири та споживчу поведінку через виразні лінгвопрагматичні й текстові характеристики. Мовне оформлення постає як ключовий чинник, що визначає загальну модальність повідомлення, інтенцію автора і,

відповідно, динаміку сприйняття адресатками. У британських глянцевих виданнях, наприклад, British Vogue, Elle та Cosmopolitan реклама має яскраво виражений гендерний фокус і вирізняється специфічною стилістичною та структурною організацією, де центральну роль відіграють оригінальні синтаксичні конструкції, імперативні форми, риторичні питання, а також граматично марковані конотації та структури зі ступенями порівняння прикметників.

Варто зазначити, що граматичні структури відіграють ключову роль у формуванні ефективного рекламного повідомлення, особливо в сегменті жіночої аудиторії, де важливими є емоційність, суб'єктивність та асоціативність. Аналіз досліджуваного матеріалу засвідчує наявність низки характерних граматичних конструкцій у рекламних повідомленнях, покликаних максимізувати персуазивний потенціал тексту. З-поміж виявлених структур особливу увагу привертає висока частотність уживання імперативних форм, що становлять одну з ключових ознак рекламного дискурсу, орієнтованого на спонукання реципієнтів до певної поведінки. Речення з імперативами, наприклад, «Discover your beauty», «Get the look», «Transform your style», «Feel amazing every day», «Experience luxury now» [9-11] ілюструють прагнення рекламодавця миттєво активізувати адресата, формуючи відчуття нагальності та дії. З лінгвістичного погляду, імператив використовується як дієва комунікативна стратегія, що передбачає пряму апеляцію до волі читача. Завдяки синтаксичній стислості та семантичній окресленості, імперативні форми створюють чітку інтенцію впливу, яка доповнюється відчуттям невідкладності й особистої участі у процесі.

Таким чином, імперативні конструкції є потужним інструментом формування динамічного, енергійного тону, що стимулює читача до конкретних дій (придбання товару, пошуку додаткової інформації, зміни уявлень про власний стиль тощо). Ефект терміновості посилюється за рахунок відсутності додаткових підрядних структур, що функціонують в інших типах речень, а також завдяки прямому звертанню до адресата, яке здебільшого відповідає стратегічно важливим наративним і маркетинговим цілям рекламного повідомлення.

Наступною помітною рисою, що виокремлюється при аналізі рекламних текстів, є використання еліптичних конструкцій, які забезпечують водночас лаконізм та виразність висловлювання. Важливими прикладами виступають наступні фрагменти, наприклад: «New season. New you.», «Your skin, better.», «Simply flawless.», «Instant glow.» [9-11]. Їхня специфіка полягає у навмисному скороченні синтаксичної структури, що зумовлює відсутність окремих членів речення (наприклад, підмета або присудка), але зберігає зрозумілість і цілісність повідомлення у контексті рекламного дискурсу.

У лінгвопрагматиці, такі еліптичні речення створюють відчуття розмовної невимушеності та наближають рекламний текст до усного мовлення, водночас підкреслюючи основні семантичні акценти. Вони вносять у текст підвищену експресивність та сприяють швидкому сприйняттю інформації, оскільки читацька увага зосереджується на ключових лексичних одиницях, що формують головну комунікативну ідею. У рекламному середовищі, де відчутний брак часу на детальне ознайомлення з інформацією, еліптичні конструкції постають як ефективний інструмент, що дає змогу оптимізувати повідомлення, зберігаючи його привабливість і водночас підсилюючи ефект невимушеної бесіди з аудиторією.

Ще одним помітним граматичним явищем у структурі рекламних текстів є широке використання питальних речень, переважно риторичного характеру: «Want flawless skin?», «Looking for perfect hair?», «Ready for brighter eyes?», «Dreaming of silky hair?» [9-11]. Подібні конструкції відіграють подвійну комунікативну роль. З одного боку, вони активізують увагу реципієнта, вимагаючи від нього на підсвідомому рівні формулювання можливої відповіді або як мінімум рефлексії щодо власних потреб чи бажань. З іншого – створюють ілюзію діалогічної взаємодії, оскільки риторичні запитання мають на меті не отримання прямої відповіді, а посилення персуазивного впливу через відчуття залученості.

У межах прагмалінгвістичного та психолінгвістичного аналізу такі питання можна інтерпретувати як свого роду запрошення до особистісної комунікації, у якому рекламний текст «спілкується» з читачем. За рахунок скороченої форми звертання та відсутності повного синтаксичного оточення, подібні конструкції постають лаконічними та емоційно забарвленими, що стимулює читача до внутрішнього діалогу. Рекламне повідомлення, таким чином, набуває інтерактивного характеру й підвищує загальну ефективність комунікативного впливу, формуючи у свідомості адресата спонукання до подальших дій чи роздумів у межах запропонованої тематики.

Додатковою характерною ознакою лінгвальної організації британської реклами слід вважати

широке використання модальних дієслів (can, could, must, should), що є одним з дієвих засобів персуазивного впливу на потенційного споживача. Конструкції, наприклад, «You can achieve youthful skin», «You must try this mascara», «You should experience this fragrance», «Could you resist this lipstick?» [9-11] мають подвійну комунікативну функцію. З одного боку, вони експлікують припущення або рекомендацію, яка ніби передбачає вільний вибір з боку читача, а з іншого – демонструють опосередковану категоричність, що посилює прагматичний вплив рекламного повідомлення.

Із прагмалінгвістичного погляду, вживання модальних дієслів у рекламному дискурсі виконує функцію спонукального імпульсу, який, попри свою переконливість, залишається формально ненав'язливим і соціально прийнятним. Така особливість обумовлює їхню ефективність як інструменту опосередкованого впливу на адресата. Зокрема, модальні форми can та could виконують роль імпліцитних стимулів, що «натякають» на можливість досягнення певного результату або задоволення потреби. При цьому вони створюють ілюзію свободи вибору та розширеного спектра можливостей, не вдаючись до прямого мовного тиску. Наприклад, твердження «You can be the best version of yourself» не лише пропонує варіант дії, а й опосередковано вказує на правильний і оптимальний вибір.

На відміну від цього, модальні дієслова must і should реалізують вищий рівень імперативності, що, хоч і завуальовано, наближається до наказової форми висловлення. Вислови, наприклад, «You must feel the difference» або «You should not miss this opportunity» містять семантично інтенсифіковані елементи, які імпліцитно репрезентують запропоновану дію як очевидну, необхідну або соціально схвалену. Такі лексико-синтаксичні структури підсилюють прагматичний вплив на реципієнта, поступово формуючи у нього внутрішню мотивацію до дії.

Таким чином, варіативність застосування модальних дієслів дозволяє рекламодавцям гнучко регулювати ступінь психологічного впливу залежно від жанрової специфіки рекламного повідомлення, характеристик цільової аудиторії та комунікативної мети. Ця гнучкість не лише забезпечує точність мовного моделювання впливу, а й створює передумови для емоційного залучення адресата у процес прийняття рішення. Тому модальні конструкції у рекламному дискурсі виступають як потужний інструмент семантико-прагматичної організації взаємодії з аудиторією, оскільки одночасно демонструють наявність вибору та імпліцитно спрямовують реципієнта на певну поведінкову стратегію, що своєю чергою є важливою передумовою досягнення ефективного персуазивного впливу.

Визначальною рисою рекламного дискурсу, зокрема у британських глянцевих виданнях, є граматичні конструкції зі ступенями порівняння прикметників, зокрема суперлативів, що безпосередньо впливають на інтенсифікацію емоційної оцінки рекламованого товару. Наприклал, «brighter eyes», «smoother skin», «stronger nails», «healthier hair» [9-11] ілюструють вживання порівняльної форми прикметників, яка увиразнює ті чи інші характеристики, й тим самим створює ідею поступального розвитку, удаваного або реального, у досягненні бажаного стану.

З погляду лінгвопрагматики, вживання порівняльних форм апелює до психологічної потреби аудиторії в постійному вдосконаленні та підкреслює переваги конкретного продукту в межах відповідної ніші. Натомість суперлативи, наприклад «the best foundation ever», «the softest cream», «the most luxurious scent», слугують маркерами абсолютної оцінки. Подібна лексико-граматична актуалізація дає змогу рекламному повідомленню формувати образ ексклюзивності та неперевершеності продукту, що додатково посилює його привабливість і створює імпліцитний заклик до придбання.

Таким чином, конструкції зі ступенями порівняння прикметників відіграють суттєву роль у становленні персуазивної стратегії рекламного тексту. Вони виконують інтенсифікаційну функцію, завдяки якій інформація про товар набуває підвищеної емоційної забарвленості та сприяє формуванню у свідомості реципієнта уявлення про унікальність і неперевершеність пропонованого продукту.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що граматичні особливості британської реклами, орієнтованої на жіночу аудиторію у глянцевих виданнях, є стратегічно спрямованими на досягнення максимального емоційного впливу, посилення уваги та формування позитивного образу рекламованого продукту чи послуги. Виявлені лінгвальні чинники – імперативні конструкції, еліптичні речення, риторичні питання, модальні дієслова та ступені порівняння прикметників – підтверджують наявність комплексного підходу до синтаксичної й морфологічної організації тексту задля оптимізації кому-

нікативної ефективності та персуазивної сили рекламного повідомлення.

Перспективним напрямом подальших досліджень у межах аналізу рекламного дискурсу може стати більш глибоке з'ясування взаємодії граматичних і лексичних засобів. Зокрема, важливо розглянути, яким чином семантичні та прагматичні нюанси лексики доповнюють виявлені граматичні стратегії, впливаючи на конструювання цільового іміджу товару, а також на мовленнєву активність і мотиваційні установки читачів. Такий підхід уможливлює узагальнення та систематизацію механізмів комунікативного впливу у сфері реклами, враховуючи як специфіку жіночої аудиторії, так і загальні тренди розвитку сучасного інформаційного простору.

Список літератури:

1. Безугла Т. А. Англо- і німецькомовний рекламний дискурс: полікодовий лінгвопрагматичний підхід: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2017. 23 с.
2. Жихарєва О. О., Ставцева В. Ф. Концепт self-fulfillment як дискурсотвірний концепт сучасної англомовної реклами. Закарпатські філологічні студії. 2022. Вип. 22, т. 1. С. 106-110.
3. Ткачук-Мірошниченко О. Є. Роль іконічного компоненту в англомовному рекламному дискурсі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2015. Вип. 59. С. 216-218.
4. Куспісь Н. Б. Сучасні тенденції застосування експресивних та розмовних синтаксичних конструкцій у текстах та слоганах англомовної туристичної реклами готельного бізнесу. Закарпатські філологічні студії. 2024. Вип. 34, т. 1. С. 104-110.
5. Міщенко Т. В., Юрченко І. А. Стратегії перекладу англомовної реклами лікарських засобів і виробів медичного призначення. Закарпатські філологічні студії. 2023. Т. 31. С. 130-137.
6. Герус О. Дискурс-аналіз комерційної реклами в контексті дослідження практик споживання. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2018. № 2. С. 142-164.
7. Колісниченко Т. В. Рекламний дискурс: поняття, ознаки та функції. Закарпатські філологічні студії. 2020. № 13, т. 2. С. 93-97.
8. Пузанов В. М. Сучасний рекламний дискурс крізь призму наукових розвідок із соціальних комунікацій (2008-2017 рр.). Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2018. № 1. С. 151-160.
9. British Vogue. URL: https://www.vogue.co.uk/
10. Cosmopolitan. URL: https://www.cosmopolitan.com/uk/
11. Elle. URL: https://www.elle.com/uk/

Moyseyenko I. P. GRAMMATICAL FEATURES OF BRITISH ADVERTISING LANGUAGE (A STUDY OF ADVERTISING TEXTS IN WOMEN'S MAGAZINES)

The article highlights the issue of grammatical features in British advertising targeting a female audience and their impact on consumer awareness. The author emphasizes that advertising, as one of the most prominent components of the modern information space, actively employs linguistic means to shape a positive image of products and services. In the context of growing market competition, advertising texts are becoming more complicated and purposeful, with the specificity of grammatical constructions playing a key role in achieving effective influence.

The aim of the research is to identify and systematize the grammatical means used in British advertisements targeted at women, as we see on the examples of popular glossy magazines. The focus is centered on structural and communicative aspects that most effectively attract and retain the attention of a female audience.

The results of the research prove that advertisements targeting a female audience are characterized by a predominance of dynamic, concise, and sometimes provocative grammatical structures. Imperative forms create a sense of urgency, whereas rhetorical questions involve the addressee in an imaginary dialogue. Elliptical constructions give conciseness and expressiveness to the texts while maintaining intrigue. Modal verbs form the feeling of choice in the recipient and encourage them to purchase a new product. The use of comparative and superlative adjectives enhances emotional appeal and emphasizes the uniqueness of the advertised item.

The article analyzes different types of sentences, including imperatives, rhetorical questions, ellipses, modal constructions, and degrees of comparison of adjectives, providing a deep understanding of the linguistic mechanisms of influence on the target audience. The importance of the gained results lies in the potential application of the research conclusions to enhance the effectiveness and persuasiveness of advertising messages.

Key words: *elliptical sentences, imperative, modal verbs, advertising discourse, advertising texts, rhetorical questions.*

UDC 81’37:81-11
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/23

Moisiuk V. A.
Université nationale Yuriy Fedkovych de Tchernivtsi

LA POLYSEMIE COMME MECANISME COGNITIF D'ADAPTATION DE LA LANGUE A LA PENSEE HUMAINE

The article examines polysemy as a key cognitive mechanism of the linguistic system, based on the principle of economy of memory and thought of the speaker. The "list-based" approach to polysemy is rejected, according to which each new meaning of a word is considered an autonomous unit. Instead, the author emphasizes the internal coherence of the meanings of one word, which form a unified semantic field organized according to the principle of semantic motivation. Polysemy arises from the ability of a linguistic unit to undergo repeated nomination, which can be either system-linguistic (established in the language) or speech-related (occasional, contextual). Both types of nomination are interconnected, with speech-related nomination usually being the initial stage, which may later transition into the status of the system. Particular attention is given to the semantic shift that occurs when transitioning from one meaning to another. Meaning change leads to the transformation of the structure of the denoted object: either the invariant features are reduced, or their role is reassessed in the new context. Thus, polysemy is an expression of the asymmetric dualism of the linguistic sign, where the form remains constant, while the meaning changes according to communicative needs and mental associations. The article also analyzes the role of the code in communication, its connection with semantic interpretation and understanding. It emphasizes that the code is not a carrier of meaning but performs the function of representing information, indicating its associated denotation. This approach helps to better understand the functioning of the sign as a unidirectional entity that simultaneously denotes an object and points to certain semantic information about it. The author concludes that polysemy is an organic part of the linguistic system, closely related to cognitive processes of categorization, association, generalization, and figurative thinking. The study of this phenomenon opens perspectives for understanding how language adapts to human consciousness and its cognitive and communicative needs.

Key words: *polysemy, multiple meanings, linguistic code, repeated nomination, principle of economy.*

Présentation de la problématique. Depuis les débuts de la linguistique en tant que discipline scientifique, le développement des recherches a toujours été conditionné par les orientations théoriques adoptées par les chercheurs, qui reposaient sur des conceptions divergentes des unités et des phénomènes linguistiques. Parmi les questions les plus controversées figure celle des relations entre le langage, la pensée et la réalité extralinguistique, qui a suscité diverses approches méthodologiques.

Certaines branches du structuralisme ont ainsi envisagé la langue comme un système autonome d’oppositions, étudié «en soi et pour soi» (F. de Saussure), c’est-à-dire indépendamment de la pensée et de la réalité. Ce paradigme, centré sur les lois internes et immanentes de la langue, a conduit à son autonomisation et à sa dissociation du monde et du sujet parlant. Bien que cette approche ait apporté des résultats significatifs, notamment dans l’analyse des unités linguistiques, de leur distribution et de leurs interactions, elle a occulté les dimensions cognitives et référentielles du langage. L’étude du discours en corrélation avec les formes et les lois de la pensée a permis de révéler l’unité dialectique entre ces deux domaines. Le mot a ainsi été analysé comme le véhicule d’un concept, issu d’un processus d’abstraction de l’expérience vécue par les locuteurs. En ce sens, l’analyse du lien entre la forme linguistique et la conceptualisation permet de comprendre comment la réalité se reflète dans la structure sémantique des unités linguistiques.

L’émergence de disciplines telles que la cybernétique ou la théorie de l’information a favorisé, au XXe siècle, l’élaboration de langages artificiels destinés à affiner la description de la sémantique lexicale (Y. Apresjan, I. Mel’čuk, A. Pulguère, etc.). Toutefois, l’application de modèles formels à la langue naturelle a souvent conduit à des approches «antimentales», qui ont négligé le rôle des opérations cognitives dans le fonctionnement du langage, en contradiction avec

sa nature même. L'essor de la linguistique anthropologique a profondément renouvelé les principes d'analyse linguistique en réaffirmant le rôle central du facteur humain dans la construction du sens. Les travaux de chercheurs (E. Benveniste, K. Bühler, G. Guillaume, Y. Stepanov, etc.) ont souligné que la langue ne peut être étudiée indépendamment de ses usagers.

État de la recherche actuelle. Sur la base des acquis des recherches antérieures, la linguistique contemporaine s'est constituée en une discipline interdisciplinaire, à la croisée des sciences humaines et des sciences naturelles. Elle intègre les dimensions biologiques et sociales de l'homme dans l'étude du langage, renouant ainsi avec la réalité et la subjectivité humaine. Le langage y est conçu comme un outil cognitif fondamental, à la fois organe de traitement de l'information et modalité d'accès à la connaissance du monde.

Dans ce contexte, la linguistique cognitive émerge comme un courant de pensée majeur, qui privilégie une démarche explicative plutôt que purement descriptive. Elle considère la langue en interaction avec les capacités naturelles de l'homme et ses mécanismes cognitifs internes (perception, motricité, conceptualisation), en s'appuyant sur les travaux de chercheurs tels que R. Jackendoff, R. Lakoff, J. Langacker, L. Talmy, C. Fillmore, etc. Le renouvellement de l'intérêt pour les liens entre langage et pensée, ainsi que pour la manière dont les structures mentales influencent le fonctionnement des unités linguistiques, confère à ce champ de recherche une grande actualité. Ce changement de paradigme a permis de reconsidérer sous un jour nouveau de nombreux phénomènes linguistiques, dont celui de la polysémie, aujourd'hui reconnu comme un mécanisme cognitif central dans la structuration du lexique. L'objectif de cette étude est précisément de mettre en lumière une nouvelle interprétation de la polysémie, distincte des approches traditionnelles, et d'en explorer les implications théoriques pour la linguistique cognitive.

Exposé du contenu principal. L'un des résultats des approches idéologiques antérieures à l'étude des phénomènes linguistiques fut l'adoption d'une approche «listique» dans la description de la polysémie, selon laquelle celle-ci était perçue comme un phénomène purement «lexicographique», susceptible d'être fixé et enregistré dans un dictionnaire. Les sens d'un mot polysémique étaient ainsi présentés sous forme d'une liste d'unités autonomes, chacune dotée de son propre ensemble de caractéristiques sémantiques, grammaticales et combinatoires. Dans cette perspective, chaque lexème était conçu comme une entité indépendante, non nécessairement reliée aux autres lexèmes du mot polysémique, ni partageant de traits communs avec eux. Les significations d'un mot étaient donc non seulement décrites comme des mots distincts, mais présentées comme telles, ce qui revenait à nier l'existence même du phénomène de la polysémie.

Cette question se pose principalement dans le contexte de deux phénomènes linguistiques : la polysémie et la synonymie. Les deux étant souvent perçus comme des sources d'ambiguïté, on cherche généralement à en atténuer les effets pour établir une correspondance stable entre langage et réalité, permettant ainsi à la langue de «dire le vrai». Une langue idéale, affranchie de toute polysémie et synonymie, constituerait le modèle visé par les langages formels, conçus précisément pour éliminer ces phénomènes. Dans cette perspective, la synonymie est réduite à une stricte identité référentielle, tandis que la polysémie est bornée par la recherche d'un sens central (core-meaning), d'un signifié potentiel ou d'un prototype englobant ses différentes occurrences. Cependant, ces prétendues failles – tout comme les supposés avantages – s'avèrent en grande partie illusoires, dans la mesure où elles reposent sur une conception simpliste de la langue, envisagée comme un simple outil de communication. Autrement dit, ces vues simplistes ignorent la nature dynamique et contextuelle de la langue.

Les fondements du problème de la polysémie précèdent l'émergence de la linguistique en tant que science autonome. Avec F. de Saussure, le dualisme entre pensée et langage fut remplacée par celle du signifiant et du signifié. Dès lors, l'interdépendance entre ces deux plans du signe linguistique est telle que les problèmes de polysémie et de synonymie ne tendent pas à se résoudre, mais à se dissoudre. De la même manière qu'il n'existe plus de synonymes parfaitement équivalents, la polysémie se reconfigure en une série d'homonymies: dans la théorie saussurienne, chaque signe associe un signifiant et un signifié de manière déterminée, si bien qu'une altération de l'un ou de l'autre entraîne la formation d'un nouveau signe. Autrement dit, ce que l'on appelle «polysémie» correspond à des mots différents ayant une même enveloppe phonique, unis par des relations de dérivation [10, p. 187-189].

Il serait toutefois inexact de rejeter entièrement l'approche «listique» de la polysémie. Comme toute méthode, elle présente des aspects positifs et négatifs. Parmi les arguments en sa faveur figure le constat que les différents lexèmes d'un mot polysémique entre-

tiennent effectivement des relations paradigmatique et syntagmatique distinctes: ils possèdent des synonymes et antonymes différents, des dérivés différents, des propriétés combinatoires et des contraintes sémantiques propres, ainsi que, parfois, des caractéristiques grammaticales et des modèles de régence syntaxique divergents. A côté de la polysémie régulière, qui obéit à certaines régularités systématiques et représente donc un objet d'analyse privilégié [3; 6; 13; 14], on trouve de nombreuses significations dites «irrégulières» [5, p. 54], difficilement systématisables en raison de leur caractère imprévisible et «accidentel». Ce sont précisément ces irrégularités qui conduisent à l'idée selon laquelle toutes (ou presque toutes) les significations sont uniques, et doivent, dès lors, être décrites comme telles. La représentation des sens d'un mot polysémique sous forme d'une «liste» s'avère également utile dans le cadre de la recherche et du traitement automatique de données linguistiques dans les bases lexicales ou les dictionnaires numériques.

Cependant, comme l'a souligné L. Hjelmslev, bien que la langue soit soumise aux «caprices et à l'arbitraire», une telle approche du lexique risque de transformer la lexicologie en simple lexicographie [7, p. 119]. Cependant, dans ce cas, la langue pourrait alors être réduite à un ensemble d'« étiquettes ».

Ce n'est qu'avec l'émergence de nouvelles théories linguistiques que l'approche de la polysémie a été profondément révisée. On pense en particulier aux travaux de Ch. Bally, qui introduit le concept-clé de dualisme asymétrique du signe linguistique. Selon lui, la nature du signe linguistique réside dans l'absence de correspondance univoque, invariable, formelle et directe entre ses deux composants – la forme et le contenu. Il est ainsi possible qu'un composant change, tandis que l'autre reste inchangé [2, p. 85]. Cela implique une correspondance non univoque entre forme et contenu, entre contenu et signification, entre contenu et moyens d'expression; mais aussi des phénomènes de complémentarité, d'opposition, d'indissociabilité, d'irrégularité, de variabilité et de compatibilité. Cette inadéquation entre forme et contenu n'est pas fortuite, mais motivée.

Un rôle déterminant a été joué par la théorie sémantique du linguiste français M. Bréal, qui fut le premier à définir la polysémie comme «capacité d'un mot à avoir plusieurs significations» [4, p. 298]. La polysémie est désormais interprétée comme la coexistence, au sein d'une même lexie ou unité linguistique, de plusieurs significations (ou variantes sémantiques), reliées entre elles d'une manière ou d'une autre [1, p. 468]. Un mot polysémique est perçu comme un ensemble sémantique unifié, une structure systémique de sens interconnectés.

Les théories sémantiques contemporaines poursuivent et approfondissent ces principes, en adoptant une perspective résolument cognitive sur la nature de la polysémie. Elles postulent notamment que, pour désigner de nouveaux objets, phénomènes ou situations relevant de l'expérience humaine, les locuteurs ne créent pas systématiquement de nouveaux signes, mais mobilisent ceux qui existent déjà. Autrement dit, l'être humain conceptualise la nouveauté à l'aide de structures sémantiques préexistantes, en adaptant les éléments nouveaux à des modèles cognitifs déjà intégrés, et en leur attribuant de nouvelles fonctions. Ainsi, la polysémie apparaît comme l'un des mécanismes centraux de conceptualisation du monde, dans la mesure où l'on ne peut comprendre l'inconnu qu'à travers ce qui est déjà connu. Les besoins de communication amènent donc les locuteurs à réutiliser des formes établies pour exprimer de nouveaux contenus, ou inversement à reformuler des contenus connus à l'aide de formes nouvelles. Cela entraîne une rupture de l'équilibre entre le contenu et la forme du signe linguistique. Le sens des mots et des formes grammaticales se transforme, se complexifie, se transpose. Le signifiant aspire à assumer de nouvelles fonctions, tandis que le signifié tend à se manifester par des moyens supplémentaires. Ce processus révèle le caractère non figé, créatif et profondément asymétrique du signe linguistique.

Cette dynamique s'explique aisément: la langue, en tant que système anthropocentré, souple, évolutif et économe, offre aux locuteurs des possibilités quasi illimitées de réalisation de leurs besoins cognitifs et communicatifs. Mais, en pratique, l'être humain reste limité dans ses capacités: perception, mémoire, connaissance, attention, comportement, ressources, temps, etc. Il évolue dans un monde aux possibilités illimitées, tout en prenant conscience de ses propres limitations. Dans sa tentative de dépasser ses contraintes internes et externes – de développer et renforcer ses facultés intellectuelles et communicationnelles – l'homme est contraint à une économie d'effort. Cette économie, moteur fondamental de l'évolution humaine, se manifeste de manière éclatante dans la langue, à travers la capacité du locuteur à transmettre et à maintenir des connaissances implicites, des contenus non dits, autrement dit à dire et conserver bien plus que ce que la forme linguistique semble contenir [12, p. 67]. À l'inverse, l'approche «listique» de la polysémie, qui repose sur l'énumération de sens isolés, s'avère contre-intuitive et peu économique. Il est irréaliste de supposer qu'un locuteur

mémorise des milliers de significations totalement indépendantes. Sans polysémie, la langue deviendrait, selon la formule d'O. Jespersen, un véritable «enfer linguistique» [8, p. 65], car aucune mémoire humaine ne serait suffisante pour retenir une multitude de mots strictement monosémiques.

La langue, en tant qu'outil d'expression, remplit une double fonction essentielle: d'une part, elle oriente l'individu vers le monde extérieur, permettant l'interprétation de la réalité objective; d'autre part, elle reflète le monde intérieur, subjectif et émotionnel de l'être parlant. Cette dualité repose sur une organisation systémique fondée sur trois éléments clés: l'interaction entre sphères matérielle et idéale; l'existence de moyens linguistiques structurés; l'usage d'un code commun de représentation. Ce code a pour fonction essentielle d'établir un lien informationnel fermé entre l'émetteur (le locuteur) et le récepteur (l'auditeur) dans l'acte de communication. Une condition indispensable à la compréhension correcte du message réside dans le partage d'un même code linguistique par les deux interlocuteurs, ainsi que d'un répertoire commun de significations. Comme le souligne F. Rastier, «l'auditeur doit posséder le même code que le locuteur afin d'identifier les unités du message» [9, p. 213]. Dans cette perspective, l'activité du locuteur est interprétée comme une opération d'encodage, tandis que celle de l'auditeur correspond au décodage de l'information. Un aspect central de l'interaction linguistique réside dans la perception et la reconnaissance du code, tels qu'ils se manifestent dans la conscience des interlocuteurs. Le code ne transmet pas directement l'information, mais en constitue le support de représentation, en renvoyant à un contenu mentalement associé.

En sémiotique, le signe est une entité unilatérale remplissant deux fonctions: il renvoie à une information sur un objet et le substitue symboliquement par la dénomination [13, p. 45]. C'est la réutilisation d'un même signe pour nommer des réalités nouvelles qui engendre le phénomène de la polysémie.

Les significations d'un signe polysémique constituent une unité sémantique cohérente, composée d'un sens de base (premier, littéral) et d'un ou plusieurs sens dérivés (figuré, secondaire), ces derniers étant liés au premier soit directement, soit par l'intermédiaire d'autres sens, sur la base de traits communs. Par exemple, le sens de base de l'adjectif vert est «de couleur verte». Un sens dérivé est «humide, non sec» (ex.: du bois vert «bois encore frais»), qui lui-même fonde le sens figuré «vigoureux, plein de santé» (ex.: un vieillard encore vert). Le sens «vigoureux» n'est donc relié au sens de base que par l'intermédiaire du sens «humide, frais».

Tout changement sémantique d'un signe linguistique entraîne une transformation de la structure de son signifié: soit le signifié perd les traits invariants de la classe d'objets qu'il représente, ne conservant que quelques traits périphériques, soit ces traits invariants changent de statut, devenant eux-mêmes périphériques [14, p. 165].

Lors d'une nomination secondaire, un nouveau signifié émerge par le transfert de certains traits du signifié d'origine vers un autre objet ou phénomène. C'est précisément cette opération qui fonde la notion de «sens figuré», en tant que mécanisme de transposition dénominative, basé non pas sur l'arbitraire mais sur le transfert de traits pertinents.

Nous trouvons possible de distinguer deux types de nomination secondaire: la nomination systémique et la nomination discursive. La nomination systémique correspond à des sens reconnus par la communauté linguistique, enregistrés dans les dictionnaires explicatifs et les grammaires. Sa fonction principale est d'enrichir la langue en introduisant de nouveaux signifiés. Par exemple, le mot français *un creux*, au-delà de son sens premier «cavité, dépression», possède aussi un sens dérivé «temps libre», fondé sur une association sémantique: l'idée d'un espace (ou moment) vide, non occupé.

La nomination discursive, quant à elle, naît dans des contextes occasionnels et individuels. Elle complexifie l'énoncé sur le plan sémantique et expressif, en créant une double référence du signe à deux dénotats distincts. Ce phénomène, identifié par les rhétoriques antiques comme un «trope» (*litt*. «détour, tournant»), renvoie à une désignation inusuelle, parfois surprenante. Le degré de figuration et sa pertinence dépendent du choix des objets de référence et de leurs caractéristiques associées.

Prenons l'exemple du mot français *une chape*, dont le sens premier est «manteau liturgique (dans le catholicisme)». Dans un usage figuré, il peut signifier «chaînes, entraves» (synonyme pour *les fers*), par une nomination discursive. Cette association symbolique reflète une vision historique où la religion pouvait être perçue comme instrument d'oppression, interdisant la liberté d'expression ou d'action. Cette interprétation est confirmée par l'expression figée *peser comme une chape de plomb*, qui signifie «oppresser moralement» et exprime précisément cette idée d'écrasement spirituel.

Bien que les deux types de nomination secondaire soient formellement distincts, ils ne doivent pas être considérés comme des phénomènes complètement

indépendants. Selon l'approche cognitive du langage, les significations linguistiques émergent d'abord dans un contexte discursif, imagé et expressif. Ce n'est qu'avec le temps, par usage répété et par l'érosion de la motivation originelle, que ces significations se figent et deviennent des éléments du système lexical.

Conclusion. La polysémie, loin d'être un simple phénomène lexical, apparaît comme un mécanisme cognitif fondamental, inscrit dans l'économie du langage et dans la nature même de l'activité discursive humaine. Rejetant le modèle «listique» de la signification, la recherche met en lumière l'unité sémantique des sens d'un même signe, structurés autour d'un noyau motivé et extensible. Le passage d'un sens à un autre repose sur le transfert d'éléments saillants du signifié initial vers un nouveau référent, selon des principes d'analogie, de contiguïté ou d'évaluation subjective. La distinction entre nomination systémique et discursive permet de mieux comprendre l'évolution des signes: d'abord créés dans un usage expressif et contextuel, ils s'intègrent progressivement au système linguistique. Ainsi, la polysémie incarne une solution fonctionnelle à la contradiction entre la complexité du monde et les ressources finies de la langue. Elle reflète la dynamique de l'interaction entre pensée, mémoire et communication, en soulignant le rôle central de l'homme comme médiateur de sens. Étudier la polysémie revient donc à interroger la capacité du langage à s'adapter à l'esprit humain, à son besoin de structurer, d'interpréter et de nommer le réel à travers un code souple, évolutif et profondément ancré dans l'expérience cognitive.

Bibliography:

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
2. Bally Ch. Linguistique générale te linguistique française. Presses universitaires de France, 1944. 440 p.
3. Barsalou L.W., Billman D. Systematicity and Semantic Ambiguity. *Resolving semantic ambiguity* / Gorfein D.S. (éd.). Springer-Verlag, 1989. P. 146-203.
4. Bréal M. Essai de sémantique (Sciences de signification). Paris: Hachette, 1897. 372 p.
5. Fellbaum Ch. Autotroponomy. *Polysemy: Theoretical and Computational Approaches*. Oxford University Press: Y.Ravin & C.Leacock, 2000. P. 52-67.
6. Franckel J.-J., Paillard D., Saunier E. Modes de régulation de la variation sémantique d'une unité lexicale. Le cas du verbe *passer*. *La locution: entre lexique, syntaxe et pragmatique*. INALF, Paris, Klinsksieck. 1997. P. 49-68.
7. Hjelmslev L. Prolegomena to a Theory of Language. University of Wisconsin Press, 1961. 150 p.
8. Jespersen O. Language; its nature, development and origin. 1922. URL: https://www.gutenberg.org/files/53038/53038-h/53038-h.htm (date of application: 2.02.2025)
9. Rastier F. Sémantique interprétative. Paris: PUF, 1987. 288 p.
10. Saussure F. de. Cours de linguistique générale. Paris: Payot, 1972. 269 p.
11. Stosic D., Fagard B. Formes et Sens: De L'unicité à la variabilité. *Langages,* 2012. 188(4). P. 3-24. https://doi.org/10.3917/lang.188.0003 (дата звернення: 2.02.2025)
12. Talmy L. Force Dynamics in Language and Thought. *Cognitive Science.* 1988. № 12. P. 49-100.
13. Victorri B. La polysémie: un artefact de la linguistique? *Revue de Sémantique et de pragmatique.* 1997. № 2. P. 41-62.
14. Victorri B., Fuchs C. La polysémie, construction dynamique du sens. Paris: Hermès, 1996. 220 p.

Мойсюк В. А. ПОЛІСЕМІЯ ЯК КОГНІТИВНИЙ МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ МОВИ ДО ЛЮДСЬКОГО МИСЛЕННЯ

У статті розглядається полісемія як ключовий когнітивний механізм мовної системи, що ґрунтується на принципі економії мислення та пам'яті мовця. Заперечується «списковий» підхід до багатозначності, відповідно до якого кожне нове значення слова розглядається як автономна одиниця. Натомість авторка акцентує на внутрішній зв'язаності значень одного слова, які формують єдине семантичне поле, організоване за принципом смислової мотивації. Полісемія постає наслідком здатності мовної одиниці до повторної номінації, що може бути або системно-мовною (закріпленою в мові) або мовленнєвою (оказіональною, контекстуальною). Обидва типи номінації взаємопов'язані, а мовленнєвий тип, зазвичай, є початковим етапом, який із часом може перейти у статус системного. Особлива увага приділяється також семантичному зсуву, що відбувається при переході від одного значення до іншого. Зміна значення зумовлює трансформацію структури означуваного: відбувається або редукція інваріантних ознак, або переосмислення їх ролі в новому контексті. Відтак полісемія є виявом асиметричного дуалізму мовного знака, в якому форма залишається сталою, а значення змінюється відповідно до комунікативних потреб та ментальних асоціацій. У статті також проаналізовано роль коду в комунікації, його зв'язок із семантичною інтерпретацією та розумінням.

Підкреслюється, що код не є носієм значення, а виконує функцію репрезентації інформації, вказуючи на пов'язане з ним означуване. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти функціонування знака як однобічної сутності, що одночасно позначає об'єкт і вказує на певну смислову інформацію про нього. Авторка доходить висновку, що полісемія є не випадковим або другорядним явищем, а органічною частиною мовної системи, тісно пов'язаною з когнітивними процесами категоризації, асоціації, узагальнення та образного мислення. Саме вивчення цього феномену відкриває перспективу для розуміння того, як мова адаптується до свідомості людини, її пізнавальних і комунікативних потреб.

Ключові слова: *полісемія, багатозначність, мовний код, повторна номінація, принцип економії.*

УДК 811.111'343.46:615.825
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/24

Підгорна А. Б.
Національний університет «Запорізька політехніка»

Курятенко А. Д.
Національний університет «Запорізька політехніка»

АНГЛОМОВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ СФЕРИ РЕАБІЛІТОЛОГІЇ: ЕТИМОЛОГІЯ ТА СТРУКТУРНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті розглянуто англомовну термінологію сфери реабілітології крізь призму її етимології та структурно-морфологічних особливостей. Реабілітологія є сферою, що наразі активно розвивається завдяки постійному вдосконаленню методів лікування хворих та технологічним інноваціям, які безсумнівно потребують нових найменувань та подальшого вивчення з точки зору лінгвістики та перекладознавства задля ефективної комунікації між фахівцями на міжнародному рівні. Дослідження зосереджено на виявленні джерел походження термінів, їх граматичних характеристиках, способах словотворення та деяких семантичних особливостях. З'ясовано, що значна частина термінів має грецьке, латинське, французьке або германське походження. Визначено, що сучасна англомовна терміносистема реабілітології є різноманітною за своєю структурою. Вона містить прості, похідні, складні, складені терміни, абревіатури, умовні буквені позначення, символи та номенклатуру. Аналіз засвідчив важливість морфологічних елементів, зокрема префіксів та суфіксів, а також різноманітних словотвірних моделей, що активно використовуються у формуванні термінів зазначеної сфери. Особливу увагу у статті приділено дієсловам, іменникам та прикметникам як основним частинам мови, що репрезентують спеціалізовану лексику галузі. Наголошено також на ролі метафоричного й метонімічного переносу значень у створенні дієслів-термінів. Структурний аналіз термінів дозволив виокремити найпоширеніші моделі двокомпонентних одиниць, що забезпечують терміносистемі реабілітології гнучкість, варіативність та високий рівень спеціалізації. На основі проведеного дослідження було зроблено висновок, що англомовна термінологія сфери реабілітології є динамічною системою, яка постійно збагачується під впливом розвитку медичних технологій, міжнародної комунікації та міжмовної взаємодії. Результати дослідження можуть бути використані в подальших лексикографічних, перекладознавчих і лінгвістичних розвідках, а також у викладанні англійської мови для фахівців медичної сфери.

Ключові слова: *англомовна медична термінологія, реабілітологія, етимологія, морфологія, термінотворення, лексична структура, граматичні ознаки.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку прикладного мовознавства особливу актуальність набуває дослідження професійної термінології, зокрема у сфері медичних наук. Реабілітологія як міждисциплінарна галузь медицини потребує чіткого і системного термінологічного забезпечення, що обумовлює необхідність аналізу структурно-морфологічних особливостей термінів, джерел їх походження та механізмів творення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми термінотворення розглядалися у працях багатьох дослідників (В. Карабан, Т. Кияк, А. Коваленко, Г. Шалаєва та ін.), які класифікували та аналізували терміни, вивчали їх структурні й морфологічні характеристики. Дослідження сучасної англомовної термінології засвідчують, що більшість термінів мають складну структуру, формуються за допомогою стандартних способів словотвору, метонімізації та метафоризації. Вивчення термінів в медичній сфері, зокрема у галузі реабілітології, є не такими численними і зосереджуються на окремих аспектах проблематики – етимології [5], шляхах та причинах розвитку медичної термінології [4], новотворах у медичній терміносистемі [6], лексичних та граматичних особливостях [2] тощо. У той же час питання узагальненого лінгвістичного аналізу термінів у галузі реабілітації, з акцентом на їхнє походження та граматичні особливості, залишається недостатньо дослідженим, що визначає актуальність запропонованої теми.

Постановка завдання. Метою статті є систематизація та лінгвістичний аналіз англомовної термінології сфери реабілітології з урахуванням її етимологічної класифікації та структурно-морфологічних особливостей.

Виклад основного матеріалу. Процес неологізації відіграє важливу роль у медичній сфері. Як зазначає В. Соколов, англійська мова, яка використовується в галузі медицини та охорони здоров'я, активно збагачується не лише термінами для номінації нових інструментів, процедур, діагнозів чи видів терапії, але й змінюється через певну перебудову у традиційній системі надання медичних послуг у англомовних країнах. Зокрема, з'являються нові терміни для опису впливу засобів телекомунікації на охорону здоров'я, змін в організаційній структурі медичних установ, фінансових інструментів (наприклад, страхування), а також морально-етичних аспектів, що постають перед сучасною медициною [6].

Говорячи про походження медичної термінології, слід зазначити, що англомовна медична термінологія, зокрема у сфері реабілітації, поділяється на [2, с. 88]: власномовні терміни (*care* – «догляд»), терміни запозичені з інших мов (*rehabilitation* – «реабілітація», *fibromyalgia* – «фіброміалгія»), а також на терміни-гібриди, що утворюються через поєднання запозиченого та власномовного компонентів або через поєднання елементів, запозичених з різних мов: *biofeedback* (грец. *bio* + англ. *feedback*) – «біологічний зворотний зв'язок»; *neurodegenerative disease* (грец. *neuro* + лат. *degenerative* + фр. *disease*) – «нейродегенеративне захворювання»; *multidisciplinary approach* (лат. *multi* + лат. *discipline* + фр. *approach*) – «багатопрофільний підхід»; *upper-limb paresis* (англ. *upper* + фр. *limb* + грец. *paresis*) – «парез верхніх кінцівок».

Значний вплив на медичну термінологію мали латинська та грецька мови, створивши основу для багатьох сучасних термінів. Так, сучасна термінологія реабілітації вміщує значну кількість термінів, пов'язаних із назвами хвороб та анатомічними елементами, що мають грецьке походження [5, с. 336], наприклад: *ergometer* – «ергометр»; *hyperthermia* – «гіпертермія»; *epicondylitis* – «епікондиліт»; *hemiparesis* – «геміпарез»; *aphasia* – «афазія, втрата мови»; *arthritis* – «артрит» тощо. До термінів латинського походження в англомовній реабілітаційній термінології можна віднести: *muscle* – «м'яз»; *amputation* – «ампутація»; *edema* – «набряк»; *exercise* – «вправа».

Досить розповсюдженими є також терміни французького походження: *joint* – «суглоб»; *resumption* – «відновлення»; *balance* – «рівновага»; *pain* – «біль»; *massage* – «масаж»; *bandage* – «бинт».

Формування медичної терміносистеми, зокрема сфери реабілітації, відбувається як через відбір термінів з міжнародного лексичного фонду, так і шляхом використання одиниць германського походження. Сюди відносяться кореневі дієслова, які здатні набувати термінологічних значень і активно використовуються у творенні медичних термінів [2, с. 89], наприклад: *stretch → dynamic/static stretching* – «динамічне/статичне розтягування», *move → movement therapy* – «рухова терапія», *walk → 10-meter walk test* – «тест ходьби на 10 метрів», *bear → weight-bearing exercise* – «вправа з навантаженням», *stand → standing balance* – «баланс у стоячому положенні». Ці приклади демонструють, що германські кореневі дієслова легко адаптуються до медичної терміносистеми, утворюючи нові терміни через поєднання з іншими морфемами, що сприяє їхній зрозумілості та поширенню у професійному середовищі.

Структурно-морфологічні особливості термінів реабілітації визначаються їхньою складністю та способами творення. У термінології реабілітології поширені прості, складні й складені терміни, що утворюються через афіксацію, словоскладання, абревіацію тощо. Важливо звернути увагу також на частини мови, якими репрезентовані терміни (іменники, прикметники й дієслова), що формують ключові поняття сфери реабілітології.

Більшість дослідників, розглядаючи структуру термінів, використовує досить компактну їх класифікацію: 1) прості: а) непохідні; б) похідні; 2) складні (основоскладання); 3) складені (терміни-словосполучення) [4, с. 307]. Однак, існує і більш розгалужена класифікація структурних типів термінів [3, с. 13–14], яка уможливлює ефективнішу ілюстрацію усього структурного різноманіття термінів сфери реабілітології:

1) терміни-кореневі слова:

а) власна непохідна лексика (*stroke*, *bone*, *knee*, *wrist*);

б) запозичена непохідна лексика (*virus*, *gene*, *syndrome*);

2) похідна лексика: терміни, які формуються за допомогою префіксів або суфіксів (*dysarthria (dys-), dysarthria (dys-), aphasia (a-*), *arthritis (tis-)*;

3) терміни-складні слова (*neuromuscular*, *psychosomatic*, *tendinopathy*);

4) терміни-словосполучення (*non-pharmacological treatment, motor recovery, lower limb motor*

function, cognitive impairment, clinical effect, anterior cruciate ligament, acute injury);

5) терміни-абревіатури (*ARSACS = autosomal recessive spastic ataxia of Charlevoix-Saguenay*, *CTS = carpal tunnel syndrome*, *CRISPR = clustered regularly interspaced short palindromic repeats, DBS = deep brain stimulation)*;

6) буквені умовні позначення (*HRmax (maximum heart rate)* – «максимальна частота серцевих скорочень», *TUG → sec (Timed Up and Go test)* – «тест підйому і ходьби»);

7) символи (знаки) – використання знаків або символів для позначення термінів, зокрема в медичних, хімічних чи фізичних контекстах (наприклад, *Gait % (% weight-bearing gait) – «відсоток розподілу ваги при ходьбі», ROM° (range of motion (degrees) – «діапазон руху в градусах», ΔHR – «зміна частоти серцевих скорочень»)*;

8) номенклатури (*TENS 1000 (transcutaneous electrical nerve stimulation)* – «апарат для транскутанної електричної нервової стимуляції»).

Класифікація вище і терміни, що ілюструють структурні типи, відбивають й основні способи термінотворення, що існують у термінології сфери реабілітології. Ці способи можна поділити на такі [4, с. 307–308]: 1) морфологічний спосіб (афіксальний – *rehabilitation*, *dysfunction, intraoperative;* основоскладання – *phonophoresis (phono + phoresis), neuromodulation (neuro + modulation), optogenetics (opto + genetics), multifactorial (multi + factorial);* абревіація – SCS = *spinal cord stimulation, MMSE = mini-mental state examination*; 2) синтаксичний (утворення багатокомпонентних словосполучень) – *functional ambulation category scale, infrared polarized light therapy*; 3) семантичний (звуження або специфікація значення загальновживаних слів через метафору чи метонімію) – *mirror therapy* (у термінології реабілітації означає метод, коли пацієнт дивиться в дзеркало, щоб створити ілюзію руху в паралізованій кінцівці, спостерігаючи рух здорової; метафора, бо дзеркало виступає не просто предметом, а засобом візуального обману мозку, тобто дзеркало – терапевтичний інструмент), *green light therapy* (*green light* у загальновживаному значенні – просто зелений колір світла або дозвіл, проте у медицині – це світлотерапія, де використовується саме зелений спектр світла для полегшення симптомів, наприклад, при мігрені; звуження значення + метафоричність, оскільки використання кольору світла як активного лікувального чинника, що не є буквальною дією світла), *assistive devices* (метонімія, тобто у реабілітації цей термін позначає спеціфічні пристрої, призначені для допомоги людям з обмеженими фізичними можливостями. Це можуть бути інвалідні коляски, протези, слухові апарати і т. ін., що допомагають людині виконувати повсякденні дії); 4) запозичення з інших мов – *acupuncture, etiopathogenetic*.

Розвиток медичної термінології, здебільшого й сфери реабілітології, відбувається не лише за рахунок словотворення, а й через особливості граматичної структури. Ключову роль у цьому процесі відіграють морфологічні ознаки термінів, зокрема частини мови, серед яких особливе місце займають дієслова, іменники та прикметники.

У сучасній англомовній медичній термінології дієслова використовуються для позначення спеціалізованих понять. Вони можуть описувати фізіологічні процеси чи стани (*cut* – прорізуватися, як про зуби; *bear* – народжувати; *hurt* – боліти); дії, пов'язані з медичними процедурами (*burn* – припікати; *draw* – видаляти (зуб); *freeze* – знеболювати); дії, що сприймаються через органи чуттів (*feel* – відчувати, сприймати); або переміщення й поширення в просторі чи часі (*spread* – розповсюджуватися, наприклад, про захворювання) [2, с. 89]. Вони не лише передають динаміку фізіологічних явищ та процедур, а й відображають сенсорне сприйняття та поширення станів у просторі й часі. Така багатофункціональність дієслів свідчить про їхню важливу роль у точному й стислому вираженні медичних понять, що є ключовим для ефективної комунікації.

Значення англомовних медичних термінів значною мірою визначають префікси, які додають семантичного навантаження, та суфікси, що вказують на приналежність терміна до певної категорії [2, с. 90]. Наприклад, такі суфікси, як *-er, -or, -an, -ist, -ant* використовуються для утворення іменників, що позначають спеціалістів: *rehabilitator* – реабілітолог, *practitioner* – практикуючий лікар, *physiotherapist* – фізіотерапевт, *occupational therapist* – ерготерапевт. Суфікси *-ing, -ment* позначають процеси або дії: *training* – тренування, *replacement* – заміна, stretching – розтягування, taping – тейпування, *movement* – рух, *resumption* – відновлення. Суфікси *-ure, -ness, -hood, -ence, -ance, -ion, -ship* вказують на абстрактні поняття, пов'язані з діями, станами або явищами: *posture* – постава, *weakness* – слабкість, *endurance* – витривалість, *augmentation* – збільшення, *intervention* – втручання, *relationship* – взаємозв'язок. Зазначені групи суфіксів, завдяки закріпленим за ними стандартним значенням, надають термінам точності й роблять їх ефектив-

ними для використання у фаховій реабілітаційній термінології.

Прикметники також формуються за допомогою суфіксів, що визначають їхні граматичні та семантичні особливості. Виділяють такі основні суфікси [1, с. 287–288]:

1) суфікси *-able*, *-ible,* що додаються до дієслів для утворення прикметників, які вказують на можливість виконання чи здійснення певної дії, суфікси, наприклад: *functional* – «здатний функціонувати, функіональний» (*functional bracing* – «функціональне кріплення»); *acceptable* – «здатний до адаптації» (*adaptable exercises* – «вправи, що можна адаптувати під пацієнта»); *flexible* – «гнучкий» (*flexible joints* – «гнучкі суглоби»); *accessible* – «доступний» (*accessible rehabilitation* – «доступна реабілітація»); *preventable* – «такий, що можна запобігти» (*preventable injury* – «травма, якої можна уникнути»); *reversible* – «зворотний, той, що можна повернути до попереднього стану» (*reversible damage* – «зворотне ушкодження»); *manageable* – «керований, контрольований» (*manageable pain* – «біль, що піддається контролю»); *possible* – «можливий» (*possible recovery* – «можлива реабілітація»);

2) суфікси *-ent*, *-ant,* що використовуються для утворення прикметників, які позначають якість або стан як наслідок певної дії: *dependent* – «залежний» (*dependent mobility* – «залежна рухливість, що потребує сторонньої допомоги»); *persistent* – «стійкий, тривалий» (*persistent pain* – «стійкий біль, що не зникає протягом тривалого часу»); *resistant* – «резистентний, стійкий» (*treatment-resistant condition* – «стан, що не піддається лікуванню»); *dominant* – «домінантний, переважаючий» (*dominant limb* – «домінантна кінцівка, яка виконує основні функції»); *radiant* – «випромінюючий» (*radiant heat therapy* – «терапія випромінюванням тепла»):

3) суфікс *-ful,* який перетворює іменник на прикметник, що означає «бути наділеним певною властивістю»: *painful* – «болісний» (*painful movement* – «болісний рух»); *careful* – «обережний» (*careful handling* – «обережне поводження з пацієнтом»); *successful* – «успішний» (*successful rehabilitation* – «успішна реабілітація»); *powerful* – «потужний» (*powerful muscle contraction* – «сильне м'язове скорочення»);

4) суфікс *-less,* який має протилежне значення до суфікса *-ful*, позначаючи відсутність певної властивості: *painless* – «безболісний» (*painless procedure* – «безболісна процедура»); *harmless* – «нешкідливий» (*harmless stimulation* – «нешкідлива стимуляція»); *motionless* – «нерухомий» (*motionless limb* – «нерухома кінцівка»); *senseless* – «нечутливий» (*senseless area* – «зона без чутливості»);

5) суфікси *-ic*, *-al,* які вказують на ознаки чи характеристики, притаманні певним явищам або процесам: *neurological* – «неврологічний» (*neurological function* – «неврологічна функція»); *therapeutic* – «терапевтичний» (*therapeutic massage* – «лікувальний масаж», *therapeutic programs* – «терапевтичні програми»); *chronic* – «хронічний» (*chronic disease* – «хронічне захворювання»); *manual* – «ручний» (*manual therapy* – «мануальна терапія»);

6) суфікс *-ous,* який також позначає певну характеристику чи якість: diacutaneous – «діакутанний» (*diacutaneous fibrolysis* – «діакутанний фіброліз»); *transcutaneous* – «черезшкірний, транскутанний» (*transcutaneous electrical nerve stimulation* – «черезшкірна електростимуляція нервів»).

Одним із ключових аспектів термінотворення є структура двокомпонентних термінів. Згідно з думкою Г. Шалаєвої, двокомпонентні терміни є найбільш поширеними в реабілітаційній сфері. Вони формують численні типи терміноутворень, які можна поділити на дві основні категорії. Перша категорія включає терміни типу: N+N (*endurance training* – «тренування витривалості», *frailty syndrome* – «синдром слабкості», *music therapy* – «музична терапія»), N+Prep+N (*trial of rehabilitation* – «перша спроба реабілітації»), N's+N (Sekhon's framework – «(теоретична) основа Сехона»). Вона також включає скорочення + N (*RNAi method (RNA interference method)* – «метод РНК-інтерференції», *SCS technology (spinal cord stimulation technology)* – «технологія стимуляції спинного мозку», *PFM exercises (pelvic floor muscles exercises)* – «вправи для м'язів тазового дна»). Друга категорія охоплює терміни, утворені за типом: A + N (*chronic pain* – «хронічний біль», *clinical adaptability* – «клінічна адаптивність», *multidisciplinary team* – «багатопрофільна команда»), Part II + N (*modified Barthel index* – «модифікований індекс Бартеля», *limited mobility* – «обмежена рухливість»). Моделі обох груп подібні як з точки зору семантики, так і структури. Перша група включає терміни, де обидва компоненти є іменниками, а в другій групі атрибутивний компонент репрезентований прикметником або дієприкметником [7, с. 93]. Доповнюючи надану Г. В. Шалаєвою класифікацію, можна навести приклади дієслів-термінів (*amputate* – «ампутувати», *stimulate* – «стимулювати», *irradiate* – «опромі-

нювати»), а також Participle I + Noun (*standing balance* – «баланс стоячи», *walking function* – «функція ходьби»).

Термінологічне значення дієслів-термінів виникло через семантичний розвиток, зокрема завдяки метафоричному чи метонімічному перенесенню значень. Наприклад, *hear* може означати «чути, мати слух» у побутовому контексті, тоді як у науковому – «відчувати й сприймати звук, як протиставлення вібрації»; *beat* – «бити, ударяти» у звичайному значенні й «пульсувати» у медичному; *feel* – «сприймати дотиком» або «пальпувати» в медичному контексті [2, с. 89]. Це явище добре простежується у термінології реабілітації: *bend* – згинатися (про суглоб) або допомагати в русі для збільшення гнучкості; *lift* – піднімати, як у процесі реабілітації м'язів; *stretch* – розтягувати, що часто використовується для вправ або процедур реабілітації; *roll* – перекочувати, наприклад, під час виконання вправ для відновлення рівноваги; *stand* – стояти, як етап відновлення функції ходьби; *move* – рухати, наприклад, для оцінки амплітуди рухів суглоба.

Висновки. У ході проведеного дослідження англомовної термінології сфери реабілітології було встановлено, що ця терміносистема є динамічною, структурно й семантично складною. Її формування відбувається через широкий спектр джерел запозичення – грецької, латинської, французької, германської мов, а також за допомогою афіксації, словоскладання, абревіації, синтаксичного та семантичного способів словотвору. Виявлено, що значну роль у структурі термінів відіграють морфологічні елементи – префікси, суфікси, словотвірні моделі, а основними частинами мови, що репрезентують спеціалізовану лексику, є іменники, дієслова та прикметники. Аналіз двокомпонентних термінів засвідчив їхню поширеність і продуктивність, що забезпечує гнучкість і функціональну придатність терміносистеми до потреб медичного дискурсу. Отримані результати можуть бути використані у подальших перекладознавчих, лексикографічних та дидактичних дослідженнях, спрямованих на вдосконалення фахової підготовки спеціалістів у сфері реабілітації.

Список літератури:

1. Вітязь А. В., Биконя О. П. Суфіксальний спосіб словотворення в англійській мові. *Грааль науки*. Секція 17. Філологія та журналістика. 2022. № 18–19. С. 285–288. URL: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.26.08.2022.47 (дата звернення: 01.02.2025).

2. Застріжна Л. В. Лексико-семантичні та структурно-граматичні особливості англійської медичної термінології. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи*. Полтава : Астрая, 2018. С. 87–91.

3. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.

4. Нетребчук Л. М., Скуратова Т. Ф. Головні шляхи розвитку медичної термінології. 2020. С. 305–309. URL: https://surli.cc/pzgqpg (дата звернення: 10.01.2025).

5. Поворознюк Р. В. Етимологія медичних термінів як проблема перекладу. *Modern science: innovations and prospects*. Стокгольм, 2022. С. 335–339. URL: https://surl.li/lmccez (дата звернення: 16.01.2025).

6. Соколов В. В. Відбиття лексико-фразеологічними новотворами англійської мови розвитку сучасної охорони здоров'я у США і Великобританії. *Функциональна лінгвістика*. 2011. Т. 2. № 2. С. 198–200.

7. Шалаєва Г. В. Структурний аналіз сучасної медичної термінології та труднощі перекладу багатокомпонентних медичних термінів. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. Чернівці, 2014. № 1. С. 90–96.

Pidhorna A. B., Kuriatenko A. D. ENGLISH TERMINOLOGY OF THE REHABILITOLOGY SPHERE: ETYMOLOGY AND STRUCTURAL AND MORPHOLOGICAL FEATURES

The article deals with the English-language terminology of the rehabilitation field through the prism of its etymology as well as structural and morphological features. Rehabilitology is the sphere which is currently characterized by active development due to constant enhancement of treatment methods and technological innovations. For the purpose of efficient communication on the international level, all these new concepts, inventions, and methods undoubtedly require both new nominations and their further study from linguistic and translation perspectives. The study presented in the article focuses on identifying the sources of origin of the terms, their grammatical characteristics, ways of word formation and semantic features. It has been found that a significant part of the terms is of Greek, Latin, French, or Germanic origin. It has been determined that the modern English-language rehabilitation terminology system is multicomponent, contains simple, derivative, complex, compound terms, abbreviations, symbols and nomenclatures. The analysis has shown

the importance of morphological elements such as prefixes, suffixes, and word-formation models, which are actively used in the formation of terms. Particular attention is paid to verbs, nouns and adjectives as the main parts of speech representing the specialised vocabulary of the industry. The role of metaphorical and metonymic meaning transfer in the creation of verb terms is emphasised. The structural analysis of the terms allowed the authors to identify the most common models of two-component units that provide the terminology system with flexibility, variability, and a high level of specialisation. It is concluded that the English-language terminology of rehabilitation science is a dynamic system that is constantly enriched under the influence of the development of medical technologies, international communication and interlingual interaction. The results of the study can be used in further lexicographic, translation, and linguistic and cultural studies, as well as in teaching English to medical professionals.

Key words: *English medical terminology, rehabilitation science, etymology, morphology, term formation, lexical structure, grammatical features.*

УДК 81’25:81’373.612.2(436+477)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/25

Редчиць Т. В.
Черкаський державний технологічний університет

Багач І. Г.
Черкаський державний технологічний університет

АДАПТАЦІЯ КУЛЬТУРНОСПЕЦИФІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ПЕРЕКЛАДІ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті здійснено комплексний аналіз процесу адаптації культурноспецифічних елементів у перекладі з німецької мови на українську, що є актуальним у контексті зростання інтенсивності міжкультурної комунікації та потреби у збереженні культурної ідентичності тексту мови оригіналу. Авторами розглянуто культурноспецифічні елементи як знакові одиниці, що репрезентують національно-культурні реалії, ідентичнісні концепти та ментальні матриці мовної спільноти мови оригіналу. З урахуванням прагматичних, лінгвістичних і культурних чинників визначено основні механізми адаптації культурноспецифічних елементів, серед яких транскрипція, описовий переклад, культурна заміна, уніфікація, генералізація та редукція. Типологізовано культурноспецифічні одиниці за тематично-семантичною ознакою: до основних категорій віднесено реалії побуту, соціальних і релігійних практик, політичні та адміністративні терміни, фразеологізми, а також елементи освітньої й правової сфер. Особливу увагу приділено аналізу перекладацьких стратегій – доместикації, форенізації та глокалізації – з урахуванням жанрових характеристик тексту, прагматичних очікувань цільової аудиторії та ступеня міжкультурної інтерференції. У межах дослідження обгрунтовано, що перекладач виступає не лише як мовний посередник, а і як інтерпретатор і ретранслятор культурної інформації, що вимагає високого рівня міжкультурної компетентності. У висновках акцентовано увагу на потребі подальшого дослідження динаміки функціонування культурноспецифічних елементів у перекладі з використанням корпусних, контекстуально-прагматичних та когнітивних підходів.

Ключові слова: *адаптація, доместикація, міжкультурна інтерференція, перекладацькі стратегії, типологізація, коренізація.*

Постановка проблеми. У межах сучасної парадигми міжкультурної комунікації переклад виступає не лише як лінгвістичний акт, а як комплексна когнітивно-культурна діяльність, що передбачає трансфер концептів, репрезентованих у мові оригіналу, у систему координат цільової культури. Однією з найбільш складних і водночас концептуально важливих проблем перекладознавства є відтворення культурноспецифічних елементів (КСЕ), які функціонують як маркери національної ідентичності, ментальних моделей і ціннісних орієнтацій мовного колективу.

КСЕ охоплюють широкий спектр лексичних одиниць – від реалій, топонімів, історико-культурних алюзій до ідіоматичних виразів, формул етикету та прагматично забарвлених висловлювань. Їх адекватна трансляція у перекладі з німецької мови на українську становить значні труднощі, зумовлені відсутністю функціональних або семантичних еквівалентів, розбіжностями у прагматичних очікуваннях реципієнтів, а також асиметрією культурних кодів мови оригіналу та мови перекладу.

Попри наявність низки концептуальних підходів до перекладу КСЕ (доместикація, форенізація, глокалізація тощо), досі залишається відкритим питання щодо оптимального ступеня інтервенції перекладача у текст з метою забезпечення комунікативної ефективності без спотворення авторського задуму та культурної специфіки мови оригіналу. Це зумовлює необхідність подальшого системного аналізу механізмів адаптації КСЕ у німецько-українському перекладі, їхньої типологізації, а також вивчення стратегій перекладацької інтерпретації в умовах міжкультурної інтерференції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика перекладу КСЕ, зокрема реалій, безеквівалентної лексики та ідіоматичних виразів, посідає значне місце у сучасному вітчизняному та

закордонному перекладознавстві. Серед ключових досліджень, що становлять теоретико-методологічну базу цієї статті, варто відзначити роботу Н. Абабілової та І. Усаченко, які здійснили огляд основних підходів до класифікації та перекладу реалій у вітчизняній та закордонній науці. Автори виокремлюють різні типи реалій (етнографічні, соціально-політичні, історичні) і підкреслюють необхідність гнучкого застосування таких стратегій, як транскрипція, калькування, описовий переклад і адаптація [1].

Питання перекладу соціально-політичних реалій є предметом окремого аналізу в роботі І. Баланика та В. Бялика. Дослідники акцентують увагу на труднощах відтворення таких одиниць у зв'язку з їх високою культурною маркованістю та динамікою суспільно-політичного контексту, пропонуючи багаторівневу стратегію перекладу з урахуванням жанрових особливостей [2]. Ю. Макаренко та А. Совєтна зосереджують увагу на особливостях перекладу КСЕ у детективній прозі, зокрема романах Агати Крісті. Хоча мова йде переважно про англійсько-український переклад, спостереження щодо балансування між автентичністю та прийнятністю перекладеного тексту є релевантними й для німецько-української перекладацької практики [5].

Актуальним є також дослідження І. Кабаченко та І. Малашевської, у якому акцентовано увагу на практичних труднощах перекладу німецьких КСЕ. У статті висвітлюються типові помилки при перекладі КСЕ та пропонуються оптимальні моделі трансляції з урахуванням комунікативної мети [4]. І. Гаврилова та О. Атанасова досліджують функціонування безеквівалентної лексики на матеріалі художнього перекладу казок братів Грімм. Авторки підкреслюють важливість збереження образної структури та стилістичного навантаження таких лексем у межах контексту, що корелює з нашою метою збереження культурної специфіки при перекладі з німецької мови [3]. У роботі К. Подорожної реалії розглядаються як складова безеквівалентної лексики. Авторка формулює типологічну схему і розмежовує поняття «реалія» та «лексема без еквівалента», що є важливим для коректної класифікації КСЕ [6].

Цінними є також студії, що мають міжмовний порівняльний характер. Зокрема, Н. Толстих аналізує специфіку перекладу безеквівалентної лексики латинською мовою, що дає підстави для зіставлення прийомів адаптації у різних мовних парах та окреслення універсальних перекладацьких стратегій [7]. Г. Удовіченко досліджує переклад міфологічних реалій у межах літературного перекладу, демонструючи приклади глибокої інтерпретації культурних алюзій та символів [8].

Таким чином, зазначені джерела репрезентують широкий спектр підходів до вивчення КСЕ у мові перекладу, що дозволяє сформувати цілісне уявлення про сучасні теоретичні та практичні орієнтири у цій галузі. Усі проаналізовані роботи доповнюють одне одного і формують основу для розробки комплексної моделі перекладу КСЕ з урахуванням інтердисциплінарного підходу.

Постановка завдання. Метою статті є всебічне дослідження особливостей адаптації КСЕ у перекладі з німецької мови на українську з урахуванням теоретичних засад перекладознавства і лінгвокультурології, а також виявлення ефективних стратегій перекладацької інтерпретації в умовах міжкультурної інтерференції. Задля досягнення поставленої мети передбачено здійснення типологізації КСЕ, аналіз відповідних перекладацьких механізмів та оцінку релевантності доместикаційних і форенізаційних підходів залежно від комунікативного завдання та жанрово-стилістичних характеристик тексту.

Виклад основного матеріалу. Як вже було зазначено вище, у сучасному перекладознавстві все більшої уваги набуває питання адаптації КСЕ, що репрезентують національно марковані реалії, концепти та стійкі мовні структури, інтегровані у систему цінностей, традицій і соціальних практик певного мовного колективу. Зокрема, у німецько-українському перекладі виявляється необхідність комплексного підходу до відтворення таких елементів з урахуванням семантичної глибини, прагматичних настанов і очікувань цільової аудиторії. У цьому контексті доречним є звернення до механізмів, які забезпечують ефективну трансляцію КСЕ без втрати змістової насиченості.

Серед провідних механізмів адаптації КСЕ у перекладі з німецької мови на українську особливе місце посідають транскрипція та транслітерація, які забезпечують збереження фонетичної форми мови оригіналу. Ці стратегії дозволяють зберегти культурну ідентичність первинного тексту, сприяючи актуалізації автентичних реалій у свідомості реципієнта перекладу. Наприклад, лексеми *Bundeswehr*, *Oktoberfest, Schrebergarten* та *Biergarten* передаються відповідно як *Бундесвер*, *Октоберфест, Шребергартен* і *Біргартен*. У наведених випадках досягається збереження як зовнішньої форми, так і семантичного навантаження, притаманного цим одиницям у межах

німецькомовного культурного простору. За умови відсутності еквівалентної реалії в українській культурі, вживання транскрибованої чи транслітерованої форми доцільно супроводжувати коментарем або приміткою. Наприклад, при першому згадуванні терміна *Bundestag* варто зазначити: «*Бундестаг (федеральний парламент Німеччини*)». Така практика дозволяє зберегти семантичну точність і забезпечити адекватне сприйняття специфічної інформації без втрати її змістової цінності.

Окрему групу перекладацьких стратегій становить описовий переклад, метою якого є відтворення функціонального змісту терміна або реалії засобами реципієнтної мови. Цей підхід передбачає перефразування з метою досягнення змістової прозорості для читача, особливо в тих випадках, коли пряма передача форми є неінформативною. Так, німецьке *Abitur* доцільно перекладати як *випускний іспит у гімназії, що дає право на вступ до університету*. Лексема *Kaffeeklatsch* може бути передана як *неформальні дружні посиденьки за кавою*, а *Schultüte* – як *святковий пакет з подарунками, який дитина отримує на перший день у школі*. Використання описових конструкцій забезпечує збереження прагматичної функції оригінального елемента і дозволяє реалізувати перекладацьке завдання у повному обсязі, не втрачаючи зв'язку з культурним контекстом мови оригіналу. Застосування цієї стратегії є особливо виправданим у текстах, орієнтованих на нефахову аудиторію, а також у навчальних матеріалах, де необхідним є забезпечення доступності змісту без спотворення його сутнісного наповнення. У такий спосіб досягається не лише інформативна адекватність, а й реалізується мета культурної інтерпретації реалій у міжмовному комунікативному акті.

Культурна заміна передбачає підбір аналогічного за функцією або емоційним забарвленням елемента з культури реципієнта. Так, *Fasching* (карнавал, поширений у південних регіонах Німеччини) може бути адаптовано як *Масляна* у популярному або публіцистичному дискурсі, з метою викликати у читача аналогічні культурні асоціації.

Механізми уніфікації та генералізації застосовуються у випадках, коли конкретна одиниця не має точного відповідника, але її можна передати через ширше або узагальнене поняття. Наприклад, *Landtag* часто перекладається як *регіональний парламент*, що забезпечує зрозумілість терміна в межах політичної структури, знайомої українському читачеві. Водночас редукція (опущення) може бути виправданою тоді, коли КСЕ не є ключовим для загального змісту, а його переклад лише ускладнив би сприйняття тексту без доданої цінності.

Варто зазначити, що вибір того чи іншого механізму детермінується низкою чинників, зокрема жанрово-стильовою приналежністю тексту, соціокультурним статусом реципієнта та комунікативною інтенцією автора. Відповідно до загальновизнаних підходів у межах лінгвокультурології та перекладознавства, КСЕ доцільно типологізувати за тематично-семантичною ознакою, що дозволяє систематизувати перекладацькі стратегії та обгрунтувати їхню релевантність у конкретному контексті. У німецькій мові КСЕ охоплюють широкий спектр одиниць, які виконують не лише денотативну, а й культурно-ідентифікаційну функцію.

Зокрема, до ***КСЕ побуту та соціальних практик*** належать такі лексеми, як *Schultüte* (традиційний подарунок першокласнику на початку навчального року), *Kaffeekränzchen* (невимушені зустрічі за кавою в тісному колі), *Stammtisch* (постійно зарезервований стіл для регулярної групи гостей у закладах харчування), *Gartenlaube* (садова альтанка, поширена в німецьких дачних культурах), Jugendherberge (бюджетне житло для молоді). Ці елементи несуть значне культурне навантаження та часто вимагають описового перекладу або супровідних пояснень у тексті.

До ***релігійних та ритуальних КСЕ*** можна віднести *Konfirmation* (обряд конфірмації в протестантських громадах), *Adventskranz* (різдвяний вінок, що символізує чотири тижні перед Різдвом), *Martinstag* (свято Святого Мартіна з притаманними йому обрядами та дитячими парадами). У перекладі такі одиниці нерідко залишаються нефіксованими або передаються комбіновано – транскрипцією з коротким роз'ясненням.

Політичні та адміністративні одиниці також мають яскраво виражену культурну специфіку. Наприклад, *Bundestag* (федеральний парламент ФРН), *Länderfinanzausgleich* (система фінансового вирівнювання між федеральними землями), *Landkreis* (адміністративна одиниця, еквівалентна району). У таких випадках доцільним є або прямий переклад з уточненням, або збереження мови оригіналу із приміткою.

До ***фразеологізмів та ідіом*** належать численні КСЕ, які репрезентують специфіку німецького мислення та емоційного вираження. Наприклад, *den Nagel auf den Kopf treffen* (букв. «влучити цвя-

хом у голову» – тобто «точно влучити в суть»), *auf Wolke sieben sein* («бути на сьомому небі»), *jemandem einen Korb geben* («відмовити комусь» у романтичному чи діловому плані), *das ist nicht mein Bier* («це не моя справа»). Переклад таких одиниць вимагає підбору функціональних або стилістично рівнозначних аналогів у мові перекладу.

У межах ***освітньої та правової сфер*** широко вживаними є терміни *Abitur* (випускний іспит у гімназії), *Hochschule* (заклад вищої освіти), *Bachelorstudium* (бакалаврат), *Studiengebühren* (плата за навчання), *Arbeitslosengeld II* (вид соціальної допомоги). Їхній переклад передбачає опис або добір функціонального еквівалента, що відповідає структурі мови оригіналу.

З урахуванням наведених міркувань, КСЕ доцільно розглядати не лише як семантичні одиниці, що функціонують у межах певної мовної системи, а й як знакові маркери національного коду, які нагромаджують колективний досвід і слугують вербалізованими носіями історично сформованих культурних смислів. Їхня природа зумовлює репрезентацію унікальних соціокультурних реалій, притаманних конкретній мовній спільноті, що своєю чергою обумовлює необхідність міждисциплінарного підходу до їх відтворення у перекладацькій практиці. Таким чином, ефективна передача КСЕ у перекладі передбачає не лише володіння лінгвістичними знаннями, а й високий рівень культурної, прагматичної та дискурсивної компетентності перекладача, оскільки мова в цьому контексті виступає носієм не тільки інформації, а й багатовимірного культурного досвіду.

У цьому зв'язку процес перекладу КСЕ не може зводитися до механічного відтворення мовних структур, оскільки він постає як складна інтерпретаційна діяльність, спрямована на досягнення міжкультурного порозуміння. Перекладач виконує функцію медіатора між двома культурними системами, і його завдання полягає не лише у збереженні змістової точності, а й у забезпеченні функціонального еквівалента КСЕ у новому комунікативному середовищі. У цьому аспекті перекладач розглядається як активний учасник процесу культурної медіації, здатний здійснювати релевантне тлумачення й адаптацію культурних смислів відповідно до очікувань цільової аудиторії.

Умови міжкультурної взаємодії вимагають від перекладача прийняття стратегічних рішень щодо репрезентації КСЕ у мові перекладу. Основна дилема полягає у виборі між форенізацією, що орієнтована на збереження культурної специфіки мови оригіналу, та доместикацією, яка передбачає адаптацію елементів до культурного простору мови перекладу. Форенізація дозволяє читачеві ознайомитися з автентичним культурним контекстом, однак може ускладнити сприйняття тексту. Доместикація, навпаки, сприяє кращому розумінню змісту, проте нерідко супроводжується редукцією культурного навантаження та зміщенням оригінальних смислів.

У цьому контексті особливого значення набуває гібридна стратегія глокалізації, яка інтегрує локальні та глобальні компоненти. Такий підхід дає змогу досягнути динамічного балансу між точністю передавання культурної інформації та забезпеченням її доступності для реципієнта. Глокалізація виявляється релевантною насамперед у тих випадках, коли перекладаються тексти, зорієнтовані на міжкультурну комунікацію, де збереження культурних маркерів відіграє ключову роль у цілісному сприйнятті повідомлення.

Таким чином, адекватне відтворення КСЕ у перекладі з німецької мови потребує системного підходу, який включає контекстуальний аналіз лінгвокультурних особливостей мови оригіналу, свідомий вибір перекладацьких стратегій, а також глибоке розуміння соціокультурних реалій обох мовних спільнот. У цьому процесі перекладач виступає не лише як носій професійної компетентності, а й як інтерпретатор культурних значень, здатний забезпечити їхню адекватну репрезентацію в іншомовному дискурсі. Це своєю чергою вимагає розвитку міжкультурної рефлексії, емпатійного мислення та здатності до гнучкої адаптації в умовах складних перекладацьких ситуацій.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що КСЕ постають ключовими носіями національно-культурного коду мови оригіналу та суттєво ускладнюють міжмовну трансляцію. Їхнє адекватне відтворення у перекладі з німецької мови вимагає застосування низки адаптаційних механізмів, зокрема транскрипції, описового перекладу, культурної заміни, генералізації та редукції. Вибір конкретного способу перекладацької інтерпретації залежить від типу КСЕ, жанрових особливостей тексту, очікувань цільової аудиторії та рівня міжкультурної інтерференції.

Типологізація КСЕ за тематично-семантичною ознакою (реалії побуту, соціокультурні традиції, політичні та адміністративні терміни, фразеологізми, елементи освітньої та правової систем) дозволила впорядкувати об'єкт дослідження та встановити кореляцію між типом КСЕ та вибором

перекладацької стратегії. При цьому, як засвідчив аналіз, доместикація доцільна у текстах популярного дискурсу, тоді як форенізація – у фахових і художніх перекладах, де важливо зберегти культурну автентичність.

Таким чином, переклад КСЕ потребує не лише високої мовної компетенції, а й глибокого розуміння культурної специфіки мови оригіналу, що виводить перекладацьку діяльність у площину міжкультурної медіації.

З огляду на складність проблематики, перспективними напрямами подальших досліджень є розробка системної класифікації перекладацьких трансформацій щодо КСЕ у різних жанрах (художній, публіцистичний, юридичний, технічний переклад); аналіз впливу соціокультурного контексту на рецепцію КСЕ у перекладених текстах, а також вивчення міжкультурної компетентності перекладача як чинника, що впливає на якість інтерпретації КСЕ.

Список літератури:

1. Абабілова Н., Усаченко І. Реалія як об'єкт досліджень вітчизняних та зарубіжних перекладознавців. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Мовознавство.* 2017. Вип. 2(28). С. 4-9.

2. Баланик І. Д., Бялик В. Д. Труднощі та способи переклад у суспільно-політичних реалій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації».* 2020. Т. 31 (70), № 2, ч. 2. С. 11-15.

3. Гаврилова І. М., Атанасова О. А. Переклад безеквівалентної лексики на матеріалі казок братів Грімм. *Закарпатські філологічні студії.* 2020. № 14, т. 2. С. 96-102.

4. Кабаченко І. Л., Малашевська І. Я. Труднощі перекладу німецьких реалій. *Закарпатські філологічні студії.* 2024. Вип. 33, т. 2. С. 108-112.

5. Макаренко Ю. Г., Совєтна А. В. Особливості відтворення реалій при перекладі романів Агати Крісті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2016. № 24. Том 2. С. 123-125.

6. Подорожна К. Ю. Місце реалій у системі безеквівалентної лексики. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. Чернівці. Германська філологія.* 2014. Вип. 692-693. С. 174-178.

7. Толстих Н. В. Специфіка перекладу сучасної безеквівалентної лексики латинською мовою (на матеріалі філософської казки Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц»). *Закарпатські філологічні студії.* 2020. № 14, т. 1. С. 266-270.

8. Удовіченко Г. М. Особливості відтворення міфологічних реалій в англійському перекладі драмифеєрії Лесі Українки «Лісова пісня». *Записки з романо-германської філології.* 2016. Вип. 2. С. 77-85.

Redchyts T. V., Bahach I. H. ADAPTATION OF CULTURALLY SPECIFIC ELEMENTS IN TRANSLATION FROM GERMAN

The article provides a comprehensive analysis of the process of adapting culturally specific elements in translation from German into Ukrainian, which is relevant in the context of the growing intensity of intercultural communication and the need to preserve the cultural identity of the source language text. The authors consider culturally specific elements as sign units representing national and cultural realities, identity concepts and mental matrices of the linguistic community of the source language. Taking into account pragmatic, linguistic and cultural factors, the main mechanisms of adaptation of culturally specific elements are identified, including transcription, descriptive translation, cultural substitution, unification, generalization and reduction. Culturally specific units are typologized according to thematic and semantic features: the main categories include the realities of everyday life, social and religious practices, political and administrative terms, phraseological units, as well as elements of the educational and legal spheres. Particular attention is paid to the analysis of translation strategies such as domestication, fornication, and glocalization, taking into account the genre characteristics of the text, the pragmatic expectations of the target audience, and the degree of intercultural interference. The study substantiates that a translator acts not only as a language intermediary, but also as an interpreter and transmitter of cultural information, which requires a high level of intercultural competence. The conclusions emphasize the need for further research on the dynamics of culturally specific elements in translation using corpus, contextual-pragmatic and cognitive approaches.

Key words: *adaptation, domestication, intercultural interference, translation strategies, typologization, rooting.*

UDC 811.111: 808.5: 81’37
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/26

Talavira N. M.
Kyiv National Linguistic University

TRUMP 2017 VS TRUMP 2025: COMPARING TWO INAUGURAL ADDRESSES

The paper focuses on analyzing two inaugural speeches by President Donald Trump, which he gave in 2017 and 2025. The inaugural is regarded as the first chance for the newly elected leader to present themselves, highlight their agenda, and unite the electorate despite their personal choices. The speaker addresses the basic concepts of the audience’s worldview. The concept as a cognitive representation of our mental code is verbalized by morphosyntactic constructions, i.e., prefabricated pairings of form, meaning, and function. The aim of the research is to establish morphosyntactic constructions encoding basic concepts of the inaugural speeches. The analysis has shown that there are identical concepts of RENEWAL and UNITY, synonymic CALAMITY and CRISIS, and two varying PATRITISM in 2017 address and SUCCESS in 2025 speech. The verbalization of the synonymic concepts CALAMITY and CRISIS differs in encoding their structural components: in the first inaugural predominate pairings representing the perceptual level of the concept of CALAMITY designating the problems of an American family, while in the 2025 speech most pairings verbalize the notional component of the CRISIS concept underscoring the dire situation in the governmental activities. The RENEWAL concept is highlighted as a promise to overcome all the difficulties of ordinary Americans in the 2017 inaugural and the renovation of the core American values in the 2025 address. The identical concept of UNITY is represented by similar constructions in both speeches, indicating collaboration and integrity. The concept of PATRIOTISM in 2017 inaugural is represented by the pairings designating loyalty towards everything connected with the USA. The SUCCESS concept in 2025 address is encoded by the constructions naming possible achievements of the nation.

Key words: *morphosyntactic construction, concept, public speech, inaugural address, Donald Trump.*

Statement of the problem. The current news texts, features and publications in various social media focus their attention on the personality of Donald Trump, his statements, evaluation of the latest events, proclamations and reactions to any comment. His actions cause various responses ranging from a smile, a grin, a detest, and up to the stock market’s turmoil. His persona has been researched by many linguists focusing on his populism [16, p. 400], attitude to immigrants [1; 13, p. 12], racial ramifications of his actions [18, p. 15], his relations with other world leaders [15, p. 95], rhetorical strategies he uses in his public addresses [11, p. 385; 17, p. 150]. It seems natural and topical to take an interest in his speeches, their composition, topics and linguistic units used to designate the ideas. In our scope of attention are his inaugural addresses, which he gave in 2017 as a newcomer to politics [19] and in 2025 as a well-known statesman [20].

Analysis of recent research and publications. The inaugural address is a “unidirectional speech presented by the president to the audience,” marking the beginning of a new head of state’s term in office: the president begins to “enact the presidential role” [2, p. 42]. Giving their speech to the nation and, in fact, the whole world, the speaker discloses their vision of the future of the state and global issues [3, p. 233], imposing their viewpoints and encouraging other leaders and nations to take action and support American position [22, p. 276], stimulating consensus in the USA, and endeavouring to secure national unity [8, p. 18].

Since the inaugural address is not only a speech act, but also a political one, much attention is paid to its content: it is seen as a coded message about the history of the country’s development [2, p. 42], representing the leader’s political position and ideological attitudes. The address is supposed to “rehearse common values drawn from the past” [14, p. 72], a reflection of the standpoint of not only the President but also the citizens, an appeal to the basic concepts of their worldview, providing for the cognitive orientation of an individual or a community [9, p. 3].

The research is grounded on the linguistic conceptual approach combining the analysis of concepts with the application of morphosyntactic constructions.

Concepts, i.e. discrete cognitive representations and basic units of the human mental code [6], are closely related to the culture of a people. Any concept is the result of human activity and carries information about objects, phenomena, and events [5, p. 530], designates fragments of experience, and is formed on the basis of sensory expertise, mental activity, as well as verbal or non-verbal communication [ibid]. It belongs to our conscience, is determined by culture and is objectivized in speech.

At the same time, the content of the concept 'is constantly enriched due to the emergence of new features' [6]. The most stable and permanent concepts, which have a special significance for the national culture, are called basic concepts.

In speech concepts are encoded by a lexeme, word combination, idiom, syntactic pattern and even text. One of the means of their verbalization is morphosyntactic constructions, regarded as pairings of form, meaning, and function [7, p. 7; 10]. The effectiveness of applying morphosyntactic constructions rests on the fact that they are kept in a fixed form in long-term memory demanding less cognitive efforts during the choice of the necessary linguistic unit to verbalize any concept. Moreover, morphosyntactic constructions range from morphemes to idioms and to various syntactic patterns [21, p. 11].

Task statement. Thus, the aim of the paper is to identify the constructions verbalizing basic concepts embedded in both inaugurals by Donald Trump. The tasks of the research are to single out concepts construing the core ideas of the inaugural addresses, establish constructions encoding basic concepts of each speech; compare the verbalization of basic concepts in two inaugurals.

The investigation presupposes three stages of analyzing inaugural addresses: selective, textual, and contrastive.

The selective stage presupposes the identification of the basic concepts of each speech by studying the recurrence of constructions used in the introduction to the address that contains the core ideas of the President. The frequency of the units '*a thrilling new era*', '*Our safety will be restored*', '*The scales of justice will be rebalanced*', '*Our sovereignty will be reclaimed*' [19] points to the key status of *new* and *renovate*-constructions that verbalize the basic concept of RENEWAL in Donald Trump's 2017 inaugural.

The textual stage aims at establishing means of encoding the basic concepts in the speech body via continuous sampling of morphosyntactic constructions relating to the key constructions, which are the most relevant pairings, used in the introduction. We identify the structural levels of each basic concept, expressed by constructions. As is known, concepts have three components: perceptual, based on sensomotor experience, notional, resting on its definition and description, and evaluative representing properties relevant to the entire language community.

The contrastive stage of the investigation concerns the study of the selected constructions in the two inaugural addresses to establish patterns verbalizing structural components of basic concepts.

Outline of the main material of the study. The analysis of the two inaugural addresses shows that they code both identical and different basic concepts. The concepts of the 2017 inaugural include CALAMITY, RENEWAL, UNITY and PATRIOTISM. The concepts of the 2025 inaugural encompass CRISIS, RENEWAL, UNITY, and SUCCESS.

As you see, inaugurals refer to identical RENEWAL and UNITY concepts; CALAMITY and CRISIS are similar as they denote negative effects on people and the country, underscoring a lot of damage and suffering in case of CALAMITY and severe problems, pinpointed by the concept of CRISIS. The varying concepts are PATRIOTISM in 2017 inaugural and SUCCESS in 2025, but still, they reflect the values of American society.

First, let's focus on the two similar concepts: CALAMITY and CRISIS because they are encoded at the beginning of the speech body as the President started with the criticism of the previous administration.

According to the definition, the concept of CALAMITY reflects 'a terrible and unexpected event that results in a lot of damage or suffering' [12]; 'a disaster or misfortune, esp. one causing extreme havoc, distress, or misery' [4]. In 2017 inaugural, the notional component of the CALAMITY concept is encoded by constructions, designating damage to the key spheres of the economy, e.g. *at the expense of American industry*, *infrastructure has fallen into disrepair and decay*, *face challenges*, army, e.g. *depletion of our military*, security, e.g. *crime and gangs and drugs*.

The perceptual level of the CALAMITY concept, connected with sight, hearing, touch, names objects that are destroyed or severely damaged, those referents that people come across in their daily life, e.g., *rusted-out factories*, *the jobs left*, *struggling families*.

The evaluative component is evoked by constructions, denoting destruction of self-esteem, e.g. *confidence of our country has disappeared*, private property, e.g. *wealth of our middle class has been ripped*,

general disaster, concerning all spheres of life, e.g. *American carnage*.

The CRISIS concept in 2025 inaugural indicates 'a situation in which something or someone is affected by one or more very serious problems' [4]; a period of great difficulty, danger, or uncertainty, especially in politics or economics [12], thus representing less danger than calamity. The perceptual component is not widely represented, describing only the recent dangers, e.g. [fires] *raging through the houses*, *even affecting some of the wealthiest*, natural disasters, e.g., *suffering from a hurricane* [20].

The notional component of the CRISIS concept predominates in the 2025 speech as the President storms about the inability of the former administration to carry out its duties. This level of the CRISIS concept is expressed by 12 constructions, designating dangerous situations in all possible spheres, e.g., *can no longer deliver basic services, inflation crisis, corrupt establishment, face challenges, a government that cannot manage even a simple crisis, devastating crime* [20].

The evaluative level of the concept reflects dangers to principles of the American society, e.g. *a crisis of trust*, *extracted wealth from our citizens* [20].

As we can see, in the first inaugural Donald Trump focuses on the sensorimotor reflection of the CALAMITY concept, underscoring catastrophic issues close to the target audience, repeating several times the absence of the bare necessities, while in the second inaugural he encodes the concept of CRISIS as danger to the executive power of the country, the pillars of the society, criticizing harshly the previous administration. The perceptual component is more widely represented in the first inaugural. Still, an interesting case is the construction *even affecting some of the wealthiest*, as the first speech was targeted at ordinary Americans, and in the second one, the President views their misfortune on par with the richest citizens.

The concept of RENEWAL reflects 'an activity, situation, or process that begins again after a period when it had stopped' [12]; a process in which something improves or is improved after being in a bad condition [4]; when a company, economy, area, etc., is changed and improved. So, the perceptual level of the concept RENEWAL is represented by constructions naming specific objects that are repaired or created anew. The notional component of the concept is coded by pairings representing improvements in various sectors of the economy, organizations and companies. The evaluative component of the concept reflects basic principles and values of the society.

In his first inaugural address, Donald Trump uses 12 out of 22 constructions activating the perceptual level of the RENEWAL concept to appeal to the basic needs of ordinary Americans, as he came to power with a promise to radically change the entire establishment. The pairings indicate return of workplaces, e.g., *bring back our jobs*, security, *bring back our borders*, new infrastructure facilities, *build new roads, and bridges, and airports*. The notional component is designated by 3 constructions that denote new legal proclamations of the president, e.g. *issue a new decree,* restoration of relation with allies, e.g., *reinforce old alliances*. The evaluative component is encoded by constructions, marking the return to the previous state, e.g., *rediscover our loyalty to each other*, *the people became the rulers of this nation again*, the appearance of new values, e.g. *a new national pride*.

The second inaugural is dominated by constructions implementing the evaluative component of the RENEWAL concept in all aspects. The pairings denote the return of hope, prosperity and peace, e.g., *bring back prosperity and peace*, freedom of speech, e.g., *bring back free speech*, respect for the state, e.g., *America will be respected again*, the American dream, which embodies all their ideals, e.g., *the American dream will soon be back*. The constructions emphasize the restoration of national dignity after damage, e.g., *rebuild the nation*, independence, e.g., *sovereignty will be reclaimed*, rule of law, e.g., *restore fair, equal, and impartial justice*. In addition, the structures reflect the emergence of new entities: national success, e.g., *a thrilling new era of success*, a new sense of unity, e.g., *bring a new spirit of unity*, bringing American values in new lands, e.g., *carry our flag into new horizons*.

The notional and evaluative levels of the RENEWAL concept are represented by the same number of constructions (4 each). The notional component is encoded by the pairings denoting the revitalizing policies, e.g., *restore the competence of America's government*, *restore competence and effectiveness to our federal government*, as well as the emergence of new agencies for the effective work of the government, e.g., *establish the brand-new Department of Government Efficiency*.

The representation of the perceptual component of the concept RENEWAL is based on constructions designating the restoration of the automobile industry, e.g., *build automobiles in America again*, returning ordinary Americans to their jobs, e.g., *reinstate any service members*, changing the names of geographical objects, e.g., *restore the name of a great president,*

William McKinley, to Mount McKinley. In general, in the first inaugural the perceptual component of the concept of RENEWAL predominates. In contrast, in the second address, the President focuses on revitalizing the values of American society.

If we look at the constructions, we can clearly see that 9 *new*-constructions predominate in the 2017 inaugural, followed by 5 *re*do pairing and -*back* structures. The second inaugural contains 13 *re*do units, 7 *back*-construction, 6 *new*-constructions and 6 *again*-pairings. So, in the first speech the president underscored innovations in the life of the country, while in the second address he focused on the return to the policies and values in the country under his rule.

The other two concepts don't represent significant differences. The identical basic concept of UNITY is mainly embodied by *unity*-constructions, e.g. *live in unity* [19], *America is united* [19], *a spirit of unity* [20], *national unity* [20], *nation is rapidly unifying* [20]. The predominance of such pairings can be explained by the necessity to underscore the integrity of the people, their collaboration, and collective action, notwithstanding the election results.

PATRIOTISM concept is verbalized as doing everything for the country by constructions *America First*, *Buy American* in 2017 inaugural.

The concept of SUCCESS in 2025 speech indicates possible outstanding achievement of the country and its citizens and prosperity in all spheres by the pairings *golden age*, *unrelenting success*, *our country will flourish*, *nation's glorious destiny*.

Conclusions. Linguistic conceptual approach to analyzing public speeches helps to successfully identify recurring constructions capturing core ideas. The framework of morphosyntactic constructions, grounded in the idea that certain linguistic pairings are stored in long-term memory, provides a solid foundation for understanding how the basic concepts are represented and communicated. Though the President voiced his ideas eight years apart, he still turned out to advocate for the improvement of the society damaged severely by the previous democratic administration. The vivid disparity lies in the fact that in the 2017 inaugural the perceptual component of the CALAMITY and RENEWAL concepts is encoded by the prevailing number of constructions underscoring the catastrophic situation in the life of ordinary people and the necessity to improve it respectively. In the second address, the notional component of the CRISIS concept dominates, reflecting via constructions the harsh criticism of the previous government. On the contrary, the evaluative level of the RENEWAL concept in 2025 speech outweighs the other two components because the constructions indicate the promise to return to the core values of American society with the new President in office. Further research presupposes using the constructional approach to analyzing other public speeches and establishing basic concepts in media texts.

Bibliography:

1. Baxter A.M., Nowrasteh A. A Brief History of U.S. Immigration Policy from the Colonial Period to the Present Day. *Policy Analysis*. 2021. № 919. ULR: https://www.cato.org/policy-analysis/brief-history-us-immigration-policy-colonial-period-present-day (accessed 10.04.2025)
2. Campbell K. K., Jamieson K. H. Presidents creating the presidency: Deeds done in words. Chicago: University of Chicago Press, 2008. 433 p.
3. Chung C. J., Park H. W. Textual analysis of a political message: The inaugural addresses of two Korean presidents. *Social Science Information*. 2010. Vol. 49, № 2. P. 215-239.
4. Collins Dictionary. URL: https://www.collinsdictionary.com/ (accessed 10.04.2025)
5. Egré P., O'Madagain C. Concept Utility. *The Journal of Philosophy*. 2019. Vol. 116, № 10. P. 525-554. https://doi.org/10.5840/jphil20191161034
6. Enfield N. J. Linguistic concepts are self-generating choice architectures. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 2022. Vol. 378. https://doi.org/10.1098/rstb.2021.0352
7. Hoffmann T. Construction Grammar. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. 315 p.
8. Howlett M., Cashore B. Conceptualizing Public Policy. *Comparative Policy Studies* / Eds I. Engeli, C.R. Allison. London: Palgrave Macmillan, 2014. P. 17-33. https://doi.org/10.1057/9781137314154_2
9. Głaz A. Linguistic Worldview(s): Approaches and Applications. New York: Routledge, 2022. 240 p. https://doi.org/10.4324/9781003018803
10. Goldberg A. E. Explain Me This. Creativity, Competition, and the Partial Productivity of Constructions. Princeton: Princeton University Press, 2019. 195 p.
11. Kellner D. Power, Autocracy, and the Crisis of Democracy in Donald Trump. *Power, Politics and Influence: Exercising Followership, Leadership, and Practicing Politics* / Ed. A. Akande. Cham: Springer, 2024. P. 383-409. https://doi.org/10.1007/978-3-031-69610-7_14
12. Longman Dictionary of Contemporary English Online. URL: https://www.ldoceonline.com/ (accessed 04.04.2025).

13. Nagel C. Populism, immigration and the Trump phenomenon in the U.S. *Environment and Planning C*. 2019. Vol. 37, № 1. P. 12-16. https://doi.org/10.1177/0263774X18811923c

14. Potapenko S. Communicative strategies as a two-faceted phenomenon: A cross-linguistic study of inaugural addresses. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 2020. Vol. 23, № 1. P. 71-83.

15. Rudd K. UN Reform under the Trump Administration: The Way Ahead. *The Washington Quarterly*. 2017. Vol. 40, № 1. P. 95-107. https://doi.org/10.1080/0163660X.2017.1302741

16. Smith A. X. Donald J. Trump in the Whirlwind of Populism and Globalization. *U.S. Democracy in Danger: The American Political System Under Assault* / Ed. A. Akande. Cham: Springer, 2023. P. 383-408. https://doi.org/10.1007/978-3-031-36099-2_17

17. Svehla L., Lyons W. The Audacity of Trump: The Rhetorical Strategy of President Donald Trump. *The Legacy of the Trump Administration. The Evolving American Presidency* / Eds. M. Grossman, F. Schortgen, R. E. Matthews, D. B. Cohen. Cham: Palgrave, 2024. P. 149-165. https://doi.org/10.1007/978-3-031-65247-9_9

18. Taim A. The Impact of Realism on U.S. Foreign Policy during the Trump Presidency. *Journal of International Relations*. 2024. Vol. 4, № 2. P. 14-29. https://doi.org/10.47604/jir.2552

19. Trump D. J. The Inaugural Address. 2017. Retrieved from: https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/the-inaugural-address/ (accessed 04.04.2025).

20. Trump D. J. The Inaugural Address. 2025. Retrieved from: https://www.whitehouse.gov/remarks/2025/01/the-inaugural-address/ (accessed 04.04.2025).

21. Ungerer T., Hartmann S. Constructionist Approaches: Past, Present, Future. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. 75 p.

22. Widiatmoko P. Analysis of presidential inaugural addresses using Searle's taxonomy of speech acts. *English Review: Journal of English Education*. 2017. Vol. 5, № 2. P. 275-282.

Талавіра Н. М. ТРАМП 2017 VS ТРАМП 2025: ПОРІВНЯННЯ ДВОХ ІНАВГУРАЦІЙНИХ ПРОМОВ

Стаття присвячена аналізу двох інавгураційних звернень президента Дональда Трампа, які він виголосив у 2017 та 2025 роках. Інавгурація розглядається як перша можливість для новообраного лідера презентувати себе, висвітлити свій порядок денний та об'єднати електорат, незважаючи на його особистий вибір. Спікер звертається до базових концептів картину світу аудиторії. Концепт як когнітивна репрезентація нашого ментального коду вербалізується морфосинтаксичними конструкціями, тобто поєднанням форми, значення та функції. Метою дослідження є встановлення морфосинтаксичних конструкцій, що кодують базові концепти інавгураційних звернень Дональда Трампа. Дослідження показало, що існують ідентичні концепти ВІНОВЛЕННЯ та ЄДНІСТЬ, синонімічні НЕЩАСТЯ та КРИЗА, а також два різні концепти ПАТРІОТИЗМ у зверненні 2017 року та УСПІХ у виступі 2025 року. Вербалізація синонімічних концептів НЕЩАСТЯ та КРИЗА відрізняється представленням їхніх структурних компонентів: у першій промові переважають структури, що репрезентують предметно-образний рівень концепту НЕЩАСТЯ, позначаючи проблеми американської сім'ї, тоді як у промові 2025 року більшість конструкцій вербалізують поняттєвий компонент концепту КРИЗА, підкреслюючи катастрофічну ситуацію в діяльності уряду. Концепт ВІДНОВЛЕННЯ поданий як обіцянка подолати всі труднощі пересічних американців в інавгураційній промові 2017 року та повернення до основних американських цінностей у зверненні 2025 року. Ідентичний концепт ЄДНІСТЬ репрезентований схожими конструкціями в обох зверненнях, що вказують на співпрацю та згуртованість народу. Концепт ПАТРІОТИЗМ в інавгураційній промові 2017 року вербалізований конструкціями на позначення лояльності до всього, що пов'язано з США. Концепт УСПІХ в виступі 2025 року кодується конструкціями на позначення можливих досягнень нації.

Ключові слова: *морфосинтаксична конструкція, концепт, промова, інавгураційне звернення, Дональд Трамп.*

UDC 821.111-32 + 81'255.4 + 81'255.5
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/27

Tkachenko K. S.
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

THE ROLE OF HESITATION IN K. BARNHILL'S *THE GIRL WHO DRANK THE MOON*: A TODOROVIAN PERSPECTIVE

This article investigates the narrative role and linguistic significance of hesitation in The Girl Who Drank the Moon by Kelly Barnhill, interpreted through the theoretical framework of Tzvetan Todorov's concept of the fantastic. According to Todorov, the fantastic is characterised by a moment of hesitation experienced by characters and readers alike when confronted with events that defy rational explanation and hover between the natural and the supernatural. In Barnhill's novel, such hesitation is experienced most intensely by the protagonist, Luna, whose magical powers become a source of internal struggle. Through a close reading of Luna's internal dialogue and speech patterns, the article demonstrates how hesitation functions as a key narrative device and a marker of the fantastic genre that maintains ambiguity and emotional tension.

At the same time, the article explores how hesitation is shaped by gendered norms of communication. Drawing on Deborah Cameron's [4] work on gendered language, it argues that Luna's use of hedging phrases such as «I think», «Maybe» and «What if» reflects societal expectations that girls and women speak cautiously, with modesty and self-restraint. These linguistic features are interpreted not merely as expressions of uncertainty but as culturally conditioned responses to the burden of responsibility and fear of transgression. As Luna gradually learns to control her powers and assert her identity, her hesitation evolves from a manifestation of internalised doubt into a vehicle for critical reflection and self-awareness.

Ultimately, this article argues that Luna's use of hesitation is an essential window into her internal process and a more significant interplay of linguistic and gendered forces. Examining Luna's elements of speech with a gendered language lens reveals the nuance of how this hesitation acts as both an indicator of her psychological development and a reflection of societal expectations in how girls and women are «supposed to» communicate. The story of Luna's oscillating indecision and eventual self-acceptance highlights how language manifests in the identity-building process and the movement towards empowerment when manipulation and subjugation exist in the cultural framework.

Key words: *fantastic, hesitation, gendered speech, Tzvetan Todorov, Kelly Barnhill, young adult fantasy.*

Introduction. In fantasy literature it is common to open a space of the real space that encourages us to weave through a portal of the extraordinary with the intent to upend ordinary structure, and, this happens in The Girl Who Drank the Moon (Kelly Barnhill), where magic and the stories that shape it are the axis that holds the world inside Barnhill's imagination into its place. She is a young girl in a world rife with mystery and magic who must face her magic and identity. The moments of ambivalence that Luna experiences as she battles with these powers fall within the framework of the fantastic, a term that Tzvetan Todorov first defined in his foundational text, «The Fantastic: A Structural Approach to a Literary Genre» [10]. As befits Todorov's theory of the fantastic, wherein fantastic moments are characterised by confusion about whether events are supernatural or rational, ambiguous moments abound. Todorov explains, «The fantastic is a hesitation, a moment when we do not know whether we remain in the real and we are leaving for the supernatural» [10, p. 25]. The present article engages with the nature of hesitation articulated by Todorov and, through an exploration of Barnhill's novel, how this literary quality expands the narrative and thematic structure of the text.

Todorov's theory states that this moment of hesitation happens when the characters face events that cannot clearly be explained, marking a border between the natural and supernatural. In The Girl Who Drank the Moon, Luna's internal struggle as she starts to realise the capabilities of her magic is an essential moment of doubt. As Luna navigates all the forces that shape her world, she feels uncomfortable accepting or rejecting the supernatural explanations

for her existence. Barnhill conveys this uncertainty in Luna's character and other key figures, like the witch Xan, who navigates her power dynamic. As Todorov reminds us, this moment of hesitation is «constitutive of the fantastic» [10, p. 27]. Through her moments of uncertainty, Barnhill encourages readers to interrogate the lines between the magical and the real, drawing directly from Todorov's schema of the fantastic.

The fear of the witch is also tied to Luna's reluctance, with gender dynamics playing a key role in foregrounding a potential source of anxiety, the expectation for young girls to remain pure and untainted. Fueled by the other languages they speak and the culture they grew up in, these speakers learned to talk as women are socialised in many cultures: to be more diffident and indirect, avoiding sounding assertive or confident. This socialisation exists in its linguistic form as hesitation markers: hedging phrases («I think»; «Maybe»; «I'm not sure») and more tentative language. But these markers pop up in Luna's internal dialogue, particularly when she doubts her newly minted magical abilities. For instance, Luna's declarations such as «I think I can...» or «Maybe that's how it works» reflect her hesitancy, which fits in with how girls are often instructed to moderate their assertiveness. Based on Deborah Cameron's Verbal Hygiene [4], women are socialised to speak less assertively, less directly, and speak less confidently to avoid coming across as confident or aggressive. As Cameron explains [4, p. 64], «Hedging and vagueness are... often regarded as ways of constructing femininity, of ensuring that one remains in the position of relativity rather than authority». Luna's self-doubt is part of a socialised speech pattern palpable here that reflects broader societal narratives about female hesitation and reticence.

From a Todorovian perspective, Luna's hesitation is crucial to the fantastic nature of the narrative, as it underscores the ambiguity between the natural and the supernatural. In Todorov's model, the fantastic arises when characters are confronted with an event or experience that cannot be easily categorised, triggering hesitation. Luna's journey, where she hesitates to accept her magical powers, mirrors this phenomenon. Her uncertainty, shaped by gendered expectations of speech and behaviour, reinforces the tension between the rational and the supernatural, central to Todorov's concept of the fantastic.

Todorov's theory asserts that the fantastic thrives on indecision, as characters grapple with accepting or rejecting supernatural explanations for their experiences. Gender plays a subtle but significant role in shaping how Luna navigates these moments of hesitation. In traditional fairy tales, female characters are often portrayed in passive roles, typically as the recipients of magic, rather than active participants. However, Luna's hesitation complicates this traditional narrative. Her uncertainty about her ability to control her magical powers reflects broader societal narratives about girls' hesitation and lack of confidence when stepping into positions of power.

Luna's hesitation, shaped by both her gender and her magical transformation, is integral to creating the tension that drives the story's supernatural elements. As she begins to understand her powers and the world around her, Luna must reconcile her hesitation with her growing strength. This evolution from a passive to an active role mirrors the broader themes of empowerment and self-realisation. Luna's self-confidence gradually grows, but her hesitation persists, symbolising the ongoing conflict between the natural and supernatural forces that influence her life. As Todorov suggests, «the fantastic is the hesitation that keeps one from being able to decide, and this hesitation generates the genre» [10, p. 31]. In this way, Barnhill uses hesitation as a linguistic tool to develop Luna's character and as a narrative device that aligns with Todorov's concept of the fantastic, where the boundaries between the natural and the supernatural remain fluid and unresolved.

Analysis of recent research and publications. Over the last several decades, the landscape of young adult fantasy has expanded to include psychological depth, identity negotiation, and sociocultural critique. These developments have reframed fairy tale conventions to reflect contemporary adolescent experiences. As Mendlesohn [5] and Ryan [6] observe, the genre no longer centres solely on the escapism of alternate realities but uses fantastical frameworks to interrogate emotional and cognitive development in immersive, sometimes disorienting ways.

The increasing complexity of these narratives is evident in fairy-tale retellings. As Thomas [9] points out, contemporary fantasy has become a platform to address marginalised voices, particularly those shaped by racial and gendered constraints. These stories often feature protagonists navigating transformative spaces where magic intersects with identity, and where narrative and linguistic hesitation play a central role in expressing the uncertainties of growing up.

Zipes [12, p. 145] highlights that modern fairy tales «subvert the classical norms of these fairy tales and reject formulaic interpretations of good and evil», replacing fixed moral binaries with ambiguity and introspection. Echoing this, Bettelheim [2, p. 6] stresses that the symbolic structure of fairy tales allows

young readers to confront internal psychological conflicts. The interplay between supernatural encounters and real-world anxieties allows characters to externalise and examine their fears.

This shift is closely tied to the rise of empowered female protagonists. Trites [11, p. 103] notes that contemporary literature increasingly «foregrounds the intersection of feminism and youth identity formation», particularly by highlighting young women who confront systems of authority and limitation. In The Girl Who Drank the Moon [1], Luna embodies this dynamic. Her journey is not merely one of acquiring magical skill but also of learning to navigate social expectations, fear, and agency.

Barnhill's writing underscores how verbal, cognitive, and emotional hesitation mark the process of becoming. Samuel [7, p. 53] emphasises that Barnhill's characters often «pause, question, and wonder aloud in ways that foreground their moral and emotional complexity». Luna's frequent use of tentative phrases like «I think I can...» and «Maybe this is how it works...» signals a narrative delay and an internal dialogue reflective of identity formation.

These markers of hesitation, however, are not neutral. As Cameron [4, p. 64] argues, «traits like hedging and vagueness have been widely read as marks of femininity, linked with deference and emotional subtlety». Luna's linguistic restraint mirrors how girls are often taught to speak cautiously and indirectly, particularly when facing moments that require assertiveness. This dimension of speech becomes a symbolic layer of the novel's critique of gendered communication norms.

Contrasting with Luna is Xan, the ancient witch who raised her. Taylor [8, p. 28] sees Xan as a character who «embodies a feminist reworking of the witch, exercising power not through fear but through care and wisdom». This contrast creates a narrative arc in which Luna must move from internalised uncertainty toward an empowered model of femininity.

The novel also engages with what Brugué and Llompart [3, p. 9] describe as the «subversive potential of contemporary fairy-tale magic», where magical elements are no longer decorative but ideological. Through hesitation, Barnhill reflects on how identity is not simply discovered, but continuously negotiated, especially within the fantastical setting that mirrors real-world pressures.

Todorov's theory of the fantastic provides a theoretical backbone for this approach. Although discussed in detail in the introduction, it is worth recalling that, for Todorov [10, p. 25], «The fantastic is that hesitation experienced by a person who knows only the laws of nature, confronting a supernatural event». This moment of hesitation is not just thematic but structural: it prolongs the uncertainty that defines the genre. In Barnhill's text, such hesitation is embedded in plot and language, aligning form and content.

Ultimately, Barnhill's *The Girl Who Drank the Moon* engages the fairy-tale tradition to enchant and interrogate. It combines the immersive quality described by Ryan [6] with the narrative ambiguity emphasised by Todorov [10], using hesitation as a core mechanism to explore female empowerment, social critique, and the process of becoming. Through Luna's growth and voice, Barnhill affirms the idea that magic is not simply inherited or discovered–it must be claimed, doubted, and eventually owned.

Task statement. In this paper, I intend to explore how hesitation (explicitly identified by Todorov as a key feature of his theory) influences the internal story structure and character arcs of The Girl Who Drank the Moon. This study will explore through a linguistic analysis of the script when and at what aspects characters challenge their dialects, challenging the supernatural with what will amount to their material reality. In turn, this will show how Barnhill works with hesitation to examine themes of power, transformation, and identity politics in a magical realism setting. In this way, I will show how the ambivalence Todorov identifies is more than just a formal device; it will serve as one way of specifically attending to the complex progression between magic, fear, and knowing oneself that the novel enacts.

In Kelly Barnhill's The Girl Who Drank the Moon, hesitation becomes a key narrative and linguistic device, reflecting Luna's internal struggles while critiquing societal expectations that I believe we place on girls at a young age. So basically, I will further analyse Barnhill's use of hesitation in Luna's speech and thoughts, and how it reflects her journey of growing empowerment and identity, and points to the gendered nature of the other characters around her.

To meet the aim, the following **objectives** have been set:

1. To study the narrative function of hesitation in The Girl Who Drank the Moon using Tzvetan Todorov's theory of the fantastic.
2. To recognise and understand linguistic markers of indecision in Luna's inner speech and verbal communications.
3. To take a closer look at how moments of hesitation structure the protagonist's confrontation with the supernatural and inform the reader's experience of narrative uncertainty.

4. To analyse the function of hesitation within the protagonist's character arc and how this is linked to her developing magical abilities and her developing self-image.

5. To investigate how gendered norms of communication shape hesitation, based on Deborah Cameron's theories of gendered language.

6. To show how hesitation adds to the more prominent themes of power, transformation, and negotiation of identity across a fantastical setting.

7. To suggest that it is also a narrative and ideological device that deepens the novel's engagement with magic, self-discovery, and feminist critique.

Outline of the main material of the study. Luna's experience of hesitation is not a fixed quality, but an active gestation that emerges in different layers of confusion, inner conflict, and somatic discomfort throughout the story of The Girl Who Drank the Moon. These utterances do not simply indicate indecision; they encode a profound emotional and psychological dissonance that attends her wizardly coming of age.

From the earliest chapters, uncertainty permeates the narrative in subtle yet persistent ways. At age five, Luna's magic is described as dormant but accumulating: «all potential and no force», an image that mirrors her unawareness of its existence and the anxiety surrounding its eventual emergence [1, p. 50]. The repeated use of modal verbs by those around her – «Maybe it will never come out. Maybe things will never be difficult» – projects their fears and hopes into the unknown, reinforcing a shared uncertainty that envelops Luna even before she is conscious of it.

Luna's inner world becomes increasingly fragmented as she begins to sense the pressure of concealed truths. Her reflection, «Silly Luna» is undercut by the «waver and rattle in her voice», which betrays a lack of confidence despite the outward simplicity of the statement [1, p. 51]. The physical discomfort she experiences–shaking her head, pressing her temples, feeling the world like «a coat that no longer fits» – underscores a bodily response to the dissonance between her feelings and what she cannot yet name. This interplay of language, sensation, and partial memory constructs hesitation not just as doubt, but as disorientation and loss of grounding.

Even small moments of caretaking carry linguistic uncertainty. In her interaction with Xan, Luna's speech is marked by a cascade of tentative suggestions: «Maybe you should eat something… Or drink something… Would you like me to make you tea?» [1, p. 156]. These repetitive softeners do not simply signal politeness; they demonstrate Luna's strategy for managing the discomfort of confronting vulnerability, both her and that of her caretaker. Here, hesitation functions as a gesture of care constrained by fear and the inadequacy of language to manage emotional complexity.

One of the most visually resonant moments of ambiguity occurs when Luna tries to channel her powers through visualiiation: she imagines the horizon with such focus that her «mind had transformed to paper», and she feels a physical reaction – «a crackling in her fingertips» and a sensation that her birthmark is shining [1, p. 190]. This moment balances clarity and doubt, grounded in the paradoxical phrase «And who knows? Maybe it was». Luna's imagination and intuition open a portal to magical awareness, but the lingering «maybe» withholds full affirmation. Her cognitive leap is immediately curtailed by speculative language.

This kind of speculative modality pervades the dialogue between other characters as well, revealing that Luna's hesitation is not isolated. Xan's refusal to discuss Luna's magical future, despite Glerk's concern, reveals her evasion. «Maybe she won't grow… Maybe she was never magic to begin with», she muses, only to admit, «The alternative is too sorrowful to contemplate» [1, p. 109]. These conversations model a culture of emotional suppression, where speculative speech functions as a defence mechanism against grief and loss. Luna, raised in this environment, mirrors this avoidance in her speech and inner thoughts.

These examples outline a history of reticence that is never fully reconciled. Instead, it evolves in lockstep with Luna. Her hedging, physicality, and use of modal verbs such as perhaps become a site for emotional and magical excavation. Instead of a barrier, hesitation becomes a critical site for making a new self, a liminal space where uncertainty makes both vulnerability and eventual empowerment possible.

Luna's growing awareness of danger and agency does not eliminate her reliance on tentative constructions. When threatened, she expresses a guarded decisiveness: «I don't think we are going to be friends», she growls [1, p. 281]. The line that follows – «I think I need a weapon» – blends assertiveness with uncertainty, suggesting a moment of action filtered through the language of conjecture. Even as Luna begins to confront external threats, her internal monologue remains cautious, as though she still requires verbal permission to step into her power. Later, in an emotionally charged confrontation with

Xan, Luna's speech becomes a patchwork of certainty and doubt: «I can talk to a crow. And the paper birds love me. And I think I found – well. I don't know what she is» [1, p. 350]. Her fragmented phrasing and repeated qualifiers reveal the disorientation of reconciling memory, grief, and magical perception. These moments reinforce that hesitation in Barnhill's narrative is not a flaw to be overcome, but an essential part of how Luna processes and articulates reality – an evolving grammar of transformation.

Conclusion. When viewed through the lens of Todorovian magic, hesitation found in The Girl Who Drank the Moon is a structural and thematic device that builds the narrative tension throughout the novel. Barnhill employs linguistic markers of hesitation to convey Luna's internal conflicts, which are informed by her magical metamorphosis and the gendered expectations imposed on her as a little girl. Luna's hesitation reflects the indecision Todorov marks as central to the fantastic genre, and the tension between the natural and the supernatural that would come to shape it.

Luna's transition from a girl who scrambles to be what others want to a girl who revels in staying true to herself critiques societal standards that make girls feel they must be passive and unsure. Through this focus on the linguistic elements of hesitation, Barnhill interrogates the social processes that encourage girls to silence themselves and the importance of agency and self-discovery. This show deals with the powers and the knowledge of her identity; hesitation becomes a frantic response at the beginning but becomes a home of transformative potential. By doing so, The Girl Who Drank the Moon doesn't merely tell one young girl's coming-of-age story; it also invites readers to question the meanings of silence, uncertainty, and hesitation, especially in girls.

Future research may explore how hesitation works in adult fairy tales like Naomi J. Novik's «Uprooted and Spinning Silver», or Sarah J. Maas's «A Court of Thorns and Roses» series, in which female protagonists contend with magic, power, and identity. In more adult fantasy texts, these texts give us plenty of ground to explore issues of hesitation and gender, autonomy, and genre conventions.

Bibliography:

1. Barnhill, K. *The Girl Who Drank the Moon*. Algonquin Young Readers, 2016. 386 p.
2. Bettelheim, B. *The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales*. Knopf, 1976. 356 p.
3. Brugué, L., Llompart, A. (Eds.) *Contemporary Fairy-Tale Magic: Subverting Gender and Genre*. BRILL, 2020. 356 p.
4. Cameron, D. *Verbal Hygiene*. Routledge, 2015. 280 p.
5. Mendlesohn, F. *Rhetorics of Fantasy*. Wesleyan University Press, 2008. 336 p.
6. Ryan, M.-L. *Narrative as Virtual Reality 2: Revisiting Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media*. Johns Hopkins University Press, 2015. 304 p.
7. Samuels, M. *Transformations and Growth in Kelly Barnhill's The Girl Who Drank the Moon*. Journal of Young Adult Fiction, 14(2), 2018. P. 47–59,
8. Taylor, D. *Magic and Morality: Thematic Exploration in Barnhill's Fantasy World*. Children's Literature Quarterly, 39(1), 2017. P. 21–34. https://doi.org/10.1353/clq.2017.0001
9. Thomas, E. E. *The Dark Fantastic: Race and the Imagination from Harry Potter to the Hunger Games*. New York University Press, 2019. 240 p.
10. Todorov, T. *The Fantastic: A Structural Approach to a Literary Genre*. Cornell University Press, 1975. 150 p.
11. Trites, R. S. *Twenty-First-Century Feminisms in Children's and Adolescent Literature*. University Press of Mississippi, 2019. 242 p.
12. Zipes, J. *The Enchanted Screen: The Unknown History of Fairy-Tale Films*. Routledge, 2012. 384 p.
13. Zipes, J. *The Irresistible Fairy Tale: The Cultural and Social History of a Genre*. Princeton University Press, 2012. 384 p.

Ткаченко К. С. РОЛЬ ВАГАННЯ У ТВОРІ К. БАРНГІЛЛ *«ДІВЧИНКА, ЯКА ВИПИЛА МІСЯЦЬ»* У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ФАНТАСТИЧНОГО Т. ТОДОРОВА

У цій статті досліджується наративна роль і лінгвістичне значення вагань у романі Келлі Барнгілл Дівчинка, яка пила місяць, інтерпретованих через теоретичну призму поняття фантастичного, запропонованого Цветаном Тодоровим. За Тодоровим, фантастичне характеризується моментом вагання, яке переживають як персонажі, так і читачі, стикаючись із подіями, що кидають виклик раціональному поясненню та коливаються між природним і надприродним. У романі Барнгілл найбільш виразно це вагання проявляється у головної героїні, Луни, магічні здібності якої стають джерелом внутрішньої боротьби. На основі детального аналізу внутрішнього діалогу Луни та особливостей її

мовлення, стаття демонструє, як ваґа́ння функціонує не лише як ключовий наративний прийом, а й як ознака жанру фантастичного, що підтримує невизначеність і емоційну напругу.

Разом із цим стаття аналізує, як ваґа́ння формуються гендерними нормами комунікації. Спираючись на дослідження Дебори Камерон щодо гендерованої мови, авторка стверджує, що використання Луною обережних висловів, як-от «я думаю», «можливо» та «а що, якби», відображає суспільні очікування того, що дівчата та жінки повинні висловлюватися стримано, з поміркованістю та самоконтролем. Ці мовні особливості інтерпретуються не просто як вираження невпевненості, а як культурно обумовлені реакції на тягар відповідальності та страх перед порушенням норми. У процесі того, як Луна поступово вчиться контролювати свої здібності та утверджувати свою ідентичність, її ваґа́ння трансформується з прояву внутрішньої невпевненості у засіб критичного осмислення та саморефлексії.

Зрештою, в статті стверджується, що використання Лунною вагання є важливим вікном у її внутрішній процес та більш широке взаємодію мовних і гендерних чинників. Аналізуючи мовні елементи Луни через призму гендерованої мови, виявляється тонкість того, як це вагання виступає як показник її психологічного розвитку та відображення соціальних очікувань щодо того, як дівчата і жінки «повинні» спілкуватися. Історія вагань Луни та її остаточне прийняття себе підкреслює, як мова проявляється в процесі формування ідентичності та руху до самовизначення, коли гендерні стереотипи існують у культурному контексті.

Ключові слова: *фантастичне, вагання, гендерована мова, Цветан Тодоров, Келлі Барнгілл, підліткове фентезі.*

UDC 811.111: 811.112.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/28

Kholmohortseva I. S.
V. N. Karazin Kharkiv National University

Govorukha N. V.
V. N. Karazin Kharkiv National University

Ponikariova A. Yu.
V. N. Karazin Kharkiv National University

THE IMAGE OF BASIC EMOTION "DISGUST" IN THE CARTOON "INSIDE OUT" (CASE STUDY OF ENGLISH AND GERMAN VERSIONS)

Emotions, particularly the basic emotion of disgust, are universal components of the human mind with biological origins and protective functions. This characteristic ensures the recurrence and relevance of this emotion in cross-cultural contexts, undergoing only minor modifications in cultures that share related languages within the same branch of language family – such as English and German. However, the ways in which emotions are verbalized vary significantly depending on cultural and linguistic settings. The relevance of this study lies in its focus on identifying linguistic means of expressing the emotion of disgust in English and German to enhance intercultural communication. The research material consisted of the English and German versions of the cartoon "Inside Out". The study employed qualitative content analysis, semantic analysis, and comparative linguistic analysis. Special attention was given to syntactic and lexical constructions, as well as non-verbal manifestations of disgust in the character's utterances. The character's speech is marked by a high concentration of negative vocabulary and exclamatory sentences, and is grammatically complex: it displays both a prospective aspect (highlighting potential threats) and a retrospective aspect (emphasizing criticism). Syntactically, prospective discourse is dominated by short exclamatory sentences, while retrospective discourse frequently involves modal constructions. Lexically, interjections denoting aversion are predominant. In the English version, the character of Disgust exhibits a high degree of sarcasm and emotional intensity, whereas in the German version, the expression is more restrained, reflecting cultural norms. The comparative analysis confirms that while disgust, as a biological response, is universal, its linguistic encoding is culturally conditioned. In the German adaptation, sarcastic expressions are minimized, intonational patterns are altered, and certain utterances are simplified to better align with the expectations of a German-speaking audience. Thus, the verbalization of emotions reveals the intricate interplay between language, culture, and emotional cognition.

Key words: *basic emotion, cultural adaptation, cultural norm, disgust, syntactic constructions, verbal behaviour.*

Statement of the problem. Emotions represent strong feelings such as love, anger, sadness etc. They are the part and parcel of every individual's character, which, in its turn, is comprised of and formed by means of perception of external stimuli. Once defined be Paul Ekman, emotional stated (happiness, sadness, fear, disgust, anger, and surprise) are universal feelings that are innate to any individual. Emotions are rooted as an integral part of human character due to their biological nature, namely, the function of preserving and maintaining a full life. This universality is explained by the typical functions of the human body to produce the necessary hormones. However, the expression of emotions may differ due to a number of cultural and social factors that have been formed under the influence of historical events. Thus, it can be assumed that each culture has developed its own verbal code for expressing emotions; negative emotions being the most expressive, yet the most shared between cultures.

Analysis of recent research and publications. In psychological research, the basic emotion of disgust is primarily associated with the body's biological function of self-defense against possible diseases and

pests. For example, according to G.C. Davey, disgust is "a peculiar and universal facial expression that includes wrinkling of the nose and lowering of the edges of the mouth, a feeling of disgust is associated with nausea, and fear of infection" [5, p. 3453]. However, manifestation of disgust is not limited to physiological markers, but may also include proxemic factors, namely an attempt to distance oneself from an undesirable object, as well as a verbal reaction, which may include both direct verbalization of disgust and an attempt to distance oneself through mockery of an object that causes a negative emotion [6, p. 66-68].

Tolchinsky A. et al. argue that "the ability of the basic emotion of disgust to flexibly trigger anticipatory defensive actions, involves the use of memory systems capable of recording more context and a wider set of choices than those involved in a simple reflex" [12, p. 2]. Thus, the study of the linguistic manifestation of disgust allows us to trace a person's ability to mark his or her place in society. In addition, the ability to express disgust is associated with the acquisition of previous experience.

In linguistics, the study of the expression of the emotion of disgust is related to its verbalization as a concept in fiction (considered by linguistics as a concept whose meaning forms a system of logical connections and is attributed to various forms [3, p. 103-105]), as gender dependent entity [4], as a semantic field covering various lexical expressions of negative emotion in the Ukrainian language [1]. Ukrainian researchers also combine the investigation of disgust expression with non-verbal communication, namely, the psycho-physiological manifestation of emotion [2]. A separate branch reveals the ways of expressing disgust in a cross-cultural context, which makes it possible to avoid mistakes in both oral and written communication [11].

The research of the expression of the basic emotion "disgust" is linked to its complex affective response with distinct psychological and linguistic manifestations. While facial expressions and physiological responses have been widely studied, verbalization of disgust remain an essential yet underexplored aspect of emotional communication. Language serves not only as a vehicle for expressing internal states but also as a tool for shaping emotional experience across cultural contexts.

Task statement. Thus, the purpose of our work is to reveal the way the basic emotion of disgust is verbalized in English and German languages, as well as to compare those means. While the object of this study is represented by the basic emotion of disgust, the subject is embodied by language means of its verbalization in English and German languages. As a material, we have utilized the script of cartoon "Inside out" in its English and German versions.

Outline of the main material of the study. To highlight the representation of disgust in English and German, the corresponding scripts of cartoon "Inside out" were studies to identify the characteristic features of verbal behaviour of the character that embodies the basic feeling of disgust. During the analysis, special attention was paid to verbal signals of the emotion in question, as well as to non-verbal signs indicating disgust.

The image of disgust in the cartoon is contradictory, from its visualization to its verbal behaviour. In the cartoon, the character is represented by a green girl (see Figure 1). Her facial expression corresponds to the features typical of disgust (wrinkled nose, pursed lips). The colour of the character, which, on the one hand, is associated in psychology with calmness, success and money, on the other hand, is also responsible to show individual's negative thoughts [8]. Besides, green is most often used to describe objects that evoke negative emotions, for example, J.M.B. Fugate, conducting a survey among 104 respondents whose native language was English, found that green is most often associated with disgust, (see Figure 2).

The character's verbal behaviour corresponds to the functions of emotion, namely, to protect a person from physical and social danger. Her speech is characterised by an excess of such grammatical constructions as:

1. Imperative mood, for example:

(1). *Okay, caution! There is a dangerous smell, people. Hold on, what is that*?, where the imperative mood is used to warn of danger and to restrain the actions of other characters.

2. Exclamatory sentences that make her speech more emphatic:

(2). *I got it! Make her feel scared! That'll make her change her mind!* In the above sentence, the character almost abuses exclamatory sentences, combining them with the imperative mood, which corresponds to the criticism of the situation where the main character finds herself.

3. Interrogative sentences that allow you to criticize the appropriateness of the behaviour chosen by other characters, for instance:

(3). *Mom and Dad? With us in public? No, thank you*!

4. Negations that form the idea of permissibility and impermissibility in the behaviour of the main character Riley:

Fig. 1. The character of Disgust in the animated film "Inside Out" (10)

Fig. 2. Results of surveys on the association of disgust with colour [7, p. 8]

(4). *We have no clean clothes. I mean, no one should see us*.

Apart from the syntactic features of the character's speech, intonational peculiarities often act as an emphasis of significant phenomena and interactions in the protagonist's life:

(5): *Are you kidding?? We're not TALKING to them, we want them to like us*.

When describing past events, the character of disgust highlights the negative consequences in two ways: 1. by exaggeration:

(6): *On a scale of one to ten, I give this day an F*. The example shows the effect of surprise by combining the ten-point scale scoring constructs and suddenly switching to the school scale, choosing the worst score;

and 2. sarcasm, for example,

(7) *Good going, Sadness. Now when Riley thinks of that moment with Dad, she's gonna feel sad. Bravo*. According to the text, Disgust expresses praise to Sadness, using lexical items with a positive meaning (Good going. Bravo), but in combination with a fall in the tone of her voice, she achieves the opposite effect – criticism for a spoiled memory.

The lexical means of expressing disgust are based on the semantic field of "bad smell" and are reduced to the use of the lexemes *smelly car*:

(8) … *it smells like something died in here, I'm gonna be sick*, etc.

To sum up the above mentioned, Disgust's verbal behaviour intending to preserve the protagonist's physical and psychological health, appears to be prospective; it is expressed with syntactic constrictions of imperative mood, exclamations, negations and interrogative sentences, whereas criticizing other characters-emotions can be described as retrospective, being verbalized by means of hyperbola and sarcasm.

The cultural adaptation of language means that are used to describe and verbalize the feeling of disgust in English and German versions of the cartoon is mostly dependent on the awareness of the importance of the emotion in the survival of an individual. Being a universal feeling, disgust would become a reaction to a possible danger of poisoning or being infected, thus, the subject of disgust should hardly differ in languages belonging to the same family. However, it is supposed that means of expressing it may differ in related cultures, as their cultural integrity has been formed under different historic conditions. For instance, the original English title "*Inside Out*" elaborates the concept of exploring one's inner emotions. The German title "*Alles steht Kopf*" literally translates to "Everything is upside down," capturing the film's theme of emotional upheaval and confusion. This idiomatic expression effectively conveys the sense of chaos experienced by the protagonist.

The verbalization of disgust as a cartoon character in a German version presupposes both direct translation and cultural adaptation of language means. The results of the comparison are presents in Table 1.

When compared, language means used in English and German versions of the cartoon appear to be similar, which is explained by the fact that animation studio had a careful approach as to the translation of the script. However, the effect that the cartoon has on English- and German-speaking audience is similar due to the professional adaptation controlled by the film director [9]. It allows the audience of different origin perceive and understand the message in the movie in the same way.

Though English and German interjections differ in pronunciation and spelling, they act with the same purpose – manifestation of aversion. It testifies to the

Table 1

The comparison of English and German variants of character of disgust

English Variant	German Variant	Comment
a. Name Translation		
Disgust	Ekel	Direct translation which at the same time excludes the use of definite or indefinite articles, even when the character's name is conjugated, maintains the character's core identity.
b. Dialogue and Expression		
"This is Disgust. She basically keeps Riley from being poisoned – physically and socially".	„Das ist Ekel. Sie schützt Riley davor, sich zu vergiften – körperlich und gesellschaftlich".	The literal meaning is similar, but the phrasing in German is more formal and less slangy. German avoids too much sarcasm here, giving it a more direct tone.
c. Interjections		
"Ew!" - "Yuck!" "Gross!"	"Pfui!" "Igitt!" "Ihh!"	"Ew!" and "Pfui!" are analogues in English and German respectively that express strong disgust. "Yuck!" and its German variant "Igitt!" are onomatopoeic interjections imitating the sound of vomiting. "Gross!" and "Ihh!", respectively, verbalize aversion
d. Character Voice Style		
Mindy Kaling, the actress voicing Disgust, uses a lot of sarcasm and a Valley Girl-style tone, which is very specific to American pop culture.	Tanya Kahana gives Disgust a slightly more polished, less "teen-drama" feel. It's still sassy, but with a tone that's a bit more aligned with German humor – more dry wit, less overt sarcasm.	Essentially, Disgust is the same character in both versions – stylish, opinionated, and a bit snobby – but how that's communicated shifts slightly depending on language, cultural references, and the voice actress's delivery style.

fact that despite cultural and verbal differences, basic emotions show a universal reflection in the language.

Voicing of characters is contradictory. While English version imitates the tone of a stereotypical high-class girl with a high rising terminal, which is usually described as repelling, the German chose an actress whose voice is lower, giving its owner the features of a mentor, which, in its turn, corresponds to a typical German context where order and discipline are of a high value.

While the core characteristics of Disgust remain consistent across both the English and German versions of *Inside Out*, cultural and linguistic adaptations ensure that the character resonates with respective audiences.

Conclusions. Thus, the verbal behaviour of disgust aimed at preserving Riley's physical and psychological health is prospective; it is expressed with the syntactic imperative constructions, exclamation, negation and question, while the criticism of the actions of other emotional characters is retrospective and expressed by means of the vocabulary underpinning exaggeration and sarcasm.

In particular, examining how disgust is linguistically encoded in English and German offers valuable insights into the interplay between language, emotion, and culture. English and German, both Germanic languages, exhibit similarities in emotion vocabulary, but diverge significantly in terms of idiomatic expressions, pragmatic use, and cultural nuances. Disgust's character was carefully adapted in the German version to align with cultural norms and linguistic nuances, ensuring that her role remained impactful and relatable to the audience. A comparative analysis of how disgust is verbalized in both languages contributes to the broader field of emotion linguistics, enhances the effectiveness of intercultural communication, and informs applications such as emotion recognition technologies, translation, and language education.

Bibliography:

1. Войцеховська Н. К. Негативні емоції як перешкода для взаєморозуміння мовців у діалогічному дискурсі. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка, Серія «Філологічні науки», Мовознавчтво*. 2018. № 9. С. 40-43.

2. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Психофізіологічний патерн емоції презирства: Актуалізація інваріантних ознак в українській фразеології. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2021. № 56, Article 2238. https://doi.org/10.11649/sfps.2238

3. Мартинюк, А.П. Концепт із позицій інтегративної теорії мови. *Філологічні трактати*. 2009. Т. 1, № 2. С. 101-107.

4. Степанюк М. П. Репрезентація емоційного стану художнього персонажа у жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш. Бронте та Е. Бронте). Дис. … канд. філол. наук: 10.02.04. Херсон, 2016. 242 с.

5. Davey G.C. Disgust: the disease-avoidance emotion and its dysfunctions. *Philosophical transactions of the Royal Society of London*. *Series B, Biological sciences*. 2011. № 366(1583) P. 3453-3465. doi: 10.1098/rstb.2011.0039. PMID: 22042921; PMCID: PMC3189352.

6. Ekman P., Friesen W. V. Unmasking the Face: A Guide to Recognizing Emotions from Facial Expressions. Ekman. Paul Ekman Group LLC, 2003, 232 p.

7. Fugate J.M.B. What Color Is Your Anger? Assessing Color-Emotion Pairings in English Speakers. *Front. Psychol*. 2019. 10:206. doi: 10.3389/fpsyg.2019.00206

8. Green: Color Psychology, Symbolism and Meaning. 2025 URL: https://www.colorpsychology.org/green/ (дата звернення 23.04.2025).

9. HPA Tech Retreat: Pixar Team Talks Localization, 'Inside Out'. 2016. URL: https://surl.li/rmlmwo (дата звернення 23.04.2025).

10. Inside Out (Disgust). URL: https://pyramidinternational.com/products/wdc91290 (дата звернення 23.04.2025).

11. Mizin K., Slavova L., Letiucha L., Petrov O. Emotion concept disgust and its German counterparts: Equivalence determination based on language corpora data. *Forum for Linguistic Studies*, 2023. 5(1). P. 72-90. DOI: 10.18063/fls.v5i1.1552.

12. Tolchinsky A., Ellis G. F. R., Levin M., Kaňková Š., Burgdorf J. S. Disgust as a primary emotional system and its clinical relevance. *Frontiers in Phychology*. 2024. 15:1454774. doi: 10.3389/fpsyg.2024.1454774.

Холмогорцева І. С., Говоруха Н. В., Понікарьова А. Ю. ОБРАЗ БАЗОВОЇ ЕМОЦІЇ «ОГИДА» У АНІМАЦІЙНОМУ ФІЛЬМІ «ДУМКАМИ НАВИВОРІТ» (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ ТА НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ВЕРСІЙ)

Емоції, зокрема базова емоція огиди, є універсальними складовими людської психіки, які мають біологічне походження та виконують захисну функцію. Ця риса забезпечує повторюваність і релевантність зазначеної емоції у крос-культурному контексті, зазнаючи незначних змін у культурах, що пов'язані спорідненими мовами, які належать до однієї гілки мовної родини – англійською та німецькою. Проте способи вербалізації емоцій варіюються залежно від культурних та мовних контекстів. Актуальність дослідження полягає у вивченні лінгвістичних засобів вираження емоції огиди в англійській та німецькій мовах для покращення міжкультурної комунікації. Матеріалом дослідження слугували сценарії мультфільму «Думками навиворіт» («Inside Out») у його англійській та німецькій версіях. Для аналізу використовувалися методи якісного контент-аналізу, семантичного аналізу та порівняльного лінгвістичного аналізу. Особлива увага приділялась синтаксичним і лексичним конструкціям, а також невербальним проявам емоції огиди у репліках персонажа. Мовлення персонажа насичене негативною лексикою та окличними реченнями, є складним у граматичному плані: має як проспективний характер (змістовний компонент, що актуалізує потенційну небезпеку), так і ретроспективний (змістовний компонент, що актуалізує критику). Синтаксично мовлення огиди характеризується короткими окличними реченнями у проспекції, модальними конструкціями – у ретроспекції. З боку лексики помітне переважання вигуків, що позначають відразу. В англійській версії характер огиди демонструє яскраво виражену саркастичність і емоційну насиченість, тоді як у німецькій – спостерігається більш стримана подача емоції, що відповідає культурним нормам. Порівняльний аналіз доводить, що хоча емоція огиди як біологічна реакція є універсальною, її мовне вираження відображає культурні особливості. У німецькій адаптації зменшено частку саркастичних висловів, змінено інтонаційні акценти, а також спрощено структуру деяких реплік для кращої відповідності очікуванням німецькомовної аудиторії. Таким чином, вербалізація емоцій виявляє складний взаємозв'язок між мовою, культурою та емоційною когніцією.

Ключові слова: *базова емоція, вербальна поведінка, культурна адаптація, культурні норми, огида, синтаксичні конструкції.*

ІНДОІРАНСЬКІ МОВИ

UDC 821.222.1
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/29

Mardanli S.
Baku State University

ETHICAL AND PHILOSOPHICAL LEXICS IN NIZAMI GANJAVI'S POEM "TREASURE OF SECRETS"

Nizami Ganjavi's "Treasure of Secrets" (Makhzan ul-asrar) stands in the center of the poem and the wisdom of man. This work is the first large-scale mask of the big poet and has a dialectical-philosophical essence. As a brilliant representative of Nizami Ganjavi, the XII century Azerbaijani renaissance, as justice, morality and wisdom, the higher values such as a peculiarity became the target of oppression, ignorance and greed. The idea of a person's spiritual purification in the poet's work is one of the main directions – the purification and perfection of morality is a leading leitmotif of his poetry. In this regard, the "Treasure of Secrets" can be considered as a moral textbook reflecting universal values and philosophical thoughts. The conceptual core of Poem was to reflect the advanced humanist ideas for the period of Nizami – the desire of a fair society, the idea of the idea of perfect human beings and divine truths. Nizami takes the value of justice so high that sometimes believing in the Day of Judgment, in fact, in such a way to reconcile, in fact, it is aimed at reconstructing the principle of justice in all of them.

The structure of the Poem "Treasure of Secrets" allows you to systematically convey the irfani-didactic goals of the Nizami. There are various sections (stories) within the work, each is dedicated to a separate topic, but all together complement the common ideas of the poet together. The comparative analysis of the compiled versions of these sections shows the sequence and development of ethical philosophical lexicity throughout the work. At the same time, the poet is also aware of the subtle moral differences of synonymous words and skilfully uses them in his text. This ensures that his work is rich in lexical shades.

Analysis the Poem's ethical and philosophical thematic lexicity, the justice of ethical values, such as patience, humble, humble, absence, absence, destiny, wisdom, a conceptual explanation of philosophical concepts, such as the Nizami context has been done. As with all the poems of the poet, as well as the "Treasure of Secrets", each section and the views in the stories were considered comparatively and evaluated within the context. At the same time, the application of conceptual metaphors and the rich synonyms of the Nizami is analysed in the text of the text.

Key words: *Nizami Ganjavi, Treasure of Secrets, lexics, ethics, philosophy, didactics.*

Statement of the problem. The first poem of Nizami is the Treasury of Secrets, which is a source of ethical values and philosophical thoughts. In the Poem "Treasure of Secrets", Nizami Ganjavi glorifies higher ethical values with great emphasis. The poet urges the community to build on the principles of justice. He speaks of tyrannical rulers and cruel kings and condemns the oppression and injustice that is the opposite. Nizami presents the concepts of justice and moderation as the highest Virtue for humanity. That is why the researchers noted that the poetic world of Nizami has a deep meaning to promote the ideal man, it is just that his best virtue is justified" [1, p. 25]. According to the poet, justice is a value that the description of many other virtues also serves to establish justice as a result [1, p. 27].

Analysis of recent research and publications. The ethical, philosophical, and thematic aspects of Nizami Ganjavi's "The Treasury of Secrets" have attracted extensive scholarly attention. Edward G. Browne (1906) laid the groundwork with his analysis of Persian poetic traditions, highlighting Nizami's contribution to moral philosophy. Nazakat Mammadli (2021) explored Sufism's influence in Nizami's oeuvre, while Aminiyayi Elham (2025) examined justice and virtue in "The Treas-

ury of Secrets." Gazanfar Pashayev (2021) provided a comprehensive study of Nizami's ethical legacy, Cavadova E. (2021) addressed the use of military vocabulary in the poem's language, and Badalova T. (2021) investigated Nizami's reception in early 20th-century Azerbaijani press. Additionally, Allahverdiyeva Z. (2019) reviewed various commentaries on "The Treasury of Secrets," shedding light on interpretative traditions. Collectively, these studies demonstrate the broad scholarly engagement with Nizami's poetic, ethical, and linguistic heritage.

Task statement. The aim of this article is to provide a detailed lexical-semantic analysis of the ethical and philosophical vocabulary in Nizami Ganjavi's poem *"The Treasury of Secrets."* The study identifies and interprets key ethical concepts–such as justice, mercy, humility, patience, and wisdom–and examines how these are expressed through metaphors, synonymic series, and allegorical devices. Furthermore, the article aims to reveal Nizami's philosophical worldview, showing how the poem's rich lexical choices convey profound moral and mystical meanings, reinforcing its role as a didactic and spiritual guide.

Outline of the main material of the study. Poema usually begins with the preliminary part: Nizami traditionally praises Allah, praise and praise to the Prophet and the ruler of the period. However, the wise idea of the poet in this introduction will now seem to be. For example, when he remembers God's names, he stresses the face of "Rahman and Rahim" and says that God's mercy is the key to justice in the world [10, p. 17]. This opinion emphasizes the importance of the lexical of justice and mercy at the beginning.

Then the main part of the work consists of 20 articles (discs) and stories about them. Each piece includes a specific topic – for example, about God's power and justice, about the importance of science and education, about the importance of science and education, about humility and greed, etc.

During the explanation of each issue, Nizami gives his wise sayings, aphorisms, and then convenes the subject with a story. This structure allows you to present Nizami's views in both theoretical and practical (exemplary). For example, if the II articulation was called "justice", the famous story about him immediately on Nushiravan's justice. In this story, Nizami uses the image of Adil Nushiravan, which is a historical identity, and shows how the tyrant was raised so harshly. The story depicts Nushirvan not to kill a young man to be killed unjustly and punish their emers for justice. At the end of this story, Nizami is a generalization, "Fair Shah will be happy, and the kingdom of the despeper is short." As can be seen, the ethics of ethics (justice, oppression, happiness) is in the story, in a direct context.

In the middle parts of the poem, Nizami also includes stories from the life of Islamic prophets and saints. For example, the Prophet. In the story of Jesus and the corpse, the Prophet saw his white teeth when he passed a carpenter and said, "how glitters" and the other passersby felt the disgusting smell. The purpose of this story is to deliver a moral lesson not only about bad aspects in others, but also to be able to see the good aspects in others, but also to see the good aspects. Here, the Lexic of "Goodness" is the lead – that is, "not to see someone else's bad things, to see the good side." Nizami ends this story in the ethical context of "covering the shame of others and discovering good" [6, p. 78]. Such poetic pieces are colourful in different contexts of the spiritual harmony of the work to the same basic idea – that serves the spiritual evolution of a man.

At the end of the poem, he expressed opinions about science and justice from Alexander. In one place, Alexander says, "How can you fight with the world without knowing its secrets? [8, p. 84]. This question is a philosophical position of Nizami: Science (the secrets of knowledge) is the greatest weapon in the fight against human fate. In this sentence, the "Secrets" (it is called asrar) is re-sending the name – to open the world's secrets, to obtain wisdom treasure.

From the initial parts of the poem, the poet's calls to justice were expressed through examples. For example, When Nizami listed the ideal ruler's adjectives, emphasizes how to follow the justice can bring good ending to the universe:

هر که در عدل زد این نام یافت
عاقبتی نیک سرانجام یافت

("Everyone who knocked on the door of justice, won this name (Fair) -in the end got a good result.") [6, p. 120].

It looks clear that the Nizami justice considers both divine and human satisfaction: if man is just fair, may gain trust in front of God and humans. The poet also calls on the rulers to be merciful and justice to the people. Nizami Ganjavi not only made the rulers, but also made every individual in general, to be kind to the conditions of weak people. He pushes the reader with short but deep meaningful sayings in the form of orders and admonitions:

عمر به خشنودی دل‌ها گذار
تا ز تو خوشنود بود کردگار

("Spend your life to the relief of the hearts that the Creator will be pleased with you.") [6, p. 27].

رنج خود و راحت یاران طلب
درد ستانی کن و درماندهئی

("Suffer yourself but give your friends comfort. Be a remedy for the pain of others, hold the hand of the helpless.") [6, p. 78].

ای ملک جانوران رای تو / وی گهر تاجوران پای تو
عاقبتی نیک سرانجام یافت / هر که در عدل زد این نام یافت

The translation and explanation of these verses: "O (the painter of the rulers), the pearls of the rulers, and you have to beat the rulers, and everyone found a good fate." Here, هر که در زد عدل زد ("Everyone beaten justice") says everyone who took refuge in justice and that everyone who behaves fairly will be good. It is emphasized that the king's "ruler of animals" in the first issue of the brain (probably a valid sense – the ruler – the judgment). This is the image of a fair king. Nizami says the ideal ruler says that if a masterpiece is fair, it is strong and valuable to both the government and the position of society. The second incompetence contains the general wisdom: to be fair, it makes a person immortal, he gives him a good name. This Persian sample order allows you to see the opinions of justice in the original language and demonstrates its ethical word (here lexical units such as عدل – "Justice", نام – "Name", عاقبت – "fate") are noteworthy).

These verses reflect the position of Nizami's human being. According to the poet's ethical meetings, true courage is to twist others and draw their burden. Nizami urges him to be responsible for himself and his peers in every position and position when I glorify the nature of the person. The reigns of the poet with the power of the poet are sorted by an imperative (command) and the news (declaration), which are also presented as a solid ethical principle.

Through the antithesis of love and keen anthones in several poetic tricks Nizami, invites people to be aware of merciful, nobles (as gentle as The Sun) and at the same time-fair (sober and cold). Thus, the poet revitalizes the image of a fair, kind, brand – the "Human-Ideal" prototype.

گرم شو از مهر و ز کین سرد باش
چون مه و خورشید جوانمرد باش

(Heat yourself with love, brittle yourself coldly.

Be generous as a moon and the sun, turn your breath into light) [6].

One of the other ethical qualities that Nizami's poem is patience and endurance. According to the poet, a happy person is that he can withstand the most severe calamities and does not return from his beliefs. In fact, Nizami states that patience raises the person. Indeed, in many places in Poem, he recommends that he is inertia in the face of difficulties facing people. Nizami evaluates qualities such as savings, modesty, honesty. Modesty is a real human signature for Nizami. He shows that the arrogance is worth a person, and humility is exalted.

"Happy is he who has the dignity of endurance,

He has the strength to bear a heavy burden." [7, p. 105].

Overall, "The Treasure of Secrets" is rich in ethical didactics. Nizami also emphasizes the theme of honest labour. He sharply condemns laziness and idleness, stating that everyone should work hard and engage in work that is useful to society [6, p. 39]. In the poet's eyes, a person's "empty-handed wandering" is a great defect; he says that lawful labour makes a person honourable. This view is part of Nizami's ethical worldview: hard work, honesty, justice, and compassion are the main features that define the face of a perfect person. The poet's line "If you too are exhausted, / All hands will carry your burden" [7, p. 186] shows that it is ideal to build a society on the principle of cooperation and mutual assistance.

As a result, the ethical vocabulary in the poem – justice, fairness, generosity, humility, patience, moderation, etc. – is not just a vocabulary, but reflects the foundation of the ideal society that Nizami aspires to. Each of these lexical units in the work acquires its semantic shade through the subtleties of poetry and together create Nizami's manifesto of morality. The ethical ideas expressed by the poet arise from the synthesis of Islamic values and a humanistic worldview, calling the reader to spiritual perfection [7].

First, the concepts of existence and non-existence are discussed in the work on a cosmogonic and ontological level. As a thinker who was closely acquainted with the philosophical ideas of his time, Nizami also alludes to the theory of ideas from Plato. A special part in the poem – "Plato's sayings" – is an expression of Plato's philosophical views in poetic language. Here, Nizami explains Plato's theory of idealism through poetic means. For example, in Plato's philosophy, "existence" represented the world of ideas, and "non-existence" represented the material world (matter). In one of the couplets, he wrote dedicated to Plato, Nizami also touches on Plato's theory of ideas with an allusion such as "If the Creator had created the existing from the existing" – that is, "If the Creator had created the existence (world) from the existing (idea)…" [9, p. 105]. The poet's conclusion is that the material world is transitory, and the true and eternal existence is not in the material world, but in the spiritual world. Nizami explains the purpose of life as "to approach the world of ideas – that is, to become like the Truth" [9, p. 105-106]. The influence of Islamic Sufism is also clearly felt in this idea: the material world is mortal, while the spiritual world is

eternal. Nizami writes that "All beings created from nothingness are transient, eternal existence is possible only by joining the Divine essence" [9, p. 105-107]. In these sentences, the poet explains the dialectic of being-non-being using the terminology of Islamic philosophy: eternal life can only be achieved by the human soul joining the divine beginning.

The contrast between the concepts of soul and spirit in "The Treasure of Secrets" is also an important philosophical theme. Nizami criticizes the soul within a person – that is, the side that is prone to carnal desires and passions. The poet clearly states that the soul is a force that distances a person from Divine perfection and that it is necessary to curb it. To express this idea, Nizami speaks in an effective metaphorical language. He sometimes presents the soul as a "riding horse" and sometimes as a "wild dog". For example, in one place in the poem, the human soul is addressed: "O brother, the soul is like a dog, tie it up with a rope (draw it to the gallows)" – that is, "O brother, the soul is like a dog, tie it up with a rope (draw it to the gallows)" [7, p. 92]. This harsh analogy emphasizes that the human soul must be tamed.

These lines are the pinnacle of philosophical and moral allegories in Nizami's language. The metaphor of the horse of the soul shows that the soul can carry a person to the heavens and lead him astray, and the poet warns, "Do not be excited, be still!" The expression "Set fire to the threshing floor of the soul" is a call to destroy all the negative traits caused by the soul, to burn it to ashes. With such lines, Nizami Ganjavi brings the theme of asceticism and purification of the soul (purification of oneself from the soul) to poetry. It should be noted that these passages are given in the context of the story of Sultan Sanjar and the old woman – in this story, the poet shows that excessive greed for worldly goods leads a person to a ridiculous and pitiful state [6, p. 120-122]. The same idea is emphasized in the advice spoken by the old woman: the reason why a person is sad, and pale is because of greed for worldly goods and being a prisoner of the soul; If a person does not give up greed, he will waste his life and will be destined for hell in the afterlife [6, p. 124-125].

Thus, the concept of the soul is one of the central philosophical concepts in "The Treasury of Secrets," and the poet gives numerous metaphorical admonitions about its negative impact. In contrast, the concept of the soul is held in high regard. Nizami sees the soul as a Divine trust, and the body as its temporary abode. It is no coincidence that the poet writes: "The body is the prison of the soul, and it yearns to be freed from this matter" [9, p. 106-108]. This idea is directly based on Islamic lore: the human soul is squeezed in the limited cage of the body and yearns for its true homeland, the divine world. As Nazakat Mammadli notes, Nizami's Sufi ideas are expressed in a more veiled and veiled way than Sanai and Attar. That is, rather than giving explicit mystical interpretations, Nizami conveys the struggle of the soul and the soul to the reader through stories and symbols. This also shows the originality of his style – along with direct didactic advice, the poet declares philosophical truths in the language of symbolic images [5, 6].

مشک سقا در سطل و پیل اندر آب / ناپدید از قناعت خورَد نان و آب

(A poor man carrying water is satisfied with a water bottle, while an elephant is satisfied with water – he who is content disappears (is lost in poverty) and eats his bread and water (without being noticed))

This difficult-to-understand couplet is about the soul and thrift. Nizami says that a donkey is satisfied with a bucket of water, and an elephant is satisfied with a pond of water – that is, everyone has their own destiny. The expression "ناپدید از قناعت" – "disappears from sight because of thrift" is symbolic: a thrifty person is not very noticeable, does not make noise, and quietly earns his living. With these lines, Nizami recommends restraint and not showing excessive desire. Greed, on the contrary, makes a person look bad in the eyes of others. With such metaphorical language, the poet once again emphasizes the need to educate the soul.

گر نبودی سرنشینان صبر / نیستی خاک پای مردان صبر

(If patience were not the crown of the brave, the dust of patience (the heavy stone) would not fall on the feet of the brave (i.e. patience would not be under the feet of men)")

In this couplet, Nizami gives poetic value to the concept of patience (صبر). He states that patience is the adornment of the brave and the courageous; if there were no patience, there would be no bravery. Here, the expression "khak pay" (foot dust) is an artistic exaggeration: that is, patience is such a high value that the brave makes it the crown of their heads. In this idea taken from the original text, Nizami emphasizes that endurance and perseverance are qualities that elevate a person. The language of this couplet is also rich in ethical vocabulary: صبر (patience), مردان (valiant, brave), خاک پای (foot dust – the dust of something worthless in a symbolic sense).

The concept of fate (qadar) is also important in the poem. On the one hand, Nizami expresses his belief in fate (predestination), on the other hand, he instils in a person the need to have will and determination [6, p. 147]. His couplets show the ups and downs of

human destiny. The poet emphasizes that the fate of the world is changeable: yesterday's ruler can become today's poor. However, Nizami does not preach fatalism with this, but on the contrary, he emphasizes the importance of a moral stance in every situation. For example, in the story of the king becoming a dervish, the conclusion is shown that worldly wealth is ephemeral, and what is real is a good name and wisdom. This is Nizami's view of destiny: fate puts a person through various trials, but a person must be wise in all situations.

Finally, the concept of wisdom, as the name of the poem suggests (treasure – the treasury of wisdom), is one of the main themes. Nizami Ganjavi was familiar with all the sciences of his time, "all the terms of wisdom were ready and tame before him, and he used them beautifully wherever he deemed necessary" [1, p. 27]. This is the conclusion that contemporary researchers have reached about Nizami. Indeed, the poem contains many wise sayings, proverbs and parables. The poet sometimes gives lessons in wisdom by referring to verses of the Quran and hadiths. For example, at the beginning of the work, he writes about the secret of the word Bismillahir-Rahmanir-Rahim and explains that the names of God "Rahman" and "Rahim" are symbols of mercy and compassion [10, p. 42]. Such passages combine both Nizami's religious and philosophical worldview.

هر چه هست از دقائق نجوم / با یکایک نهفتههای علوم
چرخ با این همه اختراع و صناعت / پیش دانایی‌ات کرده است سجده

(Translation: "As many as there are subtle secrets of the stars and hidden secrets of science – the sky has prostrated itself before your knowledge (wisdom) with so many inventions and arts.")

This couplet reflects Nizami's high regard for wisdom and science. The poet states that there are subtle secrets of the stars (astronomy) and hidden truths of all sciences; but the entire universe prostrates itself before you (i.e., before the human mind) with its wonders and inventions. This is heard as an appreciation for the power of human thought. "Dayanat" (wisdom, knowledge) is exalted here so much that even the falak (wheel) bows before it. This is an indicator of Nizami's humanistic philosophy: human intelligence is God's greatest gift to man and can reveal the secrets of the universe. Among the lexical units in the couplet, "دقائق نجوم" (the subtleties of the stars), "نهفتههای علوم" (the secrets of science) show Nizami's level of terminological knowledge. He included the terms related to astronomy and philosophy of his time in the poem. The words "اختراع و صناعت" (invention and craftsmanship) generally express the achievements of human civilization. As a result, Nizami concludes that human thought and wisdom can stand above even the wheel of fate created by God, if a person uses it correctly.

The analysis of the above Persian examples shows that Nizami Ganjavi expressed his spiritual, moral and philosophical ideas in the original language with an extremely rich vocabulary. Each word he used – be it "adl" meaning justice, "nafs" meaning soul, or "denayi" meaning wisdom – has a special shade in the poetic context. These couplets shine on the pages of the Dastgerdi edition as they did in their original era and clearly demonstrate the depth of Nizami's wisdom.

Thus, the philosophical vocabulary in "The Treasury of Secrets" has a multi-layered meaning. With the term existence-absence, Nizami conveys the transience of the world and the eternity of God, with the antithesis of soul-spirit he describes the inner struggle of man, with the concept of fate he tries to reveal the variability of worldly affairs, and with the lexicon of wisdom he tries to reveal the lesson behind each event. These concepts are the keywords of the poet's conceptual world and are interpreted throughout the poem with various artistic means (stories, symbols, allegories).

A comparison of these examples from different sections shows that throughout the "Treasure of Secrets" Nizami repeats and develops the same conceptual lexicon in different contexts. While justice is emphasized in one aspect in each story, patience and restraint are emphasized in a different aspect in another story. This gives the work a sense of integrity – the poem is like a mosaic composition demonstrating different facets of a single moral theme (the idea of perfection). As a result, when the reader reaches the end of the work, he sees that the separate stories have come together to form the ideal of the perfect person created by Nizami. This ideal is the sum of all the positive qualities of a person (justice, mercy, patience, piety, wisdom, hard work, etc.) and the overcoming of all negative traits (overcoming oppression, greed, hypocrisy, arrogance).

Nizami Ganjavi's poetic language is distinguished by its metaphorical richness and abundance of synonyms. In the poem "The Treasury of Secrets", ethical and philosophical concepts are often presented through conceptual metaphors, which makes the language of the work both figurative and multi-layered. At the same time, Nizami expands the expressive capabilities of the language by using words of various synonymous orders to express certain meanings [3].

First, let's look at the main conceptual metaphors in the poem. The poet often expresses spiritual concepts

in a material-figurative way, bringing an abstract idea to life with a concrete image. For example, as we mentioned above, the metaphors of the soul as a "horse" and "dog" are repeated in the work. To represent the soul as a horse is to imagine it as a powerful being that must be tamed; if you let go of the soul's rope, the horse will climb up and take you into the abyss. Through this metaphor, Nizami poeticizes the idea of "digesting the soul" (killing your pleasure) in the Sufi-mystical teachings that were widespread in his time. When saying "the horse of the soul is being ventilated" [7, p. 133], the poet conveys this concept in a very clear way. Similarly, the comparison of the soul to a dog shows its disloyal and predatory nature. The metaphor of the dog is also to show that the soul is connected to base instincts (the dog here is a symbol of lust and greed). Such metaphors have an immediate impact on the reader from a conceptual point of view, because they transform a complex philosophical truth into a living image taken from everyday life.

Another important metaphor of Nizami is related to the "world". He sometimes describes the world as a "shadow of a dream", sometimes as a "caravanserai", and sometimes as an "old woman". For example, the poet writes that "The world is a caravanserai, those who come and go, those who stay are not". Here, the metaphor of the caravanserai expresses that the world is a temporary stopover – people are travellers who spend the night in this inn and set off in the morning. This is an extremely clear metaphor for understanding the concept of the transience of the world. On the other hand, he says: "The world is an old man, it wants to be adorned and appear young, but in the end the paint on its face falls off." This is an analogy about the world being deceptive – although the world looks beautifully decorated on the outside, it is actually old and pale. Through such metaphors of Nizami, the message of the transience of worldly goods and the eternity of afterlife values is conveyed, which is a metaphorical presentation of the philosophical lexicon in the poem (transient, eternal, world, afterlife, etc.).

Nizami also makes extensive use of the metaphor of light and darkness. He often associates "knowledge" and "wisdom" with the image of light and describes "ignorance" and "ignorance" as darkness. For example, he calls the Prophet Muhammad "the eyebrow of the ring of the world, the brightest point." With this expression, Nizami wants to say that the light of wisdom brought by the Prophet enlightens humanity in the darkness of ignorance. The lexical pair of light and darkness (light and darkness) occupies an exceptional place in the poet's synonymic system: in many cases, he uses words such as light, ziy(a), light in the meanings of science, enlightenment, and faith; words such as darkness, tobacco, and darkness in the meanings of ignorance, sin, and perversion. This is an example of how synonyms are formed at the conceptual level in Nizami's language [2, p. 497].

A rich synonymic series is also used to express the concept of "human being" in the work. Nizami uses various words when describing a person: "husband", "man", "human being", "human being", etc. For example, when he wants to emphasize a brave and perfect person, he uses the word "husband" – he says, "be a man, open the door" (i.e. be a real man, be generous). Here, the word "husband" means "a brave, manly person" and acts as a kind of synonym for an ideal person. On the other hand, he uses words such as "dishonest", "nakishi", "nadan" to criticize negative aspects. For example, when he says "nakishi olma" (do not be far from manhood), he calls on a person to refrain from actions that do not fit the standards of honor and dignity. These various words form synonymous rows of the concepts of "good person" and "bad person". In this regard, Nizami's synonym system is remarkable for its subtleties of meaning: for example, he uses each of the words "xasis", "paxil", "eliachmaz" in different contexts, criticizing stinginess, the opposite of generosity, in various shades. If "xasis" is a miser in the general sense, then "envious" also means someone who does not want the good of others; "elaichmaz" is a complete miser. The poet, considering such subtle distinctions, chooses the right synonym in the right place. For example, he writes that "The envious turns his sustenance into poison, neither eats his own nor gives it to others." Here, the choice of the word "envious" shows the extreme degree of that thrift.

In addition to these, Nizami also creates conceptual symbols that act as synonyms as a means of expression of language. For example, in the work, the bird "Simurg" is used as a metaphor for an "ideal leader". In one verse it is said that "On the head of the bird of the world, rule like Simurg" – that is, "rule the world like the bird of Simurg" [4]. Here, the legendary bird Simurg acts as a metaphorical synonym in the sense of a just and wise ruler. This is an example of the diversity in the poetic lexicon.

In general, Nizami's language in "The Treasury of Secrets" is full of multifaceted synonyms and deep metaphorical meanings. Conceptual metaphors concretize his philosophical ideas and increase their impact on the reader, while the system of synonyms

allows him to express the same concept in different shades without repeating it. This aspect also shows Nizami's mastery of language. His poetic lexicon is a treasure trove of symbolic meanings behind the superficial meaning of words – the very name of the work ("The Treasury of Secrets") indicates this richness of lexicon and meaning. Each word, each metaphor acts as a key to a secret, and to correctly understand these keys, the poet invites his reader to both spiritual preparation and mental work.

Conclusion. Nizami Ganjavi's "Treasure of Secrets" is a poetic treasury of both ethical values and philosophical thoughts. The lexical-semantic research we conducted allows us to come to the following generalized scientific conclusions:

1. Words expressing ethical values such as justice, fairness, mercy, patience, humility are dominant in the poem. Nizami draws a portrait of an ideal person and an ideal society through these lexical units. In each section of the work, the poet highlights one or more ethical concepts (for example, justice vs. oppression, generosity vs. stinginess, piety vs. hypocrisy) and explains the application of these concepts with specific stories. Thus, "Treasure of Secrets" is like a moral code, and its ethical lexicon reflects the poet's humanistic worldview. This also confirms that Nizami is a poet who sings of morality – he served the ideal of purifying human morality with his work [8, p. 54].

2. The analysis of the Persian couplets once again confirms that Nizami mastered the rich vocabulary of his time and skilfully benefited from it. In the original language of his work, ethical and philosophical terminology is conveyed with high poetics. Words such as “adl” (justice), “jafa” (oppression), “sabr” (patirnce), “nafs”, “nur”, “zulmat”, “ganaat” are used in their subtle shades in Persian and are also translated into Azerbaijani with great skill [9, p. 42]. This also shows Nizami's multifaceted lexical thinking. Based on the analysis of the original couplets, we can say that in Nizami's language, the depth of thought and the beauty of form form a unity – words with ethical and philosophical content also create poetic harmony.

3. A comparative analysis of all sections of the poem shows that the work is built around a single compositional idea: the spiritual progress of man. The same lexical units are repeated in different stories and admonitions, acquiring a new context depending on the topic. For example, the theme of “justice” is manifested both in the interpretation of the names of God, and in the story of the king, and in the level of justice between ordinary people. By using the same word in different situations, Nizami deepens its meaning. From this it becomes clear that the lexical system of the work is very planned and connected. The poet leads the reader step by step from the external meaning of the word to its internal (hidden) meaning – as if opening the doors of the treasure one by one. This shows that Nizami acts in the role of “treasurer” (treasurer, owner of the treasure): he places secrets in words and in each section gives a key to unlocking those secrets. These keys are sometimes in the form of a metaphor, sometimes a wise saying, and sometimes a recurring lexical motif.

4. As a result of the analysis, it becomes clear that Nizami Ganjavi realized the metaphorical potential of the language to the maximum extent. He expressed abstract concepts with attractive metaphors and created images that remain firmly in the reader's memory. Conceptual metaphors such as soul – horse/dog, world – caravanserai/old woman, science – light, ignorance – darkness have become the signature of Nizami's style. The repetition of a concept with various synonyms (for example, man – husband – bravery – humanity; goodness – mercy; evil – ignorance, etc.) adds variety to the poem in terms of language. Thanks to this rich synonymy, the didactic essence of the work does not tire the reader; on the contrary, the instillation of the same idea with various modes of expression is conveyed to him as if it were a fresh idea, without giving him a feeling of repetition.

It can be noted that “The Treasury of Secrets” is not only Nizami Ganjavi’s first poetic experience, but also his manifesto of morality and wisdom. The ethical and philosophical vocabulary used here played an important role in the formation of the Azerbaijani literary language and served as an example for writers of later periods. With this work, Nizami proved that the language of poetry can be a powerful tool not only for beauty, but also for spiritual education. Each “secret” emerging from the poet’s vocabulary is, in fact, wisdom that addresses the deep layers of the human heart. The conclusions we have reached in the article show that Nizami Ganjavi’s ethical vocabulary is a complex of advice calling people to the right path, and his philosophical vocabulary is a collection of wise sayings that make people think deeply about the universe and man. These two directions organically combine in the poem and create a classic example of didactic-mystical poetry. “The Treasury of Secrets” retains its relevance in modern times; The ethical and philosophical ideas it contains contribute to humanity's shared system of moral values.

Bibliography:

1. Aminiyayi, Elham. “Fazilat adalət dar Makhznul-asrar– About the virtue of Nizami's "Treasure of Secrets". literature (Iran's book news – IBNA), 21 Esfand 1403. 2025.
2. Browne, Edward G. A Literary History of Persia, Vol. II. London: T. Fisher Unwin, 1906, pp. 490-499.
3. IranCultura (Italy). "Nizami Ganjavi – Great Persian poet (on the occasion of National Remembrance Day). March 10, 2025 [Online article].
4. Kultur.az. "The human being full of secrets in Nizami Ganjavi's "Treasure of Secrets". 29.05.2020 [Online article].
5. Mammadli, Nazakat. "Sufism in Nizami's creativity." Literature newspaper, March 10, 2021, p. 7.
6. Nizami Ganjavi. Makhznul-asrar (Treasure of Secrets). Hasan Vahid Dastgerdi. Tehran: Zavvar Publishing house, 1934, 181 p.
7. Nizami Ganjavi. Treasure of Secrets. Baku: “Lider Publishing house”, 2004, 264 s. (Translation and explanations into Azerbaijani).
8. Pashayev, Gazanfar. Nizami Ganjavi: Wisdom and moral treasure. Baku: Science and education, 2021, 210 p.
9. Quliyev, Qorkhmaz. "Nizami Ganjavi's philosophical worldview and Islamic position." "Nizami Ganjavi: Excerence and antique philosophy, Azerbaijan University, Baku, 2021, p. 102-108.
10. Rasulzade, M. "Treasure of Nizami Ganjavi" Poem and Islamic Values". Philological issues, №10, 2013, p. 40-47.

Марданлі С. ЕТИЧНА ТА ФІЛОСОФСЬКА ЛЕКСИКА У ПОЕМІ НІЗАМІ ГЯНДЖАВІ «СКАРБНИЦЯ ТАЄМНИЦЬ»

У центрі поеми «Скарбниця таємниць» (Махзан уль-асрар) Нізамі Гянджаві стоїть ідеологія мудрості людини. Цей твір є першою масштабною маскою великого поета та має діалектико-філософську сутність. Як яскравий представник Нізамі Гянджаві, азербайджанського Відродження XII століття, справедливість, моральність і мудрість, вищі цінності, такі як особливість, стали об'єктом гноблення, невігластва та жадібності. Ідея духовного очищення людини у творчості поета є одним з основних напрямків – очищення та вдосконалення моралі є провідним лейтмотивом його поезії. У цьому плані «Скарбницю таємниць» можна розглядати як моральний підручник, що відображає загальнолюдські цінності та філософські думки. Концептуальним ядром поеми було відображення передових гуманістичних ідей періоду Нізамі – прагнення до справедливого суспільства, ідеї досконалої людини та божественних істин. Нізамі настільки високо цінує справедливість, що іноді віра в Судний день, по суті, таким чином примирює, по суті, спрямована на реконструкцію принципу справедливості в усіх них.

Структура поеми «Скарбниця таємниць» дозволяє систематично передати ірфанидидактичні цілі Нізамі. У творі є різні розділи (оповідання), кожен з яких присвячений окремій темі, але всі разом доповнюють спільні ідеї поета. Порівняльний аналіз зібраних версій цих розділів показує послідовність та розвиток етико-філософської лексики протягом усього твору. Водночас поет також усвідомлює тонкі моральні відмінності синонімічних слів і вміло використовує їх у своєму тексті. Це забезпечує багатство його твору на лексичні відтінки.

Проаналізовано етико-філософську тематичну лексику поеми, справедливість етичних цінностей, таких як терпіння, смиренність, скромність, відсутність, доля, мудрість, проведено концептуальне пояснення філософських понять, таких як контекст Нізамі. Як і у випадку з усіма віршами поета, а також у «Скарбниці таємниць», кожен розділ і погляди в оповіданнях розглядалися у порівнянні та оцінювалися в контексті. Водночас у тексті аналізується використання концептуальних метафор і багатої кількості синонімів Нізамі.

Ключові слова: *Нізамі Гянджаві, Скарбниця таємниць, лексика, етика, філософія, дидактика.*

ТЮРКСЬКІ МОВИ

UDC 811.512.161+811.512.162
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/30

Karimova A. Kh.
Baku Slavic University

THE VARIETY OF SOURCES OF EQUIVALENT BORROWINGS IN AZERBAIJANI AND TURKISH LANGUAGES

The article examines the varieties of borrowed equivalents in the Turkic languages, and provides a comparative analysis between Azerbaijani and Turkish languages. It is noted that the lexical level is more variable than the grammatical one. The demands of the time, the historical course of peoples' development and socio-political influence lead to the fact that the vocabulary of languages becomes different over time. The Azerbaijani and Turkish languages have been using borrowed words of Arabic-Persian origin for many centuries in parallel. For this reason, the vast majority of words that are completely equivalent in both languages are borrowed from Arabic and Persian. The introduction of Russian and European loanwords into Turkish since the 16th century and into Azerbaijani since the 19th century led to significant changes in the language in terms of quantity and source. The reason for the acquisition, the method of acquisition, the period it covers, the type, the possibilities of use, the form and unification create different characteristics in equivalent acquisitions. It is more expedient to study equivalent borrowings by dividing them into five groups, taking into account their phonetic structure, semantic meaning and variety of sources: complete, relative, semantic, pseudo-equivalent and equivalent borrowings replaced by national words. As a result of the research conducted on the materials of both languages by groups and subgroups, it was found that equivalent borrowings are a) identical; b) which differs only in its source; c) words having the same spelling, orthoepy and source, but completely different meanings, i.e. creating a false equivalence; d) expresses parallel meanings as a result extensions and abbreviations of the meaning; e) it is concluded that there are cases when borrowed words that have already become archaic in the language are replaced by neologisms that arise due to the internal capabilities of the language. The results were obtained by making comparisons at the etymological level based on examples taken from dictionaries and fiction.

Key words: *borrowings, source language, semantics, pseudo-equivalence, national words, substitution.*

Statement of the problem. The globalization of the modern world and the rapid development of technology represent a new stage in the integration of peoples, cultures and languages. Intercultural contacts have not only shaped the cultural characteristics of peoples, but also influenced the sociolinguistic process. It is for this reason that the lexical layer of the language is developing, and the vocabulary is being quantitatively enriched. As a result, the process of neologism in the language is accelerated. The main factors influencing the enrichment of vocabulary include both new lexical units created due to the internal capabilities of the language, and borrowings.

The phenomenon of mutual borrowing between the languages of the world also has an impact on the history of peoples and languages. The lexical and semantic properties of words borrowed from related or diverse languages, and the issues of their unification in the language in which they are found, have always been of interest to linguists, especially Turkologists.

Analysis of recent research and publications. Azerbaijani linguists who have conducted extensive research on this topic include A. Demirchizade, S. Jafarov, H.A. Hasanov, M. Adilov, N. Khudiyev, R. Rustamov, N. Mammadli, A. Akhundzade, S. Valibeyov, A. Rasulov, A. Garayev, B. Abbasova, and among Turkish linguists it should be noted – E. Hasan, A. Ahmet, G. Karaagach, S. Altayli, D. Aksan, D. Gunay, E. Ozdemir, Z. Korkmaz, L. Karahan, S. Eker, M. Ergin, M. Hangermen.

Task statement. The main task of the article is to analyze the varieties of borrowed equivalents in the

Azerbaijani and Turkish languages in a comparative aspect.

Outline of the main material of the study. This term, called "ekvivalent" in Azerbaijani and "eş değer" in Turkish, is mainly an object of research in technical sciences. At the same time, "equivalence is a special category of the semantic system of linguistics in the sense of typological equality" [11, p. 6]. "Equivalence" is synonymous with the terms "adequacy" and "compatibility". Naturally, the question of whether there is basic compatibility between two or more languages is most evident in the field of translation. That is why "equivalence" has become a subject of translation activity and was created to maintain the functionality of the language. Fundamental research on the application and types of equivalence in linguistics belongs to the American linguist Eugene Nida. The author applies the topic of equivalence to all levels of the language and identifies its types. At the same time, many Russian and foreign linguists are interested in this topic. Valuable research on this topic has been conducted by D. Kenny, M. Baker, R. Jacobson, M. Yazichi, A. Gokturk, B. Sadi, Z. Kaya, G. Akin, R. Huseynov, A. Efendiyev, A. Kubatov, J. Asimova, G. Bayramova, A. Rasulov and others. The question of "equivalence" has been classified differently in different periods of history. "Until 1980, the problem of "equivalence" was investigated on linguistic and text-oriented grounds, but after the 1980s it began to have a functional and communicative character" [3, p. 131]. That is, the topic was considered from both a sociological and a philosophical point of view.

In linguistics, the attitude to the form of expression of lexical and syntactic units that create "equivalence" was not unambiguous. So, "E. Nida noted that there are formal and dynamic types of equivalents, R. Jacobson – linguistic and semantic, M. Baker – lexical, phraseological, grammatical, textual and pragmatic" [9, p. 126]. In this separation, the researchers did not deny each other, they simply approached the problem from different perspectives. In general, it is concluded that formal equivalence implies the translation of text from the source language into the target language with maximum preservation of grammatical and lexical structure. Since this is a literal translation, a complete match remains. Full equivalence is expected. Dynamic equivalence means using possible means to transfer the information load of a word in the source language to the target language in its current form. What is meant here is the functionality and meaning of a word in context, not its form. Semantic equivalence is also understood as rather a free translation. It doesn't matter in which language unit the equivalent is expressed, the main thing is to preserve the meaning. Pragmatic equivalence takes into account the context and use of the source text. At the same time, synonymy and doubletism are considered the main ones. Cultural equivalence is most often found in texts written in religious and scientific styles, as well as in the language of literary works. In this case, the translator must rely on the history of both languages and the culture of the people. From this, we can conclude that when searching for a suitable equivalent, the above types should be taken into account. Or each of the words and phrases that make up the equivalence must belong to some type. At the same time, M. Yazichi notes that equivalence in a language is created through several stages: "identity, similarity, equivalence at different levels, hierarchical, sequential placement of equivalence, and the stage at which a decision on equivalence is made" [9, p. 137]. All stages are designed to ensure an accurate translation of the text from the source language to the target language. In his book "Theory and Practice of Translation", A.Rasulov, discussing the problems that arise in translation, draws attention to such issues as "the inability to find an adequate lexico-semantic equivalent" [12, p. 70], mismatch of meaning, naming different concepts or expressing several meanings, expansion and contraction. As a result, all translations divide equivalents into four groups, taking into account the differences that arise when searching for a suitable equivalent of a word in another language; "1. Unambiguous lexical units. 2. Polysemous lexical units. 3. Lexical units without equivalents. 4. False equivalents" [12, p. 71].

There are enough equivalent loanwords in Azerbaijani and Turkish, and they mostly consist of common words. The reason for the acquisition, the method of acquisition, the period it covers, the type, the possibilities of use, the form and unification create different characteristics in equivalent acquisitions. Taking into account both the latest literature written on the topic of "equivalence" and the materials obtained as a result of comparing words equivalent to each other in both languages, equivalent borrowings can be grouped as follows:

1. Full equivalence
2. Relative equivalence
3. Semantic equivalence
4. False equivalence
5. Equivalent borrowings have been replaced by national words

Full equivalence. The intensity of the speech event should not allow the separation of related languages from each other. In addition to national words, most

of the loanwords have equivalents in Azerbaijani and Turkish. In addition to phonetic, semantic, and stylistic possibilities, there should also be similarities in terms of the etymological language and the source language. Thus, when establishing full equivalence, the initial external feature, lexical meaning, morphological structure and source of words should be taken as a basis. The equivalent of each borrowed word that meets the conditions is considered its exact equivalent.

A. Rasulov, discussing the differences between the original and translated texts, writes about the term semantic equivalents: "Semantic equivalents are numerous in the language, can relate to different parts of speech, and also include other levels of language – free phrases, phraseological combinations, idioms, phrases, proverbs and sayings" [12, p. 71]. One-word equivalents have the same characteristics as full equivalence, and there are hundreds of such examples in the language. For example, cani (ar.) / cani (ar.), çirkab (pers.) / çirkef (pers.), etajer (fr) / etajer (fr), forint (mac.) / forint (mac.), idealist (fr.) / idealist (fr.), kontrol (fr.) / kontrol (fr.), lotos (gr.) / lotos (gr.) və s. Bəzi sözlərdə cuzi fonetik fərqlər olsa da, sözlər ekvivalentliyini məna və mənbəyinə görə saxlayır; fəqir (ar.) / fakir (ar.), qallon (eng.) / galon (eng.), quaş (fr.) / guaj (fr.), ovsun (pers.) / efsun (pers.), partnyor (fr.) / partner (fr.), skumbriya (gr.) / uskumru (gr.).

Relative equivalence. The vocabulary of both languages was compared in order to comprehensively study equivalent loan words. Because dictionaries are more extensive and cover the language as a whole. It can be concluded that in both languages there are dozens of loanwords with the same phonetic structure and lexico-semantic meaning, but different sources. These differences are directly related to the environment and the period from which the word originated. Equivalent acquisitions of this kind can be conditionally called "relative equivalence". For the number of examples and an accurate description of the topic, these words can be grouped into three groups;

Group I: The Azerbaijani language has a different European origin, while Turkish has relatively equivalent words only in French. The equivalent loan words included in this group make up the majority of the language. The vast majority of loan words in the Turkish language, the source of which is French, are terms. As is known from world history, if we consider that many fields of science originated in Greece and Rome, then we can determine that the origin of words that differ in their source belongs to the Greek and Latin languages. For example, *arena (lat.) – arena (fr.), barbar (gr.) – barbar (fr.), boks (eng.) – boks (fr.), duet (it.) – düet (fr.), dedektiv (eng.) – dedektif (fr.), film (ing.) – film (fr.), illüstrasiya (lat.) – illüstrasyon (fr.), radio (lat.) – radyo (fr.), yod (gr.) – iyot (fr.), etc.*

Group II: Arabic-Persian loanwords of different origin in Azerbaijani and Turkish languages. There are dozens of words in the Azerbaijani language that have Arabic or Persian equivalents in various European languages in Turkish. For example, *almanax (ar.) – almanak (fr.), alkoqol (ar.) – alkol (fr.), feminizm (ar.) – feminizm (fr.), mağaza (ar.) – mağaza (fr.), atlas (ar.) – atlas2 (fr.), falanqa (gr.) – falaka (ar.), fanus (gr.) – fanus (ar.), okean (gr.) – okeanus (ar.), coğrafiya (gr.) – coğrafi (ar.), lağ (pers.) – laga (bulg.), tərsanə (ar.) – tersane (it.).* In the Azerbaijani language, the word *əlifba* "is an Arabic word formed from a combination of the first two letters" [5, p. 100], in Turkish, the *alfabe* "is a word created from a combination of the letters alpha-beta in the ancient Egyptian language, which passed into the language through French after the 9th century" [4, p. 12]. *Qurush* is "originally a penny and has a Latin origin" [5, p. 175]. Although it means a penny, in the language this word is used as a complex noun formed by combining similar words in the form of *qəpik-quruş*. It was translated into Azerbaijani through Italian. In the Turkish language, *Kurush* "switched from Latin to German, and then to Turkish" [4, p. 211].

The Turkic peoples adopted a certain part of religious and scientific terms through the Persian language. Historically, the occupation of Turkish lands by the Arabs and their rule for many centuries created conditions for the passage of Arabism directly. However, the restoration of the independence of the States interrupted direct contacts with the Arabs, which led to their strife. The presence of our borders with the Persians and constant good-neighborly relations made it inevitable to buy them from or through Persia. The socio-political consequences of this period led to the fact that languages received words from different sources. Even today, the differences are obvious in the vocabulary of the Azerbaijani language and the Turkish Turkish language. For example, the source of such words is attributed to different languages: *ahıl (fars) – ahi (ər.), bamiyə (pers.) – bamya (ar.), cilvə (ar.) – cilve (pers.), nəzakət (ar.) – nezaket (pers.), ruzi (pers.) – rızık (ar.), mat (pers.) – mat (ar.), narıncı (pers.) – narınç (ar.), şivə (pers.) – şive (ar.).*

There are different opinions about whether the word *xəncər* is of Arabic or Persian origin. However, Bashir Ahmadov notes that "the word *xəncər* is of Persian origin, since there is a word *xənc* in the Persian language and it means a wound. The dagger is also a tool for inflicting severe wounds" [5, p. 125]. In Turkish, *hançer* "is taken from Arabic and means a sharp

knife, a large knife. There is even an Arabic word *hançere*, which means larynx, throat" [4, p. 156]. The word *müşk* came to the Azerbaijani language from Persian. "In Turkish, the word "yıpar" is used instead (Akhmadov B., 213). In the Turkish language, *misk* comes from Arabic and means "a pleasantly smelling liquid extracted from the umbilical skin of a gazelle" [4, p. 229].

Group III: This group includes loan words of mixed type by source. All the words included in the group are of European origin. In the context of such rapid development and integration of States, it is quite natural to observe such differences. The reason for this is that words can enter a language in different ways. For example, *çətə (alb.) – çete (bulg.), benzin (khor.) – benzin (fr.), fakültə (ger.) – fakülte (fr.), fen (eng.) – fön (ger.), litre (fr.) – litre (gr.), mebel (fr.) – mobilya (it.), media (lat.) – medya (eng.), müzike (eng.) – muzika (it.), robot (che) – robot (fr.), siqaret (fr.) – sigara (sp.),* etc.

Semantic equivalence. The words in this group change their meaning over time. The use of a word in various communicative situations leads to an expansion or narrowing of the semantic structure, semantic layer. This process develops the lexical level of the language not only in quantity, but also in content. Based on the evolutionary processes in the public consciousness and the metaphorical features of the language, the word becomes metaphorical and acquires new semantic shades, as a result, the meaning expands. The narrowing of meaning occurs as a result of the reduction, forgetting and specialization of the meaning expressed by the word in a certain period of time.

Semantic changes occurring in both national and borrowed words of the Turkish Turkish language are reflected in the form of "expansion of meaning, narrowing of meaning, improvement of meaning, deterioration of meaning". The first two meanings, as the name suggests, express the meaning that words gain or lose over time. An "improvement in meaning" occurs when any word that is considered slang expresses new positive content. For example, if at first *cerbeze* was used in the meaning of "multiple cunning", today it means "having a beautiful speech, sociable, skillful". "Deterioration of meaning", in turn, is the opposite of what was said above and currently has a negative content. For example, *ukala* is the plural form of the Arabic word for intelligence, in modern linguistics it means "the one who considers himself the smartest of all". Or *kepaze* means "vile, shameless, funny", and not "soft summer" from the Persian language.

Let us use some examples to explain the expansion of meaning that occurs with equivalent borrowings in the Azerbaijani language and Turkish: *pəncərə* is a page that opens on a computer; *masa* is a place where ideas are discussed; *ailə* is a place where similar ideas gather, a collective; *sinif* is a social class; *sərhəd* is the limit in a relationship; *pərdə* is distance, mystery; *şöbə* – a specialized field of education, science; *şans* is the way to victory; *kürə* – objects of round shape; *təbəqə* – an aggregate, an aggregate, an organizing group, etc.

Mehmet Hangerman also attributes "generalizations" to the expansion of the meaning of words. That is, this is due to the fact that proper names become common names over time and acquire additional meaning. "Sandwich is the name of the English king. Since the gambling king did not even have the opportunity to eat, he ate food between the loaves. The form of food he created is now understood as a type of food" [7, p. 381].

Mehmet Hungerman also includes "generalizations" in the expansion of the meaning of words. That is, this is due to the fact that proper names become more common over time and acquire additional meanings. "*Sandwich* is the name of the English king. The gambling king didn't even have a chance to eat, so he ate between slices of bread. The form of food he created is now understood as a type of food" [7, p. 381]. Words like *jilet*, *giyotin, şampanya, selpak* are also common words that have passed from proper names into many languages. In the Azerbaijani language, loan words such as *sirab, rentgen, pampers, kalaşnikov, jeep, adidas, termos, velosiped, diktafon, kamaz, tefal* initially referred to specific and specific objects, but over time they became universal in the language. They have become common names for various objects.

Let us look at examples of equivalent borrowings that have led to semantic shortening in Azerbaijani and Turkish; while in Azerbaijani the word *telefon* is used only as a means of communication, in Turkish it also refers to the process of making a call. *Avtomat* means not only weapons, but also a vending machine for snacks. In addition to similar meanings, the word *xarakter* also means "a letter in the printing process". Or, although this word is used to mean a place where information, resources and natural materials are concentrated, in Turkish it refers only to a center or building where financial issues are being resolved. Although in modern linguistics the word *tütün* is understood only as a substance containing nicotine, in the ancient Turkic language it also meant *duman.* At the same time, this type includes words such as *ahbap, amele, evlat, mesaj, kibar, fukara, həkim, molla, dərman, hakim, məktəb, qəsd* and others.

False equivalence. Azerbaijani and Turkish also have a group of equivalent loan words that are spelled and pronounced the same way, but have different meanings. The words included in this group are called false, fake or deceptive equivalents in linguistics. "False equivalents are considered pseudoequivalent homonyms" [12, p. 78]. False equivalents can create serious problems when translating and "transferring" materials from related languages. That's why using this group of words in the right place, understanding it in context, and choosing the appropriate option help preserve the essence of the text. The main feature that distinguishes false equivalents from equivalent words is that their meaning is understood in context.

A. Rasulov identifies three reasons for the occurrence of false equivalents: 1) The division of the Turkic languages into various branches and subgroups in the course of their long historical development; 2) the adoption of various forms of borrowings from both languages into the literary language; 3) Some borrowed words remain in colloquial speech without reaching the level of the literary language, which leads to a distortion of meaning [14, p. 87], The changes in meaning occurring in the first group are observed in all Turkic languages. It mainly consists of words of national origin.

Among the loanwords, the word *kireç* can be cited as an example. "The word *kireç* comes from the Latin word. It does not come from the root "creta". The words *gerç, kerç gereç* in Persian have the same root. Although in early times it meant chalk powder, this word spread to the East as the name of a substance extracted on the island of Crete [4, p. 202]. In this sense, the word "lime" borrowed from Persian is equivalent in the Azerbaijani language. However, as a synonym for the word *kireç*, it means "lime is a white or yellow calcareous mineral substance used in construction, sculpture, surgery, etc." [1, p. 709], but the source is not specified. An example of the second group is the word *məktəb*, borrowed from the Arabic language. Thus, this word has become figurative in the Azerbaijani language and has many meanings, while in the Turkish language only its original form has been preserved. It has now become archaic: "After the period of the Republic, the word ecole from the French language began to be used" [15]. To explain the content of the third group, let us take the word *məqam-makam* as an example. Comparing the etymology of both languages and their interpretations in modern dictionaries, it can be seen that fewer meanings have been learned at the level of the literary language than the other. They have six meanings in Azerbaijani and three in Turkish, and they are equivalent. However, the meaning of "position, rank, position, status" [2, p. 330] in the Azerbaijani language is more functional in Turkish, in live colloquial speech. Indeed, in addition to the ideas of a scientist, this word can have several other meanings. Differences between languages arise because each language accepts and retains the necessary meaning of borrowed words.

In Huseyn Rahmi Gürpınar's work "We found refuge in the Truth" [6, p. 42], the word "musavat" in the phrase "*Hürriyet, müsavat diye herkesin ağzına bir parmak ball çaldılar"* [6, p. 42] is used in Turkish to mean "unity, justice, honesty". The exact equivalent of this word does not match its meaning in the Azerbaijani language. Because in the Azerbaijani language, "Musavat" is more associated with the name of the party than with the meaning of equality. As in Bakhtiyar Vahabzade's poem "Musavat". "*Zülmətlə savaşlarda zəfər çaldığı gündən, Qəlblərdə azadlıq odu yandırdı Müsavat. Ulduz*" [13, p. 238]. The existing differences create confusion in translation, especially when they are not replaced by the correct, appropriate word in poetry. Thus, a false equivalence arises in speech.

False equivalents of loanwords include *nazik* (narrow/polite), *dəhşət* (terrible/unusual), *balon* (spherical object, balloon/lie, balloon), *bank* (center/bench where monetary transactions take place), *adi* (simple/modest, banal), *faraş* (prematurely sown/untidy), *kesafət* (dirty/crowded), etc. "*Bikar* consists of the Persian words *bi* (-sız-[4]) and *kar* (work), which means "unemployed"" [5, p. 47]. Apart from the fact that this word has a different meaning in Turkish, its origin is also different. The word comes from the Arabic root *bikr* (untouched, young girl) and is used to refer to a single person who has never been married [15].

Equivalent borrowings have been replaced with national words. Neologisms created due to the internal capabilities of the language have increased in quantity and quality in both languages since the last century. In this regard, the influence of the Turkish language on the Azerbaijani language is strong. If in the Middle Ages borrowings from Arabic-Persian prevailed, and in the XVIII–XIX centuries – borrowings from Russian-European languages, now the trend has changed. Either the language creates new words through morphological, syntactic, and derivative methods, or it borrows words of European origin or through Turkish. There are also many words among the borrowings that were once part of the active base of the Azerbaijani language, but are now considered dialectal or archaisms.

National words that arise as a result of the process of "assimilation" either completely displace some Ara-

bic-Persian borrowings, which are already becoming archaic, or are used in the language in parallel. There are dozens of similar words in the Azerbaijani language that have been granted the right to "citizenship". There are many more such words in colloquial speech. For example, *vəziyyət-durum, cəmiyyət-toplum, topluluk, savadlı-bilgili, rastlaşmaq-uğramaq, sual-soru, iclas-toplantı, beynəlxalq-uluslararsı, məna-anlam, arzu-dilək, məşhur-ünlü, detal-ayrıntı, səbəb-dolayı, məhdud-qısıtlı, iştirak-qatılmaq, əks etdirmək-yansıtmaq, təklif-önəri, tarazlıq-dəngə, vacib-önəmli, reklam-tanıtım, təzyiq-baskı, egoist-bəncil, qabiliyyət, talant-yetənək, təcrübə-dənək, təcrübəvi-dənəysəl, təbiət-doğa,* etc.

The replacement of borrowed words with words of Turkic origin can be carried out using morphological and syntactic methods. An example can be given by using suffixes that change a word: *mənzərə – görüntü, elan – bildiriş, məlumat – bilgi, ərazi – bölgə, gərçi (pers.) – baxmayaraq, qarət – soyğun, period – dönəm, baziçə (pers.) – oyuncaq / aferist (fr.) – dolandırıcı, agresif (fr.) – saldırgan, ampirik (fr.) – deneysel, tabaka (ar) – katman, etc. Examples of words formed in syntactic ways can be given: bəşəşət (ar.) / gülərüz, yubiley – ildönümü, familiya – soyad, kinayə – üstüörtülü, keysu – uzunsaç, kontrabanda – qaçaqmalçılıqı, aeroport – hava limanı, stansiya – dəmir yolu, terapevt – can həkimi / astronom (fr.) – gökbilimci, mikroskop (fr.) – büyütec, prejüje (fr.) – onyargı, üterus (fr.) – dölyatağı, vakur (ar.) – ağırbaşlı.*

One of the tasks set by the Association of the Turkish Language in Modern Turkish is to cleanse the language of unnecessary borrowings and replace repetitions with words of national origin. Along with language laws and reforms, citizens' proposals in daily newspapers and on websites are being accepted and evaluated in order to find solutions for borrowing equivalents at the state level. The examples below can be used as examples of loan words common in Turkish in this sense, as their national equivalents in the Azerbaijani language. For example, *akne (fr.) – sızanaq, abadi (pers.+ar.) – bolluq, ambalaj (fr.) – qablaşdırma, pıhtı (pers.) – laxta, anahtar (gr.) – açar, baraka (it.) daxma, basen (fr.) – omba, beskül (fr.) – qapan, bizzat (ər.) – birbaşa. Buton (fr.) – düymə, çabuk (pers.) – tez, çaçaron (it.) – lağlağı, çarşı (pers.) – bazar, eleğımsağma (ar.+ar.) – göyqurşağı, eleman (fr.) – işçi, fobi (fr.) – qorxu, hakaret (ar.) – söyüş, kepçe (pers.) – çömçə, kloroz (fr.) – aşındırma, kukuleta (it.) – qorxuluq, etc.*

Conclusions. The abundance of loan words in a language is not a consequence of the lack of vocabulary in that language. Every borrowed word in the language that names necessary and new objects and phenomena is a sign that this nation or state has not remained aloof from civilization and is part of the development of the epoch. The materials obtained as a result of studying the topic of borrowings at all levels will become a visual aid for the common Turkic language in the future. It should also be noted that along with the cleanest language, the most understandable and most relevant language may be the common language. In this sense, the spontaneous exclusion of Arabic-Persian words from the language, which are generally accepted units of understanding of the Turkic languages, is unacceptable. The materials obtained as a result of comparing examples are important both for translation work (choosing the most optimal, adequate option that reflects the semantic load in translation, i.e. the correct implementation of lexical transformation), and for the re-introduction of certain words into the language that have undergone a narrowing of meaning, and for characterizing the generality of words. The expansion of meaning and metaphor increase the expressive possibilities of speech. The influence of the Turkish language on the Azerbaijani language since the beginning of the 20th and 21st centuries has mainly been directed towards nationalization. In all cases, this process returns languages to their past, to their origins. As a result of the assimilation process, both Azerbaijani and Turkish languages are being cleansed of unnecessary borrowings that burden the language.

Bibliography:

1. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. AMEA-nın nəşri. II cild. Bakı, Şərq-Qərb, 2006, 791 s.
2. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. AMEA-nın nəşri. III cild. Bakı, Şərq-Qərb, 2006, 631 s.
3. Berk Ö. Kurumlar işığında çeviribilim terimcesi, Multilinguae, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 12, Temmuz 2016, s. 125-144.
4. Eyüpoğlu İ.Z , Türk dilinin etimoloji sözlüğü. Sosyal Yayımlar, İstanbul, 1988, 407 s.
5. Əhmədov B. Etimologiya lüğəti, Altun kitab, 2015, 288 s.
6. Gürpınar. H. R. Hakka sığındık, TDK, 2021, 167 s.
7. Hangerman M. Türkçe temel dilbilgisi. İstanbul, 2002, 427 s.
8. Karaağaç G. Türkçenin alıntı sözlüğü. Akçağ, 2015, 855 s.
9. Karavin H. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 12, Temmuz 2016, s. 125-143.
10. Qarayev A. Müasir Azərbaycan dilində Avropa mənşəli leksik alınmalar. Bakı, ADU, 1989, 93 s.

11. Məmmədli. F Azərbaycan dilində linqivistik ekvivalentlər. Bakı, 2012, 44 s.
12. Rəsulov Ə. Tərcümə nəzəriyyəsi müstəvisində Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dili. Bakı, Elm-Təhsil, 2015, 159 s.
13. Vahabzadə B. Seçilmiş əsərləri. I cild. Bakı, "Öndər nəşriyyat", 2004, 327 s.
14. Feyza T. Azerbaycan türkçesi ve Türkiye türkçesi arasındakı yalancı eş değerlerin XVI. Yüzyılda Azerbaycan sahasında türkçeye çevrilmiş bir metindeki örnekler. Uluslararasıtürk lehçe araştırmaları dergisi, I cild, 2.sayı, 2017, s. 85-99.
15. Etimoloji sözlük. URL: www.aksozluk.org

Карімова А. Х. РІЗНОМАНІТНІСТЬ ДЖЕРЕЛ ЕКВІВАЛЕНТНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ ТА ТУРЕЦЬКІЙ МОВАХ

У статті розглядаються різновиди запозичених еквівалентів у тюркських мовах, проводиться порівняльний аналіз азербайджанської та турецької мов. Відзначається, що лексичний рівень є більш варіативним, ніж граматичний. Вимоги часу, історичний хід розвитку народів і суспільно-політичний вплив призводять до того, що словниковий склад мов з часом стає різним. В азербайджанській і турецькій мовах протягом багатьох століть паралельно використовуються запозичені слова арабо-перського походження. З цієї причини переважна більшість слів, які є повністю еквівалентними в обох мовах, запозичені з арабської та перської мов. Введення російських і європейських запозичень в турецьку з 16 століття і в азербайджанську з 19 століття призвело до значних кількісних і джерельних змін мови. Причина придбання, спосіб придбання, період, який воно охоплює, тип, можливості використання, форма та уніфікація створюють різні характеристики в еквівалентних придбаннях. Еквівалентні запозичення доцільніше вивчати, поділивши їх на п'ять груп, враховуючи їх фонетичну структуру, семантичне значення та різноманітність джерел: повні, релятивні, семантичні, псевдоеквівалентні та еквівалентні запозичення, замінені загальнонародними словами. У результаті дослідження, проведеного на матеріалах обох мов за групами та підгрупами, встановлено, що еквівалентні запозичення а) тотожні; б) який відрізняється лише своїм джерелом; в) слова, що мають однакове написання, орфоепію та джерело, але зовсім різні значення, тобто створюють хибну еквівалентність; г) виражає паралельні значення як результат розширення та скорочення значення; д) зроблено висновок про випадки, коли запозичені слова, які вже архаїзувалися в мові, замінюються неологізмами, які виникають завдяки внутрішнім можливостям мови. Результати отримано шляхом проведення порівнянь на етимологічному рівні на основі прикладів зі словників та художньої літератури.

Ключові слова: *запозичення, мова оригіналу, семантика, псевдоеквівалентність, національні слова, заміна.*

УДК 80
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/31

Сеітяг'яєва Т. Р.
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Кадрі-заде З.
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ПРОБЛЕМА ВАРІАТИВНОСТІ ЛЕКСИКИ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВИ

Мовній варіативності зараз придиляється підвищена увага. Затвердження Кабміном «Правопису кримськотатарської мови» поставило на порядок денний необхідність активно досліджувати кримськотатарське мовознавство, а саме проблеми лексикографічного опрацювання мовних одиниць, лексико-семантичних структур для лексикографічної фіксації.

Стаття присвячена проблемі варіативності лексичних одиниць в кримськотатарській мові. Актуальність дослідження зумовлена мовними, соціальними, культурними, комунікативними потребами та спрямована на подальший розвиток лексикографічної галузі кримськотатарського мовознавства, в якій сьогодні простежується значна прогалина.

Увагу приділено словниковій статті в області текстилю, одягу, шиття, вишивання.

Сучасна лексикографія стрімко розвивається завдяки прогресу цифрових технологій, які змінюють традиційні підходи до укладання словників та відкривають нові можливості в цій галузі. Використання великих мовних корпусів забезпечує точність і відповідність словникових даних реаліям мови, дозволяючи аналізувати приклади вживання слів у різних контекстах. Поєднання традиційних і сучасних підходів у лексикографії сприяє збереженню мовної ідентичності та розвитку мовленнєвої діяльності, що є важливим для носіїв культури.

Огляд теоретичних і практичних аспектів кримськотатарської лексикографії, аналіз електронних словників і корпусів кримськотатарської мови, а також результати опитування дозволили виокремити ключові питання кримськотатарської лексикографії: необхідність знайти баланс між стандартизацією мови та відображенням її варіативності, що є важливим для збереження культурної ідентичності; популяризація та перевидання наукових досліджень з кримськотатарської філології для сприяння подальшому науковому та культурному розвитку.

Визначення чітких критеріїв лексикографічної фіксації залишається актуальним для кримськотатарської лексикографії. Нагальним в кримськотатарській лексикографії залишається питання про тлумачний словник, в якому адекватно опрацьовані лексеми сучасної комунікації.

Ключові слова: *кримськотатарська мова, варіативність лексики, лексична одиниця, кримськотатарська лексикографія, лексикографічна фіксація, стандартизація мови.*

Постановка проблеми. Відомо, літературна норма кримськотатарської мови базується на умовно окресленому середньому діалекті, який охоплює територію півострова Крим від околиць Ак'яра, Бахчисарая, Акмесджита до Карасубазара та Кефе. Наддіалектна форма лексики вживається в художній та в науковій літературі, в публіцистиці, в ЗМІ і вважається опрацьованою, логічносформованою та прийнятною як для південного, так і для північного діалекту кримськотатарської мови.

Але іноді розгортаються навколо відомих речей та явищ в суспільстві бодай серед фахівців баталії. Яка форма правильна? *Çiçek* чи *çeçek*; *divar* чи *duvar* тощо. Насамперед це свідчить про фаховий рівень та неопрацьованість ортології кримськотатарської мови. Робота над орфографічними та орфоепічними словниками на серйозному науковому рівні ще й не починалася, лакуна метамови досі невирішена, внаслідок час від часу питання кодифікації мовних одиниць постає питанням денним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій показав, що проблеми лексикографічного опису лексичних одиниць в кримськотатарській мові не досліджувались.

Постановка завдання. Мета статті – розглянути лексичні варіативності одиниць в кримськотатарській мові.

Виклад основного матеріалу. В рамках дослідження, яке було спрямоване на виявлення рівня споживання латиничного напису ставилося питання з наданням малюнку предмету та питанням до нього: «Qırımtatarca bu nesneniñ adı ne?» (Як називається цей предмет кримськотатарською мовою?) та «Bu nesne yardımınen urbanı/kölmekni ne eteler?» (Що роблять з одягом/сорочкою за допомогою цього предмету?). Хоча наше дослідження було спрямоване на виявлення рівня користування латиничним написом, увагу пригорнула проблема лексичної варіативності та кодифікація мовної одиниці в кримськотатарській мові.

Під час опрацювання опитування, а в ньому прийняло участь 52 особи, було виявлено три форми лексеми, яка позначає предмет ґудзик – dögme/dügme/tüyme.

В словнику С. Усеїнова відповідник має форму «dögme», а дія з цім предметом, тобто похідна форма дієслова зазначена формою dög-me-le-mek (застібати), при цьому форму dög-me-le-n-mek (застібнутись) не зазначено.

Членування слова dög-me на морфеми доводить, що це похідна форма. Суфіксальна морфема -me- при словотворенні від дієслівних основ позначає предмет, або назву дії. А основа dög- (dögmek) є дієсловом, яке позначає **дію** биття, побиття, побивання, подрібнення через биття. В словнику С. М. Усеінова є такі похідні дієслова: dög-ge-le-mek – побивати; dög-mek – бити; dög-ün-mek – битися; похідний від дієслова іменник dög-üş (битва) та похідне від цього іменника дієслово dög-üş-mek – битися, боротися [10]. Таким чином, формується лексико-семантичне поле з основою dög-. Вірогідно, у цьому лексичному полі досліджувана лексема dögme матиме таке лексичне значення: те або той, що зроблене через кування, биття.

Присутності діалектних еквівалентів лексеми dögme в словнику «Усеінова» не виявлено, але присутні дві форми з однією ознакою, це слова – dügüm [10, с. 373] та tüyüm [10, с. 556], що перекладається як вузол. Похідних дієслів, як dügümlemek та tüyümlemek (зав'язати у вузол) у словнику не зазначено, водночас у словниковій статті лексеми tüymek [10, с. 555] існує друге лексичне значення: збирати вузол.

Досліджуючи етимологію слова звернулися до етимологічного словника турецької мови [12]. Слово düğüm (турецька мова) зазначено як похідне від давно-тюркського кореня tüg-, яке в свою чергу є дієсловом та позначає дію: зав'язувати, а слово düğme (турецька мова) у давньо-тюркському має форму tügme, що посідає у словнику Диван-и Лугат-і Тюрк. Якщо порівняти давньо-тюркську форму tügüm з кримськотатарськими формами tüyüm та dügüm, побачимо звукову асиміляцію приголосних: [tʹ] → [dʹ], та [gʹ]→ [j]. Отже, форма з давньо-тюркської tüg-tügüm-tügme в кримськотатарський мові трансформувалася в форму tüy-tüyüm-tüyme та düg-dügüm-dügme, що ілюструє присутність в мові як кумано-кипчакських форм, так і огузських, що в свою чергу притаманно кримськотатарській мові. В цьому випадку, та в рамках такого лексико-семантичного поля, лексема пояснюється наступним чином: те або той, що зав'язано у вузол.

Повертаючись до результатів опитування, зазначимо, що предмет «ґудзик» та дія «застібати» респонденти назвали в таких варіаціях (див. таблиця 1).

Коли і при яких обставинах у словнику з'явилася форма «dögme» ніде не зазначено, але ми можемо зробити таке припущення: ймовірно це сталося в процесі переходу з арабської до латиничної, а потім до кириличної писемності кримськотатарської мови.

Приведемо приклад тексту оголошення в газеті «Терджиман» від 11 квітня 1983 року № 2 (див. таблиця 2):

Якщо розглядати цю інформацію в культурно-історичному аспекті, то можна зробити такий висновок:

1) ґудзики належали до прикрас і тому продавалися в лавках золотих виробів та коштовнестей;

2) лавки з продажу коштовностей як виробляли, так і скупляли золоті прикраси та коштовні каміння.

З погляду номінаційного аспекту мовознавства можна спостерігати понятійно-когнітивну розбіжність між назвою лавки майстра з продажу коштовностей кримськотатарською – «dügmeci-altıncı» (майстер ґудзиків, майстер по золоту), що в іншій частині газети має еквівалент «золотих та срібних справ майстер».

Повертаючись до специфіки читання тексту, відомо, що в кримськотатарському арабографічному тексті буква «ﯙ» може в одних випадках читатись як «u»/«ü», в інших випадка як «o»/«ö». Тому, вірогідніше за все слово «dügmeci» могли прочитати як «dögmeci». З такого причитання і почалася орфографічна розбіжність в кириличному письмі.

Так, в російсько-кримськотатарському словнику 1940 року [7] під заголовком «пуговица» надано переклад кримськотатарською мовою:

Таблиця 1

dögme/dogme	21	dögmeleyler/dogmeliyler	16
dügme/dugme	11	dügmeleyler/dugmeleyler	8
tüyme/tume	15	tüymeleyler/tümeleyler/tumeleyler	13
time	2	timeleyler	2
sadef	2	sedefleyler	2
qadaq	2	tikeler	2
		iliştireler	1
		bağlanalar	1
		ilikliyler	1
		tikeler	2
		dügeler	1

Таблиця 2

Şeher Bağçasarayda, Yeñi Cami şerifi qarşısında **dügmeci ve altuncı** (Zalotarof) her durlı altın ve kümüş eşya işi sipariş alup ğayet nazik ve xoş şekilli yüzük – halqa – küpe – bilezik kibi şeyler yasap altun ve kümüş ve baha taşları satın aldığı hürmetli xalqlara xaber olur (Zalotarof)	**Золотих і срібних справ майстер** у м. Бахчисараї, проти Єні Джамісі, має честь сповістити поважну публіку, що приймає замовлення всілякої витонченої роботи, як-от каблучки, сережки, браслети та інше, так само купує срібло, золото і цінне каміння (Золотарьов)

tüyme та dögme. Слово «застегнуть» переклано як dögmelemek.

У кримчацько-російському словнику Д. І. Ребі [8] лексема зазначена як tüme – ґудзик, tümelemek – застібатись. У караїмсько-російському словнику [5] шукана лексема має таку графічну форму: tüvmâ – «пуговица», tüvünçüklâmak – «завязывать».

В кримськотатарському словнику, який було укладено відомою лінгвісткою-тюркологінею Жужою Какук [1] на основі мовного матеріалу Ігнаца Куноша, словарна стаття нашої лексеми зазначена на букві T, та надані такі варіанти: *tüyme, tükme, dügme*, а варіант *dögme* подано як фонетичний варіант.

Окрім отриманих даних опитування та порівняльного аналізу із написанням у згаданих джерелах було досліджено варіативність лексем у корпусі кримськотатарської мови [11]. За результатами пошукового аналізу слово dögme зустрічається у текстах 17 разів, dügme – 1, tüyme – 3, похідне слово *tüyüm* – 24, dügüm – 3.

Висновки. Підсумовуючи розвідку лексеми *tüyme/dügme/dögme* можемо підкреслити: у кримськотатарському словнику повинна відображатись певна варіативність лексем за для репрезентації лексичного багатства кримськотатарської мови, таким чином привертати увагу носіїв різних діалектних груп кримськотатарської мови до його використання в повсякденному житті, що в подальшому зумовить прийняття та сприйняття світогляду народу. Окрім ілюстрації варіативності лексем в наукових лабораторіях та розвідках повинна обговорюватись проблема кодифікації літературної мови для подальшого коректного використання в навчальному процесі, в закладах освіти, в літературі, в текстах ЗМІ тощо.

Список літератури:

1. Krimtatarisches Wörterverzeichnis. Aufgrund der Sammlung von Ignac Kunos zusammengestellt von Zsuzsa Kakuk. Lehrstuhls für Altaistik der Universität Szeged. Szeged : Tisza Press Nyomda, 2012p. URL:https://sciarium.com/file/263624/ (дата звернення 26.10.2024).
2. Газета «Терджиман» від 11 квітня 1983 року №2.
3. Дочу А. Р. Кодифікація кримськотатарської мови: досвід загрожених мов Європи та світу. Мовознавсто. 2022 № 2. С. 63-69 URL: https://surl.gd/mdrjls (дата звернення 27.11.2024).
4. Емірова А.М., Керімов І.А., Ганієва Е.С. та ін. Правила кримськотатарської орфографії і пунктуації. Наук.ред. Емірова А.М. Сімферополь: КРП Кримнавчпеддежвидав, 2012, 92 с.
5. Емірова А.М. Обрані наукові роботи. До 75-річчя від дня народження й 52-річчя наукової, педагогічної, громадської діяльності. Сіферополь: КРП «Видавництво «Кримнавчпеддержвидав», 2008. 366 с.
6. Караимско-русско-польский словарь. ред. Баскакова Н. А. Издательство Русский язык. Москва. 1974. 687 с.

7. Меметов. А.М. Кримськотатарська мова. Історія вивчення. Лексикологія. Фонетика. Морфорлогія: монографія. Сімферополь: КРП «Видавництьво «Кримнавчпеддержвидав», 2013. 576 с.
8. Русско-татарский словарь для начальной школы. АССР Крым Государственное издание. 1940. 135 с.
9. Ребі Д. І. Кримчацький язик. Кримчацько-російський словник. Сімферополь: Доля, 2004 р. С 186.
10. Усеінов С. М. Qırımtatarca-rusça sözlük. Міністерство освіти України. Тернопіль, 1994. 392 с.
11. Усеінов С. М. Російсько-українсько-кримськотатарський словник. Сімферополь, 2007. 640 с.
12. Усеінов К., Ганієва Е. С., Сейдаметова Н. С. Кримськотатарська мова. Фонетика. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Сімферополь : Кримнавчпеддержвидав, 2011. 204.с.
13. Фішман Дж. Не кидайте свою мову напризваляще. Київ, 2009. 200 с.
14. Crimean Tatar National Monolingual & Parallel Corpora. Sketch Engine. URL: https://surl.li/hlsdxx (дата звернення 8. 11. 2024).
15. Etimoloji sözlüğü URL: https://surli.cc/yamsyi (дата звернення 8. 11. 2024).
16. Türk Dil Kurumu Sözlükleri URL: https://sozluk.gov.tr/ (дата звернення 8. 11. 2024).
17. Національного корпус кримськотатарської мови. URL: https://ctcorpus.org/index.php/uk/ (дата звернення 8. 11. 2024).

Seitiahiaieva T. R., Kadri-zade Z. THE PROBLEM OF VOCABULARY VARIABILITY OF THE CRIMEAN TATAR LANGUAGE

Linguistic variation is now receiving increased attention. The approval of the "Spelling of the Crimean Tatar Language" by the Cabinet of Ministers has put on the agenda the need to actively research Crimean Tatar linguistics, namely the problems of lexicographic processing of language units, lexical and semantic structures for lexicographic fixation.

The article is devoted to the problem of variability of lexical units in the Crimean Tatar language. The relevance of the study is due to linguistic, social, cultural, and communicative needs and is aimed at further development of the lexicographic branch of Crimean Tatar linguistics, in which there is a significant gap today.

Attention is paid to the dictionary entries in the field of textiles, clothing, sewing, and embroidery.

Modern lexicography is developing rapidly thanks to the progress of digital technologies, which are changing traditional approaches to compiling dictionaries and opening up new opportunities in this field. The use of large language corpora ensures the accuracy and relevance of dictionary data to the realities of the language, allowing you to analyze examples of word usage in different contexts. The combination of traditional and modern approaches in lexicography contributes to the preservation of linguistic identity and the development of speech activity, which is important for native speakers.

The review of theoretical and practical aspects of Crimean Tatar lexicography, analysis of electronic dictionaries and corpora of the Crimean Tatar language, as well as the results of the survey, allowed us to identify the key issues of Crimean Tatar lexicography: the need to find a balance between standardizing the language and reflecting its variability, which is important for preserving cultural identity; popularization and republication of scientific research on Crimean Tatar philology to promote further scientific and cultural development.

The definition of clear criteria for lexicographic fixation remains relevant for Crimean Tatar lexicography. The issue of an explanatory dictionary, which adequately addresses the lexemes of modern communication, remains urgent in Crimean Tatar lexicography.

Key words: *Crimean Tatar language, lexical variation, lexical unit, Crimean Tatar lexicography, lexicographic fixation, language standardization.*

СЕМІТСЬКІ МОВИ

УДК 811.411.21'367.2:811.161.2+811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/32

Алкаді М. С. А.
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ГРАМАТИЧНІ ПАРАЛЕЛІ ТА КОНТРАСТИ МІЖ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ ТА ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИМИ МОВАМИ (УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ)

Стаття присвячена порівнянню граматичних систем арабської, української та англійської мов, зокрема аналізу морфологічних, синтаксичних і лексичних відмінностей між ними. Арабська мова, що належить до семітських мов, має коренево-шаблонну систему словотворення, що контрастує з флективною системою української та аналітичною системою англійської. Визначено, що однією з основних рис арабської є використання коренів, що складаються з трьох приголосних, та шаблонів для утворення нових слів. Водночас в українській та англійській мовах граматичні категорії виражаються через закінчення слів або допоміжні елементи.

У статті підкреслено, що арабська мова володіє двома основними родами – чоловічим і жіночим, а також трьома числами – одниною, двоїною та множиною, що є значною відмінністю від української, де також є сім відмінків, і англійської, де відмінки практично не використовуються. У порівнянні з українською та англійською, арабська мова має обмежене використання відмінків, що є важливою характеристикою синтаксису цієї мови.

У дослідженні описано дієслівні часи. В арабській мові вони значно обмежені порівняно з українською та англійською, що надає певні особливості в їх використанні. Наприклад, в арабській мові існує лише минулий та теперішньо-майбутній часи, тоді як в українській та англійській мові дієслова можуть мати набагато більше варіантів, що вказують на різні часові аспекти.

Матеріал статті зосереджено на порівнянні синтаксу трьох мов. Синтаксичні структури арабської мови зазвичай передбачають порядок слів дієслово-підмет-додаток, що контрастує з порядком підмет-присудок-додаток в українській та англійській мовах. Це створює додаткові труднощі для перекладачів, особливо при роботі з письмовими текстами.

Стаття надає цілісне уявлення про ключові граматичні особливості арабської мови та їх відмінності від української та англійської мов, що є важливим для розуміння перекладацьких процесів між цими мовами.

Ключові слова: *арабська мова, українська мова, англійська мова, граматика, морфологія, синтаксис, переклад.*

Постановка проблеми. Арабська мова як представник семітської мовної групи суттєво відрізняється від індоєвропейських мов, зокрема української та англійської/ Вивчення граматичних паралелей і контрастів між цими мовами є актуальним для поглиблення типологічного аналізу та вдосконалення міжмовної комунікації й перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікації. Проблематика специфіки арабської мови в контрастивному аспекті щодо індоєвропейських мов неодноразово ставала предметом наукового аналізу. В контексті українського мовознавства варто виокремити наукові напрацювання О. С. Резван, М. І. Якубовича, Н. В. Міхеєвої та інших дослідників. Серед авторитетних представників міжнародної та арабської академічної традиції слід згадати праці Р. Хаттокс (R. Hattox), І. Саїд (E. Said), К. Брустад (K. Brustad), Я. Сулейман, (Y. Suleiman), А. Чейн (A. Chejne).

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження граматичної структури арабської

мови в порівнянні з українською та англійською мовами, виявлення основних граматичних розбіжностей та особливостей мовної моделі. У центрі аналізу знаходяться морфологічні та синтаксичні характеристики (саме вони визначають специфіку кожної мови). Особливу увагу зосереджено на аспектах, які становлять труднощі при перекладі.

Виклад основного матеріалу. У глобалізованому світі існує велика кількість мов, кожна з яких має свої унікальні граматичні, синтаксичні та лексичні особливості. Це різноманіття дає можливість зробити їх порівняння надзвичайно цікавим та пізнавальним.

Арабська мова як представниця однієї з найдавніших і найскладніших мов світу належить до мов семітської родини і саме через це значно відрізняється від індоєвропейських мов, зокрема української та англійської. Її граматика надзвичайно цікава, це – безкрайній всесвіт, де кожна категорія відшліфована протягом часу і вражає точністю і в той же час гнучкістю. Опанування граматичної системи арабської мови є не лише ключем до глибшого розуміння способу мислення, історичного досвіду та культурних традицій арабського світу, але й важливим інструментом для осмислення особливостей власної мови крізь призму порівняльно аналізу. Порівняльне вивчення граматичних структур двох або декількох мов є актуальним з точки зору лінгвістики і функціонально релевантним для викладання та перекладацької діяльності.

Арабська мова характеризується флексійним типом граматичної будови, а граматичне значення передається через зміни голосних, додавання афіксів та шаблонів [10, с. 45].

Українська мова, як представник слов'янської групи індоєвропейської родини, має флективну морфологію, де граматичні категорії виражаються закінченнями. Це означає, що саме закінчення вказує на рід, число і відмінок, час та інші граматичні значення. Граматична система української мови вирізняється високим ступенем упорядкованості та логічності, що забезпечує точність і виразність мовлення [5, с. 103].

Англійська, хоч і зберігає залишки флексій, переважно є аналітичною мовою: граматичні значення передаються за допомогою допоміжних слів і фіксованого порядку слів. Подібна структура спричиняє зменшення морфологічних змін слова та високу їх залежність від синтаксичного контексту.

Петер Куліковер (Peter Culicover) у своїй праці з граматики формулює твердження про те, що граматика – це набір правил, вона є невід'ємною частиною мови і не може існувати без неї. Її можна відкрити, але не винайти (Grammar is not a set of rules. It is something inherent in the language cannot exit without it. It can be discovered, but not invented) [8, с. 98]. Це висловлювання характеризує загальну рису граматичної системи всіх трьох мов і підкреслює, що граматика це природна складова мови, яка формується разом з нею та не нав'язується зовнішніми правилами. Морфологія є підрозділом граматики, що вивчає будову слова, його частини та форми. В арабській мові ключовою особливістю є коренево-шаблонна система словотворення, де корінь зазвичай складається з трьох приголосних, наприклад**:**

كتب (писав), رسم (малював), ذهب (пішов), فعل (зробив)

а значення змінюється шляхом накладання шаблонів.

بتاك (той, хто пише), بوتكم (написаний), ةباتك (написання)

Українська та англійська мови використовують лінійне додавання афіксів або зміну закінчення слова, наприклад:

– українською:

пише (писати, писав, написаний), робить (робити, робив, зроблено), малює (малювати, намальовано, малював, намалює)

– англійською:

write (wrote, writing), draw (drew, drawing), swim (swam, swimmer)

Цікавою для порівняння є граматичні категорії такої частини мови, як ***مسا (іменник)***. Іменник в арабській мові має категорії чоловічого та жіночого роду, числа (однина, множина, двоїна) та визначеності [11, с. 19].

Визначеність позначається артиклем ***لا***. Наприклад:

باتكلا (визначене), باتك (невизначене)

В англійській мові існує два типи артиклів. Означений артикль ***the*** та неозначені артиклі ***a – an***. Наприклад:

the fish – a fish, the pencil – a pencil, the office chair – a office chair

В українській мові артиклів як окремих слів немає, але поняття визначеності й невизначеності існує [1, с. 156]. Воно виражається не граматично, а іншими засобами мови, наприклад через порядок слів, інтонацію, контекст та за допомогою вказівних займенників або допоміжних слів.

Українська мова має розвинену систему відмінків, їх сім. Вони повноцінні і змінюють форму

слова залежно від синтаксичної ролі в реченні. У сучасній англійській іменники майже не мають відмінків, зміни відбуваються тільки у присвійній формі іменників (додавання ***s***) [3, с. 34]. В арабській мові поняття відмінків (باب الإعراب) також існує – є три основні граматичні відмінки: називний,

Родовий, знахідний [11, с. 42].

Функції відмінків передаються флексіями (закінчення), особливо в літературній (الفصحى) та класичній арабських мовах. Наприклад:

باتك اذه *(Це книжка)* باتك Слово у називному відмінку (الرفع)

اباتك تأرق *(Я читав книжку)* اباتك Слова у знахідному відмінку(النصب)

باتكلا يف *(У книзі)* باتك Слово у родовому відмінку (الجر)

Можна зробити висновок, що за типом граматичної структури українська мова флективна (відмінки виражаються формально, через закінчення), а англійська мова аналітична (граматичні ролі передаються порядком слів, прийменниками та допоміжними словами) з залишками флексії. Арабська ж мова флективно-аглютинативна з елементами фузії [12, с. 100].

Особливу увагу заслуговує така частина мови, як **لعفلا** *(*дієслово). Дієслово в арабській мові має дві основні часові форми – минулий (الماضي) і теперішньо-майбутній (المستقبل- الحاضر). Форми утворюються за допомогою афіксів, наприклад:

– **بتك** *(він написав)*

– **بتكي** *(він пише/буде писати)*

Українська мова має три часи (теперішній, минулий та майбутній) та категорію виду (доконаний та недоконаний). Наприклад:

– недоконаний вид ***(писати) – пише, писав, буде писати***

– доконаний вид ***(написати)*** – теперішнього часу немає, ***написав, напише***

Англійська має складну систему часів, їх 12. Є три основні часові форми (Present, Past, Future) та чотири аспекти (Simple, Continuous, Perfect, Perfect Continuous). Наприклад:

he writes, he is writing, he wrote, he has written тощо.

Усі три мови мають особові форми, але в арабській вони відрізняються ще й за родом у 2-й та 3-й особі.

Прикметники в арабській мові узгоджуються з іменниками за родом, числом і визначеністю:

– **لي مج تي ب** *(гарний дім) (гарні домівки)*

– **ا تن بل ا قل ي مج ا** *(гарна дівчина) (гарні дівчата*)

В українській мові узгодження подібне:

гарний будинок, гарна дівчина, гарне пташеня, гарні пташки

В англійській мові прикметники не змінюються:

nice house, nice girl, nice dog

В арабській мові службові слова, наприклад, частки **ّنإ ,مل ,ال** виконують важливі синтаксичні функції, але морфологія службових частин мови розвинена менше, ніж в українській та англійській. Англійська та українська в свою чергу більше залежать від порядку слів і службових дієслів.

Як бачимо, морфологічна система арабської мови є багаторівневою, з високим ступенем граматичної складності, що суттєво відрізняє її від морфології індоєвропейських мов. Порівняльний аналіз виявляє структурні розбіжності, які необхідно враховувати у процесі викладання арабської мови студентам-перекладачам.

Синтаксис – розділ граматики, що вивчає правила побудови словосполучень

і речень. Порівняльне вивчення синтаксису різних мов дозволяє виявити схожі та специфічні структурні особливості. Розглянемо та проаналізуємо ключові синтаксичні ознаки арабської мови в зіставленні з українською мовою та англійською.

Аналізуючи порядок слів у реченні, помічаємо, що арабська мова, як правило, дотримується порядку дієслово – підмет – додаток. Наприклад:

سَرَّدلا ُبِلاَطلا َبَتَك *(Написав студент урок)*

َمَّلَعُملا ُدَهاَش *(Подивився учитель фільм)*

ًةَحاَفُت ُدَلَولا َلَكَأ *(З'їв хлопець яблуко)*

На відміну від арабської, українська та англійська мови натомість дотримуються прямого порядку слів (підмет – присудок – додаток), наприклад:

Студент написав урок.

The student wrote the lesson.

Однак в українській мові можливе вільніша варіативність порядку слів завдяки флексійній системі [5, с. 64].

Щодо узгодження підмета і присудка, слід зауважити, що в арабській мові дієслово узгоджується з підметом за родом і числом.

المُعَلِّمَةُ دَخَلَتِ الصَّفَّ ***(Учителька зайшла до класу)***

جَاءَ الأَوْلَادُ ***(Прийшли діти)***

الأَطْفَالُ لَعِبُوا فِي الحَدِيقَةِ ***(Діти гралися в саду)***

Англійська мова має мінімальне узгодження (переважно у третій особі однини) [3, с. 61].

Доцільно також згадати, що в арабській мові існує конструкція іменного речення без дієслова-зв'язки у теперішньому часі, наприклад:

ٌمِّلَعُم اَنَأ *(Я вчитель)*

Аналогічне речення в англійській потребує зв'язки, наприклад:

I am a teacher

Це є однією з ключових синтаксичних відмінностей.

Слід звернути увагу й на те, що в арабській мові заперечення реалізується через різні частки залежно від часу: ال для теперішнього часу та ْمَل для минулого часу.

سردأ ال ***(Я не вчуся)***

سردأ مل ***(Я не вчився)***

Граматично простіше реалізується заперечення в українській і англійській мовах Наприклад:

Я не вчуся

I do not study

В арабській мові часто використовуються частки ,ّنأل ,ّنإ та інші для побудови складних речень. В англійській мові використовуються не частки, а сполучники (***that, to, because)***. Українська мова в свою чергу також має власну розвинену систему сполучників (***щоб, бо, тому що, бо, оскільки, адже*** та інші). Для ілюстрації надамо варіанти перекладу одного речення трьома мовами.

ٌفـَّقَـثُـمٌ ّنإسْنإ يِنّنَأل َأرْقَأ ْنأ ُبـِحُأ

I love to read because I am an educated person

Я люблю читати, тому що я освідчена людина

Таким чином, варто зазначити, що синтаксичний рівень арабської, української та англійської мов виявляє як розбіжності, так і певні паралелі.

І, зрештою, згадаємо про лексику, оскільки вона становить невід'ємний компонент мовної структури та відображає не лише структурні особливості мови, але й культурно-історичний досвід її носіїв. Лаконічно розглянемо найбільш цікаві з нашої точки зору лексичні особливості арабської мови у порівнянні з українською та англійською.

В арабській мові слово може інтерпретуватися по різному залежно від контексту:

نْيَع *(око, джерело, шпигун, золото, присутність)*

У якості прикладу наведемо поетичний текст, де багатозначність слів розкривається особливо яскраво завдяки образності та стилістичному забарвленню:

قال المتنبي:
إذا ساءَ فِعْلُ المَرْءِ ساءَتْ ظُنُونُهُ
وَصَدَّقَ ما يَعْتادُهُ مِنْ تَوَهُّمِ
وَعادى مُحِبّيهِ بِقَوْلِ عُيُونِهِ
ولم يَرَ أنَّ الْحُبَّ غَيْرُ التَّكَلُّمِ

(…і ворогував із тими, хто його любив, довірившись словам очей своїх…)

نويع тут – це **очі**, але в поетичному значенні вони можуть символізувати: як ***почуття та інтуїцію***, так і ***внутрішній зір або розуміння*** (навіть ***шпигунів***, які все бачать).

Саме контекст відіграє ключову роль у тлумаченні багатозначних слів.

В англійській та українській мовах полісемія також поширена, але рідше досягає такого рівня.

Арабська, українська та англійська мови мають багато лексем, пов'язаних з релігією:

ةَلاَص (молитва), ّجَح (паломництво), صْوَم (піст), ةاَكَز (обов'язкова милостиня), دي ع (свято)

молитва, хрещення

prayer, baptism

У проаналізованому матеріалі спостерігаємо, що лексичні особливості кожної з мов значною мірою відображають культурні традиції суспільства та їх релігійні уявлення [2, с. 75]. Немає повних еквівалентів для таких понять, їх зазвичай передають описово. Це стосується не тільки релігійної лексики. У багатьох випадках поняття, що є загальновживаними в одній мові, можуть не мати точного відповідника в іншій (наприклад, українське слово ***гопак***, ***козак, світлиця*** не перекладається арабською без опису.

Українська мова активно запозичувала та запозичує лексику з європейських мов, зокрема латинізмів і германізмів (наприклад***, шляхта, кошт, університет, директор).*** В українській та англійській мовах запозичення часто зберігають первинну форму ***(***тоді як арабська використовує класичну лексику, або запозичує слова з перської, турецької, грецької та адаптує ці іншомовні слова під свою власну кореневу систему (через морфологічну трансформацію), наприклад:

نوُيْزفـيلـت *(телевізор)*

رَتـوُيبْمُك *(комп'ютер)*

ةفـسـلـف *(філософія)*

Арабська мова багата на синонімічні ряди, які мають семантичну глибину. Наприклад в арабській мові слово ***верблюд*** має багатий синонімічний ряд, який формується залежно від роду тварини, віку, зовнішніх ознак та призначення (бойовий, вантажний, швидкий тощо).

Загальне (найуживаніше) слово لمج має такий синонімічний ряд:

لبإ (багато верблюдів), ريعب (верблюд – носій вантажу)

ةقان (самка верблюда), لحف (самець-плідник)

نيجه (породистий бойовий, або скаковий верблюд)

ةلحار (для подорожей), لوفج (полохливий)

دوعق (молодий), ةيطم (їздовий), لولذ (дресированый).

В арабській мові є біля 6000 слів, пов'язаних з верблюдами, що включають в собі різні синоніми [10, с. 61]. Цей приклад є типовим для мовної структури, трапляється доволі часто та засвідчує синонімічне багатство відповідного лексико-граматичного рівня.

Українська й англійська мови мають багато синонімів, але менше з вузькими семантичними відтінками.

Лексична система арабської мови вирізняється глибокою своєрідністю джерел формування, що суттєво відрізняє її від української й англійської мов. Розуміння цієї самобутності має принципове значення для забезпечення точного перекладу та ефективного викладання. Лексичні відмінності зумовлені також розбіжностями в релігійних традиціях та способах сприйняття дійсності. Вичерпне вивчення цих факторів є вирішальним для глибшого розуміння мовної картини арабського світу.

Висновки. Узагальнюючи проведене дослідження, можна стверджувати, що граматична система арабської мови істотно відрізняється від української та англійської як за структурою, так і за логікою функціонування. Вона сформувалась під впливом унікального історичного, культурного та релігійного контексту, що зумовило низку особливостей на всіх рівнях граматичної організації мови – від морфології до синтаксиса. У той час як українська та англійська мови належать до індоєвропейської мовної сім'ї й мають певні спільні риси, арабська як представниця семітської мовної групи демонструє зовсім інші граматичні підходи – зокрема, у побудові слів, вираженні часу, роду, числа, узгодженні членів речення тощо.

Аналіз порівняльних аспектів дозволяє побачити не лише розбіжності, а й певні паралелі, що виникають як результат універсальних мовних закономірностей. Розуміння цих подібностей і відмінностей є надзвичайно важливим для фахівців із перекладу, викладачів іноземних мов, а також усіх, хто працює в міжкультурному полі. Такий підхід сприяє глибшому усвідомленню мовної картини світу кожного народу та поглиблює міжмовне порозуміння.

Список літератури:

1. Вихованець І. Р. Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови :
Академічна граматика української мови. – Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. 400 с.
2. Католицька релігійна лексика в сучасній українській мові /Мова і міжкультурна комунікація. Теорія та практика. Колективна монографія, Київ, 2021. С. 10–16.
3. Корунець І. В. Порівняльна типологія української та англійської мов. – Вінниця: Нова книга, 2004. 464 с.
4. Куликова Л. І. Арабська мова. Морфологія. – К., 2006. 146 с.
5. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови. – Київ: Освіта, 2012. 464 с.
6. Fassi Fehri, A. Issues in the Structure of Arabic Clauses and Words. – Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1993. 464 с.
7. Huddleston, R., & Pullum, G. K. The Cambridge Grammar of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 1842 с.
8. Peter Culicover. The Cambridge Grammar of the English Language: Huddleston and Pullum, 2002. 345 с.
9. Ryding, K. A. A Reference Grammar of Modern Standard Arabic. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 736 с.
10. ابن هشام الأنصاري. شرح قطر الندى وبل الصدى. – بيروت: دار الكتب العلمية، 2004. 424
11. محمد بن محمد بن داود الصنهاجي (ابن آجروم). الآجرومية. – بيروت: دار المعرفة، 2005. 414
12. الزجاجي، عبد الرحمن بن إسحاق. الإيضاح في علل النحو. – بيروت: دار النفائس، 1986. 142

Alkadi M. S. A. GRAMMATICAL PARALLELS AND CONTRASTS BETWEEN THE ARABIC LANGUAGE AND INDO-EUROPEAN LANGUAGES (UKRAINIAN AND ENGLISH)

The article is dedicated to the comparison of the grammatical systems of Arabic, Ukrainian, and English, in particular to the analysis of morphological, syntactic, and lexical differences among them. Arabic, which belongs to the Semitic languages, has a root-and-pattern word formation system that contrasts with the inflectional system of Ukrainian and the analytical system of English. It is noted that one of the main features of Arabic is the use of roots consisting of three consonants and patterns to form new words. Meanwhile, in Ukrainian and English, grammatical categories are expressed through word endings or auxiliary elements.

The article emphasizes that Arabic has two main genders – masculine and feminine – as well as three numbers – singular, dual, and plural, which is a significant difference from Ukrainian, which also has seven

cases, and English, where cases are almost not used. In comparison with Ukrainian and English, Arabic uses cases in a limited way, which is an important characteristic of its syntax.

The study describes the verbal tenses. In Arabic, they are significantly limited compared to Ukrainian and English, which gives certain peculiarities to their usage. For example, Arabic has only past and present-future tenses, while in Ukrainian and English, verbs can have many more forms indicating various temporal aspects.

The material of the article focuses on the comparison of the syntactic structures of the three languages. Syntactic structures in Arabic typically follow the verb-subject-object word order, which contrasts with the subject-verb-object order in Ukrainian and English. This creates additional difficulties for translators, especially when working with written texts.

The article provides a comprehensive overview of the key grammatical features of the Arabic language and their differences from Ukrainian and English, which is important for understanding the translation processes between these languages.

Key words: *Arabic language, Ukrainian language, English language, grammar, morphology, syntax, translation.*

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811.112.2’373.7
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/33

Водяна Л. В.
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА В ЛАТИНСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті здійснено зіставно-типологічний лексико-семантичний аналіз юридичних термінів кримінально-процесуального права в латинській, українській та німецькій мовах. Обґрунтовано актуальність дослідження в умовах глобалізаційних процесів, які вимагають гармонізації національних правових систем із міжнародними стандартами. Підкреслено важливість вивчення юридичних терміносистем порівнювальних мов для забезпечення точності перекладу правових текстів та ефективності міжнародної юридичної комунікації. Увагу зосереджено на дефініційному та семантичному зіставленні термінів culpa – вина – Schuld, poena – покарання – Strafe та reus suspectus – підозрюваний – Verdächtiger.

Проаналізовано гіперо-гіпонімічні, синонімічні та антонімічні відношення юридичних термінів у трьох мовах. Встановлено спільні семантичні риси та національно-правові відмінності у їх вживанні, зумовлені соціокультурними факторами, ментальними особливостями та розвитком правових систем.

Показано, що латинські терміни становлять основу для формування сучасної юридичної термінології, однак українська й німецька мови адаптували їх відповідно до власних правових традицій і суспільних потреб. Акцентовано на особливостях відображення понять вини, покарання та підозри у відповідних мовах.

Результати аналізу свідчать про те, що юридичні терміни, хоча й зберігають спільні концептуальні ознаки, набувають у різних мовах специфічних значеннєвих відтінків, що має значення для ефективної правової практики та юридичного перекладу. Обґрунтовано важливість подальшого розвитку перекладних лексикографічних ресурсів для адекватної репрезентації терміносистем кримінально-процесуального права.

Дослідження має практичне значення для удосконалення методик юридичного перекладу, підготовки фахівців-правників, розвитку юридичної лінгвістики, а також сприяє підвищенню ефективності міжкультурної правової комунікації в умовах сучасних глобалізаційних процесів. Окремо підкреслюється перспективність подальших міжмовних лінгвоправових досліджень у сфері кримінального права.

Ключові слова: *лексико-семантичний аналіз, юридична термінологія, кримінально-процесуальне право, терміносистема, порівняльна лінгвістика, міжнародна правова комунікація.*

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси спонукають сучасні країни узгоджувати національне законодавство з міжнародними правовими стандартами. У таких умовах особливої важливості набуває знання юридичних терміносистем і правильне розуміння змісту правових понять у різних мовах. Це сприяє запобіганню помилок при перекладах юридичних текстів та забезпечує точне тлумачення правових норм, що, у свою чергу, покращує юридичну комунікацію.

Проведення порівняльного аналізу юридичних термінів на рівні лексичної семантики та деривації дозволяє виявляти культурно-соціальні та юридичні особливості. Глибоке опанування юридичних терміносистем різних культур сприяє міжнаціональній комунікації та полегшує взаєморозуміння між лінгвістикою і правознавством.

Історично склалося, що юридична термінологія сучасних західноєвропейських мов, зокрема німецька, завдячує своєму існуванню саме латин-

ській мові, котра втратила своє комунікативне призначення; а українська мова, у свою чергу, наповнила свої лексичні фонди перекладними формами. Саме тому латинська мова є скарбницею правничої лінгвістики для сучасних народів, а дослідження їх глибинних та специфічних значень здійснено ще не в повному обсязі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У другій половині XX століття питання взаємозв'язку мови і права набуло актуальності у наукових розвідках лінгвістів. Термін «юридична лінгвістика» вперше вживається у праці А. Подлеха «Юридична лінгвістика» [10, с. 105].

Подальші наукові розробки, присвячені дослідженню проблематики юридичної лінгвістики, розкритті у працях Ю. Прадіда та Н. Артикуци. Науковці вивчають лінгвістичні аспекти права, зокрема аналіз правових текстів, взаємозв'язок мови і права, мовленнєві стратегії в правозастосуванні, мовну політику, а також питання мовного регулювання у сфері права.

Проблема зіставного аналізу юридичної термінології була предметом уваги таких дослідників як О. Тур, О. Крижанівської, Є. Карпінської, В. Даниленка та Л. Скворцової. Попри значну кількість наукових розвідок у галузі правничої термінології, зіставний лексико-семантичний аналіз юридичних термінів в латинській, українській та німецькій мовах ще недостатньо здійснений.

Постановка завдання. Метою статті є зіставно-типологічне вивчення особливостей юридичної термінології в галузі кримінально-процесуального права на рівні лексичної семантики і деривації в латинській, українській та німецькій мовах. Мета передбачає розв'язання таких **завдань:** 1) розглянути методику лексико-семантичного аналізу юридичних термінів; 2) порівняти правничі терміни у трьох мов; 3) простежити й з'ясувати семантичне навантаження в термінах.

Виклад основного матеріалу. Зіставний лексико-семантичний аналіз юридичних термінів кримінально-процесуального права в латинській, українській та німецькій мовах є інструментом для вивчення терміносистем. Цей аналіз дозволяє не лише виявити структурно-семантичні відповідники між термінами, а й поглибити розуміння правових традицій та національних особливостей кожної з мов. Такий підхід є надзвичайно важливим для розробки фахової термінології, забезпечення точного юридичного перекладу та ефективної правової комунікації.

Методика лексико-семантичного аналізу юридичних термінів виявляється в дослідженні значення слів і їхній взаємодії та в конкретних контекстах. Крім того, ця методика дозволяє порівнювати терміни в різних мовах, що дає можливість краще зрозуміти вплив культурних і соціальних чинників на значення термінів.

Основні етапи цієї методики передбачають:

1) подання дефініцій латинських, українських та німецьких юридичних термінів, засвідчених словниками та кримінально-процесуальним кодексами;

2) визначення обсягу гіперо-гіпонімічних відношень термінів кримінально-процесуального права в латинській, українській та німецькій мовах (у разі наявності таких відношень);

3) визначення синонімічних та антонімічних відношень термінів кримінально-процесуального права в латинській, українській та німецькій мовах;

4) виконання контекстуального аналізу термінів кримінально-процесуального права в латинській, українській та німецькій мовах;

5) виявлення ізоморфних і аломорфних ознак у зіставлюваних парах юридичних термінів у порівнювальних мовах.

Латинський термін *culpa* [1, с. 101], український термін *вина* [3, с. 79] та його німецький еквівалент Schuld [11, §17].

Згідно з дефініціями, зазначеними в словнику-довіднику латинської мови, лат. *culpa, ae (f)* – 1) вина; 2) провина; 3) необережність; 4) помилка, недолік [1, с. 101]. Таким чином, culpa вказує на наявність вини особи у шкоді чи правопорушенні, хоча й без злого умислу, і традиційно поділяється на ступені (напр., culpa lata – груба недбалість, culpa levis – звичайна необережність, *culpae poena par esto* – нехай покарання відповідає злочину тощо) [1, с. 101]. У кодексах та словниках прочитуємо трактування: укр. *вина – психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої ККУ, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності* [4, с. 13]; *Негативний вчинок або злочин; причетність до них або до чогось неприємного, що сталося* [6 I, с. 438], а нім. *Schuld – persönliche Verantwortlichkeit für ein begangenes Unrecht, dass die Strafbarkeit begründet* // Особиста відповідальність за вчинене правопорушення, що є підставою для кримінальної відповідальності [11, §17].

В латинській, українській та німецькій мовах лексема *вина* перебуває в синонімічних відношеннях зі словами: vitium (вада, порушення, недосконаліть), negligentia (недбалість), imprudentia (необачність, коли особа не дотримується належ-

ної обережності), *i*ncautio (необачність, ознака відсутності правоти в діях), reatus (відповідальність, провина). У свою чергу в українській мові відзначаємо наступні варіанти: *провина, проступок, злочин, гріх, прогріх*; в німецькій мові *Schuld*: *Verantwortung* (відповідальність), *Verschulden* (провина), *Fehlverhalten* (неналежна поведінка / протиправна поведінка), *Zurechnung* (приписування), *Pflichtverletzung* (порушення обовязку).

Під час дослідження було виявлено, що лексеми *culpa, вина, Schuld* перебувають в антонімічних відношеннях зі словами: в латинській мові *culpa i*nnocentia (невинність), *absolutio* – виправдання, звільнення від вини; в українській мові – *невинність*, а в німецькій мові *Schuld*: *Unschuld* (невинність), *Freispruch* (виправдувальний вирок), *Entlastung* (звільнення від обвинувачення).

У юридичному контексті *вина* може стосуватися конкретних дій особи, які призводять до покарання, наприклад: у значенні негативного вчинку, чогось неприємного: *Culpa eius manifesta est* // Його вина очевидна; *З вини обвинуваченого сталася трагедія; Schuld* вживається в значенні відповідальності за скоєне, наприклад: *Die Schuld für das Vergehen liegt beim Täter* // Вина за правопорушення лежить на правопорушнику.

У плані дефініцій *culpa – вина – Schuld* збігаються в тому, що всі терміни пов'язані з концепцією відповідальності за дії, які призвели до негативних наслідків, і використовуються для оцінки морального або юридичного стану особи, а відмінності полягають у тому, що:

− термін *вина* має специфічне юридичне значення, тоді як *culpa* та *Schuld* є більш загальними і використовуються як у юридичному, так і в моральному контекстах;

− термін *вина* зосереджується на аспектах, які пов'язані з учиненням конкретних дій, а лат. *culpa* характеризує вину, що виникла ненавмисно; нім. *Schuld* більше вказує на відповідальність за скоєння чогось неправильного і має соціальний контекст.

Аналіз поняття вини є необхідною передумовою для розуміння засад *покарання*, оскільки саме вина особи визначає характер і міру юридичної відповідальності, що втілюється у формі покарання.

У латинській мові *poena, ae (f)* [1, с. 318], український термін *покарання* [4, с. 27] та його німецький еквівалент *Strafe* [11, §38–41].

Згідно з дефініціями, зазначених у юридичних джерелах латини, термін poena послідовно вживається для позначення покарання за провину. Ще в давньоримському праві poena означала офіційну кару, встановлену законом. Наприклад, в одному з положень Закону XII таблиць зазначено: Si inivriam faxit alteri viginti qvinqve aeris poenae sunto [12] // Якщо хтось заподіяв шкоду іншому, нехай покарання (штраф) становить 25 асів. Отже, у найдавнішому римському законодавстві poena чітко виступає як штрафна санкція, вид покарання за правопорушення.

У словниках та кодексах української та німецької мов прочитуємо: укр. *покарання* – примус, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною в скоєнні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [4, с. 27]; засіб впливу на того, хто вчинив якийнебудь злочин, має якусь провину і т. ін. [6 VIII, с. 16], а нім. *Strafe* – правова санкція, передбачена кримінальним законом [8], Strafe ist eine staatlich verhängte Sanktion**,** die zur Ahndung eines schuldhaften rechtswidrigen Verhaltens dient und darauf abzielt, sowohl Vergeltung zu üben als auch künftiges Fehlverhalten zu verhindern [11] // Покарання – це санкція, накладена державою, яка слугує осудом винної протиправної поведінки та має на меті як здійснення відплати, так і запобігання майбутнім правопорушенням.

У порівнювальних мовах лексема *покарання* є гіперонімом, а гіпонімами виступають такі слова: в латинській мові – *multa* (штраф), *carcer* (в'язниця), *exilium* (вигнання), *supplicium* (страта), *interdictio* (позбавлення прав); в українській мові *арешт, ув'язнення, штраф, смертна кара*; у німецькій мові *Strafe* має гіпоніми: *Freiheitsstrafe* (покарання у вигляді позбавлення волі), *Geldstrafe* (грошове покарання / штраф), *Nebenstrafe* (додаткове покарання).

У латинській мові лексема *poene* перебуває в синонімічних відношеннях зі словами: *supplicium* (страта / смертна кара або жорстоке покарання), *vindicta* (покарання, акт покарання або символічне правосуддя); в українській мові лексема *покарання*: *покара, кара*, а в німецькій мові *Strafe*: *Bestrafung* (покарання, кара), *Sanktion* (санкція), *Maßnahme* (правовий захід, міра впливу).

У латинській мові лексема *poene* перебуває в антонімічних відношеннях зі словами *venia* (прощення вини); в українській мові: *помилування*, а в німецькій мові *Strafe: Begnadigung* (помилування), *Amnestie* (амністія).

У юридичному контексті термін *покарання* може стосуватися накладення санкцій за якийнебудь злочин, наприклад: *Poena in carcerem dam-*

nato imposita est // Покарання у вигляді ув'язнення було призначене засудженому; *Він розумів, що деякі його дії й учинки не могли зостатися без покарання* [6 VIII, с. 16]; *Колись судили його за підпал колгоспної стайні, відбув він строк покарання і перед війною пустили його додому* [6 VIII, с. 16]; *Die Strafe für den Betrug betrug zwei Jahre Freiheitsentzug* // Покарання за шахрайство становило два роки позбавлення волі.

У плані дефініцій *poena – покарання – Strafe* збігаються в тому, що всі терміни стосуються негативних наслідків для особи, яка скоїла правопорушення. Вони вказують на заходи, що застосовуються внаслідок порушення норм (правових чи етичних) і можуть бути використані для опису ситуацій, де особа несе відповідальність за свої дії та їхній вплив на правопорядок, а відмінності полягають у тому, що *poena* в латинському правовому полі означає санкцію, *покарання* в українському праві визначається як примус, що застосовується від імені держави за вироком суду і включає в себе конкретні обмеження прав і свобод засудженого, а *Strafe* вживається в загальному сенсі для запобіганню правопорушень.

Латинський термін reus suspectus [7], український та німецький еквіваленти відповідно *підозрюваний* [6 VI, с. 477] та *Verdächtiger* [11, §55].

У класичній латині немає прямого відповідника сучасного терміну *підозрюваний* як іменника в юридичному значенні, бо римське право не оперувало саме таким статусом, як у сучасному кримінальному процесі. Але були вживані конструкції, які передають це поняття: reus suspectus [7] (підозрюваний обвинувачений); укр. *підозрюваний* – особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 КПКУ, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою в скоєнні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПКУ для вручення повідомлень [5, с. 38]: *Людина, яку підозрюють у чомусь* [6 VI, с. 477], а нім. *Verdächtiger* – людина, поведінка чи обставини якої викликають підозру, навіть поза юридичним контекстом: *Sein nervöses Verhalten machte ihn für die anderen zum Verdächtigen* [duden] // Його нервова поведінка зробила його підозрілим для інших.

В латинській мові лексема reus suspectus перебуває в синонімічних відношеннях зі словосполученням *reus incertus* [1]; українській мові лексема *підозрюваний* перебуває в синонімічних відношеннях зі словами: *підозрілий, сумнівний, непевний* [2, с. 116], а в німецькій мові *Verdächtiger*: *Beschuldigter* (обвинувачуваний), *Tatverdächtiger* (підозрюваний у скоєнні конкретного злочину), *Verdachtsperson* (незаслуговує довіри) [9].

У юридичному контексті термін здебільшого стосується людини, яку в чомусь підозрюють, наприклад: *Щось дошкульне засмоктало Юру коло серця. Його, здається, підозрювали у зраді* [6 VI, с. 476]; *Провадять [дезінфекцію] в тваринницьких приміщеннях, де утримуються підозрювані на зараження тварини* [6 VI, с. 477]; *Verdächtiger* – особа, щодо якої існує підозра [11, §55]; особа, яку підозрюють у скоєнні злочину або скоєнні чогось неправомірного, а також мати уявлення про те, що хтось у чомусь винен, не маючи певних доказів; *Männliche Person, die verdächtigt wird, eine Straftat oder ein ähnliches Vergehen begangen zu haben* [9] // Особа чоловічої статі, яка підозрюється у вчиненні злочину або подібного правопорушення.

Попри те, що в класичній латинській юридичній термінології не існувало окремого визначення поняття suspectus, аналіз порівнювальних лексем показує, що дефініції reus suspectus – *підозрюваний* – Verdächtiger збігаються в тому, що терміни позначають особу, стосовно якої існує певна недовіра або підозра у вчиненні правопорушення; уживаються в юридичному чи кримінальному контексті, де особа може бути розглянута як потенційний правопорушник, а відмінності полягають у тому, що український юридичний термін *підозрюваний* має чітко визначений юридичний статус, який передбачає, що особі офіційно повідомлено про підозру згідно з КПКУ; процес та умови визначення підозрюваного регулюються законодавством; передбачає певну основу для підозри, що може бути оформлено у формі документації; німецький юридичний термін Verdächtiger є більш загальним, що не завжди має юридичне підґрунтя; може використовуватися в повсякденному спілкуванні для опису ситуації, коли людина підозрюється без формального процесу; може стосуватися особи, яка підозрюється, без необхідності проходження формальних процедур; базується на інтуїції або суб'єктивних думках без наявності доказів.

Таким чином, хоча терміни пов'язані з ідеєю підозри: *підозрюваний* має більш формалізований юридичний контекст, тоді як Verdächtiger використовується у більш широкому сенсі, а *suspecus,* взагалі не існував як самостійний термін.

Висновки. Зіставний аналіз лексичних значень юридичних термінів кримінально-процесуального права в латинській, українській та німецькій

мовах є інструментом для вивчення відповідних терміносистем, що дозволяє з'ясувати семантичне навантаження термінів у різних соціокультурних контекстах. Тримовний аналіз показує, що хоча значна частина юридичної термінології має спільне римське коріння (латину), сучасні українські та німецькі терміносистеми відображають унікальні національно-правові традиції, що знаходить вираження у семантичних відтінках, правових дефініціях і функціональному вживанні.

З'ясовано, що culpa – вина – Schuld, poena – покарання – Strafe та reus suspectus – підозрюваний – Verdächtiger позначають відповідальність за правопорушення, санкціоноване державою покарання та статус особи, стосовно якої виникла обґрунтована підозра. Аломорфні ознаки полягають у розбіжностях змістового наповнення та правового статусу термінів: латинське culpa охоплює поняття вини без злого умислу та різні ступені необережності, тоді як українське «вина» і німецьке Schuld охоплюють ширший спектр психічного ставлення особи до вчиненого діяння. Термін poena у латині включав як покарання, так і штрафні санкції, тоді як у сучасних українській та німецькій терміносистемах поняття покарання чітко пов'язане з державним примусом. Крім того, термін reus suspectus у латині не відповідає чітко процесуальним категоріям сучасного «підозрюваного» (підозрюваний, Verdächtiger), що відображає еволюцію правових інститутів у різних культурах.

Отже, юридична термінологія кримінально-процесуального права є елементом культури, а її подальший лексико-семантичний аналіз дозволяє уникнути помилок при перекладі юридичних документів, договорів, судових рішень і сприяє забезпеченню точності й однозначності правової комунікації.

Список літератури:

1. Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с. URL: https://surl.li/hvzkxz (дата звернення 23.04.2025)
2. Деркач П. М. Короткий словник синонімів української мови / ред. К. Т. Церкевич. 2-ге вид. Нью-Йорк : Науково-дослідче товариство української термінології, 1975. 213 с.
3. Джужі О., Савченко А., Чернєя В. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 1064 с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III : станом на 1 січня 2024 р. 338 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI : станом на 1 лютого 2022 р.
6. Словник української мови : у 11 т. / редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
7. Charlton T. Lewis & Charles Short, A Latin Dictionar https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus (дата звернення 23.04.2025).
8. Duden Online. URL: https://www.duden.de/rechtschreibung/Strafe (дата звернення 23.04.2025).
9. Duden Online. URL: https://www.duden.de/rechtschreibung/Verdächtiger (дата звернення 24.04.2025).
10. Podlech A. Rechtslinguistik / In: Grimm D. (Hg.). Rechtswissenschaft und Nachbarwissenschaften. Band 2. München: Beck, 1976. S. 105–116.
11. Strafgesetzbuch (StGB). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/ (дата звернення 24.04.2025)
12. The Latin Library. Duodecim Tabularum Leges. URL: https://www.thelatinlibrary.com/12tables.html (дата звернення 22.04.2025).

Vodyana L. W. LEXICAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF LEGAL TERMS OF CRIMINAL PROCEDURE LAW IN LATIN, GERMAN AND UKRAINIAN

The article provides a comparative and typological lexical and semantic analysis of legal terms of criminal procedure law in Latin, Ukrainian and German. The author substantiates the relevance of the study in the context of globalisation processes which require harmonisation of national legal systems with international standards. The importance of studying the legal terminology of comparative languages to ensure the accuracy of translation of legal texts and the effectiveness of international legal communication is emphasised. Attention is focused on the definitional and semantic comparison of the terms culpa – guilt – Schuld, poena – punishment – Strafe and reus suspectus – suspect – Verdächtiger.

The hyper-hyponymic, synonymous and antonymic relations of legal terms in the three languages are analysed. The article identifies common semantic features and national legal differences in their use, which are

caused by socio-cultural factors, mental peculiarities and development of legal systems. It is shown that Latin terms form the basis for the formation of modern legal terminology, but Ukrainian and German languages have adapted them in accordance with their own legal traditions and social needs. The author emphasises the peculiarities of reflecting the concepts of guilt, punishment and suspicion in the respective languages.

The results of the analysis indicate that legal terms, although retaining common conceptual features, acquire specific semantic shades in different languages, which is important for effective legal practice and legal translation. The author substantiates the importance of further development of translation lexicographic resources for adequate representation of the terminology of criminal procedure law.

The study is of practical importance for improving the methods of legal translation, training of legal professionals, development of legal linguistics, and also contributes to the efficiency of intercultural legal communication in the context of modern globalisation processes. The author emphasises the prospects for further interlingual linguistic and legal research in the field of criminal law.

Key words: *lexical and semantic analysis, legal terminology, criminal procedure law, terminology system, comparative linguistics, international legal communication.*

УДК 811.124'367.5:81'25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/34

Громко Т. В.
Національний університет «Одеська політехніка»

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ В ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ: КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД

У статті розглядається граматична категорія середнього роду в латинській мові крізь призму когнітивної лінгвістики, що дозволяє поглянути на традиційну морфологічну систему латини як на відображення ментальних моделей категоризації світу, властивих римській культурі. Авторка аналізує функціонування середнього роду не лише як граматичної ознаки, а як когнітивного механізму, що забезпечує упорядкування знань і концептів відповідно до принципів універсальності, абстрактності та нейтральності. У роботі систематизовано семантичні поля іменників середнього роду, які охоплюють абстрактні поняття, речовини та матеріали, природні явища, процеси та збірні сутності. Ці поля визначають структуру когнітивного простору нейтральності, що є характерним для латинської системи роду, і вказують на архаїчну трикомпонентну модель категоризації, яка частково втрачена в сучасних мовах, зокрема в українській.

Дослідження здійснено на основі когнітивно-лінгвістичних підходів, зокрема теорії прототипів (Д. Лакофф), фреймового аналізу (Ч. Філлмор) та когнітивної граматики (Р. Ланґакер). Прототипною основою середнього роду латини виступають концепти, що позначають нематеріальні сутності або універсальні сили, тоді як периферію формують іменники зі змішаними характеристиками або ті, що демонструють варіативність граматичного роду в інших індоєвропейських мовах. Фреймовий аналіз показує, як граматична нейтральність пов'язана з концептуалізацією об'єктів та явищ як позаособових, стабільних або циклічних елементів світобачення. У цьому контексті середній рід виконує функцію деперсоналізації та універсалізації концептів, що виходять за межі опозиції живе – неживе.

Особлива увага приділена порівнянню латинської та української систем роду, що дозволяє виявити відмінності у когнітивних моделях організації знань. Якщо українська мова переважно асоціює середній рід із неживими предметами та абстракціями, то латинська система охоплює ширший спектр, включаючи природні явища, соціальні процеси та матеріальні субстанції. Це свідчить про стабільність латинської моделі концептуалізації, яка зберегла трикомпонентну структуру роду ще з індоєвропейської прамови.

Крім того, стаття має прикладне значення для перекладознавства, оскільки аналізує виклики перекладу латинських іменників середнього роду на українську мову. Зокрема, висвітлено ситуації, коли семантична нейтральність латинських іменників втрачається при перекладі через гендерну маркованість української мови, що може призвести до семантичних зрушень і когнітивних дисонансів. Наведено рекомендації щодо збереження концептуальної нейтральності при перекладі, що особливо важливо для наукових, філософських та юридичних текстів.

Результати дослідження підтверджують, що середній рід у латині є не просто морфологічною категорією, а когнітивною репрезентацією світобачення римлян, що забезпечує організацію знань відповідно до культурних моделей. Це відкриває перспективи для подальших порівняльних досліджень граматичних категорій в інших індоєвропейських мовах, а також для вивчення еволюції концептуальних зон роду в процесі розвитку мовних систем.

Ключові слова: *латинська мова, граматика, середній рід, когнітивна лінгвістика, прототипна категоризація, фреймовий аналіз, концептуальні моделі, перекладознавство, семантичні поля, індоєвропейські мови.*

Постановка проблеми. Латинська мова, як одна з основоположних мов європейської цивілізації, привертає пильну увагу дослідників-філологів, зокрема в аспекті вивчення її граматичної системи. Вивчення морфологічних категорій латини має не лише історико-лінгвістичне, але й прикладне значення для розуміння витоків граматичних структур сучасних європейських мов, а також для аналізу тих когнітивних моделей, які формують світогляд носіїв мови. У цьому контексті осо-

бливої уваги заслуговує категорія роду іменника, яка є фундаментальною складовою морфологічної організації мови та визначає способи семантичної класифікації об'єктів і явищ.

Середній рід (genus neutrum) у латинській мові є малодослідженим із когнітивно-семантичної точки зору. Традиційно розглянутий переважно як формальна категорія, він все ще недостатньо вивчений як засіб концептуалізації абстрактних понять та об'єктів поза дихотомією живого і неживого. Цей аспект є актуальним не лише для історичної граматики, але й для порівняльного мовознавства та когнітивної лінгвістики, оскільки дозволяє реконструювати ментальні моделі давньоримського суспільства, закладені в граматичній структурі.

Як зазначає Елеанор Дікі [2], граматична категорія роду в латині відіграє важливу роль у структуруванні світу в мові, а середній рід, зокрема, окреслює специфічні концептуальні зони. До таких зон належать: абстрактні поняття (*imperium* – влада, *verbum* – слово, *bellum* – війна); природні явища (*caelum* – небо, *tempus* – час); речовини та матеріали (*aurum* – золото, *vinum* – вино); процеси та стани (*initium* – початок, *consilium* – порада); збірні поняття (*folium* – листя, *corpus* – тіло).

Ці концепти у латинській мові формують когнітивне поле нейтральності – простір між протиставленнями особа / не-особа, живе / неживе, що, згідно з Джорджем Лакоффом [4], є типовим для мов із граматичним родом. Саме середній рід відіграє роль граматичного маркера «іншості», відображаючи ментальні категорії, пов'язані з нечіткими, абстрактними або узагальненими сутностями.

Свого часу Маріо Пей у праці *"The Story of Latin and the Romance Languages"* [7] наголошував, що латинський середній рід є архаїчною спадщиною індоєвропейської системи, де поділ на три роди відповідав базовим схемам класифікації світу. На відміну від української мови, у якій категорія середнього роду охоплює переважно неживі предмети та явища (наприклад: *вікно*, *море*, *щастя*), у латині ця категорія має ширшу когнітивну базу та включає абстракції, фізичні процеси та універсальні сутності.

Це підтверджує і праця Г. Калішевського «Латинська граматика. Практичний курс» (1918) [17]: усі незмінні слова в латинській мові належать до середнього роду, що додатково підкреслює його зв'язок із концепцією незмінності, стабільності, універсальності.

Таким чином, дослідження семантичних особливостей латинських іменників середнього роду в когнітивно-лінгвістичному ракурсі дозволяє, по-перше, реконструювати концептуальні моделі латинської мови; по-друге, зіставити ці моделі з граматичними системами сучасних мов, зокрема української; і по-третє, виявити зв'язок між граматичною формою та ментальним репертуаром носіїв мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних джерел, присвячених латинській мові як засобу формування лінгвістичного мислення, демонструє стабільну увагу до неї в контексті розвитку аналітичних та когнітивних компетенцій філологів. У нашій статті «*Латина як інструмент для розвитку лінгвістичного мислення: сучасна методика викладання»* [14] акцент зроблено на поєднанні традиційної граматики з когнітивними методами та інтерактивними освітніми платформами, що сприяє не лише засвоєнню латинської мови, але й формуванню здатності студентів до структурного аналізу мови як системи. Автори [15], базуючись на працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, обґрунтовує ефективність латини як фундаменту для розвитку мовних і когнітивних навичок, необхідних філологам для розуміння еволюції європейських мов.

Особливу увагу в дослідженні приділено класичним підходам, зокрема Г. Калішевському [17], який систематизував граматичні основи латини в доступній формі. Попри часову відстань, ця праця зберігає свою актуальність, оскільки подає базові граматичні структури, що є відправною точкою для порівняння із сучасними підходами. У сучасній методиці викладання ці ідеї розвивають автори В. Литвинов, Л. Скорина [18], Р. Оленич [19], Л. Ростомова [20], які пропонують адаптовані під українську освітню систему навчальні матеріали. Вони дозволяють зберегти структурованість латини як граматичної системи, водночас забезпечуючи актуальність навчального процесу завдяки впровадженню порівняльно-історичного аналізу та інтерактивних технологій.

Водночас огляд зарубіжних джерел, таких як Х. Пінкстер [8; 9], Е. Дікі [2], В. Шротт [13], демонструє тенденцію до поглибленого аналізу синтаксичних структур латини та її впливу на романські й германські мови. У цих дослідженнях латинська мова розглядається не лише як історичний артефакт, а як активний когнітивний ресурс, що формує базові моделі мовного мислення.

Зокрема, свого часу Е. Рітцель [12], Ф. Рак [10; 11] акцентують увагу на структурно-синтаксичному впливі латини на індоєвропейські мови, підкреслюючи її універсальність як інструменту кате-

горизації світу. Цей підхід перегукується з ідеями Д. Лакоффа [4] і Р. Лангакера [5], які розглядають граматичні структури як відображення ментальних моделей, що організують людський досвід.

Таким чином, залучення класичних і сучасних джерел дозволяє бачити латину як інтегративну платформу для розвитку філологічних компетенцій, що об'єднує традиційні граматичні підходи з когнітивними та цифровими методиками навчання, забезпечуючи формування структурного та аналітичного мислення. Це робить латину не лише предметом академічного вивчення, а й засобом розвитку когнітивних навичок, що сприяє інтеграції здобувачів у світовий академічний простір.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідити семантичні особливості іменників середнього роду в латинській мові крізь призму когнітивної лінгвістики, зокрема з урахуванням прототипної та фреймової організації категорій. Завданням дослідження є виявити концептуальні моделі, що лежать в основі вибору середнього роду, а також простежити їх відповідність ментальним репрезентаціям римської культури та можливі паралелі з системами роду в інших індоєвропейських мовах.

Виклад основного матеріалу. Дослідження граматичних категорій крізь призму когнітивної лінгвістики дозволяє вийти за межі формального аналізу та розглянути мову як відображення ментальних структур, які формують світогляд її носіїв. Когнітивно-лінгвістичний підхід базується на переконанні, що граматичні категорії не є довільними, а мають концептуальне підґрунтя і репрезентують специфічний спосіб концептуалізації реальності. указаний підхід було сформульовано Джорджем Лакоффом та Марком Джонсоном, які у своїй відомій праці «*Metaphors We Live By*» (1980) розкрили ідею про те, що мова є інструментом концептуалізації світу, а метафори відіграють ключову роль у цьому процесі. У подальшій праці «*Women, Fire, and Dangerous Things*» (2003) [4] Д. Лакофф поглиблює це бачення, стверджуючи, що категорії в мові – це не просто мовні одиниці, а когнітивні моделі, які структурують наші знання про світ. Категорії, зокрема граматичні, є результатом мисленнєвих процесів і відображають концептуальні опозиції, такі як живе – неживе, особа – не-особа, конкретне – абстрактне.

Ця позиція перегукується з поглядами Рональда Лангакера, автора концепції когнітивної граматики, який у праці «*Concept, Image, and Symbol*» (1991) [5] стверджує, що граматичні структури мови є формами концептуальної організації досвіду. За Р. Лангакером, синтаксичні та морфологічні явища безпосередньо пов'язані з ментальними репрезентаціями, що дозволяє розглядати граматичний рід як символічну категорію, яка репрезентує спосіб, у який носії мови організовують свій досвід і класифікують світ. Такий підхід знаходить своє продовження в українському мовознавстві, зокрема в дослідженні С. Іванової «*Когнітивна лінгвістика: концепти, фрейми, прототипи*» (2013) [16], яка доводить, що граматичні категорії мають прототипну організацію. У її тлумаченні категорії роду відображають еталонні зразки, від яких відхиляються периферійні члени категорії. Так, в українській мові особи чоловічої статі виступають як прототип чоловічого роду, жінки – як прототип жіночого, а абстрактні поняття та неживі об'єкти – як прототип середнього роду. Водночас латинська система роду демонструє архаїчну модель категоризації, де середній рід охоплює ширший спектр понять, включаючи не лише неживі предмети, а й абстрактні поняття, речовини та природні явища.

Категоризація як процес когнітивної організації знання має важливе значення для розуміння граматичних категорій, зокрема роду. Згідно з Д. Лакоффом, категорії в мові не є жорстко визначеними множинами, а являють собою радіальні структури з прототипами у центрі та периферійними членами, що відхиляються від цього центру Середній рід латини можна розглядати як таку радіальну категорію, де центральне місце займають абстрактні поняття (*ius* – право, *factum* – вчинок), речовини (*plumbum* – свинець, *mel* – мед) та природні явища (*fulgur* – блискавка, *gelu* – мороз), тоді як на периферії можуть розташовуватися конкретні об'єкти або явища зі змішаними властивостями.

Крім того, когнітивно-лінгвістичний підхід використовує поняття фреймових структур, які описують організацію знань про певні ситуації або концепти. Згідно з теорією фреймів Чарльза Філлмора [3], граматичні категорії можуть активувати фрейми, що об'єднують знання про типові ситуації або об'єкти. В контексті латинської мови середній рід активує фрейми, пов'язані з неперсоніфікованими, універсальними або стабільними об'єктами і явищами. Наприклад, слово *corpus* (тіло) в латині репрезентує не лише фізичний об'єкт, але й узагальнену категорію цілісності, яка охоплює як конкретне, так і абстрактне розуміння.

Таким чином, когнітивно-лінгвістичний підхід дозволяє розглядати граматичну категорію середнього роду як результат концептуалізації світу, що

базується на ментальних репрезентаціях та когнітивних моделях. Цей підхід відкриває можливості для поглибленого аналізу семантики граматичних категорій, зокрема в латинській мові, де середній рід виконує функцію репрезентації концептів, що лежать за межами дихотомії живе – неживе, персоніфіковане – неперсоніфіковане, конкретне – абстрактне.

Аналіз латинських іменників середнього роду у світлі когнітивної лінгвістики дозволяє окреслити семантичні поля, які становлять ядро цієї граматичної категорії. Латинський середній рід функціонує як когнітивний простір, де відображаються певні концептуальні категорії, що зумовлюють вибір роду не лише за формальними ознаками, а й за змістовим наповненням. У межах цього простору виділяються кілька основних семантичних зон.

Насамперед середній рід у латині охоплює абстрактні поняття. До цієї групи належать іменники, що позначають узагальнені ідеї, процеси, стани або властивості. Наприклад, *exemplum* (приклад), *studium* (прагнення, старанність), *otium* (дозвілля), *praemium* (нагорода). Ці іменники репрезентують концепти нематеріального характеру, які не мають чіткої фізичної референції, але виступають як ключові елементи римського світогляду. Як зазначає Д. Лакофф [4], категорії абстракцій у мовах часто асоціюються з граматичною нейтральністю, оскільки вони не вписуються в опозицію живе – неживе.

Друга семантична зона – речовини та матеріали. Сюди належать слова, що позначають різноманітні субстанції, які в латині граматично маркуються середнім родом: *ferrum* (залізо), *venenum* (отрута), *lac* (молоко). У цьому випадку середній рід виконує функцію репрезентації узагальнених, непідраховуваних мас (*mass nouns*), що є типовим для індоєвропейських мовних систем (див. за Маріо Пей [7]).

Третя семантична зона охоплює природні явища. Тут можна виділити такі іменники, як *fulgur* (блискавка), *tonitrus* (грім), *gelu* (мороз). Ці поняття, будучи універсальними для всіх мовних картин світу, в латині отримали граматичну нейтральність, що дозволяло зберігати онтологічну віддаленість від людського світу, підкреслюючи їх універсальний або космічний статус, як вважає Елеанор Дікі [2].

Окрему зону складають збірні поняття, такі як *pecus* (худоба), *semen* (насіння, як загальна маса), *monile* (намисто). У латині збірні іменники середнього роду позначають елементи, які в сприйнятті мовців функціонують як частини цілого або множинні об'єкти, зведені до єдності [5].

Усі ці семантичні зони свідчать про те, що середній рід у латині виконує когнітивну функцію узагальнення, репрезентуючи концепти, які або поза межами персоніфікації, або функціонують як абстрактні чи універсальні сутності. Це підтверджується і даними Г. Калішевського (Калішевського 1918), який вказує на сталість середнього роду для незмінних слів, що слугують маркерами універсальних категорій.

Важливо підкреслити, що така структура семантичних полів у латині значно ширша, ніж в українській мові. Якщо в українській середній рід здебільшого обмежується позначенням неживих предметів (*вікно*, *море*, *сонце*) та абстрактних понять (*життя*, *щастя*), то латинська система виявляє розширену концептуалізацію, яка охоплює й природні сили, і соціальні процеси (*bellum*, *imperium*), що демонструє ментальні моделі, властиві римській культурі.

Таким чином, семантичні поля латинського середнього роду структуровані за когнітивною моделлю прототипу з периферією, де центральними є абстрактні поняття та речовини, а периферійними – конкретні природні об'єкти. Ця організація відображає не лише лінгвістичну традицію, а й ментальні репрезентації світу, які були властиві римському суспільству.

У когнітивній лінгвістиці важливим є поняття концептуальних категорій, які слугують основою для організації знань у свідомості людини та формують структуру мовних значень. Вони відображають спосіб, у який носії мови осмислюють світ, групуючи об'єкти, явища та процеси за певними спільними ознаками. Категорії можуть мати прототипну організацію, що передбачає наявність центрального еталона та периферійних членів, які відхиляються від цього еталона [4]. У межах латинської граматики, зокрема в категорії середнього роду, простежуються кілька таких концептуальних категорій, які визначають вибір граматичного роду.

До основних концептуальних категорій, представлених у середньому роді латинської мови, належать фізичні об'єкти, процеси, абстрактні поняття та явища природи. Ці категорії формують основу когнітивного фрейму, в якому розташовуються іменники середнього роду, відповідно до свого значення.

Фізичні об'єкти у середньому роді зазвичай репрезентують неживі предмети або узагальнені маси. Прикладом можуть слугувати такі імен-

ники, як *veru* (рожен, шпичак), що позначає знаряддя без ознак персоніфікації, або *saxum* (камінь, скеля), який репрезентує природний об'єкт як частину ландшафту. У цьому разі граматичний рід відображає онтологічну характеристику об'єкта – його нелюдську, неперсоніфіковану природу.

Категорія процесів охоплює іменники, які називають дії, стани чи зміни, але сприймаються як цілісні сутності. Прикладами можуть бути *certamen* (змагання, боротьба), *discursum* (обговорення, дискурс). У латині ці поняття відображаються як універсальні процеси, що не мають чіткої прив'язки до агента або пацієнта дії, що і зумовлює вибір середнього роду. Це підтверджує тезу Р. Лангакера [5] про те, що граматичні категорії відображають когнітивне структурування досвіду, де процес може бути концептуалізований як об'єкт.

Третьою ключовою категорією є абстракції, які охоплюють нематеріальні сутності або узагальнені концепти, що не мають фізичної референції. До таких належать *beneficium* (доброчинність, благодіяння), *officium* (обов'язок), *malum* (зло). Ці іменники функціонують як символічні конструкції, що репрезентують соціальні чи когнітивні явища, які існують на рівні уявлень. Середній рід у цьому випадку маркує відсутність матеріальності та віддаленість від антропоцентричної перспективи [16].

Останньою категорією є явища природи, такі як *fulgur* (блискавка), *gelu* (мороз), *nix* (сніг). Ці поняття описують універсальні сили або структури всесвіту, які сприймаються як позаособові та сталі, що і обумовлює їх граматичну маркованість середнім родом. Як зазначає Елеанор Дікі [2], в латині явища природи здебільшого не персоніфікуються, а отже, отримують нейтральну граматичну категорію, що відображає їх онтологічний статус як елементів космосу. Отже, концептуальні категорії, що структурують середній рід у латині, охоплюють широкий спектр понять, які об'єднує нелюдська, абстрактна або універсальна природа. Ці категорії взаємодіють із граматичною системою, створюючи когнітивно вмотивовану структуру, яка відображає специфіку римської картини світу.

Аналіз семантичних полів середнього роду в латинській мові дозволяє перейти до розгляду когнітивних моделей категоризації, які пояснюють принципи організації мовних категорій у свідомості носіїв мови. Однією з ключових моделей, що описують структуру граматичних категорій, є радіальна структура категорій, запропонована Джорджем Лакоффом [4]. Згідно з цією моделлю, категорії мають центральне ядро (прототип) і периферійні члени, які віддаляються від центру, демонструючи більшу чи меншу відповідність основним ознакам категорії.

У контексті латинського середнього роду прототипами є іменники, що позначають абстрактні поняття (*criterium* – мірило, критерій; *exemplum* – приклад), речовини (*sulphur* – сірка; *bitumen* – бітум), а також універсальні явища природи (*frigus* – холод; *aequor* – морська поверхня). Саме ці концепти утворюють центр когнітивної категорії середнього роду, оскільки вони в найповнішій мірі відповідають ключовій властивості цього роду – нейтральності, тобто відсутності персоніфікації та гендерних характеристик. На периферії цієї категорії знаходяться іменники, які можуть мати змішані ознаки або демонструють варіативність у роду в інших індоєвропейських мовах (наприклад, *collum* – шия).

Іншою важливою моделлю категоризації є фреймова організація знань, яку розробив Чарльз Філлмор [3]. Згідно з теорією фреймів, поняття існують у мові не ізольовано, а як частини структурованих сценаріїв чи фреймів, які об'єднують знання про типові ситуації або концепти. У випадку середнього роду латинської мови ці фрейми пов'язані з концептами універсальних процесів, матеріальних субстанцій, природних явищ та абстрактних ідей, що утворюють своєрідний когнітивний простір нейтральності. Наприклад, фрейм *bellum* (війна) може включати не лише дії та наслідки конфлікту, а й концептуалізацію війни як абстрактного стану, що робить її граматично нейтральною.

Рональд Лангакер [5] доповнює ці моделі, наголошуючи на важливості схемної організації мовних категорій, де граматичні явища розглядаються як символічні репрезентації концептів. У такій перспективі середній рід функціонує як схема категоризації досвіду, де певні властивості концептів (наприклад, відсутність волі, універсальність, стабільність) проектуються на граматичну форму (див. також [6]).

Таким чином, когнітивні моделі категоризації середнього роду в латині демонструють, що цей граматичний рід має складну концептуальну структуру, в якій прототипні елементи (абстракції, речовини, явища природи) визначають ядро категорії, тоді як інші іменники можуть займати периферійне положення в залежності від ступеня відповідності до центральних характеристик. Ці моделі дозволяють розглядати середній рід

не лише як морфологічну категорію, а як відображення ментальних репрезентацій, властивих носіям латинської мови.

У порівнянні з українською мовою, де категорія середнього роду обмежена переважно позначенням неживих об'єктів та абстракцій [16], латинський середній рід виявляє розширену концептуальну зону, в якій відображається інша когнітивна модель організації знань. Це дозволяє говорити про діахронічну стабільність латинської категорії середнього роду, яка відображає архаїчну триступеневу систему категоризації, характерну для індоєвропейських мов.

Аналіз когнітивних моделей категоризації середнього роду в латинській мові має не лише теоретичне, але й важливе прикладне значення для перекладознавства, зокрема для адекватного відтворення латинських текстів мовами, де система граматичного роду є відмінною. У контексті української мови, яка зберігає три роди, але має вужчу семантичну зону середнього роду, виникає низка викликів, пов'язаних із семантичними зсувами та адаптацією концептуальних категорій при перекладі латинських іменників середнього роду.

Однією з найбільш поширених проблем є персоніфікація абстрактних понять, що мають середній рід у латині, але в українській мові можуть бути реалізовані через чоловічий або жіночий рід. Наприклад, латинське *imperium* (середній рід) перекладається українською як *влада* (жіночий рід), що потенційно може змінити семантичне поле поняття, оскільки в латині влада концептуалізується як нейтральне, узагальнене явище, позбавлене гендерних ознак, тоді як в українській мові жіночий рід може активувати гендерно марковані асоціації [16].

Подібним є випадок із перекладом латинських природних явищ. Наприклад, *caelum* (небо, середній рід) передається в українській мові як *небо* (середній рід), що забезпечує структурну відповідність. Водночас деякі інші поняття, як-от *sidus* (зоря, світило, середній рід), можуть зазнавати переосмислення в процесі перекладу, адже українське *зоря* – жіночого роду. У таких випадках перекладач змушений зважати на ментальні моделі цільової мови, аби уникнути небажаних когнітивних дисонансів.

Особливу складність становлять іменники середнього роду, які в латині позначають процеси або стани (*verbum* – слово, *consilium* – порада). Українські відповідники цим поняттям, як правило, мають жіночий або чоловічий рід (*порада*, *слово*), що потребує семантичної адаптації. При перекладі таких понять важливо зберігати функціональну нейтральність концепту, навіть якщо граматичний рід в українській мові змінюється. Це може бути досягнуто шляхом контекстуального врівноваження або стилістичних компенсаторів, які мінімізують вплив роду на сприйняття абстракції.

У корпусному аналізі англомовних академічних текстів, наприклад у BAWE [1], простежується подібне явище, коли латинські терміни середнього роду, запозичені в англійську, зберігають нейтральність граматичного числа, але при перекладі українською часто отримують визначений рід. Так, латинське *corpus* в англійській мові зберігає нейтральне відношення до роду, а в українській стає *корпус* (чоловічий рід). При цьому важливо пам'ятати, що концептуально *corpus* функціонує як сукупність, як абстрактне ціле, що відповідає когнітивній моделі латинської мови.

Таким чином, переклад латинських іменників середнього роду вимагає врахування не лише формальних відповідників, а й когнітивних моделей цільової мови. Перекладач повинен зберігати концептуальну нейтральність там, де вона є ключовою для адекватного відтворення смислу, навіть якщо це передбачає зміщення граматичних меж роду. Це особливо актуально для перекладу наукових, філософських чи юридичних текстів, де відтворення абстрактних категорій повинно бути максимально точним та вільним від додаткових асоціацій, не властивих латинській моделі концептуалізації.

Висновки. У системі латинської мови середній рід охоплює низку семантичних полів, які репрезентують різні концептуальні категорії, властиві ментальному простору римської культури. Ці поля формують когнітивну базу граматичної категорії середнього роду, відображаючи не лише мовні структури, а й ментальні моделі організації світу. До найбільш релевантних для латині категорій належать абстрактні поняття, речовини та матеріали, природні явища та збірні поняття.

Однією з найбільш показових груп є абстрактні поняття, які в латині системно належать до середнього роду. Прикладами таких іменників є *bellum* (війна), *verbum* (слово), *imperium* (влада). Усі ці лексеми репрезентують нематеріальні концепти, що існують у свідомості людини, але не мають фізичної субстанції. Водночас ці поняття виконують важливі соціальні або культурні функції в римському суспільстві. Фреймовий аналіз показує, що, наприклад, *bellum* активує цілий набір концептуальних зв'язків – конфлікт, наслідки,

мир, воєначальник, зброя, однак латинська граматична нейтральність цього іменника дозволяє сприймати війну не як персоніфіковану подію, а як узагальнений процес, віддалений від конкретних учасників.

Іншу важливу категорію складають речовини та матеріали, представлені такими іменниками, як *vinum* (вино), *aurum* (золото). У латині ці поняття об'єднані середнім родом через свою масову природу – вони репрезентують незліченні субстанції, які поза рамками індивідуальних одиниць. За Д. Лакоффом [4], концептуалізація таких понять як масових і нейтральних є типовою для багатьох мовних систем, що відображає універсальну схему класифікації речовин. Ці іменники активують фрейми, що містять елементи використання, обробки, цінності, ритуальності (наприклад, вино як елемент релігійних обрядів), однак граматична нейтральність дозволяє залишати поза увагою антропоцентричні конотації.

До категорії природних явищ належать іменники *fulgur* (блискавка), *gelu* (мороз), які позначають універсальні сили та стихійні процеси, що виходять за межі людського контролю. У межах фреймового аналізу, наприклад, *fulgur* формує концептуальні зв'язки з погодою, небесними стихіями, карою богів, однак зберігає граматичну нейтральність, що символізує відстороненість і універсальність цього явища. Аналогічно *gelu* пов'язане з фреймом кліматичних станів, циклів пір року, зупинки життєвих процесів, де мороз сприймається як стихійне явище, стабільне і нематеріальне, яке неможливо персоніфікувати.

Окремий пласт становлять збірні поняття, до яких належать іменники *folium* (листя) та *bracchium* (плече, частина сукупності). Ці слова позначають елементи, які належать до більшого цілого, а їхній середній рід відображає загальну приналежність до множинної структури. Наприклад, *folium* активує фрейм дерево – листя – сезонні зміни, де листя сприймається як масивна одиниця природи, а не окрема річ. Середній рід у цьому випадку слугує засобом узагальнення та деперсоналізації.

Фреймовий аналіз дозволяє побачити, що кожне із зазначених семантичних полів функціонує як структурований простір знань, де граматичний рід є не лише формальною ознакою, а й когнітивним маркером концептуального статусу явища. Категорія середнього роду в латині виконує функцію універсального класифікатора, який дозволяє деперсоналізувати, узагальнити, відсторонити об'єкт від людського світу, позиціонуючи його в онтологічному полі нейтральності. Це ще раз підтверджує, що граматичний рід у латині є відображенням ментальних моделей категоризації, де важливу роль відіграють когнітивні стратегії упорядкування досвіду, а такий підхід дозволяє простежити розходження у фреймових структурах різних мов, що особливо важливо для перекладознавства та міжкультурної комунікації.

Аналіз семантичних полів середнього роду в латині, здійснений із залученням когнітивно-лінгвістичних підходів, зокрема моделей прототипів і фреймів, засвідчує, що ця категорія не є випадковою, а має чітку концептуальну організацію, яка дозволяє ефективно моделювати світогляд носіїв мови. Середній рід охоплює такі концептуальні категорії, як абстрактні поняття, речовини, природні явища, процеси та збірні сутності, що свідчить про його універсальну когнітивну функцію у мовній системі, і ця організація демонструє не лише зв'язок між граматикою та семантикою, а й наявність ментального репертуару, який визначає спосіб бачення та опису світу в латині. У цьому сенсі середній рід є свідченням архаїчної тричленної системи категоризації індоєвропейських мов, яка збереглася в латині майже без змін. Водночас ця категорія не є статичною – вона розвивається в межах латинської культури, зберігаючи універсальні риси і пристосовуючись до конкретних потреб римського суспільства. Латинська граматика не є лише формальною системою, а виступає дзеркалом римської концептуальної картини світу.

У порівнянні з іншими індоєвропейськими мовами, зокрема сучасною українською, латинський середній рід демонструє ширше семантичне охоплення, що свідчить про збереження більш архаїчної моделі концептуалізації. В українській мові середній рід обмежується переважно позначенням неживих предметів, речовин і абстракцій, тоді як у латині ця категорія охоплює і соціальні процеси, і природні сили, і структурні явища всесвіту, що не мають аналогів у системі роду української мови.

У межах подальших досліджень можливим є розширення порівняльного аналізу граматичного роду в латині та інших мовах індоєвропейської родини, а також вивчення еволюційних змін концептуальних зон середнього роду в процесі формування романських мов. Це дозволить глибше осмислити універсальні та специфічні аспекти концептуалізації світу, закладені в граматичних структурах різних мовних систем.

Список літератури:

1. BAWE (British Academic Written English Corpus) [Електронний ресурс]. Oxford: Oxford University Computing Services, 2008. URL: https://the.sketchengine.co.uk/open/bawe/ (дата звернення: 25.04.2025).
2. Dickey E. Latin Forms and Functions: A Synopsis. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 187 p.
3. Fillmore C. Frame Semantics. In: Linguistics in the Morning Calm. Seoul: Hanshin Publishing, 1982. P. 111–137.
4. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. Chicago: University of Chicago Press, 2003. 614 p.
5. Langacker R. Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar. Berlin: Mouton de Gruyter, 1991. 395 p.
6. Lehmann W. P. Proto-Indo-European Morphology. Austin: University of Texas Press, 1967. 211 p.
7. Pei M. The Story of Latin and the Romance Languages. New York: Harper & Row, 1976. 437 p.
8. Pinkster H. The Oxford Latin Syntax: Volume I: The Simple Clause. Oxford: Oxford University Press, 2015. 1104 p.
9. Pinkster H. The Oxford Latin Syntax: Volume II: Subordination and Coordination. Oxford: Oxford University Press, 2021. 944 p.
10. Rauk F. Die syntaktischen Verhältnisse der lateinischen Sprache. Leipzig: Teubner, 1895. 304 S.
11. Rauk F. Lateinische Syntax: Lehre von der Wortstellung. Leipzig: Teubner, 1865. 246 S.
12. Ritzel E. Grammatik der Lateinischen Sprache. Leipzig: Weidmannsche Buchhandlung, 1840. 312 S.
13. Schrott W. Reviving Latin: Language Learning and Cultural Contexts. New York: Routledge, 2008. 213 p.
14. Громко Т. В. Латина як інструмент для розвитку лінгвістичного мислення: сучасна методика викладання. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2024. № 22. С. 16–23.
15. Громко Т. В., Мітіна О. М. Латинська мова – ключ до вивчення європейських мов і культур. *Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 5-6 грудня 2024 року, м. Суми, Україна. Суми, 2024. С. 17–19.
16. Іванова С. Когнітивна лінгвістика: концепти, фрейми, прототипи. Харків: Видавничий центр Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2013. 256 с.
17. Калішевський Г. Латинська граматика. Практичний курс. Київ–Відень, 1918. 128 с.
18. Литвинов В. Д., Скорина Л. П. Латинська мова. Київ: Вища школа, 1990. 224 с.
19. Оленич Р. М. Латинська мова: підручник для студентів філологічних факультетів. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2001. 276 с.
20. Ростомова Л. М. Короткі відомості з історії латинської мови – материнської мови юриспруденції. *Мова і право* : матер. круглого столу (09 листопада 2018 р.). Одеса: ОДУВС, 2018. С. 7–12.

Hromko T. V. SEMANTIC FEATURES OF NEUTER NOUNS IN LATIN: A COGNITIVE APPROACH

The article examines the grammatical category of neuter gender in Latin through the prism of cognitive linguistics, which allows us to look at the traditional morphological system of Latin as a reflection of mental models of categorization of the world inherent in Roman culture. The author analyzes the functioning of the neuter gender not only as a grammatical feature, but also as a cognitive mechanism that ensures the organization of knowledge and concepts in accordance with the principles of universality, abstraction, and neutrality. The paper systematizes the semantic fields of neuter nouns, which cover abstract concepts, substances and materials, natural phenomena, processes, and collective entities. These fields define the structure of the cognitive space of neutrality, which is characteristic of the Latin gender system, and indicate an archaic three-component categorization model that has been partially lost in modern languages, including Ukrainian.

The study is based on cognitive-linguistic approaches, in particular, prototype theory (Lakoff), frame analysis (Fillmore) and cognitive grammar (Langacker). The prototypical basis of the neuter gender in Latin is concepts denoting immaterial entities or universal forces, while the periphery is formed by nouns with mixed characteristics or those that demonstrate grammatical gender variation in other Indo-European languages. The frame analysis shows how grammatical neutrality is related to the conceptualization of objects and phenomena as impersonal, stable, or cyclical elements of the worldview. In this context, the neuter gender performs the function of depersonalization and universalization of concepts that go beyond the animate-inanimate opposition.

Particular attention is paid to the comparison of the Latin and Ukrainian genitive systems, which allows us to identify differences in cognitive models of knowledge organization. While the Ukrainian language predominantly associates the neuter gender with inanimate objects and abstractions, the Latin system

covers a wider range, including natural phenomena, social processes, and material substances. This testifies to the stability of the Latin conceptualization model, which has preserved the three-component structure of the genitive since the Indo-European language.

In addition, the article is of practical importance for translation studies, as it analyzes the challenges of translating Latin neuter nouns into Ukrainian. In particular, the article highlights situations where the semantic neutrality of Latin nouns is lost in translation due to the gendered nature of the Ukrainian language, which can lead to semantic shifts and cognitive dissonances. The article provides recommendations on how to maintain conceptual neutrality in translation, which is especially important for scientific, philosophical and legal texts.

The results of the study confirm that the neuter gender in Latin is not just a morphological category, but a cognitive representation of the Roman worldview, which ensures the organization of knowledge in accordance with cultural models. This opens up prospects for further comparative studies of grammatical categories in other Indo-European languages, as well as for studying the evolution of conceptual zones of gender in the process of language system development.

Key words: *Latin, grammar, neuter gender, cognitive linguistics, prototypical categorization, frame analysis, conceptual models, translation studies, semantic fields, Indo-European languages.*

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

UDC 811.111'276:81-25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/35

Huseynova Maral
Sumgayit State University

CHALLENGES IN TRANSLATING ENGLISH IDIOMS

Translating English idioms presents several challenges, primarily due to cultural differences, structural mismatches between languages, difficulties in direct translation, and the impact of wordplay. These challenges are examined in detail here. Firstly, idioms are deeply rooted in a specific culture when translated, their meaning may change. Secondly, idioms often don't align with the grammatical and syntactic structures of other languages, making accurate translation difficult. Additionally, some idioms lose their meaning when translated literally, requiring contextual adaptation to find an appropriate equivalent. Wordplay and irony in English idioms add further complexity to the translation process.

In this article, idioms are analyzed as linguistic units that are often deeply embedded in the cultural and historical background of a particular language community. Moreover, idiomatic expressions in English frequently do not correspond to the grammatical, syntactic, or stylistic norms of the target language. In many cases, idioms cannot be translated word-for-word, as their meaning is derived not from the literal interpretation of individual words but from the expression as a whole.

As defined in this study, successful translation requires not only fluency in both the source and target languages but also a deep understanding of cultural nuances. Translators must apply creativity, interpretive skills, and contextual awareness to find equivalent expressions or create new ones that preserve the original idiom's impact and tone.

In conclusion, translating idioms is a complex crucial aspect of linguistic exchange that requires skill, cultural knowledge, adaptability. Since idioms are deeply tied to the linguistic and cultural frameworks of their respective languages, their translation often involves more than just substituting words it requires an in-depth understanding of both the source and target languages. Thus, the study of idiomatic translation not only enhances linguistic comprehension but also fosters cross-cultural communication and understanding.

Key words: *idioms, translation, culture, language, structure.*

Statement of the Problem. The translation of idiomatic expressions from English into other languages remains one of the most complex areas in translation studies. Idioms are inherently culture-bound and often resist direct translation due to their figurative meaning, syntactic structure, and the cultural nuances embedded in their usage. Inaccurate translations may lead to misinterpretation, loss of meaning, or distortion of the original tone. The problem is further exacerbated by the lack of one-to-one equivalents in the target language, making it essential to explore effective translation strategies.

Analysis of Recent Research and Publications. Recent studies in the field of translation studies and linguistics have highlighted the intricate nature of idioms and the role of cultural competence in successful translation. Researchers such as A.V. Kunin and V.V. Vinogradov have examined the semantic and structural features of idioms, contributing to the theoretical understanding of phraseology. Mona Baker (1992) emphasizes the importance of equivalence at different levels, including idiomatic and figurative language. Other studies have explored strategies such as paraphrasing, using cultural substitutes, or omitting idioms entirely when no suitable alternative exists. Despite these contributions, there is still a need for more practical guidelines and context-based analysis to aid translators in handling idioms effectively across diverse language pairs.

Task Statement. This study aims to investigate the primary challenges involved in translating English idioms into other languages, with a focus on cultural,

linguistic, and semantic factors. The objective is to identify common issues faced by translators, analyze current translation strategies, and propose effective approaches for preserving idiomatic meaning in the target language.

Outline of the Main Material of the Study. The study begins with a theoretical overview of idioms, including their definition, characteristics, and classification. This is followed by an exploration of the cultural and linguistic barriers that complicate idiom translation. Examples of problematic idioms and case studies of their translation into various languages are provided to illustrate common challenges. The paper then examines translation strategies employed by professionals, comparing their effectiveness. Finally, the study offers practical recommendations for translators and language learners to navigate idiomatic expressions with greater accuracy and cultural sensitivity.

Introduction. Translating idioms is one of the most challenging tasks in language translation, requiring a deep understanding of both the source and target languages. Idioms are expressions whose meanings are not immediately clear from the individual words they contain, and they often reflect the cultural, historical, and social contexts of the language in which they originate. The unique nature of idioms makes them difficult to translate, as they depend on specific language structures, cultural nuances, and wordplay that may not have direct equivalents in other languages. As a result, translators must navigate various obstacles in order to preserve the meaning, tone, and impact of these expressions while ensuring they are understandable and relevant to the target audience.

Idioms are often deeply ingrained in the cultural fabric of a language, making them an essential part of everyday communication. They can be humorous, ironic, or even metaphorical, and they serve as a means of expressing ideas more vividly or concisely than literal language would allow. However, this reliance on cultural context and figurative meaning can make idioms tricky to translate. An idiom that makes perfect sense in one language may be confusing or nonsensical when directly translated into another, leading to a loss of meaning or impact. This is particularly true when the idiom uses wordplay, regional references, or other elements that do not have clear equivalents in the target language [2, p.43].

One of the primary challenges in translating idioms lies in the fact that they often rely on cultural knowledge that is specific to the language they originate from. For example, idioms related to local customs, traditions, or even food may not be familiar to speakers of other languages. A translator must carefully consider whether there is an equivalent idiomatic expression in the target language or if a more creative approach is needed. In some cases, a direct translation of the idiom might result in confusion, while in other instances, the idiom might need to be replaced with a completely different expression that conveys the same idea, even if it doesn't use the same linguistic structure.

Moreover, idioms often include elements of humor, irony, or exaggeration, which can be difficult to replicate in a translation. These stylistic features add depth and personality to the idiom, making it more engaging and memorable. However, translating humor and irony is particularly challenging, as these elements are often culture-specific and may not be understood in the same way in another language. This can require the translator to go beyond literal translation and find a way to adapt the idiom to the cultural and emotional context of the target language, preserving the original effect while making it accessible to the new audience.

Another challenge in translating idioms is the need for contextual awareness. The meaning of an idiom is often dependent on the context in which it is used, and translating it without considering the surrounding text or conversation can lead to misinterpretation. A translator must not only understand the meaning of the idiom but also the tone, purpose, and relationship between the speakers involved in the conversation. Without this contextual knowledge, the translation can lose its intended effect, and the idiom may not resonate with the target audience in the same way it does with the source language speakers.

In this article, we will explore the various challenges involved in translating English idioms, examining the cultural, linguistic, and contextual factors that must be considered in the translation process. By understanding these challenges, translators can develop strategies for overcoming them and ensure that idioms retain their meaning, humor, and impact in the target language. Through careful analysis and creative adaptation, translators can successfully navigate the complexities of idiomatic translation and provide readers with a translation that captures the essence of the original expression while remaining culturally relevant and accessible [8, p.120].

Cultural and Linguistic Differences. When translating idiomatic expressions from English into other languages, one of the most significant challenges lies in the deep-rooted cultural and linguistic differences between languages. Idioms are not just

phrases or collections of words they are linguistic shortcuts that often reflect the culture, history, and values of the people who use them. As a result, idioms carry meanings and associations that may not exist in other languages, making translation a complex and intricate process. Understanding how cultural and linguistic differences impact the translation of idioms is essential to effectively communicating the original message.

Idioms are inherently tied to the culture in which they are spoken. They often emerge from historical events, traditions, popular beliefs, and social practices that shape the way a community thinks and speaks. For example, the English idiom "to hit the nail on the head" means to do or say something exactly right. This phrase likely originates from the practical and precise act of driving a nail into a surface at the correct angle, an image that is familiar to English speakers because of the prominence of carpentry in Anglo-Saxon culture. However, this idiom would not resonate in cultures where carpentry or similar trades do not have the same significance or visual association. A direct translation of this idiom into another language would likely confuse the audience if they do not share the same cultural context.

This cultural specificity means that idioms rarely have exact counterparts in other languages. Take, for example, the English idiom "kick the bucket," which means "to die." The image of a person kicking a bucket may not carry the same metaphorical meaning in other languages or cultures, leading to a situation where a literal translation would be meaningless. Similarly, many idioms are drawn from the cultural importance of certain elements, such as animals, food, or even weather patterns. In some cases, these elements may not be present in the target language, making the idiomatic expression harder to translate in a way that conveys the same emotional or cultural resonance.

Cultural references play a significant role in shaping the meaning of idioms. Idiomatic expressions often depend on shared experiences or cultural knowledge that speakers of the language take for granted. For example, the English idiom "like two peas in a pod" is used to describe two people who are very similar or inseparable. The image of peas in a pod is a familiar concept in cultures where peas are a staple food, but this might not be the case in other cultures where peas are not as common or culturally significant. Translating this idiom directly into a language where peas are not as familiar could result in confusion or misunderstanding. A translator would need to find an equivalent idiomatic expression in the target language that conveys the same idea of similarity or closeness without relying on the specific cultural image of peas [3, p.12-19].

Similarly, idioms may be influenced by local customs, folklore, or even religion. In many cultures, idiomatic expressions emerge from deeply ingrained traditions or beliefs that may be unfamiliar to speakers of other languages. For example, in English, one might say "to have a skeleton in the closet" to refer to a hidden secret or shame. This idiom's meaning may be tied to Western cultural notions of privacy and secrecy. However, in a culture where family honor is more openly discussed, the expression may not have the same significance, and a direct translation could be confusing. In such cases, finding a culturally appropriate equivalent or using a paraphrase becomes essential.

The Difficulty of Direct Translation. One of the core challenges in translating idioms lies in the difficulty of applying a direct, word-for-word translation. Idioms, by their very nature, are figurative expressions that carry meaning beyond the literal interpretation of the individual words. Direct translation–translating each word of the idiom into the target language rarely preserves the intended meaning or cultural nuances. This is particularly problematic when dealing with idioms that rely heavily on imagery, wordplay, or local references [6, p.33].

Idioms often use words in ways that are not their conventional meanings. For example, the English idiom "a leopard can't change its spots" means that a person cannot alter their inherent nature, but the literal meaning of this phrase is about an animal, the leopard, and its spots. If translated directly into another language, the result may be a nonsensical or confusing sentence that fails to convey the intended metaphor.

This issue is most evident in idioms that play on metaphors, cultural references, or historical contexts unique to a particular language. For instance, "to let the cat out of the bag" is an English idiom meaning to accidentally reveal a secret. The phrase's meaning is understood through its figurative context rather than the literal sense of letting an animal escape from a bag. A direct translation of this idiom into another language may not be effective unless the target culture shares a similar metaphor involving a cat or a bag. In many cases, the phrase would make little sense without the cultural context that shapes its meaning [4, p.38]

Idioms often rely on humor, irony, or subtle wordplay to communicate their meaning effectively. When translated directly, these elements can be lost.

For example, the English idiom "barking up the wrong tree" refers to someone pursuing a misguided course of action or making an incorrect assumption. The humor in this idiom comes from the visual of a dog barking at the base of a tree, oblivious to the fact that the thing it is chasing may be somewhere else. However, if this idiom were translated literally into a language where the concept of a dog barking at the wrong tree doesn't hold the same metaphorical value, the humor would be completely lost.

This is particularly important in languages where humor or irony is a key component of the idiomatic expression. The failure to translate these subtleties accurately can significantly affect the tone of the message and result in a translation that feels flat or awkward. In some cases, direct translations might sound stilted or overly formal, stripping the expression of the natural flow that is inherent in the original language.

Cultural differences play a significant role in the failure of direct translations. Many idioms are rooted in cultural experiences, shared values, or historical knowledge unique to the language of origin. For instance, English-speaking cultures often use sports-related idioms, such as "throw in the towel" (meaning to give up, taken from boxing). A direct translation into a language where the sport of boxing or the symbolism of a towel is not culturally significant would fail to convey the same meaning. The target audience might not even understand the reference or the metaphor involved.

In cases where direct translation is attempted, the target audience may be left puzzled, or worse, the idiom could be misinterpreted. To mitigate this, translators often face the difficult task of either finding an equivalent idiom in the target language or creating a new expression that conveys the same message [7, p.4-6].

Because of the figurative nature of idioms, their meaning is often closely tied to the context in which they are used. Without understanding the broader context of the idiom–whether it's related to the conversation, situation, or cultural reference–the translator cannot achieve an accurate and effective translation. Direct translations fail to account for the nuances and implications of the situation, leading to potential misunderstandings.

In contrast, effective translation requires an awareness of the idiomatic meaning within the specific cultural and situational context. Translators need to grasp the emotional tone, underlying message, and social context surrounding the idiom to convey its true meaning. Without this understanding, a direct translation would miss the mark.

The Impact of Wordplay and Irony. Wordplay and irony are often essential components of English idioms, making them both entertaining and challenging to translate. These elements add depth and complexity to idiomatic expressions, relying on subtle linguistic tricks and contradictions to convey a deeper meaning. However, when translating idioms into another language, these aspects can be particularly difficult to preserve. Wordplay, which includes puns and double meanings, and irony, where words often convey the opposite of their literal meaning, can be almost impossible to capture in a way that resonates with speakers of the target language [1, p.30].

In English, puns and wordplay are frequently used in idioms to create humor or emphasize the message. For example, the idiom "a fine kettle of fish" is used to describe a situation that is confusing or problematic. The phrase itself has a playful quality, as "a kettle of fish" is a somewhat nonsensical and humorous image. However, a literal translation of this idiom into another language may fail to retain the humor and may even result in a confusing expression that doesn't make sense in the target language. Translating wordplay involves more than simply finding equivalent words in the target language; it requires understanding the double meaning or hidden joke behind the phrase, which may not exist in the other culture.

Irony is another crucial element in many idiomatic expressions. The English idiom "a blessing in disguise" refers to something that seems bad at first but turns out to be beneficial. This phrase depends on an ironic twist, where the word "blessing" is juxtaposed with the concept of something being "disguised" as negative. If translated literally, the irony could be lost, and the phrase may not make sense in another language. In such cases, the translator must find an equivalent expression that preserves the ironic nature of the original idiom or may opt for a paraphrase that conveys the same meaning without losing the nuance [6, p.15].

For example, "barking up the wrong tree" is another idiom that relies heavily on irony. It implies that someone is making a mistaken assumption or pursuing an incorrect course of action, while the literal image of a dog barking at the wrong tree adds an ironic layer to the expression. In another language, the image of a dog and tree may not have the same ironic impact, and a direct translation could result in a phrase that lacks the original humor or depth.

Moreover, wordplay and irony often rely on the shared cultural knowledge of the language's speakers. English-speaking audiences are familiar with certain images or situations that make these idioms work, but

those same images might not resonate with people from other cultures. This can lead to a situation where the idiom becomes completely meaningless when translated. As a result, translators often face the challenge of either finding a local equivalent that captures the same spirit of the idiom or reworking the phrase entirely to convey the intended meaning without the original wordplay or irony.

In sum, the impact of wordplay and irony in idioms can significantly hinder their translation. While some translators may find clever ways to adapt idioms into their target languages, it is often a delicate balance between preserving the original meaning and ensuring that the final translation feels natural and culturally appropriate [7, p.5].

The Role of Cultural Context in Idiom Translation. Translating idioms is one of the most challenging aspects of language translation due to their deep connection with culture. Idioms often carry meanings that extend beyond their literal words, making them difficult to translate word-for-word. Cultural context plays a crucial role in understanding and accurately conveying idioms from one language to another. Without considering the cultural background of an idiom, its translation may lose its intended meaning, sound unnatural, or even cause confusion for the target audience.

Idioms are deeply embedded in the historical, social, and cultural fabric of a language. They often originate from folklore, religious texts, literature, historical events, or common daily experiences that are unique to a particular community. For example, the English idiom "to spill the beans" means to reveal a secret, but its origin dates back to an ancient Greek voting system using beans. If translated literally into another language without explaining the context, the meaning may be lost. Similarly, the Azerbaijani idiom “Dilim-ağzım qurusun” (literally: "May my tongue and mouth dry up") is an expression used to prevent misfortune, but a direct translation into English would sound confusing to a native English speaker unfamiliar with the cultural significance.

One of the main challenges of translating idioms lies in finding an equivalent expression in the target language. If the target culture has a similar idiom, the translator can use it to maintain the intended meaning. For example, the English idiom "It's raining cats and dogs" can be translated into Turkish as "Bardaktan boşanırcasına yağıyor", which means "raining as if pouring from a bucket." Though the literal words are different, both convey the idea of heavy rain. However, in cases where no equivalent idiom exists, translators often have to use paraphrasing or descriptive translation.

Cultural sensitivity is also vital in idiom translation. Some idioms contain references that might be offensive or inappropriate in another culture. For instance, English idioms like "bringing home the bacon" (earning money) or "beating around the bush" (avoiding the main topic) may be difficult to translate directly into languages where these cultural references do not exist. A skilled translator must ensure that the idiom’s meaning is conveyed in a way that aligns with the cultural values and beliefs of the target audience [4, p.84].

To effectively translate idioms while preserving their cultural significance, translators use several strategies. These include finding an equivalent idiom, paraphrasing, providing explanations in footnotes, or adapting the idiom to fit the target culture. The choice of strategy depends on the audience and the context in which the translation is used. In literary works, idioms may be adapted creatively to maintain the author's style, while in business or technical translations, a more direct approach may be necessary.

Another important aspect of idiom translation is the evolution of language over time. Languages constantly change, and idioms that were once commonly used may become outdated or take on new meanings. For example, the English idiom "bite the bullet" originally referred to battlefield medicine, where soldiers would bite on a bullet to endure pain during surgery. Today, it means to endure a difficult situation bravely. If a translator is unaware of this historical context, they may struggle to convey the true meaning in another language. Similarly, idioms that arise from modern pop culture, technology, or social media may not have direct equivalents in other languages, requiring creative adaptation.

Additionally, dialectal variations within the same language can affect idiom translation. English idioms differ between American, British, and Australian English. For example, the American phrase "knock on wood" (to avoid bad luck) is said as "touch wood" in British English. Likewise, in Azerbaijani, the idiom "əliniz armud yığır?" (literally: "Are your hands picking pears?") means "Are you just standing there doing nothing?" but this phrase would be unfamiliar to a Turkish speaker. When translating idioms, it is crucial to consider not only the language but also regional and cultural differences.

In professional translation, idioms present unique challenges in various fields, such as literature, marketing, and legal translation. In literature, idioms contribute to the tone and style of a text, so

translators must preserve their expressive power while making them understandable for readers in another language. In marketing, companies must carefully localize idiomatic slogans to ensure they make sense and resonate with their audience. A well-known example is when KFC's slogan "Finger-lickin' good" was mistranslated into Chinese as "Eat your fingers off," creating an unintended and humorous effect. In legal translation, idioms can cause serious misunderstandings, as legal terminology requires precise and culturally neutral language.

With the rise of machine translation and artificial intelligence, idiom translation remains a major challenge. While AI tools like Google Translate have improved in handling literal translations, they often fail to interpret idioms correctly. This is because idioms require an understanding of cultural nuances, which AI struggles to grasp without human intervention. As a result, professional human translators are still essential for accurate and culturally appropriate idiom translation [1, p.18].

In conclusion, idioms are deeply rooted in culture, history, and everyday life, making their translation a complex task that goes beyond literal word substitution. Understanding cultural context, identifying equivalent expressions, and adapting idioms creatively are key strategies for successful translation. Whether in literature, business, or legal contexts, idiom translation requires both linguistic expertise and cultural sensitivity. As languages evolve and global communication increases, the ability to translate idioms effectively will play a crucial role in bridging cultural gaps and fostering meaningful international interactions.

Ultimately, idioms reflect the unique worldview of a culture, and their translation requires not only linguistic knowledge but also cultural awareness. A successful idiom translation ensures that the message is accurately conveyed while maintaining the richness and authenticity of the language. As globalization increases, the ability to translate idioms effectively will remain essential for fostering cross-cultural communication and understanding.

Translation Strategies and Solutions. Given the complexities involved in translating idioms, translators must employ various strategies to preserve the meaning, tone, and impact of the original expression. Several approaches can help bridge the gap between languages and cultures while ensuring that the essence of the idiom is retained.

Using Equivalent Idioms – one of the most effective strategies is finding a corresponding idiom in the target language. If the target language has an idiom that conveys a similar meaning and tone, this can be used as a direct substitute. For example, the English idiom "the ball is in your court" (meaning the next move is yours) could be translated into a similar idiom in other languages, such as "topu sende" in Turkish.

Paraphrasing – in cases where an equivalent idiom is unavailable, paraphrasing the meaning of the idiom while maintaining its figurative essence can be a helpful solution. Paraphrasing allows the translator to convey the intended message without relying on a direct idiomatic expression.

Cultural Adaptation – some idioms require cultural adaptation, where the original reference or metaphor is replaced with something that resonates more with the target culture. For example, an idiom like "like a bull in a china shop" might be adapted to a cultural equivalent that reflects the same idea of clumsiness but with a different image that suits the local context [8, p.131].

Creative Interpretation – In certain situations, a more creative approach may be necessary. This involves reworking the idiom into a form that makes sense in the target language while maintaining the original meaning. It may not be a literal or direct translation, but it preserves the overall message and emotional impact.

Footnotes or Explanations – when no direct equivalent or adaptation works, translators may opt to provide a brief explanation or footnote. This is often seen in literature or more formal translations, where the idiom's original meaning is essential to understanding the text. While this may disrupt the flow of reading, it ensures clarity for the audience.

By employing these strategies, translators can navigate the challenges of idiomatic translation, ensuring that the final product communicates both the intended meaning and the cultural nuances of the original idiom.

Strategies for Overcoming Translation Challenges. Translating idioms is one of the most complex tasks in linguistic and cultural adaptation. Idioms are deeply rooted in a language's history, traditions, and social environment, making their direct translation difficult or even impossible in some cases. As a result, translators need to employ various strategies to preserve both the meaning and the cultural essence of idiomatic expressions. Without a proper approach, an idiom can lose its intended impact, sound unnatural, or even become misleading. There are several effective strategies for overcoming idiom translation challenges, each of which depends on the context, audience, and purpose of the translation.

One of the most commonly used strategies is finding an equivalent idiom in the target language. This approach works when both languages share similar cultural experiences and idiomatic expressions. For instance, the English idiom "to kill two birds with one stone" has a direct equivalent in Turkish: "Bir taşla iki kuş vurmak", and in Azerbaijani: "Bir güllə ilə iki dovşan vurmaq". Since these expressions convey the same meaning achieving two things with one action translators can use them interchangeably. However, such equivalence is not always available, and in many cases, translators need to explore alternative methods.

Another effective method is paraphrasing, where the translator explains the idiom's meaning instead of trying to find a direct equivalent. This approach ensures clarity, especially when the target language does not have an idiom that conveys the same concept. For example, the English idiom "barking up the wrong tree" (accusing the wrong person or following a mistaken path) may not have a word-for-word equivalent in some languages. Instead of forcing a literal translation, a translator can express the intended meaning in a descriptive way, such as "yanlış istiqamətdə axtarmaq" in Azerbaijani. This approach is particularly useful in formal texts, academic writing, or professional settings where clarity is more important than maintaining a stylistic effect.

In some cases, literal translation with explanation can be used to introduce a foreign idiom while making its meaning clear to the reader. This strategy is often employed in literature, where preserving the cultural essence of an expression is important. For example, the Japanese idiom "Neko ni koban" literally means "Gold coins to a cat", but it conveys the idea of giving something valuable to someone who does not appreciate it. A translator might keep the original phrase and add an explanatory note, such as "Like giving pearls to swine" to help the reader understand the context. This method helps preserve cultural diversity while ensuring comprehension.

Another approach is adapting the idiom to the cultural context of the target language. This is often done in marketing, advertising, and localization, where direct translations might not make sense to the audience. For example, McDonald's slogan "I'm lovin' it" was adapted in China to "我就喜欢" (Wǒ jiù xǐhuan), which translates to "I just like it", as the concept of "love" in commercial advertising is less common in Chinese culture. Similarly, in translating movies or TV shows, idioms are often adapted to resonate with local viewers. A famous example is the American phrase "It's not my cup of tea" (meaning "I don't like it"), which might be translated into Azerbaijani as "Mənim zövqümə uyğun deyil" to ensure clarity.

A more complex but effective method is maintaining the idiom's stylistic effect by creating a new, culturally relevant equivalent. This is common in literary and poetic translations where the rhythm, humor, or wordplay of the original text must be preserved. For example, Shakespeare's phrase "All that glitters is not gold" has been adapted into different languages while maintaining its metaphorical meaning. Instead of a literal translation, translators might use an equivalent poetic or proverbial expression in the target language [10, p.27].

Finally, modern technology plays a growing role in idiom translation. While machine translation tools like Google Translate and AI-driven systems have improved significantly, they still struggle with idiomatic expressions. Automated translations often produce literal translations that make no sense in the target language. Therefore, human expertise remains essential for interpreting idioms correctly. Professional translators use a combination of experience, cultural knowledge, and digital resources to refine idiomatic translations.

Idiom translation requires a deep understanding of both the source and target languages, as well as cultural awareness. Depending on the context, translators may use equivalent idioms, paraphrase, provide explanations, adapt expressions, or create new equivalents to preserve the meaning and impact of idiomatic phrases. Each strategy has its advantages, and the best approach depends on the specific translation task. As globalization continues and intercultural communication expands, mastering idiom translation will remain an essential skill for translators, writers, and language learners alike.

Conclusion. In the process of translation idioms is a complex task that requires a nuanced understanding of language, culture, and context. Idiomatic expressions, by nature, often have meanings that go beyond the literal interpretation of the words, relying on figurative language, wordplay, cultural references, and social contexts. This makes idiomatic translation both a challenge and an art, as it demands more than simply finding equivalent words or phrases. A successful translation of idioms is dependent on the translator's ability to capture not only the meaning but also the tone, humor, and emotional nuance of the original expression.

One of the primary obstacles in idiomatic translation is the issue of direct translation, which often fails to preserve the intended meaning or

cultural resonance of an idiom. Literal translations tend to be ineffective because idioms rely on shared cultural knowledge and figurative language, which may not exist in the target language. This leads to the need for creative adaptation, where a translator must find equivalent idioms, reformulate expressions, or even reframe them entirely to ensure they carry the same impact and message. This often involves a delicate balance between accuracy and creativity, with translators needing to make decisions based on both linguistic and cultural factors.

Furthermore, wordplay and irony, which are frequently present in idiomatic expressions, pose another challenge. These elements often rely on subtle linguistic tricks or cultural context to create humor, emphasis, or emphasis on a specific point. A literal translation may not adequately capture these elements, and translators must find ways to preserve the humor, irony, or wit of the idiom. This often involves reworking the expression in the target language to ensure that the figurative meaning remains intact while considering the cultural appropriateness of the expression.

Cultural differences play a significant role in idiomatic translation. Since idioms are deeply rooted in specific cultural contexts, they may not have a direct equivalent in another language. Translators must adapt idiomatic expressions to reflect the values, traditions, and experiences of the target culture. This process requires a deep understanding of both the source and target cultures to ensure that the translation is not only linguistically accurate but also culturally relevant and resonant.

Another crucial aspect of translating idioms is contextual understanding. Idiomatic expressions often derive their meaning from the surrounding conversation or situation. The translator must take into account the specific context in which the idiom is used, including the emotional tone, the relationship between the speakers, and the social setting. Without this context, a translation can lose its intended meaning, making it essential for the translator to grasp the full picture in order to provide an accurate translation.

Ultimately, the process of translating idioms goes beyond merely converting words from one language to another. It is a delicate balancing act that requires linguistic skill, cultural knowledge, and a deep understanding of context. While there may be no one-size-fits-all approach to translating idioms, the translator's ability to adapt and creatively convey the idiomatic meaning is crucial to preserving the impact and effectiveness of the expression. By considering the intricacies of language, culture, wordplay, and context, translators can ensure that idiomatic expressions retain their original flavor while being accessible and meaningful to a new audience.

Bibliography:

1. Bell R. T. Translation and translating: Theory and practice. Longman. 1991. 202 p.
2. Amiraslanova A. S. Structural-semantic features of idioms used in Azerbaijani and English languages. Sumgayit State University Scientific News, (1), 2020. pp. 41-46.
3. Asadova U. Semantic features of English idioms containing animal names. Philology issues, (4), 2024. pp. 12-19.
4. Hajiyeva A.H., Najafov E.B., Jafarov A.M. English Phraseology, Baku. Science and Education, 2009, 185 p.
5. Mammadova Gunel. Linguistic analysis of phraseological units (based on English and Azerbaijani language materials). Linguistic problems. Vol. 2, No. 3, 2021, pp. 198-205.
6. Guliyev, T. S. Idiomatics and ways of transformation of idioms in English and Azerbaijani languages. (PhD thesis in Philology). Azerbaijan University of Languages.2012. 157 p.
7. Shamsiddinova G.V. Phraseological units and their types in the English language. Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching Volume 5. 2022. p. 4-5.
8. Venuti L. The translator’s invisibility: A history of translation. Routledge. 2012. 302 p.
9. Baker M. A Coursebook on Translation. Routledge, 2018. 124 p.
10. Newmark P. A Textbook of Translation. Prentice Hall. 1988, 247 p.
11. Fernando Ch. Idioms and Idiomaticity. Oxford University Press, 1996. 307 p.

Гусейнова Марал. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ІДІОМ

Переклад англійських ідіом викликає кілька проблем, насамперед через культурні відмінності, структурні невідповідності між мовами, труднощі прямого перекладу та вплив гри слів. Ці виклики детально розглядаються тут. По-перше, ідіоми глибоко вкорінені в певній культурі, при перекладі їх значення може змінюватися. По-друге, ідіоми часто не узгоджуються з граматичними та синтаксичними структурами інших мов, що ускладнює точний переклад. Крім того, деякі ідіоми втрачають своє значення при буквальному перекладі, вимагаючи контекстної адаптації, щоб знайти

відповідний еквівалент. Гра слів та іронія в англійських ідіомах ще більше ускладнюють процес перекладу.

У цій статті ідіоми аналізуються як мовні одиниці, які часто глибоко вкорінені в культурному та історичному тлі певної мовної спільноти. Крім того, ідіоматичні вирази в англійській мові часто не відповідають граматичним, синтаксичним або стилістичним нормам мови перекладу. У багатьох випадках ідіоми неможливо перекласти слово в слово, оскільки їхнє значення виводиться не з буквального тлумачення окремих слів, а з виразу в цілому.

Як визначено в цьому дослідженні, успішний переклад вимагає не лише вільного володіння вихідною та цільовою мовами, але й глибокого розуміння культурних нюансів. Перекладачі повинні застосувати креативність, навички перекладу та усвідомлення контексту, щоб знайти еквівалентні вирази або створити нові, які зберігають вплив і тон оригінальної ідіоми.

Підсумовуючи, переклад ідіом – це складний важливий аспект мовного обміну, який вимагає навичок, культурних знань, здатності до адаптації. Оскільки ідіоми глибоко пов'язані з мовними та культурними рамками відповідних мов, їхній переклад часто передбачає більше, ніж просто заміну слів, а вимагає глибокого розуміння як вихідної, так і цільової мов. Таким чином, вивчення ідіоматичного перекладу не тільки покращує лінгвістичне розуміння, але й сприяє міжкультурному спілкуванню та розумінню.

Ключові слова: *ідіоми, переклад, культура, мова, структура.*

УДК 811.161.2’36’42(082)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/36

Дем’янчук Ю. І.
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ЛІНГВІСТИКА ВІЙНИ: ВИНИКНЕННЯ, КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА ВЕКТОРИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Статтю присвячено становленню нової міждисциплінарної галузі – лінгвістики війни, зосібна її виникненню, концептуалізації і визначенню векторів подальшого розвитку в межах лінгвополітичної синергетики.

Виявлено, що сучасна лінгвістика війни розгортається навколо трьох ключових принципів – антропоцентризму, воєнноцентризму та функціоналізму. Епістема антропоцентризму в лінгвістиці війни постає не як догматична категорія, а як один із можливих підходів до аналізу мови війни крізь досвід людини. Встановлено, що воєнноцентризм є одним із дослідницьких принципів, у межах якого війна є центральним чинником політичних і соціальних трансформацій, що вибудовують нові моделі державності. Цей підхід враховує силу ідеології, зумовлену її тісним зв’язком з мовою. Обґрунтовано, що функціоналізм як дослідницький підхід у рамах лінгвістики війни розглядає мову війни як відкриту систему, що виникає і функціонує у взаємодії з історико-політичним та історико-художнім середовищем.

Новизна представлених результатів дослідження полягає і в тому, що в межах функціоналізму вперше вивчено його ключові принципи, зокрема: історико-політичної зумовленості, що трактує мову війни як чинник історико-політичного впливу, який вибудовує дискурсивне поле війни; комунікативної цілеспрямованості, що передбачає розгляд мови війни як засобу конструювання суспільної свідомості; контекстуальної динаміки, що орієнтована на варіативність засобів мови війни відповідно до специфіки використання та видів комунікації (дипломатична, воєнна, соціальна, міжкультурна, художня тощо); прагматичної функціональності, яка визначає мову війни як інструмент досягнення стратегічних і тактичних цілей у процесі комунікативної взаємодії; емоційно-смислової напруги, що розкриває потенціал мови війни викликати екзистенційні переживання; соціолінгвістичної інтеграції, що передбачає аналіз мови війни у взаємозв’язку з соціальними змінами, механізмами консолідації або поляризації суспільства; конфліктологічної детермінації, яка зосереджена на мові війни як чиннику ескалації або деескалації конфлікту і досліджує її роль у легітимації воєнних дій, формуванні образу ворога, обґрунтуванні політичних рішень.

З’ясовано, що інтеграція філософських засад і концепцій формує цілісне концептуальне підґрунтя лінгвістики війни як міждисциплінарної галузі, що досліджує взаємозв’язки мови й суспільства з огляду на збройне протистояння між державами. Такий підхід уможливлює виявити функції мови війни на різних етапах її історичного розвитку – від цензурно-пропагандної в період Першої світової війни (1914–1918 рр.) до гуманістично-комунікативної в епоху героїзму та гуманності (від 2022 року), а також окреслити механізми її впливу на суспільну свідомість, політичні процеси й формування дискурсивних моделей, що легітимують або ставлять під сумнів правомірність війни як соціального явища.

Синтез залучених принципів і підходів уможливив не лише теоретичне обґрунтування лінгвістики війни як самостійної міждисциплінарної галузі, а й формулювання її мети, визначення ключових складових, систематизацію методів дослідження та виокремлення векторів подальшого розвитку.

Ключові слова: *лінгвістика війни, мова війни, лінгвополітична синергетика, антропоцентризм, воєнноцентризм, функціоналізм.*

Постановка проблеми. На початку XXI століття мовознавча наука постала перед викликами, зумовленими потребою по-новому осмислити роль мови в кризових явищах політичного життя держави. Особливої ваги у цьому контексті набуває перегляд концептуальних основ мовної політики з урахуванням підходів, у центрі яких – права людини як ключова цінність демократичного суспільства.

Як зазначає Ф. Грін (F. Grin) у праці “Linguistic human rights as a source of policy guidelines: A critical assessment”, концепція «лінгвістичних

прав людини», попри орієнтацію на захист і підтримку мов, має суттєву ваду – вона виходить переважно з моральних міркувань, що знижує її ефективність у політичному дискурсі [27].

У праці "Language policy, language education, language rights: Indigenous, immigrant, and international perspectives", що передує оцінці Ф. Гріна (F. Grin), Н. Горнбергер (N. Hornberger) доводить, що мовна політика й мовна освіта можуть виступати дієвими інструментами підтримки життєздатності мов – насамперед мов іммігрантів і корінних народів – одночасно сприяючи реалізації прав їхніх носіїв на міжнародному рівні відповідно до власних культурних і соціальних умов. Такий підхід, на думку ученого, підсилює інституційну складову в розумінні мовних прав людини, виводячи її за межі виключно моральних міркувань [32].

Майкл Келлі (M. Kelly), почесний професор Саутгемптонського університету, вважає, що порушення мовних прав людини найвиразніше проявляються в умовах локальних конфліктів, зокрема під час повномасштабної війни. У розділі книги "Language Policy and War" він висвітлює аспекти, які пов'язані з еволюцією мови на етапі переходу від локального протистояння до відкритої фази війни. У фокусі його уваги – приклади, що ілюструють перебіг збройних конфліктів за останні двадцять п'ять років, зокрема з практики сил НАТО. Науковець стверджує, що мовна політика постійно перебуває в стані напруги – як у межах інституційної імплементації, так і у взаємодії з політичною сферою, що не зосереджена безпосередньо на мовній проблематиці [37].

С'ю Мен (S. Meng) у публікації "The Linguistics of War", опублікованій в університетській щоденній газеті The Harvard Crimson розглядає риторику війни як засіб формування ідеологічного впливу. На її думку, риторика, що супроводжує війну, спрямована на те, щоб знеболити суспільство мовними двозначностями, адже справжня мова радше ускладнює сприйняття, ніж мобілізує; вона швидше спонукає до сумнівів, ніж до засудження. У межах ідеологічного простору, сформованого дихотомією добра і зла, за спостереженням Мен, дедалі важче уявити Саддама як аналог Сталіна, таврувати «стару Європу» як союзника тероризму чи ототожнювати себе з абсолютним втіленням добра. Щоб уникнути загрози, яку несе мовна багатозначність і яка, за словами письменниці, порушує мовні права людини, уряд оновлює риторику «війни з терором», трансформуючи її на «хрестовий похід проти зла», що унеможливлює чітке розрізнення між жертвами та мучениками війни [49].

Теоретичні засади критичного аналізу риторики війни як механізму ідеологічного впливу беруть свій початок ще на початку XX століття, коли німецький соціолог Макс Вебер (M. Weber) досліджував війну як чинник суспільної трансформації. Попри те, що Макса Вебера традиційно вважають одним із засновників сучасної соціальної науки, значна частина його наукових пошуків була зосереджена на аналізі політичних процесів. У збірці "Weber: Political Writings" зібрано низку промов і статей дослідника, зокрема: «Національна держава та економічна політика», «Виборче право та демократія в Німеччині», «Парламент і уряд у Німеччині за нового політичного порядку», «Соціалізм», «Професія та покликання політика», а також фрагмент есею «Становище конституційної демократії в Росії». Ці тексти загалом відображають поступову еволюцію політичних поглядів Вебера, зокрема його міркування про майбутнє Німеччини та особливості політичного устрою сучасної західної держави в добу культурного «розчарування». Низка праць акцентує на ролі війни та військової організації як рушіїв політичного, соціального й економічного розвитку країн Західної Європи. У річищі його міркувань цілком обґрунтованою видається думка про те, що зв'язок між локальним конфліктом, повномасштабною війною, системою мови та суспільними трансформаціями – який у воєнному дискурсі набув нового тлумачення – є ключовим для розуміння ролі мови в кризових явищах політичного життя держави [65].

Під час щорічної зустрічі факультету мистецтв і наук Гарвардського університету професор Марджорі Гарбер (M. Garber) виголосила вступну доповідь під назвою "Material-Culture Wars", у якій проаналізовано взаємозв'язок між мовою та війною. Дослідниця зазначає, що полемічна природа мови – її здатність ставити під сумнів значення та провокувати дискусії – робить її центральним елементом у розумінні феномену війни [23].

Політична й соціальна криза, що розгорнулася в Україні з 2014 року – внаслідок анексії Криму та збройного конфлікту на сході країни – зумовила появу численних наукових досліджень, присвячених аналізу взаємозв'язку мови і конфлікту в публічному дискурсі, зокрема в медіа, політичному і соціальному аспектах. У центрі уваги мовознавчої спільноти перебуває дискурс-аналіз політичних процесів, у межах якого «мова кон-

флікту» відображає конкуруючі світогляди залучених сторін і репрезентує множинні, нерідко суперечливі інтерпретації подій.

Деякі лінгвісти вважають, що війна розпочинається тоді, коли слово втрачає здатність впливати [38]. Водночас, за спостереженнями Л. Чі (L. Chi) у праці "Language Loss in a Time of War" саме момент оголошення війни наділяє слово максимальною силою впливу [13].

За такого розвитку подій виникає своєрідний парадокс: попри руйнівну природу війни, яка нівелює силу слова, саме рідна мова набуває виразного, побіжно символічного значення, оскільки вона нерозривно пов'язана з уявленням про батьківщину.

У статті "The influence of language behaviour on the identity formation of the Ukrainian military" Л. Підкуймуха (L. Pidkuimukha) звертає увагу на актуальності питання життєздатності мови. Дослідниця підкреслює, що навіть в умовах війни деякі військовослужбовці демонструють високий рівень мовної стійкості й свідомо використовують українську мову як засіб протидії лінгвокультурній асиміляції. Попри це, для тих, хто опинився в епіцентрі збройного конфлікту далеко від рідного краю, розрив із мовно-культурним середовищем стає особливо травматичним [53, с. 15].

Взаємозв'язок мови та війни є складним і багатовимірним феноменом. Одним із актуальних напрямів сучасної гуманітаристики, що заслуговує на особливу увагу, є вивчення лінгвістики війни – зокрема її витоків, концептуалізації, перспектив подальшого розвитку.

Актуальність обраної теми полягає у науковому обґрунтуванні та пропозиції *лінгвістики війни* як самостійної міждисциплінарної галузі сучасної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники лінгвістичних аспектів війни по-різному інтерпретують співіснування когнітивної, дискурсивної, функціональної, соціолінгвістичної і конфліктологічної парадигм: одні розглядають їх як комплементарні підходи, що взаємно збагачують аналіз мови війни, інші – як конкуруючі методології, кожна з яких акцентує на окремих вимірах мовного феномена. Така розбіжність свідчить про складність і різнорівневу природу об'єкта дослідження, що вимагає гнучкого підходу до вивчення мови як засобу політичного впливу в умовах збройного протистояння між державами. Активне використання мови у воєнній, політичній і соціальній сферах із метою політичної інструменталізації стало предметом численних наукових розвідок. У цьому контексті функціональні підходи дедалі частіше інтегрують проблематику мовної кризи в концептуальне поле сучасної лінгвістичної парадигми війни.

У статті "The World's Languages in Crisis" Майкл Краус (M. Krauss) звертає увагу наукової спільноти на високий рівень загрози зникнення мов у глобальному масштабі. Автор уперше системно окреслює мовну кризу, стверджуючи, що більшість нині існуючих мов перебувають під реальною загрозою зникнення вже впродовж найближчих поколінь. Краус підкреслює, що втрата мови – це не лише втрата засобу комунікації, а й зникнення культурної пам'яті, традицій, знань і світоглядів, унікальних для кожної мовної спільноти [39]. Таким чином, публікація дослідника стала закликом до активізації дій у сфері документування, збереження і підтримки мовного різноманіття, а також визначила вектори подальших досліджень у галузі лінгвістичної екології.

У праці "The world's languages in crisis: A 20-year update", опублікованій у збірнику Responses to Language Endangerment, Дж. Сімонс і М. Льюїс (G. Simons, M. Lewis) розвивають закладені Майклом Краусом концептуальні засади і пропонують системний підхід до класифікації рівнів мовної загрози. Автори розробляють аналітичну модель для оцінки життєздатності мови. У центрі уваги дослідників – вплив колонізації поселень на мовну екологію, а також урбанізація, яка може мати подібні наслідки до колонізації й таким чином становити наступну серйозну загрозу для мов меншин [61]. Сімонс і Льюїс наголошують, що ефективне реагування на процес зникнення мови вимагає систематичного моніторингу і практичних заходів для підтримки тих мов, які перебувають під загрозою. Як вислід, ця праця становить вагомий внесок у розробку стратегії збереження мов.

Питання втрати мовної ідентичності порушується і в праці Й. Цвіслера (J. Zwisler) "Linguistic genocide or linguicide? A discussion of terminology in forced language loss", у якій дослідник зазначає, що вживання терміна «лінгвістичний геноцид» сприяє формуванню есенціалістських уявлень про мову, які можуть завдавати шкоди спільнотам, що зазнали примусової втрати мовної ідентичності. На переконання дослідника, вимушена втрата мови, що бере початок у колоніальному минулому багатьох країн, в сучасному світовому порядку поглиблюється під впливом економічних, освітніх, інформаційних і соціальних процесів. Це, зі свого боку, призводить до нерівних форм диглосії, коли одна або кілька мов поступово втра-

чають свої функціональні домени й витісняються соціально домінантною мовою [68]. Така асиметрія, може бути не побічним ефектом, а наслідком цілеспрямованої мовної політики.

Інституційний вимір мовної проблематики у сфері воєнної доктрини демонструє стаття підполковника Джастіна Льюїса (J. Lewis) "Languages at War: a UK Ministry of Defence Perspective". У цій статті Міністерство оборони проявляє зацікавленість у проєкті "Languages at War" й активно підтримує його, підкреслюючи важливість аналізу мовної складової у військових конфліктах. Ця підтримка зумовлена прагненням краще зрозуміти, як засвоєння уроків історії впливають на військові операції – як у минулому, так і в сучасних умовах [42]. Відповідно, стаття поглиблює міждисциплінарне вивчення ролі мови в контексті її збереження, заразом розширює традиційне уявлення про бойову спроможність шляхом включення гуманітарного компонента.

Протягом XX–XXI ст. у процесі розвитку лінгвістики науковцями було залучено різні типи загальнофілософської методології, а також підходи, запозичені з суміжних галузей – політології, соціології, конфліктології та синергетики, що визначали семіотичну, когнітивну, функціональну, соціокультурну, політичну, заразом конфліктологічну природу мови війни. На думку вчених, така методологічна інтеграція виявляється у взаємній детермінованості її структурних, динамічних, соціокомунікативних параметрів. Як пише С. Мен (S. Meng) у статті "The Linguistics of War", риторика, яка оточує війну, спрямована на те, щоб знеболити нас двозначністю мови, бо гарна мова більше ускладнює, ніж мобілізує. У тексті праці С. Мен згадує Марджорі Гарбер, професора англійської літератури Кенанського університету, яка говорила про взаємозв'язок між мовою та війною в Іраку, стверджуючи, що війна ведеться за допомогою риторики, яка навмисно уникає дебатів [49].

У студіях доби геополітичних трансформацій увагу зосереджено на дослідженні мови як чинника конфліктогенності, почасти засобу мирного врегулювання, а також мовній політиці як інструменту соціального впливу. Зокрема, Е. Френкель і К. Крамер у праці (E. Fraenkel, C. Kramer) "Language contact – language conflict" аналізують взаємозв'язок між етнічними меншинами, мовами меншин і державною мовною політикою. П'ять статей присвячено південнобалканським мовам (македонській, албанській, ромській, грецькій, турецькій), а шоста – курдській мові як перехідній між Балканами та Близьким Сходом. Попри те, що автори спираються на різні наукові дисципліни (історію, лінгвістику, антропологію, комунікаційні дослідження), у своїх матеріалах вони послідовно дотримуються спільної етнографічної, а не формально-структурної перспективи [22]. Праця має вагоме значення для сучасної соціолінгвістики, конфліктології та політичної лінгвістики, адже акцентує на важливості контекстуального аналізу замість суто формально-структурного підходу до мовних процесів у зонах конфлікту.

Серед важливих підходів до вивчення мови в контексті колізії насамперед варто виокремити праці провідних лінгвістів. П. Чілтон (P. Chilton) у дослідженні "The role of language in human conflict: prolegomena to the investigation of language as a factor in conflict causation and resolution" закладає теоретичні засади аналізу мови, розглядаючи її як один із провідних механізмів у процесах ескалації та деескалації збройного протистояння між державами [14]. Ж. Даркенн (J. Darquennes) у праці "Language contact and language conflict in autochtonous language minority settings in the EU: a preliminary round-up of guiding principles and research desiderata" окреслює ключові принципи дослідження мовних конфліктів у багатомовному європейському суспільстві, зосереджуючи увагу на ролі мовної політики, ідентичності, соціального контексту в динаміці мовної взаємодії [16]. М. Дедаїч і Д. Нельсон (M. Dedaić, D. Nelson) у дослідженні "At war with words" аналізують особливості насильницького дискурсу, що присутній у виступах політиків і ведучих радіошоу [17]. Е. Веттер (E. Vetter) у статті "Re-thinking language conflict: challenges and options. International Journal on the Sociology of Language" розглядає проблеми мовної політики у світлі постмодерністських підходів, зокрема досліджує транслінгвальні практики в умовах конфлікту [64]. Дж. МакЕлвенні (J. McElvenny) у дослідженні "A History of Modern Linguistics: From the Beginnings to World War II" подає стислий виклад історії сучасної лінгвістики – від її витоків на початку XIX століття до завершення Другої світової війни [47].

У центрі уваги науковців також перебуває критичний аналіз дискурсу про війну та мир, зокрема вивчення мовних стратегій, що формують ідеологічні наративи конфлікту. У дослідженні "Language, War, and Peace" В. Гей (W. Gay) аналізує дискурс, присвячений Другій війні в Перській затоці, а також інші дискусії з питань, пов'язаних із війною та миром [24]. У 51-й філософській праці, написаній у формі вільного вірша, "The

Epistemology of the Military: The Linguistics of War", Р. Ка Чінг Лі стверджує, що «закони лінгвістики» пропонують простіший підхід до аналізу військової тематики та стратегій ведення війни. Автор співвідносить ці концепції з політикою кватерніонів, що, на його думку, відображає окультний вимір сучасної політики [36].

Еволюцію мовної ситуації в Україні напередодні війни та в умовах збройного конфлікту досліджувала низка науковців. Окрему увагу приділено висвітленню мовної ситуації серед молодої російськомовної інтелігенції Львова, що стала предметом дослідження А. Вилегали (A. Wylegała) у праці "Minority language as identity factor: case study of young Russian speakers in Lviv". Такий підхід означав якісно новий рівень аналізу мовної і культурної самоідентифікації. Спостерігалася тенденція до інтеграції більшості респондентів в українську культуру, а в окремих випадках – і до переосмислення власної ідентичності. Для частини опитаних культурна ідентичність була подвійною і не завжди відповідала етнічній чи національній; натомість інші зберігали як мовну, так і етнічну відмінність. Дослідниця виокремила групу з маргінальною ідентичністю – осіб, які не ототожнювали себе ні з росіянами, ні з українцями [67].

До мовної квестії звертається і Т. Ольшанський (T. Olszanski) у дослідженні "The language issue in Ukraine an attempt at a new perspective", в якому він зазначає, що Україна була незалежною державою лише два десятиліття, а тривала інкорпорація українських земель до складу російсько-радянської держави спричинила формування етнічно змішаного суспільства. Як стверджує учений, в Україні, поряд з українцями, проживає певна кількість росіян та представників інших етнічних груп колишнього СРСР, а також існує велика група людей, які досі ідентифікують себе як «радянські» за національністю [51].

Велика частина українців у повсякденному, зокрема професійному, спілкуванні послуговується російською мовою, тоді як українською володіє лише на базовому рівні або зовсім її не знає. За таких умов, на відміну від мовно гомогенних держав, як-от Польща чи Угорщина, Київ змушений проводити активну мовну політику, спрямовану на забезпечення соціальної згуртованості в умовах мовного розмаїття. На думку ученого, мовне питання постає як серйозний виклик для української державності та один із ключових елементів її внутрішньої політики [там само].

Лаада Біланюк (L. Bilaniuk), доктор філософії з антропології Вашингтонського університету, у статті "Ideologies of language in wartime" аналізує вплив війни на мовну ідеологію. На її думку, війна на сході України загострила дві протилежні тенденції у сприйнятті мови, які можна окреслити як: «мова не має значення» і «мова має значення». Окреслені тенденції формують уявлення про те, чим є і чим має бути Україна. Ті, хто дотримується погляду, що мова не має значення, сприймають поширену в Україні двомовність (українську та російську) як статус-кво – або як історично сформовану реальність, або в межах ідеології, що заперечує унітарне етнолінгвістичне розуміння нації. Натомість прихильники тези, що мова має значення, розглядають українську як важливий атрибут національної ідентичності. Ця ідеологічна розбіжність корелює з позицією щодо державного суверенітету: прибічники незалежності України вважають українізацію необхідною умовою збереження нації, тоді як супостати, зокрема в окупованому Криму та на підконтрольних Росії територіях Донбасу, просувають політику русифікації [9, с. 139]. У проведеному дослідженні Біланюк демонструє, як ці ідеологічні течії проявляються у протистоянні між двомовністю та одномовністю, українською та російською мовами, етнонаціональним і громадянським уявленням про націю – як у публічному просторі, насамперед у парламенті, так і в повсякденному житті – та у який спосіб вони пов'язані з чинним мовним законодавством.

Маріке Дрогсма (M. Droogsma) у праці "The effect of the violent conflict in Ukraine on language use and language attitudes" аналізує вплив мовної ситуації в Україні на хід війни. Дослідниця наголошує, що двомовність українців – володіння як українською, так і російською мовами – надає їм суттєву перевагу у протистоянні з Росією. Знання мови противника, на думку ученої, дозволяє краще орієнтуватися в інформаційному просторі й тактичних намірах ворога. Водночас мовна однобічність російських військових, зокрема їхнє незнання української мови, ускладнює ефективну комунікацію та, як зауважує Дрогсма, є одним із чинників, що перешкоджає Росії досягти успіху у цій війні [19, с. 4].

Місце мови у структурі культурної спадщини України, а також питання про те, чи свідчить уживання української та російської мов про розкол ідентичності, розкривають Н. Бурейко та Т. Мога (N. Bureiko, T. Moga) у праці "The Ukrainian-Russian linguistic dyad and its impact on national

identity in Ukraine". Як зазначають дослідники, подвійна мовна практика – вживання як української, так і російської мов – не обов'язково виключає самоідентифікацію з Україною [11].

Д. Шульженко (D. Shulzhenko) у статті "How Russia has attempted to erase Ukrainian language, culture throughout centuries" зазначає, що, за даними Міністерства культури України, від початку повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року Росія вчинила понад 1271 злочин проти культурної спадщини України. Упродовж першого року війни внаслідок обстрілів і ракетних ударів було знищено 473 культурні об'єкти, що включає історичні церкви і театри. Побіжно автор наголошує, що прагнення Росії знищити українську мову й культуру розпочалося задовго до повномасштабної агресії – ще за часів Російської імперії і Радянського Союзу, коли українську мову забороняли, обмежували, а її носіїв – переслідували, засуджували й навіть страчували [60].

Із приводу мовної ситуації в Україні існують полярні наукові погляди. З одного боку, дослідники акцентують на поступових реконфігураціях мовної ідентичності і зростанні престижу української мови. Так, у статті "Language attitudes in independent Ukraine: Differentiation and evolution" В. Кулик (V. Kulyk) аналізує динаміку мовних установок в українському суспільстві після здобуття незалежності. Автор доводить, що мовна ситуація є глибоко диференційованою, а ставлення до української й російської мов значною мірою залежить від регіональних, соціальних, політичних чинників тощо. Особливу увагу науковець приділяє впливу політичних подій – зокрема Помаранчевої революції та Євромайдану – на посилення статусу української мови як маркера державності і засобу спротиву [41]. З іншого боку, мовну ситуацію в Україні розглядають крізь призму тривалого соціокультурного і політичного протистояння. У статті "Contested bilingualism in Ukraine and Russia: Concepts of language conflict in contact and conflict linguistics" М. Вінгендер (M. Wingender), оперуючи підходами контактної та конфліктної лінгвістики, аналізує білінгвізм як наслідок і водночас інструмент ідеологічного зіткнення. Автор вводить поняття конфліктного білінгвізму, що відображає ситуації, в межах яких мовна практика є засобом боротьби за легітимність, вплив або культурне домінування. Такий підхід дозволяє розглядати білінгвізм не просто як комунікативний ресурс, а як вектор політичного протистояння, що набуває особливої актуальності в пострадянському просторі [66].

З огляду на ці процеси, важливим аналітичним підґрунтям виступають й інші міждисциплінарні дослідження мовної ситуації в Україні. А саме, Л. Ерас (L. Eras) у праці "War, identity politics, and attitudes toward a linguistic minority: Prejudice against Russian-speaking Ukrainians in Ukraine between 1995 and 2018" проаналізувала відношення до російськомовних українців у період між 1995 і 2018 роками. Автор виявила, що, попри зростання напруги у відносинах між Україною та Росією, ставлення до російськомовної меншини загалом залишалося відносно стабільним, хоча на нього частково впливали політичні, заразом регіональні чинники [20].

Д. Абімбола, А. Адемуїва, Е. Танітолорун та А. Олувафемі (D. Abimbola, A. Ademuyiwa, E. Tanitolorun, A. Oluwafemi) у праці "Retrospect and prospect: The Russian language amidst an identity crisis in Ukraine" аналізують українсько-російські відносини крізь призму мовної політики. Дослідники вивчають еволюцію мов в історичній перспективі, зміцнення позицій української мови та наслідки тривалого домінування російської мови в Україні. Цікавою й водночас концептуально значущою видається теза авторів про те, що прагнення утвердити українську мову як основу національного відродження має супроводжуватися подоланням мовної поляризації [5].

У статті "Ukrainian language as a symbol of resistance against the invasion of the Russian Federation" Н. Герґало-Домбек (N. Gergało-Dąbek) зосереджується на специфіці російсько-українського збройного конфлікту, аналізуючи, як мова під час війни перетворилася на джерело мобілізації, засіб спротиву та маркер неросійської ідентичності в переважно російськомовних містах України [25].

А. Глю (A. Glew) у праці "Narrating war through visual language: Commemorative activity of ordinary people in Central Ukraine (Poltava oblast) in 2014–2021" досліджує участь місцевого населення у формуванні меморіального ландшафту як форми суспільного реагування на події Євромайдану та російсько-українського конфлікту. Учена слушно зауважує, що ця практика суттєво впливає на вибудову сюжетних ліній багатовікової боротьби України за суверенітет і самовизначення [26].

Окремої уваги заслуговує дослідження Д. Рачека, Б. Девідсона, П. Тернера, Х. Чжу та Г. Кауерманна (D. Racek, B. Davidson, P. Thurner, X. Zhu, G. Kauermann) "The Russian war in Ukraine increased Ukrainian language use on social media".

У ньому відзначено, що після початку повномасштабного вторгнення Росії понад половина опитаних користувачів Twitter, які раніше спілкувалися російською, перейшли на українську мову. Автори розглядають цю зміну як свідомий крок до формування української онлайн-ідентичності [55].

Результати дослідження Н. Маркса (N. Marks) "Linguistic tug-of-war: regional perceptions of Ukrainian", який вивчав мовні уявлення респондентів із тривалим досвідом проживання в Україні, логічно вписуються в загальну динаміку окреслених тенденцій, зафіксованих у різні історичні періоди. Зібрані дані свідчать про символічне протиставлення Києва та Львова як носіїв мовної норми, тоді як закарпатська говірка часто сприймалася як відхилення від усталеного мовного стандарту [46].

Отже, можемо стверджувати, що з'ява нового напряму лінгвістики війни є закономірною відповіддю на виклики сучасного світу, в якому війна набуває не лише збройного, а й комунікативного, когнітивного і символічного виміру. Дослідження, що охоплюють різні регіони України та ґрунтуються на міждисциплінарних підходах, засвідчують, що під час війни мова слугує засобом передачі інформації, виконує роль інструмента спротиву, ідентифікації, мобілізації, формування колективної пам'яті тощо. Відповідно, лінгвістика війни постає як дослідницьке поле з перехресним входженням ідей політичної лінгвістики, соціолінгвістики, історії, воєнної конфліктології, а також синергетики. Саме така інтегративність дозволяє ґрунтовно осмислити не лише мову війни, а й ширше – її вплив на національну ідентичність.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати низку завдань: з'ясувати основні дослідницькі підходи, що становлять теоретичне підґрунтя лінгвістики війни, зокрема антропоцентризм, воєнноцентризм, функціоналізм і його ключові принципи; розкрити структуру лінгвістики війни та окреслити її напрями; визначити методологічну основу лінгвістики війни й систематизувати основні методи дослідження мови війни в межах цієї галузі; виявити перспективні вектори подальшого розвитку лінгвістики війни.

Виклад основного матеріалу. В лінгвополітичній синергетиці мова війни постає як основа воєнного і військового дискурсів, що набуває крайнього втілення в політичній лінгвістиці, соціолінгвістиці, воєнній комунікації, воєнній конфліктології. Найповніше феномен мови війни розкриває лінгвістика війни, яка вирізняється потужною персуазивністю не лише завдяки широкому діапазону мовних засобів, що здійснюють прагматичний вплив на адресата, а й передусім шляхом формування нових мовних реалій, як-от: воєнно-політичної термінології, воєнно-політичного тексту, воєнної публіцистики, воєнної прози.

Становлення лінгвістики війни засвідчує потребу у збалансованому врахуванні принципів парадигмального простору сучасної лінгвістики, зокрема антропоцентризму, воєнноцентризму та функціоналізму.

Антропоцентризм (від грец. ánthrōpos – людина) є однією з провідних епістем сучасної гуманітаристики, що утверджує людину як осереддя буття і кінцеву мету світового устрою [4].

Антропоцентризм упровадили античні філософи (Протагор, Платон, Аристотель, Геракліт, Демокрит), які розглядали людину як мірило істини й сенсу, здатну через розум і слово відкривати закони світового порядку. Ця ідея знаходить своє найповніше втілення у висловлюванні Протагора: «людина є мірою усіх речей, існуючих – що вони існують, неіснуючих – що вони не існують» [54]. Платон (Plato) у діалозі "Timaeus" розглядає космологічну модель, у якій людина займає центральне місце у Всесвіті. Він описує створення світу Деміургом, який наділяє людину особливою роллю [53]. Аристотель (Aristotle) у трактаті "De anima" класифікує душі на три рівні: рослинну, тваринну та розумну, підкреслюючи виняткову природу людини – її здатність мислити [6]. У своїх трактатах Геракліт (Heraclitus) говорить про «логос» як універсальний принцип, що керує Всесвітом, акцентуючи на необхідності його усвідомлення людиною, яка у такий спосіб відіграє ключову роль у процесі пізнання світу [30]. Демокрит (Democritus), засновник атомістичної теорії, хоча й меншою мірою тяжів до антропоцентризму, все ж визнавав особливу роль людини у Всесвіті, відзначаючи її здатність до пізнання: "The whole Earth is at the hand of the wise man, since the fatherland of an elevated soul is the Universe" [18].

Антропологічна філософія Д. Юма (D. Hume), викладена у праці "Treatise on Human Nature", підкреслює, що всі науки, так чи інакше, пов'язані з людською природою: «Усі науки мають більше чи менше відношення до людської природи; і... якою б далекою від неї не здавалася будь-яка з них, вони все одно так чи інакше повертаються до неї. Навіть математика, природна філософія та при-

родна релігія певною мірою залежать від науки про людину, оскільки вони перебувають під розглядом людей і оцінюються їхніми здібностями та розумовими можливостями» [34].

Антропоцентричний підхід, що розглядає людину як центральну фігуру в системі мови, знайшов відображення в лінгвістичній концепції Вільгельма фон Гумбольдта (W. Humboldt), викладеній у праці "On language: the diversity of human language-structure and its influence on the mental development of mankind". Ідеї вченого, зокрема про «внутрішню форму мови», підкреслюють, що мова не лише відображає думки, але й формує їх. Потреба в політичній консолідації германської нації значною мірою вплинула на формування цього підходу, надавши його концепції націоцентричної спрямованості [33].

Фердинанд де Сосюр (Ferdinand de Saussure) у праці «Курс загальної лінгвістики» (Cours de linguistique générale), опублікованій посмертно у 1916 році його учнями Шарлем Баллі та Альбером Сеше, заклав основи структурної лінгвістики та семасіології. Фердинанд де Сосюр розглядав мову як соціальний феномен, що існує незалежно від індивідуальних актів мовлення, і наголошував на важливості вивчення мови як системи знаків, де значення формується на основі відмінностей між елементами системи. Учений вводить ключові дихотомії, такі як «мова» і «мовлення», «синхронія» і «діахронія», які дають змогу розглядати мову як структуру, незалежну від змін, зумовлених історичним розвитком [21]. Ці концепції підкреслюють провідну роль людини як суб'єкта мовотворення, що наближає їх до антропоцентричного підходу.

У період структуралізму принцип антропоцентризму було відкинуто на користь мовоцентризму. Леонард Блумфілд (L. Bloomfield), один із провідних представників американського структуралізму, у праці "Language" наполягав на об'єктивному підході до вивчення мови, зосереджуючись на її формальних характеристиках і свідомо уникаючи антропоцентричних трактувань. Дослідник вважав, що мову слід вивчати як автономну систему, незалежну від людської свідомості [8]. Цей підхід, відомий як дистрибуціоналізм, став основою американської лінгвістики середини XX століття.

Японський лінгвіст М. Токіеда (M. Tokieda) у теорії мовного існування розглядав мову як явище з антропоцентричним змістом. У праці "Principles of National Language" він стверджував, що мова нерозривно пов'язана з духовним досвідом людини. Дослідник вважав, що відмова від антропоцентризму в лінгвістиці XX століття є відступом від засадничих традицій, адже мова, на його переконання, існує лише в акті мовлення – у моменті взаємодії суб'єкта й об'єкта комунікації у визначеному контексті [63].

Антропоцентрична проблематика отримала подальший розвиток у дослідженнях, присвячених феномену війни. Так, К. Макнаб (K. McNab) у праці "Antropocentrism: are humans the center of existance?" зауважує, що, проєктуючи антропоцентричну ідеологію на збройні конфлікти, люди нерідко залучають тварин як союзників або жертв бойових дій, не усвідомлюючи наслідків цього втручання [49]. Зі свого боку, Н. Рябих, У. Кузенко, Т. Гуменюк та інші (N. Riabykh, U. Kuzenko, T. Humeniuk et al.) у праці "Challenges of Anthropocentrism in Wartime: A Legal and Normative Perspective" досліджують первинні механізми захисту прав людини під час війни крізь призму людиноцентризму. Зокрема, йдеться про засудження агресії як акту насильства, що суперечить нормам міжнародного права; притягнення агресора до відповідальності; ініціювання міжнародного розшуку осіб, причетних до ескалації конфлікту, а також про можливість застосування сили проти агресора відповідно до положень міжнародного права [56].

У цьому контексті варто звернути увагу на концептуальний парадокс антропоцентризму в лінгвістиці: попри декларовану орієнтацію на людину, мова постає як інструмент, що не лише формує уявлення про права людини та межі агресії, а й водночас конструює загальну картину словесної війни. Тут простежуються паралелі з процесом, описаним у класичній праці Р. Гаррріса (R. Harris) " The Linguistics Wars: Chomsky, Lakoff, and the Battle over Deep Structure" (перше видання – 1993 рік, оновлене – 2021 рік), у якій протистояння між структуралістським підходом Ноама Хомського та семантичним підходом Джорджа Лакоффа розгортається навколо формальних моделей синтаксису й водночас охоплює фундаментальні засади осмислення значення [29].

Подібно до того, як лінгвістична війна між Чомскі та Лакоффом виявила обмеження традиційних уявлень про мову, сучасна **лінгвістика війни** розкриває евристичний потенціал мови війни і становить основу для нового лінгвополітичного середовища в текстах різного функціонально-стильового маркування, які стали особливо актуальними й продуктивними в період російсько-української війни [1, с. 86]. З огляду на

те, що деякі дослідники трактують людиноцентризм як спосіб взаємодоповнення всіх аспектів людського буття [40], епістема антропоцентризму в лінгвістиці війни постає не як догматична категорія, а як один із можливих підходів до аналізу мови війни крізь досвід людини. Основними засобами вираження мови війни є: військово-політична термінологія, словосполуки з компонентом «війна», метафори війни, фразеологізми на позначення воєнних явищ і понять, специфічні граматичні конструкції, надфразові єдності й текстові фрагменти воєнної тематики.

Принцип антропоцентризму дозволяє зосередити увагу на людині як на головному суб'єкті воєнної комунікації. Такий підхід ґрунтується на комплексному міждисциплінарному аналізі маркерів воєнної комунікації, моделей поведінки «агентів» комунікативної взаємодії, «рольових ігор» у межах риторики війни, когнітивному дослідженні взаємин між медіатором і реципієнтом.

Водночас антропоцентрична епістема в лінгвістиці війни перебуває у взаємодії з парадигмою воєнноцентризму. Така кореляція вказує на багаторівневу природу лінгвополітичної синергетики, у межах якої структурні зміни в мові відображають нелінійні процеси в умовах соціальних потрясінь. Історичний досвід свідчить, що війна не зводиться лише до деструктивного впливу: прагнення зберегти кожне людське життя, захистити суверенітет і територіальну цілісність водночас активізує політичні та соціальні трансформації, які змінюють суспільство та сприяють формуванню нових моделей державності.

Як зазначав Отто Хінце (O. Hintze) в історичних есе "The Historical Essays of Otto Hintze", часті й інтенсивні війни, як правило, посилюють авторитарні режими [31]. Побіжно Чарльз Тіллі (Ch. Tilly) у праці "War Making and State Making as Organized Crime" стверджував, що без війни сучасну державу неможливо було б уявити [62, с. 170]. У рамах проблематики впливу війни на політичні режими професор Прінстонського університету М. Сентено (M. Centeno) у праці "Concluding Reflections: What Wars Do" висловлює думку про складний і заразом парадоксально-позитивний зв'язок між війною та демократією: «у багатьох випадках саме війна стає каталізатором демократичних перетворень» [12, с. 253].

У річищі історичної боротьби України за свободу й демократію ця теза набуває особливої актуальності, адже досвід українського спротиву демонструє, що збройне протистояння здатне сприяти зміцненню демократичних інститутів. Як зазначає журналіст The Guardian Люк Гардінґ у рецензії на книгу О. Михеда (O. Mykhed) "The Language of War", в період, коли Росія знову просувається вперед, а перемога України видається далекою, суспільство дедалі глибше усвідомлює цінність демократії, її крихкість і необхідність захисту [28]. Цей настрій відображено і в самій книзі, в якій О. Михед влучно передає напружену атмосферу воєнного досвіду: «Я хочу все це забути. Я хочу ніколи не забувати» [50, с. 278].

Наведені висновки перегукуються з міркуваннями професора Дослідницького центру Data Horizons А. Лукін (A. Lukin), яка у праці "Marrugo A. War in law: A corpus linguistic study of the lexical item war in the laws of war" наголошує, що ідеологія настільки потужна, що змушує нас сприймати війну як раціональне явище – попри її жорстокі засоби і руйнівні цілі. Спираючись на лінгвістичну теорію М. Геллідея – зокрема на його концепцію «семіотичного великого вибуху», – дослідниця пояснює силу ідеології, що виникає з її тісного зв'язку з мовою. На думку ученої, ідеологія війни рекрутує всі семіотичні модальності, проте саме мова виступає її основним «машинним злом» [43, с. 6].

Цю концепцію А. Лукін (A. Lukin) розвиває у співавторстві з А. Марруго (A. Marrugo) в статті "War in law: A corpus linguistic study of the lexical item war in the laws of war", де автори стверджують, що закони війни формують дискурсивне середовище для конструювання та/або підтримки ключових категорій, пов'язаних із насильством. Водночас вони здійснюють комплексний аналіз Женевської конвенції 1949 року та констатують, що лексема «війна» є центральним елементом законодавчого тексту, який має на меті обмежити насильство [44].

Попри прагнення врегулювати прояви насильства за допомогою законодавчих і нормативно-правових актів, війна як соціокультурний феномен продовжує диктувати власні правила. Передусім війна задає рамки ідеологічного впливу та формування суспільної думки щодо легітимації й тривалого ведення воєнних дій; активує засоби залякування та риторичного прикриття, апелюючи до історичних паралелей; запускає тригери мовного зсуву, що спричиняють хвилі патріотизму й ксенофобії; інституціалізує механізми централізованої, узгодженої інформаційної політики; зумовлює процеси придушення національної свідомості за допомогою цензури [2].

Таким чином, враховуючи здатність війни нав'язувати власні ідеологічні парадигми, транс-

формувати інформаційний простір і спричиняти мовні зсуви, постає потреба в цілісному аналізі тих механізмів, через які ці процеси відбуваються. Саме з цього випливає структура лінгвістики війни – як міждисциплінарна система, що охоплює воєнний і військовий дискурс, воєнну комунікацію та, водночас, мову війни. Центральним компонентом цієї структури є воєнний дискурс, у межах якого мова війни слугує засобом політичного тиску, механізмом ведення міжнародних переговорів і чинником міжнародно-політичної консолідації.

З огляду на функціональне навантаження мови війни в лінгвополітичній синергетиці – вона набуває статусу інструмента воєнної комунікації; засобу приховування збройної агресії та легітимації злочинів проти людства, завуальованих під риторику миру; а також засобу, що сприяє рефлексії трагічного досвіду, пов'язаного з геноцидом, масовими переслідуваннями та втратою людської гідності, відкриваючи простір для суспільного протесту як вислід зміцнення національної єдності [детально про це див. 2].

У військовому дискурсі, який, за визначенням Т. Корольової, функціонує як військова когнітивно-комунікативна система [3, с. 372], мова війни відіграє провідну роль у забезпеченні воєнної комунікації. У її структурі формується цілісна система концептів, що відображають реалії війни, а також символічних конструктів, які набувають значущості у свідомості учасників збройного конфлікту. Воєнна комунікація охоплює як раціональну, так і емоційну оцінку подій, водночас передбачає використання мовних засобів, які забезпечують ефективну взаємодію між учасниками військового середовища та зовнішнім середовищем у різних ситуаціях співпраці або протистояння. Таким чином, взаємодія між воєнним і військовим дискурсом, воєнною комунікацією та засобами мови війни відбувається на основі механізмів прямого й зворотного зв'язку, що, потенційно впливають на формування лінгвістики війни.

З огляду на сказане вище, **воєнноцентризм** слід розуміти як дослідницький принцип, у рамах якого війна постає центральним чинником політичних і соціальних трансформацій, що вибудовують нові моделі державності. Цей підхід враховує силу ідеології, зумовлену її тісним зв'язком із мовою, і трактує війну не лише як деструктивне явище, а й як каталізатор суспільно-політичних зрушень, що можуть зміцнювати демократичні інститути.

Хоча взаємозв'язок між антропоцентризмом і воєнноцентризмом задає ціннісні орієнтири для аналізу мови в умовах війни, їх поєднання водночас виявляє потребу в прикладному підході, що дозволяє дослідити способи реалізації мови війни у воєнній комунікації і зміни її функцій залежно від історичного, політичного, воєнного, соціального, художнього контексту. Цю дослідницьку нішу заповнює функціоналізм – третій засадничий принцип лінгвістики війни.

Функціоналізм як дослідницький підхід у межах лінгвістики війни передбачає розгляд мови війни як відкритої системи, що виникає і функціонує у взаємодії з історико-політичним та історико-художнім середовищем. Мова війни виконує різноманітні функції – від цензурно-пропагандної в період Першої світової війни (1914–1918 рр.), інтроспективно-антимілітарної у добу «втраченого покоління» (1920–1930 рр.), політико-ідеологічної в період Другої світової війни (1939–1945 рр.), екзистенційно-документальної в період Голокосту (1933–1945 рр.), ідентифікаційно-нормативної в період Революції Гідності (2013–2014 рр.), травматично-рефлексивної в період травматичної нарації (2014–2022 рр.), дипломатично-правової в період російсько-української війни (з 2022 року) до гуманістично-комунікативної в період героїзму та гуманності (з 2022 р.) Кожна з них репрезентує певний етап становлення мови війни й посилює увагу до мовних засобів її вираження [детально про це див. 2].

На наш погляд, функціоналізм знаходить вираження в низці дослідницьких принципів, як-от: історико-політичної зумовленості, що трактує мову війни як чинник історико-політичного впливу, який формує дискурсивне поле війни; комунікативної цілеспрямованості, що передбачає розгляд мови війни як засобу конструювання суспільної свідомості; контекстуальної динаміки, що орієнтована на варіативність засобів мови війни відповідно до специфіки використання та видів комунікації (дипломатична, воєнна, соціальна, міжкультурна, художня тощо); прагматичної функціональності, яка визначає мову війни як інструмент досягнення стратегічних і тактичних цілей у процесі комунікативної взаємодії; емоційно-смислової напруги, що розкриває потенціал мови війни викликати екзистенційні переживання; соціолінгвістичної інтеграції, що передбачає аналіз мови війни у взаємозв'язку з соціальними змінами, механізмами консолідації або поляризації суспільства; конфліктологічної детермінації, яка зосереджується на мові війни як чиннику ескала-

ції або деескалації конфлікту та досліджує її роль у легітимації воєнних дій, формуванні образу ворога і обґрунтуванні політичних рішень.

Узагальненням зазначених принципів постає "Theory of war" німецького полководця Карла фон Клаузевіца (Carl von Clausewitz), у якій, спираючись на ідею *історико-політичної зумовленості* війни, досліджено її взаємозв'язок із політиканством – особливо в контексті глобалізаційних процесів, що суттєво змінили характер збройних конфліктів і форми їх ведення [7]. Аналіз теоретичної доктрини Клаузевіца засвідчує, що його концепції зберігають актуальність попри трансформації сучасних міжнародних конфліктів, адже війна як соціально-політичне явище не втрачає своєї присутності у глобальному порядку. При цьому уявлення про її природу та зміст постійно еволюціонують, а множинність і невизначеність ключових характеристик зумовлюють потребу в подальшому науковому осмисленні.

У той час як термін «право війни» широко використовувався в дипломатії протягом XVIII–XIX століть, поняття «право збройних конфліктів» та «міжнародне гуманітарне право» сформувалися лише у XX столітті під впливом діяльності Міжнародного комітету Червоного Хреста. Е. Кроуфорд, А. Лукін та Дж. Моубрей (E. Crawford, A. Lukin, J. Mowbray) у статті "The Terminology of the Law of Warfare: A Linguistic Analysis of State Practice", під час дослідження конфлікту між Ізраїлем і Палестиною фіксують появу та повторне використання термінів «право війни», «право збройних конфліктів» і «міжнародне гуманітарне право» у резолюціях, заявах і документах, ухвалених Радою Безпеки ООН [15, с. 197]. Аналіз правової доктрини виявляє виразну напругу щодо природи, цілей і застосування відповідних норм права, що водночас засвідчує *комунікативну цілеспрямованість* суб'єктів міжнародних відносин. Разом із цим про *контекстуальну динаміку* мови війни свідчить добір мовних засобів, які відображають їхні стратегічні інтереси.

У статті С. Йохнік та Р. Норманда (C. Jochnick, R. Normand) "The legitimation of violence: a critical history of the laws of war" розкрито деталі сорокатриденної війни, розв'язаної проти Іраку під егідою США, що має репутацію однієї з найзаконніших воєн в історії. Як зазначають дослідники, уявлення про законну війну ґрунтується на критичному, але часто не озвученому припущенні, що й надає риторичної сили відповідній концепції – а саме на переконанні, що законна війна є більш гуманною, ніж незаконна. Згідно з цією гіпотезою, представники критичних правових студій виявляють тенденцію до легітимації, розглядаючи війну в Перській затоці як одну з найбільш відповідних нормам міжнародного права. Аналогічно, дослідники розглядають судові процеси над військовими злочинцями після Другої світової війни як один із небагатьох прикладів тріумфу законів війни. Як стверджують учені, Нюрнберзький трибунал (Німеччина, 20 листопада 1945 – 1 жовтня 1946) часто сприймають символом відновлення верховенства права після трагедій світового масштабу [35]. Такий підхід засвідчує *прагматичну функціональність* мови війни, спрямовану на досягнення політичних цілей – формування позитивного іміджу воєнних дій, легітимацію насильства та здобуття суспільного схвалення.

Наративи війни побіжно виявляють підвищену *емоційно-смислову напругу:* акцент на гуманності та законності слугує інструментом емоційного впливу на суспільну опінію. А. Рубін (A. Rubin) у праці "Is the Law of War Really Law? War and Law Since 1945" пропонує критичний погляд на стан міжнародного гуманітарного права після Другої світової війни. На переконання науковця, міжнародне гуманітарне право нерідко виконує функцію політичного впливу щодо регулювання збройного протистояння між державами у міжнародно-правовій площині, що зумовлює потребу його реформування задля підвищення легітимності [57]. Зі свого боку, С. Малесевич (S. Malešević) у праці "Social stratification, warfare and violence. In The Sociology of War and Violence" акцентує на розумінні війни як форми організованого примусу, глибоко вкоріненої в політичну систему країн-агресорів, які ігнорують норми міжнародного гуманітарного права [45]. Ці аспекти нерозривно пов'язані з принципом *соціолінгвістичної інтеграції,* адже за допомогою засобів мови війни сторони, що порушують Статут ООН, нав'язують суспільству певні соціальні уявлення про легітимність і доцільність воєнних дій.

З огляду на концепцію *конфліктологічної детермінації,* яка спирається на положення математичної теорії комунікації К. Шеннона (C. Shannon) (1948) та принцип доповнюваності, сформульований Н. Бором (N. Bohr) (1934), механізми врегулювання війни та процедури фіксації порушень Статуту ООН мають бути чітко розмежовані, так само як і мовні засоби, задіяні в дипломатичному процесі розв'язання конфлікту.

Беручи до уваги викладену вище концептуальну парадигму лінгвістики XXI століття, що ґрунтується на засадах антропоцентризму, воєн-

ноцентризму і функціоналізму, пропонуємо таке визначення: **Лінгвістика війни** – це міждисциплінарна галузь сучасної лінгвістики, що досліджує мову війни як засіб ідеологічного впливу, залякування, риторичного прикриття, мовного зсуву, централізованої інформаційної політики, цензури й репресій; як механізм драматичного розчарування та емоційного відчуження; як форму дипломатичного прикриття агресії та легітимації злочинів проти людства, замаскованих під риторику миру; як інструмент формування колективної пам'яті та фіксації воєнних злочинів, засіб художнього осмислення, політичного тиску, дипломатичної взаємодії та чинник міжнародно-політичної консолідації.

Її **мета** полягає у виявленні лінгвальних, персуазивних, заразом ідеологічних механізмів, за допомогою яких мова формує дискурсивне поле війни; конструює суспільну свідомість; забезпечує реалізацію політичного тиску з огляду на маніпулятивні стратегії (зокрема інтенсифікацію емоцій, спонукання до дії, дискредитацію держави-агресора, легітимацію політичних рішень) і аргументативні стратегії (як-от підтвердження, уточнення); викликає екзистенційні переживання; функціонує у взаємозв'язку з соціальними змінами, механізмами консолідації або поляризації суспільства; а також сприяє ескалації чи деескалації конфлікту, ба більше виконує провідну роль у легітимації воєнних дій та формуванні образу ворога.

Структура лінгвістики війни охоплює низку фундаментальних складових, зосібна воєнний дискурс, військовий дискурс, воєнна комунікація, мова війни.

Воєнний дискурс – це форма політико-комунікативної взаємодії, у межах якої мова війни функціонує як інструмент політичного тиску, засіб ведення міжнародних переговорів і чинник міжнародно-політичної консолідації. Він охоплює політичні, дипломатичні, медійні, правові та культурні контексти, в яких війна набуває текстуального виміру.

Військовий дискурс – це когнітивно-комунікативна система, що відображає мовні, концептуальні й символічні засоби, якими оперують учасники збройного конфлікту в рамах військового середовища. Ця система формує концептуальний простір, що відображає реалії війни і забезпечує ефективну взаємодію між військовим середовищем й зовнішнім середовищем у ситуаціях співпраці чи протистояння.

Воєнна комунікація – це процес цілеспрямованого обміну інформацією в умовах війни, що здійснюється між військовими й цивільними, владними структурами та суспільством за допомогою вербальних і невербальних засобів мови війни.

Мова війни – це сукупність вербальних і невербальних засобів, що формують комунікативний простір війни, слугують основою воєнного та військового дискурсів і знаходять своє крайнє втілення в політичній лінгвістиці, соціолінгвістиці, воєнній комунікації, воєнній конфліктології. Цей мовний феномен вирізняється потужною персуазивністю, зумовленою широким діапазоном мовних засобів, що здійснюють прагматичний вплив на адресата, а також здатністю формувати нові мовні реалії – зокрема воєнно-політичну термінологію, воєнно-політичний текст, воєнну публіцистику, воєнну прозу.

Наукові напрями, що визначають розвиток лінгвістики війни, охоплюють три **основні дослідницькі вектори:**

Антропоцентричний напрям – спрямований на аналіз мовленнєвої діяльності людини як суб'єкта й об'єкта війни (мовця, адресата, свідка, жертви, комуніканта), заразом дослідження мови війни як засобу вираження індивідуального досвіду в межах збройного протистояння між державами.

Воєнноцентричний напрям – зосереджений на мові як формі вияву війни та інструменті відображення її політичних, соціальних і культурних трансформацій в рамах воєнного й військового дискурсів.

Функціоналістський напрям – розглядає мову війни як динамічну, контекстуально зумовлену систему, що виконує низку стратегічних, прагматичних, риторичних і психологічних функцій залежно від типу дискурсу.

З огляду на зазначені напрями, **методологічна основа лінгвістики війни є поліметодичною. Вона поєднує загальнолінгвістичні й прикладні підходи до аналізу мови війни.** Серед основних методів виділяємо:

1. Дискурс-аналіз, зокрема критичний дискурс-аналіз – вивчення механізмів легітимації та делегітимації війни.

2. Прагмалінгвістичний аналіз – дослідження комунікативних інтенцій, персуазивних стратегій, мовленнєвих актів в умовах війни.

3. Когнітивний аналіз – реконструкція концептуальних фреймів, пов'язаних із образом ворога, наративами героїзму, страху й жертовності.

4. Соціолінгвістичний аналіз – аналіз процесів мовної поляризації, ідеологічної сегрегації, суспільної консолідації.

5. Лінгвокультурологічний підхід – виявлення культурних моделей, що визначають семантику війни та миру в різних мовних спільнотах.

6. Корпусний і контент-аналіз – вивчення частотності, лексико-семантичної сполучуваності, еволюції засобів мови війни в текстах офіційно-ділового, публіцистичного й художнього стилів.

7. Лінгвістична експертиза – аналіз риторики війни з огляду на правові, етичні й інформаційні параметри.

8. Лінгвополітична синергія – дослідження взаємодії мови з політичною, соціальною, ідеологічною, воєнною суперсистемами, а також встановлення закономірностей самоорганізації мовної системи на основі виявлених типів взаємодії між засобами мови війни (позитивної – консолідація, негативної – конфронтація, амбівалентної – дифузія, підсилювальної – резонанс).

9. Методи математичної статистики – виявлення статистичних співвідношень між випадковими величинами, заразом встановлення ступеня асоціативного зв'язку в текстах офіційно-ділового, публіцистичного стилю.

10. Методи математичного моделювання – визначення точки локального максимуму під час конструювання наративів у текстах публіцистичного і художнього стилів; аналіз зміни фазового портрета засобів мови війни за умов надкритичної та підкритичної біфуркації Гопфа в художньому тексті; дослідження автоколивань у дисипативній системі художньої прози.

Отже, упровадження нових для філології підходів та принципів лінгвополітичної синергетики, зокрема в рамах лінгвістики війни, як-от, антропоцентризму, воєнноцентризму, функціоналізму і його ключових принципів – історико-політичної зумовленості, комунікативної цілеспрямованості, контекстуальної динаміки, прагматичної функціональності, емоційно-смислової напруги, конфліктологічної детермінації – уможливлює теоретичне обґрунтування лінгвістики війни як самостійної міждисциплінарної галузі, визначення її мети, виокремлення ключових складових, систематизацію методів дослідження та формулювання основних векторів її розвитку. Інтеграція філософських засад і концепцій у сферу лінгвістики війни не лише розширює її аналітичні горизонти, а й збагачує сучасну науку про мову новими концептуальними фреймами, створюючи підґрунтя для важливих доповнень у теорію еволюції мови.

Висновки. Таким чином, наукова обґрунтованість запропонованої в нашому дослідженні галузі – лінгвістики війни як компонента лінгвополітичної синергетики – випливає з самої природи мови війни, яка формує мовний континуум сучасної лінгвістичної парадигми в межах політичної лінгвістики, соціолінгвістики, воєнної комунікації, воєнної конфліктології.

Аналіз теоретичних засад виникнення та розвитку лінгвістики війни дає підстави стверджувати, що сучасна парадигма цієї науки ґрунтується на трьох ключових принципах – антропоцентризмі, воєнноцентризмі і функціоналізмі. У межах цієї концепції епістема антропоцентризму в лінгвістиці війни постає не як догматична категорія, а як один із можливих підходів до аналізу мови війни крізь досвід людини. У площині воєнноцентризму війна виступає центральним чинником політичних і соціальних трансформацій, що вибудовують нові моделі державності. Цей підхід враховує силу ідеології, зумовлену її тісним зв'язком з мовою, і трактує війну не лише як деструктивне явище, а й як каталізатор суспільно-політичних зрушень, що можуть зміцнювати демократичні інститути. У рамах функціоналізму мова війни набуває виразного втілення, зокрема через реалізацію таких принципів, як: історико-політичної зумовленості, що трактує мову війни як чинник історико-політичного впливу, який формує дискурсивне поле війни; комунікативної цілеспрямованості, що передбачає розгляд мови війни як засобу конструювання суспільної свідомості; контекстуальної динаміки, що орієнтована на варіативність засобів мови війни відповідно до специфіки використання та видів комунікації (дипломатична, воєнна, соціальна, міжкультурна, художня тощо); прагматичної функціональності, яка визначає мову війни як інструмент досягнення стратегічних і тактичних цілей у процесі комунікативної взаємодії; емоційно-смислової напруги, що розкриває потенціал мови війни викликати екзистенційні переживання; соціолінгвістичної інтеграції, що передбачає аналіз мови війни у взаємозв'язку з соціальними змінами, механізмами консолідації або поляризації суспільства; конфліктологічної детермінації, яка зосереджується на мові війни як чиннику ескалації або деескалації конфлікту та досліджує її роль у легітимації воєнних дій, формуванні образу ворога, обґрунтуванні політичних рішень.

Інтеграція філософських засад і концепцій формує цілісне концептуальне підґрунтя лінгвістики війни як міждисциплінарної галузі, що досліджує взаємозв'язки мови й суспільства

з огляду на збройне протистояння між державами. Такий підхід дозволяє виявити функції мови війни на різних етапах її історичного розвитку – від цензурно-пропагандної в період Першої світової війни (1914–1918 рр.) до гуманістично-комунікативної в епоху героїзму та гуманності (від 2022 року), а також окреслити механізми її впливу на суспільну свідомість, політичні процеси й формування дискурсивних моделей, що легітимують або ставлять під сумнів правомірність війни як соціального явища.

Виходячи з парадигми антропоцентризму, воєнноцентризму та функціоналізму, лінгвістика війни інтегрує філософські, соціогуманітарні, лінгвістичні засади, що дозволяє комплексно дослідити мову війни в її структурних, прагматичних, дискурсивних, комунікативних, ідеологічних, а також персуазивних вимірах. Запропонована поліметодична основа охоплює широкий спектр аналітичних підходів – від критичного дискурс-аналізу до математичного моделювання, що забезпечує багаторівневе вивчення засобів мови війни. Такий підхід уможливлює не лише систематизувати складові цієї галузі, а й окреслити її цілі, методи й напрями розвитку.

Подальші наукові розвідки в галузі лінгвістики війни полягають в поглибленому аналізі динаміки мовних зрушень у сфері воєнної комунікації, вивченні когнітивних механізмів рецепції воєнного дискурсу, а також розширенні корпусних досліджень засобів мови війни в текстах різної функціонально-стильової маркованості.

Список літератури:

1. Дем'янчук Ю. Лінгвополітична синергетика: становлення та перспективи дослідження. Вісник КНЛУ. Серія Філологія. 2024. Том 27. № 2. С. 75–102.
2. Дем'янчук Ю. Генеза становлення мови війни в історико-політичному та історико-художньому контексті (український досвід). Закарпатські філологічні студії. 2025. Вип. 39.
3. Корольова Т. Військовий дискурс та особливості його перекладу /Тетяна Корольова, Ростислав Соріч, Ольга Александрова / Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки: зб. наук. праць. – Одеса: Інформаційно-видавничий центр університету ім. К. Д. Ушинського. 2021. № 33. С. 369–387.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. 2017. Вид. 2-е, виправл. і доп. 890 с.
5. Abimbola D.W., Ademuyiwa, A., Tanitolorun, E.O., & Oluwafemi, A. Retrospect and prospect: The Russian language amidst an identity crisis in Ukraine. Trames. 2024. Vol. 28(78/73). P. 81–100.
6. Aristotle. De anima. Treatise. Approximately 350 BC.
7. Bauman Z. Wars of the Globalization Era. European Journal of Social Theory. 2001. Vol. 4(1). P. 11–28.
8. Bloomfield L. Language. New York: Holt, Rinehart & Winston. 1933.
9. Bilaniuk L. Ideologies of language in wartime. In book: Revolution and War in Contemporary Ukraine: The Challenge of Change. In O. Bertelsen (Ed.). Ibidem-Verlag. 2016. P.139–160.
10. Bohr N. Atomic theory and the description of nature. Cambridge University Press, Cambridge UK. 1934.
11. Bureiko N., Moga T. L. The Ukrainian-Russian linguistic dyad and its impact on national identity in Ukraine. Europe-Asia Studies. 2019. Vol. 71(1). P. 137–155.
12. Centeno M. Concluding Reflections: What Wars Do. Cambridge University Press. 2010. P. 253–270.
13. Chi L. Language Loss in a Time of War. JSTOR Daily. 2016. URL: https://daily.jstor.org/language-loss-in-a-time-of-war/
14. Chilton P. The role of language in human conflict: prolegomena to the investigation of language as a factor in conflict causation and resolution. In S. Wright (Ed.), Language and conflict: a neglected relationship. Clevedon: Multilingual Matters LTD. 1998. P. 2–17.
15. Crawford E., Lukin A., Mowbray J. The Terminology of the Law of Warfare: A Linguistic Analysis of State Practice. Journal of International Humanitarian Legal Studies. 2023. Vol. 14(2). P. 197–222.
16. Darquennes J. Language contact and language conflict in autochtonous language minority settings in the EU: a preliminary round-up of guiding principles and research desiderata. Multilingua. 2010. Vol. (29). P. 337–351.
17. Dedaić M. N., Nelson D. N. (Eds.). At war with words. Berlin: Mouton. 2003.
18. Democritus. Approximately 430–420 BC. URL: https://www.azquotes.com/author/3861-Democritus?p=4
19. Droogsma M. The effect of the violent conflict in Ukraine on language use and language attitudes. 2017. https://surl.li/sycumg
20. Eras L. War, identity politics, and attitudes toward a linguistic minority: Prejudice against Russian-speaking Ukrainians in Ukraine between 1995 and 2018. Nationalities Papers. 2023. Vol. 51(1). P. 114–135.
21. Ferdinand de Saussure. Cours de linguistique générale. (Published by Charles Bally, Albert Sechehaye). 1916.

22. Fraenkel E., Kramer C. (Eds.). Language contact – language conflict. New York: Peter Lang Publishing, Inc. 1993. 187 p.

23. Garber M. "Material-Culture Wars." Annual Meeting. The Humanities and Moral Authority Humanities Center in the Faculty of Arts and Sciences Harvard University Cambridge, Massachusetts, United States March 13–15. 2003.

24. Gay W. Language, war, and peace. In M. Hellinger & A. Pauwels (Ed.), Handbook of Language and Communication: Diversity and Change. Berlin, New York: De Gruyter Mouton. 2007. P. 493–522.

25. Gergało-Dąbek N. Ukrainian language as a symbol of resistance against the invasion of the Russian Federation. Wiedza Obronna. 2023. 285(4).

26. Glew A. Narrating war through visual language: Commemorative activity of ordinary people in Central Ukraine (Poltava oblast) in 2014-2021. Journal of European Studies. 2023. 53(4). P. 392–412.

27. Grin F. Linguistic human rights as a source of policy guidelines: A critical assessment. Journal of Sociolinguistics. 2005. 9(3). P. 448–460.

28. Harding L. The Language of War by Oleksandr Mykhed review – what role for the artist in times of catastrophe? 2024. URL: https://surl.li/kdynkx

29. Harris R. The Linguistics Wars: Chomsky, Lakoff, and the Battle over Deep Structure. Oxford Academic. 2021. 2nd edition.

30. Heraclitus. Ephesus on nature. Approximately VI – early V century BC.

31. Hintze O. The Historical Essays of Otto Hintze. Oxford University Press. 1975. 493 p.

32. Hornberger N. Language policy, language education, language rights: Indigenous, immigrant, and international perspectives. Language in Society. 1998. Vol. 27(4). P. 439–458.

33. Humboldt W. On language: the diversity of human language-structure and its influence on the mental development of mankind. 1836.

34. Hume D. "Treatise on Human Nature". Approximately 1738–1740.

35. Jochnick C., Normand R. The legitimation of violence: a critical history of the laws of war. Harv. Int. Law J., 1994. Vol. 35 (1). P. 49–95.

36. Ka Ching Lee R. The Epistemology of the Military: The Linguistics of War. ‍Independently published. 2019 . 279 p.

37. Kelly M. Language Policy and War. The Palgrave Handbook of Languages and Conflict. 2019. P.91–109.

38. Knoblock N., Abibok Y., Arcimavičienė L., Baysha O., Beliaeva N., Blaszczyk I., Karpenko-Seccombe T., Mokrushyna H., Nedashkivska A., Sazonova Y., Seals C., Szkdlarek-Smiechowicz E., Tovares A., Weiss D. Language of Conflict Discourses of the Ukrainian Crisis. 2020. Bloomsbury Publishing. 1st Edition. 296 p.

39. Krauss, M. The world's languages in crisis. Language. 1992. Vol. 68(1). P. 4–10.

40. Kremen V. H., Ilin V. V. Philosophy of Human-Centrism in the System of Anthropological Studies. Anthropological Measurements of Philosophical Research. 2022. Vol. 21. P. 5–14.

41. Kulyk V. Language attitudes in independent Ukraine: Differentiation and evolution. In M. S. Flier & A. Graziosi (Eds.). The battle for Ukrainian: A comparative perspective. Harvard University Press. 2017. P. 309–341.

42. Lewis J. Languages at War: a UK Ministry of Defence Perspective. In: Footitt, H., Kelly, M. (eds) Languages and the Military. Palgrave Studies in Languages at War. Palgrave Macmillan, London. P. 2012. P. 58–69. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137033086_5

43. Lukin A. War and its ideologies: a social-semiotic theory and description. (M. A. K. Halliday Library functional linguistics series). Springer, Springer Nature. 2019. 283 p.

44. Lukin A., Marrugo A. War in law: A corpus linguistic study of the lexical item war in the laws of war. Applied Corpus Linguistics. 2024. Vol. 4, Iss. 1. URL: https://surli.cc/ltcveu

45. Malešević S. Social stratification, warfare and violence. In The Sociology of War and Violence. Cambridge: Cambridge University Press. 2010. P. 237–274.

46. Marks N. A. Linguistic tug-of-war: regional perceptions of Ukrainian. Journal of Linguistic Geography. 2024. Vol. 12(1). P. 32–43.

47. McElvenny J. A History of Modern Linguistics: From the Beginnings to World War II. Edinburgh University Press Ltd. 2024. 218 p.

48. McNab K. Antropocentrism: are humans the center of existance? Peace Research. 2002. Vol. 34(1). P. 113–116.

49. Meng S. The Linguistics of War. 2003. URL: https://surl.li/tgxlll

50. Mykhed O. «The Language of War». Allen Lane. 2024. 280 p.

51. Olszanski T.A. The language issue in Ukraine an attempt at a new perspective. OSW Studies. 2012. Vol. 40. P. 1–60.

52. Pidkuimukha L. The influence of language behaviour on the identity formation of the Ukrainian military. Cognitive Studies | Études cognitives. 2022. Vol. 22. P. 1–15.

53. Plato. Timaeus. 360 BC.

54. Protagoras. V century BC. (Quoted by Plato in Theaetetus. Section 152a)
55. Racek D., Davidson B.I., Thurner P.W., Zhu X.X., Kauermann G. The Russian war in Ukraine increased Ukrainian language use on social media. Communications Psychology. 2024. Vol. 2. N. 1.
56. Riabykh N., Kuzenko U., Humeniuk T. et al. Challenges of Anthropocentrism in Wartime: A Legal and Normative Perspective /N. Riabykh, U. Kuzenko, T. Humeniuk, V. Chuienko, A. Bezushko / Salud, Ciencia y Tecnología – Serie de Conferencias. 2025. Vol. 4.
57. Rubin A. Is the Law of War Really Law? War and Law Since 1945. Michigan Journal of International Law. 1996. Vol. 17. Issue 3. P. 643–666.
58. Sazonova A., Seals C., Szkdlarek-Smiechowicz E., Tovares A., Weiss D. Language of Conflict Discourses of the Ukrainian Crisis. Bloomsbury Publishing. 1st Edition. 2020. 296 p.
59. Shannon CE. "A mathematical theory of communication,". Bell Syst. Tech. J. 1948. Vol. 27:379. P. 623–423. URL: http://cm.bell-labs.com/cm/ms/what/shannonday/paper.html
60. Shulzhenko D. How Russia has attempted to erase Ukrainian language, culture throughout centuries. The Kyiv Independent. 2023. URL: https://surl.lt/adorzo
61. Simons G., Lewis M. The world's languages in crisis: A 20-year update.Book. Responses to Language Endangerment. 2013. P. 3–20. URL: https://surl.li/vmgmpr
62. Tilly Ch. War Making and State Making as Organized Crime. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 1985. P. 169–87.
63. Tokieda M. Principles of National Language. 1941.
64. Vetter E. Re-thinking language conflict: challenges and options. International Journal on the Sociology of Language. 2015. Vol. 235. P. 103–118.
65. Weber M. Weber: Political Writings. (R. Speirs, Trans., P. Lassman, Ed.). Cambridge: Cambridge University Press. 1994. 426 p.
66. Wingender M. Contested bilingualism in Ukraine and Russia: Concepts of language conflict in contact and conflict linguistics. In Ed. Müller & M. Wingender (Eds.), Discourse and practice of bilingualism: Contemporary Ukraine and Russia/Tatarstan. 2020. P. 15–27.
67. Wylegała A. Minority language as identity factor: case study of young Russian speakers in Lviv. International Journal on the Sociology of language. 2010. Vol. 20. P. 29–51.
68. Zwisler J. Linguistic genocide or linguicide? A discussion of terminology in forced language loss. Apples Journal of Applied Language Studies. 2021. Vol. 15(2). P. 43–47. URL: https://apples.journal.fi/article/view/103419

Demyanchuk Yu. I. WAR LINGUISTICS: ORIGIN, CONCEPTUALIZATION, AND VECTORS OF FURTHER DEVELOPMEN

The article is devoted to the formation of a new interdisciplinary field – war linguistics, particulary its origin, conceptualization, and vectors of further development within the framework of linguopolitical synergetics.

It is revealed that modern war linguistics develops around three key principles – anthropocentrism, warcentrism and functionalism. The episteme of anthropocentrism in war linguistics is not presented as a dogmatic category, but rather as one of the possible approaches to the analysis of the war language through human experience. It has been established that warcentrism is one of the research principles within which war is viewed as a central factor in political and social transformations that reshape society and, moreover, contribute to the formation of new models of statehood. This approach takes into account the power of ideology, which stems from its close connection with language. It is substantiated that functionalism, as a research approach within the framework of war linguistics, involves considering the war language as an open system that arises and functions in interaction with the historical-political and historical-artistic context.

The novelty of the presented research results lies in the fact that within the framework of functionalism, its key principles have been studied for the first time, in particular: historical-political conditionality, which treats the war language as a factor of historical and political influence that shapes the discursive field of war; communicative intentionality, which considers the war language as a means of constructing social consciousness; contextual dynamics, which focuses on the variability of war-related linguistic means according to the specifics of use and types of communication (diplomatic, military, social, intercultural, artistic, etc.); pragmatic functionality, which defines the war language as a tool for achieving strategic and tactical goals in the process of communicative interaction; emotional-semantic intensity, which reveals the potential of war language to evoke existential experiences; sociolinguistic integration, which provides for the analysis of the war language in relation to social changes and the mechanisms of societal consolidation or

polarization; conflictological determination, which focuses on the war language as a factor in the escalation or de-escalation of the conflict, and examines its role in the legitimizing military actions, the formation of the image of the enemy, and the justification of political decisions.

It has been reveled that the integration of philosophical principles and concepts forms a holistic conceptual basis for the war linguistics as an interdisciplinary direction that explores the interrelationships of language, conflict, and society in the context of armed confrontation between states. This approach makes it possible to identify the functions of war language at different stages of its historical development – from the censorship-propaganda function during the First World War (1914–1918) to the humanistic-communicative one in the era of heroism and humanity (from 2022). It also allows to outline the mechanisms of its influence on public consciousness, political processes, and the formation of discursive models that either legitimize or question the legitimacy of war as a social phenomenon.

The synthesis of the principles and approaches involved made it possible not only to theoretically substantiate the war linguistics as an independent interdisciplinary direction, but also to clearly formulate its goal, identify key components, systematize research methods, and outline the main scientific directions of its development.

Key words: *war linguistics, war language, linguopolitical synergetics, anthropocentrism, warcentrism, functionalism.*

UDC 811.111-26
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/37

Nuraliyeva S. G.
Azerbaijan University of Languages

THE ROLE OF CODE-SWITCHING IN CREATING AUTHENTICITY AND STYLISTIC EXPRESSIVENESS

This article examines the role of code-switching between English, Russian, and French in literature, focusing on the works of bilingual authors such as Vladimir Nabokov, Andrei Makine, and Tatiana Tolstaya. It investigates how code-switching functions as a stylistic device that enhances the authenticity and emotional resonance of literary texts. The paper argues that code-switching is not merely a linguistic phenomenon but a complex narrative tool that reflects cultural identity, socio-political contexts, and emotional depth in literary works. Through an analysis of key literary examples, the study highlights the significant role of multilingualism in shaping the narrative and fostering a deeper engagement with the text. By providing a theoretical framework and detailed case studies, this article contributes to the understanding of bilingualism and its impact on both the structure and reception of literary works. Code-switching functions as a crucial marker of authenticity in bilingual texts, helping to portray complex cultural identities with nuance and sincerity. It enables writers to capture the linguistic hybridity of real-life contexts, offering a more accurate and emotionally resonant literary representation of the bilingual experience. While code-switching often serves as a marker of authenticity in literature, it also performs a significant stylistic function. Authors strategically alternate between languages to create rhythm, irony, emphasis, or symbolic contrast. This stylistic usage transforms language alternation into a literary technique, enriching the text's aesthetic dimension and offering a nuanced way to convey layered meaning. The stylistic deployment of code-switching in literary texts does not only serve the intentions of the writer; it also actively engages the reader in processes of interpretation, negotiation, and affective response. Reader reception is shaped by multiple variables, including linguistic competence, cultural background, and even ideological positioning. This section explores how code-switching complicates and enriches the act of reading.

Key words: *code-switching, bilingualism, authenticity, stylistic device, literary analysis, language and identity, multilingualism.*

Statement of the Problem. In contemporary literary studies, code-switching–the practice of alternating between two or more languages within a single text–has emerged as a powerful stylistic and cultural device. This phenomenon has gained particular importance in the context of bilingual and multilingual literature, where writers often use language alternation not only to reflect the realities of a multilingual world but also to enrich the text with authenticity and stylistic nuance. As Poplack (1980) famously stated, code-switching is not a sign of linguistic deficiency but a complex, rule-governed behavior that serves a range of communicative functions [17, p. 589].

The role of code-switching in literature extends beyond mere linguistic decoration. It often marks moments of emotional intensity, cultural transition, or identity negotiation. In some cases, it challenges the reader, prompting deeper engagement with the text's cultural and social implications [16, p. 12]. In others, it subtly reinforces the internal logic of a character's bilingual experience or the historical context of the narrative.

Analysis of recent research and publications. Researchers who have conducted extensive research on this topic include Anzaldúa G., Ashcroft B., Griffiths G., Tiffin H., Bhabha H.K., Bhatt R.M., Bourdieu P., Carston R., Fishman J. A., Grosjean F. and others. The significance of this study lies in its contribution to the broader understanding of linguistic hybridity in literature. While much scholarly attention has been given to Spanish-English code-switching, particularly in Chicano literature [20, p. 113], fewer studies have focused on the English-Russian or English-French nexus, despite its prevalence in post-Soviet and diasporic narratives. This article addresses that gap by offering a focused, comparative analysis that highlights the unique stylistic affordances of these language pairs.

The study of code-switching in literature requires an interdisciplinary approach, encompassing

sociolinguistics, literary theory, and discourse analysis. Sociolinguistically, code-switching is viewed as a structured phenomenon governed by syntactic, pragmatic, and social rules [9, p. 7]. Literary scholars, however, tend to focus on its symbolic, expressive, and aesthetic roles within narrative structures.

According to Grosjean (1989), bilinguals do not simply switch between languages at random; they choose language forms according to context, audience, and communicative goals [9, p. 4]. This principle holds in literature, where characters and narrators often shift codes to signal a change in emotion, social register, or cultural allegiance. From a stylistic standpoint, this language alternation acts as a narrative strategy that enriches voice and tone, and often serves to challenge monolingual norms [3, p. 293].

Pavlenko (2006) further argues that code-switching in postcolonial and diasporic writing is not merely ornamental but ideological, reflecting struggles of identity, migration, and language politics [16, p. 18]. The insertion of another language, especially without translation, often signals resistance to linguistic hegemony and an assertion of hybridity. Similarly, Bhatt (2008) emphasizes that in multilingual literature, code-switching allows for subversion of dominant narratives and assertion of minority identities [5, p. 80].

In terms of categorization, Poplack (1980) distinguishes three main types of code-switching: intersentential (between sentences), intrasentential (within a sentence), and tag-switching (involving discourse markers or tags) [17, p. 589]. These types appear variably across literary texts, often blending fluidly in dialogue or interior monologue.

Task statement. This study task to investigate these layered effects by analyzing literary excerpts where code-switching is employed deliberately and meaningfully. The central thesis is that code-switching serves as a tool for both authenticity and stylistic innovation, enabling writers to craft texts that are culturally resonant and aesthetically rich. To this end, the following sections will provide a theoretical framework, examine key literary examples, and reflect on the implications of code-switching for readers and literary scholars alike.

Outline of the main material of the study. In a literary context, this taxonomy helps scholars identify how language alternation affects plot development, character construction, and thematic depth. For instance, in Vladimir Nabokov's English-language novels, Russian phrases often serve to reinforce emotional states or ironic undertones. Meanwhile, in Andrei Makine's prose, French and Russian intermingle to evoke nostalgia and cultural duality. These theoretical insights inform our understanding of the dual function of code-switching in literature: as a mirror of real-world bilingual practices and as a narrative strategy that enhances stylistic richness.

In multilingual literature, authenticity is not merely a matter of factual accuracy but a representation of genuine lived experience. Code-switching becomes a key marker of this authenticity, as it reflects the linguistic habits, cultural references, and emotional resonance of characters and narrators who exist between linguistic worlds. When authors integrate multiple languages into their texts, they often do so not for mere ornamentation, but to truthfully portray the complex linguistic environments in which their characters operate [11, p. 107]. Similarly, Andrei Makine, a French-Russian bilingual author, employs code-switching in his novel *Dreams of My Russian Summers* (*Le Testament Français*, 1995) to mark the duality of his narrator's identity. The use of French and Russian words mirrors the character's psychological division between two cultures and two histories. Phrases like *"ma petite Russie"* juxtaposed with Russian proverbs offer insight into the protagonist's hybrid identity and emotional ties to both worlds [12, p. 121].

The role of code-switching in such narratives is more than aesthetic; it is existential. The inclusion of multilingual utterances embodies the "authentic speech" of bicultural individuals, making the narrative more credible to both monolingual and multilingual readers [15, p. 21]. Scholars argue that the linguistic behavior of characters is often shaped by social and historical realities–exile, migration, diaspora–which makes code-switching a vital tool in depicting such experiences with fidelity [10, p. 48]. Furthermore, when bilingual writers use their non-dominant languages, they challenge the dominance of English in world literature, asserting the legitimacy of hybrid voices. This is particularly significant in postcolonial and diasporic narratives, where language serves not only as a means of communication but also as a site of resistance and identity assertion [2, p. 71]. In literary texts, stylistic code-switching can serve several purposes:

The insertion of foreign words can break the expected linguistic flow, introducing a new rhythmic cadence to the narrative. For example, in Vladimir Nabokov's *The Gift* (1963), the shift between Russian and English allows for musical variation in dialogue and introspection. The repetition of short Russian phrases like *"nu shto?"* and *"tak vot"* interrupts the

English narrative and adds a melodic beat reflective of the Russian speech pattern [14, p. 154].

This rhythmic element is especially pronounced in French-English literature, where French expressions are often used for lyrical or poetic effect. In Andrei Makine's prose, for instance, the shift to French in moments of emotional reflection intensifies the beauty and euphony of the sentence: *"J'étais dans une douce nostalgie"* ("I was in a gentle nostalgia") appears amid an English paragraph, adding a stylistic softness and lyrical quality [12, p. 87]. Authors also use code-switching to draw emphasis to certain words or phrases that might lack equivalent force in the primary language. In Nabokov's *Ada, or Ardor* (1969), he writes: "She was not just 'beautiful,' but *krasavitsa* – the word was fuller, riper" [14, p. 52]. Here, the Russian term carries cultural and sensual connotations that transcend the English adjective, highlighting the stylistic potential of the switch. Sometimes, a code-switch operates symbolically, signaling a transition in the character's mindset or setting. In bilingual texts, a shift from one language to another might accompany a change in time, space, or emotional state. In *Dreams of My Russian Summers*, French is used to express intimacy and cultural longing, while Russian marks realism or memory. The stylistic switch itself becomes a symbolic act [2, p. 156].

Vladimir Nabokov, one of the most linguistically versatile authors of the twentieth century, often blended English and Russian within his English-language novels. His strategic use of Russian terms operates at the level of character psychology, cultural specificity, and aesthetic pleasure. In *Ada, or Ardor* (1969), Nabokov writes:

"He uttered with trembling lips the Russian word *grust'*, untranslatable in English, meaning something more delicate than sadness and less morbid than melancholy" [14, p. 104]. Here, code-switching allows Nabokov to expose the semantic limits of English while simultaneously guiding the reader into the cultural texture of Russian emotion. The italicized word is not translated mechanically; instead, its meaning is emotionally unpacked, foregrounding the inadequacy of monolingual expression. Nabokov's approach aligns with what Fishman (1972) terms "stylistic intensification" through code-switching [8, p. 25], where the foreign term does more than decorate–it deepens the affective landscape of the prose.

French-Russian author Andrei Makine consistently navigates between French and Russian worlds in his novels, using code-switching to manifest the tension between cultural memory and identity construction.

In *Dreams of My Russian Summers* (1995), the narrator often recalls his grandmother's French stories amidst a Soviet childhood:

"She would speak of *liberté*, *âme*, and *poésie*, and I would feel the Russian winter melt a little" [12, p. 63].

The italicized French words carry ideological weight, contrasting the oppressive Soviet reality with French philosophical ideals. This juxtaposition allows Makine to dramatize the emotional exile his characters experience.

As Pavlenko (2006) suggests, such moments of code-switching function as "emotional anchors," connecting the speaker to a symbolic homeland [15, p. 124]. The switch is stylistic, yes, but also ideological, underlining resistance, memory, and longing.

This linguistic insertion is ironic–the imported phrase serves as a critique of imported values. As Heller (2007) notes, such instances reflect discursive struggles where language becomes a marker of ideological friction [10, p. 70].

In each of these examples, code-switching functions as a multidimensional device:

- Nabokov uses it to complicate emotion and highlight linguistic subtleties.
- Makine uses it to bridge memory and exile, crafting dual identities.

These authors demonstrate that code-switching in literature is not ornamental but essential–an integrated part of style, tone, and worldview. Their multilingualism is not merely biographical but formally embedded in the text itself.

One of the immediate effects of encountering code-switching in a literary text is the momentary disruption of fluency. Monolingual readers may exp erience disorientation or alienation when confronted with unfamiliar linguistic material. However, scholars such as Grosjean (1982) argue that this very disruption can enhance engagement, provoking a deeper interaction with the text's multilingual environment [9, p. 189].

For example, a reader encountering Nabokov's use of *grust'* (as discussed above) is not simply expected to "understand" the word but to contemplate its untranslatability, leading to a richer, more introspective reading experience. According to Kramsch (2009), this type of "foreignizing" strategy allows literature to maintain its cultural specificity while challenging the norms of linguistic homogenization [11, p. 67].

Readers who share the linguistic or cultural background of the characters in a bilingual narrative may experience moments of recognition and

affirmation. Pavlenko (2006) notes that bilingual readers often feel emotionally "rewarded" when they recognize and understand the embedded language, experiencing a deep sense of inclusion [15, p. 98].

Conversely, readers without this background might feel excluded, but such exclusion is often deliberate. As Sommer (1994) emphasizes, bilingual texts frequently "withhold meaning" as an act of resistance to cultural assimilation, placing the burden of understanding on the reader [18, p. 111]. This withholding can be politically charged, particularly in postcolonial and diasporic narratives where language becomes a site of power and struggle.

From a cognitive stylistic perspective, code-switching increases the processing load on the reader's mind. According to Carston (2002), the presence of multiple languages requires the reader to infer meaning across linguistic borders, employing background knowledge, contextual cues, and inferencing strategies [7, p. 44]. While this can slow down the reading process, it also leads to more complex interpretive acts.

Readers must ask not only *what* a word means but *why* it is in a different language. This question, when answered, often reveals the deeper stylistic or thematic purpose behind the switch, be it irony, cultural dissonance, emotional intensity, or identity assertion.

Code-switching can also establish a closer emotional connection between narrator and reader, particularly in first-person narratives. When a character switches to their "mother tongue," the moment is often charged with emotional significance, signaling vulnerability, nostalgia, or resistance.

For instance, in Makine's *Dreams of My Russian Summers*, the French words spoken by the narrator's grandmother (*liberté*, *âme*) take on a heightened emotional weight, offering comfort and cultural continuity [Makine, 1995, p. 63]. As Waugh (1984) notes, linguistic shifts can become markers of "narrative sincerity," producing what she calls discursive intimacy [Waugh 1984, p. 22].

Reader reception of code-switching is far from passive; it involves active decoding, cultural negotiation, and emotional resonance. Rather than excluding or confusing the reader, code-switching can enhance the aesthetic and ethical depth of a literary work. It positions the reader as a co-participant in the linguistic and cultural drama of the text, demanding both empathy and intellectual agility.

While code-switching in literature serves stylistic and narrative functions, it also carries ideological weight. It reflects and refracts cultural power dynamics, socio-political hierarchies, and the writer's own negotiation of identity within historical and linguistic systems. This section explores how code-switching can both resist and reinforce cultural ideologies, particularly in contexts of post-colonialism, diaspora, and language politics.

Pierre Bourdieu (1991) conceptualized language as a form of symbolic capital, meaning that certain languages and dialects possess more cultural legitimacy and authority than others [Bourdieu 1991, p. 55]. In bilingual texts, code-switching can highlight this disparity. For instance, when a Russian-speaking character in an English novel is forced to speak English in a court setting or academic environment, the narrative may subtly underscore the dominance of English as the global lingua franca–and the resulting marginalization of the character's native tongue.

This power dynamic is often explored in diasporic literature. In some texts, characters use English in public spaces but revert to Russian or French in intimate or emotional moments. This shifting not only delineates social spheres but also critiques linguistic imperialism, echoing Phillipson's (1992) concerns about English as a hegemonic force [Phillipson 1992, p. 112].

Code-switching can be a powerful act of resistance and cultural affirmation, particularly in post-colonial or post-Soviet contexts. Writers may deliberately retain their native languages within predominantly English texts to defy assimilation and assert linguistic sovereignty.

Tatiana Tolstaya, for example, often uses Russian idioms and proverbs untranslated within her English essays and stories, presenting them as culturally untranslatable and thereby reinforcing the uniqueness of Russian worldview [Tolstaya, 1997, p. 41]. As Anzaldúa (1987) argued in her influential work *Borderlands/La Frontera*, "ethnic identity is twin skin to linguistic identity" [Anzaldúa 1987, p. 59], and suppressing one often erases the other.

In this way, code-switching becomes not just a stylistic choice, but a political stance–a means of preserving cultural memory and resisting linguistic homogenization.

Andrei Makine's novels, written in French but loaded with Russian themes, exemplify hybrid authorship. His characters often embody dual cultural allegiances, and their internal monologues shift subtly between languages even when written in one. This duality reflects what Bhabha (1994) terms the "third space" of enunciation–a cultural interstice where new identities are forged [Bhabha 1994, p. 55].

In literature dealing with migration or exile, language becomes a repository of memory. Switching to the mother tongue often marks a moment of temporal or emotional regression. In this context, code-switching does not only signal present identity but invokes historical trauma or nostalgia.

Ideologically, code-switching functions as both a mirror and critique of cultural power structures. It brings to the forefront issues of linguistic identity, postcolonial resistance, and memory politics. By weaving different linguistic threads into a single narrative, authors assert a vision of the world that is plural, contested, and deeply textured.

This study has explored the multifaceted role of code-switching in literature, emphasizing its contribution to both authenticity and stylistic expressiveness. Through the analysis of bilingual works, particularly those incorporating English, Russian, and French, we have seen how code-switching enhances the narrative depth of texts by adding cultural resonance, emotional intensity, and a unique form of linguistic creativity.

Moreover, code-switching often underscores the fragmentation of identity, particularly in post-colonial or diasporic literature. It exposes the tensions between belonging and alienation, home and exile, and tradition and modernity. In these contexts, code-switching becomes a form of linguistic resistance, a challenge to monolingualism and cultural imperialism [1, p. 63].

Conclusions. Additionally, exploring the cognitive effects of code-switching on readers remains an open avenue for research. While studies have investigated the linguistic and sociocultural implications of switching, less attention has been paid to the neurological and cognitive processes involved in the reception of bilingual texts. Understanding how readers process and respond to code-switching could further illuminate its impact on reading practices and literary interpretation. Finally, code-switching holds significant implications for the field of literary studies. It challenges traditional notions of authenticity, linguistic purity, and literary form. By examining bilingual and multilingual works through the lens of code-switching, scholars are better able to appreciate the linguistic and cultural richness of global literature. As literature continues to reflect the complexities of global migration, cultural hybridity, and multilingual identities, code-switching offers a critical tool for understanding the evolving relationship between language, identity, and literature in the 21st century.

Bibliography:

1. Anzaldúa G. Borderlands/La Frontera: The New Mestiza. Aunt Lute Books, 1987.
2. Ashcroft B., Griffiths G., Tiffin H. The empire writes back: Theory and practice in post-colonial literatures. Routledge, 1989.
3. Bakhtin M.M. The Dialogic Imagination: Four Essays. University of Texas Press, 1981.
4. Bhabha H.K. The Location of Culture. Routledge, 1994.
5. Bhatt R. M. Language rights. In S. May & N. H. Hornberger (Eds.), Encyclopedia of language and education (2nd ed.), Vol. 1, 2008, pp. 275-286.
6. Bourdieu P. Language and Symbolic Power. Harvard University Press, 1991.
7. Carston R. Thoughts and Utterances: The Pragmatics of Explicit Communication. Blackwell, 2002.
8. Fishman J.A. Language and social context: Selected readings. Penguin Books, 1972.
9. Grosjean F. Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism. Harvard University Press, 1982.
10. Heller M. Bilingualism as ideology and practice. In M.Heller (Ed.), Bilingualism: A social approach. Palgrave Macmillan, 2007, p. 1-22.
11. Kramsch C. The Multilingual Subject: What Language Learners Say About Their Experience and Why It Matters. Oxford University Press, 2009.
12. Makine A. Dreams of My Russian Summers. HarperCollins, 1995.
13. Myers-Scotton C. Social motivations for codeswitching: Evidence from Africa. Oxford University Press, 1993.
14. Nabokov V. The Gift. Vintage International, 1989.
15. Pavlenko A. Bilingualism and Emotion. Cambridge University Press, 2006
16. Phillipson R. Linguistic imperialism. Oxford University Press, 1992.
17. Poplack S. Sometimes I'll Start a Sentence in Spanish Y Termino en Español: Toward a Typology of Code-Switching. Linguistics, 18(7), 1980, p. 589-618.
18. Sommer D. Foundational Fictions: The National Romances of Latin America. University of California Press, 1994.
19. Waugh L. The Politics of Code-Switching. Language and Society, 13(1), 1984, p. 17-34.
20. Zentella A.C. Growing Up Bilingual: Puerto Rican Children in New York. Blackwell, 1997.

Нуралієва С. Г. РОЛЬ ПЕРЕМИКАННЯ КОДУ У СТВОРЕННІ АУТЕНТИЧНОСТІ І СТИЛІСТИЧНОЇ ВИРАЗКОВОСТІ

У цій статті розглядається роль перемикання кодів між англійською, російською та французькою мовами у літературі, з упором на твори таких двомовних авторів, як Володимир Набоков, Андрій Макін та Тетяна Толстая. У ній досліджується, як перемикання кодів функціонує як стилістичний прийом, який посилює автентичність та емоційний резонанс літературних текстів. У статті стверджується, що перемикання кодів – це не просто лінгвістичне явище, а складний інструмент оповідання, який відображає культурну ідентичність, соціально-політичні контексти та емоційну глибину в літературних творах. За допомогою аналізу ключових літературних прикладів дослідження підкреслює важливу роль багатомовності у формуванні оповідання та сприяння більш глибокій взаємодії з текстом. Надаючи теоретичну основу та докладні тематичні дослідження, ця стаття робить внесок у розуміння двомовності та її впливу як на структуру, так і на сприйняття літературних творів. Перемикання кодів функціонує як найважливіший маркер автентичності у двомовних текстах, допомагаючи зображати складні культурні ідентичності з нюансами та щирістю. Це дозволяє письменникам вловлювати лінгвістичну гібридність реальних життєвих контекстів, пропонуючи точніше та емоційно резонансне літературне уявлення двомовного досвіду. Хоча перемикання кодів часто є маркером справжності в літературі, воно також виконує значну стилістичну функцію. Автори стратегічно чергують мови, щоб створити ритм, іронію, акцент чи символічний контраст. Це стилістичне використання перетворює чергування мов на літературний прийом, збагачуючи естетичний вимір тексту та пропонуючи тонкий спосіб передачі багатошарового змісту. Стилістичне розгортання перемикання кодів у літературних текстах як служить намірам письменника; воно також активно залучає читача до процесів інтерпретації, узгодження та афективної реакції. Сприйняття читача формується безліччю змінних, включаючи мовну компетентність, культурне тло і навіть ідеологічне позиціонування. У статті розглядається, як перемикання кодів ускладнює та збагачує акт читання.

Ключові слова: *кодове перемикання, білінгвізм, автентичність, стилістичний прийом, літературний аналіз, мова та ідентичність, багатомовність.*

UDC 81.42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/38

Javadova Ulkar Ya.
Azerbaijan University of Architecture and Construction

INFLUENCE OF AMERICAN GENDER DISCOURSE ON THE SEMANTIC FIELD OF THE "GENDER" CONCEPT OF AZERBAIJANI DISCOURSE

The article analyzes the problem of the influence of American discourse on the formation of the semantic field of the concept of "gender" in various world national discourses, in particular on the formation of a similar conceptual field of the Azerbaijani media discourse, scientific discourse, etc. It is known that the American discourse is the flagship of global discourse, thus being a kind of newsmaker predetermining the agenda of global political and social life. It is known that American discourse is the flagship of global discourse, thus being a kind of newsmaker predetermining the agenda of global political and social life. It is ideologically significant changes occurring in the American discourse that have the opportunity to influence the formation of various subdiscourses. The interdiscursive nature of the gender concept makes it a significant component of a variety of subdiscourses, especially public, political, virtual (in the context of social media discourse), media and many other subdiscourses. In this regard, it is enough to recall that the development of American gender linguistics has had a major impact on the formation of global gender discourse, and the latter in turn has set the tone for many ideological transformations of global gender discourse. American linguists and philosophers, such as S. Perkins, author of the theory of androcentricity of language, R. Lakoff, author of the theory of feminist critique of language, and J. Butler, author of the theory of performativity, are (metaphorically speaking) 'godmothers' of many linguistic transformations in different languages of the world, including Azerbaijani gender discourse and gender terminology of the Azerbaijani language.

Based on the research conducted within the framework of this article, it can be concluded that, at present, it is the American gender discourse that is the flagship of changes and development of global gender discourse, which inevitably elevates it to the status of a concept-maker, a predeterminer of global changes in the semantic field of this discourse. In particular, Azerbaijani gender discourse, despite the rather conservative attitude of the society, did not stay away from the queer-ideological mainstream, the contours of which were and continue to be defined by the American gender discourse.

Key words: *American gender discourse, Azerbaijani language, semantic field, "Gender" concept.*

Statement of the problem. The article tries to identify the correlation between ideological transformations in the American and global gender discourse, as well as in its local manifestations in the format of national gender discourses. The question formulation also requires a proper explanation of the ideological prerequisites for the change in the semantic core of the concept "gender" and its growth with new unconventional micro-concepts, which were verbalized after the adoption of a new ideological doctrine associated with the updated gender policy of the American discourse. It was the latter (American discourse) that gave impetus to many semantic shifts in the global gender concept, on the basis of which, for almost two whole decades, the core of the concept has been characterised by female-male relations and the problem of the realisation of social sex (gender). In recent years, the semantic core of the concept has been enriched with notions of binary gender identity.

Analysis of recent research and publications. It is known that the problem of discourse has been and continues to be the object of diverse research over the past several decades. Among the researchers of the problem of discourse, I would like to note the names of T. van Dijk, M. Foucault, D. Shriffin, J. Guillaume, D. Maldidier, M. Jorgensen, L. Phillips and many other outstanding researchers. In the works of Azerbaijani authors (such as: A. Mammadov, F. Veysalli, A. Abdullayev and many others) various linguistic, linguo-cognitive approaches to the study of discourse are proposed. As for the degree of development of genderology, including gender linguistics, then, undoubtedly, we can name the names of O. Esperson, Sh. Gilman, R. Lakoff, D. Tannen and many others.

Among the Azerbaijani scientists involved in various aspects of genderology and gender linguistics, the names of K. Aghayeva, E. Mollaeva, Sh. Kasimova, K. Aliyeva and many others can be especially mentioned. However, it should be noted that the latest trends in the development of gender discourse have not been sufficiently studied in Azerbaijani linguistics. This is probably due to the conservatism of Azerbaijani society, which avoids taking into account the traces of the influence of the new queer ideology. Based on the above, it can be said that, unfortunately, the degree of influence of American gender discourse on Azerbaijani gender discourse has not been thoroughly studied to this day, and this problem has not been studied either within the framework of national linguistics or in Azerbaijani genderology in general.

Task statement. The purpose of the article is to determine the degree of active influence of the American gender discourse directly on the Azerbaijani discourse, as well as to compare the semantic fields of this type of borrowings, identify possible semantic differences. Based on this, the methodology of the studies presented within the framework of this article covers such linguistic methods as the comparative-contrastive method, the method of conceptual analysis.

Outline of the main material of the study. It is known that, in the modern world, English is the language of globalization, and American socio-political discourse, due to its special position, is a predeterminant of certain changes in global terminology. In this context, it is quite natural that over the past few decades, gender terminology and, in general, the semantic field of the global gender concept have been significantly influenced by the American gender discourse to a greater or lesser extent. As a logical consequence of this, in many national gender discourses, borrowings from the actively progressing American gender discourse appear more and more frequently.

Suffice it to recall that even the term ‘gender’ was introduced into scientific circulation in the American scientific discourse: in 1958, one of the leading psychoanalysts of his time, Professor Robert Stoller of the University of California, proposed to use a new term, “gender”, as an alternative to the term ‘sex’, which denoted the social interpretation of biological sex [18]. It was this step that marked the beginning of a new era in the study of the problem of the sex (gender) identity of a person, including the problem of its verbal representation. The term ‘gender display’ also appeared thanks to the American scientific discourse: the author is the American sociologist Irving Goffman [11].

The mechanism of gender identity representation directly in the process of interpersonal communication was meant under the term ‘gender display’. According to I. Goffman and his colleagues, the wide range of different forms of gender identity realization includes appearance, manner of conversation, speech features, timbre of voice, and body language (gesticulation and facial expressions) of this or that person [11]. Due to the rapid development of American gender science, the term gender display has quickly gained popularity not only in American scientific discourse but also partly in the media subdiscourse of this discursive space.

«*If gender be defined as the culturally established correlates of sex, then* ***gender display*** *refers to conventionalized portrayals of these correlates.*» [11]; «*What is Gender Display*» [23].

In the Azerbaijani language, an attempt (in our opinion, not quite successful) was made to calque the borrowed term. Thus, instead of the supposed calque *gender displeyi*, in Azerbaijani gender linguistics, gender linguistics in general, some researchers preferred to use not quite the successful translation of the terminological phrase*: gender mənsubiyyəti* (see for example: [9, p.11]).

Taking into account that the literal translation of the calcified terminological word combination means “belonging”, it is quite expected that the choice of this word can cause doubts. The authors of the study in the descriptive part of the decoding of the semantic load of the term indicate that, *gender mənsubiyyəti* is the Azerbaijani alternative of the term *gender display*. If it were not for this fact, it would be partly possible to assume that the authors point to the semantic field of another term (this translation does not fit the place of its use).

Even monitoring of the gender scientific literature gives grounds to think that it would be quite preferable to leave the second component of the terminological word combination unchanged. Thus, for example, the famous Azerbaijani gender scientist K.Agayeva in her research uses this terminological phrase as an analogue of the concept of gender belonging and gender identity. “*Ailədə qohumların rolu onların ... gender mənsubiyyətinə görə təyin olunur.”* (*“The roles of relatives in the family are determined by their ... gender belonging.”)* [1, p.28].

In other words, scientists under this phrase mean sex-gender belonging (in the specified context) of family members, but in no way manifestations of their masculine or feminine qualities in the process of communication, i.e., features of their speech, body language and appearance. K. Agaeva repeats

this approach using the terminological phrase *gender mənsubiyyəti* several times in the monograph [1, p.82]. From our part, we note that the term *gender mənsubiyyəti* in the author's research is used adequately to its semantic load, unlike those cases where the term *mənsubiyyət* (belonging) is used as a calque of the neologism *displey* (display).

We would like to recall that the gender display does not include information about a person's sex/gender identity, but a range of data about his or her positioning as a man or a woman (or a carrier of a non-binary identity), about the format of self-representation in this way. Different interpretations of the term *gender mənsubiyyəti* can be traced in other scientific works, as well as documents [3, p.24] of non-governmental organizations.

Sometimes, by making a choice in favour of already 'familiar' terminological units, terminologists can create situations similar to those described above. In these kinds of situations, an unsuccessful choice of a word during calquing distorts the whole terminological load of a word combination and creates one of the most unacceptable, undesirable situations in terminology – a situation of polysemy or even homonymy of a terminological word combination. The absurdity of the situation also lies in the fact that, in fact, the term *mənsubiyyət* is not a native Azerbaijani (in other words, genetically, Turkic) word either but is a borrowing from Arabic.

It is known that the term genderlect, which is actively replicated in Western scientific literature and mass media and is directly related to linguistics, was also introduced into scientific discourse by American scientific discourse. The author of the term, which denotes the differentiation of female and male communication styles, is a famous American genderologist, professor of linguistics Deborah Tannen [19, p.433]. In general, American scientific and gender discourse has again been involved in the semantic branching of the semantic field of the gender concept. In recent years in Azerbaijani scientific discourse the use of this term is gaining more and more momentum: *"... tədqiqatçılar qadın dili ilə kişi dilini fərqləndirməkdən ötrü genderlekt terminini istifadə etməyi məsləhət görürlər" ("...researchers recommend using the term genderlect to distinguish between feminine and masculine language")* [2, p.8]; *"... "genderlekt" anlayışı əbəs yerə yaranmamışdır"("... the concept of "genderlect" did not arise in vain")* [6, c.58]. It is important to note that, due to its specificity, this term is used less in other institutional discourses.

Another gender term, *sexism,* also appeared thanks to American feminists, specifically one of the activists of this movement – Pauline M. Leet [16, p.3-16]. It is she who, in her acclaimed work devoted to the severe consequences of gender asymmetry, equates the privileged position of men and the dependent position of women with the relations within the framework of racial segregation and calls it (this format of attitude towards women, in general) sexism.

It is worth noting that, unlike the above-mentioned term (genderlect), the neologism *sexism* has taken root quite quickly in the Azerbaijani language and has gained a wide (multidiscursive) spread. This term is used actively not only in Azerbaijani scientific discourse but also in media discourse, political discourse and public discourse. For example, in Azerbaijani scientific discourse: *"Seksizm ... diskriminasiyalı dünya mənzərəsinin üzə çıxarılmasına kömək edir." ("Sexism ... helps to reveal a discriminatory worldview.")* [13, p.72]; Also in Azerbaijani media discourse: *"Təşkilat ... seksizm iddiaları ilə üzləşib" ("The organization ... has faced allegations of sexism")* [21], in Azerbaijani socio-political discourse: *"Bəzən seksizm ... yumorla ifadə edilir" ("Sometimes sexism is expressed ... through humor")* [15, c.7].

One of the important indicators of the fact that this or that borrowed neologism has successfully adapted to a new language environment is the fact that the given word grows some word-formation or associative paradigm. In this context, it is enough to recall the associative series: sexism – sexist (noun) – sexist (adjective).

"Seksist dil ... seksist davranışı gücləndirir" ("Sexist language ... reinforces sexist behavior") [15]; "Tramp seksistdir" ("Trump is sexist") [20].

Such terminological phrases as gender roles and gender identity also appeared and became popular thanks to the American gender discourse. It is known that the famous American psychologist and sexologist J.W. Money contributed significantly to the revolutionary changes in this field (gender studies), which we are witnessing today [12]. 'Dr Money coined the terms "gender identity" to describe the internal experience of sexuality and "gender role" to refer to social expectations of male and female behaviour' [5]. The mentioned terminological word combinations have been actively used only in the last two decades, which gives grounds to consider them relative neologisms for Azerbaijani scientific discourse.

"Con Moni gender rollarının və identikliyin başa düşülməsinə töhfələr verdi." ("John Money contributed to the understanding of gender roles and identity.") [8, p.6]; *"Gender identikliyi insanın özünü hansı cinsə aid etməsi ilə ifadə olunan hissdir"*

("Gender identity is the feeling expressed by a person's gender belonging") [14, p.10].

It is noteworthy that in the last few years these terminological neologisms have managed to penetrate into the active vocabulary of Azerbaijani media discourse. "Gender rolları öyrənilir ... və zamanla dəyişir" ("Gender roles are being learned... and changing over time") [4]; "Bu çağırışlardan biri də ... gender identikliyi zəminində istənilən ayrı-seçkiliyə ... bağlı olub" ("One of these calls ... was related to any discrimination on the basis of gender identity") [7].

It should be noted that, as in American discourse, in Azerbaijani gender discourse the terms sex and gender sometimes tend to be interchanged. This peculiarity can be traced in the example of the calque of the above terminological word combination (gender identity 'gender identity'), Cinsi identiklik – the literal translation of the latter means 'gender identity'.

"Cinsi identiklik hər bir insanın özünü cəmiyyətdə mövcud olan cinsi obraz və nümunəyə həm zahirən, həm də daxilən bənzətməsini nəzərdə tutur." ("Gender identity refers to each person's identification with the sexual image and role model that exists in society, both externally and internally".) [14]. As we have indicated above, in American discourse also everywhere we can ascertain multiple facts of parallel use of the terms sex and gender. Although it was American scientific discourse that first distinguished these concepts. See examples: 'Ryan Reynolds Confirms Sex of His 4th Baby With Wife Blake Lively' [17]; 'Ryan Reynolds is apparently in the doghouse with his wife after revealing the gender of their second child.' [23]. In this context, the parallel use by Azerbaijani genderologists of the terminological word-combinations "gender identikliyi" (literal translation: gender identity) and "cinsi identiklik" (literal translation: gender identity) does not look like something out of the ordinary.

Conclusion. Based on the research conducted within this article, it can be concluded that at this stage of the development of gender studies, American academic discourse is the flagship of change in the terminological space of gender linguistics. On this basis of the research, we can also conclude that American scientific discourse has a strong influence on Azerbaijani gender linguistics, including the process of enriching the national gender discourse with new concepts and terminology. The study also revealed the facts of not quite successful, even, one can say, (in the semantic aspect) incorrect borrowings. In addition, we can conclude that Azerbaijani gender studies and gender linguistics in particular should follow the development trends of American gender studies, and the vocabulary of Azerbaijani gender linguistics should correspond to the global gender terminology. For this purpose, the process of borrowing gender terms should take place under the direct supervision of comparativist linguists.

Bibliography:

1. Ağayeva, K. Etika və gender: sosial-əxlaqi davranışın təhlili. Bakı, "Sabah", 2007, 196 s.
2. Ağayeva, K. Qadin və kii dilinin gender tədqiqati: Azərbaycan ədəbi nümunələrində seksizm. "Gender Problemi və Müasir Azərbaycan" respublika elmi konfransının materialları. Bakı: "Azərbaycan Universiteti". 23 Noyabr, 2018, s. 7-13.
3. Biznes və İnsan Hüquqları üzrə Rəhbər Prinsiplərin GENDER PARAMETRLƏRİ, Bakı: BMT nəşri, 73 s.
4. Cabbarlı, N. Gender Bərabərliyi Nə Deməkdir? AzerMDS, 21 dekabr 2021, https://www.azermds.org/en/blog/article/71/gender-beraberliyi-ne-demekdir
5. Carey, B. John William Money, 84, Sexual Identity Researcher, Dies. The New York Times, 11 july, 2006. URL: https://www.nytimes.com/2006/07/11/us/11money.html
6. Cəmilli, F. Qadin emosionalliği – qadin və kişi nəsrinin dilini fərqləndirən əsas xüsusiyyət kimi. Azərbaycan filoloji fikri çağdaş tədqiqatlarda, Respublika elmi konfransının materialları, Bakı: "BDU", 2023, s. 52-59. URL: https://surl.li/wyxiry
7. Əliyeva, S. LGBTQI+ Azərbaycan qanunlarında necə əks olunub? Abzas, 23 January 2022. URL: https://surl.li/rrmbcz
8. Əliyeva, S. N. Müasir dövrdə gender münasibətlərinin psixoloji xüsusiyyətləri, Elmlər doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı: "ADPU", 2024, 39 s.
9. Gender bərabərliyinin əsasları, 239 s. URL: https://surl.li/plisjn
10. Goffman E. Gender Display. Gender Advertisements: Studies in the Anthropology of Visual Communication, 1978. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-349-16079-2_1
11. Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life. — University of Edinburgh Social Sciences Research Centre, 1959. URL: https://surl.li/suaslc
12. Goldie, T. The Man Who Invented Gender engaging the ideas of John Money, Vancouver: UBC Press, 2014, 17 pp. URL: https://www.ubcpress.ca/asset/9338/1/9780774827928.pdf

13. Qasimova, Ş. Cins kateqoriyasinin koqnitiv təhlili. Dil və ədəbiyyat, Bakı: “BDU”, 2019, № 4, s. 70-73.
14. Mollayeva E. Gender sosiallaşmasının mahiyyəti və müasir konsepsiyalarda ona yanaşmalar. Məktəbəqədər və ibtidai təhsil. 2021. № 2 (235), s. 9-20.
15. Seksizm: onu gör, ona ad qoy, onu dayandir! Bakı: “Avropa İttifaqı nəşri”, 2019, 24 s. URL: https://rm.coe.int/sexism-a5-aze-02-march/native/1680a5c138
16. Shapiro, F. R. Historical notes on the vocabulary of the women’s movement. American Speech, Durham: “Duke University Press”. 1985. № 60 (1), pp. 3-16.
17. Siwak, M. Ryan Reynolds Confirms Sex of His 4th Baby With Wife Blake Lively. Us Weekly, July 27, 2024. URL: https://surl.li/phkwhx
18. Stoller, R.J. Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity, 1968. URL: https://archive.org/details/sexgenderondevel0000stol
19. Tannen, D. Genderlect Styles. A First Look at Communication Theory (the 10th Edition). New York City: “McGraw Hill”, 2019, pp. 384-395. URL: https://www.afirstlook.com/docs/genderlect.pdf
20. Tramp seksistdir, Putin qadınlara hörmət etmir – KLİNTON. Gündəm xəbər, 9 sentyabr, 2017. URL: https://surl.li/hultpb
21. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı qurum daxilində “rasizm, seksizm və korrupsiya” iddiaları ilə üzləşib. Yeni Musavat, 18 YANVAR, 2019. URL: https://surl.li/htiuod
22. What is Gender Display. IGI Global, 2021. URL: https://surl.li/ixmjjh
23. Zimmerman, P. Ryan Reynolds Confirms He Welcomed a Daughter With Blake Lively. ABC News, November 3, 2016. URL: https://surl.lu/abpzxd

Улькер Джавадова Я. ВПЛИВ АМЕРИКАНСЬКОГО ГЕНДЕРНОГО ДИСКУРСУ НА СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ГЕНДЕРНОГО» КОНЦЕПТУ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОГО ДИСКУРСУ

У статті аналізується проблема впливу американського дискурсу на формування семантичного поля концепту «Гендер» у різних світових національних дискурсах, зокрема на формування подібного концептуального поля азербайджанського медійного дискурсу, наукового дискурсу тощо. Відомо, що американський дискурс є флагманом глобального дискурсу, тобто своєрідним ньюсмейкером, який визначає порядок денний світового політичного та суспільного життя. Відомо, що американський дискурс є флагманом глобального дискурсу, тобто своєрідним ньюсмейкером, який визначає порядок денний світового політичного та суспільного життя. Саме ідеологічно значущі зміни, що відбуваються в американському дискурсі, мають можливість впливати на формування різних субдискурсів. Інтердискурсивний характер гендерного концепту робить його вагомою складовою різноманітних субдискурсів, насамперед громадського, політичного, віртуального (в контексті дискурсу соціальних мереж), медійного та багатьох інших субдискурсів. У зв'язку з цим достатньо згадати, що розвиток американської гендерної лінгвістики справив значний вплив на формування глобального гендерного дискурсу, а останній, у свою чергу, задав тон багатьом ідеологічним трансформаціям глобального гендерного дискурсу. Американські лінгвісти та філософи, такі як С. Перкінс, автор теорії андроцентричності мови, Р. Лакофф, автор теорії феміністичної критики мови, та Дж. Батлер, автор теорії перформативності, є, образно кажучи, «хрещеними матерями» багатьох мовних трансформацій у різних мовах світу, в тому числі азербайджанського гендерного дискурсу та гендерної термінології азербайджанської мови.

На основі дослідження, проведеного в рамках цієї статті, можна зробити висновок, що наразі саме американський гендерний дискурс є флагманом змін і розвитку глобального гендерного дискурсу, що неминуче підносить його до статусу концепт-мейкера, зумовлювача глобальних змін у семантичному полі цього дискурсу. Зокрема, азербайджанський гендерний дискурс, незважаючи на досить консервативне ставлення суспільства, не залишився осторонь квір-ідеологічного мейнстріму, контури якого визначав і продовжує визначати американський гендерний дискурс.

Ключові слова: *американський гендерний дискурс, азербайджанська мова, семантичне поле, концепт «гендер».*

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

UDC 81`25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/39

Boiko Ya. V.
Kyiv National University of Technologies and Design

STRATEGIES AND TECHNIQUES IN SUBTITLING

This study explores subtitling as a vital and complex form of audiovisual translation, emphasizing the combination of linguistic accuracy, cultural sensitivity and technical precision required in the subtitling process. Subtitling, as interlingual communication, goes beyond direct translation – it requires conveying spoken dialogue, visual cues, and cultural nuances through concise, synchronized on-screen text. The research focuses on the core strategies employed by professional subtitlers to navigate the challenges, including adaptation, compression, foreignization, and domestication. These strategies function as overarching frameworks that guide the decision-making process when subtitling idiomatic expressions, humour, culture-specific references or emotionally charged language. To operationalize these strategies, subtitlers rely on a variety of techniques essential for tailoring the original message to the subtitle format, which is limited to two lines, a set number of characters and brief screen time; this demands skillful distillation of the core message while preserving the speaker's tone, intention and emotional depth. The study also highlights the subtitler's dual role as both a linguistic and cultural mediator, responsible for ensuring that the subtitling is not only accurate and readable but also emotionally resonant and culturally appropriate. This mediation is particularly important in contexts where language reduction is necessary, such as in fast-paced dialogue, action scenes or humour that relies on cultural knowledge. By analyzing real-world examples and contextual applications of these strategies and techniques, the research offers valuable insights into the dynamic and interpretive nature of audiovisual translation. It emphasizes the cognitive demands placed on subtitlers, who must simultaneously process auditory, visual and textual information while making rapid decisions about how best to convey meaning within the constraints of the medium.

Key words: *audiovisual translation, adaptation, compression, foreignization, domestication, semantic accuracy, cultural relevance, technical precision, cognitive efficiency, space and time constraints, cross-cultural communication.*

Statement of the problem. The translation of audiovisual content has become an essential component of cross-cultural communication in the context of rapidly globalizing media consumption. Among the primary types of audiovisual translation, subtitling and dubbing are the most common, each presenting distinct methodological challenges and requiring different interpretive approaches. This article focuses on subtitling, which has gained prominence in recent decades due to its cost-effectiveness, speed of production and wide applicability across various media platforms, making it a crucial tool for overcoming language barriers in foreign-language films, television programs and online content.

The growing importance of subtitling is further amplified by the expansion of streaming platforms such as Netflix, YouTube and Amazon Prime Video, which cater to a global, multilingual audience. As subtitling has moved beyond traditional cinema and television to include digital platforms like online tutorials and social media content, new challenges have emerged for subtitlers. These challenges include managing varying linguistic registers, adapting cultural nuances and ensuring clarity while adhering to space and time constraints.

Despite the increasing relevance of this field, a comprehensive understanding of the strategic and technical aspects of subtitling remains underdeveloped. Therefore, the study of strategies and techniques in subtitling is both timely and essential, offering valuable insights for professionals involved in translation, media production and language education.

Analysis of recent research and publications. Over the past two decades, the field of audiovisual translation has experienced rapid academic growth, with subtitling emerging as a significant area of scholarly inquiry. Researchers have examined subtitling from various perspectives, including linguistic, cognitive, cultural and technical angles, aiming to better understand the methodologies and challenges associated with this unique form of interpreting.

The translation of audiovisual content has been widely explored in recent research, with significant contributions from various scholars. Gambier and Pinto discuss the theoretical and methodological challenges in audiovisual translation, stressing the need for an integrated approach to translation theory that considers both linguistic and visual components [2]. Abdelaal emphasizes the challenges in subtitling culture-bound terms, proposing strategies to address these difficulties while ensuring quality translation [1]. Noureldin further addresses the subtitling of culture-bound terms, exploring strategies for maintaining clarity and relevance across different languages [4]. Malenova explores the transition from traditional translation to transcreation in subtitling, highlighting how creative adaptation can maintain the essence of the original while catering to cultural nuances [3].

Other scholars have examined subtitling in the context of semiotic cohesion, readability and cognitive processing. Valdeón highlights the latest trends in audiovisual translation, focusing on the impact of technological advancements such as automatic speech recognition and cloud-based platforms [9]. Orero discusses the importance of visual and textual alignment in subtitles [5], while Seerig investigates the specificities of subtitling, offering insights into the unique challenges posed by audiovisual content [6]. Research by Shermukhamedova focuses on the pragmatic features of audiovisual translation, exploring the contextual and cultural nuances that subtitlers must navigate [7]. Ünsal adds to this conversation by examining the subtitling process, particularly the challenges of preserving the emotional and narrative weight of audiovisual content [8]. The work of Orero on subtitle readability and viewer comprehension has provided practical guidelines that are now widely adopted in the subtitling industry [5].

Despite the growing importance of subtitling in today's multimedia environment, its strategic foundations remain insufficiently explored. Previous research has primarily focused on isolated aspects such as temporal synchronization, linguistic adaptation and cultural localization. However, a comprehensive system of subtitling strategies that addresses both linguistic and visual dimensions of this mode of translation is still lacking. This study proposes a set of key strategies aimed at achieving semantic accuracy, cultural relevance, visual clarity and effective audience engagement. The findings may be of practical value to subtitlers, educators, translators and media professionals operating within increasingly globalized and multimodal communication contexts.

Task statement. The purpose of the article consists in conducting a comprehensive analysis of identifying effective strategies and techniques used in subtitling for conveying meaning, preserving cultural context and ensuring clarity within the constraints of audiovisual translation.

Outline of the main material of the study. Subtitling is a complex process that goes beyond simply converting spoken dialogue into written text. It requires subtitlers to condense language, synchronize text with visuals and maintain the tone, context and intent of the original content within strict spatial and temporal constraints. Subtitlers face challenges such as limited screen space, character count and subtitle exposure time, which must align with the viewer's reading speed and the video's pacing. Unlike dubbing, which focuses on lip-sync and oral performance, subtitling demands multimodal awareness, understanding the interaction between sound, image and text. Subtitlers must also reduce redundancies, simplify speech patterns, adapt culture-specific elements and make decisions on which parts of the message to preserve or omit, ensuring the result is readable, natural and synchronized.

The subtitling process is multifaceted, involving an interplay of linguistic, technical and cognitive dimensions, each of which plays a vital role in overcoming the complex challenges of meaning transfer across languages and cultures.

From a *linguistic* perspective, subtitlers must navigate the challenges of language reduction, simplifying complex expressions while maintaining the essence of the original message. This includes dealing with cultural references, idiomatic expressions and humour, which may need to be adapted or localized for the target audience. The subtitler's role is to ensure that the subtitled text remains faithful to the original while being easily readable and comprehensible to viewers.

From a *technical* perspective, subtitlers are required to adhere to certain limitations, such as character counts per line and the time duration each subtitle stays visible on screen. These constraints demand precise timing and synchronization to ensure that subtitles align with the dialogue and match the

rhythm of the visuals. Additionally, aspects like subtitle formatting, font selection and layout play a crucial role in readability and the overall viewer experience, requiring careful consideration.

From a *cognitive* perspective, subtitling requires the ability to quickly process both the linguistic and visual elements of the content. Subtitlers must simultaneously listen to the spoken dialogue, analyze its meaning and present the subtitling in a format that is both concise and contextually appropriate. This cognitive load is compounded by the need to keep pace with the audiovisual content, making subtitling a unique interpretive challenge that demands multitasking and rapid decision-making.

The study proposes an integrated approach to subtitling that combines core strategies – *compression, adaptation, foreignization* and *domestication* – to address linguistic, cultural and technical challenges. These strategies are supported by practical techniques such as *equivalent translation, concretization, generalization, explication, elimination, modulation* and *syntactic restructuring*. Together, they form a comprehensive framework that ensures subtitles are accurate, culturally appropriate and technically efficient. By focusing on the most effective methods, this approach meets the demands of an increasingly multilingual and multimedia-driven environment, promoting clarity, engagement and a seamless viewer experience.

Compression, as a general strategy, involves the concise reduction of content while maintaining the essential meaning and essence. This approach ensures that subtitles fit within the strict time and space constraints of audiovisual media. Applying compression strategy requires adherence to these constraints, as viewers must read and understand the subtitles within a limited time while simultaneously following the visual content. Subtitlers must skillfully shorten the text without losing its core meaning, ensuring that the subtitling remains concise, understandable and faithful to the original message. This process involves specific techniques to address key challenges in subtitling – such as simplifying dialogue, preserving the essence of the original message and meeting temporal and spatial constraints.

The challenge of ***maintaining meaning within a limited space*** is central to subtitling. To overcome this, subtitlers condense spoken sentences into concise written forms while preserving the core message. This involves eliminating contextually understood information, without distorting the intended meaning. For example, in The Godfather (1972), Michael Corleone's line, '*I just wanted to let you know that I've been thinking about what you said yesterday*', can be simplified by removing the redundant phrase 'I just wanted to let you know that', making the dialogue more concise without losing its core meaning. The line then becomes 'Я думав про те, що ти сказав', preserving the essential message while fitting within the space-time constraints and ensuring clarity and brevity.

The challenge of ***redundancy in speech*** arises from the frequent use of filler words, repetitions or hesitations like 'um', 'you know' or 'like', which don't add meaning in casual speech and can take up valuable space. For example, in *Friends* (1994–2004), Joey's line, '***Well, you know, I was just kind of thinking, maybe we could go out sometime?***' can be simplified in Ukrainian subtitling to **'**Хочеш піти кудись?' By eliminating unnecessary verbal hesitations and fillers like 'you know' and 'kind of', the subtitle becomes more direct and easier to read, while still maintaining the original intent of the dialogue.

The challenge of ***simplifying complex or technical speech*** arises when film or television dialogue includes long, intricate sentences or technical jargon that are difficult to fit within the limited space and time of subtitles. To overcome this, subtitlers eliminate and restructure the syntax to simplify complex phrases while preserving the core meaning. For instance, in The Matrix (1999), Morpheus says, *'I'm not sure if this is going to work, but let's try it anyway'*. This can be reformulated in Ukrainian as 'Давай спробуємо'. By removing non-essential elements and restructuring the message, the subtitle becomes clearer, more concise and better suited to the constraints of audiovisual translation.

The challenge of ***contextual clarity*** arises when elements in spoken dialogue – such as the subject or implied actions – are understood from context but not explicitly stated. In subtitles, however, clarity and precision are essential, as viewers must grasp the meaning instantly. For example, in *Inception* (2010), where dialogue often involves complex concepts and layered meanings. In one scene, Cobb says to Ariadne during a fast-paced explanation: *'You create the world of the dream. We bring the subject into that dream, and they fill it with their subconscious'.* In the Ukrainian subtitles, to maintain clarity and fit within time and space constraints, this line might be condensed to 'Ти створюєш сон, а підсвідомість суб'єкта його наповнює'. Here, the less critical elements 'we bring the subject into that dream' are implied and eliminated, as the context of the scene already makes the roles of the characters clear.

Adaptation refers to the culturally sensitive modification of content, ensuring that the subtitling aligns

with the expectations, norms and understanding of the target audience. This strategy makes the text contextually appropriate and relatable, preserving the intent, tone and message of the original while making it accessible to the target culture. Adaptation often requires significant changes in phrasing, structure and context to maintain cultural relevance. This process presents significant challenges, as many elements rely on cultural references, specific language nuances or local expressions. Subtitlers must balance maintaining the essence of the original dialogue with the need for the subtitling to be concise, accurate and immediately comprehensible to the target audience. Culturally bound expressions, puns and dialects require careful adaptation, as direct translations often fail to capture the intended humour, regional flavour or emotional depth. Several techniques can be employed in adaptation, including: modulation, concretization, substitution, transposition and elimination.

The challenge of ***adapting culture-specific expressions*** arises when culturally nuanced phrases do not have direct equivalents in the target language. For instance, in *Forrest Gump* (1994), in one scene, Forrest says, '*Life is like a box of chocolates, you never know what you're gonna get*'. In a direct translation to Ukrainian, the phrase might not carry the same cultural resonance, especially since the specific connection between chocolate boxes and unpredictability is tied to American culture. In this case, the subtitler might adapt the phrase by utilizing *modulation* to maintain the intended message while ensuring it is culturally relevant. The subtitle could be rendered as 'Життя, як лотерея – ніколи не знаєш, що вийде'. This adaptation uses a Ukrainian cultural reference 'лотерея' instead of 'chocolates', keeping the meaning intact while ensuring that the target audience can easily grasp the message.

The challenge of ***rendering humour*** is deeply tied to cultural contexts, social norms and shared experiences, which can differ greatly between cultures. What one audience finds humorous may not be perceived the same way by another, making it a challenge for subtitlers to reproduce humour in a way that retains its intended impact. For example, in *The Simpsons* (1989–present), where the character Homer Simpson often makes jokes based on his simple and often clueless nature. In one episode, Homer says, '*Just because I don't care doesn't mean I don't understand'*. This line plays on the irony of Homer's character – he is unintentionally wise in his cluelessness and the humour stems from the contradiction between what he says and what we know about him. In a direct translation to Ukrainian, the phrase might not carry the same comic weight because it could be perceived as just a straightforward statement. To adapt it for a Ukrainian audience, the subtitler might use *modulation*, *elimination* and *transposition* by rewording the line as 'Не означає, що я не розумію, що не піклуюсь'. This keeps the ironic tone intact while making it sound more conversational in the target language. While the humour may not be immediately obvious to all viewers, this localized version retains the sarcastic edge of Homer's personality, which is crucial to the joke.

The challenge of translating ***idiomatic expressions*** often deeply rooted in the cultural and linguistic context of the source language, making them difficult to translate directly into another language. These expressions convey meanings that are not literal but instead rely on shared cultural understanding. Subtitling them requires finding a balance between maintaining the original meaning, ensuring that the expression remains understandable to the target audience and adhering to the time and space constraints of subtitles. For example, in *The Simpsons* (1989–present), the idiomatic expression '*It's not rocket science!*' implies that something is not difficult to understand. Since directly translating the phrase might confuse the Ukrainian audience, the subtitler uses a locally equivalent idiom, 'Це не ядерна фізика', which serves the same purpose and preserves the humour. This solution demonstrates the technique of ***modulation*** and *concretization*, where the subtitler finds a culturally familiar expression that resonates with the target audience.

The challenge of adapting songs to ***match melody, rhythm and emotion***, making it challenging to translate them literally without disrupting the musical experience. Literal translations can result in a mismatch between the lyrics and the music, potentially diminishing the song's emotional impact. For instance, in *Frozen* (2013), the English lyrics '*Let it go, let it go, can't hold it back anymore*' are subtitled in the Ukrainian version as 'Відпусти, відпусти, я більше не стримуюсь'. While the original English version uses repetition and rhythmic flow to evoke a sense of liberation and emotional release, the Ukrainian subtitling is not a direct word-for-word reproduction. Instead, it is adapted with the help of *modulation* to fit the song's rhythm and melody, while still preserving the meaning and emotional essence of the lyrics.

Foreignization is a translation strategy that emphasizes the retention of the original cultural and linguistic features of the source text. By keeping these elements intact, foreignization exposes the

target audience to the cultural nuances, idiomatic expressions and customs of the source culture. This approach contrasts with domestication, which seeks to make the text feel familiar and relatable to the target culture by adapting references and expressions. Foreignization involves using elements like specific cultural references, names, idioms or even unconventional sentence structures that might not have direct equivalents in the target language. By preserving these characteristics, foreignization allows the audience to experience the original culture in a more authentic way, offering a glimpse into the world the author or creator inhabited.

The challenge of rendering ***wordplay and puns*** often rely on language-specific nuances, double meanings or cultural references that do not have direct equivalents in the target language. Puns are typically based on homophones, idiomatic expressions or semantic ambiguity, which are difficult to reproduce across languages without losing the intended humour or impact. A notable example can be found in *The Big Lebowski* (1998), where the character says, '*This is a rare situation where the Dude abides, and the Dude does not abide'.* The humour stems from the repetition and contrast within the verb *'abide',* a term associated with the main character's iconic philosophy. In the Ukrainian subtitling, this is rendered as 'Це рідкісна ситуація, коли Дуд не підтримує і не підтримує', which uses a similar syntactic structure and plays on equivalent meanings to preserve the humorous tone.

The challenge of reproducing ***dialects and regional speech*** lies in their ability to convey a character's cultural, social and linguistic identity. These variations in language not only reflect a character's background but also contribute significantly to their tone, authenticity and personality. Subtitling such speech can be difficult because regional accents or dialects often carry cultural significance that may not be directly translatable. For example, in *Forrest Gump* (1994), the line '*I'm not a smart man, but I know what love is'* is delivered with a distinct Southern American dialect. The subtitled Ukrainian version reads, 'Я не дуже розумний, але я знаю, що таке любов'. Here, Forrest's dialect is not directly reproduced, as replicating the regional speech could come across as inauthentic or confuse the target audience. Instead, *substitution* is applied, where the subtitler chooses a neutral phrasing in Ukrainian that conveys the meaning without attempting to mimic the Southern dialect.

The challenge of ***cultural sensitivity*** in subtitling arises from the fact that content in films and television shows is often shaped by cultural norms, beliefs and values that may not align with those of the target audience. Inaccurately translating or misinterpreting these cultural references can lead to confusion, miscommunication or even offense. Subtitlers must be aware of cultural differences and sensitive to the diverse backgrounds of viewers to ensure that the message is not only understood but also resonates appropriately with the target audience. For example, in *The Hangover* (2009), the famous slogan for Las Vegas *'What happens in Vegas, stays in Vegas',* conveying the idea that anything done there stays secret. Since Las Vegas is internationally recognized, the phrase remains unchanged in the Ukrainian subtitle 'Що відбувається у Вегасі, залишається у Вегасі'. The subtitler ensures that the cultural reference is clear to the Ukrainian audience, as the meaning of the slogan is universally understood, even without significant adaptation. No lexical substitution or change in register is necessary, demonstrating that some culturally specific references can be retained without distortion, as long as they are already familiar to the target audience.

The challenge of using ***original phrases or names*** (e.g., songs, chants). In some cases, maintaining the rhyme scheme of a song or poem in translation can interfere with the clarity of the message. When this happens, subtitlers must find a balance between preserving the rhyme and ensuring that the meaning is clearly conveyed. For example, in *The Lion King* (1994), the original English lyrics '*Hakuna Matata, what a wonderful phrase'* are subtitled in the Ukrainian version as 'Хакуна матата, чудова фраза'. The subtitling retains the original Swahili phrase 'Hakuna Matata', meaning 'no worries', as it is an important cultural reference and remains easily recognizable by audiences. However, to fit the Ukrainian language structure and maintain the message's clarity, the rhyme and meter are adjusted. In this case, the rhyme is sacrificed to ensure the phrase remains clear and easily understood by the target audience, while still preserving the essence of the original phrase. This is an example of a compromise, where the focus is placed on delivering an accurate message rather than strictly maintaining the rhyme.

Domestication is a translation strategy that aims to make the target text feel familiar and natural to the audience by adjusting the content to fit the cultural norms, values and expectations of the target culture. The goal of domestication is to create a seamless reading or viewing experience, where the audience feels as though the text was originally created in their own language and cultural context. This strategy

often involves modifying or replacing culturally specific elements from the source text, such as idioms, references, humour and even names, with ones that resonate more with the target audience. In practice, domestication might involve replacing foreign idiomatic expressions or humour with equivalents that are more recognizable to the target audience. For instance, in a movie or TV show, a culturally specific joke about a famous local celebrity or an event might be changed to reference a more familiar celebrity or event within the target culture. This ensures that the humour is still effective and relevant, even if the specific cultural context differs.

The challenge of ***speech pace*** arises in fast-paced dialogue or action-heavy scenes, where there is limited time for viewers to read subtitles. For instance, in *The Fast and the Furious* (2001) franchise, which is known for its rapid dialogue, high-energy action and car culture references. In one particular scene, Paul Walker's character, Brian O'Conner, says '*You're not just racing for the respect, you're racing for your life!*'. In the original English, this line conveys both the intensity of the race and the stakes involved. However, in the Ukrainian version, a domesticated approach might condense this dialogue for readability and cultural relevance 'Ти не тільки за повагу гонись, ти за своє життя борешся!'. Here, the phrase 'for your life' is retained, but the rest of the sentence is simplified and adjusted slightly to make it sound more natural in Ukrainian. The original phrasing 'racing for respect' might not have the same cultural resonance in Ukrainian, so it's adjusted to something more immediate and impactful – 'for your life' takes precedence in communicating the dramatic urgency of the situation.

The challenge of ***character and scene changes*** arises when subtitles must adapt to rapid shifts in visuals, tone or location, ensuring they remain synchronized with the on-screen action. For instance, in *How I Met Your Mother* (2005–2014), where rapid scene transitions and quick dialogue are common. In one scene, Ted Mosby says '*I've been thinking about it for a while now, and I'm just not sure if I should do this, but I think it might be a good idea'*. In a fast-paced moment, the subtitles could be condensed to 'Не знаю, але, мабуть, це хороша ідея'. In this case, the subtitler eliminates the redundant phrases like 'I've been thinking about it for a while now' and 'I'm just not sure if I should do this', focusing on the key emotional content – Ted's uncertainty and the potential of the idea. This simplification ensures that the audience can quickly read the subtitles and stay in sync with the fast-changing visuals, while still capturing the essence of Ted's character and hesitation. By eliminating the length of the text, the subtitle can keep up with the rapid scene changes, ensuring it doesn't distract from the overall flow of the narrative.

The challenge of ***character count and space constraints*** is a core issue in subtitling, as subtitles are typically limited to two lines with no more than 37 characters per line. For instance, in *Avengers: Endgame* (2019), where dialogue is often fast-paced and packed with important emotional content. In one scene, Rocket Raccoon says '*I've got a lot of problems with you people, and now you're gonna hear about it!'*. This line is packed with humour and frustration but would need to be condensed for subtitling to fit within the character count limit. In the Ukrainian version, the subtitle might be condensed to 'В мене купа проблем з вами!'. This simplified version preserves the key emotion – Rocket's frustration – while omitting the less critical phrase 'and now you're gonna hear about it', which, although humorous, is not essential to understanding the main message. This demonstrates how compression techniques help maintain clarity, emotional impact, and synchronization within strict technical limits.

The challenge of ***maintaining the semantic core and emotion,*** even if rhyme is sacrificed. In some cases, the subtitler may need to sacrifice rhyme or wordplay to preserve the core meaning and emotional depth of the lyrics. This approach ensures that the emotional impact of the original song remains intact, even if the rhyme is not perfectly replicated. For instance, in *Beauty and the Beast* (1991), the original English lyrics '*Tale as old as time, true as it can be'* are subtitled in the Ukrainian version as 'Казка, що триває вічно, правдива, як вона є'. While the rhyme between 'time' and 'be' is not preserved in the Ukrainian subtitling, the emotional essence and the meaning of the line are effectively maintained. Instead of focusing on trying to force a rhyme, the subtitling prioritizes the essence of Bell's emotional release and empowerment, ensuring that the meaning – letting go of past burdens and embracing freedom – remains clear and impactful.

Conclusions. Subtitling is a complex process that requires balancing linguistic accuracy, cultural sensitivity, technical precision and cognitive efficiency. From a linguistic perspective, subtitlers must reduce and simplify language while preserving the original tone, emotion and intent – especially when dealing with idioms, humour and culture-specific references. Technically, they must operate within strict spatial and temporal constraints, ensuring that subtitles are brief, well-timed and visually accessible. Cogni-

tively, the process demands rapid interpretation and multitasking, as subtitlers must process dialogue, extract meaning and subtitle it into concise, readable way in real time.

To address these challenges, the study supports an integrated approach grounded in four core subtitling strategies: compression, adaptation, foreignization and domestication. These strategies serve as guiding principles that help navigate linguistic and cultural differences while remaining sensitive to the audiovisual medium's constraints.

The most commonly used techniques that support these strategies include: elimination (to remove redundant or non-essential information), modulation (to adjust form while preserving meaning), calque (to substitute culturally and linguistically appropriate expressions), concretization and generalization (to clarify or broaden abstract ideas), explication (to make implicit meanings explicit) and syntactic restructuring (to reshape sentence structure for clarity and brevity).

These techniques have proven effective because they allow for meaningful compression without sacrificing the essence of the original message. For example, elimination and syntactic restructuring are crucial in meeting spatial and timing limitations, while modulation helps maintain tone and cultural relevance. Together, these strategies and techniques provide a practical and versatile framework that enables subtitlers to deliver high-quality subtitling in a fast-paced, multilingual and media-rich environment. They ensure subtitles are not only linguistically precise but also culturally resonant and visually coherent – maximizing the viewer's understanding and engagement.

Bibliography:

1. Abdelaal N. M. Subtitling of Culture-Bound Terms: Strategies and Quality Assessment. 2019. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/ S2405844018385669
2. Gambier Y., Pinto S. R. Audiovisual Translation: Theoretical and Methodological Challenges. 2018. URL: https://surl.li/pserkx
3. Malenova E. Subtitling Practice: From Translation to Transcreation. 2017. URL: https://surl.li/lvrxgm
4. Noureldin M. A. Subtitling of Culture-Bound Terms: Strategies and Quality Assessment. 2019. URL: https://surl.lu/ztnkns
5. Orero P. Topics in Audiovisual Translation. 2004. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/ Kushynova/0034709.pdf
6. Seerig E. Subtitling Specificities in Translation. URL: https://surl.li/shkltx
7. Shermukhamedova D. Pragmatic Features of Audiovisual Translation, *Society and innovations. Special Issue*. 2(11/S), 2021. P. 181-186.
8. Ünsal G. Audio-Visual Translation: Subtitling. 2017. URL: https://www.academia.edu/37998649/Audio_ Visual_Translation_Subtitling
9. Valdeón R. A. Latest Trends in Audiovisual Translation. 2022. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0907676X.2022.2069226#abstract

Бойко Я. В. СТРАТЕГІЇ І ТЕХНІКИ СУБТИТРОВАНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Дослідження присвячене аналізу субтитрування як вагомої та складної форми аудіовізуального перекладу, що передбачає інтеграцію лінгвістичної точності, культурної чутливості та технічної вправності, необхідних у процесі трансформації усного мовлення в письмову форму, синхронізовану з відеорядом. Субтитрований переклад, як один із різновидів міжмовної комунікації, виходить за межі прямого перекладу, оскільки потребує передачі усного діалогу, візуальних сигналів і культурних реалій у стислому, структурованому й водночас функціональному тексті, обмеженому за обсягом і часом демонстрації на екрані. У межах дослідження зосереджено увагу на базових перекладацьких стратегіях, зокрема адаптації, компресії, форенізації та доместифікації, що використовуються професійними субтитристами для подолання специфічних викликів. Зазначені стратегії виконують роль методологічних орієнтирів у процесі прийняття рішень при передачі ідіоматичних виразів, гумористичних елементів, культурно маркованих одиниць та емоційно насиченої лексики. Реалізація цих стратегій здійснюється через низку перекладацьких технік, що дають змогу адаптувати первинне повідомлення до формату субтитрів, обмеженого, як правило, двома рядками тексту, встановленою кількістю символів і короткою тривалістю екранного часу. Це вимагає від субтитриста вміння максимально стисло передати зміст висловлювання, зберігаючи його інтонаційне забарвлення, прагматичну настанову й емоційний компонент. Особлива увага у дослідженні приділяється подвійній ролі субтитриста як мовного та культурного медіатора, покликаного забезпечити не лише точність і читабельність перекладу, а й його емоційну виразність і культурну релевантність. Така медіація набуває особливого значення у ситуаціях, що потребують скорочення мовного матеріалу, зокрема у швидкому

діалозі, сценах з інтенсивною динамікою або в репліках, гумористичний ефект яких базується на культурній обізнаності глядача. Шляхом аналізу реальних прикладів і контекстуального застосування вказаних стратегій і технік, дослідження формує уявлення про динамічну та інтерпретативну природу аудіовізуального перекладу. Наголошується також на високих когнітивних вимогах до субтитриста, який змушений одночасно обробляти аудіальну, візуальну та текстову інформацію, оперативно ухвалюючи перекладацькі рішення в умовах жорстких формальних обмежень медіасередовища.

Ключові слова: *аудіовізуальний переклад, адаптація, компресія, форенізація, доместифікація, семантична точність, культурна релевантність, технічна точність, когнітивна ефективність, просторові та часові обмеження, міжкультурна комунікація.*

УДК 81’42+821.111 (73)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/40

Крилова Т. В.
Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ВІДТВОРЕННЯ УЗУАЛЬНИХ ПОРІВНЯНЬ В ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Стаття присвячена проблемі художього порівняння як зображально-виражального засобу мови та особливостям їхнього відтворення у перекладі художнього тексту. У фокусі дослідження – вивчення особливостей перекладу цього стилістичного прийому в рамках ідіостилю одного письменника, зокрема сучасного автора Донни Тартт. Художні порівняння розглядаються в аспекті відтворення закладеної образної інформації, відображення задуму автора та збереження єдиного стилістичного ефекту оригіналу та перекладу. Визначено статус художнього порівняння та встановлено його значення в контексті стилістичного прийому. На основі здійсненого зіставного аналізу англомовного твору Д. Тартт та його українського перекладу, в статті проаналізовано основні способи відтворення узуальних порівняльних конструкцій. В ході дослідження використовувались метод контекстуального аналізу з метою вивчення смислових характеристик порівняльних конструкцій та їх креативного відтворення вторинними комунікантами, а також метод порівняльного аналізу для визначення особливостей порівняльних конструкцій в тексті оригіналу та в тексті перекладу та впливу цих особливостей на їхні способи відтворення. Стаття вказує на труднощі перекладу цього експресивного засобу мови пов’язані відмінностями в соціально-культурному плані, а також специфікою образної перспективи слова, зокрема, якщо мова йде про узуальні порівняння. Дослідження показує, що узуальні порівняння, в яких яскраво представлена мовна картина світу, еталони та стереотипи національної культури, світобачення всього мовного колективу не становлять такі труднощі в перекладі як оказіональні порівняння оскільки фіксуються у словниках. Тому в перекладі роману вихідною стратегією їх відтворення є саме вибір словникого варіанту. Другим за частотою використання способом є підбір еквіваленту цільової мови. Ці два способи забезпечують найточніший переклад як з точки зору змістового наповнення так і стилістичного забарвлення. Однак проаналізований матеріал засвідчив, що для їх відтворення перекладач обирає й інші шляхи, зокрема використання необразних засобів, а саме описовий переклад, опущення певних одиниць порівняльної конструкції та нівелювання всієї конструкції з використанням аналогу.

Ключові слова: *художні порівняння, узуальні порівняльні конструкції, образність, експресивність, ідіостиль автора, способи перекладу.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку теорії перекладу контрастивний опис мови як аспект прикладної лінгвістики розглядається як потужне знаряддя міжмовного перекладу. Вивчення особливостей перекладу художніх порівнянь як яскравого стилістичного прийому в рамках ідіостилю одного письменника в аспекті відтворення образної інформації закладеної в порівняннях, відображення задуму письменника і збереження єдиного стилістичного ефекту оригіналу та перекладу визначає актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням художнього порівняння, як одного з найбільш яскравих зображально-виражальних засобів, займалися багато лінгвістів, зокрема Л.В. Голоюх, М.О. Мороховський, М.І. Черемисина, Н.П. Ніколашина, Л.І. М’яснінкіна, які описували порівняння зі структурно-семантичних та функціонально-семантичних позицій. Однак інформація про особливості його відтворення, зокрема таких як узуальні, та оказіональні існує в обмеженій кількості. Перекладач повинен не лише вірно передати семантико-стилістичну структуру вихідного порівняння, а й зберегти його образно-ідейну суть, донести до читача ту емоційно-естетичну та експресивну інформацію, яка закладена автором у порівнянні. Труднощі перекладу цього зображально-виражального засобу мови пов’язані не лише з цими факторами, а й відмінностями в соціально-культурному тлі, а також розбіжностями та специфікою образної перспективи слова, зокрема якщо мова йде про оказіональні та узуальні порівняння. Тому пере-

клад художніх порівнянь відноситься до сфери вузькоспеціальних перекладацьких питань.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування основних способів відтворення узуальних порівняльних конструкцій в художньому тексті на основі аналізу вихідного твору Д. Тартт та його українського перекладу.

Виклад основного матеріалу. Художній твір має силу раціонального та емоційного впливу на читача завдяки індивідуально-образному зображенню світу письменником, де зображуючи дійсність, він поєднує правду і вимисел. Основна функція художнього тексту полягає в естетичному впливі на читача. Автор прагне викликати у нього почуття, емоції, асоціації, тому саме в художньому тексті з цією метою широко використовуються різні зображальні і виражальні засоби мови. Вони виступають основою художньої картини світу письменника. Серед низки експресивних засобів художнього мовлення одним із питомо вагомих та домінантних у структурі тексту виступає порівняння, зокрема художнє порівняння, тобто зіставлення одного об'єкта з іншим за певною ознакою, характеризується значною функціональною варіативністю та є практично необмеженим з точки зору його лексичного наповнення. Воно широко використовують авторами для створення яскравої мовної експресії, характеристики явищ і предметів дійсності, а також виявляє суб'єктивно-оцінне ставлення автора до фактів цієї об'єктивної дійсності. Ця фігура мови створює неповторні образи, які виділяють суттєві й іноли непомітні на перший погляд риси. Крізь призму художнього порівняння можна вловити настрій всього твору. Воно апелює до інтуїції, різноманітних образів, емоцій, спонукає до творчого інтерпретування думки, дає змогу виразити множину й глибину суб'єктивних уявлень про явища та їхні ознаки обмеженим обсягом мовних одиниць.

Будучи елементом оцінної діяльності з одного боку, й універсальним способом переосмислення значення слів з іншого, художнє порівняння вважається найпоширенішим мовним засобом створення образності у художній літературі. Воно посилює виразність художнього слова, збагачуючи думку новим образним змістом. Порівняння та його різновиди здійснює емоційний вплив на читача, допомагає глибше проникнути в художній світ автора, відчути ту гамму почуттів та думок, яка переповнювала його під час створення тексту, змушує замислитись читача, побачити нові риси та грані зображваного.

Узуальні порівняння відомі також як традиційні або ж словникові. Вони є результатом вторинної або третинної номінації з переосмисленням узуального типу. Порівняння цього типу є цілісними за значенням і стійкими в своїй структурі відтворюваними номінативними одиницями. На відміну від індивідуально-авторських, узуальні порівняння створюються у відповідності з нормами мови, фіксуються в словнику, мають усталений характер і належать до лексико-фразеологічних засобів мови. В таких порівняннях яскраво представлена мовна картина світу, еталони та стереотипи національної культури, світобачення всього мовного колективу, його окремих страт та окремих індивідів. Цей вид порівнянь відображає запас образів, які відомі та звичні майже кожному члену певного мовного колективу. Їхньою метою є посилення певних якостей, переданих в образній формі [3, с. 17].

Узуальні порівння, як правило, належать нормі мови і складаються зазвичай з трьох частин: теми і порівняння, між якими існує окрема вказівка на те, що в них є спільного – це основа порівняння. Кожна основа, виражена прикметником, дієсловом або іменником, закріплюється за одним порівнянням, завдяки чому всі словосполучення і перетворюється в стійкі [4, с. 305].

Художнє порівняння є характерною рисою ідіостилю багатьох письменників. Цей стилістичний прийом, зокрема, є елементом ідіостилю сучасної американської письменниці Донни Тартт, яке допомагає їй краще розкрити образи персонажів, майстерно зобразити їхні емоції та почуття, виявляє найнесподіваніші зв'язки між двома поняттями та змушує твір заграти яскравими барвами. Крім того, воно бере участь в реалізації естетич крім оказіональних порівнянь роман Д. Тартт також насичений узуальними порівняннями, які так само як і оказіональні виконують образотворчу, стилістично-описову та зображально-оцінну функцію й використовуються як для представлення героїв так і явищ дійсності. Такі порівняння виступають одним із засобів, які відображають специфіку мовної та концептуальної картини світу носіїв певної мови.

Щодо перекладу цих одиниць, то можливості перекладача в цьому випадку зводяться до мінімуму, оскільки зважаючи на фіксацію узуальних порівнянь в одному з лексикографічних джерел та повторюваність в різних текстах в типових зв'язках з однаковими чи близькими за значенням словами, то вихідною стратегією відтворення цих одиниць є відтворення їх усталеними порівнян-

нями цільової мови, тобто еквівалентами цільової мови або ж підбір словникового відповідника [2, с. 240].

Еквіваленти цільової мови допомагають зберегти у мові реципієнта не лише образність та зміст, але й прагматичний потенціал, тобто авторський задум – викликати у читача певне ставлення до змісту чи до героїв твору. Внаслідок такого перекладу зберігаються також еквівалентні співвідношення на різних параметрах авторських мовних одиниць у декількох вимірах: образному, тобто власне компонентному, у змістовному, у структурному, і прагматичному, тобто відображається підтекстовий, не виражений експліцитно зміст. Однак під час вибору еквіваленту перекладачеві варто керуватися культурологічними факторами, оскільки в різних країнах різні порівняння проектують різні образи [1, с. 158]. Тому важливо не лише відтворити авторський задум, але й щоб вибраний еквівалент був співзвучним з картиною світу реципієнта і не суперечив особливостям його менталітету: ***As deaf as a haddock****, having three and four seizures a week but still we wanted him to live forever* [6, с. 483]. – *Був уже* ***глухий, як пень****, мав три або чотири напади на тиждень, але ми хотіли, щоб він жив вічно* [5, с. 487]. Щоб зберегти цілісне образне уявлення порівняльної конструкції *as deaf as a haddock* перекладач, для її вираження, вжив конструкцію з відповідною до образу семантикою *«глухий, як пень»,* оскільки буквальний переклад *глухий, як морський окунь* є неприйнятним, а словниковий відповідник *глухий, як тетерук* є не досить вживаним в мові реципієнта. Це призвело до створення нового, яскравішого та зрозумілішого для реципієнта образу і допомогло перекладачеві не лише влучно відтворити опис старого пса та комунікативний ефект оригіналу, але й створити в уяві читачі правильні асоціації та враження. Образ пенька в українській мові використовується не лише для підкреслення фізичних вад героїв, як вказано в попередньому прикладі, але й для виділення розумових здібностей. Беручи до уваги цей факт, перекладач досить часто апелює до цього образу в процесі відтворення порівняння: *Sabine is as* ***dumb as a post*** [6, с. 35]. – *Сабіна* ***дурна як пень*** [5, с. 36]. Вихідне значення порівняння *дурна, як стовп*, замінено в цільовому тексті словниковим відповідником *дурна, як пень.* Звісно, обидва порівння є схожими, де тупість порівнюється з деревом, однак останній варіант є більш типовим для мови реципієнта.

Компаративний аналіз перекладу та оригіналу роману Д. Тартт продемонстрував, що далеко не всі узуальні порівняння відтворюються шляхом підбору еквіваленту та зміни значень складових компонентів порівняння, а тому можуть застосовуватись й інші засоби для адекватного відтворення порівняння, зокрема переклад за допомогою необразних засобів, коли сама по собі порівняльна конструкція нівелюється. Наприклад*: Scrabbling around in yet a third drawer, he finally produced some new pyjamas with the tags still on,* ***as ugly as hell*** [6, с. 635]. – *Нишпорячи в третій шухляді, він нарешті знайшов нову піжаму, досі ще з етикеткою,* ***неймовірно негарну*** [5, с. 639]. Дослівно порівняння *as ugly as hell* яке відображає оригінальний погляд автора на речі, перекладається *страшний, як пекло* і має в українській мові негативну конотацію, тому перекладач вирішив передати його нейтрально, за допомогою необразних засобів, які зменшилили стилістичний ефект вираження потворності. Такий описовий переклад більше фокусується на смислових нюансах, аніж на мовних формах вираження.

Символіка потойбіччя досить часто фігурує в романі авторки. Наступний приклад знову демонструє вживання слова *пекло*, однак в тексті перекладу воно так само «зтерте» перекладачем: *Freezing in winter and* ***hot as blazes*** *in summer* [6, с. 243]. – *Узимку там панував мороз, а влітку –* ***нестерпна спека*** [5, с. 244]. Вибір перекладача на користь описового перекладу усунув яскравий образ, адже хоча й зазначається що було страшенно жарко, однак відсутнє порівняня, що було жарко як в пеклі. Тобто такий переклад не дає бажаного ефекту і призводить до усунення образності та емоційного впливу.

Нівелювання компаративної конструкції шляхом описового перекладу хоча й призводить до збереження фактичної інформації, але водночас це спричинює втрату емоційної та оцінної інформації, а також руйнування стилістичного потенціалу порівняння*: I awakened twelve hours later and had to stagger downstairs still* ***sick as a dog*** *for meeting with the IRS* [6, с. 57] – *Через двадцять годин прокинувся я прокинувся і поплентався,* ***ледве тримаючись на ногах*** *на зустріч із податківцями* [5, с. 59]. Оригінальне порівняння *хворий, як собака* відтворено з «нульовою» образністю. Це домогло зберегти прагматичний потенціал оригіналу, проте в перекладі спостерігається відхиленням від авторської інтенції, адже порівння є невід'ємною частиною ідіостилю Д. Тартт, тому перекладач завжди повинен відтворювати їх, щоб донести той образ, який створив автор та зберегти так звану «наглядність»

створену порівнянням. Такий переклад призів до збіднення тексту.

Прийом описового перекладу в процесі відтворення узуальних порівнянь досить часто призводить до повної девальвації художнього образу. Прикладом цьому слугує наступне речення: *Won't do a thing after school but* ***drink like a fish*** *and go to parties* [6, с. 431] – *Після занять* ***напивається*** *й гуляє»* [5, с. 432]. Закладений о в основі порівняння образ риби, з якою порівнюється питущий чоловік, опускається перекладачем. Такий переклад не відтворює в повній мірі ідейно-художній задум авторки та її бачення персонажа, адже Д.Тартт наголошує на тому, що хлопець напивався дуже сильно. Відповідно в тексті перекладу ця риса применшується. Звісно, вибір перекладача на користь цього прийому пояснити досить складно, оскільки в українській мові є чимало влучних відповідників та еківалентів, які виражають стан алкогольного сп'яніння.

Опущення елементу порівняльної конструкції, яке є ще одним способом відтворення порівнянь узуального характеру, як і у випадку оказіонального, також породжує зниження експресивності оригіналу: *Anyway, off you go,* ***mad as hell****, 'fuck you,' making all this noise* [6, с. 182] – *Ти й справді подався геть,* ***розлючений,*** *пославши мене на фіг, наробивши чимало шуму* [5, с. 183]. Ігнорування перекладачем частини порівняльної конструкції *as hell* призвело не лише до втрати образності, але й до зміни регістру на більш нейтральний. Доречним еквівалентом перекладу порівняння який би відтворив ступінь люті героя, міг бути вираз «злий, як чорт», який допоміг би викликати асоціації такі ж, які виникають у читача тексту оригіналу.

Таку ж врату образності спостерігаємо і в наступному прикладі: ***As talkative as parrot****, he also had a secretive streak* [6, с. 544]. – ***Хоч він і любив побазікати****, але він мав також потяг до таємничості* [5, с. 546]. Авторка порівнює балакучого героя з папугою, але в тексті перекладу цей образ «змазано», шляхом опущення компаратора порівняльної конструкції. Але попри це, використання розмовного, емоційно забарвленого дієслова *базікати* посилює експресивний вплив конструкції перекладу та наближає мовця до його аудиторії. Та досягнення такого ефекту можливе не завжди і опущення компаратора у вигляді зоонімічної складової порівняння, уживаної автором оригіналу з метою підкреслення страшенної втоми героя, значно порушує експресивне та образне тло перекладу: ***As tired as a dog****, and cold, still my heart stiffened to see the Park, and I ran across Fifty-Seventh (Street of Joy!) to the leafy darkness* [6, с. 397]. – ***Хоч я був стомлений*** *і змерзлий, моє серце стрепенулося, коли я побачив парк і побіг через Пятдесят сьому вулицю (вулицю Радості) в затінену листям темряву* [5, с. 399].

Опущення компаратора порівняльної конструкції може призвести не лише до втрати образності, але й деформації авторського задуму та спричинити певні неточності: *One stitch of money and he is out buying big load of drugs* ***like clockwork*** [6, с. 285]. – *Щойно добуде трохи грошей – скуповує наркоту, доки всі їх не витратить* [5, с. 286]. В когнітивній основі компаративної конструкції *like clockwork* лежить чітко виражена картина того, що певна дія чи процес проходить як по нотам, тобто регулярно й ідеально. Спираючись на контекст оригіналу можна стверджувати, що вищезгаданим порівнянням авторка прагнула підкреслити наскільки залежним був хлопець і покупка наркотиків була для нього вкрай важливою справою. Як бачимо, перекладач повністю опустив цю порівняльну конструкцію і в тексті перекладу цю деталізацію змазано. Таким чином, йому не вдалося повною мірою передати образну інформацію, а тому образ хлопця як затятого наркомана не відтворено повністю.

В процесі перекладу узуальних порівнянь може відбуватись не лише модифікація образу компаративної конструкції, але й її структури: *I'd switched the phone on and off a hundred times, held it to the lamp to see if maybe it was on and the display had just gone dark, tried to re-set it, but the phone was fried: nothing happening, cold black screen,* ***dead as a doornail*** [6, с. 885] – *Я вмикав і вимикав телефон сотню разів, підносив його до лампи, щоб перевірити: а раптом він працює, лиш екран погас, – пробував перезарядити його, але телефон навернувся: нічого не відбувалося, холодний чорний екран,* ***глухо як у могилі*** [5, с. 887]. Перекладши дослівно оригінальне порівняння *dead as a doornail* отримаємо варіант «мертвий, як цвях», що жодним чином не проектує ніяких вірних асоціацій. Словниковим відповідником цього порівняння є *бездиханний, той, що вийшов з ладу*, проте в цільовому тексті відсутній кожен з вищевказаних варіантів. Перекладач вирішив відійти від стандартного словникогово варіанту й підібрав функціонально-еквівалентне порівняння *«глухо як у могилі»,* перетворивши, при цьому ад'єктивну конструкцію адвербіальною. Така стратегія не лише точно відтворює комунікативний ефект оригіналу, що телефон ніяк не реагував, адже був

зломаним, але й значно посилює образність перекладу підкреслюючи безнадійну ситуацію героя та його пригнічений настрій.

Вибір на користь фразеологічного еквіваленту, який є рівноцінним оригінальному порівнянню, під час перекладу узуального порівняння робить переклад не лише яскравим, але й зрозумілішим для мови реципієнта: *He* ***screamed like a banshee*** *when he saw us* [6, с. 188] – *Коли він побачив нас, то* ***розверещався, немов недорізане порося*** [5, с. 189]. Після аналізу порівняння в тексті оригіналу, було встановлено, шо образ з яким порівнюється чоловік, котрий верещить є міфологічним. *Banshee* (банші), що в перекладі з ірландської означає *жінка з Ши*, є персонажем кельтської міфології. Це певна різновидність фей, яка в давнину відповідала за пологи і пронизливі крики якої віщували смерть когось з членів родини. Цікавим є те, ще у воплях цієї жінки поєднувались крики диких гусей, плач дитини та виття вовка. Відсутність такого персонажа в українському фольклорі, змусила перекладача шукати влучний еквівалент, хоча існує чимало словникових відповідників які співпадають за стилістичним забарвленням з оригінальном, зокрема «кричати, так що аж кров стине в жилах», «кричати не своїм голосом». Такий варіант перекладу свідчить про вміння перекладача мислити асоціативно і як вже зазначалося, образ свині є досить поширеним в мові українців, а тому такий фразеологізм, з великим образним потенціалом, цілком відповідає задуму автора, а зміна мовного регістру на розмовний, пожвавлює текст, наближаючи його до читача.

Висновки. Отже, в перекладі роману Д. Тартт порівняння узуального характеру відтворюється еквівалентом цільової мови, словниковим відповідником, шляхом заміни значень складових компонентів порівняння, зокрема образу, описовим перекладом, підбором аналогу, а також опущенням певних елементів порівняльної конструкції або всієї конструкції.

Список літератури:

1. Головня А. В. Особливості передачі культурного компонента порівняння при перекладі прозових творів Редьярда Кіплінга. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. Вип.9. Серія : Філологічні науки. С. 156–163.
2. Дейнеко І.А. До проблеми відтворення образно-стилістичної системи автора в перекладі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2013. Вип. 4. С. 239–242.
3. Молчко О. О. Художнє порівняння як категорія перекладознавства (на матеріалі української та англійської мов) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.16 / О. О. Молчко. Одеса, 2015. 21 с.
4. Смущинська І. Порівняння як стилістична фігура з погляду інтерпретації та перекладу. Мовні і концептуальні картини світу. К., 2013. Вип. 2. С. 302–308.
5. Тартт Д. Щиголь /пер. з англ. В.Шовкун. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 816 с.
6. Tartt D. The Goldfinch / D.Tartt. N.Y.: Little, Brown and Company, 2013. 880 p.

Krylova T. V. RENDERING SIMILES IN UKRAINIAN TRANSLATION OF FICTION

The article is devoted to the problem of similes as a figurative and expressive means of language and their rendering in the Ukrainian translation of a literary text. The focus of the research is on featuring translation of this stylistic device within the framework of the idiostyle of a certain writer, in particular, the contemporary bestselling author Donna Tartt. Similes are being considered in terms of reproducing the embedded figurative information, reflecting the writer's intention, and the unified stylistic effect of the original text and its translation. The author describes the status of similes and the meaning of this stylistic device. Based on the comparative analysis of the English source text and the target text of D. Tartt novel, the article analyzes the main ways of reproducing usual similes in the Ukrainian translation. The investigation applied the method of contextual analysis to study the semantic characteristics of similes and the ways of their creative rendering by secondary communicators, as well as the method of comparative analysis to determine the features of similes in the original text and in the target text and the influence these features provide upon the ways of their reproduction in translation. The article points out that the difficulties of translating this expressive means are due to differences in the socio-cultural context, as well as to the specific nature of the figurative perspective of the word, in particular, in case of usual similes. The investigation shows that usual similes, which vividly represent the linguistic picture of the world, and the standards and stereotypes of the national culture, the collective worldview of the entire nation, do not pose such difficulties in translation as occasional similes, since they are recorded in dictionaries. Therefore, in the translation of the novel by D. Tartt, the original strategy for their reproduction is precisely the choice of the dictionary version. The second most frequently used method is to

select the equivalent of the target language. These two methods provide the most accurate translation both in terms of content and stylistic coloring. However, the analyzed material showed that the translator chooses other ways to reproduce them, in particular, the use of non-figurative means, namely descriptive translation, omission of certain units of similes and leveling of the entire structure with the use of an analogue.

Key words: *similes, usual similes, text imagery, text expressiveness, author's idiostyle, translation methods.*

УДК 811
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/41

Литвин І. М.
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

Рейдало В. С.
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

Сторчеус С. В.
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Статтю присвячено традиційно актуальній проблемі теорії та практики перекладу – перетворенням, що здійснюються у процесі переходу від джерельного тексту до тексту перекладу. Висвітлюються ключові аспекти цієї проблеми, зокрема питання термінології, визначення, типології та механізмів перекладацьких трансформацій, а також необхідність їх вивчення. Мета статті: аналіз лексичних перекладацьких трансформацій з використанням класифікацій, які ґрунтуються на тріаді мовного семіозису Чарльза Морріса: семантики, синтактики та прагматики. Зокрема застосовується класифікація лексичних трансформацій в денотативному плані О. Селіванової. Дієвість типології лексичних трансформацій проілюстровано на матеріалі українського перекладу роману Елеонор Портер «Pollyanna», виконаного Богданою Горою, акцентуючи на мало описаних чи неописаних міжмовних замінах. Досліджено механізми різних типів лексичних трансформацій, які призводять до зміни денотативного значення лексичних одиниць. Схарактеризовано синонімічні трансформації, в результаті яких відповідники джерельного та перекладного текстів є міжмовними смисловими та контекстуальними синонімами. Проаналізовано кореферентні заміни, в процесі яких змінюється зміст лексичних одиниць джерельного тексту, проте незмінним залишається референт. Описано різні типи метонімічних трансформацій (конкретизацію, генералізацію значення, партонімічні, голонімічні, парто-партонімічні заміни). Розглянуто втрати метафоричного образу (деметафоризацію), виникнення метафоричного образу (метафоризацію); когнітивні механізми модифікації в перекладі донорської концептосфери метафори (трансметафоризацію), заміни компонента донорської концептосфери метафори в перекладі.

У статті обґрунтовано, що в англо-українському перекладі художнього тексту на лексичному рівні регулярно використовуються трансформації, за яких модифікується денотативне (ядерне понятєво-логічне) значення слова, з метою збереження ідіостилю автора джерельного тексту; збалансування відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу та перекладу.

Ключові слова: *переклад, перекладацька трансформація, кореферентна заміна, метонімічні трансформації, метафоричні трансформації, генералізація, конкретизація, антонімічний переклад, конверсивний переклад, денотативне значення.*

Постановка проблеми. Одним із актуальних питань сучасного перекладознавства є дослідження прийомів перекладу – трансформацій. У перекладознавчих студіях традиційно піднімаються питання визначення та типології трансформацій; іноді питання стоїть так, чи взагалі є сенс у дослідженні трансформацій, чи це не формалізує підхід до перекладацького процесу; врешті решт, не визначений термін для перетворень, що здійснюються в процесі переходу від джерельного тексту до тексту перекладу. Їх називають *процедури, техніки, методи, способи, прийоми, стратегії, зсуви, заміни, модифікації, трансформації* тощо. Ми використовуємо традиційний для слов'янського, зокрема українського, перекладознавства термін *трансформації.* На необхідності

вивчення трансформацій цілком слушно наголошує В'ячеслав Карабан: «вміння та навички застосування перекладацьких трансформацій становлять істотний компонент компетенцій перекладача» [4, с. 21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про методи, способи, прийоми, стратегії перекладу висвітлювали в своїх працях Жан-Поль Віне (Jean-Paul Vinay), Жан Дарбельне (Jean Darbelnet), Юджин Найда (Eugene Nida), Пітер Ньюмарк (Peter Newmark), Андре Лефевр (André Lefevere), Махмуд Ордудар (Mahmoud Ordudar), Ампаро Альбір (Amparo Albir), Люсія Моліна (Lucía Molina) [12] й інші. До питання класифікації перекладацьких трансформацій зверталися українські перекладознавці: В'ячеслав Карабан, Віктор Коптілов, Ілько Корунець, Леонід Черноватий, Олександр Кальниченко, Олександр Ребрій. Розглядали трансформації на матеріалі художнього японсько-українського перекладу автори навчального посібника «Методологія художнього перекладу для студентів-японістів» Іван Бондаренко, Тамара Комарницька, Світлана Семенко; на матеріалі німецької мови – автори підручника «Теорія та практика перекладу (німецька мова)» Тарас Кияк, Олександр Огуй, Анатолій Науменко. Описували наявні в перекладознавстві класифікації трансформацій Тетяна Журавель, Наталія Хайдарі, Інга Синяговська, Ольга Богайчук й інші. Визначення та нову класифікацію трансформацій запропонувала українська лінгвістка Олена Селіванова, на яку спираємося в цій статті. За О. Селівановою, перекладацька трансформація – «це перетворення, модифікація форми, або змісту і форми, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту» [9, с. 377]. За В. Карабаном, «перекладацькі трансформації спрямовані на адекватну передачу смислу джерельного тексту, враховуючи норми цільової мови» [4, с. 21]. О. Селіванова, перетворення, які «здійснюються на підставі системних розбіжностей двох мов» [9, с. 377] цілком слушно відносить до системних трансформацій, а модифікації, що здійснюються через відмінність онтологій, культур, програм інтерпретації адресатів оригіналу та перекладу – до функціональних [9, с. 377]. Таким чином, лінгвістка вказує не тільки два типи трансформацій, а перераховує причини їх застосування: системні розбіжності мов оригіналу та перекладу; відмінність онтологій, культур двох народів; різницю програм інтерпретації текстів оригіналу та перекладу їх адресатами.

До прийомів перекладу лексичних одиниць В'ячеслав Карабан відносить: смислову диференціацію значень, конкретизацію, генералізацію, антонімічний переклад, вилучення, додавання, перестановку, частиномовну заміну [4, с. 300]. Перекладознавець виокремлює контекстуальні заміни, коли перекладач керується контекстом, а не словником (не використовує прямі повні, тобто словникові, відповідники). В. Карабан зауважує, що не існує точних правил таких замін і вбачає 4 типи контекстуальних трансформацій: смислова диференціація значень, конкретизація, генералізація й антонімічний переклад [4, с. 287]. Загалом до найпоширеніших класифікацій лексичних трансформацій включають «конкретизацію, генералізацію, антонімічний переклад, додавання слів, опущення слів, змістовий розвиток, компенсацію» [див.: 1, с. 243].

Постановка завдання. Мета нашої статті: аналіз лексичних перекладацьких трансформацій з використанням класифікацій, які побудовані на тріаді мовного семіозису Чарльза Морріса: семантики, синтактики та прагматики. Однією із таких класифікацій є типологія формально-змістових трансформацій на лексичному рівні, розроблена О. Селівановою. Трансформації на лексичному рівні призводять до певних змін / модифікацій денотативних і конотативних значень лексичних одиниць. Виходячи з цього, на лексичному рівні формально-змістові трансформації, за О. Селівановою, реалізуються в двох планах: денотативному та конотативному [9, с. 383]. У цій статті зупинимося на трансформаціях **денотативного** плану, які в мові перекладу представлені відповідниками іншої мови з неоднаковим смисловим наповненням. Дієвість цієї типології лексичних денотативних трансформацій проілюструємо на матеріалі українського перекладу роману Елеонор Портер «Pollyanna» («Поліанна»), виконаного Богданою Горою, акцентуючи на мало описаних чи неописаних міжмовних замінах.

Виклад основного матеріалу. Синонімічні трансформації. До змін денотативних значень лексичних одиниць в перекладі призводять синонімічні заміни, у результаті яких міжмовні відповідники – семантичні (або смислові) синоніми – відрізняються відтінками значень; а під кутом зору семної структури, відрізняються набором сем [6, с. 153]: *«Pollyanna, you ARE the* ***most extraordinary*** *child!»* [13] *// « – Поліанно, ти просто* ***неймовірна*** *дитина!»* [8] Порівняймо семний склад прикметників, використавши метод словникових дефініцій: ***(most) extraordinary*** – «very

unusual, special, unexpected, or strange» [11] / дуже незвичайний, особливий, несподіваний, дивний; ***неймовірний*** – «Який відрізняється від інших, не такий, як усі, як у всіх, як завжди; особливий, незвичайний» [2].

У перекладі часто трапляються **контекстуальні синонімічні** заміни, у результаті яких українські відповідники англомовних лексем реалізують певне значення (ЛСВ) в конкретному контексті [6, с. 153–155]: *«Pollyanna looked* ***shocked»*** [8] *// «Поліанна була* ***збентежена»*** [13]. Перекладаючи ***shocked*** – «surprised or upset because something unexpected and usually unpleasant has happened» [11], за можливих відповідників *здивований, вражений,* перекладачка обирає слово *збентежений* – «Який виражає збентеження, хвилювання або ніяковість» [2], що влучно передає стан героїні в цьому контексті. «*She had gone halfway down the stairs when a* ***small, unsteady*** *voice called after her…»* [13] *// «Вона вже спустилася на половину сходів, коли за спиною пролунав* ***несміливий*** *голос Поліанни…»* [8]. Однорідні означення ***small, unsteady*** замінено одним контекстуально доречним словом ***несміливий*** – «Якому не властива сміливість; досить боязкий, сором'язливий, нерішучий» [2], за можливих варіантів: *тихий, невпевнений, непевний, нерішучий* тощо.

Антонімічні та **конверсивні** трансформації. Антонімічна трансформація – лексико-синтаксичний прийом перекладу, за якого слово джерельного тексту замінюється на його міжмовний антонім, що зазвичай супроводжується заміною стверджувальної конструкції заперечною і навпаки. Антонімічні заміни ґрунтуються на логічному принципі, за яким заперечення певного значення еквівалентне ствердженню його протилежності: *He* ***didn't talk*** *// Він* ***мовчав.*** В. Карабан, О. Селіванова вважають традиційний термін «антонімічний переклад» неточним, позаяк слова, що перекладаються, лише змінюють форму на протилежну, тоді як їх зміст залишається незмінним [4, с. 291; 9, с. 385]. Міжмовні конверсиви – слова, що виражають міжмовні зворотні відносини, «називаючи одне й те ж явище, показують його з різних боків» [5]: «"*Well, anyhow, you can be glad of that," she retorted; "for when I'm* ***talking****, YOU* ***don't have to****!"»* [13] *// « – Що ж, в такому разі ти маєш радіти з того, – відповіла вона, – бо тоді ти можеш* ***помовчати»*** [8]. Структури – *I'm* ***talk,*** *you* ***don't have to*** *// – ти можеш* ***помовчати*** описують одну й ту ж ситуацію за допомогою протилежних понять.

Кореферентні трансформації. До помітної зміни денотативного значення лексичних одиниць призводять **кореферентні заміни**. Термін кореферентність (англ. coreference) позначає відношення між номінативними знаками, які називають спільний об'єкт різними лексичними одиницями [7]. Важливо кореферентні трансформації відрізняти від синонімічних: останні позначають слова в мові джерела та перекладу, які відрізняються семним складом (відтінками значень); під час кореферентних замін, як правило, змінюється зміст лексичних одиниць джерельного тексту, проте завжди незмінним залишається референт. Кореференти, за словами Галини Осіпчук, різнобічно характеризують той самий референт [7].

Кореферентні ряди у романі Елеонор Портер «Pollyanna», які представлені позначеннями персонажів цього твору різними властивими їм найменуваннями, доволі поширені: *Pollyanna – the little girl – a child – niece –Miss Jennie's little gal*. Цікаво, що в українському перекладі роману ці кореферетні ряди часто ширші за оригінальні. На думку О. Селіванової, «перекладач може використати будь-яку номінацію за умови її доцільності в певному контексті» [9, с. 383]: «*"Yes, she might be," nodded* ***the old man»*** [13] *// «– Так, цілком можливо – кивнув* ***садівник»*** [8]. Номінація у джерельному тексті *the old man* вказує на вік персонажа, а в перекладі на рід його занять – *садівник.* На вік персонажа у перекладі вказують такі номінації: субстантивований прикметник *старий,* іменник *дід* і його зменшувано-пестлива форма *дідусь,* які реалізують у контексті роману другий ЛСВ: «2. Чоловік похилого віку»: *«****The man*** *turned»* [13] *// «****Дід*** *повернувся»* [8]. ***The old man*** в іншому фрагменті перекладу замінено іменем – ***Том: «****"Oh, yes they did," nodded* ***the old man»*** [13] *// «– А проте, це було, – кивнув* ***Том»*** [8]. Така практика заміни в перекладі імені чи навпаки іменем властивих персонажу найменувань є доволі поширеною: «*With the tips of her fingers Miss Polly turned over the conglomerate garments, so obviously made for anybody but* ***Pollyanna»*** [13] *// «Міс Полі кінчиками пальців перегорнула купу одягу і дійшла висновку, що все це анітрохи не пасує її* ***небозі»*** [8]. Ім'я героїні ***Pollyanna*** трансформовано на іменник ***небога,*** що вказує на родинні зв'язки: «Дочка брата або сестри (про рідних, двоюрідних, троюрідних); племінниця» [10]. Іноді ім'я замінено широким поняттям, що позначає стать (*чоловік, жінка*) чи/та вікову категорію *(дівчина, хлопець, підліток): «Miss Polly Harrington always sent something to* ***Mrs. Snow*** *once a week»* [13] *// «Міс Полі Гаррінгтон щотижня щось передавала* ***цій жінці»*** [8]. *«"As if ever anybody could be fond*

of her!" scorned ***Nancy»*** [13] *// «– Ніби вона хоч комусь до душі? – осудливо зауважила* ***дівчина»*** [8]. Або поняття, що позначає стать, має інший кореферентний відповідник в перекладі: *«****The man*** *made a queer noise in his throat»* [13] *// «****Незнайомець*** *аж поперхнувся від несподіванки»* [8]. Як правило, в художньому перекладі вжито кореференти із більшою інформативністю, які, характеризуючи персонаж, уточнюють чи нагадують окремі деталі сюжету [6, с. 157].

Метонімічні трансформації – модифікації, підґрунтям яких є суміжність міжмовних понять-відповідників. Наприклад, місце заняття – рід заняття: «*You see, I used ter work* ***in the garden*** *– then»* [13] *// «Я вже тоді працював тут* ***садівником»*** [8]. Така суміжність може бути представлена також: цілим в джерельному тексті (голонімом – «поняттям, яке щодо іншого поняття виражає ціле, базове і вихідне поняття; предмет, який включає в себе інший» [3]) та його частиною (партонімом) в перекладному – **партонімічна** трансформація, і навпаки: частина (партонім) перекладається цілим – **голонімічна** трансформація; заміною однієї частини іншою – **парто-партонімічна** трансформація [9, с. 384]. Назва таких трансформацій орієнтована на результат перекладацького процесу: «*"Oh, I'm so glad, glad, glad to see you," cried an eager* ***voice*** *in her ear»* [13] *// – О, я така рада, рада, рада бачити вас! – прокричала* ***дівчинка*** *їй біля вуха»* [8] – застосовано голонімічну трансформацію. Вживання метонімії – характерна риса ідіостилю Елеонор Портер: ***Nancy's*** *capable* ***hands*** *short work of unpacking the books, the patched undergarments, and the few pitifully unattractive dresses»* [13] *// «Моторна* ***Ненсі*** *хутенько розпакували книжки, латану білизну і кілька вбогих сукенок»* [8]. У перекладі метонімія ***Nancy's*** *capable* ***hands*** втратилася в результаті застосування голонімічної трансформації: соматизм ***hands*** замінено цілим ***Ненсі.*** Позаяк у процесі перекладу втрачається метонімія, такий тип трансформацій можемо назвати деметонімізація.

Зворотну трансформацію – партонімічну (заміну цілого частиною) застосовано у такому фрагменті: *«At one of the windows, a few minutes later, Pollyanna gave a glad cry and clapped her* ***hands*** *joyously»* [13] *// «За хвилину Поліанна підійшла до вікна і раптом радісно скрикнула й заплескала в* ***долоні*** *від захоплення»* [8]. У цьому фрагменті заміна диктується специфікою сполучуваністю слів в англійській та українській мовах: *clapp her* ***hands*** *// плескати в* ***долоні.***

Конкретизація. До помітної зміни денотативного значення лексичних одиниць призводить звуження значення слова. Такі трансформації кваліфікують як ***родо-видові*** (В. Карабан), ***гіпонімічні*** (О. Селіванова): «*The Man often wore* ***a long black coat*** *and* ***a high*** *silk* ***hat*** *– two things that the "just men" never wore»* [13] *// «Чоловік був завжди вбраний у довгий чорний* ***сурдут*** *та шовковий* ***циліндр****, – цього інші чоловіки не носили»* [8]. Гіперонім (родову назву) ***coat*** – «an outer piece of clothing with sleeves that is worn over other clothes, usually for warmth» [11] – перекладено гіпонімом (видовою) ***сурдут*** – «Чоловічий верхній двобортний одяг з довгими полами, відкладним коміром і широкими лацканами» [10]. Гіперонім (родову назву) ***hat*** перекладено гіпонімом (видовою назвою) ***циліндр*** – «чоловічий головний убір, високий капелюх з плоским верхом» [10].

Генералізація (гіперонімічна трансформація) – зворотний процес до конкретизації: видове поняття перекладається родовим: «*Then, slowly, she rose and began to put away* ***the dresses»*** [13] *// «Тоді поволі підвелася і почала складати* ***речі*** *назад»* [8]. Поняття ***the dresses*** в цьому контексті є вужчим відносно поняття ***речі*** – «Одяг, білизна, предмети особистого користування і спеціального призначення» [10], до якого вдалася перекладачка. О. Селіванова гіпонімічні та гіперонімічні трансформації кваліфікує як метонімічні, додаючи до них ще один тип – еквонімічні (гіпогіпонімічні) трансформації – заміну гіпоніма джерельного тексту схожим гіпонімом в перекладі [9, с. 385]: *sombrero // бриль.*

Метонімічні модифікації разом із метафоричними в українських перекладознавчих студіях часто відносять до прийомів змістового (логічного) розвитку значень. На нашу думку, такий термін охоплює занадто широкий спектр різнопланових прийомів, тому вдаємося до його конкретизації.

Метафоричні трансформації. Широко відомі класифікації прийомів передачі метафори, критерієм яких є збереження, втрата, заміна образу в перекладі (П. Ньюмарк). О. Селіванова пропонує виокремлювати чотири типи метафоричних трансформацій: метафоризація, деметафоризація, трансметафоризація, заміна знака донорської сфери метафори [9, с. 385].

Метафоризація – заміна слова оригіналу з прямим значенням словом у переносному значенні: *«Whereupon she* ***laughed*** *suddenly»* [13] *// «І дівчинка* ***вибухнула*** *сміхом»* [8]. Дієслово ***laugh*** у прямому значенні перекладено дієсловом ***вибух-***

нути у переносному значенні: «перен. Раптово виникати, починатися з великою силою. Раптово і бурхливо починати плакати, сміятися» [10]. Метафоричний відповідник додає образності тексту перекладу та компенсує втрати метафори в його інших фрагментах.

Трансфметафоризація – заміна донорської концептосфери метафори [9, с. 386]: «*"Yes, sir," **beamed** Pollyanna»* [13] *// « –Так, сер, – **розцвіла** Поліанна»* [8]. Метафору ***beam*** – «to smile with obvious pleasure» [11] – з донорською концептосферою *СВІТЛО* (пор.: ***beam*** *– «a line of light that shines from a bright object»* [11]) – замінили метафорою *розцвісти* – «Відчувати радість, приємність, насолоду» [10] з донорською концетосферою РОСЛИНА (*розцвісти* – «Починати цвісти, вкриватися квітами (про рослини)» [10]).

У перекладі може зберігатися метафора із тією ж донорською концептуальною сферою, але з іншим висвітленим знаком цієї концептосфери: "*I didn't see you go, and nobody didn't. I guess you **flew** right up through the roof; I do, I do"»* [13] *// « – Ніхто не бачив, як ви виходили з будинку, ніхто. Я гадаю, ви просто **спурхнули** з даху, ге?* [8]. Пор.: ***flew*** *– «When a bird, insect, or aircraft flies, it moves through the air»* [11]– та ***спурхнути*** – «Легко і швидко злітати з якого-небудь місця (про птаха, метелика і т. ін.)» [10] – різні знаки донорської концептосфери ПТАХ, які знаходяться в синонімічних відносинах.

Висновки. Таким чином, в англо-українському перекладі художнього тексту на лексичному рівні регулярно використовуються трансформації, за яких модифікується денотативне (ядерне поняттєво-логічне) значення лексичних одиниць з метою збереження ідіостилю автора джерельного тексту; стилістичних норм цільової мови; збалансування відповідності комунікативного впливу на адресатів джерельного та перекладного текстів тощо. До зміни поняттєво-логічного значення призводять синонімічні, антонімічні, конверсивні, кореферентні, метонімічні, метафоричні трансформації, які ми розглянули в цій статті. Трансформації на лексичному рівні, які пов'язані із змінами конотативного значенням слова, слугуватимуть предметом нових досліджень.

Список літератури:

1. Богайчук О. С. Лексичні трансформації в перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2021. № 49. Том 2. С. 143-146. URI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.49-2.32
2. Горох – українські словники. Тлумачний словник. URL: https://goroh.pp.ua/Тлумачення (дата звернення 06.04.2025).
3. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 1. 2012. 401 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2002. 564 с.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник. Київ: Академія, 2002. 368 с.
6. Литвин І. М. Основи перекладознавства: підручник. Черкаси: Ю. А. Чабаненко, 2024. 294 с.
7. Осіпчук Г. В. Засоби кореферентності у прозовому тексті (на матеріалі творчості Валерія Шевчука і Марії Матіос). Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук. Спеціальність 10.02.01 – українська мова. Київ, 2012.
8. Портер Елеонор. Поліанна. Переклад українською Богдана Гора. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=662 (дата зв. 06.04.2025).
9. Селіванова О. О. Нова класифікація перекладацьких трансформацій. *Методологія художнього перекладу: навчальний посібник для студентів-японістів*. Бондаренко І П., Комарницька Т. К., Семенко С. М. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. С. 376–378.
10. Тлумачний словник української мови. URL: https://slovnyk.ua (дата звернення 06.04.2025).
11. Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/ (дата звернення 06.04.2025).
12. Molina L. & Albir A. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta: Journal des traducteurs*. vol. 47, n° 4, 2002. P. 498-512. URI: http://id.erudit.org/iderudit/008033ar. DOI: 10.7202/008033ar
13. Porter, Eleanor H. Pollyanna. Kharkiv: Folio World's Classics, 2022. 186 p.

Lytvyn I. M., Reidalo V. S., Storcheus S. V. LEXICAL TRANSFORMATIONS IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF AN ENGLISH LITERARY TEXT

Introduction. *This article explores the issue of transformations, a topic of enduring relevance in translation studies. These transformations occur during the transition from the source text to the target text. The research*

involves various aspects such as terminology, definitions, typologies, mechanisms of transformations, and the rationale for their study.

Purpose. *The purpose of the article is to analyze lexical transformations using classifications based on Charles Morris's triad of language semiotics: semantics, syntactics, and pragmatics.*

Results. *The mechanisms of various types of lexical transformations leading to changes in the denotative meaning of a word are examined. Synonymic transformations are characterized. Their equivalents in the source and target texts are interlingual semantic and contextual synonyms with different set of semes. Coreferential transformations are analyzed, in which the meaning of lexical units in the source text changes, while the referent remains the same. Different types of metonymic transformations are described (concretization, generalization of meaning, partonymic, holonymic, and parto-partonymic substitutions). The research considers the loss of metaphorical image (demetaphorization), the emergence of metaphorical image (metaphorization), the cognitive mechanisms of modifying the donor sphere of a metaphor in translation (transmetaphorization), and the substitution of a component of the metaphor's donor sphere.*

Originality. *The effectiveness of the typology of lexical denotative transformations is illustrated using the Ukrainian translation of Eleanor Porter's novel «Pollyanna» by Bohdana Hora, with a focus on interlingual substitutions that are either under-described or not previously described.*

Conclusions. *In English-Ukrainian literary translation, lexical transformations that modify the denotative (conceptual-logical) meaning of lexical units are regularly used to preserve the individual style of the source text's author, adhere to the stylistic norms of the target language, and balance the communicative impact on the audiences of both the source and target texts. Lexical transformations involving changes in the connotative meaning of lexemes will be the subject of* ***new*** *research.*

Key words: *translation, translation transformation, coreferential substitution, metonymic transformations, metaphorical transformations, generalization, concretization, antonymic translation, conversion translation, denotative meaning.*

УДК 811.111 (075.8)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/42

Писарська Н. В.
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Дяченко О. В.
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Заверющенко М. П.
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ЗАПОЗИЧЕННЯ ТА КАЛЬКУВАННЯ В ПЕРЕКЛАДІ ДІЛОВИХ ПАПЕРІВ: УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті зазначено, що в сучасному глобалізованому світі, де міжкультурна комунікація набуває особливої актуальності, проблема адекватного перекладу ділових паперів постає як одна з ключових у сфері професійного перекладознавства. Зокрема, особливої уваги заслуговують процеси запозичення та калькування в міжмовному трансфері між українською та англійською мовами, оскільки вони суттєво впливають на якість і точність передачі офіційної, юридичної та комерційної інформації. Доведено, що ділова документація є складним і водночас чутливим жанром текстів, що вимагає від перекладача не лише високого рівня володіння мовами, а й глибокого розуміння правових, культурних і лінгвістичних норм обох країн. У цьому контексті особливої ваги набуває питання про доцільність використання запозичень та кальок як перекладацьких стратегій.

Наголошено, що запозичення – це процес включення іншомовних елементів у текст без істотної зміни їхньої форми, який часто використовується для збереження термінологічної точності або коли у мові перекладу відсутній адекватний відповідник. Проте не завжди запозичення є виправданими. Іноді їхнє некритичне використання може призводити до плутанини, втрати змісту або стилістичних відхилень, особливо якщо існує усталений український еквівалент. Калькування, у свою чергу, передбачає буквальний або частковий переклад іншомовного вислову з збереженням структури або окремих його компонентів. У діловому перекладі кальки можуть виникати як результат прагнення зберегти формальну відповідність, однак часто вони порушують норми цільової мови. Крім того, перекладач повинен брати до уваги культурно-національні особливості: англомовний юридичний дискурс відзначається своїми лексико-синтаксичними моделями, які часто не мають прямого відповідника в українській мові, і навпаки. Саме тому іноді запозичення або калькування – це не просто перекладацький вибір, а необхідність, продиктована функціональною еквівалентністю. У підсумку вказано, що раціональне використання цих стратегій уможливлює створення точного, зрозумілого й правомірного перекладу, який відповідатиме як формальним вимогам, так і очікуванням реципієнта.

Ключові слова: *переклад, офіційно-діловий стиль, запозичення, калькування, еквівалент.*

Постановка проблеми. Інтеграція іншомовних запозичень в останнє десятиліття стала цілком звичним, з точки зору філології, феноменом, особливо в контексті офіційно-ділової комунікації. І така тенденція не випадкова, адже дані процеси характерні для епохи глобалізації, розвитку цифрових технології, стрімких наукових досягнень. Відповідно до результатів останніх досліджень, загальна кількість запозичених слів в українській мові складає близько 15%, що вказує на відкритість і гнучкість мовлення [3].

При цьому, англійська мова домінує у сфері бізнесу, юриспруденції та фінансів, що призводить до проникнення в українську мову значної кількості запозичень. Зазначене обумовлює потребу аналізу їхньої доцільності, коректності та відповідності мовним нормам. У зв'язку з активною міжнародною співпрацею українських компаній

важливим стає якісний переклад ділових паперів, зокрема договорів, угод та фінансової звітності. Однією з ключових проблем було і залишається питання точності перекладу, адже буквальне калькування може спричинити спотворення змісту або юридичні ризики. Також важливо зберігати баланс між використанням міжнародної термінології та автентичністю української ділової мови, що є частиною мовної політики та стандартизації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На зазначеному також наголошують у своїй праці Н. Варга, Х. Зикань, Е. Берта, які аналізують історію перекладацької діяльності в розрізі зарубіжного та вітчизняного контексту, характеризують ключові принципи типології перекладу, детально розкривають елементи функціонально-стильових труднощів та систематизують комплексні рекомендації по забезпеченню адекватності й еквівалентності в перекладі [1]. Стосовно специфіки українського перекладу текстів офіційно-ділового стилю висловлюється М. Маковій [5] та М. Чепурна [8]. Майбутнє перекладацької діяльності, зокрема із позиції використання інструментів штучного інтелекту, є предметом наукових розвідок А. Красуля, М. Турчина [4], Г. Григоренко [2].

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є аналіз ключових тенденцій та пошук оптимальних мовних рішень, що дозволяють уникати некоректних конструкцій і забезпечувати якісний переклад ділових документів.

Виклад основного матеріалу. Переклад офіційно-ділової документації як процедура, котра вимагає певного набору філологічних знань, є особливо затребуваною у сучасному світі. Зазначене було та залишається актуальним у роботі державних структур, особливо в період стрімкої Євроінтеграції; кредитно-банківських установ; вітчизняного бізнесу, який виходить чи працює на іноземному ринку; в роботі громадських організацій тощо. У більшості випадків, при перекладі різного роду документації (інструкції, бізнес-плани, угоди, установча документація, медичні довідки, фінансова звітність і т. і.) основна проблематика зводиться до збереження спеціального стилю, для якого характерний високий рівень стандартизації, дотримання правил структурування, наповнення змістовної частини мовними оборотами (кліше), застосування стійких виразів.

Не можна не погодитися із думкою, висловленою М. Маковій, що при перекладі офіційно-ділових текстів важливо дотримуватися чіткої ієрархії інформації [5, с. 271]. Звісно, в ході адаптації тексту, котрий буде сприйматися іншомовним реципієнтом, найважливіше не лише донести ідею та передати суть, але й уникнути будь-яких амбівалентностей, зберігаючи максимальну точність. Тому не випадково перекладачі воліють прагнути до культурної еквівалентності. Зазначений підхід зводиться до заміни англійських термінів культурно і контекстуально аналогічними українськими відповідниками. У зазначений спосіб набагато простіше зберегти змістовну ідентичність понять і при цьому ефективно впливати на особу, якій власне адресований документ [1]. Наприклад, переклад терміну «customer service» як «обслуговування клієнтів» гарантує точне донесення цього поняття до аудиторії.

Диференціації в мовних регістрах, рівнях формальності і конотації обумовлюють необхідність адаптації термінів під час перекладу. Трансформація культурної адаптації полягає в доборі термінів відповідно до культурних норм мови перекладу. Наприклад, під час перекладу слова «cheap» з англійської мови цілком допустимою є похибка у сторону «доступності», що передає позитивну конотацію низької ціни. Аналогічно, переклад слова «blue-chip stocks» українською мовою означає «акції надійних компаній», що дає змогу переосмислити це поняття у контексті вітчизняного бізнесу.

Порівняно із звичними для пострадянський країн способами заклику до дій, у мовних практиках європейських країн у переважній більшості фігурують ввічливість та усунення директивних настанов. Відповідно, адаптація різних форм привітливої комунікації полягає у зміні рівня прямоти відповідно до норм мови перекладу. Така трансформація особливо важлива для підтримання відповідного стилю спілкування. Наприклад, англійське прохання «Please, take this suggestion into account» може бути переведена як «прохання врахувати цю пропозицію». З цією метою в англійській мові звикли вживати дійсний та умовний способи дії дієслова, які передаються еквівалентними формами в перекладі:

We would be grateful if you could confirm that this company settles promptly on due dates – Ми були б Вам вдячні, якщо Ви могли б підтвердити, що ця компанія вирішує всі справи в установлені терміни [8, с. 209].

Не дивно, що за таких умов при перекладі часто вдаються до запозичень, що являє собою процес і результат переходу з однієї мови в іншу слів, граматичних конструкцій, морфем, фонем; найпоширеніший вид мовних контактів. Запози-

чені слова – це іншомовні слова, які повністю увійшли в лексичну систему української мови, тобто пройшли цілковиту інтеграцію. Вони набули лексичного значення, фонетичного оформлення, граматичних ознак, притаманних українській мові, вживаються в різних стилях, пишуться літерами українського алфавіту. І хоча за останній період значна кількість філологів апелюють до потреби збереження чистоти мови, все ж глобалізаційні процеси залишають свій відбиток на мовленні фактично кожної країни світу.

Такий спосіб виправдано вважають найпростішим із точки зору збереження змісту без перекручення. Наприклад, у правовій сфері терміни по типу «імпічмент», «прецедент», «резидент», «депозитарій», давно стали невід'ємною частиною офіційної української термінології, хоча свого часу вони слугували неологізмами. Їх запозичення з англійської, латини чи французької стало необхідним для точної передачі правових реалій, притаманних міжнародному праву. Крім того, запозичення дозволяють інтегрувати українську мову у світовий фаховий дискурс. В останні роки офіційні документи дедалі частіше готуються з огляду на міжнародні стандарти, тому збереження усталеної термінології через запозичення спрощує комунікацію між країнами та інституціями.

Загалом, використання слів з інших мов в українській має різноманітні причини. По-перше, історичні та культурні зв'язки. Українська культура та історія налічує нескінченну кількість зв'язків з іншими народами та культурами. Вивчення і запозичення слів з інших мов відображає такі процеси і сприяє збагаченню української мови новими поняттями та ідеями.

По-друге, мова йде про брак адекватного вираження в українській мові. Часом перекладачі вимушені запозичувати слова, бо в українській мові немає відповідного терміна чи поняття. Подібна ситуація є особливо актуальною в певних галузях знань, таких як технічна і наукова сфера, хоча навіть у побутовому спілкуванні англомовна спільнота оперує поняттями, дослівного перекладу яких не можна знайти в українській мові (до прикладу, fomo (fear of missing out – страх пропустити щось важливе / цікаве), bumf – працювати з документами (листами, договорами тощо), тобто займатися паперовою роботою, від якої в підсумку стає нестерпно нудно [9, с. 84]).

Також одним із чинників є обмін культурними цінностями. Безперечно, такий фактор як запозичення слів допомагає обмінюватися ідеями, цінностями та культурними елементами між різними народами, що стимулює збагачення української культури і мови новими й цікавими концепціями, поняттями. Сюди ж ми включаємо простоту та зручність, адже деякі слова мають насичене значення і точність вираження, які нелегко замінити українськими аналогами.

Запозичені слова часто не є повними синонімами до українських еквівалентів, що підтверджує їхню стійкість і широке використання в російській мові. Якби такі слова повністю збігалися семантично, вони конкурували б і витісняли одне одного, борючись за право використовувати конкретне поняття. Однак у більшості випадків запозичення та їхні еквіваленти можуть незначно відрізнятися, мати різне забарвлення або спрямованість, що виокремлює культурні особливості та визначає становище двох країн у сучасному світі. Таким чином, частково англійські запозичення можуть ужитися поруч із українськими еквівалентами, оскільки вони мають більш спеціалізоване і вузьке значення. Іншим фактором, який впливає на популярність запозичених слів, є їхня фонетична схожість із рідними дублікатами. Незважаючи на те, що їхні значення здатні бути абсолютно різними, сам факт, що нове слово звучить знайомо, сприяє його поширенню серед населення. Прийняття нового слова також залежить від його новизни та позитивної конотації, що призводить до відмови від старої версії вже наявного синоніма, яка має більш негативне відповідне значення мовної одиниці. У таких випадках змагання між запозиченням і його дублікатом можна охарактеризувати не як лексичну заміну, а як лексичне доповнення.

Як правило, запозичення групують за різними категоріями, серед яких:

1) Інтернаціоналізми: слова, утворені здебільшого з грецьких і латинських елементів і широко поширені в мовах усього світу: *агітація, гальваніка, гарантія, декорація, депресія, дежавю, дилер, драма, дрифт, жакет, ілюмінація, інтелігент, інтелігенція, інфекція, квадр, канон, конфігурація, кореляція, мануфактура, манускрипт.*

2) Варваризми: слова або вирази, не повністю засвоєні мовою запозичення слова, найчастіше пов'язані з граматичними труднощами: *нік, кежуал стиль, саундтрек, біл-борд, сплін, гаджет, гуру, гламур, джанк, дилер, інтоксикація, лаг, нуб, релакс, ремейк.*

3) Екзотизми: слова і вирази, запозичені з інших, часто маловідомих мов, які використовуються для додання особливого місцевого коло-

риту мови: *маркетинг, делібаш, комікс, манга, модерн, булонка, харакірі, самурай, томагавк, мачете, юрта, вігвам, чум, гарем.*

В окрему групу ми вважаємо за доцільне виділити кальки: слова або вирази, створені за зразком іноземної мови, але з елементів рідної мови, що являють собою приховане запозичення, яке відтворює внутрішню структуру іноземного оригіналу. Словотворчі кальки, що дають переклад за морфемами іноземних слів. Наприклад: *хмарочос, фейк, логін, репост, дедлайн, пенальті, амбасадор, баг, овертайм, офф-сайд, постер, драйв, номінація, спонсор, ток- шоу.*

У деяких випадках калькування використовується поряд із транскрипцією і лексико-семантичною модуляцією. Існує також поняття напівкальки (тобто слів, які відповідають правилам граматики цільової мови) і часткового калькування (коли в перекладі використовується тільки частина слова). Тобто напівкальки являють собою часткові запозичення слів і виразів, що складаються як з елементів вихідної мови, так і з елементів мови приймаючої. Прикладами напівкальки є white collar – білий комірець, bed and breakfast – номер плюс сніданок. Калькування поділяється на словотвірне, семантичне та фразеологічне.

Смислове (семантичне) калькування, або семантичні запозичення відображає ідею того, що споконвічне слово набуває нового значення під впливом іноземного зі схожим первісним значенням. Наприклад, в українського дієслова «торкатися» з'явилося нове значення «хвилювати, викликати співчуття» під впливом аналогічного значення у французького дієслова «toucher» (торкатися, доторкатися): доторкатися глибин душі; «високий» у значенні найкращий, елітний – (high school), тіньовий у значенні незаконний – (shadow business), шокова терапія (англ. shock therapy). Фразеологічна напівкалька виникає, коли запозичують стійкий вираз, але перекладають тільки його частину: жовта преса – yellow press.

Поряд із вищезазначеними видами перекладу, коли використовується лише калька, необхідно звернути увагу на змішаний переклад. Часто виникає необхідність використовувати кілька методів перекладу одного терміна для більш точної та лаконічної передачі значення. Наприклад: континентальний клімат – continental climate (калька + транслітерація), closed-source operating system – закрита операційна система (генералізація), data center – центр обробки даних (конкретизація). Узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновку, що калькування дійсно є дуже ефективним прийомом, що використовується для перекладу більшості термінів. Найчастіше за допомогою калькування перекладаються складні слова та словосполучення, котрі формуються з двох і більше компонентів, які найбільше поширені в перекладеному тексті [7].

У науково-технічних текстах транскрипції та транслітерації підлягають тільки терміни, що вводяться в ужиток. Для використання транслітерації можна не знати вимови вихідного слова, обмежуючись його зоровим сприйняттям. В свою чергу, транскрипція не залежить від написання. Генералізація – заміна слова (словосполучення) з більш широким (конкретним) значенням в оригіналі словом (словосполученням) із вужчим значенням у тексті перекладу. Генералізація також залежить від контексту і застосовується в тому разі, якщо мова перекладу не має специфічних понять, аналогічних поняттям вихідної мови. Потреба в узагальненні може бути викликана тим, що під час перекладу слова або словосполучення його словниковою відповідністю є ймовірність спотворення сенсу. Прикладами генералізації є: discussion – хід (дослідження), result – значення, accessory – технологія, analyze – (детально) вивчити.

В останні роки великі надії щодо оптимізації перекладу, в тому числі офіційно-ділових текстів, а також прискоренні роботи із ними покладають на технологію машинного перекладу, котру дедалі частіше намагаються об'єднати зі штучним інтелектом, з'являються нові моделі машинного перекладу на основі нейронних мереж. Формально в нову еру інтелектуального перекладу, вступив штучний інтелект оскільки здійснив принциповий прорив, характерний для технології машинного перекладу. Нині існує кілька платформ, які надають якісні послуги машинного перекладу з використанням штучного інтелекту, наприклад DeepL Translate, Wordvice AI, Alexa Translations, Bing Microsoft Translation. Проте, навіть в умовах стрімкого розвитку штучного інтелекту машинний переклад має безліч недоліків [2]. Здебільшого вони проявляються в інерційності та обмеженості текстового корпусу. Корпусні дані є основою для машинного перекладу. Суспільство стрімко розвивається, а мова, як засіб комунікації та самовираження людини, оновлюється і змінюється ще швидше.

Традиційний переклад здебільшого стосується перекладу однієї мови на іншу мову безпосередньо людиною, має більш тривалу історію розвитку, ніж машинний переклад, і керує якістю перекладу. Літературні переклади вимагають глибокого розу-

мінення культурного фону вихідної мови, а також здібностей перекладача використовувати мову перекладу професійно і творчо. Високий рівень перекладу літератури з однієї мови на іншу не може бути виконаний з використанням машинного перекладу і повинен виконуватися перекладачами-людьми. У наш час, незважаючи на те що машинний переклад також можливо виконувати як синхронний і послідовний, часто виникають помилки, оскільки програма-перекладач не завжди правильно інтерпретує значення слів. Тому значущий синхронний і послідовний переклад повинен здійснюватися перекладачами-людьми [4]. Таким чином, стає зрозуміло, що традиційний переклад являє собою такий вид діяльності людського інтелекту, який не може бути повністю замінений штучним інтелектом. Машинний переклад можна порівняти з перлиною в короні штучного інтелекту, який потребує підтримки не тільки з боку інформатики та математики, а й з боку лінгвістики, психології, неврології, соціології, антропології та інших дисциплін. Тільки об'єднавши всі види знань і сформувавши потужну основу для дослідження в галузі машинного перекладу можливо подолати труднощі штучного інтелекту та продовжити розвиток у цьому напрямку. Складні, висококласні перекладацькі роботи не можуть бути повністю замінені штучним інтелектом. Приклади включають переклад літературних творів, класики, політичних документів, науково-технічних документів, ризикованих і відповідальних синхронних тощо. У цих випадках помилки, допущені в процесі перекладу можуть мати серйозні наслідки. Тому такі висококласні переклади мають виконуватися людьми з можливістю залучення технологій машинного перекладу.

Узагальнюючи вищевказане можемо зазначити, що мова йде про відображення так званих лексичних трансформацій під якими прийнято розуміти «спосіб перекладу нестандартних лексичних одиниць, що забезпечує їх перехід в іншу мову, за неможливості використання регулярних відповідностей у певному контексті» [6, с. 79]. До прикладів нестандартних мовних одиниць на рівні слова можна віднести науково-технічну термінологію, спеціальну лексику, власні імена тощо. Враховувати контекст необхідно в разі появи в терміна нових значень або, навпаки, при звуженні його значення. Такі слова досить широко поширені в процесі перекладу текстів науково-технічного стилю. У наш час наука й техніка не стоять на місці: виникають як нові терміни, так і нові значення вже відомих термінів. Саме з цим пов'язана відсутність деяких термінів та їхніх визначень у спеціальних термінологічних словниках. Якщо в словнику немає нового слова (терміна), його слід перекласти дослівно, а потім підібрати відповідний еквівалент. Якщо же в мові перекладу ще немає необхідного еквівалента, слід скористатися лексичними трансформаціями.

Висновки. Отже, експансія англіцизмів, окрім задоволення номінативних потреб, зумовлена низкою факторів, зокрема мінімізацією неякісного (як правило, машинного) перекладу; мовною економією, бажанням звучати модно та тримати руку на пульсі останніх лінгвістичних трендів. Прослідковується значна кількість випадків інтеграції іншомовних концептів, що вже стали невід'ємною складовою офіційно-ділової комунікації, шляхом запозичення і калькування. Спростити процес перекладу конструкцій та досягти максимальної адаптації у відношенні до змісту – основне завдання, що стоїть перед мовознавцями на сьогоднішній момент.

Необхідно підкреслити, що в епоху, коли штучний інтелект становить основу машинного перекладу, співіснування людини і машини стає осяжним майбутнім. На цьому тлі баланс між традиційним і машинним перекладом стає важливою пропозицією. Справедливо стверджувати, що темпи розвитку штучного інтелекту будуть якісно змінюватися в міру збільшення обсягу введених і розроблюваних даних. У майбутньому загальний або розмовний усний переклад, а також переклад досить стандартизованих текстів, таких як прес-релізи, юридичні тексти тощо, може повністю виконуватися машиною. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні викликів, пов'язаних із автоматизованим перекладом ділових документів.

Список літератури:

1. Варга Н. І., Зикань Х. І., Берта Е. Т. Вступ до перекладознавства (для студентів 2 курсу галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія предметної спеціальності 035.071 Філологія. Угро-фінські мови та літератури (переклад включно), перша – угорська освітньо-професійної програми «Угорська мова та література. Англійська мова. Переклад»). Навчально-методичний посібник / уклад. Варга Н., Зикань Х., Берта Е. Ужгород. ДВНЗ «УжНУ», 2023. 138 с.

2. Григоренко Г. Використання та аналітика штучного інтелекту у перекладацькій діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 67. Т. 1. С. 219–224.

3. Іноземні слова в українській мові. *Cicerone*: веб-сайт. 2024. URL: https://surl.li/wenrxz (дата звернення: 09.04.2025).

4. Красуля А., Турчина М. Використання інструментів штучного інтелекту: порівняльний аналіз систем автоматизованого перекладу. *Львівський філологічний часопис.* 2022. Вип. 8. С. 108–113. DOI: https://doi.org/https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.17

5. Маковій М. Г. Особливості українського перекладу офіційно-ділових паперів на прикладі фахової технічної документації із містобудування. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: зб. матер. VII Міжнародної конференції*. Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ: Ліра-К, 2025. С. 270–273.

6. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.

7. Панченко О. І. До питання перекладу неологізмів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31 (70) № 4. Ч. 2. С. 154–158.

8. Чепурна М. А. Особливості перекладу ділових текстів. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 12. С. 204–210.

9. 8 есеїв про українську мову: (анти) підручник за ред. О. Деркачова. Брустурів: Дискурсус, 2018. 152 с.

Pysarska N. V., Dyachenko O. V., Zaveriushchenko M. P. BORROWING AND CALCULATION IN THE TRANSLATION OF BUSINESS PAPERS: THE UKRAINIAN-ENGLISH ASPECT

The article notes that in today's globalized world, where intercultural communication is becoming particularly relevant, the problem of adequate translation of business documents is one of the key issues in the field of professional translation studies. In particular, the processes of borrowing and calquing in interlingual translation between Ukrainian and English deserve special attention, as they significantly affect the quality and accuracy of official, legal and commercial information. It is proved that business documentation is a complex and at the same time sensitive genre of texts that requires not only a high level of language proficiency but also a deep understanding of the legal, cultural and linguistic norms of both countries. In this context, the question of the appropriateness of using borrowings and calques as translation strategies is of particular importance.

It is emphasized that borrowing is the process of including foreign language elements into a text without significantly changing their form, which is often used to preserve terminological accuracy or when there is no adequate equivalent in the target language. However, borrowings are not always justified. Sometimes their uncritical use can lead to confusion, loss of meaning, or stylistic deviations, especially if there is an established Ukrainian equivalent. Calculation, in turn, implies a literal or partial translation of a foreign language expression while preserving the structure or its individual components. In business translation, calques may arise as a result of the desire to maintain formal conformity, but they often violate the norms of the target language. In addition, the translator must take into account cultural and national peculiarities: English-language legal discourse is characterized by its lexical and syntactic models, which often have no direct equivalent in Ukrainian, and vice versa. That is why sometimes borrowing or calquing is not just a translation choice, but a necessity dictated by functional equivalence. The author concludes that the rational use of these strategies makes it possible to create an accurate, understandable and legitimate translation that meets both formal requirements and the expectations of the recipient.

Key words: *translation, formal business style, borrowing, calculation, equivalent.*

УДК 811.11 : 81’2 + 629.7
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/43

Пустовіт Н. В.
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ЛІНГВІСТИЧНІ ПРИЙОМИ У АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ТЕКСТІВ ПРО ЗЕЛЕНІ ТЕХНОЛОГІЇ

У статті проаналізовано лексико-граматичні трансформації як базові лінгвістичні прийоми, які застосовуються під час перекладу науково-технічних текстів. Теоретичний матеріал розглянуто через призму лінгвістичного структуралізму, еколінгвістики та перекладацького дискурсу. Виявлено дефіцит прикладних розвідок у галузі перекладу та зелених технологій. Дослідження проводилось у два етапи, емпіричним матеріалом слугували спеціалізовані тексти про зелені технології з відкритих джерел.

На першому етапі виявлено робочі концептуальні моделі. Установлено, що тематика зелених технологій в основному артикульована багатокомпонентними термінами та поняттями, ядром яких зазвичай виступає іменник. Такі моделі можна презентувати через формули-відповідники: N1+N2, N1+N2+N3, Adj.+N1+N2+(N3), Part.II+N. Іменник комбінується з іншими іменниками для передачі змісту основного поняття, з прикметниками або дієприкметниками – для надання додаткової характеристики або емоційного забарвлення. У текстах про зелені технології відзначається гнучкість та відкритість її терміносистеми.

На другому етапі було перекладено деякі частини релевантних текстів. Запропоновано аналізувати граматичні трансформації у контексті зовнішньої та внутрішньої архітектури вихідної та цільової мов. Виявлено, що зовнішні граматичні трансформації в основному стосуються змін синтаксичних конструкцій: складних речень на прості та навпаки. Відзначено, що внутрішні граматичні трансформації охоплюють перекладацькі процедури усередині синтаксичної структури, а саме опущення, додавання, зміна порядку слів тощо. Установлено, що під час роботи з науково-технічними текстами ефективними є двокомпонентні аналітичні моделі, наприклад лексико-граматична. Це дає змогу структурувати емпіричний матеріал та здійснити його аналіз зі збереженням як лексичного значення, так й основної думки вихідного тексту.

Ключові слова: *лексико-граматичні трансформації, зелені технології, термін, лексичні моделі, граматичні моделі, переклад науково-технічних текстів.*

Постановка проблеми. На сьогодні зелені технології є топ-темою у світовій енергетиці. Терміносистема галузі постійно розвивається. Зелені технології асоціюються з енергоефективністю, відновлюваними ресурсами та екологічністю. Зважаючи на переваги зелених технологій, країни Європейського Союзу обрали їх одним з пріоритетних напрямів розвитку енергетичного сектору на найближчі десятиріччя. Цей процес дав поштовх розвитку міжнародного співробітництва у галузі зелених технологій. У зв’язку з цим зростає попит на переклад науково-технічної документації, проектів та інших релевантних інформаційних ресурсів. Багато технологічних стартапів зароджується на території України, яка, у більшості випадків, презентує їх інвесторам англійською мовою, що робить запропоноване дослідження актуальним та цікавим, таким, яке доповнить та розширить перекладацьку парадигму у глобальному масштабі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванню концептуального бекграунду сприяє аналіз релевантних наукових розвідок. Перша група праць дозволяє спроектувати понятійно-категоріальний апарат лінгвістичного структуралізму, зокрема це простежується у роботах Ф. де Сосюра [10], Е. Сепіра [9] та Л. Блумфіда [7]. Друга група праць відображає становлення та розвиток екотерміносистеми, у більшості випадків наукові розвідки зароджені у лоні еколінгвістики, В.В. Жуковська [2], Н.О. Деркач [2] та О.І. Бондар [1]. Третя група присвячена перекладацьким трансформаціям, безпосередньо лексичним, граматичним та синтаксичним, роботи В.І. Карабана [3], Т.Р. Кияка [4], Л.М. Черноватого [6] та інших. Однак, у лінгвістичному полі відчувається нестача

аналітичних праць сфокусованих безпосередньо на імплементації лексико-граматичних підходів як базових лінгвістичних трансформацій, у зв'язку з чим була ініційована дана наукова розвідка.

Постановка завдання. У статті пропонується розглянути лексико-граматичний підхід як двокомпонентну перекладацьку структуру, у якій робочими компонентами виступають концепти та речення.

Мета дослідження – виявити та схарактеризувати лексико-граматичні трансформації, які застосовуються під час перекладу. Поставлена мета передбачає виконання наступних завдань:

1) проаналізувати робочі моделі концепцій, які найчастіше трапляються у текстах про зелені технології;

2) схарактеризувати граматичні моделі, які перекладач використовує під час роботи над релевантними текстами.

У якості емпіричного матеріалу проаналізовано близько 25 текстів про різні аспекти імплементації зелених технологій у наше сьогодення, деякі приклади наведені у статті.

Виклад основного матеріалу. Робота з термінами та концептами може викликати певні труднощі під час перекладу, навіть за наявності якісних спеціалізованих словників та перекладацьких програм. Багато компаній, які працюють у галузі зелених технологій розвивають свою корпоративну терміносистему, яка відтворена у відповідній технічній документації. Існує перелік слів, які заборонено вживати через їхню конотацію. Наприклад, доцільно вживати дієслово "to cancel smth." замість "to abort smth". Крім того, науково-технічна термінологія може бути культурно-специфічною. Це призводить до того, що перекладач шукає еквівалентні слова у цільовій мові або розбиває складний термін та перекладає окремо кожний його компонент. Основою будь-якого терміну є одна або декілька частин мови, часто – їхня комбінація. З огляду на це, у текстах про зелені технології важливо проаналізувати, які комбінації частин мови трапляються найчастіше, оскільки це впливає на точність та якість перекладу. Розглянемо основні лексичні моделі.

Text 1. Making city energy use smarter [11, с. 13].

The adoption of *electric buses* and *autonomous vehicles* presents opportunities for reducing *fuel consumption*, although challenges such as high initial costs and public acceptance persist.

Adj.+N: *electric buses, autonomous vehicles, public acceptance, initial costs.*

N1+N2: *fuel consumption.*

Cities at the forefront are further optimizing energy and fuel use at various levels through *automated and interconnected digital solutions* such as *intelligent traffic systems* and *smart streetlights.*

Part.II+Adj.+N: *interconnected digital solutions.*

Adj.+N1+(N2): *intelligent traffic systems*, *smart streetlights.*

Furthermore, the capacity to implement such measures – and adopt solutions that manage *cities' energy demand*, from households to *end-use sectors* – varies significantly across cities worldwide.

N1+N2+N3: *cities' energy demand, end-use-sectors.*

Text 2. Optimizing heating, cooling and water use to meet rising demand [11, с. 13].

Moreover, the integration of *water and energy management* is essential, because domestic hot water can account for a significant proportion of *household energy use*.

N1+N2: *energy management.*

N1+N2+N3: *household energy use.*

But *technological advances* such as *efficient pumps*, advanced *aeration methods* and smart *water management systems* offer opportunities to reduce *energy consumption*.

Adj.+N: *technological advances, efficient pumps.*

N1+N2+(N3): *aeration methods, water management systems, energy consumption.*

The integration of *digital technologies* like *smart meters* and *AI* is gaining traction, including in the Global South.

Adj.+N: *digital technologies, smart meters, AI (Artificial intelligence).*

Text 3. Renewable energy solutions overcome rural energy challenges [11, с. 14].

Advances in *renewable energy technologies*, like solar and wind, and innovations in *energy storage* and *energy efficiency* are crucial to addressing this problem.

Adj.+N1+N2: *renewable energy technologies.*

N1+N2: *energy storage, energy efficiency.*

Meanwhile innovations in microgrids, *swarm electrification*, *small-scale hydropower*, and solar and waste-to-energy technologies support *rural development* and *climate resilience*.

(Adj.)+N1+N2: *swarm electrification, small-scale hydropower.*

Adj.+N: *rural development.*

Meanwhile clean cooking technologies and waste-to-energy solutions also offer opportunities to reduce *energy consumption*, while also capturing other *significant benefits*, such as *improved health*,

air quality, *reduced deforestation*, and *waste management*.

N1+N2: *energy consumption, air quality, waste management.*

Part.II+N: *improved health, reduced deforestation.*

Adj.+N: *significant benefits.*

Text 4. Greening agriculture with energy efficient innovations [11, c. 14].

Energy-efficient practices and technologies such as *precision agriculture*, *solar-powered irrigation, electrified machinery*, *farm management software*, and *Internet of things* (IoT) sensors help reduce emissions, conserve water and save energy.

N1+N2+(N3): *precision agriculture, farm management software, Internet of things.*

(N1)+Part.II+N2: *solar-powered irrigation, electrified machinery.*

Technological innovation like *solar-powered and energy-efficient dryers* can address *energy demand* as well as *post-harvest losses*, though access to such technologies is often limited for *smallholder farmers*.

N1+Part.II/Adj.+N2: *solar-powered and energy-efficient dryers.*

N1+N2: *energy demand, post-harvest losses, smallholder farmers.*

The technologies here presented can bring a wide range of adaptation and *resilience benefits* to *rural populations*, including *energy security* and independence, *improved air quality*, health, economic standards and quality of life.

N1+N2: *resilience benefits, energy security.*

Adj.+N: *rural populations.*

Part.II+N1+N2: *improved air quality.*

Text 5. Often overlooked energy-consumers [11, c. 14].

These demands, coupled with *food waste* and *refrigerant emissions*, amplify their *environmental impact*.

N1+N2: *food waste, refrigerant emissions.*

Adj.+N: *environmental impact.*

The geographical location of *data centers* affects their *climate impact*, with areas rich in *green electricity* and *cool climates* attracting cloud computing facilities.

N1+N2: *data centers, climate impact.*

Adj.+N: *green electricity, cool climates.*

Technological innovations developed for data center operations in particular are readily available and their adoption is vital for minimizing the *climate impact* of rising *global data consumption*.

Adj.+N1+(N2): *technological innovations, global data consumption.*

N1+N2: *climate impact.*

У лінгвістиці існує декілька підходів до граматичних трансформацій, найпопулярнішою є класифікація Науменко-Гордєєвої [5], згідно якої граматичні трансформації охоплюють: внутрішній та зовнішній поділ; внутрішню та зовнішню інтеграцію; зміну порядку слів та компенсацію. Крім того, класичними вважаються перекладацькі стратегії, запропоновані П. Ньюмарком [8, с. 68-91]:

1) перенесення: інтеграція слова з мови оригіналу в текст перекладу;

2) натуралізація: адаптація слово з мови оригіналу до звичної вимови, а потім до загальних граматичних правил цільової мови;

3) культурна еквівалентність: переклад слова з мови оригіналу на еквівалентне слово цільової мови;

4) функціональна еквівалентність: застосовується до культурологічних понять та передбачає використання нейтрального слова, іноді у новому контексті, що дозволяє нейтралізувати або узагальнити значення вихідного слова;

5) описова еквівалентність: опис має враховувати функцію слова;

6) синонімія: вживається, якщо не існує прямого еквіваленту;

7) наскрізний переклад: прямий переклад загальновживаних фраз, назв організацій та компонентів складних слів;

8) зсуви або транспозиції: зміна граматичної форми оригінальних слів;

9) модуляція: варіювання шляхом зміни точки зору, перспективи або думки;

10) визнаний переклад: перекладач зазвичай має використовувати офіційно затверджений або загальноприйнятий переклад будь-якого інституційного терміна;

11) перекладацьке позначення: початковий переклад нового інституційного терміна, котрий зазвичай виконується в лапках та з часом може бути непомітно вилучений

12) компенсація: відбувається, коли втрата значення, звукового впливу, метафоричності або прагматичного ефекту в одній частині речення відшкодовується в іншій;

13) компонентний аналіз: розклад лексичної одиниці на її смислові складові, зазвичай переклад на один або кілька елементів;

14) редукція та/або експансія;

15) перефразування: уточнення або роз'яснення змісту фрагмента тексту.

Під час роботи з науково-технічними текстами необхідно досягнути точності та об'єктивності

перекладу цільовою мовою. У досліджуваному матеріалі пропонується виокремити ті граматичні рівняння-моделі, які стосуються зовнішньої та внутрішньої архітектури вихідної мови (англійської) та їхньої конвертації під час перекладу цільовою (українською). Так, до них належать наступні трансформації:

1) просте речення + просте речення = одне складне речення (складнопідрядне або складносурядне);

2) складне речення: просте речення + просте речення;

3) опущення деяких граматичних конструкцій, які не є смисловими важелями;

4) додавання/заміна граматичних конструкцій;

5) зміна порядку слів.

Перейдемо до аналітичної частини дослідження та розглянемо вищевказані рівняння-моделі на прикладах. Перша модель застосовується перекладачем, коли доцільно об'єднати два або більше простих речень для оптимізації обсягів інформаційного повідомлення:

Governments and international organizations may move from fossil fuel subsidies to offering subsidies, grants or incentives for renewable energy projects, reducing cost burdens. The deployment and maintenance of renewable energy technologies can create local jobs and foster local entrepreneurship, and drive the development of small and medium-sized enterprises [11, с. 17]. – *Уряди та міжнародні організації можуть змінити свою політику, припинивши субсидування викопних видів палива на користь субсидій, грантів або податкових пільг для проектів у сфері відновлюваної енергетики, які можуть створити нові робочі місця, підтримати місцеве підприємництво та стимулювати ріст малих та середніх компаній.*

In this edition on energy, climate adaptation of energy systems is addressed through an emphasis on technologies that enable decentralized energy systems. Understanding the link between energy access and climate adaptation is crucial, and yet this is often overlooked [11, с. 30]. – У *цьому виданні присвяченому енергетиці обговорюється питання адаптації енергетичних систем до кліматичних змін з особливим акцентом на технологіях, що сприяють створенню децентралізованих енергетичних рішень, оскільки це важливо для розуміння того, як доступ до енергії пов'язаний з адаптацією до зміни клімату.*

Друга модель дозволяє конкретизувати та розділити єдиний інформаційний масив на декілька окремих інформаційних компонентів, часто з метою уточнення та конкретизації:

Continued reliance on fossil fuels, coupled with persistent national subsidies and the rapid growth of global energy demand, underscores an urgent need for progressive policies and innovative technologies that reduce energy consumption, increase energy recovery and introduce new ways of using appliances and goods [11, с. 18]. – *Залежність від викопних видів палива, разом із національними субсидіями та швидким збільшенням світового попиту на енергію, підкреслює нагальну потребу в прогресивній політиці та інноваційних технологіях. Ці підходи мають на меті зменшення енергоспоживання, збільшення регенерації енергії та пошук нових способів використання приладів і товарів.*

One barrier sometimes encountered for such arrangements is the aversion of banks toward providing loans against expected future savings rather than traditional physical asset collateral, and banks may need to develop new financial products to support such arrangements [11, с. 34]. – *Одна з перешкод, з якими іноді стикаються такі угоди, полягає в небажанні банків видавати кредити на основі очікуваних майбутніх заощаджень замість традиційної застави фізичних активів. Банкам, можливо, доведеться розробити нові фінансові продукти для підтримки таких угод.*

Згідно третьої моделі, перекладач може розвантажити внутрішню архітектуру речення, опускаючи зайві граматичні конструкції.

Beyond household appliances and public spaces, technological advances have significantly improved the efficiency of devices designed for specific end-use sectors, such as hospitals, supermarkets and data centers [11, с. 28]. – *Окрім побутової техніки та громадських місць, технологічний прогрес суттєво підвищив ефективність пристроїв, що призначені для специфічних секторів кінцевого використання, таких як лікарні або супермаркети.*

Energy-efficient medical and laboratory freezers, now covered by energy labels, are crucial for reducing energy use in health-care facilities [11, с. 28]. – *Енергоефективні медичні та лабораторні морозильні камери відіграють важливу роль у зменшенні енергоспоживання в медичних закладах*.

Завдяки четвертій моделі, додавання або заміна граматичних конструкцій, переклад може бути адаптованим до того чи іншого контексту, культурної, політичної або науково-технічної реалії.

Newer technologies deliver better performance and efficiency, making older systems less useful and competitive. This can lead to increased maintenance costs, higher economic pressure, and challenges in upgrading or replacing outdated equipment

[11, с. 36]. – *Новіші технології здатні забезпечувати кращу продуктивність та ефективність, що робить старі системи менш корисними та конкурентоспроможними у «зеленому» секторі. Це може призвести до збільшення витрат на технічне обслуговування, посилення економічного тиску та проблем з модернізацією або заміною застарілого обладнання.*

Exploring alternatives to using rare materials is becoming more critical, alongside promoting recycling programs that recover valuable materials and integrate them back into the supply chain to reduce the need for new raw materials [11, с. 37]. – *Вивчення альтернатив використанню рідкісних матеріалів стає все більш важливим, поряд із просуванням програм, спрямованих на відновлення цінних матеріалів та їхньої подальшої інтеграції у ланцюжок поставок з метою зменшення потреб у новій сировині.*

У п'ятій моделі завдяки зміні порядку слів можна акцентувати увагу на тих чи інших концепціях, діях чи висновках.

Beyond energy supply, most innovation is taking place for end-use solutions and enabling technologies, reflecting recognition of the global challenge to curb energy demand [11, с. 39]. – *Окрім забезпечення енергією, основна частина інновацій зосереджена на рішеннях для кінцевого споживання та підтримуючих технологіях, що підкреслює розуміння глобального виклику зі зниження попиту на енергію.*

The technology involves harnessing microorganisms' metabolic activity in sewage, as they release electrons that can be captured and used to generate electricity [11, с. 78]. – *Технологія передбачає використання метаболічної активності мікроорганізмів у стічних водах, оскільки вони вивільняють електрони, які можуть бути захоплені та використані для виробництва електроенергії.*

Висновки. Таким чином, у науково-технічних текстах про зелені технології найчастіше трапляються концептуальні моделі, які складаються з двох або більше іменників, наприклад, *aeration methods, water management systems, energy consumption;* або ж комбінації іменників та прикметників/дієприкметників: *technological innovations, global data consumption, solar-powered irrigation, electrified machinery.*

У граматичному контексті зовнішні зміни зазвичай стосуються інтегрування простих елементів у складніші або навпаки – перебудови складніших на простіші. Внутрішні зміни часто охоплюють граматичні конструкції усередині простого або складного речення.

Перспективи дослідження полягають у необхідності розроблення більш уніфікованого підходу до терміносистеми галузі, що у свою чергу потребує складання спеціальних термінологічних онлайн-словників для покращення якості письмового та усного перекладу.

Список літератури:

1. Бондар О. Лінгвістична екологія: становлення нової галузі науки. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологія»*. 2006. №38. С. 79–85.
2. Жуковська В. В., Деркач Н. О. Еколінгвістика: становлення та основні напрями досліджень. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки.* 2011. Ч.1. (2). С. 66–70.
3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця, 2018. 656 с.
4. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям). Київ, 2008. 543 с.
5. Науменко Л. П., Гордєєва, А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську. Вінниця, 2011. 138 с.
6. Черноватий Л., Липко І., Романюк С. Порівняльні характеристики перекладу складних англомовних галузевих термінів українською мовою. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2020. Вип. 187. С. 557–564.
7. Bloomfield L. Language. 1933.
8. Newmark P.A. Textbook of Translation. Hertfordshire: Prentice Hall, 1988. 292 p.
9. Sapir E. Language: An Introduction to the Study of Speech. 1921.
10. Saussure F. de. Cours de linguistique générale. 1916.
11. World Intellectual Property Organization. Green Technology Book: Energy Solutions for Climate Change. Geneva: WIPO. 2024. DOI 10.34667/tind.50132. 249 p.

Pustovit N. V. LINGUISTIC APPROACHES TO TRANSLATING ENGLISH-UKRAINIAN TEXTS ON GREEN TECHNOLOGY

The article analyzes lexico-grammatical transformations as basic linguistic techniques employed in the translation of scientific and technical texts. The theoretical material is considered through the prism of linguistic structuralism, ecolinguistics, and translation discourse. The deficit of applied research in the field of translation and green technologies is revealed. The study was conducted in two stages, with specialized texts on green technologies from open sources serving as the empirical material.

At the first stage, working conceptual models were identified. It was established that the topic of green technologies is primarily articulated through multicomponent terms and concepts, with the noun typically forming the core. Such models can be represented through the following formulae: N1+N2, N1+N2+N3, Adj.+N1+N2, Part.II+N. The noun is combined with other nouns to convey the meaning of the main concept, while adjectives or participles provide additional characteristics or emotional coloring. The flexibility and openness of the terminology used in texts about green technologies is noteworthy.

At the second stage, relevant parts of the texts were translated. It is proposed to analyze grammatical transformations in the context of the external and internal architecture of the source and target languages. The analysis revealed that external grammatical transformations mainly concern changes in syntactic constructions, such as converting complex sentences into simple ones and vice versa. Additionally, internal grammatical transformations were observed, which cover translation procedures within the syntactic structure, including omission, addition, and change of word order. Finally, it was established that two-component analytical models, for instance lexico-grammatical, are effective when working with scientific and technical texts. This approach allows for structuring the empirical material and analyzing it while preserving both the lexical meaning and the main idea of the source text.

Key words: *lexical and grammatical transformations, green technology, term, lexical models, grammatical models, scientific and technical translation.*

УДК 81.373
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/44

Рябокінь Н. О.
Полтавський інститут економіки і права

Пашко С. В.
Полтавський інститут економіки і права

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Стаття присвячена аналізу особливостей і складнощів перекладу військової термінології, що є важливою темою в умовах глобалізації та міжнародних військових взаємодій. Вивчено ключові аспекти перекладу, зокрема термінологічну насиченість текстів, багатозначність термінів, їх емоційно-експресивне забарвлення та культурні відмінності. Автори зазначають важливість точності та адекватності перекладу, оскільки помилки можуть призвести до серйозних непорозумінь у військових операціях або миротворчих місіях.

Окрема увага приділена специфічним методам перекладу, таким як лексичний еквівалент та принципам адекватності і еквівалентності. Визначено дві вимоги, якими повинен володіти адекватний переклад: точність, тобто правильне передання інформації з оригінального тексту, документа або висловлювання, і повнота, тобто заборона навмисних або випадкових опущень.

Стаття підкреслює важливість розуміння культурних, мовних і технічних особливостей, що необхідні для досягнення точності та ефективної комунікації в міжнародних військових справах.

Було з'ясовано, що військова термінологія охоплює широкий спектр спеціалізованих понять, що стосуються стратегії, тактики, техніки, озброєння, військових операцій та логістики, і має свою специфіку, що значно ускладнює процес її перекладу. Також військові терміни характеризуються високою частотністю вживання, полісемантичністю (багатозначністю), наявністю абревіатур та скорочень, а також залежністю від контексту.

Зроблено висновок, що перекладачі повинні володіти не тільки лексичними знаннями, а й специфічними технічними та тактичними аспектами, щоб адекватно передати терміни, які можуть бути невідомі для широкої аудиторії. Врахування цих факторів робить тему специфіки перекладу військової термінології надзвичайно важливою для розвитку лінгвістики, спеціалізованих перекладів і міжнародної комунікації в умовах сучасних викликів і глобальних змін.

Ключові слова: *військова термінологія, переклад, адекватність, еквівалентність, стратегії перекладу, лексичні трансформації, граматичні трансформації.*

Постановка проблеми. Переклад військової термінології є важливою та надзвичайно актуальною темою в сучасному контексті глобалізації та міжнародних відносин. У світі, де військова діяльність часто має міжнародний характер, точний і коректний переклад термінів, пов'язаних із військовими діями, є критично важливим для забезпечення ефективного взаєморозуміння між державами, міжнародними організаціями та збройними силами різних країн. Військова термінологія, яка охоплює широкий спектр спеціалізованих понять, що стосуються стратегії, техніки, тактики, озброєння, військових операцій та логістики, має свою специфіку, що значно ускладнює процес її перекладу.

Актуальність цієї теми зумовлена не лише високими вимогами до точності перекладу в галузі військової сфери, але й необхідністю врахування культурних, історичних та мовних особливостей. Невірно перекладені терміни можуть призвести до серйозних непорозумінь або навіть до негативних наслідків у міжнародних взаємодіях, що стосуються безпеки та оборони.

Особливо важливою є роль професійних перекладачів у військових контекстах, адже точність у передачі значень може впливати на ефективність комунікації під час миротворчих місій, міжнародних військових операцій, а також у навчальних і тренувальних процесах. Перекладачі повинні володіти не тільки лексичними знаннями, а й специфічними технічними та тактичними аспектами, щоб мати можливість адекватно передати терміни, які можуть бути невідомі для широкої аудиторії.

Урахування цих факторів робить тему специфіки перекладу військової термінології надзвичайно важливою для розвитку лінгвістики, спеціалізованих перекладів і міжнародної комунікації в умовах сучасних викликів і глобальних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження в галузі перекладу військової термінології підтверджують важливість цієї теми в умовах глобалізації та міжнародної взаємодії. Зокрема, дослідники: В.В. Балабін, І.В. Корунець, О. Круглій, Н.О. Рябокінь, С.В. Пашко, А.В. Сітко та ін., зосереджуються на кількох ключових аспектах цієї сфери, таких як точність термінів, вплив культурних та мовних особливостей, а також новітні технології в галузі машинного перекладу та їх застосування у військовому контексті [1; 2; 3; 4; 6].

Постановка завдання. Метою статті є вивчення особливостей та складнощів перекладу військової термінології, а також визначення основних принципів і методів, які використовуються для забезпечення точності і адекватності перекладу в умовах міжнародних військових взаємодій.

Виклад основного матеріалу. Переклад військових термінів є складним та відповідальним завданням, оскільки від точності та адекватності перекладу може залежати успіх військової операції або виконання бойового завдання.

Переклад військових термінів має свої особливості, які необхідно враховувати для досягнення успіху. До таких особливостей належать:

Термінологічна насиченість текстів: Військові тексти містять велику кількість спеціальних термінів, що потребує від перекладача глибокого знання військової термінології.

Багатозначність термінів: Деякі військові терміни можуть мати кілька значень, що залежить від контексту. Перекладач повинен вміти розрізняти ці значення та обирати найбільш відповідний варіант перекладу.

Емоційно-експресивне забарвлення: Деякі військові терміни можуть мати емоційно-експресивне забарвлення, що необхідно враховувати при перекладі.

Культурні відмінності: Військова термінологія може відображати культурні відмінності між різними народами, що також необхідно враховувати при перекладі.

«Як правило, військова термінологія ділиться на офіційну термінологію, яка складається зі статутних термінів, а саме термінів, що позначають різноманітні поняття військової науки і зазвичай вживаються в певній сфері військового спілкування та нестатутну (емоційно-забарвлену) термінологію, яка здебільшого використовується виключно в міжособистісному спілкуванні між військовослужбовцями або у військових фільмах і літературі, але не є прийнятою для офіційного спілкування» [5, с. 319].

Усі військові тексти та інші військові матеріали відрізняються від текстів інших категорій тим, що вони завжди сповнені спеціальної військової термінології, науково-технічних назв, сполучень, що є стійкими лише для військової категорії текстів, спеціальних позначень, скорочень, клішованих конструкцій. Відповідно до цього факту, військові тексти і матеріали характеризуються чіткою і стислою побудовою, конкретним формулюванням слів і думок, суворим поділом ідей і водночас мають бути зрозумілими реципієнту і легко сприйматися.

Відповідно до цих вимог з'явилися такі поняття як «адекватність» і «еквівалентність». Деякі перекладачі вважають, що ці поняття мають однакове значення і є взаємозамінними. Проте ці терміни мають різне значення та тісно пов'язані один з одним.

Адекватність перекладу − це термін, під яким розуміють той переклад, що є максимально наближеним до вихідного тексту і не піддається серйозним трансформаціям, під час яких може бути загублено якийсь сенс, але не на семантичному, а скоріше на комунікативному рівні. Адекватність перекладу більшою мірою орієнтована на того, кому спрямований сам переклад, тобто він має відповідати меті, яка була поставлена перед перекладачем для отримання необхідної інформації [2, с. 87].

За Н.О. Рябокінь, «еквівалентний переклад – відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. Адекватний переклад враховує і змістову, і прагматичну еквівалентність, не порушуючи при цьому ніяких норм, є точним і без усіляких неприпустимих перекручень. Повноцінність перекладу полягає в передачі для вихідного тексту співвідношення змісту і форми шляхом відтворення особливостей останньої або створення функціональних відповідників цих особливостей» [5]. «Зважаючи на розмежування термінів адекватність й еквівалентність, виокремлюють адекватний та еквівалентний переклад: адекватний відповідає поставленій меті, а еквівалентний ґрунтується на функціональній відповідності оригіналу та перекладу» [5].

Для досягнення поставленої мети перекладач у процесі всієї своєї роботи повинен щоразу оби-

рати оптимальну стратегію перекладу й адаптувати її до певного тексту, витягуючи при цьому ключову інформацію. Якщо в результаті перекладу заданої мети досягнуто, то переклад можна вважати адекватним.

Переклад військових термінів базується на загальних принципах теорії перекладу, проте має свої особливості, що обумовлені специфікою військової термінології. Військові терміни характеризуються високою частотністю вживання, полісемантичністю (багатозначністю), наявністю абревіатур та скорочень, а також залежністю від контексту.

Важливим аспектом перекладу військових термінів є забезпечення їх однозначності та зрозумілості. Термін повинен точно передавати значення відповідного поняття, не допускаючи двозначності або помилкового тлумачення.

Найбільші труднощі в перекладі викликають терміни, що складаються з групи слів. Такі терміни прийнято називати багатокомпонентними і вони займають значне місце в американській військовій лексиці, наприклад: *Surface-to-Air Missile (SAM) System – система зенітних ракет.* За кількістю компонентів ці терміни поділяються на двох-, трьох-, чотирьох і більше компонентні. Нарощування компонентів може бути продовжено, але при великій кількості компонентів семантико-синтаксичні зв'язки усередині термінологічного ряду порушуються і поєднання розпадається на два і більше окремих сполучень. Тому для збереження семантико-синтаксичних зв'язків усередині поєднання окремі компоненти прийнято з'єднувати дефісом або відокремлювати комою [3].

Основний спосіб перекладу термінів відбувається за допомогою лексичного еквівалента.

Еквівалент – це лексичний відповідник, який точно збігається зі значенням конкретного слова, наприклад: *military base – військова база.* При перекладі термінологію розділяють на наступні групи:

1) терміни, що мають повну концептуальну еквівалентність (терміни на позначення понять іноземної дійсності, які є такими ж, як поняття реальності);

2) терміни, що мають часткову концептуальну еквівалентність (терміни на позначення понять іноземної дійсності, які не представлені у вітчизняній реальності, але співвідносяться з загальноприйнятою термінологією мови перекладу);

3) терміни третьої групи, які не мають еквівалентів у мові перекладу (терміни на позначення понять іноземної дійсності, які відсутні та не мають загальноприйнятої термінології мовою перекладу) [7, с. 179].

Правильний переклад англомовних військових термінів відбувається за допомогою трансформацій, оскільки буквальний переклад заважає правильному сприйняттю інформації. При цьому пропадає специфіка іноземних слів, оскільки в більшості випадків ці терміни властиві тільки для армій інших країн і не відповідають термінам, прийнятим в українській армії.

Для перекладу військових іноземних термінів виділяють три групи перекладацьких трансформацій: лексичну, граматичну та лексико-граматичну.

До лексичних трансформацій належить: транскрипція, транслітерація, калькування і лексико-семантична заміна (конкретизація, генералізація, модуляція), наприклад: *Rules of Engagement. Дослівно: Правила залучення (до бою). Коректний переклад: Правила ведення бойових дій*.

Граматичні трансформації - прийоми буквального перекладу та граматичні зміни (заміна форми слова, частини мови). Наприклад: *The base was attacked by enemy forces. Дослівно: Базу було атаковано ворожими силами. З граматичною трансформацією: Ворожі сили атакували базу.*

До лексико-граматичних трансформацій відносять антонімічний переклад, описовий переклад та компенсацію, наприклад: *The unit was put on alert. Підрозділ було приведено у бойову готовність.* (Лексична трансформація: *on alert → у бойову готовність*. Граматична трансформація: пасивна конструкція перетворена на дієслівну зворотну форму).

Транскрипція і транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою літер мови перекладу. Наприклад: *commander – командир.* При транскрипції відтворення підлягає звукова форма іншомовного слова, а при транслітерації – його графічна форма (буквений склад). У сучасній перекладацькій практиці ключовим способом є транскрипція зі збереженням деяких елементів транслітерації. У зв'язку з тим, що фонетичні і графічні системи різних мов мають суттєві відмінності, передача форми слова мови оригіналу мовою перекладу завжди кілька умовна і приблизна [7, с. 181]. Транскрипція в самому загальному вигляді являє собою передачу іншомовного імені з урахуванням написання і звучання. Іншими словами, транскрипція – це передача літерами мови перекладу (мови видання), як вимовляється мовою оригіналу неперекладне слово. Таким

чином, транскрипція передає звуки іншомовного слова [1, с. 61].

Калькування – це засіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (у разі стійких словосполучень) – їх лексичними відповідностями в мові перекладу. Наприклад: *Peacekeeping forces – миротворчі сили.*

Під час калькування відбувається процес створення нового слова або сталого поєднання в мові перекладу, яке повторює структуру первинної лексичної одиниці [6, с. 90].

Лексико-семантичні заміни – це спосіб перекладу лексичних одиниць оригіналу, при якому використовується при перекладі одиниці мови перекладу, зміст яких не відповідає значенню вихідних одиниць, однак може бути виведений з них за допомогою логічних перетворень певного типу, наприклад: *The army executed a strategic retreat. Армія здійснила стратегічний відступ.* Такі заміни включають в себе генералізацію, конкретизацію, і модуляцію (смисловий розвиток) значення вихідної одиниці.

При конкретизації відбувається заміна словосполучення або слова мови оригіналу, яка має більш широке предметно-логістичне значення, на слово або словосполучення мови перекладу з більш обмеженим значенням. При генералізації відбувається заміна одиниці мови оригіналу з більш вузьким значенням одиницею мови перекладу, що має більш широке значення [7, с. 92].

Модуляція (смисловий розвиток) – процес заміни слова або словосполучення мови оригіналу одиницею мови перекладу, сенс якої логічно зрозумілий зі значення вихідної одиниці [6, с. 94]. Наприклад: *infantry – піхота.*

Під синтаксичним уподібненням або дослівним перекладом розуміється спосіб перекладу, при якому синтаксична структура оригіналу формується в подібну структуру мови перекладу. Такий вид «нульової» трансформації зазвичай застосовується в ситуаціях, коли в мові оригіналу і мові перекладу присутні паралельні синтаксичні структури.

Синтаксичне уподібнення може призвести до повної відповідності кількості мовних одиниць і порядку їх розташування в оригіналі і перекладі, наприклад: *The commander ordered the soldiers to retreat immediately. Командир наказав солдатам негайно відступити.* НЯк правило, при неможливості забезпечити еквівалентність перекладання шляхом дослівного перекладу, відбувається зміна структури речення при перекладі.

У теорії перекладу, граматичні перетворення зазвичай поділяються на дві підгрупи, а саме: морфологічні та синтаксичні. При граматичній заміні граматична одиниця в оригіналі замінюється на одиницю мови перекладу з іншим граматичним значенням. Заміну можна використовувати для граматичної одиниці мови оригіналу будь-якого рівня: словоформа, частина мови, член речення, речення певного типу. Так, в мові оригіналу і мові перекладу присутні форми однини і множини, і, як правило, співвіднесені іменники в оригіналі і в перекладі використовуються в тому ж самому числі, за винятком випадків, коли формі однини в мові оригіналу відповідає форма множини в мові перекладу або навпаки [6, с. 94]. При заміні членів речення відбувається його синтаксична перебудова. Подібного ж роду перебудова спостерігається і в деяких випадках, коли піддаються заміні частини мови. Більш суттєва перебудова синтаксичної структури речення відбувається при заміні головних членів. Синтаксична перебудова речення при заміні предиката схожа з перетвореннями, що відбуваються при використанні прийому членування речення або об'єднання кількох речень.

До морфологічних граматичних перетворень, які використовуються при здійсненні перекладу військової термінології, відносяться наступні: антонімічний переклад; суто граматичні заміни, та ін., наприклад: *To target enemy forces. Знищення сил противника.*

Говорячи про антонімічний переклад, маємо на увазі лексико-граматичну трансформацію, при якій ствердна форма в оригіналі замінюється на негативну форму в перекладі або, навпаки, негативна форма замінюється на стверджувальну, і дана трансформація супроводжується заміною лексичної одиниці мови оригіналу на одиницю мови перекладу з протилежним значенням [1, с. 151]. Наприклад: *He failed to avoid the attack. Він потрапив під удар.*

Експлікація або описовий переклад – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця мови перекладу замінюється словосполученням, що експлікує її значення, тобто дає більш менш повне пояснення або визначення цього значення на мові перекладу [1, с. 158]. Наприклад: *AWOL (Absent Without Official Leave). Самовільне залишення частини без дозволу командування.*

Компенсація – це спосіб перекладу, при якому елементи сенсу, втрачені при перекладі одиниці мові оригіналу в оригіналі, передаються в тексті

перекладом яким-небудь іншим засобом, причому необов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі. Наприклад: *He was a real "top brass" in the army*. Компенсований переклад: *Він був справжнім генералом з великої літери.*

Таким чином, заповнюється («компенсується») втрачений сенс, і, в цілому, зміст оригіналу відтворюється з більшою повнотою. При цьому нерідко граматичні засоби оригіналу замінюються лексичними і навпаки. Деякі військові терміни не можна передати українською мовою ніякими іншими засобами, крім компенсації [1, с. 163].

Висновки. Переклад військової термінології є надзвичайно складним і важливим процесом, що потребує високої точності та глибоких знань не тільки мовних аспектів, а й специфіки військової справи. Від якості перекладу залежить ефективність міжнародних військових операцій, миротворчих місій, а також комунікація між збройними силами та державними організаціями. Важливою особливістю є висока насиченість термінами, багатозначність деяких слів, а також врахування емоційно-експресивного забарвлення термінів і культурних відмінностей між різними країнами. Крім того, перехід від загальних принципів перекладу до специфічних методів для військової термінології підкреслює необхідність дотримання точності і адекватності перекладу в контексті міжнародних відносин.

Розмежування понять «адекватність» і «еквівалентність» у перекладі, яке надає перекладачеві конкретні орієнтири для вибору правильного варіанту, сприяє досягненню бажаного результату. Врахування контексту, уникнення двозначностей та неправильних тлумачень термінів, а також правильне відтворення багатокомпонентних термінів є основними складнощами в перекладі, що вимагає від перекладача не тільки мовних, а й технічних та військових знань. Розвиток лінгвістичних підходів до перекладу військових термінів сприяє покращенню міжнародного взаєморозуміння та забезпеченню більшої ефективності у глобальному контексті.

Список літератури:

1. Балабін В. В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні : монографія. Київ : Логос, 2018. 492 с.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця. «Нова Книга», 2003. 448 с.
3. Круглій О. Особливості перекладу військових термінів (на прикладі військово-промислової термінології). *Світ наукових досліджень.* 2022. № 12. С. 207–209. URL: http://surl.li/jadeh.
4. Рябокінь Н.О., Стукаленко В.В. Поняття еквівалентності, адекватності та повноцінності в перекладі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Філологічні науки.* 2020. №3 (334) лютий. С. 96–103.
5. Рябокінь Н. О., Пашко, С. В. (2024). Особливості перекладу англомовної військової термінології на українську мову. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки,* (208), 316–321. URL: https://doi.org/10.32782/2522-4077- 2024-208-45.
6. Сітко А. В., Отрішко К. А. Способи перекладу військової термінології. *Актуальні питання розвитку філологічних наук у 21 столітті*. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2017. С. 89–94.
7. Сокаль М., Оскирко О., Зінченко О., Особливості перекладу військової термінології. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип. 62, том 2, 2023. С. 173–180.

Riabokin N. O., Pashko S. V. THE SPECIFICITY OF MILITARY TERMINOLOGY TRANSLATION

The article is dedicated to the analysis of the features and challenges of translating military terminology, which is a significant topic in the context of globalization and international military interactions. The key aspects of translation are explored, particularly the terminological density of texts, the polysemy of terms, their emotional-expressive nuances, and cultural differences. The authors emphasize the importance of accuracy and adequacy in translation, as errors can lead to serious misunderstandings in military operations or peacekeeping missions.

Special attention is given to specific translation methods, such as lexical equivalence, and the principles of adequacy and equivalence. Two requirements for an adequate translation are outlined: accuracy, which means the correct transmission of information from the original text, document, or statement, and completeness, meaning the prohibition of intentional or accidental omissions.

The article underscores the importance of understanding the cultural, linguistic, and technical specifics necessary to achieve accuracy and effective communication in international military affairs. It has been

determined that military terminology encompasses a wide range of specialized concepts related to strategy, tactics, technology, weaponry, military operations, and logistics, each with its own peculiarities that complicate the translation process. Furthermore, military terms are characterized by high frequency of use, polysemy (multiple meanings), the presence of abbreviations and acronyms, and their dependency on context.

The conclusion is drawn that translators must possess not only lexical knowledge but also specific technical and tactical expertise in order to adequately convey terms that may be unfamiliar to a general audience. Considering these factors makes the topic of military terminology translation particularly important for the development of linguistics, specialized translation, and international communication in the face of contemporary challenges and global changes.

Key words: *military terminology, translation, adequacy, equivalence, translation strategies, lexical transformations, grammatical transformations.*

УДК 81.373
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/45

Рябокінь Н. О.
Полтавський інститут економіки і права

Ночовна Н. В.
Полтавський інститут економіки і права

Дейнека А. А.
Полтавський інститут економіки і права

ВІЙСЬКОВИЙ ТЕРМІН ТА ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ

У статті висвітлено сутність, функції та особливості військової термінології як системи спеціалізованої лексики, що обслуговує сферу військової справи. Розглянуто поняття «військовий термін» та «військова термінологія», визначено їхню роль у забезпеченні ефективної міжособистісної і міжвідомчої комунікації, організації бойових дій, розробці документації, а також у підготовці військовослужбовців і розвитку військової науки.

Автор аналізує лінгвістичні особливості військових термінів, серед яких – однозначність, точність, логічність, стисливість та стилістична нейтральність. Увагу приділено таким явищам, як синонімія, омонімія, полісемія, активне використання абревіатур, іншомовних запозичень і неологізмів, спричинених реформуванням ЗСУ та інтеграцією до стандартів НАТО.

Висвітлено функції термінів: комунікативну, інформативну, організаційну та наукову. Автор детально класифікує військову термінологію за різними ознаками: тематичною, стилістичною, історико-лексикологічною та функціональною. Виокремлено офіційну (статутну) та неофіційну (розмовну) термінологію, включно з військовим сленгом і жаргоном.

Проаналізовано вплив технічного прогресу, реорганізації армії, міжнародного військового співробітництва на збагачення й розвиток термінологічного складу. Окреслено підходи науковців до класифікації термінів, зокрема за сферами застосування (тактична, технічна, медична, адміністративна тощо), а також наведено приклади англомовних військових термінів і їх українських відповідників.

Зроблено висновок, що військова термінологія є динамічною лексичною системою, яка потребує постійного вивчення, упорядкування і вдосконалення, зокрема в контексті перекладацької діяльності. Військові терміни та термінологія є важливою складовою військової науки та практики, адже забезпечують чіткість і однозначність комунікації в умовах бойових дій, військових стратегій та оперативного управління. Вони сприяють ефективному обміну інформацією та підтримці організованої військової діяльності на різних рівнях.

Ключові слова: *військовий термін, військова термінологія, військова лексика, переклад, українська військова мова, англійська військова лексика.*

Постановка проблеми. Військова термінологія є невід'ємною частиною військової науки та практики. Вона забезпечує чітке та однозначне розуміння понять, що використовуються у військовій справі, сприяє ефективній комунікації між військовослужбовцями, а також є основою для розробки військової документації, навчальних матеріалів та наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми військової термінології у мовознавстві були у центрі наукового пізнання таких науковців: В. Жалай, В. Карачун, П.П. Мельник, М.М. Юрковська, А.І. Покулевська, Н.О. Рябокінь, С.В. Пашко та ін. [2; 4; 8; 10; 11].

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що ця тема є предметом активного вивчення в лінгвістиці та перекладознавстві. Зокрема, досліджуються аспекти перекладу англомовної військової термінології на українську мову, структурні моделі військових термінів в англійській та українській мовах, а також специфіка перекладу військової термінології в англомовних онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. Ці дослідження підкреслюють важливість точності та адекватності перекладу військових термінів для забезпечення ефективної міжкультурної комунікації та розуміння в контексті сучасних військових конфліктів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей військових термінів та військової термінології, їхнього значення та функцій у військовій науці та практиці. Окрім того, мета полягає в аналізі принципів класифікації термінів, вивченні взаємозв'язків між військовими термінами в різних мовах, а також дослідженні процесів їхнього розвитку і впливу на міжкультурну комунікацію в умовах сучасних військових реалій.

Виклад основного матеріалу. Військовий термін – це слово або словосполучення, що вживається у військовій справі та має чітке, однозначне значення. «Військова лексика – це своєрідний словниковий запас, і вона певним чином відображає вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, які необхідно враховувати при перекладі» [8, с. 138].

Дослідження військової лексики у синхронії та діахронії дало можливість вченим розподілити її на такі основні групи як: − військова термінологія, що позначає поняття «безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, методами збройної боротьби тощо»; − військово-технічна термінологія, що позначає поняття «безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, методами збройної боротьби тощо»; − емоційно-забарвлена військова лексика, представлена словами та сполученнями, які часто використовуються переважно у військовій розмовній мові і фактично є стилістично синонімами відповідних військових термінів [8, с. 138].

Військова термінологія є складовою частиною військової лексики, відтак потребує тут детального розгляду. Військова термінологія – це сукупність військових термінів, що використовуються у військовій літературі, документах, усній мові військовослужбовців. Вона уособлює в собі упорядкованість структур, гармонічність передаваємого сенсу та головне за все – узгодженість на міжвідомчому й міждержавному рівнях.

Військовим термінам властиві загальні лінгвістичні особливості термінів: адекватність, однозначність у межах певної терміносистеми, точність, стислість, логізованість семантики, наявність дефініції, відсутність експресії та стилістична нейтральність, незалежність від контексту (з відхиленнями, що допускаються), системність [5, с. 191].

Військова термінологія має низку особливостей, які відрізняють її від інших термінологічних систем. До них належать: багатозначність, синонімія, омонімія, абревіатури та скорочення, запозичення.

Військова термінологія виконує низку важливих функцій, серед яких:

– комунікативна: забезпечує чітке та однозначне розуміння понять, що використовуються у військовій справі;

– інформативна: передає знання про військову справу, сприяє обміну досвідом між військовослужбовцями;

– організаційна: сприяє організації військової діяльності, розробці військової документації та навчальних матеріалів;

– наукова: є основою для проведення наукових досліджень у галузі військової справи.

Військова термінологія має наступні особливості: 1) багаторівнева організація, які описують різні аспекти; 2) використання термінів інших терміносистем – наукових і технічних галузей; 3) регламентованість більшої частини термінів; 4) відсутність емоційно-експресивних відтінків [11, с. 318].

Військові терміни мають велике значення для військової справи. Вони забезпечують:

Єдине розуміння військових понять: Військові терміни дозволяють військовослужбовцям різних країн та різних видів збройних сил розуміти один одного.

Ефективне управління військами: Військові терміни використовуються для віддання наказів, розпоряджень та інших документів, що забезпечує ефективне управління військами.

Підготовку військовослужбовців: Вивчення військових термінів є важливою частиною підготовки військовослужбовців.

Розвиток військової науки: Військові терміни використовуються для опису та аналізу військових явищ, що сприяє розвитку військової науки.

Як і будь-яка інша лексична система військова термінологія зазнає змін в процесі історичного розвитку мови через низку екстралінгвальних причин: зникають з ужитку певні одиниці, з'являються нові, як от назва найновішого роду військ, який існує поки що тільки в Україні – Сили безпілотних систем. Реформи української армії запустили процеси реорганізації різних видів збройних сил, держави, які підтримують Україну, надають види зброї та військової техніки, які раніше не використовувалися в ЗСУ, військові концерни розробляють нове озброєння, тактичні та стратегічні сценарії ведення бойових дій тощо. Реформи Збройних сил України та утвердження в них стандартів НАТО спонукали переглянути значну кількість військових термінів, внаслідок чого, частину термінів було відхилено в процесі

упорядкування, а їм на заміну з'явилися терміни, що називають військові поняття сучасної армії. Сюди входять назви озброєння, військової техніки, армійські звання та посади сержантського (старшинського) складу тощо: «Збройні сили України планово переводяться на J-структуру з метою досягнення кращої сумісності зі збройними силами країн НАТО. Зокрема: J-1 – питання персоналу, J-2 – розвідка, J-3 – оперативна діяльність, J-4 – логістика, J-5 – оборонне планування, J-6 – зв'язок та інформаційні системи, J-7 – підготовка військ, J-8 – ресурси і фінанси, J-9 – цивільно-військове співробітництво» [6, с. 191].

Внаслідок змін, реформ та в умовах сучасних реалій в країні військова лексика й термінологія значно збагачується, виходить за межі професійної військової комунікації та постає широко вживаною як в мас медіа, так й у повсякденному спілкуванні. «Проблема підбору українських відповідників англомовним лексичним одиницям військової тематики корелює із низкою екстралінгвальних (суміжність понять, особливості реалій, тощо) та суто лінгвістичних (фонетична адаптація, граматична будова, тощо) чинників» [5, с. 190].

Військова термінологія постійно розвивається та вдосконалюється, відображаючи зміни у військовій справі, появу нових видів озброєння та військової техніки, а також нових тактичних та стратегічних прийомів. Важливу роль у розвитку військової термінології відіграють наукові дослідження, розробка нових військових стандартів та положень, а також міжнародне військове співробітництво.

Зараз військова термінологія постійно вживається носіями мови в різноманітних контекстах і весь час знаходиться в стані інтенсивного розвитку в умовах сучасного технічного прогресу. Слід зазначити, що склад англійської загально-військової та військово-технічної термінології є досить непостійним, так як він безупинно змінюється шляхом зникнення ряду слів із загального ужитку, зміни прийнятих значень, поповнення новими термінами, так званими термінологічними неологізмами, у зв'язку з реорганізацією збройних сил, розробкою нових зразків військового озброєння та техніки, нової стратегії ведення бойових дій тощо [10]. Таким чином, сучасна військова термінологія потребує постійного вивчення та чіткої класифікації.

Для того щоб вибрати найбільш прийнятний варіант перекладу терміна, перекладач повинен спиратися на певну класифікацію. Як правило, військова термінологія ділиться на офіційну термінологію, яка складається зі статутних термінів, а саме термінів, що позначають різноманітні поняття військової науки і зазвичай вживаються в певній сфері військового спілкування та нестатутну (емоційно-забарвлену) термінологію, яка здебільшого використовується виключно в міжособистісному спілкуванні між військовослужбовцями або у військових фільмах і літературі, але не є прийнятою для офіційного спілкування [11, с. 319].

Офіційна військова термінологія складає систему лексичних засобів, що позначають поняття військової науки і вживаються у сфері професійного спілкування. Слід зауважити, що оскільки військова справа, військова наука, поділяються на окремі області, то відбувається виділення термінології тактичної, військово-організаційної, військово-технічної, термінології за родами військ та видів збройних сил. Нестатутна термінологія включає в себе слова і поєднання частини військової термінології, що виникають і вживаються здебільшого серед особового складу збройних сил. Переважна кількість таких термінів існує в усному мовленні і тільки фіксується в літературі. Слід зазначити, що серед них переважають лексико-фразеологічні одиниці. Таким чином, нестатутна термінологія є різновидом військового сленгу. Тут можна виділити наступні основні категорії лексики: просторічну лексику і жаргонізми. Наприклад, *англійське orcs, німецьке Orks, іспанське orcos – орки (зневажливе позначення російських військ); англійське cotton (used sarcastically for an explosion); німецьке Baumwolle (ironisch für eine Explosion); іспанське algodón (usado irónicamente para una explosión) – бавовна (вибух, особливо на ворожій території (евфемізм).*

К.А. Отрішко, проводячи детальний аналіз лексичного складу мови військовослужбовців, поділяє його на дві основні групи: загальновживану лексику та спеціальну військову лексику [9, с. 27-33].

М.О. Зайцева зазначає, що лінгвістичні класифікації термінів опираються на ознаках термінологічних одиниць мови:

1) класифікації за семантичним змістом лексем, де виокремлюють однозначні й багатозначні одиниці у межах однієї терміносистеми;

2) класифікації за сферою застосування лексем: універсальні, унікальні тй концептуально-авторські назви;

3) класифікація на основі історико-лексикологічних аспектів, яка враховує терміни-архаїзми й терміни-неологізми в межах конкретного історичного періоду [3, с. 97].

Ю. Лукіянчук у своєму дослідженні пише про синхронічно-діахронічний підхід у класифікації:

1) військова термінологія, яка позначає поняття «безпосередньо пов‘язані з військовою справою, збройними силами, методами боротьби тощо» сучасного періоду;

2) військово-технічна термінологія, яка позначає поняття «безпосередньо пов‘язані з військовою справою, збройними силами, методами збройної боротьби тощо» попередніх періодів;

3) емоційно-забарвлена лексика, яка має стосунок до військової сфери й представлена словами і сполученнями, що часто використовуються у військовій розмовній мові, та є стилістичними синонімами відповідних термінів [7, с. 65-66].

Вивчення військової термінології в англійській мові дозволило Д. Василенку виокремити різні тематичні групи, що стосуються: керівництва та управління військами; військових осіб; озброєння; військової техніки; фортифікацій та споруд; бойових дій та воєнної діяльності; агресії та насильства; поразки та перемоги; цивільного сектору під час конфлікту [1].

Відповідно до складності розуміння і перекладу перекладознавці поділяють військові терміни на такі три групи, як:

1. Терміни, що позначають реалії та предмети військової справи, які є однаковими чи подібними для багатьох мовах світу. Розуміння і переклад таких термінів не викликає особливих труднощів у перекладачів.

2. Терміни, що позначають реалії та предмети військової діяльності, які відсутні в деяких мовах, однак мають загальноприйняті термінологічні еквіваленти.

3. Терміни, що позначають реалії та предмети військової діяльності, які відсутні в деяких мовах, при цьому вони не мають загальноприйнятих термінологічних еквівалентів. Переклад таких термінів викликає найбільше труднощів у перекладачів.

Таким чином, багато вчених перекладознавців за останні роки розробили декілька класифікацій військових термінів, базуючись на різних семантико структурних і функціональних особливостях військових термінологічних одиниць. Таке різноманіття поглядів на класифікацію військових термінів є досить вагомим внеском у галузь термінознавства, оскільки кожна класифікація охарактеризовує та конкретизує певну особливість терміну. Звідси можна зробити висновок, що термінологія є динамічною системою мови, яка постійно розвивається та потребує все нових і нових досліджень.

Висновки. Військові терміни та термінологія є важливою складовою військової науки та практики, адже забезпечують чіткість і однозначність комунікації в умовах бойових дій, військових стратегій та оперативного управління. Вони сприяють ефективному обміну інформацією та підтримці організованої військової діяльності на різних рівнях.

Військова термінологія має особливості, що відрізняють її від інших термінологічних систем, зокрема, багатозначність, синонімію, омонімію та використання абревіатур. Ці особливості підкреслюють важливість точності, однозначності та відповідності термінів до реалій сучасної військової справи.

Військова термінологія є динамічною системою, яка змінюється під впливом реформ, міжнародних стандартів та нових технологій. Зокрема, в Україні реформи в армії і стандарти НАТО призвели до оновлення термінів, що відображають новітнє озброєння та тактику ведення бойових дій.

Процес розвитку військової термінології тісно пов'язаний з міжнародним військовим співробітництвом, що призводить до запозичень з інших мов та змін у військових термінах. Це також впливає на міжкультурну комунікацію, зокрема, в контексті перекладу військових термінів між різними мовами.

Вивчення та класифікація військових термінів необхідні для забезпечення точності в комунікації та перекладі. Перекладачі повинні враховувати різні аспекти класифікацій, такі як семантика, сфера застосування та історичний контекст, щоб правильно передати значення термінів в іншій мові.

У майбутньому, для подальшого розвитку військової термінології важливими є наукові дослідження, розробка нових стандартів, а також постійний моніторинг змін у військовій практиці, що дозволяє зберігати термінологічну точність і відповідність сучасним вимогам.

Список літератури:

1. Василенко Д.В. Військова лексика англійської мови XX – початку XXI століття. Горлівка : Вид-во ГДПІІМ, 2009. 220 с.

2. Жалай В. Я., Миронюк Т. М. Новітні тенденції функціонування української військової терміносистеми. URL: http://langcenter.kiev.ua/lingvistika% 202018/1_zhalay_et_al.pdf.

3. Зайцева М. О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* 2013. №10. С. 96–102.
4. Карачун В. Українська військова термінологія. URL: https://surli.cc/xklvpq
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця. «Нова Книга», 2003. 448 с.
6. Лисичкіна І.О., Лисичкіна О.О. Сучасна військова лексика в аспекті англо-українського перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022 № 57. С. 190–193.
7. Лукіянчук Ю. О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* Серія «Філологічна». 2017. Вип. 66. С. 65–67.
8. Мельник П.П. Юрковська М.М. Визначення поняття військової лексики та підходи до її вивчення. URL: https://surl.li/luzlgp
9. Отрішко К.А. Способи перекладу військової термінології. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2019. № 39. С. 27–33.
10. Покулевська А.І. Воробйова Л.В. Військова термінологія як предмет сучасного перекладу (на матеріалі німецької мови). URL: http://academstudies.volyn.ua/index.php/humanities/article/view/471
11. Рябокінь Н.О. Пашко С.В. Особливості перекладу англомовної військової термінології на українську мову. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* Випуск 1(208). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 316–322.

Riabokin N. O., Nochovna N. V., Deineka A. A. MILITARY TERM AND MILITARY TERMINOLOGY

The article highlights the essence, functions, and features of military terminology as a system of specialized vocabulary that serves the field of military affairs. It examines the concepts of "military term" and "military terminology," defining their role in ensuring effective interpersonal and interdepartmental communication, organizing combat operations, developing documentation, as well as training military personnel and advancing military science.

The author analyzes the linguistic features of military terms, including unambiguity, precision, logic, conciseness, and stylistic neutrality. Attention is given to such phenomena as synonymy, homonymy, polysemy, and the active use of abbreviations, foreign borrowings, and neologisms driven by the reform of the Armed Forces of Ukraine and integration into NATO standards.

The functions of terms are outlined: communicative, informative, organizational, and scientific. The author provides a detailed classification of military terminology based on various criteria: thematic, stylistic, historical-lexicological, and functional. Official (statutory) and unofficial (colloquial) terminology are distinguished, including military slang and jargon.

The article analyzes the impact of technological progress, army reorganization, and international military cooperation on the enrichment and development of the terminological system. It outlines scholars' approaches to the classification of terms, particularly by areas of application (tactical, technical, medical, administrative, etc.), and provides examples of English military terms and their Ukrainian equivalents.

The conclusion states that military terminology is a dynamic lexical system that requires ongoing study, standardization, and refinement, especially in the context of translation activity. Military terms and terminology are an essential component of military science and practice, as they ensure clarity and unambiguity in communication during combat operations, military strategies, and operational management. They contribute to effective information exchange and support organized military activity at various levels.

Key words: *military term, military terminology, military vocabulary, translation, Ukrainian military language, English military vocabulary.*

УДК 778.534.45: 81’25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/46

Чайковська О. Ю.
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Хугаєва А. С.
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СУБТИТРУВАННЯ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧА: МИСТЕЦТВО АДАПТАЦІЇ ТА КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті досліджується процес субтитрування як складний виклик для перекладача, зокрема адаптація мовних та культурних особливостей у межах міжкультурного перекладу. Субтитрування є важливим інструментом для передачі інформації в аудіовізуальних творах і вимагає від перекладача не лише мовних навичок, а й глибокого розуміння культурних відмінностей між мовами.

Описано основні аспекти субтитрування, зокрема стратегії скорочення тексту та методи його адаптації. Розглянуто важливість коректного вибору місця розміщення субтитрів на екрані, зокрема визначення їхнього розташування, забезпечення високого контрасту шрифтів для покращення видимості та вибір типів шрифтів для зручності читання.

Автори досліджують процес синхронізації субтитрів з діалогами, що включає такі етапи, як spotting та splitting, що гарантують точний час появи і зникнення субтитрів. Окремо розглядаються специфічні аспекти міжлінгвального субтитрування, включаючи вертикальний або діагональний переклад, що ускладнює адаптацію, а також проблема втрати експресивних та просодичних характеристик під час переходу від усної до письмової форми.

На прикладі серіалу «Maxton Hall – Die Welt zwischen uns» розглянуто специфіку перекладу субтитрів, де важливими є не лише точність, але й стиль, інтонація та контекст. Досліджено різні аспекти субтитрування з урахуванням проблем адаптації мовних елементів, таких як збереження тональності та культурних реалій, які можуть бути пов’язані з національними особливостями.

Пояснюється роль творчого підходу перекладача, оскільки прямий переклад часто є недостатнім. Описано необхідність знаходити відповідні еквіваленти, які зберігають смислову та емоційну насиченість оригіналу. Висвітлено питання необхідності скорочення та адаптації інформації у межах обмеженого простору субтитрів, що ставить перекладача перед вибором між точністю та відповідністю до обмежень часу та простору на екрані.

У статті проаналізований вплив культурних особливостей на переклад субтитрів, зокрема, як перекладач має враховувати специфіку національних реалій, що можуть змінювати сенс або сприйняття певних виразів. У контексті глобалізації підкреслюється важливість врахування не лише мовних, а й соціокультурних контекстів, щоб зробити матеріал доступним для ширшої аудиторії.

Субтитри розглядаються як ключовий елемент міжкультурної комунікації, який забезпечує гнучкість у передачі оригінальних повідомлень без втрати їх значення та емоційної насиченості. Додатково увагу закцентовано на технологічних і технічних аспектах субтитрування, враховуючи використання програмного забезпечення та обмеження, які накладає формат субтитрів (часове та просторове обмеження). Урахування цих технічних аспектів є важливим для досягнення оптимального результату під час перекладу аудіовізуальних творів.

Ключові слова: *аудіовізуальний переклад, субтитрування, адаптація, культурні особливості, синхронізація субтитрів, точність перекладу, творча адаптація, міжлінгвальне субтитрування, культурні реалії, міжкультурна комунікація.*

Постановка проблеми. Субтитрування є одним з видів аудіовізуального перекладу, що забезпечує розуміння іншомовного контексту широкою аудиторією. Як зазначає датський теоретик-перекладач Генрік Ґоттліб, під субтитруванням розуміють «передачу вербальних повідомлень іншою мовою у фільмі у формі одно- або дворядкового письмового тексту, який з'являється на екрані одночасно з оригінальною усною реплікою» [1, с. 22].

Субтитрування є важливим елементом міжкультурної комунікації, що забезпечує передачу змісту та емоційної насиченості оригінальних аудіовізуальних творів. Однак цей процес стикається з низкою проблем, пов'язаних із необхідністю адаптації мовних, культурних і соціальних особливостей, що відрізняються в різних мовних та культурних просторах. Перекладач має враховувати як лінгвістичні, так і культурні особливості під час створення субтитрів, що не лише зберігають точність, а й адаптують оригінальний контекст до цільової аудиторії.

Проблеми виникають також через обмеження часу та простору субтитрів, що змушує перекладачів робити складний вибір між точністю перекладу та відповідністю технічним вимогам, які накладаються форматами субтитрів. Крім того, важливим є питання синхронізації субтитрів із діалогами та збереження просодичних характеристик мови в межах субтитрів.

Усі ці аспекти створюють складні виклики для перекладачів, що потребують гнучких і творчих рішень для забезпечення ефективного міжкультурного сприйняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми субтитрування як форми аудіовізуального перекладу досліджували такі вчені, як Х. Готтліб, Х.Д. Сінтас, Г. Юнґст та Ш.А. Бабу. Вони зосереджували свої дослідження на функціональних аспектах субтитрування, технічних обмеженнях, взаємодії між вербальними та візуальними елементами, а також на міжкультурній комунікації, враховуючи специфіку перекладу в мультимедійних умовах.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження процесу субтитрування як специфічного виду аудіовізуального перекладу з акцентом на виклики, пов'язані з адаптацією мовних, культурних та технічних аспектів. Також розглядаються стратегії скорочення та стилістичної трансформації в міжмовному контексті наводяться приклади субтитрування з сучасного німецького серіалу.

Виклад основного матеріалу. Завдяки розвитку цифрових технологій ми маємо доступ до фільмів із різних країн, мов та жанрів – як у перекладі, так і мовою оригіналу. Це створює потребу в ефективній міжкультурній комунікації, яка досягається через переклад, адаптацію та локалізацію контенту для цільової аудиторії.

Саме субтитрування є формою аудіовізуального перекладу, яка мінімально втручається в автентичність оригіналу, зберігаючи культурну специфіку. Але в українському медіапросторі все ще існують проблеми, зумовлені недостатньо підготовкою перекладачів, відсутністю стандартизованих критеріїв оцінки якості кіноперекладу та обмежений час на опрацювання перекладеного матеріалу [2, с. 81].

Особливістю субтитрування є зміна мовного коду: усна мова переходить у письмову, що змушує перекладача задуматися над тим, як зберегти зміст та водночас адаптувати його до технічних обмежень під час розміщення на екрані і узгодити його з часовими рамками. Тому субтитрування може супроводжуватися скороченням тексту. Оскільки мова сприймається на слух значно швидше, ніж при читанні, за емпіричним правилом у субтитрах можна передати лише приблизно третину усного мовлення [1, с. 21].

Тому скорочення тексту є однією з важливих стратегій під час створення інтерлінгвальних субтитрів. Перехід від усного мовлення до писемної форми вимагає адаптації, яка не лише враховує зміст, а й підкорюється суворим технічним обмеженням, зокрема щодо часу демонстрації субтитру на екрані. Часто аудіовізуальний матеріал містить репліки, які перевищують допустиму довжину тексту, що може бути прочитана глядачем за короткий проміжок часу. Саме тому редукція є не лише виправданою, а й необхідною [1, с. 48-49].

Загалом, існує кілька рівнів і методів скорочення, які класифікують різні дослідники. Так, Бур виділяє Verdichtung (ущільнення) та Auslassung (пропущення текстових елементів). Натомість більш деталізовану типологію запропонував Ґоттліб, який говорить про конденсацію (ущільнення), децимацію (скорочення значного обсягу інформації), вилучення та парафраз:

− конденсація (Condensation) – видалення надлишкових елементів, таких як повтори чи інформація, яка вже подана візуально;

− децимація (Decimation) – редукція при високій швидкості мовлення;

− вилучення (Deletion) – усунення інтер'єкцій, пауз, повторів, що не несуть значного смислового навантаження;

– парафраз (Paraphrase) – передача значення іншими словами, що часто є наслідком попередніх скорочень [3, с. 58].

Ці стратегії особливо важливі під час субтитрування насичених діалогів, де кожна секунда відеоряду обмежує кількість доступного тексту. Наприклад, у фільмі «Annie Hall» репліки персонажів довгі, сповнені пауз. Тому перекладач мусить відмовитися від буквального перекладу на користь смислової лаконічності, щоб зберегти інтонаційний настрій сцени.

Поетапне скорочення, радикальне скорочення та парафразування допомагають розвивати відчуття того, що є суттєвим, а що можна скоротити. Наприклад, перехід від пасиву до активу, використання простих речень замість складнопідрядних або узагальнення реплік допомагають зменшити обсяг тексту без втрати його смислу.

Скорочення також стосуються міжнародних термінів, ввічливих формул, вигуків та власних імен, якщо вони вже очевидні з контексту або зображення. Тому скорочення – це не просто механічне видалення тексту, а творчий перекладацький процес, який вимагає глибокого розуміння змісту оригіналу та особливостей сприйняття глядачем. Перекладач не лише скорочує інформацію, а й зберігає комунікативне навантаження, стилістику та емоційну напругу репліки. Тому скорочення тексту в інтерлінгвальному субтитруванні можна розглядати як окремий рівень адаптації, що поєднує переклад, редагування та локалізацію.

Під час створення інтерлінгвальних субтитрів важливо брати до уваги такі етапи як spotting (визначення часових меж субтитрів) та splitting (розбиття довгих реплік на кілька частин). Раніше це було завданням технічних фахівців, але зараз, після розвитку нових цифрових технологій та спеціалізованого програмному забезпечення, перекладачі дедалі частіше виконують це завдання самостійно [3, с. 43].

Spotting передбачає точне визначення часу появи та зникнення кожного субтитру, враховуючи аудіо та візуальні елементи фільму, такі як монтажні склеювання, темп мовлення, наявність пауз у репліках. Існують різні методи сегментації субтитрів, зокрема:

– граматична сегментація, яка фокусується на смислових одиницях;

– риторична сегментація, що узгоджується з ритмом мовлення;

– візуальна сегментація, де час появи та зникнення субтитру пов’язаний з монтажем та рухом камери [3, с. 44].

Професійні компанії дотримуються певних технічних стандартів, таких як мінімальні паузи між субтитрами, час експозиції субтитру та синхронізація з відеосклеюваннями. Незважаючи на різні вимоги, всі вони спираються на загальні рекомендації, як-от ESIST Code of Good Subtitling Practice [3, с. 45].

Ще однією важливою особливістю є те, що субтитри не замінюють оригінального звукового тексту, а існують паралельно з ним. Глядач одночасно чує мову оригіналу і читає переклад, що створює ситуацію двомовного сприйняття.

Splitting є важливим, коли довгу репліку потрібно розбити на кілька субтитрів. Для цього використовуються маркери продовження, такі як три крапки або дефіс, які вказують на незавершеність висловлювання. Наступний субтитр зазвичай починається з малої літери, іноді також з трьома крапками. Хоча деякі сучасні практики відходять від чіткого маркування, класичні методи все ще залишаються поширеними в професійному середовищі [3, с. 46].

У міжлінгвальному субтитруванні правильний поділ субтитру на два рядки є важливим для зручності сприйняття тексту глядачем. Субтитри повинні бути логічно структуровані, а не просто заповнені до межі першого рядка. Розміщення змістових елементів у першому та другому рядку має відбуватись відповідно до синтаксичних і смислових меж речення [3, с. 47].

Розташування субтитрів на екрані має велике значення для їх сприйняття. Дослідження показують, що правильне розміщення тексту робить перегляд фільму більш природним. Тут важливо враховувати кілька ключових факторів [3, с. 48].

Найпоширенішим розміщенням субтитрів є розташування у нижній частині екрана, адже таке розміщення дозволяє глядачам легко стежити за подіями на екрані, не втрачаючи з поля зору основне зображення. Існує вірогідність неузгодження з візуальними елементами, коли в нижній частині кадру знаходяться важливі графічні елементи (декорації, текст тощо). У таких випадках субтитри можуть бути розміщені вище або в центрі екрана, але це вимагає додаткових обґрунтувань, щоб не порушити природне сприйняття фільму [1, с. 33; 3, с. 245].

Важливо, щоб субтитри не зникали занадто швидко і їхня видимість не залежала від динаміки сцени. Однак, навіть при стабільному розміщенні в нижній частині екрану, субтитри не повинні заважати важливим деталям сцени. Існують також варіанти розміщення субтитрів у верхній

частині екрана, особливо в сценах, де нижня частина зображення дуже насичена або містить важливі графічні елементи. Такий підхід має сенс, але він менш поширений і може вимагати додаткової уваги до балансу між текстом і зображенням [1, с. 32-33].

Також важливим аспектом субтитрування є те, що субтитри повинні бути синхронізовані з діалогами – не з'являтися занадто рано або ж занадто пізно, щоб не спричинити плутанину. Особливо важливим це є для динамічних сцен. Текст тут має бути лаконічним та чітко видимим. Тому однією з головних умов комфортного сприйняття субтитрованого фільму є хороший рівень читабельності субтитрів. Текст повинен бути чітким, контрастним і легко сприйматися, щоб глядач не витрачав зусиль на його дешифрування. Читабельність можна покращити за допомогою тіней, напівпрозорих або чорних підкладок (так званих black boxes), а також вибору відповідного кольору шрифту [1, с. 33]. Стандартним рішенням є білий безсерифний шрифт із чорною обводкою або темним чи чорним тлом, які є оптимальними для читабельності, якщо фон кадру надто світлий [3, с. 51].

Кольорове оформлення субтитрів особливо поширене у внутрішньомовному субтитруванні, зокрема для осіб із вадами слуху. У таких випадках кольори використовуються не лише для ідентифікації персонажів, а й для передачі емоційного забарвлення мовлення. Для кожного персонажа обирається окремий колір, а також передається інтонаційне чи емоційне забарвлення, яке у звичайній мові виражається інтонацією [1, с. 34].

Важливим фактором є також тип шрифту. Найбільш зручними для читання вважаються Arial, Helvetica або Universe. Вони займають менше місця та краще сприймаються візуально. Водночас такі засоби виділення, як жирний шрифт або підкреслення, не рекомендуються, оскільки ускладнюють читання. Лише курсив іноді застосовується, наприклад, для позначення закадрового голосу чи пісень. Але курсив іноді гірше читається в потоці тексту [1, с. 34].

На читабельність впливає і довжина рядка. Якщо він займає понад дві третини ширини екрану, це знижує зручність сприйняття. Центрування тексту залишається основною практикою в художніх фільмах, оскільки це забезпечує коротший візуальний перехід від зображення до субтитру. Однак у діалогах лівобічне вирівнювання покращує сприйняття, дозволяючи глядачеві легко розрізняти, хто говорить [1, с. 35; 3, с. 52].

Ще одним різновидом візуального тексту є Einblendungen – графічні вставки в кадрі, такі як імена мовців у документальних фільмах (Bauchbinden). Вони можуть потребувати транслітерації або навіть перекладу, особливо якщо містять службову чи професійну інформацію (академічні ступені, посади тощо). Під час субтитрування цих елементів важливо дотримуватися синхронізації з основним текстом, не порушуючи при цьому його сприйняття.

Відхилення від звичних візуальних патернів можливе, але має бути вмотивованим та виправданим [3, с. 53].

У якості прикладу субтитрування німецького кінематографу українською мовою наведено субтитри з серіалу «Maxton Hall – Die Welt zwischen uns».

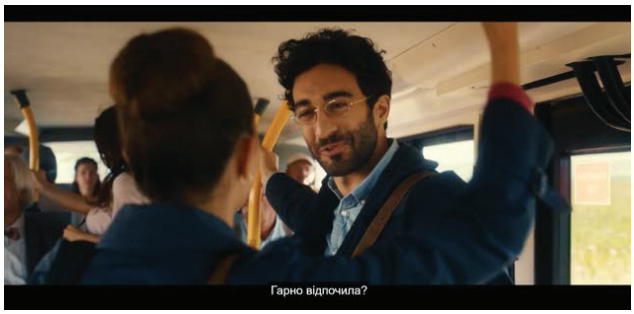

Рис. 1. Втрата офіційності у перекладі звертання в уривку з серіалу «Maxton Hall – Die Welt zwischen uns»

Як вже було написано раніше, збереження стилістики мовлення персонажів є викликом у процесі субтитруванняя.

Навіть якщо зміст передано правильно, стилістичні особливості можуть бути втрачені або спрощені. Наприклад, у сцені, де викладач звертається до студентки словами «*Ruby, hatten Sie schöne Ferien*?» (див. рис. 1), використовується ввічлива форма звертання з формальним «*Sie*». У субтитрах же репліка подана як «*Гарно відпочила*?», що є скороченою і неформальною версією, ближчою до дружнього «*ти*». Зміст залишається незмінним –йдеться про канікули та відпочинок, однак стиль змінюється з офіційно-ділового на розмовно-побутовий. Така трансформація може бути викликана обмеженням простору в субтитрах або бажанням адаптувати висловлювання до стилю, ближчого до цільової аудиторії, але вона змінює характер комунікативної ситуації та соціальний статус персонажів у сприйнятті глядача.

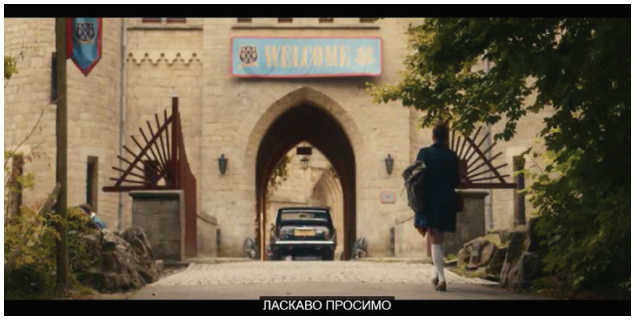

Рис. 2. Відтворення культурного контексту в уривку з серіалу «Maxton Hall – Die Welt zwischen uns»

У наступному прикладі бачимо, що серіал створено в одній країні, але дія відбувається в іншій, тому перекладач субтитрів стикається з необхідністю враховувати не лише мову оригіналу, а й культурний і просторовий контекст. Серіал «Maxton Hall – Die Welt zwischen uns» створений в Німеччині, але сюжет розгортається у Великій Британії. Ця особливість відобразилася і в мовних деталях: на вході до навчального закладу розміщено напис «*Welcome*». Перекладач передав його субтитрах в українському варіанті як «*Ласкаво просимо*» (див. рис. 2). Хоч більшість глядачів, які мають мінімальні знання англійської мови, зрозуміли б, про що йдеться, зміст був переданий не знівелювавши британський колорит візуального простору, адже цей напис залишився центральним об'єктом кадру.

Рис. 3. Втрата емоційного забарвлення в уривку з серіалу «Maxton Hall – Die Welt zwischen uns»

У наступному прикладі фразою «*Ich fass' das nicht, dass die Begrüßungsfeier schon übermorgen ist*» героїня висловлює здивування, що вітальна вечірка відбудеться вже післязавтра. Використання дієслова «*fassen*» тут має важливий емоційний відтінок. Однак у субтитрах ця фраза відтворена так: «*Вітальна вечірка вже післязавтра*» (див. рис. 3). Втрачається точний емоційний відтінок, який є важливим для передачі атмосфери цієї сцени. Іноді скорочення в субтитрах є необхідними, щоб вкластися в обмеження за довжиною рядка та часу на екрані, проте перекладач повинен ретельно обирати, коли таке скорочення виправдане, оскільки воно може призвести до втрати емоційної або інтонаційної глибини оригіналу. Тому, навіть у разі скорочення, важливо зберігати відповідність настрою та контексту, щоб глядач не втрачав конотацій важливих висловлювань.

Отже, хоча зміст і передано вірно, вибір стилю у субтитрах не зовсім відповідає інтонації оригінальних реплік, що зменшує вплив на глядача і може спотворювати характер героїні, яка здивована та трохи шокована швидкістю подій.

Висновки. Як підтверджують наведені приклади, процес перекладу субтитрів є складним і багатогранним завданням, яке вимагає врахування не лише мовних аспектів, а й культурних, соціальних та емоційних особливостей оригіналу. Перекладачі стикаються з численними обмеженнями, такими як обмеження за часом і простором, що вимагає від них не тільки точного, але й творчого підходу до адаптації тексту. Вибір правильного стилю, збереження інтонації та емоційного забарвлення є критично важливими, оскільки навіть незначні зміни можуть суттєво вплинути на сприйняття глядачем. Тому важливо, щоб перекладачі ретельно обирали методи субтитрування, які забезпечують не тільки точність, але й відповідність культурним реаліям та контексту фільму. Таким чином, оптимальна читабельність субтитрів забезпечується завдяки правильному кольору шрифту, контрастному фону, відповідному шрифтовому оформленню, розміру рядка та місцю розташування на екрані. Крім діалогів, у фільмах можуть з'являтися й інші текстові елементи, так звані Displays (написи на екрані, листи, газетні заголовки тощо). Їх субтитрування залежить від контексту та значущості для розуміння сюжету. Якщо текст у кадрі не перекладається, глядач може втратити важливу інформацію. З іншого боку, надмірна увага до тексту на екрані може відвернути увагу від образу. Тому перекладач повинен знайти баланс між функціональністю та делікатністю втручання у візуальне середовище.

Список літератури:

1. Babou, Cheikh Anta. Die Spielfilme Touki Bouki und Hyènes des senegalesischen Regisseurs Djibril Diop Mambéty: Fragen der Übertragung und Übersetzung in Sprache und Bild. Göttingen, 2016. 192 c.
2. Радецька С. В., Каліщак Т. Т. Субтитрування як вид аудіовізуального перекладу: переваги та недоліки. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2016. Книга 2. 194 с.
3. Jüngst, Heike Elisabeth. Audiovisuelles Übersetzen: Ein Lehr- und Arbeitsbuch. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage. Göttingen, 2016. 336 c.

Chaikovska O. Yu., Khuhaieva A. S. SUBTITLING AS A CHALLENGE FOR THE TRANSLATOR: THE ART OF ADAPTATION AND CULTURAL TRANSFORMATIONS

This article explores the process of subtitling as a complex challenge for the translator, particularly the adaptation of linguistic and cultural features within the framework of intercultural translation. Subtitling is an important tool for conveying information in audiovisual works and requires not only linguistic skills but also a deep understanding of cultural differences between languages.

The main aspects of subtitling are described, including strategies for text reduction and methods of adaptation. The importance of proper placement of subtitles on the screen is discussed, including determining their location, ensuring high contrast of fonts for better visibility, and choosing font types for ease of reading.

Attention is given to the processes of synchronizing subtitles with dialogues, including steps such as spotting and splitting, which guarantee accurate timing for the appearance and disappearance of subtitles. Specific aspects of interlingual subtitling are considered, including vertical or diagonal translation, which complicates adaptation, as well as the issue of losing expressive and prosodic characteristics during the transition from oral to written form.

Using the example of the series Maxton Hall – Die Welt zwischen uns, the specifics of subtitle translation are discussed, where not only accuracy but also style, intonation, and context are crucial. Various aspects of subtitling are explored, including the problems of adapting linguistic elements, such as maintaining tone and cultural realities related to national characteristics.

The role of the translator's creative approach is explained, as direct translation is often insufficient. The need to find appropriate equivalents that preserve the semantic and emotional richness of the original is described. The article highlights the necessity of shortening and adapting information within the limited space of subtitles, which forces the translator to choose between accuracy and adherence to the time and space constraints on the screen.

The article also examines the influence of cultural specifics on subtitle translation, particularly how the translator must consider the specifics of national realities, which may change the meaning or perception of certain expressions. In the context of globalization, the importance of considering not only linguistic but also socio-cultural contexts is emphasized to make the material accessible to a broader audience.

Subtitles are viewed as a key element of intercultural communication, providing flexibility in conveying original messages without losing their meaning and emotional intensity. Additionally, technological and technical aspects of subtitling are highlighted, including the use of software and the limitations imposed by the subtitle format (time and spatial constraints). Considering these technical aspects is crucial for achieving optimal results when translating audiovisual works.

Key words: *audiovisual translation, subtitling, adaptation, cultural specifics, subtitle synchronization, translation accuracy, creative adaptation, interlingual subtitling, cultural realities, intercultural communication.*

УДК 811.161.2'25:81'373.43:355
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/47

Чепелюк Н. І.
Національний університет «Одеська політехніка»

Рогальська-Якубова І. І.
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Назаров А. М.
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ Й ЛОКАЛІЗАЦІЇ ВЛАСНИХ НАЗВ

У часи глобалізації й необхідності контактування з представниками інших народів з новою силою постало питання перекладу. І хоча поширені, відомі більшості людей іноземні власні назви вже давно мають узуальні варіанти в словниках різних мов світу, наразі актуалізувалася проблема перекладу й адаптації онімів з творів фантастичного жанру, автори яких вигадують назви локусів, імена казкових істот тощо. Професійні перекладачі книг і відеоконтенту, а також аматори дискутують з приводу перекладу й адаптації фантастичних власних назв. Прихильники точного перекладу надають перевагу транскрибуванню онімів, прагнуть, щоб слово звучало якомога ближче до вимови в мові оригіналу. І тут іноді виникають протиріччя з правилами українського правопису, згідно з якими літеру «h» латинського алфавіту слід передавати як «г», а літеру «g» – як «т», що не завжди відповідає іноземній вимові, наприклад, Hobit, Hogwarts. Прихильники адаптаційного шляху надають перевагу добору еквівалента в мові перекладу, значення цього еквівалента повинно відповідати значенню оніма в мові оригіналу або викликати в реципієнта перекладу такі самі емоції, які викликає онім у слухача в мові оригіналу. Подібний підхід вимагає від перекладачів глибоких знань ономасіології, етимології, стилістики, культури обох мов, є досить складним і, крім того, часто призводить до втрати національного колориту мови-донора, може містити недоречні жарти, неологізми-одноденки тощо, а це провокує численні дискусії. Ще одним невирішеним аспектом є дилема, чи необхідно дотримуватися побажань автора, які він висловив щодо перекладу, чи важливіше просто зробити текст зрозумілим, а власні назви простими для сприйняття на слух. Проте усі дискусії навколо перекладу є позитивним явищем для вдосконалення правил, розвитку мови, свідчать про небайдужість і любов до неї.

Ключові слова: *топоніми, антропоніми, твори фантастичного жанру, транскрипція, транслітерація, адаптація.*

Постановка проблеми. Питання точності й адекватності перекладу існує з давніх-давен, коли почали взаємодіяти між собою різномовні племена й народи. Протягом століть розроблялися правила й рекомендації для перекладачів, однак проблемні аспекти перекладу з'являються й досі, особливо вони стосуються назв реалій, безеквівалентної лексики, в тому числі й власних назв. Актуальність статті зумовлена відсутністю чітких правил перекладу топонімів й антропонімів, що зустрічаються у фантастичних творах і є продуктом авторської вигадки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Видатні науковці-перекладознавці, такі як М.С. Зарицький, В.І. Карабан, І.В. Корунець протягом останніх 50 років виділили досить чіткі норми перекладу іншомовних власних назв. Усі вчені до основних методів відносять транслітерування й транскрибування, а також їхнє поєднання, за якого частина лексеми передається відповідно до звучання в мові оригіналу, а частина – відповідно до написання [6, с. 436; 5, с. 70; 2, с. 92].

Дискусії виникають через те, що раніше, за радянських часів, перевагу надавали транслітерації, а зараз – транскрибуванню. Відомі здавна топоніми й антропоніми закріпилися в словниках і картинах світу людей так, як вони були написані в мові-донорі, наприклад, *Лейпциг, Лейбніц,* а зараз ці слова повинні мати форму *Ляйпциг, Ляйбніц*, оскільки німецький дифтонг *[ai]*

пишеться як *ei*. Постає питання про доцільність змін узусу.

Хвилю дискусій викликали нові норми правопису, прийняті 2019 року [8], згідно з якими в словах грецького походження рекомендується замінити літеру *ф* на *т*, а також відповідні звуки у вимові. Так, *Афіни* мають передаватися як *Атени, Карфаген* як *Картаген*, виникає проблема втрати ідентифікації слів. За новим правописом, літеру *g* латинського алфавіту слід передавати як *г*, а літеру *h* як *г*, тобто потрібно писати *Ґете, Вергілій, Гегель* (оскільки німецькою *Hegel*).

Окрім методів формального запису іншомовних онімів, вчені пропонують також калькування внутрішньої форми й морфологічної будови [5, с. 70; 2, с. 92], описове тлумачення [5, с. 70; 9], метод підбору функціонального аналога, метод підбору семантичного неологізму [9]. Калькування – це спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин (морфем або слів) їх лексичними відповідниками в мові перекладу, наприклад, *King Richard the Lionheart – король Річард Левине Серце, Ivory Coast – Берег Слонової Кості* [7].

Описове тлумачення як основний спосіб перекладу антропонімів застосовується рідко у зв'язку зі значним розміром визначення, може бути лише в позатекстових поясненнях. У випадку перекладу художніх творів цікавим методом є підбір функціонального аналога, за якого мовна одиниця оригіналу передається такою лексичною одиницею мови перекладу, яка викликає в читача/ глядача перекладу схожі емоції, як і в читача оригіналу [9]. Найчастіше метод використовується під час локалізації в разі бажання зберегти комічний, іронічний ефект, наприклад, у мультфільмі «Тачки» антропонім *Snot Rod* перекладено як *Шмаркач*, *Warily* з твору М. Твена – *Ваш де Наш*. Перекладачі рідко вдаються до творення й використання семантичних неологізмів у ролі антропонімів, цей метод викликає найбільше дискусій і критики.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасних методів перекладу власних назв художніх творів фантастичного жанру, проблеми розвитку перекладу національної лексики й української локалізації, інших актуальних реалій у текстовому форматі, перекладу національної лексики, використання неологізмів під час перекладу й інтерпретації.

Для досягнення поставленої мети були застосовані такі методи дослідження: аналіз прийомів перекладу; порівняльно-зіставний метод; описовий метод; метод спостереження за мовними фактами; метод порівняльного аналізу лінгвістичного матеріалу для виявлення особливостей перекладу; лінгвокультурологічний підхід для аналізу відповідності культурних конотацій під час перекладу й локалізації.

Виклад основного матеріалу. За більш ніж тридцять років незалежності України й активної роботи над перекладами українською мовою, підвищення кваліфікації перекладачів і якості самого перекладу, вдалося виокремити принаймні два основних шляхи, до яких зводиться сукупність перекладацьких методів, якими може прямувати перекладач текстових продуктів. Вибір того чи іншого способу або ж шляху, на нашу думку, і може ставати причиною внутрішнього дискурсу в перекладацькій спільноті, який, з появою доступу до мережі Інтернет майже в кожній оселі країни, перейшов з професійного, науково-дослідницького в стадію народного, аматорського.

Про які ж два шляхи, що є в наявності в перекладачів, йдеться? Як завжди, це вибір: вибір найбільш вдалого, точного еквівалента перекладу. Першим є точний (здійснений шляхом транскрибування чи транслітерування), найбільш наближений за значенням до оригіналу переклад, який максимально відповідає нормам мови, жанру твору тощо, тому обирається як пріоритет. До такого варіанту часто тяжіють ті, хто під час ознайомлення з твором або ж текстовим продуктом намагається дізнатися якомога більше про оригінальне бачення автора твору, що підлягає перекладу.

Другий шлях – мовна адаптація, що передбачає застосування альтернативних мовних конструкцій включно зі зміною власних назв, вигаданих термінів тощо за допомогою наближення останніх до власної культури й мови (це калькування, описовий переклад, підбір функціонального аналога, створення неологізмів). Захисниками цього варіанту є чимало професійних перекладачів, а також аматорів, які вважають належним і потрібним здійснення повної адаптації, разом з перекладом прихованих конструкцій і сенсів, з максимальним переносом і зануренням у національні реалії країни, місцевості, мовою якої здійснюється переклад, або ж і орієнтуються на власне світобачення, внутрішні відчуття, інтуїцію тощо. Звідси маємо так званий переклад «на свій манер», де автор перекладу відшукує у своєму досвіді й/або створює власні оригінальні авторські еквіваленти й аналогії.

Перший шлях можна називати ономастичним, проте наразі класична ономастика приділяє мало

уваги й часу створенню локалізацій, адаптацій і перекладів. Крім ономастичних, існують інші загальноприйняті традиційні рекомендації трактування, якими можуть послуговуватися перекладачі або локалізатори. Проте подекуди правила правопису йдуть врозріз з ономастичними транскрипціями, приклади яких буде наведено нижче.

Важливо також підкреслити той факт, що, на нашу думку, переклад й адаптація оригінального матеріалу фактично вимагає максимального наближення до першоджерела насамперед тому, що на обкладинці чи форзаці книжки вказано прізвище оригінального автора, а не перекладача. Тому нам здається не до кінця правильним використання вільних адаптацій творів з повною заміною оригінальних виразів, наприклад, на неологізми. Така практика особливо притаманна локалізаційним студіям і перекладачам, що займаються адаптацією відеопродуктів державною мовою. Широке використання новотворів, вигаданої термінології, жартів тощо є недоречним і призводить до багатьох дискурсів і контраверсій, які, завдяки мережі Інтернет, стали доступними авторам оригінальних творів, текстів, що перекладаються й (або) локалізуються, а це може викликати ще більше суперечок.

Такі собі «маневри» перекладацьких команд є фактичним пострілом у коліно не тільки для них самих, а ще й для репутації українського перекладу й студій у цілому. Ба більше: іноді ці ситуації переростають ледь не в суцільні політичні скандали, залишаючи межі перекладацької компетенції, що призводить до збитків, додаткової роботи й ще більших скандалів, особливо в часи повномасштабної війни з РФ [1].

Через такі випадки найкращим і, відверто кажучи, найпростішим шляхом є прямий переклад медіапродуктів, де тексти зазвичай передаються стисло; замість того, аби на швидку руку вигадувати якісь вирази, жарти чи навіть терміни, пропонується перекладати їх де-факто з застосуванням транслітерації. Звісно, за наявності часу, бюджету й достатньо компетентної перекладацької команди можливе звернення й до другого шляху.

Далі вдамося до аналізу прикладів, задля того щоб показати, чому використання саме першого шляху, наближеного до так званого прямого перекладу, видається більш вдалим у сучасних реаліях.

Важливою складовою локалізаційного сектора є переклад художніх текстів, з яким через контраверсійні рішення, розглянуті нижче, теж виникла низка проблем. Українська локалізація книжок пройшла тернистий шлях. Звісно ж, головною темою для численних дискурсів у громадському просторі стала локалізація, а, зважаючи на прийняті рішення й характер явища, швидше адаптація власних назв й імен з книг, як правило, фантазійного жанру й найчастіше англомовних. Українська мова, якщо зважати на її специфіку, має одразу три доволі схожих, а для не носіїв мови навіть однакових за звучанням звуки: [г], [ґ] і [х].

Так вийшло, що українські локалізатори, які мають за обов'язок аргументовано, на професійному рівні приймати рішення такого характеру, що призвели б до певної узгодженості й чіткості правил у перекладацькій сфері, досі не прийшли до чіткого консенсусу. У підсумку, на українському ринку локалізації «посіяне зерно хаосу». Дискусії зчиняються саме через правильне-неправильне написання англійської літери «h» й вимову звука [h], що, у свою чергу, залежно від мовних переконань і слухових здібностей людини, може звучати, а отже, сприйматися одночасно як усі три вищезгадані звуки української мови з відповідними літерами алфавіту.

Першоджерелом такого локалізаційного дискурсу прийнято вважати випуск українського перекладу книг Дж. Толкієна «The Lord of the Rings» і «Hobit», назви яких в українській адаптації звучать як «Володар перстнів» і «Гобіт». І якщо до адаптації назви першої жодних питань не виникає, то стосовно локалізації літературного художнього твору «Гобіт» виникли жваві суперечки. Офіційний переклад зазнав двох ітерацій, перша ще в 1985 році була створена Олександром Мокровольським, де слово *Hobit* було перекладено як *Гобіт*. Така сама варіація перекладу була й у наступному офіційному варіанті української адаптації від перекладачки Олени О'лір. Для перевірки того, як має насправді звучати оригінальна назва цієї казкової істоти варто було б звернутись до кінематографу. Якщо в слові *Hobit* в однойменних фільмах англійською мовою, яка і є мовою написання оригіналу, легко почути чіткий звук [х], це ставить під сумнів необхідність заміни літери «Н» на «Г» у написанні й у вимові.

За наступним прикладом з використанням цих літер звернемось до не менш популярної серії фантазійних пригод під назвою «Гаррі Поттер», а саме, до україномовної адаптації серії книг про чарівника Гаррі, видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА». Отже, маємо назву вигаданого чарівного замку *Hogwarts*, адаптовану як *Готвортс*, а ім'я персонажа *Hagrid* транслітеровано як *Гегрід*. Звісно, можливо віднести таку незвичну локаліза-

цію до значних відмінностей британської вимови від української. Проте, на нашу думку, з заміною літер втрачено автентичний характер вимови імен і локацій. Крім того, використання в цих власних назвах саме незвичних, навіть для носіїв англійської мови, комбінацій літер і звуків допомагає кращому сприйняттю світу Дж. Роулінг як чарівного. У такому випадку виникає закономірне питання: а чи повинні українські локалізатори й перекладачі інтерпретувати автентичні тексти, керуючись тільки державним правописом і нормами літературної української мови, чи варто вдаватися до значно вільнішої щодо норм адаптації? Отже, постає ще одне дискусійне питання.

Для того, аби спробувати відповісти на це й деякі інші питання, повернемося до творчості Толкієна та його всесвіту. І знову ж таки звернемося одразу до двох адаптацій. Зазначимо, що Дж. Толкієну ще за життя випала нагода власноруч впливати на переклад й адаптацію своїх книг. Вочевидь, ніхто в тогочасному СРСР, відомому використанням «залізної завіси» як засобу ізоляції й контролю населення, не мав доступу ані до консультацій з автором, ані до його висловлювань на тему перекладу. Проте пізнішому варіанту перекладу праць письменника, що датується 2007 роком, варто було б звернути увагу на відоме небажання Дж. Толкієна до зміни його власної термінології у творах, адже він зазначав, що вкладав у створені ним назви британський колорит і дух, і він хотів би, аби його твори передавали саме це, незалежно від мови перекладу. Проте в обох українських перекладах прізвище головних героїв Більбо й Фродо Беггінсів переклали, відповідно, «Злоткінс» – версія 1985 року, й «Торбин» – адаптація 2007 року. В оригіналі маємо «Baggins».

Теоретично, на перший погляд, переклад «Baggins» як «Торбин» можливо було б вважати вдалим. Дійсно, має місце й влучна гра слів «торба – bag»; та й суфікс «-ин» є досить поширеним серед українського народу. Щоправда тепер у творі не залишилось ані згадки про британський колорит і походження прізвищ, що суперечить стилю й бажанням автора оригіналу. А чи є бажання автора визначальним, коли йдеться про переклад творів? Крім того, ця локалізація втрачає свій сенс, якщо заглиблюватися в тему етимології слова. Дійсно, корінь вигаданого прізвища «Baggins» – bag, а відкривши будь-який англо-український словник, ми побачимо, що слово *bag* можна перекласти як «сумка, торба». Якщо ж заглибитись в історію англійської мови, дізнаємося, що «Baggins» є не тільки вигаданим прізвищем для двох споріднених героїв – напівросликів, а ще й словом, що в англійській культурі буде означати щось на кшталт «післяобіднього чаювання». Слід зазначити, що у фантазійних творах Дж. Толкієна можна нарахувати не один десяток таких слів і фраз з прихованими значеннями, оригінальними англійськими жартами, іншими фольклорними мовними елементами. Отож, якщо розглядати переклад не тільки з точки зору ономастики, а ще й з точки зору смислової, найкращим варіантом буде якомога точніша передача власних назв, що у свою чергу є джерелом подальших дискурсів.

Перекладач повинен самостійно приймати рішення, дотриматися заповіту автора, зберегти іноземний національний колорит чи зробити внутрішній зміст антропоніма зрозумілим для носіїв мови перекладу, залишити промовисті прізвища промовистими в іншій мові шляхом утворення неологізмів. Наприклад, якщо передати ім'я легендарного вікінга з однойменного телесеріалу, героя скандинавського епосу методом транслітерації *Ragnarr Loðbrók – Рагнар Лодброк*, слов'янський читач/ глядач відчує складність вимови поєднань приголосних у скандинавських мовах; якщо ж калькувати прізвисько героя як *Шкіряні Штани*, стане зрозумілою внутрішня форма антропоніма, але зникне національний колорит. Ця дилема досі не має однозначної відповіді, і перекладачам доводиться обирати, чому надати перевагу. Вірогідно, для кращого розуміння образу іноземному глядачеві добре було б знати значення прізвиська героя, але далеко не кожен буде читати історичний коментар. Тож, можливо, перекладачам варто було б використати разом хоча б один раз як прикладку транслітерований і калькований варіанти перекладу в авторських коментарях чи з уст якого-небудь героя. Це допоможе уникнути вибору між шляхами перекладу.

Якщо говорити про такий вид медіа й розваг як кінострічки, то за весь час існування ринку локалізаційних послуг, саме у сферу перекладу кінострічок й анімаційних фільмів увійшли найбільші кошти й були залучені найбільші інвестиції, в тому числі з боку Голівуду. Такі кошти дозволили українському перекладу стрічок вийти на надзвичайно потужний, та чи не найкращий рівень у неангломовних країнах. Запрошення й підготовка професійних акторів дубляжу, активне залучення медіаперсон та інших відомих в Україні людей, вдалі адаптації жартів, над обговоренням і подачею яких працюють цілі команди, – основні складові такого успіху індустрії.

Висновки. Для нашої країни дискурси щодо адаптацій і перекладів – явище далеко не нове. Ще за часів СРСР маємо чималий доробок українських перекладачів (Микола Лукаш та ін.) і тоді ж маємо появу дискурсу й критику на зустрічах і в численних інтерв'ю. З появою мережі Інтернет дискурс на цю тему перетік і туди у вигляді палких вогняних баталій на полях нескінчених форумів, соціальних мереж. Звісно, серед цього дискурсу було чимало й локалізаційних питань, частину з яких ми й навели в цій статі, вони можуть допомогти сформувати вектор розвитку всіх сфер локалізації медіа, паралельно вивівши їх на новий рівень. Саме творчість, локалізація й переклад, а разом з ними й дискурс, що неодмінно виникає на їхньому фоні, і є найкращими ознаками розвитку мови й любові до неї, тож, допоки буде існувати явище локалізації й перекладу, існуватиме й мовний дискурс, у якому головними учасниками будуть розробники текстових продуктів, споживачі контенту й, звісно ж, перекладачі.

Сучасні перекладачі мають адаптуватися до нескінченних і постійних змін, які відбуваються на глобальному ринку текстового контенту. На думку доктора філологічних наук, професора Зеевальд-Хег: «Translation Professionals will have to adjust their skill set» [3, с. 85], адже «перекладач повинен викликати в іноземного читача ту саму емоційну реакцію і не спотворити зміст повідомлення» [4, с. 13].

Список літератури:

1. CDPR Apologizes for Insensitive Content in Ukrainian Localization of Cyberpunk 2077: Phantom Liberty. *WeGame*. 2023. URL: https://surl.lu/zuawhe
2. Korunets I. V. Theory and Practice of Translation (aspect translation): Textbook. Vinnytsia: Nova kniga, 2003. 448 p.
3. Seewald-Heeg, "Multiligual. The Great Gap. Singularity, AI and MT". Multilingual Media LLC, Sandpoint, ID 83864. – # 212. Volume 36. Issue 02. February 2023. 98 p.
4. Андрущенко І., Шеремета Т. Специфіка перекладу українськомовних військових неологізмів у сучасних англомовних медіа: прагматичний і комунікативний аспекти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки.* 2024. № 22. С. 7–17. DOI https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXII-1
5. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування: Посібник. К.: Парламентське видавництво, 2004. 120 с.
6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
7. Рибко Н.В. Переклад власних назв. URL: https://surli.cc/hixrje
8. Український правопис. К.: Наукова думка, 2019. 392 с. URL: https://surl.li/sembon
9. Юрчишин О. Переклад промовистих власних назв та імен: і прибуде з тобою сила. URL: https://surl.li/kfmjvl

Chepelyuk N. I., Rohalska-Yakubova I. I., Nazarov A. M. DISCUSSION ISSUES OF TRANSLATION AND LOCALIZATION OF PROPER NAMES

In times of globalization and the need to communicate with representatives of other nations, the issue of translation has arisen with renewed vigor. Although common, well-known foreign proper names have long had common variants in dictionaries of various languages of the world, the problem of translating and adapting onyms from works of the fantasy genre, whose authors invent the names of loci, the names of fairy-tale creatures, etc., has now become relevant. Professional translators of books and video content, as well as amateurs, debate the translation and adaptation of fantastic proper names. Proponents of accurate translation prefer to transcribe onyms, striving for the word to sound as close as possible to the pronunciation in the original language. So sometimes there are contradictions with the rules of Ukrainian spelling, according to which the letter "h" of the Latin alphabet should be transmitted as "г", and the letter "g" – as "т", which does not always correspond to foreign pronunciation, for example, Hobbit, Hogwarts. Supporters of the adaptation path prefer to select an equivalent in the target language; the meaning of this equivalent should correspond to the meaning of the antonym in the original language or evoke in the recipient of the translation the same emotions that the antonym evokes in the listener in the original language. Such an approach requires translators to have in-depth knowledge of onomasiology, etymology, stylistics, and the culture of both languages. It is quite complex and, in addition, often leads to the loss of the national flavor of the donor language. It may contain inappropriate jokes, one-day neologisms, etc., which provokes numerous discussions. Another unresolved aspect is the dilemma of whether it is necessary to follow the author's expressed wishes regarding the translation,

or whether it is more important to simply make the text understandable and the proper names or titles easy to hear. However, all discussions around translation are a positive phenomenon for improving the rules, developing the language, and testify to care and love for it.

Key words: *toponyms, anthroponyms, works of fantasy genre, transcription, transliteration, adaptation.*

УДК 008:81’25: 791.44 (045)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/48

Щербина А. В.
Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Полякова О. В.
Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Дольник І. М.
Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ПЕРЕКЛАД АУДІОГІДІВ ВИЗНАЧНИХ СВІТОВИХ КУЛЬТУРНИХ ТА ІСТОРИЧНИХ ПАМ’ЯТОК УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглянуто переклад як основний інструмент забезпечення міжкультурної комунікації. Використання україномовних аудіогідів історичних пам’яток в світі було досліджено в двох аспектах: перекладацькому та культурному. Так, було охарактеризовано історію виникнення проєкту з впровадження україномовних гідів та проведення культурних заходів в усьому світі, спрямованих на посилення культурного обміну між Україною та світом, що стане запорукою успішної євроінтеграції в майбутньому.

Дане дослідження перекладацького та культурного аспектів україномовних аудіогідів світових історичних пам’яток має на меті сприяти глибшому розумінню його ролі як основи комунікаційної структури в ході посилення міжнародної співпраці України з іншими країнами світу. Було встановлено надзвичайну важливість в музеї світового масштабу почути с рідну мову в списку доступних для екскурсій. З’ясовано, що в рамках такої культурної та мовної ініціативи необхідною є солідарність світової спільноти в даному питанні, особливо в умовах, коли росія роками намагається знищити українську культуру, мову та їх носіїв. В ході написання статті розглянуто, що саме завдяки перекладу аудіогідів та інших туристичних матеріалів світових пам'яток на українську мову створено можливість для глибшого залучення українців до світових культурних процесів, водночас дозволяючи світовій спільноті пізнати та оцінити українську культуру як невід'ємну частину світової культурної спадщини.

Також переклад світових пам'яток на українську мову стає частиною загальної стратегії культурної дипломатії України, сформувати позитивний образ країни у світі. За результатами написання статті встановлено, що використання перекладу на українську мову як засобу передачі інформації про світову культурну спадщину підкреслює незалежність і культурну самобутність держави, посилює її міжнародний авторитет.

Ключові слова: *переклад, світова пам’ятка, ЮНЕСКО, культурна спадщина, міжкультурна комунікація.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, коли в Україні триває багаторічна війна і, на жаль, багато українців були змушені покинути свої домівки і виїхати закордон в пошуках безпеки, знання іноземних мов набуло критично важливого значення. Неможливо уявити нормального проживання в будь-якій країні світу, якщо ти не знаєш мову місцевого населення або хоча б мову міжнародного спілкування, англійську. Переклад став в нагоді в багатьох життєво важливих ситуаціях, так для допомоги вимушеним переселенцям залучили як фахових перекладачів, так і білінгвів. Відновлення морального стану після того, що довелося побачити і пережити на батьківщині, особливо після повномасштабного вторгнення ворога на територію України, стало пріоритетом номер 1. Одним із способів розвіятись, перебуваючи далеко від рідного дому, може стати відвідування визначних світових музеїв. Це не лише допомагає культурно збагатитись, а й покращити психоемоціний стан. Але, на жаль, чомусь історично склалась не дуже приємна ситуація з аудіогідами, точніше відсутністю в переліку мов української, а от російська (мова окупантів і терористів) була досить поширеною в багатьох країнах світу, як в музеях, так і в екскурсійних автобусах Hop-on Hop-off. Тому Перша леді України Олена Зеленська започаткувала проект із запровадження

україномовних аудіогідів, і це не лише про зручність і доступність, а перш за все, про прийняття України у світі, про її голос, який можна почути в понад 50 визначних культурних та історичних пам'яток у 32 країнах світу. Саме тому актуальним питанням постало вивчення перекладу як основного засобу втілення такого проекту світового масштабу. Тому дослідження даної тематики є актуальним та може допомогти розширити свої фонові знання як фахівцям в галузі перекладу, так фахівцям в галузі культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роботи Ткачук І. В., Ткачівська М. Р., Бондаренко Р., Бовт А. Ю. спрямовані на розуміння і вирішення проблем, пов'язаних з важливістю перекладу як засобу міжкультурної комунікації. В своїх роботах вчені аналізують сучасні концепції творчості у перекладі. Науковець Штепуляк О. С. зосередив свою увагу на вивченні міжкультурних аспектів перекладу та їх роль у фаховій підготовці майбутніх перекладачів. А Бовт А. Ю. дослідив роль перекладача як транслятора культури миру.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження україномовних аудіогідів у визначних культурних та історичних пам'ятках світу, котрий сьогодні є важливим способом культурного обміну. Необхідність запровадження такого проекту пояснювалась тим, що поява україномовних аудіогідів в багатьох країнах не лише допомогає українцям культурно збагатитись, а й є важливим кроком до євроінтергації України. Основним завданням роботи вважаємо аналіз використання перекладу аудіогідів світових культурних пам'яток на українську мову, дослідження його географічного застосування й перспективи розвитку дослідження цього питання в межах проблем сучасної лінгвістики.

Виклад основного матеріалу. Переклад світових пам'яток на українську мову полягає в зростаючій потребі адаптації глобальної культурної спадщини для української аудиторії. Інтерес до української мови та культури зростає, зокрема в умовах відновлення ідентичності після років русифікації та колоніальної спадщини, українізація світових культурних об'єктів стає необхідним кроком. Українізація культурних об'єктів через переклад не тільки популяризує українську мову, але й сприяє кращому розумінню світової культурної спадщини українськими громадянами. Це є важливим кроком у розвитку культурного обміну між Україною та світом. Переклад назв і описів провідних світових пам'яток на українську мову сприяє доступності цих культурних надбань для української аудиторії та підтримує інтеграцію української мови в глобальний культурний простір.

Крім того, процес українізації допомагає популяризувати Україну на міжнародній арені як культурно багату та ідентифікаційну державу, що прагне зберегти і поширити свою мову. Переклад стає не лише інструментом комунікації, а й засобом передачі історичного, і символічного значення пам'яток, що дозволяє українським туристам і дослідникам краще розуміти та оцінювати культурні явища світового значення.

Завдяки перекладу світових пам'яток на українську мову створюється можливість для глибшого залучення українців до світових культурних процесів, водночас дозволяючи світовій спільноті пізнати та оцінити українську культуру як невід'ємну частину світової культурної спадщини. Також переклад світових пам'яток на українську мову стає частиною загальної стратегії культурної дипломатії України, сформувати позитивний образ країни у світі. Використання української мови як засобу передачі інформації про світову культурну спадщину підкреслює незалежність і культурну самобутність держави, посилює її міжнародний авторитет.

Переклад сьогодні є важливим способом взаємодії між людьми, які спілкуються різними мовами та належать до різних культурно-мовних груп. Міжкультурна комунікація – це спілкування представників (щонайменше двох) різних культур (націй, етносів) [1]. Таким чином, учасники міжкультурної комунікації часто стикаються з різними культурними особливостями у звичаях і нормах взаємодії, що значною мірою впливають на процес і підсумки комунікативного акту. Тому міжкультурну комунікацію можна розглядати як особливий процес взаємодії між партнерами, які усвідомлюють свою культурну відмінність і, щоб досягти успішного результату, намагаються подолати ці відмінності, застосовуючи мовленнєві варіанти та дискурсивні стратегії, що відрізняються від звичних для їхньої рідної культурної сфери.

Отже, переклад можна вважати однією з форм опосередкованого міжкультурного спілкування, а його головним завданням є створення текстів на іншій мові, що будуть відповідати оригіналу в структурному, смисловому та функціональному аспектах. Головним учасником процесу спілкування є людина, яка задля забезпечення своєї життєдіяльності вступає у зв'язок з іншими людьми.

Кожна культура має право на збереження своїх пам'яток і традицій. Водночас, українізація пам'яток, що належать до інших культур чи народів, може викликати сумніви з приводу етичності

таких змін. Важливо дотримуватися принципу культурного плюралізму – прийняття різноманіття культурних практик і повага до культурних особливостей. В Україні, наприклад, можуть виникнути ситуації, коли пам'ятки, що належать меншинам або іноземним народам, будуть зазнавати змін, що пов'язані з українізацією. Тут необхідно встановити чіткі етичні межі для збереження культурної цінності цих пам'яток, не порушуючи прав інших груп. Процес українізації пам'яток не може ігнорувати існуючі міжнародні угоди та законодавство, яке регулює охорону культурної спадщини. Оскільки багато пам'яток мають міжнародне значення або належать до культурної спадщини інших народів, їх змінення може викликати правові суперечки та конфлікти. Основним правовим документом, який визначає обов'язки країн у збереженні культурної спадщини, є Конвенція ЮНЕСКО про охорону світової культурної та природної спадщини 1972 року [2].

Культурна дипломатія сьогодні є важливим інструментом для зміцнення міжнародної присутності держав. Вона поєднує мистецтво, літературу, музику, кіно та інші культурні форми, щоб формувати довіру, сприяти взаєморозумінню і налагоджувати партнерські зв’язки через обмін культурними надбаннями. Культурна дипломатія сьогодні виступає як інструмент формування іміджу держави та актуалізується у сучасному світі в умовах цифровізації та інформатизації глобального світового простору [3]. Серед ключових переваг культурної дипломатії у створенні іміджу держави варто виділити декілька аспектів:

– По-перше, вона дозволяє показати унікальність та різноманітність національної культурної спадщини, привертаючи увагу та інтерес до країни. У сучасних умовах інформаційної конкуренції це є важливим інструментом просування національного бренду.

– По-друге, культурна дипломатія сприяє формуванню позитивного міжнародного іміджу країни, підвищуючи її престиж та вплив.

– По-третє, вона створює можливості для взаємодії між народами, що зміцнює дружні зв’язки та сприяє співпраці.

Одним з ключових аспектів культурної дипломатії є стимулювання міжнародних обмінів в галузі культури та мистецтва [3]. Міжнародні культурні проєкти сприяють поглибленню взаєморозуміння між народами, зміцненню дружніх зв’язків і розширенню культурного обміну. Вони забезпечують простір для діалогу, співпраці та обміну досвідом, сприяючи зростанню престижу держави у світі. У 2022–2023 роках в межах культурного сезону у Франції було втілено проект «Українська весна» за підтримки Українського інституту та посольства України у Франції, який мав на меті познайомити французьку публіку з сучасним українським культурним контекстом [3].

Другий цікавий проект провела галерея Lighthouse Immersive у Торонто (Канада) і було представлено спеціальні покази мультимедійної виставки «Імерсивний світ Тараса Шевченка» для місцевих школярів. У Торонто українські студенти школи Thornlea Secondary School поділилися культурною спадщиною своєї батьківщини з канадськими однокласниками. Завдяки мультимедійній виставці «Імерсивний Світ Тараса Шевченка», яка була створена за участі українських і канадських митців, глядачі отримали унікальну нагоду побачити роботи Шевченка, збережені через сучасні імерсивні технології.

Рис. 1. Фото з галереї Lighthouse Immersive

«Це надзвичайно цінно, коли приходиш до музею світового рівня й бачиш, що твоя рідна мова є в переліку тих, якою можна прослухати екскурсію. Це ж не лише про зручність – це й про відчуття «мені тут раді». Про повагу, визнання, про солідарність. Особливо зараз, коли українську мову й культуру росія намагається знищити разом з їх носіями – книгами, музеями, людьми. Це одна з причин, чому варто працювати над упровадженням українських аудіогідів у найвизначніших культурних пам’ятках: бо хочемо, щоб наша мова звучала на весь світ», – наголосила Олена Зеленська. Перша леді запевнила, що проект активно реалізуватиметься й надалі. В результаті ініціативи першої леді України Олени Зеленської в Тауері в Лондоні презентували україномовний аудіогід, який став першим у Великій Британії та 27-м в світі в межах культурної дипломатії.

Рис. 2. Tower of London

Аудіогід знайомить слухачів з численними захоплюючими фактами. Ось декілька прикладів тем, які в ньому розглядаються (див. Таблицю 1).

Також, є неймовірна можливість послухати про коштовності коронованих осіб. Таким чином можна розширити свої фонові знання та збагатитись культурно. Захопливі історії про королівські прикраси зазвучали українською мовою. Приклади перекладу таких матеріалів наведено в таблиці 2.

Для успішної реалізації культурної дипломатії необхідна державна підтримка культурних установ. Серед перспектив розвитку виділяють популяризацію української мови, поширення національних цінностей, налагодження довготривалих зв'язків, зміцнення партнерств, підтримку сучасного мистецтва, літературних проєктів і книговидання. Ці напрямки є важливими для розвитку культурної дипломатії, оскільки через їх впровадження держава може продемонструвати свою діяльність і унікальність.

Олена Зеленська підкреслює, що це надзвичайно важливо, коли в музеї світового масштабу можна почути свою рідну мову в списку доступних для екскурсій. Це не просто зручність, а й прояв підтримки, поваги і визнання. Це солідарність, особливо в умовах, коли росія намагається знищити українську культуру, мову та їх носіїв. Тому ми докладаємо зусиль, щоб українська мова звучала в найвідоміших культурних пам'ятках світу. В рамках своєї культурної ініціативи Олена Зеленська відкрила у музеях Ватикану вісім аудіогідів українською мовою. Відомо, що ці аудіогіди містять 19 годин матеріалу, озвученого українськими знаменитостями, серед яких артисти, телеведучі, спортсмени та Посол України у Ватикані Андрій Юраш. «Процес озвучування був нелегким – через повітряні тривоги та відключення електроенергії в Києві записи переривалися.

Таблиця 1

Приклади перекладу текстової частини аудіогіду "Tower of London"

Оригінал	Переклад
" *The Tower of London was strategically oriented with its strongest defences facing Saxon London, a deliberate design choice according to archaeologist Alan Vince. Its imposing structure would have dominated the surrounding area and been highly visible to river traffic. The castle is divided into three "wards" or enclosures: the innermost ward, containing the White Tower, represents the earliest phase; the inner ward, built during Richard I's reign (1189–1199), surrounds the White Tower; and the outer ward, built under Edward I, encompasses the entire castle.*"	«*Стратегію проектування Лондонського Тауера обрано так, щоб його найбільш потужні оборонні споруди були орієнтовані на Саксонський Лондон, що, згідно з археологом Аланом Вінсом, було свідомим рішенням. Імпозантний вигляд замку домінував над навколишньою місцевістю та був помітний з річки.*»
" *The White Tower, a central keep of the Tower of London, was designed as a fortified residence for the king. Built in the 11th century, it is one of the largest keeps in the Christian world and considered the most complete 11th-century palace in Europe. The tower measures 36 by 32 meters at the base and stands 27 meters tall, with three floors originally: a basement for storage, an entrance level, and an upper floor. The entrance, on the first floor, was accessed by a removable wooden staircase. The tower's construction used Kentish ragstone and Caen stone, though much of the original material has been replaced with Portland stone over time. The basement, partially below ground, has remained mostly unchanged, though its interior was renovated in the 18th century.*"	«*Білу вежу Лондонського Тауера, зведену в 11 столітті, створили як оборонну резиденцію для короля. Вона є однією з найбільших веж середньовічних замків у християнському світі та найкраще збереженим палацом 11 століття в Європі. Вежа має площу 36 на 32 метри в основі і висоту 27 метрів, з трьома поверхами: підвал для складування, рівень входу та верхній поверх. Вхід був на першому поверсі і мав знімну дерев'яну сходи. Для будівництва використовували кенійський вапняк і камінь з Кану, хоча більшість каменів пізніше замінили на портлендський. Підвал частково занурений в землю і залишився майже незмінним, хоча його реконструювали в 18 столітті.*»

Рис. 3. The Crown Jewels

Таблиця 2

Приклади перекладу текстової частини аудіогіду “The Crown Jewels”

Оригінал.	Переклад
“*The Crown Jewels represent the nation's most invaluable treasures, including the sacred Coronation Regalia, which are used during the coronation of new monarchs. This collection, consisting of over 100 items and 23,000 gemstones, holds immense cultural, historical, and symbolic significance, making them priceless. They are part of the Royal Collection, entrusted to the monarch for the nation’s benefit*.”	«*Королівські коштовності є найбільшими скарбами країни, до складу яких входять священні коронаційні регалії, що використовуються під час коронації нових монархів. Ця колекція, що складається з понад 100 предметів та 23 000 дорогоцінних каменів, має безцінне культурне, історичне та символічне значення. Вони є частиною Королівської колекції, що зберігається монархом на користь нації*.»
“*One of the oldest items in the Crown Jewels is the 12th-century Coronation Spoon. It is used to anoint the sovereign with holy oil, which is the most sacred part of the coronation ceremony. The Coronation Spoon survived the destruction of the Crown Jewels by Parliament in 1649 because it was purchased by Clement Kynnersley. Kynnersley, who had served as an official in the royal wardrobe of Charles I, was one of the commissioners responsible for organizing the sale of the late king's possessions. After the Restoration in 1660, Kynnersley returned the Coronation Spoon to Charles II, likely in hopes of regaining royal favor*.”	«*Одним із найстаріших предметів у коронних регаліях є коронаційна ложка XII століття. Вона використовується для помазання монарха святою олією, що є найбільш священним елементом коронаційного обряду. Коронаційна ложка пережила знищення кількох регалій парламентом у 1649 році, оскільки була придбана Клементом Кіннерслі. Кіннерслі, який обіймав посаду офіційного працівника королівського гардеробу за часів Карла I, був одним із комісарів, відповідальних за організацію продажу майна покійного короля. Після реставрації монархії в 1660 році Кіннерслі повернув коронаційну ложку Карлу II, ймовірно, сподіваючись на відновлення королівської прихильності*.»

Рис. 4. The State crown

Поки розповідали про художників та мистецтво, артистам і звукорежисерам доводилося ховатися в бомбосховищах. Це страшний контраст сучасного життя в Україні», – розповіла Олена Зеленська, відкриваючи аудіогіди [9].

Рис. 5. Виступ Олени Зеленської

Поки розповідали про художників та мистецтво, артистам і звукорежисерам доводилося ховатися в бомбосховищах. Це страшний контраст сучасного життя в Україні», – розповіла Олена Зеленська, відкриваючи аудіогіди [9].

На основі вищезазначеного можна дійти висновку, що дослідження українізації світових пам'яток є важливим етапом у популяризації української культури та мови, що підкреслює роль України у глобальному культурному просторі. Це процес не лише збереження культурної спадщини, а й зміцнення національної ідентичності, сприяючи міжкультурному діалогу. Завдяки культурній дипломатії та ініціативам, таким як україномовні аудіогіди та культурні проекти, Україна активно представляє свою культуру на міжнародній арені. Наприклад, україномовні аудіогіди з'явилися в музеях Віденської галереї Бельведер, Музеї Ван Гога та в інших визначних культурних установах, що дозволяє мільйонам туристів краще пізнати українську культуру.

Висновки. В ході написання статті було встановлено, що побудова більш тісних культурних зв'язків з різними країнами світу шляхом перекладу аудіогідів та туристичних брошур. Також було виявлено, що поява україномовних аудіогідів в багатьох країнах не лише допомогла українцям культурно збагатитись, а й стала важливим кроком до євроінтергації України. Проаналізувавши використання перекладу аудіогідів світових культурних пам'яток на українську мову, дослідивши його географічне застосування, встановлено перспективи розвитку дослідження даного питання в межах проблем сучасної лінгвістики. З'ясовано, що українська мова вже звучить в багатьох містах світу, а отже мовний бар'єр на шляху активного подолання. Саме переклад став тим інструментом, який дозволив розпочати побудову культурного мосту між Україною та світом.

Список літератури:

1. Гавриш М. Переклад як різновид міжкультурної комунікації (деякі аспекти проблеми). Лінгвокультурний дискурс у парадигмі професійної освіти: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. К.: КНЕУ. Київ, 2015. С. 36–41.
2. Бойчук Н. В. Переклад як засіб міжкультурної комунікації / Н. В. Бойчук // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 43(1). – С. 140–147.
3. Український музей за кордоном як осередок збереження ідентичності та промоції української культури / ред. І. Г. Піленко; матеріал підготувала М. Б. Лелик. – ДЗК Випуск 6/3, 2020.
4. Діяльність Президента України в умовах російсько-української війни: огляд матеріалів ЗМІ 20–28 лютого 2015, 14-20 листопада 2022 р. / голов. ред. В. М. Удовик; відп. за випуск М. Б. Кушнарьова. – Інформаційно-аналітичний бюлетень, 2022. – С. 1–125.
5. Венеціанська бієнале як соціокультурний та художній проект (на прикладі 52-ї Венеціанської бієнале) / Оленіна О. Ю. / Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистец. [Сер.] Мистецтвознавство : зб. наук. пр. – Х., 2014. – № 8. – С. 70–76.
6. Україномовні аудіогіди з'являться ще у двох музеях Польщі – Шейко. Київ, 2024. URL: https://surl.li/hfbozq (дата звернення: 15.11.2024).
7. 50 світових пам'яток говорять українською: Олена Зеленська розповіла про нові аудіогіди. Київ, 2022. URL: https://surli.cc/idkpty (дата звернення: 16.11.2024).
8. Олена Зеленська про запуск україномовних аудіогідів: Українська звучить як мова культури, історичної пам'яті та боротьби за майбутнє. Київ, 2024. URL: https://www.president.gov.ua/news/olena-zelenska-pro-zapusk-ukrayinomovnih-audiogidiv-ukrayins-86577(дата звернення: 20.11.2024).
9. Річний звіт ГО «ДОКУДЕЙЗ». Київ, 2022. URL: https://docudays.ua/storage/2024/files/docudays_report_2022-2.pdf(дата звернення: 20.11.2024).
10. Щербина А.В. Види усного перекладу та сфери його застосування / Головня А.В., Гастинщикова Л.О., Щербина А.В. / «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського», Том 33 (72) № 4 Ч.2, 2022. – С. 11–18.

Shcherbyna A. V., Poliakova O. V., Dolnyk I. M. AUDIO GUIDE TRANSLATIONS OF THE WORLD'S MOST PROMINENT CULTURAL AND HISTORICAL MONUMENTS INTO UKRAINIAN LANGUAGE

The article discusses translation as the main tool for intercultural communication. The use of Ukrainian-language audio guides to historical monuments in the world has been studied in two aspects: translation and cultural. Thus, the history of the project to introduce Ukrainian-language guides and cultural events around the world aimed at strengthening cultural exchange between Ukraine and the world, which will be the key to successful European integration in the future, was described.

This study of the translation and cultural aspects of Ukrainian-language audio guides to world historical monuments aims to contribute to a deeper understanding of its role as the basis of the communication structure in the course of strengthening Ukraine's international cooperation with other countries. It was found that it is extremely important in a world-class museum to hear the mother tongue in the list of languages available for excursions. It is found that such a cultural and linguistic initiative requires the solidarity of the international community in this matter, especially in the context of russia's years-long attempts to destroy Ukrainian culture, language and their speakers.

The article argues that it is through the translation of audio guides and other tourist materials of world monuments into Ukrainian that an opportunity has been created for deeper involvement of Ukrainians in global cultural processes, while allowing the world community to learn about and appreciate Ukrainian culture as an integral part of the world's cultural heritage.

Also, the translation of world monuments into Ukrainian is becoming part of the overall strategy of Ukraine's cultural diplomacy, forming a positive image of the country in the world. The article shows that the use of translation into Ukrainian as a means of transmitting information about the world's cultural heritage emphasizes the independence and cultural identity of the state and strengthens its international authority.

Key words: *translation, world monument, UNESCO, cultural heritage, intercultural communication.*

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'42:004.8:159.946.3
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/49

Бакай Ю. І.
Державний університет міста Мосул

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРЕСИВНОЇ РИТОРИКИ ПІД ВПЛИВОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Поява штучного інтелекту спричинила значні зміни в мовній комунікації, що можна спостерігати в лексико-семантичних та прагматичних трансформаціях агресивної риторики. Вплив штучного інтелекту на мовні механізми сприйняття агресії став важливим об'єктом дослідження в межах лінгвістики та психолінгвістики. Особливу увагу слід приділяти тому, як ці технології змінюють традиційні форми мовного впливу, зокрема агресивну риторику, формуючи нові синтаксичні та семантичні структури комунікації. Метою статті є аналіз лексико-семантичних трансформацій агресивної риторики під впливом штучного інтелекту. Зокрема, увага зосереджена на тому, як алгоритми ШІ змінюють мовні структури агресії, персоналізують її та адаптують до конкретних соціальних контекстів. У дослідженні використано метод аналізу та синтезу дотичної наукової літератури. Результати роботи продемонстрували, що зміни, які виникають унаслідок автоматизації комунікації, значно впливають на сприйняття агресивних висловлювань. Виділено основні лексико-семантичні трансформації як от персоналізацію агресії, модифікацію прагматичного аспекту агресії та синтаксичні трансформації агресивної риторики. Важливим аспектом є те, що штучний інтелект здатний значно збільшити ефективність агресивної риторики через її адаптацію до мовних та когнітивних моделей сприйняття певної аудиторії. Це зокрема стосується того, як сприймаються агресивні меседжі в умовах цифрового середовища, де впливовими можуть бути навіть дрібні зміни в лексичному виборі чи синтаксисі. Висновки свідчать, що технології ШІ відкривають нові можливості для маніпулювання мовними та когнітивними механізмами, зокрема через персоналізацію агресивної риторики. Однак це також породжує нові виклики для мовної етики та вимог до комунікаційних стандартів у цифрову епоху. Подальші дослідження в цій галузі можуть допомогти розробити ефективні методи протидії агресивним впливам і зменшити їх негативний вплив на суспільство через зміни в лексико-семантичних та синтаксичних структурах.

Ключові слова: *мовний вплив, медіапростір, мовознавство, лінгвістика, семантика, дискурс, штучний інтелект у лінгвістиці.*

Постановка проблеми. Термін «ШІ маніпуляція» виражає концепцію теоретичної позиції та інтелектуального руху, який набуває особливої ваги в умовах сучасної інтернет-лінгвістики. Вона має різні напрями, що суттєво відрізняються за методологічними та теоретичними підходами. Одним з основних напрямків є вивчення розмовних взаємодій, що здійснюється через методи розмовного аналізу [13, с. 468]. Ці дослідження дозволяють зрозуміти, як мова функціонує в реальних комунікаційних ситуаціях і як вона відображає соціальні та психологічні механізми взаємодії між людьми.

Інші науковці звертаються до етогенного підходу, застосовуючи принципи етології для аналізу людської поведінки в контексті мовних практик [11, с. 101]. Однак ще маловивченими залишаються риторичні виміри, що базуються на когнітивних процесах, зокрема ті, які використовуються в мовних моделях штучного інтелекту. Ці моделі дедалі більше інтегруються в розробку технологій, що здійснюють аргументативне та переконливе впливання через мову, проте їх аналіз у рамках дискурсивної психології потребує подальших досліджень.

Важливо зазначити, що дискурс є не лише лінгвістичним, але й соціальним явищем, що форму-

ється в межах соціально-історичних контекстів. Всі напрями лінгвістики, незважаючи на методологічні відмінності, об'єднує матеріалістичний підхід, який ґрунтується на реальних мовних практиках, а не абстрактних мовних структурах. Цей підхід перегукується з когнітивною лінгвістикою, яка розглядає мову як механізм, що відображає когнітивні процеси, однак на практиці багато когнітивістських теорій залишають поза увагою специфіку реального мовного середовища.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує роль штучного інтелекту, що впливає на мовні процеси та спричиняє виникнення нових дискурсивних практик. Технології, що застосовують штучний інтелект, формують нові форми аргументації і риторики, які стають дедалі важливішими в онлайн-комунікаціях, зокрема в контексті агресивної риторики. Лексико-семантичні трансформації, викликані штучним інтелектом, змінюють способи вираження агресії в мовленні, перетворюючи її на нові форми, які складно класифікувати за традиційними мовними моделями. Ці зміни є важливим аспектом дослідження, оскільки вони відкривають нові горизонти для розуміння того, як технології та мова взаємодіють у сучасному цифровому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стрімкий розвиток штучного інтелекту має великий вплив на саме сприйняття інформації. Л. Старк та Дж. Хої (L. Stark and J. Hoey) [12, с. 790] вважають, що агресивна риторика, згенерована системами штучного інтелекту, впливає на емоційний стан і когнітивне сприйняття людей. У цьому контексті Н. Ніколаєнко, Ю. Василевич та О. Комарчук [5, с. 94] висловлюють особливе занепокоєння щодо використання таких технологій для поширення агресивних і маніпулятивних меседжів. О. Антіпова [1] підкреслює, що зображення та контент, який може генерувати штучний інтелект, використовується для загострення соціальної напруги, сприяючи мобілізації людей до насильницьких дій. Візуальні матеріали часто спрямовані на провокування гніву та обурення, що призводить до активізації агресії та фізичного насильства. На думку А. Мазур [4, с. 26], генерація штучним інтелектом провокаційних наративів посилює соціальну агресивну риторику, яка є потужним інструментом для маніпуляції емоційним станом людей.

У своєму дослідженні А. Блеквуд (A. Blackwood) [7] доводить, що нейромережі аналізують емоційні тригери аудиторії та швидко поширюють фейкові новини, впливаючи на суспільну думку.

Безсумнівно, разом із розвитком штучного інтелекту відбуваються зміни в лінгвістичних механізмах. На думку О. Гудзенко, Т. Пастрик, А. Лазько та Н. Гальчун [3, с. 67], інтеграція штучного інтелекту в комунікативний простір потребує критичного осмислення з боку психолінгвістики, оскільки це не лише технологічна проблема, а й питання соціального впливу, риторичних стратегій і механізмів маніпуляції суспільною свідомістю.

Отже, сприйняття агресивної риторики нині є окремим гострим питанням, яке ставить перед науковою спільнотою нові виклики. Лінгвістика як методологічна платформа може надати ефективні інструменти для аналізу та протидії цим загрозам. Для виявлення та нейтралізації небезпечних механізмів впливу на трансформацію психолінгвістичних механізмів сприйняття агресивної риторики важливо розвивати міждисциплінарні підходи, що поєднують психологію, лінгвістику та дослідження штучного інтелекту. Лінгвісти та психолінгвісти працюють з однаковими типами мовних фактів і даних, проте лінгвісти спираються на безпосередні спостереження, опосередковано засвідчені явища, а також на інтуїтивне знання, яке ґрунтується на їхній лінгвістичній компетенції. Вони розглядають їх переважно за допомогою методів, заснованих на аналізі, концептуальному чи емпіричному, на формалізації та дедукції, щоб витягти з них закономірності. Завдяки цьому відбувається постійний обмін спостереженнями, планування нових експериментів і розроблення локальних або загальних моделей.

Постановка завдання. Мета статті: аналіз лексико-семантичних трансформацій агресивної риторики під впливом штучного інтелекту.

Завдання статті:

1) узагальнити лінгвістичні концепції, які описують сприйняття агресивної риторики, згенерованої системами штучного інтелекту;

2) виявлення змін у використанні мовних структур, семантичних патернів та дискурсивних стратегій, які дозволяють ШІ маніпулювати емоційними реакціями та сприйняттям агресії в комунікаціях.

Виклад основного матеріалу. Натепер когнітивна лінгвістика зосереджує свої дослідження на побудові моделей оброблення інформації та ментального уявлення. Визначальним у цьому аспекті є розвиток схем, як-от ментальні структури для категоризації інформації. У лінгвістиці поняття «схема» використовується для перегляду соціального сприйняття [2].

У межах лінгвістичних механізмів сприйняття агресивної риторики стереотипи формуються як когнітивні патерни. Вони пов'язують певні риси з конкретними соціальними категоріями. Ці категорії мови представляють когнітивні процеси і вивчаються за когнітивними підходами. Використання мовцем агресивної риторики свідчить про певний процес класифікації й оброблення інформації та є відображенням когнітивних структур, впливаючи на наше розуміння реальності.

Слід, однак, зауважити, що когнітивний підхід має певні обмеження в дослідженні саме феномену агресії. Когнітивні механізми оброблення такої інформації надто відірвані від реального мовного використання та соціальної взаємодії [6, с. 13]. З появою мовних систем штучного інтелекту категоризація та інтерпретація інформації відбувається не лише в розумі індивіда, а й у контексті соціальних взаємодій.

Застосування штучного інтелекту змінює лінгвістичні механізми сприйняття агресивної риторики. Когнітивні схеми та стереотипи сприйняття мовної агресії підсилюються через вплив алгоритмів штучного інтелекту, які можуть аналізувати величезні масиви даних і створювати персоналізований контент. Технології deepfake є яскравим прикладом генерування правдоподібних, але хибних аудіо- та відеоматеріалів, які маніпулюють суспільною думкою, використовуючи довіру людей до візуального та звукового контенту, таким чином, підсилюючи стереотипи та когнітивні упередження. Іншим прикладом є боти та алгоритми соціальних мереж. Підсилюючи повідомлення, що розпалюють агресію та соціальну напругу, вони можуть маніпулювати інформаційним середовищем. Штучний інтелект вчиться настільки швидкими темпами, що це дозволяє створювати скоординовані кампанії дезінформації, які поширюють неправдиві відомості, викликаючи сплески суспільної напруженості, сприяючи радикалізації, впливаючи на психолінгвістичні механізми сприйняття, підштовхуючи аудиторію до екстремістських поглядів [8, с. 320].

Проте штучний інтелект, окрім маніпулятивного впливу, може бути використаний і для нейтралізації агресивної риторики. Алгоритми мають потенціал виявлення та маркування дезінформації, аналізу емоційного забарвлення текстів, моделювання діалогів для зниження конфліктності. Нині спільна робота сучасних когнітивістів із новітніми підходами та працівників ІТ-сфери дозволяє розробити ефективні методи боротьби з маніпулятивними техніками та створити більш стійке інформаційне середовище (табл. 1).

Таким чином, вплив штучного інтелекту на психолінгвістичні механізми сприйняття агресивної риторики стає одним із ключових викликів сучасності. Міждисциплінарний підхід для розроблення когнітивних механізмів оброблення інформації змінює традиційні уявлення про мову, сприйняття та соціальну взаємодію [14, с. 310]. У цьому контексті автономний і модульний характер мовної функції значно послаблюється порівняно з іншою орієнтацією. Ідея тут полягає в тому, що навіть якщо пізнання виходить за межі поля мови, воно є в людській свідомості. Тобто якщо воно не присутнє явно, воно все одно присутнє [15, с. 21].

Таблиця 1

Міждисциплінарні розробки для методів боротьби з маніпулятивними техніками

Розробка	**Мета розробки**
Алгоритми для виявлення дезінформації	Аналіз ШІ-текстів з ознаками маніпуляцій, фейків та когнітивних викривлень
Нейромережі для розпізнавання маніпулятивного контенту	Штучний інтелект аналізує відео, аудіо та тексти на предмет спотворення фактів, емоційного впливу та пропагандистських прийомів
Психолінгвістичні аналізатори	Системи штучного інтелекту, що ідентифікують маніпулятивні мовні конструкції та попереджають користувачів про можливий вплив
Інструменти цифрової гігієни	Браузерні плагіни та застосунки, що аналізують інформаційні потоки і рекомендують більш надійні джерела
Системи когнітивного резистансу	Навчальні платформи та гейміфіковані програми, що розвивають критичне мислення та навчають розпізнавати маніпуляції
Блокчейн для перевірки достовірності інформації	Технологія децентралізованої перевірки фактів, яка унеможливлює підроблення або зміну першоджерела

Джерело: власна розробка автора

Найбільш загальні аспекти, за допомогою яких ми намагаємось охарактеризувати універсальність мови, представляють особливий інтерес для лінгвістів. Такий редукціоністський підхід до людської психіки опускає глибини особистості та її мотивацій. З. Карпенко (Z. Karpenko) акцентує увагу на процесах розмовної взаємодії, а це своєю чергою є обмеженням пояснювальних можливостей загальної парадигми [9, с. 81]. Однак саме в межах міждисциплінарного підходу стає можливим розширене розуміння психологічних механізмів, зокрема рефлексивності, яка стосуються несвідомих понять, як-от агресія.

Штучний інтелект активно впливає на аналіз і розуміння агресивної риторики, використовуючи алгоритми розпізнавання емоційних тригерів, когнітивних викривлень і семантичних патернів, що дозволяє ідентифікувати приховані маніпулятивні техніки шляхом аналізу вербальних та невербальних елементів тексту [10, с. 77]. Серед можливостей штучного інтелекту також є моделювання рівня емоційного впливу на цільову аудиторію. Крім того, штучний інтелект уміє передбачати можливі поведінкові реакції на агресивну риторику, дозволяє виявляти та аналізувати тексти, що містять таку риторику, та розробляти стратегії протидії її впливу на суспільну свідомість. І, звичайно, разом із цими можливостями психолінгвістичні механізми сприйняття агресивної риторики також змінюються під впливом штучного інтелекту. Ці зміни проявляються в аспекті автоматизації мовного впливу, персоналізації та зниження чутливості до агресії та формування нових когнітивних моделей сприйняття. Штучний інтелект змінює традиційні способи розуміння та оцінювання інформації, наприклад, у користувачів з'являється автоматизація мовного впливу, що проявляється у використанні алгоритмів штучного інтелекту для масового поширення агресивної риторики через соціальні мережі.

Поява штучного інтелекту суттєво вплинула на аналіз і розуміння агресивної риторики, зокрема через використання алгоритмів, які виявляють емоційні тригери, когнітивні упередження та семантичні патерни. Здатність ШІ виявляти приховані маніпулятивні техніки як у вербальних, так і в невербальних елементах тексту відіграє ключову роль у розумінні агресивної риторики, яку він генерує. Цей процес сприяє функціонально-семантичний аналіз, який дозволяє визначити маніпулятивний потенціал тексту та його психологічний ефект на сприйняття.

Зокрема, ШІ може моделювати емоційний вплив контенту на цільову аудиторію, передбачаючи можливі поведінкові реакції на агресивну риторику. Ця здатність дозволяє ШІ аналізувати та виявляти тексти, що містять таку риторику, розробляючи стратегії для пом'якшення її впливу на суспільну свідомість. Крім того, технології ШІ здатні автоматизувати поширення агресивної риторики, зокрема через соціальні мережі, використовуючи алгоритми для масового створення контенту, орієнтованого на специфічні характеристики аудиторії.

Однією з ключових трансформацій, що виникають внаслідок впливу ШІ, є автоматизація мовного впливу, що проявляється у здатності ШІ персоналізувати агресивну риторику, адаптуючи її до конкретних соціальних контекстів. Ця персоналізація не лише адаптує риторику до специфічних лінгвістичних та когнітивних моделей, але й змінює семантичну структуру самих повідомлень. Ці зміни особливо важливі при автоматизації виробництва контенту, де мова стає більш орієнтованою на максимізацію емоційного впливу та залучення аудиторії.

За допомогою функціонально-семантичного аналізу можна виявити специфічні мовні структури в контенті, створеному ШІ, які сприяють його маніпулятивному потенціалу (табл. 2).

Використання підвищено емоційної мови або конкретних термінів, що викликають страх, гнів чи обурення, значно підвищує переконливу силу риторики. Персоналізація контенту на основі аналізу даних дозволяє більш ефективно орієнтуватися на вразливі або ідеологічно налаштовані групи, що збільшує ефективність впливу. Крім того, використання риторичних запитань або імперативних структур може посилити терміновість або сприйняту важливість повідомлення, а фреймування ситуації в бінарному форматі «ми проти них» може значно посилити агресію та поляризацію серед аудиторії. Наприклад, аналіз мовних структур, семантичних змін та дискурсивних характеристик англомовного контенту, створеного штучним інтелектом, виявляє, як ШІ маніпулює емоціями та сприйняттям агресивної риторики. Як вже зазначалося воно здійснюється через лексичні модифікації, прагматичні налаштування, синтаксичні трансформації та дискурсивні стратегії.

Лексичні модифікації проявляються у використанні специфічних лексем для викликання емоційних реакцій. Відбувається заміна нейтральних слів на більш емоційно забарвлених *(напри-*

Таблиця 2

Функціонально-семантичний аналіз мовних структур створених ШІ

Дія	Вплив
Лексичні модифікації	Алгоритми ШІ можуть змінювати лексико-семантичні поля слів для викликання специфічних емоційних реакцій.
Прагматичні коригування	Прагматичний аспект агресивної риторики, створеної ШІ, включає здатність адаптувати її до різних соціальних контекстів, таким чином впливаючи на те, як аудиторія інтерпретує та реагує на повідомлення.
Синтаксичні зміни	Агресивна риторика, створена ШІ, також може демонструвати синтаксичні трансформації, наприклад, перебудову фраз для створення більш сильного емоційного впливу або підкреслення певних аспектів повідомлення.
Дискурсивні особливості	Дискурсивні характеристики контенту, створеного ШІ, включають стратегічне використання наративних структур, які або спрощують складні проблеми, або подають їх так, щоб сприяти певній емоційній чи когнітивній реакції.

Джерело: власна розробка автора

клад, «attack» замість «confront», «crisis» замість «problem») підвищує емоційний заряд контенту, впливаючи на сприйняття аудиторії.

Щодо прагматичних налаштувань, ШІ адаптує агресивну риторику до соціальних контекстів, орієнтуючи повідомлення на конкретні переконання чи упередження аудиторії *«If you're truly patriotic, you'll oppose this foreign interference!», «Do you want your children to live in a world controlled by these elites?», «If you truly care about your country, you'll act now to stop this disaster!».* Це дозволяє персоналізувати контент, максимізуючи його вплив.

Синтаксичні трансформації відбуваються для підсилення впливу. Використання риторичних запитань чи імперативних структур *(наприклад, «How can we ignore this?», «Act now!»)* створює відчуття терміновості та мобілізує до дій. Або риторичні запитання: *«How can we ignore this?», «What else do we need to see before we act?», «Isn't this enough of a reason to change?».* Ці питання ставлять під сумнів поведінку або бездіяльність, викликають внутрішній тиск на слухачів, змушуючи їх шукати відповіді та діяти.

Імперативні структури: *«Act now!», «Don't wait!», «Take action today!», «Take control now!», «Don't miss out!»«Make your voice heard!» , «Seize the opportunity!», «Join the movement!».* Використання таких конструкцій передає відчуття терміновості та нагальності, що стимулює аудиторію до швидкої реакції.

Цікавими є дискурсивні стратегії для спрощення складних проблем і викликання емоційних реакцій. Фреймування ситуації у форматі *«us vs. Them», «We must protect our borders from these invaders!», «Think of the children!»«How can we sleep at night knowing what's happening?»* або створення поділів між групами посилює поляризацію і агресію. Стратегія «страшної небезпеки», перебільшуючи проблеми, маніпулює емоціями аудиторії.

Ці трансформації підкреслюють, як ШІ може суттєво змінити спосіб розуміння та оцінки агресивної риторики, роблячи її більш ефективною та адаптованою до конкретних аудиторій. В результаті, агресивний контент, створений ШІ, часто має вищий рівень персоналізації та емоційної маніпуляції, сприяючи більшому залученню та реакції з боку аудиторії.

Однак ці зміни також призводять до зниження чутливості до агресії, оскільки персоналізація та автоматизація агресивної мови знижують чутливість індивідів до її впливу. Цей зсув у когнітивних моделях сприйняття означає, що користувачі частіше стикаються з агресивною риторикою, не повністю усвідомлюючи її маніпулятивну природу. ШІ революціонізував створення та поширення агресивної риторики завдяки своїй здатності маніпулювати мовними структурами, передбачати емоційні реакції та персоналізувати контент для конкретних соціальних груп. Оскільки ШІ продовжує розвиватися, стає все важливішим розробляти стратегії для протидії його впливу та пом'якшення його негативного ефекту на суспільний дискурс.

Чат-боти та генеративні моделі мови значно пришвидшують процес адаптації риторики до конкретної аудиторії, здійснюючи аналіз поведінкових реакцій користувачів у реальному часі. Завдяки цьому, вони можуть створювати тексти з агресивним підтекстом без безпосередньої участі людини, що ускладнює ідентифікацію дже-

рела маніпуляції. Персоналізація агресії в такому контексті ґрунтується на зборі та аналізі даних про індивідуальні особливості користувачів з метою створення цільових агресивних повідомлень.

До цього сприяє доступ штучного інтелекту до персоналізованих профілів користувачів, що дозволяє підбирати мовні конструкції, які викликають максимальний емоційний відгук, зокрема страх, гнів чи ненависть. Адаптація риторики під конкретні соціальні та культурні контексти, у свою чергу, посилює зниження чутливості до агресії. Постійний контакт з агресивним контентом, створеним або підсиленим алгоритмами штучного інтелекту, розмиває межі між агресивною риторикою та звичайною полемікою. В результаті, у користувачів формується нова когнітивна модель сприйняття, що змінює критерії оцінки агресивності мови. Внаслідок цього людина може почати сприймати агресію як прийнятний аргументативний стиль.

Штучний інтелект, впливаючи на когнітивні процеси користувачів, змінює їхнє сприйняття агресивної риторики. Це може сприяти як поширенню агресії, так і розробці ефективних стратегій протидії їй. Таким чином, дослідження впливу штучного інтелекту на трансформацію психолінгвістичних механізмів сприйняття агресивної риторики відкриває нові можливості для розуміння змін у комунікаційних процесах сучасного суспільства.

Це дослідження поєднує концепцію несвідомого з критичним ставленням до традиційних підходів, підкреслюючи важливість розробки стратегій для боротьби з маніпуляціями та зменшення негативного впливу агресивного дискурсу в цифрову епоху. Подальший аналіз цих процесів може допомогти створити стратегії протидії маніпуляціям та обмежити поширення агресивного контенту, зокрема в онлайнових комунікаціях.

Висновки. Сучасні підходи до дослідження лінгвістичних та когнітивних процесів ґрунтуються на гіпотезі ментальних уявлень, що передбачає аналогії між людським мисленням, мовними змінами та процесами обробки інформації штучним інтелектом. Хоча когнітивні механізми штучного інтелекту принципово відрізняються від людських, на певному рівні їх можна розглядати як функціонально подібні. Це важливо для вивчення трансформацій лінгвістичних механізмів сприйняття мови, включаючи агресивну риторику, оскільки дозволяє аналізувати ці процеси поза контекстом нейробіологічних, соціологічних або культурних факторів.

Одним із ключових аспектів дослідження є рефлексивність, тобто здатність когнітивної системи критично усвідомлювати та аналізувати інформацію. Сучасні мовні системи штучного інтелекту демонструють аналогії з базовими механізмами людської свідомості. Штучний інтелект здатний генерувати алгоритми, схожі на відтворення людських когнітивних процесів, що наближає ці системи до розуміння агресивної риторики, її впливу на суспільство та механізмів нейтралізації.

Необхідно зазначити, що розглядання сепарованих наукових підходів до такого складного питання має свої обмеження. У цьому контексті підкреслюється важливість міждисциплінарного підходу, який пропонує більш ефективні методи для обробки нечіткої та невизначеної інформації, що є ключовим для розпізнавання та моделювання агресивної риторики. Урахування когнітивних аспектів разом із психолінгвістичними механізмами може стати основою для створення більш точних моделей аналізу мови, що дозволить ефективніше виявляти та нейтралізувати маніпулятивні мовні стратегії.

Подальші дослідження в цій сфері можуть зосередитися на розробці штучних когнітивних систем, здатних аналізувати та прогнозувати ефекти агресивної риторики на масову свідомість, а також сприяти її нейтралізації. Таким чином, інтеграція штучного інтелекту з когнітивними та лінгвістичними науками є перспективним і необхідним напрямом розвитку, що дозволяє глибше зрозуміти взаємодію мови, мислення та соціальних впливів, зокрема у контексті агресивної риторики в цифрову епоху.

Список літератури:

1. Антіпова О. П. Феномен мови ворожнечі в умовах сучасного інформаційного простору. *Hate Speech Phenomenon in the Modern Information Space*. 2020. URL: https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/28344 (дата звернення: 21.02.2025).

2. Васильєва М. Ю. Мовні засоби маніпулятивного впливу в політичному дискурсі: лінгвістичний та перекладацький аспекти. 2024. URL: http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/7308 (дата звернення: 21.02.2025).

3. Гудзенко О., Пастрик Т., Лазько А., Гальчун Н. Психолінгвістичні механізми маніпуляції у сучасному інформаційному просторі: стратегії впливу та протидії. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2024. Вип. 4. С. 66–76. DOI: https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.4.10.

4. Мазур А. А. Аналіз наративів та упередженості настроїв у соціальних мережах з використанням методів машинного навчання. 2024. URL: https://ela.kpi.ua/items/1fa0e641-e34f-42e8-aa61-bc4c0f04300d (дата звернення: 21.02.2025).

5. Ніколаєнко Н., Василевич Ю., Комарчук О. Маніпулятивний характер російських засобів масової комунікації в умовах російсько-української гібридної війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. Вип. 1(7). С. 93–104. URL: https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/131 (дата звернення: 21.02.2025).

6. Andalibi N., Buss J. The human in emotion recognition on social media: Attitudes, outcomes, risks. *Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. 2020. P. 1–16. DOI: https://doi.org/10.1145/3313831.337668.

7. Blackwood A. *Dark Psychology and Influence: Master the Art of Persuasion, Manipulation, Mind Control, NLP, and Reading People, Uncover the Secrets of Human Behavior, Protect Yourself from Deception*. Vocal Spark LLC, 2025. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=8xFIEQAAQBAJ.

8. Hermann I. Artificial intelligence in fiction: between narratives and metaphors. *AI & Society*. 2023. Vol. 38. № 1. С. 319–329. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s00146-021-01299-6 (дата звернення: 21.02.2025).

9. Karpenko Z. Psychometrics, Rhetoric, Narrative in Media Psycholinguistics. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2020. Vol. 7. № 2. P. 80–96. DOI: https://doi.org/10.29038/eejpl.2020.7.2.kar.

10. Kovalchuk L., Litkovych Y. Psycholinguistic aspects of representing aggression in wartime media discourse. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2022. Vol. 9. № 2. P. 67–81. DOI: https://doi.org/10.29038/eejpl.2022.9.2.kov.

11. Levko O. Прецедентні одиниці як засоби маніпуляції в українському релігійному медіадискурсі: психолінгвістичний вимір. *Psycholinguistics*. 2020. Vol. 28. № 2. P. 99–127. DOI: https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-28-2-99-127.

12. Stark L., Hoey J. The ethics of emotion in artificial intelligence systems. *Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency*. 2021. P. 782–793. DOI: https://doi.org/10.1145/3442188.34459.

13. Wright J. Suspect AI: vibraimage, emotion recognition technology and algorithmic opacity. *Science, Technology and Society*. 2023. Vol. 28. № 3. P. 468–487. DOI: https://doi.org/10.1177/09717218211003411.

14. Winter B., Perek F. Cognitive linguistics. *The Routledge Handbook of Applied Linguistics*. 2023. P. 309–321. Routledge. URL: https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003082644-26 (дата звернення: 21.02.2025).

15. Romanchuk S., Kuzmenko O. Y., Berezhna M., Vysoskyi A., Nikolaieva T. Analysis of the Linguistic Personality as a Subject of Psycholinguistic Research: Dynamics of Development and Forecasts for the Future. *Forum for Linguistic Studies*. 2024. Vol. 6. No. 6. P. 15–27. Academic Publishing Pte. URL: http://eprints.zu.edu.ua/42040/1/1.pdf (date of access: 21.02.2025).

Bakai Yu. I. LEXICAL-SEMANTIC TRANSFORMATIONS OF AGGRESSIVE RHETORIC UNDER THE INFLUENCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

The emergence of artificial intelligence has caused significant changes in linguistic communication, which can be observed in the lexico-semantic and pragmatic transformations of aggressive rhetoric. The impact of artificial intelligence on the linguistic mechanisms of aggression perception has become an important subject of research within linguistics and psycholinguistics. Special attention should be paid to how these technologies alter traditional forms of linguistic influence, particularly aggressive rhetoric, shaping new syntactic and semantic structures of communication. The purpose of this article is to analyze the lexico-semantic transformations of aggressive rhetoric under the influence of artificial intelligence. Specifically, the focus is on how AI algorithms change the linguistic structures of aggression, personalize it, and adapt it to specific social contexts. The study uses the method of analysis and synthesis of relevant scientific literature. The results of the work demonstrated that the changes arising from the automation of communication significantly affect the perception of aggressive statements. The main lexico-semantic transformations are identified, such as the personalization of aggression, modification of the pragmatic aspect of aggression, and syntactic transformations of aggressive rhetoric. An important aspect is that artificial intelligence can significantly increase the effectiveness of aggressive rhetoric by adapting it to the linguistic and cognitive models of perception of a particular audience. This especially relates to how aggressive messages are perceived in the digital environment, where even small changes in lexical choice or syntax can have an influential impact. The conclusions indicate that AI technologies open up new opportunities for manipulating linguistic and cognitive mechanisms, particularly through the personalization

of aggressive rhetoric. However, this also raises new challenges for linguistic ethics and the requirements for communication standards in the digital age. Further research in this field could help develop effective methods to counter aggressive influences and reduce their negative impact on society through changes in lexico-semantic and syntactic structures.

Key words: *linguistic influence, media space, linguistics, semantics, discourse, artificial intelligence in linguistics.*

Відомості про авторів

Алкаді М. С. А. – старший викладач кафедри східної філології Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Багач І. Г. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації Черкаського державного технологічного університету

Бакай Ю. І. – асистент викладача, викладач Державного університету міста Мосул

Біскуб І. П. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри прикладної лінгвістики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Бобориkін Д. В. – аспірант кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Бойко Я. В. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри філології та перекладу Київського національного університету технології та дизайну

Бондарчук К. С. – доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Національного університету «Запорізька політехніка»

Буніятова І. Р. – доктор філологічних наук, професор Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Вінтонів М. О. – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Вінтонів Т. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Водяна Л. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу з німецької мови Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Водянко М. В. – магістрант кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Воскобойник В. І. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романо-германської філології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Гаман І. А. – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Говоруха Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Горбань Г. М. – старший викладач кафедри теорії та історії держави і права Національного транспортного університету

Громко Т. В. – доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології та перекладу Національного університету «Одеська політехніка»

Гусейнова Марал – магістр кафедри іноземних мов Сумгаїтського державного університету

Дейнека А. А. – магістрантка спеціальності 035 Філологія Полтавського інституту економіки і права

Дем'янчук Ю. І. – кандидат економічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Дзира І. Я. – доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри філології та перекладу Київського національного університету технологій та дизайну

Дольник І. М. – старший викладач кафедри англійської філології і перекладу Державного університету «Київський авіаційний інститут»

Дяченко О. В. – викладач кафедри української мови Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Жижома О. В. – студентка другого курсу соціально-гуманітарного факультету за першим (бакалаврським) рівнем ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Жижома О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та слов'янської філології ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Заваринська І. Ф. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Заверющенко М. П. – старший викладач кафедри української мови Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Кадрі-заде З. І. – випускниця магістратури за ОП «Кримськотатарська філологія і журналістика, англійська мова та переклад» Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Карімова А. Х. – аспірант Бакинського слов'янського університету

Косович О. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Костенко В. Г. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією Полтавського державного медичного університету

Крилова Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Державного університету «Київський авіаційний інститут»

Кузьменко В. І. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри східноєвропейських мов Національної академії Служби безпеки України

Кульбабська О. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Курятенко А. Д. – магістрантка кафедри «Іноземна філологія та переклад» Національного університету «Запорізька політехніка»

Куц А. Г – аспірантка кафедри германської філології Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Литвин І. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент, завідувачка кафедри теорії та практики перекладу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Малаховська Я. І. – аспірантка кафедри практики англійської мови, асистент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей Волинського національного університету імені Лесі Українки

Малінська Г. Д. – доцент кафедри теорії та історії держави і права Національного транспортного університету

Марданлі С. – аспірант Бакинського державного університету

Матущак І. Р. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та філософії ДНП Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Межов О. Г. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ментинська І. Б. – доктор філософії, старший викладач кафедри української мови Національного університету «Львівська політехніка»

Мірошниченко І. Г. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Навчально-наукового інституту «Дніпровський інститут інфраструктури і транспорту» Українського державного університету науки і технологій

Мойсеєнко І. П. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології Київського національного лінгвістичного університету

Мойсюк В. А. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри романської філології та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Назаров А. М. – здобувач вищої освіти на магістерському рівні Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку

Ночовна Н. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін Полтавського інституту економіки і права

Нуралієва С. Г. – викладач Азербайджанського університету мов

Орєхов В. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри правових та інформаційних технологій Хмельницького Інституту соціальних технологій Університету «Україна»

Остапко О. М. – старший викладач кафедри теорії та історії держави і права Національного транспортного університету

Пашко С. В. – старший викладач кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін Полтавського інституту економіки і права

Писарська Н. В. – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Підгорна А. Б. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри «Іноземна філологія та переклад» Національного університету «Запорізька політехніка»

Полякова О. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Державного університету «Київський авіаційний інститут»

Понікарьова А. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Пустовіт Н. В. – кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземних мов Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Редчиць Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації Черкаського державного технологічного університету

Рейдало В. С. – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та практики перекладу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Римар Н. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології, педагогіки та методики викладання Білоцерківського національного аграрного університету

Рогальська-Якубова І. І. – кандидат філологічних наук, доцент Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку

Рябокінь Н. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін Полтавського інституту економіки і права

Сеітяг'єва Т. Р. – завідувач кафедри кримськотатарської філології та загальновузівських дисциплін Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Сторчеус С. В. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри теорії та практики перекладу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Сухачова Н. С. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української, іноземних мов та перекладу Полтавського університету економіки і торгівлі

Талавіра Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент, докторантка кафедри англійської філології і філософії мови Київського національного лінгвістичного університету

Ткаченко К. С. – старший викладач Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Улькер Джавадова Я. – старший викладач кафедри іноземних мов, диссертант Лінгвістичного університету Азербайджанського університету архітектури та будівництва

Холмогоцева І. С. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романо-германської філології факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Хугаєва А. С. – здобувач другого рівня вищої освіти факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Чайковська О. Ю. – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Чайковська О. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Чепелюк Н. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та перекладу Національного університету «Одеська політехніка»

Чернишова Т. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Шуліченко Т. С. – доктор філософії (філологія), доцент кафедри іноземних мов Навчально-наукового інституту «Дніпровський інститут інфраструктури і транспорту» Українського державного університету науки і технологій

Шульська Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Волинського національного університету імені Лесі Українки

Щербина А. В. – старший викладач кафедри англійської філології і перекладу Державного університету «Київський авіаційний інститут»

НОТАТКИ

Науковий журнал

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Філологія. Журналістика

Том 36 (75) № 3 2025

Частина 1

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *Ю. Ковальчук*

Адреса редакції:
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
м. Київ, вул. Джона Маккейна, 33
Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua
Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 34,88. Ум. друк. арк. 37,43. Зам. № 0725/540
Підписано до друку 19.05.2025. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.